3.30.1900.

Library of the Theological Seminary,

PRINCETON, N. J.

Purchased by the
Mrs. Robert Lenox Kennedy Church History Fund.

DA 209 .T4 .B5 1875 v.2
Robertson, James Craigie,
1813-1882.
Materials for the history of
Thomas Becket

RERUM BRITANNICARUM MEDII ÆVI SCRIPTORES,

OR

CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING

THE MIDDLE AGES.

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/materialsforhist02robe

THE CHRONICLES AND MEMORIALS

OF

GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING THE MIDDLE AGES.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

On the 26th of January 1857, the Master of the Rolls submitted to the Treasury a proposal for the publication of materials for the History of this Country from the Invasion of the Romans to the reign of Henry VIII.

The Master of the Rolls suggested that these materials should be selected for publication under competent editors without reference to periodical or chronological arrangement, without mutilation or abridgment, preference being given, in the first instance, to such materials as were most scarce and valuable.

He proposed that each chronicle or historical document to be edited should be treated in the same way as if the editor were engaged on an Editio Princeps; and for this purpose the most correct text should be formed from an accurate collation of the best MSS.

To render the work more generally useful, the Master of the Rolls suggested that the editor should give an account of the MSS. employed by him, of their age and their peculiarities; that he should add to the work a brief account of the life and times of the author, and any remarks necessary to explain the chronology; but no other note or comment was to be allowed, except what might be necessary to establish the correctness of the text.

The works to be published in octavo, separately, as they were finished; the whole responsibility of the task resting upon the editors, who were to be chosen by the Master of the Rolls with the sanction of the Treasury.

The Lords of Her Majesty's Treasury, after a careful consideration of the subject, expressed their opinion in a Treasury Minute, dated February 9, 1857, that the plan recommended by the Master of the Rolls "was well calculated for the accomplishment of this important national object, in an effectual and satisfactory manner, within a reasonable time, and provided proper attention be paid to economy, in making the detailed arrangements, without unnecessary expense."

They expressed their approbation of the proposal that each Chronicle and historical document should be edited in such a manner as to represent with all possible correctness the text of each writer, derived from a collation of the best MSS., and that no notes should be added, except such as were illustrative of the various readings. They suggested, however, that the preface to each work should contain, in addition to the particulars proposed by the Master of the Rolls, a biographical account of the author, so far as authentic materials existed for that purpose, and an estimate of his historical credibility and value.

Rolls House,
December 1857.

MATERIALS FOR THE HISTORY

OF

THOMAS BECKET,

ARCHBISHOP OF CANTERBURY,

(CANONIZED BY POPE ALEXANDER III., A.D. 1173.)

EDITED

BY

JAMES CRAIGIE ROBERTSON, M.A.,

CANON OF CANTERBURY.

VOL. II.

(BENEDICT OF PETERBOROUGH, JOHN OF SALISBURY,
ALAN OF TEWKESBURY, EDWARD GRIM.)

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

LONDON:
LONGMAN & Co., PATERNOSTER ROW; TRÜBNER & Co., LUDGATE HILL:
ALSO BY PARKER & Co., OXFORD;
MACMILLAN & Co., CAMBRIDGE;
A. & C. BLACK, EDINBURGH; AND A. THOM, DUBLIN.

1876.

Printed by
EYRE and SPOTTISWOODE, Her Majesty's Printers.
For Her Majesty's Stationery Office.

CONTENTS.

	Page
INTRODUCTION	xvii
I. Benedict of Peterborough	xix
II. The Miracles and the Canterbury Pilgrimage	xxvii
III. John of Salisbury	xl
IV. Alan of Tewkesbury	xliii
V. Edward Grim	xlv
Note A.—Letter from Odo, abbot of Battle	xlix
,, B.—Mediæval Quotations from Scripture	*ib.*
,, C.—Comparison of some of the readings in Dr. Giles's edition of Benedict with those of the Trinity and Lambeth MSS.	li
,, D.—Thomas of Froimont	liv
Additional Corrections for Vol I.	lvii
PASSIO SANCTI THOMÆ CANTUARIENSIS, AUCTORE BENEDICTO PETRIBURGENSI ABBATE	
Qualiter milites ad archiepiscopum accesserunt, et eum convenerunt	1
Explicatio mandatorum regis, et responsio archiepiscopi	3
Quomodo milites se armaverunt	9
De ingressu archiepiscopi in ecclesiam	11
De spoliis et vestimentis quæ partiti sunt milites inter se	14
Qualiter sancti martyris corpus deductum sit ad tumulandum	16
MIRACULA SANCTI THOMÆ CANTUARIENSIS, AUCTORE BENEDICTO, ABBATE PETRIBURGENSI[1]	
Incipiunt capitula libri primi.	
[Prologus]	21
1. Visio prima et secunda	27
2. Visio tertia	29

[1] This Table of Contents is from the MS. in Trinity College Library, Cambridge. It may be observed that the names here given do not always agree with those in the body of the book.

Page

3. Visio quarta - - - - - - 30
4. Visio quinta - - - - - - 31
5. Visio sexta - - - - - - 33
6. Visio septima - - - - - - 34
7. Quid post visiones sit agendum, vel quæ miracula scribenda - - - - - - 37
8. De Emma, uxore Roberti de Sancto Andrea in Sussessia, quæ tertio die post martyrium invocato martyre, de infirmitate, qua tenebatur, convaluit - *ib.*
9. De Huelina, Aalizæ Lundoniensis filia, quæ quinto die a martyrio apud Gloecestriam sanata est, evanescente subito tumore capitis, quem singulis mensibus habere consueverat - - - - 39
10. De Willelmo Belet, cujus brachium tumidum detumuit die sexto a passione sancti - - - - 40
11. De Bricthiva Cantuariensi cæca - - - 41
12. De Willelmo, presbytero Lundoniensi, cui paralysis officium linguæ subtraxerat - - - - 42
13. De Stephano milite de Hoylande, ab infestatione dæmonii liberato - - - - - - 44
14. De Willelmo Patricio a dolore dentium liberato - 46
15. De Roberto quodam hepatico - - - - 47
16. De Aldítha de Werthe ab angustia partus erepta - 48
17. De multiplicatione sacri cruoris - - - 49
18. Item de sanguinis multiplicatione - - - 50
19. Item de eodem - - - - - - 52
20. De hoc quod pixis buxea statim ad contactum sanguinis fissa est, et quomodo sanguis idem evanuerit - - - - - - - - 53
21. De filia Radulfi de Burnis per martyris pallium sanata - - - - - - - - 54
22. De Atheldritha a quartanis erepta - - - *ib.*
23. De puero Cantuariensi Guillelmo a tumore horribili per sancti sanguinis et aquæ gustum liberato - 55
24. De Goditha, uxore Matthæi Cantuariensis, quæ, ad tumbam martyris a duabus mulieribus allata, pedibus propriis regressa est - - - - 56

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI SECUNDI.

1. De Samsone muto - - - - - 57
2. De Goldewino, Godefridi pistoris filio, desperato - 58
3. De aliis duobus ejusdem filiis febricitantibus - - 59
4. De Manwino cæco - - - - - *ib.*
5. De Emelyna clauda - - - - - 60

Page

6. Quando vel qua de causa ostia cryptarum, in quibus martyris corpus requievit, reserata fuerunt - - 60
7. De Ædylda Cantuariensi, quæ ab anno secundo pedem solo non fixerat - - - - - 61
8. De Wlviva quæ baculis incedebat innixa - - 62
9. De Ædmundo qui altero oculorum nihil videbat - *ib.*
10. De Muriele, quæ lapillos cerasorum, prunorum, esculorum, evomuit - - - - - 63
11. De Æthelburga, cui brachii officium gutta gravis abstulerat - - - - - - 64
12. De Roberto, fabro de Thanatos insula, cæco - - 65
13. De Henrico Fordwicensi insano - - - 66
14. De muliere surda - - - - - *ib.*
15. De Aylwardo de Tenham, qui nihil odorare valebat - *ib.*
16. De puero contracto, cui sanitatem sanctus negavit - 67
17. De alio, cæco, cui similiter negata est - - *ib.*
18. De Agnete, de cujus facie computrescente vermis exivit - - - - - - - 68
19. De pixidibus Radulfi de Scapeia fissis ad sanguinis et aquæ contactum - - - - - 69
20. De pyxide Godelivæ, quæ, aqua eadem repleta, fissa est cum illa domum cujusdam Judæi ingrederetur - 71
21. De alius mulieris pixide, in qua aqua evanuit - 72
22. De pixidibus Petri et Haymonis, in quibus similiter aqua subtracta est - - - - - *ib.*
23. De Willelmo de Dene paralytico - - - 73
24. De Saxeva Dourensi, quæ viscerum incisione et brachii dolore laborabat - - - - 74
25. De Ricardo Norwicensi [?] lienterico - - - *ib.*
26. De privata translatione martyris, et de visione eadem nocte visa - - - - - - 77
27. De Ricardo de Bergestede mirabiliter contracto, in crastino post translationem eandem mirabiliter curato - - - - - - - 79
28. De Radulfo de Tanges contracto - - - 80
29. De repositione martyris in locum priorem, et de structura tumbæ - - - - - 81
30. De Matilda quadam Cantuariensi, quæ caput fenestris tumbæ imponere non potuit - - - - *ib.*
31. De Aylwardo quodam insano, qui totum corpus uni fenestræ impegit, et per aliam exivit, quod postea sanus nullatenus facere potuit - - - 82
32. De Willelmo Lundoniensi, qui capite immisso amissum oculi visum statim recuperavit - - - 83
33. De Ausfrido Dourensi fere singulis sensibus dimidiato *ib.*

Page

34. De Wekerrilda contracta et altero oculorum cæca - 85
35. De Alvida de Bertham [Bekenham] cæca - - 86
36. De Emma, quæ ulcus in tibia et pede habebat horribile - - - - - - - - 87
37. De Matyldi de Gipeswiz cæca - - - - *ib.*
38. De Briano de Insula, cujus mentum pectori adhæsit - *ib.*
39. De Freodone pedes debili - - - - 88
40. De filio Ailmeri de Cleche (?), cui nulla unquam facultas incessus, nulla standi, nulla quomodocumque surgendi exstiterat - - - - - *ib.*
41. De Willelmo filio cujusdam Lincolniensis, quem struma in renibus excrescens pedum privavit incessu - - - - - - - - 89
42. De Eremburga Lundoniensi ægrotante et penitus desperata - - - - - - 90
43. Qualiter persecutores martyris in monachos Cantuariensis ecclesiæ malignati fuerint, ut miraculorum gloriam obfuscarent - - - - - 91
44. De Thoma de Ethonia, quem martyri detrahentem squinancia percussit - - - - - 92
45. De Juliana Roberti Puintelli uxore in tumorem enormiter distenta - - - - - - *ib.*
46. De Roberto (?) quodam Lincolniensi, de cujus naribus sanguis erumpens castigari non poterat - - 93
47. De filio Matildis, qui quasi insensibilis jacens voto pro eo ad martyrem facto statim ad matris ubera se convertit - - - - - - 94
48. De Gileberto sutore Lundoniensi a fistula sanato - *ib.*
49. De Hugone de Burnis similiter a fistulæ angustia liberato - - - - - - - 45
50. De pixide in qua aqua martyris evanescens portitorem furem esse comprobavit - - - - 96
51. De Roberto, canonico ecclesiæ Sanctæ Fredeswthæ de Oxonofordia, quem diarria nimis attenuaverat - *ib.*
52. De magistro Roberto, ejusdem ecclesiæ priore, cujus tibiam a morbo gravi et cronico martyr sanavit - 97
53. De Willelmo milite de Herleya a simili miseria liberato - - - - - - - - 101
54. De filio ejusdem militis in amentiam rapto - - 102
55. De magistro Petro Mellides a febribus validis erepto, et aliis quibusdam curatis - - - - 103
56. De Rogerio clerico Lundoniensi, qui febricitans dormivit in loco ubi sanctus jacuerat, et sanus evigilavit, pulverem etiam loci ejusdem colligens, aliis multis salutis gustum administravit - - - *ib.*

Page

57. De Guncelino monacho Norvicensi a tumore et dolore brachii per martyris orarium sanato - - 104
58. De Amfrida Cantuariensi. in cujus gutture squinanciam martyris pellicia compescuit - - - - *ib.*
59. De Salomone Lundoniensi fere centenario, quem cæcum martyr illuminavit - - - - - *ib.*
60. De Henrico Willelmi de Callevadene filio, qui aqua martyris gustata, vermem semicubitalem evomuit - - - - - - 105
61[1]. De Ricardo milite de Rokeleya a periculoso capitis dolore sanato - - - - - - 106
62. De Nicholao filio Hugonis de Bello Campo, quem de ydropisi martyr sanavit - - - - *ib.*
63. De Adam de Hadlega pestis ejusdem intemperancia prægravato - - - - - - 107
64. De Johanne de Capella, qui post aquæ sanctæ gustum sternutans lapillum cerasi ejecit, quem fere annis quatuor portaverat - - - - 108
65. De Jocelino de Springefeld, qui post aquæ salutiferæ haustum animæ salutem, sicut rogavit, assecutus est - - - - - - - 109
66. De Rogerio Herberti filio de Bisseleia, cui similiter accidit - - - - - - - 110
67. De Thoma clerico, ejusdem Rogerii filio, de tribus infirmitatibus curato - - - - - 112
68. De peregrinis qui, periclitantes in mari, invocato martyre evaserunt ad terram, aliis navibus quæ in eodem comitatu erant subversis - - - *ib.*
69. De aliis qui in mari laborabant ventorum flatu subtracto - - - - - - - 113
70. De milite Willelmo Cestrensi, cui brachium vehementer intumuerat - - - - - *ib.*
71. De Radulfo de Essessia incommodi simili prægravato 114
72. De Ada Lundoniensi, quæ seipsam nec in latus poterat commutare, nec a lecto movere - - *ib.*
73. De Thoma filio Adæ calculoso - - - - 115
74. De Lefseda quæ oculi dextri cæcitatem incurrerat - *ib.*
75. De Godiva de Chelmeresford quinquennio cæca - *ib.*
76. De cæco nato Gaufrido de Calgrave - - - 116
77. De filia Wiberti de Thanatos insula pedes habente contractos - - - - - - *ib.*

[1] The order of cc. 61 and 62 is reversed in MS. T.

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI TERTII.

		Page
1.	De candela super martyris tumbam divinitus accensa	118
2.	Item de simili miraculo	120
3.	Item de simili	121
4.	Item de simili	*ib.*
5.	De Gunnilda de Elsiestuna, plantas tam teneras habente ut nec super plumam stare valeret	122
6.	De Albreda de Meallinges, quæ incedere nullatenus poterat	123
7.	De Ailmero juvene Cantuariensi adeo paralitico ut nec ignis calorem nec ferri sentiret incisionem	*ib.*
8.	De Ailwino de Berkhamstede varicoso	124
9.	De Galterio ejus vicino duobus incommodis oppresso	125
10.	De filia Widemanni de Folkestania utriusque manus digitos ad digitorum radices habente inflexos	*ib.*
11.	De hoc quod vix aliquis ad martyris tumbam præsumat accedere, nisi prius omnia peccata sua per confessionis hostium ejecerit	126
12.	De Liveva de Lefstanestuna cæca	*ib.*
13.	De Roberto Lundoniensi, qui alterius oculorum visum recuperans alterum cæcum reportavit	127
14.	De Henrico Helyæ filio cui indifferenter contigit	*ib.*
15.	De Aviza de Gosehale, utrimque a nativitate clauda	*ib.*
16.	De Godiva de Staffordia surda	*ib.*
17.	De Roberto quodam de Broc graviter ægrotante	128
18.	De visione pueri Saresberiensis mira, quam oculis vidit corporeis	129
19.	De pixide Liviæ de Derente confracta	131
20.	De aqua quæ de pixide cujusdam ebullivit	*ib.*
21.	De alia quæ de manu monachi exsiliens scissa est	133
22.	Quare vel quomodo ampullæ inventæ fuerint, ad aquam sancti martyris portandam	134
23.	De quodam qui pauperi roganti aquam negavit, et postea diviti daturus ampullam vacuam invenit	135
24.	De alio qui roganti aquam volens impertiri ampullam vacuam repperit, quam postea ostendens plenam invenit	*ib.*
25.	De tertio qui duas plenas asportans utramque invenit humoris expertem	*ib.*
26.	De Gunnilda de Hameledene inflata et per ventris fluxum sanata	136
27.	De Ricardo quodam dissenterico	137
28.	De Willelmo de Hecheham qui nervis contractis ambulare non poterat	138

Page

29. De quibusdam qui nobis nescientibus curati redierunt - - - - - - - 138
30. De Adam de Lillingestan cui pupillam oculi albugo occupaverat - - - - - - - 139
31. De Beatrice quadam cæca, quæ antequam ad martyrem perveniret curata est - - - - - *ib.*
32. De puero de Sancto Walerico Thoma, qui pedem portabat a terra suspensam - - - - 140
33. De Willelmo Pagani filio, de Pech, cui brachium paralysi fuerat dissolutum - - - - 141
34. De Alvida de Aedgardintona excæcata - - *ib.*
35. De Goduino de Brituella contracto - - - *ib.*
36. De Yselda militis cujusdam filia Henrici, octo annis surda - - - - - - - 142
37. De uxore ejusdem militis epilentica - - - 143
38. De Gunnilda de Liutona, cui menstrua omnino cessaverant - - - - - - - *ib.*
39. De Emelina quadam, cui menstrua incessanter fluxerunt - - - - - - - - 144
40. De quibusdam qui apud Album Monasterium curati sunt - - - - - - - - 145
41. De Griffino Gualensi, qui pulcra visa visione pulcre curatus est - - - - - - - *ib.*
42. De aliis duobus Gualensibus curatis - - - 147
43. De vase everso quod ore aperto aquam sanctam retinuit, et non est effusa - - - - 148
44. De quodam qui Cantuariæ collirio sancti sanguinis in oculis suscepto curatus est apud urbem Rofensem - - - - - - - - *ib.*
45. De quodam cæco nato qui in media via illuminatus est 149
46. De alio cæco Cantuariæ illuminato - - - 150
47. De Liviva de Litheburna cui capud intumuerat - 151
48. De Matildi de Turbiria, quæ diu languit - - *ib.*
49. De Aaliza uxore Alani de Retlinges repente curata per vomitum - - - - - - - 152
50–51. De filia Eadrici de Ramesholte et quodam caseo amisso, et per invocationen martyris mirabiliter invento - - - - - - - 153
52. De quodam a sqinancia liberato - - - 155
53. De aureo quem sanctus cuidam dedit - - - 156
54. De argenteo quem sanctus cuidam facete abstulit - *ib.*
55. De filia cujusdam Flandrensis, cui crus confractum erat - - - - - - - - 157
56. De accipitre quem idem Flandrensis capere non poterat nisi martyris invocato nomine - - - *ib.*

Page

57. De quodam qui brachium habebat disjunctum hebdomadis quinque - - - - - 158
58. De quadam sanctimoniali quæ obmutuerat, et superposita pectori ejus martyris ciroteca convaluit - *ib.*
59. De Matildi quadam vehementer inflata - - 159
60. De Hugone Joreswalensis ecclesiæ cellarario graviter ægrotante - - - - - - - *ib.*
61. De Radulfo monacho apud Belelande sanato - - 160
62. De Ricardo milite de Stanleia febricitante et digitos habente contractos - - - - - - *ib.*
63. De quodam puero cujus oculo pustula tanta excreverat ut cilia puer non posset complicare - - 161
64. De presbytero quodam cujus manus et brachium paralysis dissolverat; et quomodo singulæ cruces erectæ sunt in tribus locis ubi martyr de equo descenderat; et de miraculis quæ ibidem contigerunt 162
65. De Editha [Odilda] de Sutwella ad unam crucem illuminata - - - - - - - 165
66. De alia muliere quæ ibi similiter visum recepit - *ib.*
67. De puero quodam trimo "quem clausis oculis fuderunt viscera matris" - - - - - - 166
68. De Aalvia de Duntona cardiaca - - - *ib.*
69. De Goditha de Heyse ydropica - - - *ib.*
70. De Alditha de Staffordiæ territorio cæca - - 167
71. De Hathewico de territorio Gloecestriæ similiter cæco - - - - - - - - - *ib.*
72. De Lefrico de territorio Berkinges in Nordfolkia, cui manus paralysi fuerat dissoluta - - - *ib.*
73. De Luciana filia Walterii Torel, quæ maledictione paterna paralysi dissoluta est, et officio linguæ privata - - - - - - - - - *ib.*
74. De quodam hernioso - - - - - 168
75. De Roberto de Baalum cæco - - - - 169
76. De parvulo Henrico nomine cujus pes dexter sinistræ cohæsit in modum crucis suppositus - - 170
77. De duabus filiabus Godeboldi de Boxeleya claudis - *ib.*
78. De cereis accensis in alio loco ubi martyr de equo descenderat - - - - - - 171

INCIPIUNT CAPITULA LIBRI QUARTI.

1. Quod non sit facile scriptori omnia martyris magnalia scribere - - - - - - - 173
2. De Aylwardo cui martyr Thomas oculos erutos et genitalia abscisa restituit - - - - *ib.*

Page

3. De Radulfo de Longavilla a lepra optime curato, et iterum lepræ contagio percusso - - - 182
4. De Humfrido de Cestertona ab incommodo simili erepto - - - - - - - - 183
5. De Odone de Phaleysia, qui percussus in oculo visum septennio amiserat - - - - - - 185
6. De domo Gileberti, pistoris episcopi Rofensis, in medio incendii liberata ab incendio - - - - 186
7. De domibus Willelmi de Jernemue similiter ereptis - 187
8. De Willelmo de Peridona, Eudonis filio, moribundo seu mortuo - - - - - - - 188
9. De Baldewino de eodem loco, quem morbus acutus attenuaverat - - - - - - - *ib.*
10. De sanctimoniali quæ in medio pluviæ dimidia sicca remansit - - - - - - - *ib.*
11. De aqua sancti, quomodo conversa sit in sanguinem *ib.*
12. Item de eodem - - - - - - - 189
13. De Seyleyeve de F[r]oile, a cujus mamilla miræ magnitudinis apostema protuberaverat - - - 193
14. De Everardo de Wintonia, paralysi repentina dissoluto - - - - - - - - *ib.*
15. De ejusdem fratre Radulfo presbytero - - 195
16. De uxore Hamfridi de Firinges, in cujus utero fœtus computruerat - - - - - - - 196
17. De Alelmo qui inciso pollice martyrem invocavit, et post prandium nec cicatricem vulneris invenit - 197
18. De Weremundo, Wielardi filio de Beitino, cujus viscera per anum effusa sunt - - - *ib.*
19. De Heremero Tecionis filio, qui omnia membra habebat moventia et tremula - - - - 198
20. De Judoco de Anoth, de cujus irati vase aqua ebullivit, ipso vero per se pacificato, pacificata est et aqua - - - - - - - 199
21. De Maria quæ subito flebat et subito ridebat - *ib.*
22. De Durando Osberni Augensis filio, in cujus aurem lapillus cecidit - - - - - - 200
23. De tribus infirmis de confinio territorii Tarvernensis et Pontivi, Arnaldo, Arnulfo, Amalrico - 201
24. De Philippo de Alnewith, cui genitalia intumuerant *ib.*
25. De ejusdem filio Johanne, cui corpus totum pustulæ obsederant - - - - - - - 202
26. De quadam epilentica prædicti Philippi famula - *ib.*
27. De Gualterio leproso - - - - - 203
28. De Eilgaro leproso - - - - - - *ib.*
29. De Arnaldo pistore comitis Symonis ydropico - 204

Page

30. De Juliana Girardi cujusdam Rofensis filia, quæ cilia oculorum aperire non potuit - - - - *ib.*
31. De puella Læticia nomine, quæ oculum in cunis festucæ punctione amisit - - - - 205
32. De Galfrido milite, cognomento Malæ-Artes, qui per aquam sancti excæcatus est - - - - *ib.*
33. De Aaliza uxore Martini piscatoris de Leircestria, quam sanctus excæcavit - - - - 206
34. De rustico Abindoniensi, quem martyr simili plaga compescuit - - - - - - *ib.*
35. De filio Willelmi de Beneuella cui simile contigit infortunium - - - - - - 207
36. De Sara quæ spicam siliginis fere annis tribus in ore stomachi portaverat - - - - - 208
37. De Matildi de Colonia, dæmoniaca - - - *ib.*
38. De denario quem sanctus matronæ cuidam, nomine Sibillæ, restituit - - - - - 209
39. De Ricardo clerico vicecomitis Devoniæ, cui martyr obulos pro voluntate administravit - - - 210
40. De Radulfo suppriore ecclesiæ Sancti Augustini Anglorum apostoli, cui denarios suos martyr multiplicavit - - - - - - - - 211
41. De juvene Lundoniensi Henrico, qui Norweiam navigans per admonitionem martyris res suas in aliam navem transposuit, et a periculo mortis ereptus est - - - - - - - - 212
42. De nave quæ a nautis relicta nautas sine rectore secuta est - - - - - - *ib.*
43. De alia navi quam sanctus visibiliter liberavit - 212
44. De juvene Exoniensi Alfredo, quem fune anchoræ complexum et in præceps raptum virtus martyris pie eripuit - - - - - - *ib.*
45. De viro Dourensi, qui tres anchoras amissas per sanctum recuperavit - - - - - 215
46. De aliis hominibus quos martyr a tempestate maris liberavit - - - - - - *ib.*
47. De quodam languenti qui aquam sancti quæsivit, et allata aqua de fonte deceptus bibit, et sanatus est - - - - - - - - 216
48. De Guarino, cognomento Grosso, cujus brachium tumidum sanctus pulchre in somnis sanavit - - *ib.*
49. De quodam canonico de Crokestune, cujus oculus erutus per aquam in locum suum repulsus est, nemine manum apponente - - - - 217
50. De alio quodam inflato in eadem abbacia - - 218

Page

51. De quodam canonico de Bedefordia, cui pustulæ urentes in collo emerserunt, et per aquam martyris subito evanuerunt - - - - - - *ib.*
52. De Yngelramno Yngelramni filio de Goltona, cujus brachium sanctus plaga percussit et postea in somnis sanavit - - - - - - - 219
53. De Mabilia de Anglandris, quæ inflata medicis attestantibus fuerat incurabilis - - - - - 221
54. De Aaliza de Milertona in territorio Oxonefordiæ hydropica - - - - - - - 222
55. De muliere ydropica de Merstona - - - 223
56. De puero cæco et muliere insana de Gualia - - *ib.*
57. De Walterio de Grimmesbi insano - - - 224
58. De canibus qui ad nomen martyris obmutuerunt - *ib.*
59. De Eda de Scotia, quæ ambulare non poterat, et monacho per sancti nomen præcipiente surrexit et ambulavit - - - - - - - - 225
60. De Henrico de Tukin quem fistula exhauserat - 226
61. De Metania de Fontenai, quæ similiter fistulam habebat - - - - - - - *ib.*
62. De puero Roffensi qui in aquam cecidit - - *ib.*
63. De puero de Serris qui in balneo submersus est - 227
64. De filio Jordani filii Eisulfi mortuo - - - 229
65. De filia Jordani de Plumstede, quæ mortua fuisse putatur - - - - - - - 234
66. De filio Hugonis de Benedega submerso - - 238
67. De uxore Petri de Arches, quæ fluxum sanguinis habebat - - - - - - - - 239
68. De Girardo Flandrensi calculoso - - - *ib.*
69. De Gaufrido fabro, cui, tempore intempestivo operanti, digiti ad volam adhæserunt - - - - 240
70. De Willelmo de Sancto David ydropico - - 241
71. De Juliana de Godmersham, cujus brachium mortificatum fuerat - - - - - - - *ib.*
72. De Helya monacho Radingensis ecclesiæ, lepra, ut putabatur, percusso - - - - - 242
73. De Girardo leproso - - - - - 243
74. De Gileberto de Sancto Walerico, leproso - - 244
75. De Petro de Habindonia, leproso - - - 245
76. De Ricardo leproso - - - - - - *ib.*
77. De duobus hominibus, quorum alter alterum in duello miraculose superavit - - - - 247
78. De aliis qui de feris domini regis, quas ceperant, accusati sunt - - - - - - - *ib.*
79. De aliis eadem de causa accusatis - - - *ib.*

Page

80. De Agnete cui dotem suam privignus suus abstulerat, quam subito mutata mente reddidit - - 248
81. De Petro de Denintona, qui de enormi tumore repente curatus est - - - - - - *ib.*
82. De Alexandro quodam surdastro - - - - 249
83. De Roberto quodam similiter surdastro - - *ib.*
84. De Osberno Lexoviensi, hernioso - - - *ib.*
85. De Johanne quodam excæcato et postea per aquam martyris mirabiliter illuminato - - - 250
86. De monacho Radingensis ecclesiæ qui per aquam martyris a diabolo liberatus est, qui ei guttur et nasum constringebat - - - - - 251
87. De monacho Montis Dei, Gaufredo, ydropico, qui cartam miraculorum martyris per corpus suum trahens detumuit et sanatus est - - - 252
88. De puero Wintoniensi super quem murus cecidit - *ib.*
89. De cervisa quæ se de more cervisæ purgare non poterat, et imposita corrigia cum qua ampulla sanctæ aquæ portata fuerat, statim statum debitum recepit - - - - - - - - 253
90. De Helia de Sibburnia, cui viscera constricta erant, ita ut dorso cohærere viderentur - - 254
91. De Hathewisa quadam interius rupta - - - *ib.*
92. De Roberto de Beverum calculoso - - - *ib.*
93. De vicino ejusdem, Yngano, qui subitis laborabat passionibus - - - - - - - *ib.*
94. De filio comitis Clarensis a morte resuscitato - 255
95. De Gileberto filio Willelmi Bruni a febre liberato - 257
96. De Savarico de Vallibus - - - - - 258

Liber Quintus.

1. De filia Willelmi de Balac - - - - 259
2. De muliere ejusdem convicanea - - - *ib.*
3. De filio Willelmi clerici - - - - *ib.*
4. De Hugone de Emblengim percusso lepra - - *ib.*

Liber Sextus.

1. De homine terra undique obruto, nec tamen mortuo 261
2. De filia Thomæ de Yffeld - - - - - 263
3. De Joanne famulo Swani de Rokesburc in flumine submerso - - - - - - - 266
4. De phila[c]terio reliquiarum sancti martyris amisso - 267

Page

5. De tribus viris et una puella in captivitatem Damascum adductis - - - - - - - 270
6. De Gregorio episcopo, filio principis Barduwini de Luca - - - - - - - - 273
7. De Tancardo filio Odonis de Carreu - - - 279

APPENDIX TO THE BOOKS OF MIRACLES.

1. From Giraldus Cambrensis - - - - 283
2. From a Passion ascribed to "Master Everard" [*i.e.* Edward Grim] - - - - - 286
3. From another Passion - - - - - 289
4. From another Passion - - - - - *ib.*
5. From the Annales Colonienses Maximi - - 290
6. From Arnold of Lübeck - - - - *ib.*
7. From Cæsarius of Heisterbach - - - 291
8. From Thomas of Cantimpré - - - - 292
9. From a Canterbury MS. - - - - 295
10. From Hermann Corner - - - - - 296

VITA SANCTI THOMÆ, CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI ET MARTYRIS, AUCTORIBUS JOANNE SARESBERIENSI ET ALANO ABBATE TEWKESBERIENSI.

Prologus Alani in actus et exitum beati martyris Thomæ 299
Prologus magistri Johannis Saresberiensis in Vitam sancti Thomæ martyris - - - - 301
Vita et Passio S. Thomæ martyris, auctore Joanne - 302
Additamenta Alani - - - - - - - 323

VITA S. THOMÆ, CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI ET MARTYRIS, AUCTORE EDWARDO GRIM - - - - - - - - - 353

Appendix to the Life by Edward Grim - - - 451
Glossary to the Books of Miracles - - - - 461
Index to the Miracles - - - - - 465

INTRODUCTION.

INTRODUCTION.

I.

HAVING given the first place in this collection to William of Canterbury, on the ground that his writings were for the most part unpublished, I have been led by the likeness of subject to follow up his "Liber Miraculorum" by the other contemporary work on the miracles of St. Thomas. The order in which the various biographies were produced may come to be investigated hereafter; but I must beg the reader to understand that in the arrangement of them I have been guided only by convenience, as the necessity of consulting manuscripts, which are scattered in many places, renders the observance of any higher rule impossible.

Notice of Benedict.

The writer whose work occupies the greater part of this volume, Benedict, after having been chancellor (or secretary) to Archbishop Richard, became prior of Christ Church, Canterbury, in 1175, on the election of Odo to be abbot of Battle, and in 1177 was elected to the abbacy of Peterborough, which he held until his death in 1193 or 1194.[1] He has been sometimes identified[2] with a "Master Benedict," who, on the forced resignation of William of Longchamp, bishop of Ely, became keeper of the Great Seal, and was therefore excommunicated by

[1] Gervas. Cantuar., in Twysden, Scriptores, 1432; R. Swapham, Hist. Cœnobii Burgensis, in Sparke's Hist. Angliæ Scriptores, 98; Gunon, Hist. of Peterborough, 24–6.

[2] As by Brial, Recueil des Historiens de la France, xvii. p. ix and Gunton, l. c.

Wrongly supposed author of a Chronicle.

the bishop[1] (A.D. 1191); but this has been shown to be a mistake.[2] And his only connexion with the valuable Chronicle of Henry II. and Richard I. which has been ascribed to him, appears to have been that he caused a copy of the earlier part of it to be made for the use of his convent.[3]

His "Passion of St. Thomas."

That Benedict wrote a "Passion of St. Thomas" is mentioned by several early authorities;[4] and although the term *Passio* was often used to denote an entire biography of a martyr,[5] it is clear that it must in this case be construed in its more proper sense, as meaning nothing more than an account of the martyr's death.[6] Hence we find Benedict introduced by the compiler of the Quadrilogus[7] in the last part only of his narrative, as a fifth authority, in addition to those from whom he had derived the previous story;[8] and unfortunately the fragments embodied in the Quadrilogus are all that we at present know of Benedict's "Passion." Yet as it was nothing more than a *Passion* in the stricter sense of the word, and as it is far more largely used by the compiler of the Quadrilogus than any other authority in

---

[1] Hoveden, ed. Stubbs, iii. 154.

[2] Stubbs, note on Hoveden, l. c.; Pref. to Benedictus Abbas, i. p. lii.

[3] See R. Swapham, l. c.; Rec. des Hist. de la France, xvii. p. x; Stubbs, Pref. to Bened. Abbas, i. pp. xxi–xxv, l–liii.

[4] *e.g.*, Grim, in S. T. C., i. 88. "Unum composuit egregium volu-"men de passione et miraculis "Sancti Thomæ." R. Swapham, l. c.

[5] *e.g.*, "Incipit Passio gloriosi "martyris." W. Cant., p. 3. So the anonymous Life in the Lambeth MS. is styled "Passio S. Thomæ," &c. Giles, ii. 72.

[6] Thus Grim says that Benedict wrote "*martyrium* et miracula," (see below, p. 448); and Elias of Evesham, "Benedictus . . . de fine "tantum et de his quæ post finem "contigerant, scripsit." Giles, S T., C., ii. 34.

[7] The two Quadrilogues (see vol. i. p. xxvi) are so much alike, that it is convenient to speak of them in the singular number, unless in cases where it may be necessary to distinguish between them.

[8] Quadril. I. l. iii. 1; Quadril. II. p. 106, ed. Lupus. A short passage in an earlier part of the Quadrilogus (l. ii. c. 12, p. 79, ed. Lupus), although ascribed to Benedict, is really from William of Canterbury. See vol. i. p. 46. ("Mox transsumens . . . lacry-"mas.")

that part of his story to which it relates, we may safely assume that the missing portions of it cannot have been very considerable, and that they probably contained little or no information beyond what is preserved for us in his extracts from the other writers,—William of Canterbury, John of Salisbury, and Herbert of Bosham. The compiler's statement that Benedict was with the archbishop on the last day of his life [1] is probably derived from some omitted portion of the Passion.

How the "Passion" fell out of sight.

Benedict's book of Miracles is sometimes found in MSS. to be connected with some other writer's account of the life of Archbishop Becket. Thus in the copy preserved in the archiepiscopal library at Lambeth, it is preceded by the anonymous life which Dr. Giles has printed in his second volume;[2] in the Paris MS., by John of Salisbury's short account of the saint; and in MSS. which Oudin, early in the 18th century, saw at the Cistercian monasteries of Igny, Signy, and Aulne, by Herbert of Bosham's biography or an abridgement of it.[3] It would

---

[1] "Ipsa die qua martyr victor "occubuit, inter familiares illius "familiarius illi assistens, quæ vi- "dit et audivit, veraci stylo testis "fidelis ex ordine singula digessit," l. c.

[2] John Fox was acquainted with the Life by the "anonymus Lam- "bethiensis," which he describes as "having the name of the author "cut out." He speaks of the Miracles as contained in five books, "in the hands of William Stephen- "son, citizen of London," and he cites the Life and the Miracles as being parts of one and the same volume (Acts and Monuments, ii. 247, 249, ed. 1854). Either this was the book which is now at Lambeth Palace, or the same combination occurred in another copy.

[3] Oudin. de Scriptoribus Eccles., ii. 1477, 1516 (Lips. 1722). The Aulne MS. ("Liber Beatæ Mariæ "de Alna") is No. 4622 in the vast collection formed by the late Sir Thomas Phillipps, and now preserved at Thirlestane House, Cheltenham. In it the letter from Odo, abbot of Battle, and formerly prior of Christ Church, Canterbury, to two monks of Igny (see note A. at the end of this Introduction) is prefixed to the Miracles; and hence it may be inferred that the Igny MS. was the parent of this, while the nearness of Signy to Igny may suggest that the Signy copy also belonged to the same family. In the Aulne MS. the Life is somewhat abridged, and it is natural to suppose that it was so in the other

seem that the transcribers, wishing to supply a biographical introduction to the book of Miracles, and finding Benedict's "Passion" insufficient for that purpose, made choice of some one of the lives which had been written by other men; and that thus the Passion came to be separated from the Miracles, so that it ceased to be copied as a whole, and, with the exception of the passages adopted into the Quadrilogus, has fallen out of sight. That the separation was contrary to the author's own intention will appear from his twice referring in the "Miracula" to a passage of his earlier narrative, where he had spoken of a streak of blood as marking the archbishop's face in death.[1]

Benedict's book of Miracles.

It is mentioned by several writers of Benedict's own time that he compiled an account of the miracles of St. Thomas; but while some of them also speak of the similar work by William of Canterbury,[2] others name Benedict alone as having treated the subject,[3]—a circumstance which tends to prove that he was earlier in the field than William, and that William's book had not become known at the date of such mention.[4] That

two also, as there is still enough to justify the language of Oudin, who speaks of Herbert's work as "in-" gens volumen" and "immensum "opus," and tells us that he himself had transcribed it, "with much "labour," at Signy, as a contribution to the Bollandist "Acta "Sanctorum" (in which its publication must still be distant, inasmuch as Thomas of Canterbury belongs to the 29th of December, and the month of October is not even now completed). Oudin mistakenly supposes Odo to have been the author of the book of Miracles, whereas his only connexion with it is through his having sent it to Igny, with the letter above mentioned. Another copy of the Miracles was at Foigny, a Cistercian house in the diocese of Laon, where Oudin copied it for Papebroch, the editor of the Acta Sanctorum, *ib.* 1478, 1514, 1515.

[1] Pp. 15, 209, 220.

[2] *e.g.*, Gervase, in Twysden, coll. 1417, 1470.

[3] *e.g.*, Grim, p. 448; and the so-called Roger of Pontigny, in Giles, S. T. C., ii. 88. That the last-named writer describes Benedict as prior of Canterbury, seems to show that he wrote before the translation to Peterborough.

[4] It has been already pointed out (vol. i. p. xxvii) that William's book is styled in the Winchester

Benedict himself was free from any unpleasant feeling of rivalry, may be reasonably inferred from the statement of the Peterborough chronicler, that, in addition to having himself "composed an excellent volume on the Passion "and Miracles of St. Thomas," he caused to be transcribed for the library of his convent, among other books, one of the life of St. Thomas, with "five volumes" of his Miracles,—no doubt the work of William.[1]

Benedict, like William, tells us that he was urged to take up the subject by his monastic brethren,[2] and that he was encouraged by visions in which St. Thomas appeared to him.[3] Like William, he seems to have held office in connexion with the tomb,[4] in which office it is probable that William succeeded him. Like William, too, he complains of the "barbarous" names with which he has to deal;[5] but it would be more hazardous than in William's case[6] to infer from this that he was himself of foreign birth or descent. The stories which he relates are sometimes the same which are also told by William, but are more commonly different; in many cases, indeed,

MS. "*secundum* opus miraculorum." Perhaps, however, this may be intended to distinguish it, not from an earlier collection of miracles, but from the Life by the same writer, which fills the earlier part of the volume.

[1] "Unum composuit egregium "volumen de passione et miraculis "Sancti Thomæ." And among the books which he ordered to be copied, are "Vita Sancti Thomæ "martyris. Miracula ejusdem in "quinque voluminibus." (R. Swapham, 98, 99.) That the "Mira-"cula," are here described as being in five books, whereas the Winchester copy has six, may be accounted for by supposing either that there was a difference of division in the various MSS. of William, (as is the case with Benedict), or that the sixth book, which mostly consists of stories connected with foreign countries, was of later date than the others, and did not exist when the Peterborough transcript was made.

[2] "Ex fratrum voluntate et præ-"cepto," p. 26.

[3] P. 27.

[4] See pp. 47, 50, 57, 61, 76–7, 144, 217.

[5] Pp. 47, 205, &c.

[6] See vol. i. p. xxviii. At p. 209 he speaks of a woman from the region of Cologne as talking "idio-"mate suo, nobis vix intelligibili." The wonder might rather seem to be that he understood it at all than that he found it difficult.

the want of any special marks renders it difficult or impossible to discover whether a miracle in one of these books be the same with one in the other book; and sometimes, where there is a likeness in some of the details, the variety in other circumstances is such as to make the general identity doubtful.

In the early part of his work, Benedict is more careful than William [1] to mark the order of time. He tells us how the miracles began, and how they gradually increased while the cathedral was yet closed on account of the late deed of blood,[2] so that, as they became known, murmurs were raised against the prior and monks for hiding the talent entrusted to them by excluding the mass of people from their church;[3] how at Easter 1171 the doors were opened, and access to the tomb was allowed;[4] and somewhat further on, we find mention of the first Whitsuntide after the murder.[5] But after this the order of time seems to be forgotten, and in general there is not even that amount of connexion between the stories which in William arises from the grouping together of similar cases (such as leprosy,[6] blindness,[7] madness,[8] or dangers at sea),[9] or in some instances from mere association of place.

MSS. of the Miracula.

The "Miracles" were first printed by Dr. Giles in 1850, not as a part of his "Sanctus Thomas Cantuariensis," but as one of the publications of the Caxton Society. In preparing the present edition, I have collated throughout a MS. in the Archiepiscopal Library at Lambeth, and one in the Library of Trinity College,

[1] William says of himself, "Scribens itaque pauca perstringit, veritatem non ordinem sequens eorum quæ mirifice gesta sunt. Nam quid prius, quid posterius gestum sit, nec vacat nec multum interest attendere," p. 138.

[2] Pp. 35, 37 *seqq.*, 55–7. P. 60.

[3] Pp. 35, 57, 60–1.

[4] P. 118.

[5] Will. Cant., pp. 213–222, 330–340.

[6] Ib., p. 243.

[7] Ib., p. 304 *seqq.*, where the case of a mad sailor makes the transition from stories of shipwreck, &c.

[8] Ib., pp. 299–304, 323 *seqq.*

Cambridge.[1] The MS. in the National Library of Paris, to which I had looked with much hope, proved on examination to be grievously disappointing. Its quality is indicated in the very first page, where for *festo Nativitatis* we find *festo festivitatis*, and for *pupilli absque patre* it reads *pupilli absque tutore*. The first of these mistakes is a proof of the transcriber's carelessness; the second shows at once his ignorance and his unscrupulousness, inasmuch as, not recognizing the words as a quotation from Scripture,[2] or understanding that *pupilli* meant *orphans*, he took it on himself to substitute for *patre* the word which he supposed to be the proper correlative. Further acquaintance with the MS. showed it to be only too faithful to this beginning; so that, after having collated it verbatim as far as p. 77 of this volume, I contented myself with looking at the more noticeable points in the remainder of it. In such a manuscript even the most plausible readings of questionable words must be suspected of representing the transcriber's conjectures rather than the original writer's language.

Dr. Giles's edition.

I have not thought it necessary to mention Dr. Giles's readings in the body of the book, as the use of them is rather to show the need of a new edition than to furnish any help towards the preparation of it.[3] In justice, how-

[1] It ought to be mentioned that I have not collated the Aulne or Phillipps MS. (see p. xxi.), as I had recourse to it only for the sake of Herbert of Bosham, and at a time when that part of this volume which contains Benedict on the Miracles was already in type.

[2] Threni, v. 3. See Note B. at the end of this Introduction.

[3] Such language ought not to be used of any man,—more especially of one who has deserved well of all students of the subject by bringing to light a very large quantity of materials which were before unknown,—without offering some proof of its justice. I therefore annex some specimens of Dr. Giles's readings, as compared with those which are given in this volume on the authority of the Lambeth and Cambridge copies (see Note C.). It will be seen that the words cited from Dr. Giles are in no case mere misprints—(a kind of errors from which his publications are in general remarkably free)—and after having examined these specimens, the reader will hardly care to inquire how the former editor has performed his duty in other respects.

ever, to Dr. Giles, it must be added that in many of those readings which are most clearly wrong he has been misled by the Paris MS.

Extent of the work.

The divisions of the books vary in different MSS., and in some of these the whole work is longer than in others. It seems probable that the original extent may be rightly marked by the Aulne (or Phillipps) and Paris copies, which end with the book which, in this edition, is the fourth;[1] and that the remaining books, which are very short, may have been afterwards annexed. This is certainly the case as to the chapters which I have printed from the Cambridge MS.,[2] as they not only differ from the former part in style, but relate to a time later than the death of Benedict of Peterborough.

Miraculous stories from other sources.

By way of appendix, some miraculous stories have been added from other sources; and it will be seen that, although one of the authorities expressly declares that the archbishop's life was not distinguished by any miracles,[3] some of these narratives, unlike those of William and of Benedict, profess to relate acts done in his life-time. One of the stories,[4] which is of much later date than the others, is remarkable as connecting the Canterbury pilgrimage with that of Wilsnack, in Brandenburg, which began about the year 1400, and for a time was so popular as to defy the condemnations, not only of a commission of which John Hus was a member, but of the local bishops and archbishops, and even of a cardinal-legate, the famous Nicolas of Cusa.[5]

The miracles at Dampmartin not included.

I have not thought it expedient to include an account of the miracles said to have been wrought by St. Thomas's rochet and other parts of his dress at the

[1] See p. 258.

[2] Pp. 267–281.

[3] See p. 291.

[4] No. ix., p. 295.

[5] A somewhat different version of this, from the Register of the cathedral, is given by Mr. Albert Way in an Appendix to Dean Stanley's "Historical Memorials of "Canterbury;" and in the later editions it is accompanied by an account of the Wilsnack pilgrimage, communicated to Mr. Way by Dr. Pauli.

Premonstratensian monastery of St. Josse-en-bois, or Dampmartin,[1] near Hesdin, in Artois, where it is asserted that the power of the saint was exerted at times when it was dormant at Canterbury (although the Canterbury monks would probably not have admitted that such a state of things ever existed). A selection of these was published in the original Latin by Stapleton,[2] as an appendix to his "Tres Thomæ," and is reprinted in Dr. Giles's "Anecdota Bedæ, &c." A fuller list, but with the narratives in an abridged form, is given in an appendix to the French life of St. Thomas, by Du Canda (St. Omer, 1618).

A few miraculous stories may be found in MS. annexed to various lives of the archbishop;[3] but these seem to be generally derived from William or from Benedict, so that it would be altogether an unprofitable labour to attempt a collection of them.

II.

Variety of the miracles.

The variety of the miracles related by the Canterbury writers is very great.[4] In addition to cures of bodily and mental ailments of every kind, to the renewal of eyes which had been plucked out, and of other parts of the body which had lost by disease[5] or by mutilation,[6] to the restoration of life when the signs of it were extinct, and even when death is described as having certainly taken place,[7] we have deliverances from dangers and losses at sea,[8] from drowning in rivers,[9] from

[1] See Gallia Christiana, x. 1347, *seqq.*

[2] Stapleton, Tres Thomæ, p. 110, ed. Colon. Agr., 1612.

[3] A specimen of these appendices is given at p. 323.

[4] See Bened. 26.

[5] Will. 424.

[6] Will. 156, 204, 419, 520; Bened. i. 173.

[7] Will. 160, 199 *seqq.*, 208 *seqq.*, 292, 344, 347 *seqq.*, 362, 403 *seqq.*, 439 *seqq.*, 524; Bened. 257, &c.

[8] Will. 299 *seqq.*, 316, 323 *seqq.*, 474 *seqq.*, 526–7, 539; Bened. 112, &c.

[9] Will. 296; Bened. 266, &c.

prison[1] and from the gallows;[2] preservation from fire,[3] preservation or extrication from the fall of earth, trees, or masonry,[4] and from similar perils;[5] deliverance from robbers,[6] recovery of lost animals and of other property,[7] discovery of the truth as by an ordeal,[8] cures of disease and restoration to life in the lower animals,[9] driving away of devils,[10] supernatural lighting or re-lighting of candles;[11] and other marvels of many kinds. Sometimes the influence of St. Thomas affects political events, as when king Henry had propitiated him by penance at his tomb.[12] And although, for the most part, the exertions of his power are beneficent, it is occasionally displayed in the exemplary punishment of persons who had ventured to offend him.[13]

Various circumstances of cures, &c. (See p. 139.)

In some cases miracles were done on the invocation of the saint,[14] perhaps accompanied by a vow of pilgrimage to his tomb; and whether such a vow were formally made or not, the pilgrimage was required as a token of gratitude, so that if it were deferred, however plausible the pretext might be, the neglect was surely followed by a chastisement which brought the offender to a better mind.[15] Sometimes both the application to St. Thomas

[1] Will. 276, 473, 515.

[2] Will. 369.

[3] Will. 476–7; Bened. 186–7.

[4] Will. 206–7, 232, 256, 296, 415, 450, 454, 499; Bened. 271, &c.

[5] Will. 343, 367.

[6] Will. 282, 368, 388, 390, 466–8, 502, &c.

[7] Will. 282, 284–8, 318, 320–1, 388, 466, 469, 502, 528; Bened. 154, 158.

[8] Will. 295, 473; Bened. 96, 176, 247.

[9] Will. 343, 358–9, 389, 390, 464, 536–7.

[10] Will. 314.

[11] Will. i. 310–11, 402, 438, 449; Bened. 118, 120–2.

[12] Will. 489; cf. 275, 543.

[13] Will. 151, 153–4, &c.

[14] We find mention of praying towards Canterbury, Bened. 199.

[15] Will. 162, 173, 225; Bened. 38, &c. A priest tries to evade the performance of a vow on the ground that it was not made by himself, but by others for him; but the saint in a vision tells him that he is bound (Will. i. 169–70). Sometimes a vicarious performance of the vow was allowed, as in the case of nuns who were not at liberty to leave their convent. Bened. 51

was suggested and the pilgrimage was imposed by visions in which he showed himself, and occasionally the cure itself was effected in a vision.[1] We find it required of some persons that they should go to Compostella, to Rome, or even to Jerusalem, for their deliverer's sake;[2] but in general the journey to Canterbury was sufficient. It was usual to measure with a thread the body or the affected member of sufferers, and to vow a model, a silver thread, or most frequently a wax candle, of the like dimensions, to be offered at the tomb.[3] A man who was too ill to undertake the pilgrimage sends such a candle to Canterbury; and in the moment when it is lighted at the tomb, he feels the benefit in his distant home.[4] Another begins to recover when his candle is lighted in a church of St. Mary; and his recovery is completed by a pilgrimage to Canterbury.[5] In one story, a waxen figure of a missing horse is promised:[6] in another, a woman, in going to return thanks for her own cure, cures her horse's eye by means of a waxen model.[7] It was also common, in vowing pilgrimage, to wrap up a piece of money, which might both serve as a reminder of the engagement, and afterwards be presented as an offering at the tomb.[8] Alms are given in the name of St. Thomas in order to obtain a cure.[9] A piece of money is tied to a broken leg, with invocation of the saint and a promise of an annual payment; and the "silver plaster" is found efficacious.[10] The promise of a yearly tribute to the tomb is frequent in these stories.[11]

[1] Will. 243, 246–7, 440, 503; Bened. 46, &c.

[2] Bened. 63, 209.

[3] Will. 157, 186, 269, 353, 366, 414, 416; Bened. 65, 93, 107, 114, 120, 227–8, 265. In one case, after the *Paternoster* had been said nine times in the name of St. Thomas without effect, the patient is measured, and a candle is vowed.

[4] Will. 177.

[5] Will. 501.

[6] Will. 282.

[7] Bened. 144.

[8] Will. 169, 200, 299, 328; Bened. 157, 230.

[9] Bened. 114.

[10] Bened. 157.

[11] Will. 187; Bened. 153, 157, 182, &c.

Relics.

Cures were often wrought by relics of the saint, which had found their way to various places;[1] and as to such relics we may note the foresight of a priest near Canterbury, who, in the early days after the martyrdom, made it his business to acquire all that he could, in the anticipation of a great and speedy rise in their value.[2] Relics were hung to the affected part of the patient's body;[3] they were sewn into his pillow or placed under it;[4] they were dipped in water, which was then either drunk or outwardly applied;[5] the saint's blood was smeared on the eyes of the blind,[6] fragments of his dress were thrust into the mouth of the dying;[7] and a recourse to such methods of cure was often suggested by visions.[8]

The water of St. Thomas.

But the most frequent means of cure was the "water "of St. Thomas," or "Canterbury water."[9] As to the origin of this we are told that, when the saint's blood had been found to possess a miraculous power, there was a fear lest it should be soon exhausted; that this fear suggested the experiment of mixing it with water, and that the minutest drop of the sacred blood gave to the mass of water a share of its own miraculous efficacy, while the mixture, although it still retained a faint tinge of redness, was free from the repulsive appearance which the undiluted blood would have presented to those who were to drink it.[10] And hence, among the points of conformity between the martyr and the Saviour, which the writers of this

[1] Will. 452; Bened. 41, 54, 88, &c.

[2] Bened. 53.

[3] Bened. 49, 88.

[4] Will. 381. A monk is cured of dropsy by touching his body with a list of the saint's miracles. Bened. 252.

[5] Will. 213, 230, 238, 243, 353; Bened. 58, &c.

[6] Bened. 41, 65.

[7] Will. 242.

[8] Will. 238, 241; Bened. 146.

[9] See p. 68.

[10] Fitzstephen in S. T. C., i. 310; Will. 284, 475; Bened. 42, 54–5; Gervas. 1417–18 (who is here much indebted to Benedict). A monk was specially appointed to mix and to serve out the water (Bened. 131, 133). The story of St. Thomas's well, which was sanctified by sweeping into it the blood and dust from the floor of the church, does not appear in the early writers. See Stanley, Hist. Mem. of Canterbury, pp. 74, 185, 211–3, ed. 1; Thomas-Saga, in this series, i. 556–7.

cycle are fond of dwelling on, it is noticed that the blood of the Lamb of Bethlehem and that of the "lamb of Can- "terbury" are drunk, and that of no other holy person can this be said.[1] The pilgrims who visited the tomb were naturally desirous to carry home with them some of the water thus hallowed, both as a memorial of their pilgrimage and for future benefit;[2] and thus it became very largely distributed, and was laid up in churches, monasteries, and private dwellings.

At first, the water was put into wooden boxes, some of which were adapted to the taste of female pilgrims by having little mirrors framed in their lids.[3] But as these boxes were apt to crack,[4] and as earthenware vessels were found to be subject to various accidents,[5] which caused the loss of the fluid contained in them, recourse was had after a time to the use of tin or lead as a material; and the phial or *ampulla*, hanging from the neck, became the token of a Canterbury pilgrim, as the pilgrim to Compostella was known by his scallop-shell, or the pilgrim to Jerusalem by his palm-branch.[6] Although, however, the metal phials were exempt from some of the dangers connected with the wooden boxes, many stories are told to show that the influence of the saint watched over them and their contents, so that persons who had wrongfully or unworthily possessed themselves of the Canterbury water were liable to find themselves punished by its disappearance from their bottles;[7] while in other cases it went and came again, remained in the phial although unsecured by any stopping,[8] or was multiplied beyond the original quantity.[9]

[1] Bened. 43.
[2] Bened. 131.
[3] Bened. 134.
[4] Bened. 69–70.
[5] Bened. 131.
[6] Bened. 134–5; Garnier, 204–5, ed. Hippeau; Anon. Lamb., in S. T. C., ii. 134; Stanley, 74.
[7] Will. 308, 354, 384; Bened. 66, 81–3, 135, &c.
[8] Bened. 148.
[9] William tells of water which, having been spilt, was turned into

The water was both applied outwardly and swallowed.[1] The use of it was commonly preceded by confession, and sometimes by fasting and communicating.[2] There were cases in which ordinary water was given to sufferers as if it were the water of St. Thomas. But the result was not uniform; for, while we read of one woman who was warned in a dream that the water which she had received was spurious and of no effect,[3] in another instance a cure was wrought by the pretended water, because of the receiver's faith.[4] In another story, it is related that, when a woman had been directed in a vision to seek the cure of her blindness from relics of St. Thomas, her parish priest applied the Canterbury water without effect, but after a second vision, the cure was wrought by water which had been consecrated by means of relics.[5]

Early celebrity of the miracles.

The narratives of William and of Benedict relate to the first few years after the martyrdom.[6] The latest note of time in Benedict appears to be his mention of a great fire at Rochester, which is recorded as having taken place in 1177.[7] By William, Richard Peche, Bishop of Coventry, who died in 1182, is styled "of venerable "memory;"[8] and perhaps his mention of Simon, Earl of Northampton,[9] who died in 1184, may imply that the earl was already dead. But when the books were

oil (451). See also the story of an ampulla, which, when put into a mass of common metal in order to be re-cast, would not melt. Will. 464.

[1] See Will. 236, 329, 426; Bened. 78. William (374) tells of a man of Liége who scrupled at washing himself—("Aquam tanti "viri partibus meis non infun-"dam,")—and could only be persuaded to drink.

[2] Ib. 396; Bened. 126.

[3] Will. 384.

[4] Bened. 216. See the story from Cæsarius of Heisterbach, viii. 70, quoted below, p. 292.

[5] Will. 238–9.

[6] William says of a chapel built near Devizes, in obedience to a vision, "Incipit ibi Dominus (immo "incipit, quia quicquid de martyre "scribimus contigit in brevi post "martyrium) virtutes operari." 531.

[7] P. 149.

[8] P. 427.

[9] P. 387.

composed, St. Thomas had already become famous throughout Latin Christendom. We find mention of miracles done, and of pilgrims setting out for Canterbury, not only in all parts of England, in Scotland, and in Ireland, but in France, Italy, the Low Countries, Denmark, and Norway. Even a bishop of Tarsus, in Cilicia (then styled the Lesser Armenia), is said to have been soon after led by a remarkable course of events to visit the tomb of his benefactor at Canterbury.[1] Of Spain there is, I believe, no mention; for the Spaniards relied for miraculous aid on the apostle St. James the Greater (whose shrine at Compostella had, from the early part of the ninth century, been one of the most famous places of pilgrimage in Christendom), and on their native saints. Of Germany but little is said, on account of its connexion with the antipope. There are, however, some instances in which the saint's miraculous power is said to have been exerted in that country.[2] Benedict tells us of a woman from the district of Cologne, who had been directed by St. Thomas in a vision to undertake a pilgrimage to Rome, or to Compostella for the cure of her madness. And William has a story of a miracle wrought at Liége for the express purpose of supporting the cause of Alexander III. against his imperialist rivals.[4]

Persons of all classes benefited.

The persons who received benefits from the saint, or who sought his tomb in pilgrimage, were of all classes, from the humblest up to the highest.[5] Not only did Henry II. perform his penance at Canterbury in 1174,[6] but five years later Lewis VII. of France, in obedience to visions of the saint, whose patron he had been in life, visited the tomb with a view to obtaining the cure of

[1] Supplem. to Benedict, 274–9. But the story looks apocryphal. *e.g.* Will. 518-20.
[2] See above, p. xxiii.
[4] P. 373.
[5] Garnier, ed. Hippeau, p. 204.
[6] Will. 487.

his son Philip, who had contracted a dangerous illness in consequence of exposure for a night in a forest.[1] Gilbert Foliot, bishop of London, when supposed to be on his death-bed, was fain to implore the aid of his old rival by a vow of pilgrimage.[2] And, although William modestly declines to relate in detail the cure of so exalted a personage as the Count of Nevers,[3] we find in these books narratives which relate to a Count of Boulogne,[4] to a Viscount of Aosta,[5] to sundry English noble persons of both sexes,[6] and to many of knightly rank, a class for which it is said that Thomas while living entertained a special regard.[7]

Pilgrims seeking a cure.

While the pilgrims were in part led to Canterbury by gratitude for favours already received,—in Chaucer's words,

> "The holy blisful martir for to seke,
> "That hem hath holpen whan that they were seeke:"[8]

—others took their way for the purpose of imploring the saint's assistance. The whole journey was sometimes performed on foot, although in some cases the patient was unable to walk without a crutch.[9] The Countess of Clare, in gratitude for the recovery of her son, made the pilgrimage bare-footed.[10] We are often told that, soon after setting out for Canterbury, the beginning of a cure was

---

[1] Rigord. ap. Bouquet, xvii. 5; Rob. de Monte, A.D. 1179; Bromton ap. Twysden, 1139–40.

[2] Will. 251.

[3] P. 385. Guy was count of Nevers from 1168 to 1175 L'Art de Vérif. les Dates, xi. ed. 8vo.

[4] Will. 264.

[5] Will. 478.

[6] Will. 482; Bened. 256–7.

[7] Will. 208.

[8] Introd. to Canterbury Tales. So Lydgate says that the object of his pilgrimage was—

> "The holy saint plainely to visite,
> After my sicknesse vowes to acquite."

—Prol. to Tale of Thebes, in Chaucer, ed. Speght, 353.

[9] Bened. 152. See the story of a man who, finding a horse restive, took it as a sign that he ought to walk. Will. 430.

[10] Bened. 257.

felt, and that the improvement continued until it was completed at the tomb.[1] In other cases the whole journey was made before the signs of amendment appeared, but the pilgrims received at Canterbury the blessing which they desired. The cure might be instantaneously bestowed at entering the cathedral,[2] or on reaching the place of the martyrdom,[3] at the moment of making an oblation, or of putting the head through the aperture of the tomb;[4] or it might be necessary to seek it by confession of sins,[5] and by long supplication, accompanied by fasting, and by watching for nights together at the tomb.[6] Occasionally the waiting on the saint was protracted for weeks; or it was not until after the faith of the sufferer had been shown in repeated pilgrimages,[7] that he obtained his desire; or he might leave Canterbury without any seeming relief, and might find his faith rewarded by a recovery on his way homewards, or after his return.[8] In one case we read of a man who became worse by his visit to Canterbury, but was healed at the tomb of St. Ithamar, at Rochester;[9] in another case, of one who, after having left Canterbury without benefit, was directed by a vision to return, and was cured as he bowed his head at the martyr's feet.[10]

Miracles at Newington, &c.

The village of Newington, on the high road from Rochester, became famous as a stage on the pilgrimage, because there the archbishop, on his last return from London, had administered the rite of confirmation, and the fact had been commemorated by the erection of a cross. In connexion with this cross many miracles are

[1] *e. g.* Will. 182, 185, 247; Bened. 196.

[2] Will. 143.

[3] Bened. 89.

[4] Bened. 83. This was the case of a man who had recovered the sight of one eye by means of the water, and received that of the other at the tomb.

[5] As to the promotion of confession, see Bened. 126.

[6] Will. 166, 175, 183; Bened. 85, 126, 244.

[7] In Will. 470, the pilgrimage is made thrice; *ib.* 330, five times.

[8] *e. g.* Will. 159, 251; Bened. 43, 203, 204, &c.

[9] Bened. 145.

[10] Bened. 142.

said to have been performed on pilgrims who either were on their way to Canterbury, or had left the tomb without obtaining a cure;[1] and a like virtue is said to have been attached to other places which had been hallowed by a passing connexion with the saint.[2]

Partial cures, relapses, &c.

In some cases a cure was imperfect, and enough of the ailment remained to make the patient remember the condition from which he had been so far delivered.[3] Or a cure might be followed by a relapse, which, on recourse to St. Thomas, became the subject of a second cure.[4] Benedict mentions one man whose relapse was occasioned by his engaging in rough agricultural labours;[5] but in general the writers speak mysteriously of such cases, as if the ground of them were probably some hidden sin.[6]

Cures desired.

Although the pilgrimage usually resulted in the desired effect, we find that this was not always the case. A lame boy was warned by the saint in a dream, that, because he had irreverently fallen asleep on the tomb, he must not expect any benefit; nor was he able by persisting in prayer to obtain a reversal of the sentence.[7] Another boy who had taken his rest on the tomb was told that, because of sin committed before his birth, he was excluded from a cure of his blindness; and his death, which followed soon after, was interpreted as a punishment of the sin of his parents.[8] And there are two stories, different in character from the rest, and perhaps the most likely of all to enlist our sympathies, in which pious men, having referred the question of their recovery or death to God and the martyr, received, instead of a bodily cure, such assurances as enabled them to pass away in the joy of resignation.[9]

---

[1] Will. 310; Bened. 164 *seqq.*
[2] Will. 450; Bened. 171, &c.
[3] Bened. 57, 62, 115, 127, 259.
[4] Bened. 200.
[5] Bened. 95.
[6] Bened. 183.
[7] Bened. 67.
[8] *Ib.* Yet a blind girl received her cure by sleeping on the tomb. Bened. 205.
[9] Bened. 109–112.

The pilgrims in the cathedral.

The number of those who repaired to Canterbury in hope of relief from their infirmities must have been very great. We find them described as filling the church,[1] as spreading themselves over the pavement, as crawling and rolling themselves on it, as falling into contortions and convulsions, weeping, groaning, howling, foaming at the mouth;[2] and when any remarkable cure was vouchsafed, a multitude of people rushed in from the town, eager to look on the patient, to make inquiries as to his previous history, and to learn the details of the miracle.[3]

The tomb.

The body of the saint was not yet enclosed in the splendid shrine of a later day; and it is remarkable that neither of our writers makes any mention of the great fire which, within four years after the murder (Sept. 5, 1174), and about two months after King Henry's penitential visit, laid waste the eastern part of the cathedral, or of the rebuilding and extension which, under the direction of William of Sens and of his English successor of the same name, added to it a new character of beauty and grandeur. We are told by Fitzstephen, in that wish to trace a conformity with the Gospel history which runs through many writings of this collection, that the saint's body was originally deposited in a new sarcophagus,[4] which was placed in the crypt under Trinity chapel, at the eastern end of the church.[5] From this tomb it was removed for a time in fear of a threatened attempt to carry it off, and, being enclosed in a wooden coffin, was concealed behind the altar of St. Mary;[6] and when it was restored to its former place, the monks, in order to

[1] Bened. 57, 83.

[2] Bened. 57, 76, 79, 80, 85, 118, 127, 141, &c.

[3] Bened. 57, 85, 86.

[4] Fitzst. in Giles, S. T. C. i. 310. William speaks of the "pyramid" of this sarcophagus, which seems to mean that it had a coped lid, p. 437.

[5] Gervas. 1296; Willis, Archit. Hist. of Cant. Cathedral, 47. It was close to a pillar which stood in the middle of the chapel, "postem "ubi corpus sancti martyris ab "initio passionis suæ per aliquot "annorum curricula requievit humatum." Will. 144.

[6] Bened. 77–8.

secure it against further danger, surrounded the tomb with a strong wall, surmounted by a massive slab of marble as a canopy, and having on each side two windows or openings, through which it was possible for devotees to put in their heads and to kiss the sarcophagus.[1] After the fire, as the older Trinity chapel was swept away in order to make room for the larger and more beautiful work, a temporary wooden chapel was constructed around the tomb, until the time should come when the body might be translated to the shrine erected by Walter of Colchester and Elias of Dereham in the completed building of William the Englishman.[2]

Near the tomb hung the votive offerings of many who had been cured,—models of diseased limbs,[3] bones, and other parts of the body which had been affected,[4] or substances which had caused disease, and which had been removed by miracle, crutches which the saint had made unnecessary,[5] and other memorials of his beneficent power. Beside the tomb sat a monk who received the oblations of money in a long ladle,[6] listened to the stories of pilgrims, and endeavoured to detect any falsehoods in them. For it seems to have been not uncommonly suspected that pilgrims might indulge in fiction for purposes of their own, and witnesses were required for the confirmation of narratives which appeared to need especial warrant.[7] Benedict

Pilgrims' stories occasionally suspected.

[1] Will. 246; Bened. 81–2.

[2] M. Paris. Hist. Anglorum, ii. 242; Gervas. 1301; Willis, 62. The names of the artists were first published in Sir F. Madden's edition of M. Paris, in this series. Walter is there styled "sacrista de Sancto Albano;" "Elias de Dierham" occurs in a charter of Cumbwell priory, A.D. 1225, as prior of St. Gregory's, Canterbury. Archæol. Cantiana, vi. 210.

[3] Bened. 141.

[4] Will. 424; Bened. 105, 201, &c. Benedict mentions his disappointment that a clerk who had been delivered from a cherry stone in the nose preferred to carry it off instead of leaving it at the tomb as a memorial (109). A young lady, in gratitude for the recovery of her hearing, made an offering of her hair. Bened. 143.

[5] Bened. 123–4, 138.

[6] Will. 515.

[7] Will. 220, 236, 347, 406, 423, 496, 523–4; Bened. 50, 57, 86, 127, 131, 224.

tells of his having been violently abused by a woman whose tale he had ventured to question.[1]

For admission to the inner parts of the church, and for liberty to spend nights in watching and prayer within the building, a special permission was necessary; and in order to this, it seems that letters of recommendation were required.[2] By way of extraordinary favour, a pilgrim was sometimes presented with a fragment of the saint's hair-shirt, or with some other particle of his dress.[3] Special favours granted to some.

It would appear from these books, and more especially from that by William, that there was a strong rivalry between the medical professors of those days and the monks who were concerned in the distribution of St. Thomas's miraculous benefits. We meet with continual sneers against doctors as incompetent and inefficacious; and the description of the woman in the Gospel, who "had suffered many things of many physicians, and had "spent all that she had, and was nothing bettered, but "rather grew worse," receives many a pointed application.[4] There are, however, instances in which a physician, on giving up a case as hopeless, returns his fee to the patient, or even directs him to apply to St. Thomas instead;[5] nay, in one case we even find that a physician, after having declared the recovery of a young lady to be hopeless, was magnanimous enough to rejoice when it had been effected by the martyr's power.[6] And, although the monastic side of the quarrel only has in any degree been preserved, there can be little doubt that the doctors on their part had something to say against the monks of Canterbury and others who made use of the martyr's relics. Disparagement of medical professors.

Another kind of opposition was that of persons who had recourse to charms and magical arts for cure of their ailments;[7] while we find that a charge of effecting their Magical practices.

[1] Bened. 140.

[2] Will. 373; Bened. 42.

[3] Bened.

[4] Will. 164, 179, 180, 181, 185, 187, 240, 245, 290, 376, 389, 398, 414, 417, 447, 470, 511; Bened. 42, 73, 159, 199.

[5] Will. 176; Bened. 158.

[6] Bened. 222.

[7] Will. 382; Bened. 77.

miracles by such practices was brought against the Canterbury monks themselves.[1]

We have now done with the miraculous narratives. Whatever may be thought of these, with regard to the purpose with which they were written, I trust that their value as illustrations of the manners and feelings of the time to which they relate may sufficiently excuse me for printing them at such length; and from them we go on to the more purely biographical part of our materials.

Of these, the present volume contains the Life by John of Salisbury, with the additions of Alan of Tewkesbury; and that by Edward Grim.

III.

John of Salisbury.

John of Salisbury, the most eminent English man of letters of his time, was born either at the city from which he takes his name, or at the neighbouring village of Wilton. The date of his birth, according to some authorities, was 1110, while others place it ten years later.[2] He himself tells us that he was a very young man, when, in the second year after the death of Henry I.,—*i. e.*, in 1137,—he went for the purpose of study into France,[3] where he became a pupil of Abelard, William of Conches, Robert of Melun (afterwards Bishop of Hereford), and other eminent teachers.[4] On his return to England, about 10 years later,[5] he was recommended by St.

[1] Bened. 91.

[2] See Cave, Hist. Litt. ii. 243; Pastoret, in Hist. Litt. de la France, xiv. 89; Schaarschmidt, "Johannes Saresberiensis," Leipz. 1862, p. 10; Demimuids "Jean de Salisbury," Paris, 1873, p. 6.

[3] "Cum primum, adolescens ad-" modum, studiorum causa migras-" sem in Gallias, anno altero post-" quam illustris rex Anglorum " Henricus . . . rebus excessit " humanis." (Metalogicus, ii. 10.) Pastoret and Schaarschmidt suppose "anno *altero*" to mean the year next to that of Henry's death; but surely this is a mistake.

[4] Metalog. l. c.

[5] Dr. Schaarschmidt places it in 1147 or 1148 (27); the Histoire Littéraire (xiv. 94), and M. Hauréau (Biog. Générale, art. *Jean de Sarisbéry*), in 1151.

Bernard, abbot of Clairvaux, and by Peter, abbot of La Celle, to archbishop Theobald, of Canterbury, to whom he became secretary, and in whose name many of his existing letters were written.[1] He tells us that he was employed by the archbishop in many weighty affairs at the papal court; that he ten times crossed the Alps;[2] that he was received into the closest intimacy and affection by the English Pope, Adrian IV.; and that through his agency and influence was obtained from Adrian the papal sanction for Henry the Second's invasion of Ireland.[3]

In Archbishop Theobald's household, John found himself associated with Thomas Becket, to whose fortunes he afterwards attached himself. His writings contain passages of high eulogy on Becket as chancellor;[4] and, notwithstanding the opinion which generally prevailed, that the Chancellor was no friend to the Church, John speaks of Theobald as hoping to have him for his own successor in the primacy.[5] When Thomas became primate, John was his zealous adherent in his contest with King Henry, although he did not hesitate to speak very plainly of what he considered to be the Archbishop's mistakes in temper or conduct.[6] On account of his known partizanship, and in order to deprive Becket of the benefit of his counsel, the King sent him into banishment before the Council of Clarendon;[7] but a continual intercourse was kept up, either by letters or personally, until, after the reconciliation between the Archbishop and the King,

[1] Bern. Ep. 361 (Migne, clxxxii); Pet. Cellens, Ep. 115 (*ib.* ccii.); Schaarschm. 26–7.

[2] Metalog. iii. Prolog.; Polycrat. vi. 24.

[3] Metalog. iv. 42; Adrian. Ep. 76 (Migne, clxxxviii.).

[4] *e.g.*, Entheticus in Polycraticum:

"Ergo quæratur lux cleri,
"gloria gentis
"Anglorum, regis dextera,
"forma boni," &c.,

and the Prologue to the Polycraticus.

[5] Entheticus, 1291 *seqq.*

[6] "Sicubi vero aut exorbitare a "justitia aut modum excedere "videbatur, restiti ei in faciem." Ep. 142. Cf. Epp. 138, 141, 220.

[7] Fitzstephen, in S. T. C. ed. Giles, i. 215.

John was sent into England in order to make some preparations for his master's return. He was present at the interview between the Archbishop and the four knights; and after they had left the palace, in order to arm themselves for violent action, he took advantage of the interval to remonstrate in his customary tone against the Archbishop's unwillingness to receive advice, and his behaviour in the scene which had just taken place.[1] He witnessed the murder in the cathedral, and so well was his attachment to his master known, that William de Tracy supposed John to have been the person whom he himself had wounded in the arm while attempting to ward off a stroke aimed at the Archbishop's head.[2]

In 1176, John was promoted to the bishopric of Chartres, chiefly through the interest of William Archbishop of Reims, one of Becket's warmest partizans, who had lately held it together with the archiepiscopal see of Sens.[3] In acknowledgment of the cause to which he traced this promotion, we find him styling himself bishop "divina dignatione *et meritis Sancti Thome.*"[4] He attended the Lateran council of 1179, and appears to have died towards the end of the following year.[5]

John mentions that others before him had written on the life of St. Thomas, and that the story of the passion was known "almost throughout the Latin world," by means of many narratives.[6] His own intention was merely to supply a brief summary;[7] and even this, in the account of the murder, is only a repetition of a letter which he had written shortly after that event.[8]

[1] See Bened. p. 9; Roger. Pontin., ed. Giles, i. 164; Garnier, 186–7, ed. Hippeau.

[2] See vol. i. p. 134.

[3] Rob. de Monte, A. D. 1177; Schaarschm. 57; Hist. Litt. 96.

[4] Ep. 325.

[5] Hist. Litt. iv. 97. Robert of Thorigny places his death in 1181, and others in 1182. See Schaarschm., 59.

[6] Pp. 302, 316.

[7] P. 302.

[8] See p. 316.

The shortness of John's contribution to our knowledge of the subject was lamented by some of his contemporaries,[1] and modern readers may well share their regret; for among all the biographers there was no one who either in ability or in knowledge of his hero can at all be compared with John. As he speaks of "large "volumes which were written about the archbishop and "by him," we may suppose that he intends under this description to include a collection of the correspondence, although probably of less extent than that which will presently be mentioned.

IV.

Alan of Tewkesbury.

With the life by John is connected a sort of supplement by Alan of Tewkesbury. Alan, "an Englishman "by nation," had for some years been a canon of Benevento, when, on returning to his native country in 1174, he entered the monastery of Christchurch, Canterbury. In 1179 he was chosen prior, being, as the chronicler Gervase tells us, almost forced[2] on Archbishop Richard by his brother monks on account of their high opinion of his character. The strenuousness with which he maintained the privileges of his convent against potent adversaries (among whom were the primate and the king himself), occasioned his removal by an election to the abbacy of Tewkesbury, which according to Gervase was contrived by Archbishop Baldwin, as "a punishment "of his firmness;"[3] and after having held his new office about fourteen years, he died in 1202.[4]

Alan writes professedly by way of supplement to John's "short and succinct"[5] narrative, and of intro-

[1] Gervas. ap. Twysden, X. Scriptores, 1,670; Roger. Pontin. in Giles, i. 91.

[2] Gervas. 1456; Hist. Priorum Cant., in Wharton, Ang. Sac. i. 138.

[3] "Quasi in pœnam suæ constan "tiæ," 1480.

[4] Annales Tewkesb. in Ann. Monastici, ed. Luard, i. 53, 56.

[5] P. 300.

duction to the collection of epistles which he himself had formed and arranged.[1] It will be seen from the dates above given that his connexion with Canterbury Cathedral did not begin until some years after the death of Becket, and that he was in Italy at the time of that event; nor is there any evidence that he had been acquainted with the Archbishop in life, although it is possible that his leaving England may have been connected with the discords between the King and the clergy. We cannot, therefore, suppose that he speaks from personal observation; and yet, as Mr. Froude has remarked, "much that he tells us, consists of detailed "conversations, which none but a short-hand writer "could have reported accurately, and of which many "must have come to his knowledge only by hearsay."[2] These circumstances must be considered as casting some suspicion on Alan's work; yet it is possible that he may have been supplied with some peculiar information at Benevento, as the archbishopric of that city was held, during the last three years of Alan's residence, by Lombard, a learned canonist, who had been the director of Becket's studies during his exile.[3]

On the whole, Alan's additions to the life by John cannot be described as of any great value; and our chief debt of gratitude to him is on account of the labour which he has bestowed on the collection of the correspondence illustrative of the history.

[1] Pp. 300, 351.

[2] R. H. Froude, Remains, IV. xii. In particular, Alan's account of the archbishop's resignation of his see into the Pope's hands, and of its restoration (pp. 342–4), may be noticed as remarkably circumstantial, especially when we contrast it with the hesitating terms in which other writers speak of the affair ("ut mihi pro certo dictum est," Grim; "dicitur," Fitzstephen), while Herbert of Bosham, who was in attendance on the archbishop at the time, makes no mention of it at all. The only other writer who approaches Alan in positiveness of statement on this point is William of Canterbury, vol. i. p. 46.

[3] Herbert. Bosham, Catal. Eruditorum; Ciac. de Vitis Pontificum, i. 1103; Ughelli, Ital. Sacra, viii. 123.

V.

Edward Grim.

Of Edward Grim, the last author included in the present volume, we are told by William of Canterbury that he was "an Englishman by birth."[1] To this it has been added by some later writers that he was a Benedictine monk of Canterbury;[2] that he was the archbishop's cross-bearer,[3] the inseparable companion of his exile, his most intimate and confidential adviser.[4] But in contradiction to these later statements we find, from more authentic information, that Grim was not a monk, but a secular clerk; that Cambridge was his birthplace,[5] and probably his home; and that his acquaintance with the archbishop was limited to a visit which, out of a desire to see the great ecclesiastical champion, he paid to Canterbury after the return from exile.[6]

Although it is very possible that from the shortness of the time, and from the distance of position which separated the primate from his admirer, no personal intercourse may have taken place between them, the courage which Grim displayed and the wound which he received in attempting to protect the archbishop rendered him famous; and in the traditional representations of the martyrdom, whether in pictures or on ecclesiastical seals, the supposed cross-bearer appears with his wounded arm, as surely as the altar at which it had come to be

[1] "Anglicus natu," vol. i. p. 134. In the first Quadrilogus the surname is printed *Grini*, as if it meant *the son of Grin*; but in all other printed copies, and in all the MSS. which I have seen, the concluding letter is *m*.

[2] Pitseus de Illustr. Angliæ Scriptoribus, 239.

[3] Thierry, Conquête d'Anglet. iii. 119, ed. Bruxelles, 1835; but the mistake is older.

[4] Pits., *l. c.*

[5] Herb. Bosh. i. 337, ed. Giles.

[6] "Qui novus ad eum venerat." Fitzsteph. (c. 133.) "Clerico quodam, "qui proxime ad videndum pontificem venerat" (Herb. Bosh. vi. 4). "Ipse, etsi de provincia, de archipræsulis tamen propria familia "non erat, sed casu sic ad archi"præsulem suum, nuper tunc re"versum ab exsilio, videndum "venerat." Id. Catalog. Eruditorum.

believed that the archbishop was kneeling when he met his fate.[1] The words which describe Grim's wound are found, not only in the Life by him, but in a Passion which thus claims him as its author.[2] But although it is quite conceivable that Grim may have begun his commemoration of the saint by composing a Passion, which he may have afterwards enlarged into a complete life, we are led to distrust the genuineness of the Passion in question by the fact that it is made up from other writers as well as from Grim, so that the mention of his wound has very much the appearance of an insertion designed by an unscrupulous compiler to bespeak the reader's interest. Nor is our belief conciliated by the addition of a story as to a miraculous cure of the wound,—a miracle of which there is no trace in the larger tract.

A later writer, Thomas of Froimont, is made in the printed copies to speak of himself as having, when a little boy,[3] seen Grim as an old man. But it may be questioned whether Grim ever attained anything that could be called old age. For although I am not aware of any distinct contemporary authority for the statement that he was young at the time of the murder,[4] the part which he took in defence of the archbishop seems to prove that he had not passed the time of manly vigour;

[1] That there was no altar nearer than that in St. Benedict's chapel, is clear from the contemporary narratives; but the belief that the murder took place before an altar was soon established. With respect to the archbishop's cross, we know that the usual bearer was Alexander Llewellyn; and that, as he had been sent abroad just before the murder, the cross-bearer on the fatal day was Henry of Auxerre. Fitzsteph. i. 132.

[2] See pp. 286, 437 of this volume.

[3] Giles, S. T. C. ii. 52; Anecdota Bedæ. See as to this writer, Appendix D.

[4] "Ein junger Mönch aus Cam- "bridge," says Dr. Pauli (Gesch. v. England, iii. 864), and others give the same description. It has been suggested that the writers who speak of him as young may have been misled by a careless reading of Herbert's words "Adolescenti "qui reliquit sindonem similis." i. 337, ed. Giles.

and on the other hand Herbert, who wrote 14 years later, speaks of him as then dead.[1] The words in question, therefore, which are said to occur only in one MS., were probably inserted by some transcriber in order to give a false interest to Thomas of Froimont's book.

Grim is not one of the authors from whom the second Quadrilogus is compiled; but, although he is not mentioned in the Preface to the first Quadrilogus, the beginning of the story is there borrowed from him, and is followed by the legend of the archbishop's eastern descent on the female side, which is interpolated in some copies of Grim, and occurs in nearly the same words in the chronicle which bears the name of John Bromton. Although this story found believers of high name even down to our own time,[2] it is now needless to expose its unhistorical character, or to show that it must have originated at least a century after the time in which the action is laid. It will be found in an appendix to the Life, together with such portions of the Preface to the first Quadrilogus as differ from Grim's preface.

Glossary and Index to the Miracles.

As the Miracles form a distinct portion of this collection, and are completed in the present volume, a special Glossary and Index have been provided to accompany them; and I have to acknowledge with much gratitude the very valuable help which I have received in the composition of the Glossary from the Rev. Prebendary Dayman.[3] I am also greatly obliged to the Rev. H. R. Luard, (Registrar of the University of Cambridge, and editor of many volumes in this series), for the collation of the extracts from Giraldus (pp. 283–6) with the MS., and for most of the additional corrections of the former volume.

[1] Catalog. Eruditorum.

[2] Such as Thierry, Mackintosh, R. H. Froude, and Michelet.

[3] The matter supplied by Mr. Dayman is generally enclosed in brackets.

NOTES.

Note A.

Letter from Odo, Abbot of Battle, sent to Igny with Benedict's books of Miracles.[1]

Odo, permissione Dei dictus abbas ecclesiæ sancti Martini de Bello, dilecto in Christo fratri suo Adæ et Radulfo cognato suo, monachis Igniacensibus, cum salute in bono proposito perseverare.

Librum miraculorum beati martyris Thomæ dilectioni vestræ transmitto, quæ quidem miracula probata noveritis esse et examinata, nihilque eis admixtum quod pateat falsitati. Miseram quidem jam vobis ante de ipsis miraculis librum, isto multo meliorem, sed nuncii fraude minime pervenit ad vos.

Note B. (p. xxv.)

Mediæval Quotations from Scripture.

It may seem strange that, while I have endeavoured in general to trace to their sources the passages quoted by the writers in these volumes, hardly anything of this kind has been attempted in the case of quotations from Holy Scripture.

The simple answer is, that it would have been impossible to do so without filling the margin with references. As to the professed quotations, such references would usually be needless, as the words may be recognized at once by persons who have an ordinary degree of acquaintance even with the English Bible. But for the most part the language of Scripture is introduced without any notice of its origin; it is turned to uses which would not suggest this; and very commonly the passages or phrases of the Latin Vulgate which are thus employed bear a different

[1] Collated with the Phillipps MS. See p. xxi.; and Introd. to vol. I. p. xxviii.

meaning from the corresponding English words. "The writings "of the dark ages," says Dr. Maitland, "are, if I may use the "expression, *made of the Scriptures*. The writers . . thought "and spoke and wrote the thoughts and words and phrases of "the Bible; and they did this constantly and habitually, as the "natural mode of expressing themselves. They did it, too, not "exclusively in theological or ecclesiastical matters, but in "histories, biographies, familiar letters, legal instruments, and "documents of every description. . . I do not so much refer to "direct quotations from Scripture, as to the fact that their ideas "seem to have fallen so naturally into the words of Scripture "that they were constantly referring to them in a way of passing "allusion, which is now very puzzling to those who are un- "acquainted with the phraseology of the Vulgate." (The Dark Ages, ed. 2, p. 470.) For an exemplification of this we may look to the beginning of Benedict's "Miracula," where in the first half-page we find the following quotations from, or allusions to, the Vulgate:—

(1.) requievit a laboribus suis. *Apocal.* xiv. 13.

(2.) versus est in luctum chorus noster. *Threni* v. 15.

(3.) organum nostrum in vocem flentium. *Job* xxx. 31.

(4.) cecidit enim corona capitis nostri. *Threni* v. 16.

(5.) pupilli facti sumus absque patre. *Threni* v. 3.

(6.) conclusit ora canentium se Dominus. *Esther* xiii. 17.

(7.) lamentabatur mater, et filiæ non planxerunt. *Matth.* xi. 17.

(8.) et sustinuit quæ simul contristarctur, et non fuit, et quæ consolaretur, et non invenit. *Psalm* lxviii. 21.

(9.) musica in luctu quam importuna narratio. *Eccles.* xxii. 6.

Here there are nine references to Scripture (canonical or apocryphal) within eighteen lines, and very possibly a more acute discrimination might discover more. And on the next page the scriptural passages are found to be in about the same proportion. Hence some idea may be formed of the difficulty and of the enormous labour which would attend any attempt to supply thoroughly a body of references to Scripture. As to the interpretation of many mediæval quotations from Scripture, there is, as Dr. Maitland says in the continuation of the passage above quoted, "a difficulty which no dictionary or glossary will reach. "What the reader wants, and the only thing that will help him, "is a concordance of the Vulgate, in which to look out such "words as seem to be used in a strange and unintelligible way."

Note C. (p. xxv.)

Comparison of some of the readings in Dr. Giles's edition of Benedict with those of the Trinity and Lambeth MSS.

Ed. Giles.		New Ed.	
Page		Page	
17.	nimirum - - -	3.	numerum.
34.	citharārum - -	22.	cæterarum.
36.	salute - - -	23.	saltem.
46.	concedentibus - -	34.	intendentibus.
47, 59, 68.	circa - -	35, 47, 56.	citra.
51.	insipiens - - -	39.	incipiens.
—	confitetur patrem, arbitrata.	—	confitetur, arbitrata patriam.
58.	prædictionis - -	46.	perditionis.
63.	honores - - -	50.	hominem.
64.	deplorationem - -	52.	deportationem.
67.	ecclesiæ - - -	55.	uvæ.
72.	axe (as if ablative of *axis*)	61.	Axæ (genitive of *Axa*, Josue xv.; Judic. i.)
77.	lotis - - -	65.	litis.
81.	super et - - -	69.	superne.
83.	concavitas - - -	71.	soliditas.
85.	renovari - - -	73.	revocari.
—	recipere in signum sanitatis.	—	in signum receptæ sanitatis.
93.	*See* p. 81, note 2 - -	81.	Ertini.
94.	exspicebat (with note, "I "cannot decipher this "word.")	82.	exspuebat.
100.	adducta - - -	87.	adjuta.
101.	exequutio - - -	89.	exercitio.
104.	memoriam - -	91.	mœrorem.
108.	tota - - -	95.	lota.[1]
110.	ostendit - - -	97.	offendit.
114.	detorquebant - -	101.	decoquebant.
—	malignitate - -	—	malagmate.
117.	oratione - - -	104.	orario.
120.	nuncius - - -	107.	nescius.
—	in cura - - -	—	in incuria.
121.	corporis sensum - -	108.	corpus sensim.
127.	protomartyris - -	114.	pro martyris.

[1] The reading *tota* has found its way into the text through a mistake of the printer, which was not observed until too late.

Ed. Giles.		New Ed.	
Page		Page	
128.	sanioris	115.	plenioris.
132.	sive	119.	suæ.
135.	miseram	122.	invisam.
138.	radios	123.	radices.
145.	mendascit	132.	mendax sit.
146.	sancti eam aquæ	138.	sanctus eam æque.
150.	dementior	137.	clementior.
——	perrexit	——	peregit.
151.	portabatur equo	138.	portaverat a quo portabatur.
154.	minus	141.	unius.
156.	Cantuariam	144.	contrariam.
158.	canium	146.	cancri.
161.	semitæ	149.	simile.
164.	supplicare	152.	suspirare.
165.	tacenti	153.	lactenti.
166.	volutissimo	154.	vetustissimo.
167.	veritatis	155.	varietatis.
169.	cura	157.	circa.
171.	modicum	159.	modum.
——	periculis	——	meritis.
172.	spatiosum	160.	speciosum.
173.	natura	161.	nativa.
——	Cantuariam	——	conticinium.
174.	sufficeret	162.	satisfaceret.
177.	autem	165.	anum.
179.	pueri	167.	pium.
181.	toto	169.	talo.
184.	Anglorum	173.	angelorum.
——	substantia	——	substitui.
——	debilitatem	——	debilitata.
185.	servitium	174.	cervisiam.
187.	impertitur	176.	impetitur.
192.	miraculorum	181.	malignorum.
——	potestatis	——	majestatis.
194.	demissa	183.	subjecta.
196.	grave	185.	gratiæ.
——	disseramus	——	differamus.
199.	incidunt	189.	inundant.
204.	perturbaverat	193.	protuberaverat.
——	ligni	——	tigni.
——	exterminati	——	extremitati.
205.	viri	194.	vix.
206.	spatialem	195.	spatiatum.

Ed. Giles.		New Ed.	
Page		Page	
207.	commentitur	196.	commetitur.
——	volebat	——	valebat.
208.	ablatus	197.	ablutus.
211.	involvit	200.	indoluit.
212.	matrem	201.	maciem.
——	inferinæ	——	infirmæ.
215.	latam	204.	totam.
——	lassa	205.	læsa.
——	risum	——	visum.
217.	,,	206.	,,
218.	interdixit	207.	indixit.
——	venientibus	——	renitentibus.
——	ingressum	——	egressum.
219.	arena	208.	area.
220.	tenere	209.	temere.
——	vestibus	——	vestitus.
221.	dolori	210.	datori.
227.	impetratum.	217.	imperatum.
238.	callia	228.	cilia.
247.	translata	237.	tractata.
248.	primum	238.	pater.
249.	opperit	239.	aperit.
250.	oblati	240.	ablati.
256.	opponeret	246.	proponeret.
——	lætitia	——	latice.
257.	eis	248.	lis.
262.	certa	252.	carta.
——	opponunt	253.	apponunt.
263.	parata	254.	portata.
264.	petitionis	——	potionis.
——	spes	255.	species.
269.	pio	260.	proprio.
270.	opperuit	261.	oppressit.
272.	Habuerat	263.	Hic crat.
——	Factis	——	Et is.
——	exaltationem sæpius	——	exhalationem spiritus.
——	rectum	——	reatum.
273.	meam	——	suam.
——	hora (omitting *putei*)	264.	hora (*i. e.* ora) putei.
——	vigeret	——	urgeret.
274.	clavem	——	clavam.
——	Memini	——	Metimini.
276.	instabat	266.	natabat.

Note D. (p. xlvi.)

[The following article was written some years ago, before the appearance of the second volume of Sir Thomas Duffus Hardy's "Catalogue of Materials for British History," in which I have had the satisfaction of finding that the same view as to the authorship of the life in question is maintained (p. 354)].

Thomas of Froimont.

Dr. Giles gives in his "S. T. C." the preface to a composite life by a writer who styles himself the tenth biographer of St. Thomas, and in his "Anecdota Bedæ, &c." (Lond. 1851), he has printed the whole. The compiler states that he put together this Life at the instance of Giles, abbot of Aulne, in the diocese of Liége (p. 212); and therefore the editor connects it with a heading in a MS. of an entirely different work—"Sequentia quam de "eodem martyre dominus Philippus Leodiensis,[1] quondam "archidiaconus, postea prior Clarevallensis, deinde abbas "Eleemosynarius, composuit." Hence Dr. Giles ascribes the compilation to one "Philip of Liége," whom he conjectures to have been a monk of Aulne, and supposes to be otherwise unknown.

But I need hardly point out that the old MS., in ascribing to Philip the composition of a "sequence," (apparently the hymn which is printed at p. 167 of the same volume), gives no ground for supposing that he also composed a biography; or that Philip, instead of being an otherwise unknown monk of Aulne, was (according to the very words just quoted), the same who figures in the history of Becket as abbot of l'Aumône (*de Eleemosyna*);[2] so that his connexion with the diocese of Liége had ended many years before he could have written the "sequence," in which Thomas is celebrated as a martyr.

The compiler speaks of himself in a passage which, if we dismiss the idea of "Philip of Liége," has nothing of the difficulty which it presented to Dr. Giles (Pref. xvii. and 212.) "In "eadem enim ecclesia meritis et ministerio præpositus ante "episcopatum sui beatus emituit, in qua largiente Domino "aqua et Spiritu fui renatus ego in sacro fonte, et aliquam-"diu adolescentulus educatus,[3] cum ipso nominis et nationis

[1] It is clear that the comma ought to stand before "Leodiensis."

[2] See, *e.g.*, p. 378 of this volume

[3] Dr. Giles, by placing the comma after "ipso," creates for himself the difficulty that the biographer is made to represent himself as the archbishop's schoolfellow.

" ejusdem" (p. 212). In other words, his name was Thomas; in early life he had been connected with the church of Beverley, where Becket had formerly been provost; and from the manner in which he refers to his own nation, it would seem that he wrote in some foreign country. And we find that a person answering to this description is noticed by some writers on literary and monastic history,[1] under the name of Thomas of Froimont (or Fresmont), a Cistercian monastery in the diocese of Beauvais ("Frigidi montis monachus"). This Thomas is chiefly noted as the author of a Latin poem in elegiac verse, in which his sister Margaret is represented as relating her adventures; but in addition to this, he is also said to have written a treatise "De Contemptu Mundi," which has been wrongly ascribed to St. Bernard,[2] and a "Life of St. Thomas of Canterbury." Here, then, it would seem that we have discovered the real compiler of the life which Dr. Giles ascribes to Philip of Liége.[3]

There is, however, a difficulty in the statement of the authors who mention Thomas of Beverley, that he was a close attendant ("comes individuus") on Becket, until the archbishop at Pontigny dismissed part of his train, whereupon Thomas of Beverley is said to have entered the monastery of Froimont. For the compiler of the Life makes no pretension to personal knowledge of the saint, but (as we have seen) uses language which shuts out the possibility of such acquaintance. I believe, however, that the idea of a connexion between Becket and Thomas of Froimont has been taken up without any real ground. There is no warrant for it in Manrique's extracts from the poem (and it is hardly conceivable that he could have omitted the mention of it, if there were any); so that it seems to rest solely on the authority of a note in the MS. formerly preserved at Clairvaux: "Explicit "præfatio domini Thomæ Anglici, monachi de Erestmont "[*sic* Manrique], qui fuit unus ex comitibus et sociis S. Thomæ "Cantuariensis episcopi, dum exulabat in Francia." This note is evidently by a later hand, and, in the absence of all other evidence, may pretty safely be set aside. We need not, therefore, inquire how far the poem (which is very romantic, and

[1] Manrique, "Annales Cistere." iii. 7, 226, 262; Du Saussay, "Martyrolog. Gallicanum," Paris, 1637, p. 1073; Henriquez, "Meno-"log. Cistere.," 432, 435; De Visch, "Bibliotheca Scriptorum S. "Ordinis Cisterciensis," 311, ed. Col. Agr. 1656; Leyser de Poetis Medii Ævi, 435; Oudin, ii. 1688; Hist. Litt. de la France, xv. 264.

[2] Probably the same which in Mabillon's edition of Bernard is styled "De Modo Bene Vivendi." (Migne, clxxxiv. 1199.)

[3] Du Saussay, *l. c.*

partly miraculous, in its incidents)[1] may claim the character of history; nor need we repeat the trouble which some writers have taken in endeavouring to account for the absence of the name of Thomas of Beverley in all the documents which relate to Becket, and to harmonize the statement that he was a companion of the archbishop with the poetical narrative of his sister's adventures.

The compiler is made, in the printed copies, to advance a more modest claim to a connexion with the story, by saying that in his childhood he had seen Edward Grim as an old man ("vidi hominem puerulus senem"). But, as has been already said (p. xlvii.), these words can hardly be true, inasmuch as Grim appears to have died without attaining old age, and are most likely an interpolation by a copyist.

[1] "Mira sunt quæ post hæc illi evenerunt, si non miracula." Manriq. iii. 226.

ADDITIONAL CORRECTIONS FOR VOL. I.

Page xxviii, notes 2 and 3 to be interchanged.

„ xxx, note [1], for 138, read 140.

„ xxxi, line 12, after *Museum*, insert [3].

„ xxxiii, notes, last line of col. 1, for *which*, read *what*. Col. 2, line 1, for 23, read 232.

„ xxxv, line 1, for *spe*, read *ope*.

(Several of the corrections here mentioned had already been made in the proper places).

Page 70, line 18, for *quem*, read *quæ*.

„ 85, line 27, for *regioni*, read *regione*.

„ 100, line 28, for *profisciscente*, read *proficiscente*.

„ 126, line 18, for *regiarum*, read *regiorum*.

„ 131, line 15, for *obseratam*, read *obseratum*.

„ 155, line 4 from bottom, for *sicut*, read *sciant*.

„ 164, line 14, Perhaps for *quæ . . . diligentiæ*, we should read *quâ . . . diligentia*.

„ 175, line 8, perhaps insert *caro* before or after *vix*.

„ 182, line 5 from bottom. The words *nocuit differre paratis*, are from Lucan, i. 281.

„ 219, last line, for *colore*, read *color*.

„ 231, line 3 from bottom, for *igiter*, read *igitur*.

„ 237, line 1, for *collatum*, read *collatam*.

„ 249, lines 23, 24, Mr. Luard suggests *medicina . . . perduceretur*.

„ 250, line 3, for *sua*, read *suæ*.

„ 261, line 24, for *beatæ* read *beata*. Line 31, for *Thomæ*, read *Thomas*.

„ 263, line 27, for *venit*, perhaps read *veniat*.

„ 270, line 7, for *impositum*, read *impositam*.

„ 271, line 4 from bottom, for *agnonem*, read *agnomen*.

„ 273, line 12, for *accessiset*, read *accessisset*.

„ 286, line 21, for *manu*, read *manus*.

„ 287, line 7 from bottom, insert a comma after *soror*.

„ 288, line 23, dele comma after *repellit*.

„ 293, line 1, for *ex*, read *et*.

„ 339, line 25, for *sommum*, read *somnium*.

„ 352, last line, for *ac*, read *a*.

„ 357, line 5 from bottom, for *debitum*, read *debitam*.

„ 377, dele note. Line 3 from bottom, for *beatum*, read *beatam*.

Page 378, line 4, for *eodem*, read *eadem*.
„ 380, lines, 5, 7, for *succurite*, read *succurrite*.
„ 396, line 18, for *subjectum*, read *subjectam*.
„ 402, line 22, for *alii*, read *alio*.
„ 447, line 1, substitute a full stop for a comma, after *incommodo*. Line 17, for *quo*, read *qui*.
„ 452, line 6, for *quidam*, read *cuidam*.
„ 461, line 9, for *gloriossisimi*, read *gloriosissimi*.
„ 464, last line but one, for *divina*, read *divino*.
„ 467, line 8, for *suspectosque*, read *suspectasque*.
„ 470, line 4 from bottom, give reference to Juvenal, iv. 1, for "vocandus ad partes."
„ 485, line 21, for *Leecestrensem*, read *Leecestriæ*.
„ 486, line 21, for *carram*, read *carrum*.
„ 503, line 23, for *quam*, read *cum*.
„ 540, line 4 from bottom, for *aliquod*, read *aliquot*.

EXPLANATION OF THE REFERENCES TO MSS.

In the FRAGMENTS of the PASSION by BENEDICT :—

1 = MS. Harl. (British Museum), 4242.
2 = „ „ 2.

In BENEDICT'S "MIRACULA ST. THOMÆ."

L = MS. Lambeth, 135.
T = Trin. Coll. Cambridge, B. xiv. 37.
B = Bodleian, Oxford, 309.
P = Bibliothèque Nationale, Paris, Lat. 5320.

For the MSS. of John of Salisbury and Alan of Tewkesbury, see p. 299.

In the LIFE BY EDWARD GRIM :

1 = MS. Cotton, Vitellius, C. xii. (Brit. Mus.).
2 = „ Vespasian, E. x. *ib.* (very incorrect).
3 = Arundel, 27, *ib.*
4 = Additional MSS. 16607, *ib.* (In this MS. Grim is considerably abridged, and passages from other writers are inserted.)

PASSIO

SANCTI THOMÆ CANTUARIENSIS,

AUCTORE

BENEDICTO PETRIBURGENSI ABBATE.

PASSIO

SANCTI THOMÆ CANTUARIENSIS,

AUCTORE

BENEDICTO PETRIBURGENSI ABBATE.

Fragmentum I.

Qualiter milites ad archiepiscopum accesserunt et cum convenerunt.

Interview between the archbishop and the knights.

Die igitur Natalis Domini quinto, sedente archipræsule in thalamo suo circa horam diei undecimam, considentibus hinc et inde clericis et monachis nonnullis, de negotiis et utilitatibus cum archiepiscopo agentibus, ecce satellites quatuor prænominati, cum patre suo Sathana a facie Domini egressi, thalamum archipræsulis ingressi sunt.[1] Salutati, ut moris est, a nonnullis in introitu considentibus, resalutatis eis, sed voce submissa, usque ad præsulem[2] progrediuntur. Et considentes ante pedes ejus in terra, ipsum nec suo nec regis nomine salutantes, utpote a quibus longe erat salus, mors et perditio[3] prope, venenum aspidum, quod sub labiis gerebant, ut postea impetuosius erumperet per moram aliquantulam compresserunt silentio, innocentissimo christo Domini nihilominus tacente.

---

[1] *thalamum . . sunt*, om. 1.

[2] *episcopum*, 2.

[3] *proditio*, 1. The words *utpote . . . prope* are found in Herbert of Bosham, (p. 327, ed. Giles,) and were probably inserted into Benedict's narrative by the compiler of the Quadrilogus.

Cumque ita sub silentio, non sine considentium admiratione, modicum temporis intervallum attrivissent, Reginaldus filius Ursi, mente potius ursinus quam genere, sic sanctum affatus est: "A domino nostro " rege de partibus transmarinis ad te directi, regia " tibi mandata deferimus. Volumus ergo scire, utrum " malis ea secretius an publice dici." At vir Dei, nec prospera mundi sperans, nec adversa reformidans, simplici et supplici voce respondit, dicens, "Hoc vestro " arbitrio vestræque relinquo voluntati." "Secretius " ergo dicantur," ait Reginaldus, "his qui præsentes " sunt interim absentatis." Sanctus vero, nec suorum multitudine confisus nec solitudinem veritus, omnibus suis indixit egressum. Quibus egressis, et solis illis quatuor satellitibus in thalamo cum archiepiscopo remanentibus, accurrens ostiarius ostium patefactum dimisit, ut qui extra jam consederant, ad dominum suum, christum Domini, oculos reflectentes, tam ipsum quam illos Dei inimicos intueri valerent. Quumque Reginaldus prædictus regia quædam explicuisset mandata, et vir Dei [1] prudentissimus luce clarius perpendisset quod nec pacis nec alicujus boni speciem prætenderent, recolens etiam illius evangelici, quodam præsagio futurorum, "Jesus non credebat semetipsum " eis, eo quod ipse nosset omnes," accersito ostiario, tam clericos suos quam monachos, qui forte ibi erant, laicis omnibus exclusis, adesse præcepit. Quibus ingressis, ait sanctus ad satellites: "Ecce domini, quæ " vestræ placent voluntati potestis his præsentibus " loqui." Reginaldus ad hæc, "Ex quo ea in publicum " potius venire delegisti, quam secreta teneri, et nos " nihilominus ea, tuæ super hoc satisfacientes voluntati, " præsentibus publicabimus.[2]

---

[1] *Domini*, 1. | [2] *publicamus*, 2.

Explicatio mandatorum regis, et responsio archiepiscopi.

"Mandatum tibi a domino rege deferimus, qui in " partibus commoratur transmarinis, ut ad filium suum " novum regem cismarinum pergas, facturus ei quod " domino et regi facere debes." Sanctus ait, "Et " quid est quod ei facere debeo?" Et Reginaldus, " Hoc in tuam potius debet venisse notitiam, quam " nostram." At ille, "Si illud," inquit, "scirem, me " profecto nullatenus id ignorare negarem; verum " æstimo me prorsus ei fecisse quidquid ei facere " debeo." Reginaldus contra, "Nequaquam: multa " adhuc facienda, multa sunt corrigenda"

Asseverante igitur archiepiscopo se nescire quid erga majestatem regiam emendare deberet, nisi illud eorum benevolentia, quæ utique nulla erat, ediceret, ait Reginaldus, "Quum te rei hujus penitus confitearis ignarum, nos tibi quid agere debeas explicabimus. " Mandat tibi dominus noster[1] rex, ut ad filium suum " regem, in finibus cismarinis commorantem, quantocius " eas, fidelitatem ei interposito juramento facturus, et " quod in regiam peccasti majestatem emendaturus." Respondit vir Domini, et ait: "Unde illi[2] fidelitatem " tactis sacrosanctis debeo confirmare? aut in quo " majestatis regiæ reus effectus sum?" Satelles autem, posteriori quæstionis parte, quam solvere nullatenus poterat, omissa, sic denodavit anteriorem: "De baronia, " quam de domino nostro rege tenes, exigitur a te " cum juramento confirmata fidelitas. Et de clericis " quos in terram suam adduxisti, si in terra sua re- " manere voluerint, securitatis juramentum nihilominus " exigitur."

Archiepiscopus ad hæc, "De baronia domino meo " regi quidquid jus aut ratio dictaverit facere paratus " sum. Verum omni ambiguitate remota pro certo

[1] *noster*, om. l. | [2] *ei*, l.

" teneat, quod nec a me nec ab aliquo clericorum meo-
" rum juramentum aliquod poterit extorquere. Multa
" supra modum extorta[1] sunt, et jam perjuri et ex-
" communicati numerum videntur excedere. Sed jam
" plurimos, Deo gratias, tam a crimine perjurii quam
" anathematis vinculo colligatos absolvi, reliquos, quum
" Dominus annuerit, ab eisdem periculis ejecturus."
" Intelligimus," inquit Reginaldus, "quod nihil eorum
" quæ tibi proposuimus facturus sis. Præterea præcipit
" tibi dominus noster[2] rex, ut episcopos suos, a te
" absque licentia sua vel excommunicatos vel suspensos,
" tam a damnationis quam a silentii absolvas senten-
" tia, tam super his quam super aliis quæ tibi volet
" objicere juri pariturus." Et archiepiscopus, "Epi-
" scopos quidem nec suspendi nec anathematizavi, sed
" dominus papa, cui dignoscitur esse a Domino collata
" potestas. Si super his causam volueritis instaurare,
" inter vos et ipsum causa versetur; mea nihil interest
" super his vobis respondere." Reginaldus dixit, "Etsi
" id in propria persona non feceris, per te tamen et tuo
" factum est instinctu." Et sanctus, "Si," inquit, "do-
" minus papa nimiam ecclesiæ meæ mihique illatam
" respiciens injuriam vindicaverit, fateor non mihi
" displicere." Impietatis autem filius, qui huc usque
totis institerat viribus, ut captiose loquens prudentissi-
mum Dei agnum vel in sermone caperet, vel contra
Dei et ecclesiæ, cujus propugnator erat invincibilis,
honorem a statu rectitudinis averteret, quum vidisset
quia ante oculos pennati frustra rete jecisset, conviciosis
eum insimulationibus aggreditur, dicens: "Hoc tibi
" placere manifestis probas indiciis, qui in regiæ majes-
" tatis dedecus atque despectum episcopos suos ab
" episcopalibus arces, et a sanctæ matris ecclesiæ se-
" questras liminibus, eo quod dominum nostrum novum
" regem, ad quem de jure spectat hæreditas, utpote

[1] *exorta*, 1. | [2] *noster*, om. 1.

" regis filium et reginæ, signum etiam in humero feren-
" tem imperii, ausi fuerint coronare. Et quum adversus
" hanc ejus exaltationem insurgens rem talem præ-
" sumpseris, credibile satis est verique similimum
" quod coronam suam velis subripere, et regno invaso
" rex terræ nominari et esse. Sed annuente Deo ne-
" quaquam usque ad regiæ dignitatis nomen proficies."

Sanctus autem, non immemor sententiæ, qua dicitur, " Vir iracundus suscitat rixas, sapiens autem mitigat " suscitatas," amaricato satellitis animo mitis responsi apposuit medicinam, dicens: " Nequaquam, Reginalde, " nequaquam ad regis nomen vel dignitatem adspiro, " nec coronam suam ab eo avellere cupio; tres ei " potius vel quatuor coronas tales, si mihi pro voluntate " responderet facultas, libenter impositurus. Nec ex-" istimo quemquam, solo patre suo domino meo rege " excepto, in mundo esse, qui tenerius me illum diligat, " vel plus ei boni exoptet. Et hoc ei, vita comite, si " Dominus annuerit, opere comprobabo. Porro super " episcopis, quos a me vel per me suspensos asseritis " vel excommunicatos, pro certo noverit vestra dis-" cretio, quidquid actum est, regio actum esse[1] con-" sensu atque consilio. Quum enim in festo beatæ " Mariæ Magdalenæ, reformata inter nos pace, in " pristinam gratiam me recepisset, et super injuriis et " violentiis mihi meisque illatis, maxime vero super " episcopis, qui in matris suæ Cantuariensis ecclesiæ " despectum quod mei erat officii usurpare non timue-" runt, querimoniam apud ipsum deposuissem, ille sua " gratia ut a domino papa juris et æqui vindictam " qualemcumque possem impetrare concessit, adeo ut " non solum ad consensum inclinari, sed et spondere " mihi dignaretur auxilium."

Exclamans autem Reginaldus, tam facetæ curialitatis vacuus quam furore plenus, "Auoy!"[2] inquit, "quid est

[1] *est*, 2.

[2] Or *Avoy*. So the exclamation is given in the margin of 2. In 1, it is *A voi*, and the printed copies have *Audi*.

" quod dicis? Inexemplificata[1] et inaudita proditio,
" si dominus rex episcopos suos excommunicandi vel
" suspendendi tibi contulisset licentiam, qui præcepto
" suo filii sui coronationi interfuere. Porro nunquam
" ei in mentem venit. Te vero immensi mali noveris
" auctorem, qui dominum nostrum regem tali pro-
" ditione insimulas." "Reginalde, Reginalde," inquit archiepiscopus, "nequaquam regem proditionis ac-
" cuso. Verumtamen reformata inter nos concordia et
" habitæ inter nos conventiones nequaquam ita latenter
" factæ sunt, quin archiepiscopi, episcopi, viri multi
" sublimes, viri valde religiosi, quingenti etiam et eo
" amplius milites, eis interfuerint, easque audierint.
" Sed et tu ipse, domine Reginalde, interfuisti." Respondit veritatis inimicus, et dixit: "Vere neque ibi
" præsens affui, neque hæc vidi vel audivi." Sanctus autem, utpote tam in verbo quam in voce temperatissimus, suppliciter et simpliciter affirmans ait: "Immo
" Deus scit; certus sum enim quia te viderim ibi." At ille rursus, quod ibi non fuisset pejerando seque[2] pejorando inficiatus,[3] "Mirum est," ait, "et inaudi-
" tum, quod domino nostro regi tantæ proditionis
" notam imponis. Nec poterit hæc de te ulterius sus-
" tinere, nec nos, qui homines ejus sumus fideles,
" ulterius sustinebimus." Exclamaverunt autem tunc et alii milites, in minas easdem prorumpentes, per plagas Dei iterum et iterum jurantes quod eum supra modum sustinuissent. Turbati sunt igitur insipientes corde, et iniquitatem in excelso locuti, convicia conviciis, minas minis, accumulant.

Vir autem Domini, qui non solum minis et conviciis affligi venerat, sed et caput gladiis pro tuenda libertate ecclesiæ libenter exponere, juxta illud ethici,

Ovid. Remed. Amoris, 119. " Dum[4] furor in cursu est, currenti cede furori,"

[1] *inexplificata*, 2, and (with marks of erasure) 1.
[2] *atque*, 2.
[3] *inficiatur*, 1.
[4] *Cum*, edd. Ovid.

mitius respondit, dicens, " Ex quo in fines istos cum " Dei regisque plenaria pace per. ipsius conductum " deveni, multas satis comminationes, multa opprobria, " multa damna sustinui. Verbi gratia, de hominibus " meis captis, et rebus eorum violenter ablatis; de " equis meis, quos Robertus de Broc cauda mutilavit; " de vinis meis, quæ Ranulfus de Broc violenter deti- " nuit, quæ etiam dominus rex per medium terræ suæ " transmarinæ deduci fecit in Angliam. Aliis etiam " injuriis et opprobriis multis affectus sum, quum do- " minus noster rex filio suo regi, tam per brevia quam " nunciorum viva voce, mandaverit atque præceperit " mihi meisque firmam pacem haberi. Et super hæc[1] " omnia hæc mihi comminari venistis. Noveritis quia " talia valde moleste fero."

Reginaldus ad hæc, " Si quis aliquid forte[2] præ- " sumpsit quod in tuam videbatur redundare injuriam, " quare non illud exposuisti, et quidquid jus dictaret " aut ratio, reportasses?"[3] " Apud quem", inquit archi- episcopus, " querelam meam deponerem?" Et satelles, " " Apud regem cismarinum."

" Amice," inquit archiepiscopus, " satis conquestus " sum, satis illatas mihi injurias exposui, satis ad " satisfactionem impetrandam incassum laboravi. Præ- " terea tot mihi in dies cumulantur injuriæ, tot et " tam tædiosis malis affligor, tot in auribus meis tam " noctibus quam diebus pauperum hominum meorum " resonant querimoniæ, quod ad singulas necessitates " singulos nequeam nuncios invenire. Sed et injurias " meas quamvis exposuero, juris mihi et rationis bene- " ficium denegabitur. Rex enim cismarinus ejusque " justitiæ, ex domini regis in finibus transmarinis " commorantis pendentes consilio, nihil eo faciunt in- " consulto; mihi juris et æquitatis, meis transfretandi

[1] *hæc*, om. 2.
[2] *forte*, Lupus; om. 1, 2.
[3] *reportares*, 1.

" et regem adeundi, copia denegatur. Unde et male " nimis mecum agitur. Verum ex quo nec hinc neque[1] " illinc recti quicquam seu justitiæ invenio, ego qualem " potest et debet archiepiscopus exercebo, pro nullo " mortalium id dimissurus." Ad hanc vocem unus illorum exclamavit, " Minæ, minæ : etiamne totam " terram interdicti sententiæ subjicies, et nos omnes " excommunicabis ?" Et alius, " Sic mihi Deus sit " propitius, nequaquam id efficiet : multos supra modum " in anathematis vincula conjecit."

Illis igitur exsilientibus, et iræ conviciisque fræna laxantibus, chirothecas contorquentibus, brachia furiose jactantibus, et tam gestibus corporum quam vehementia clamorum manifesta insaniæ indicia dantibus, archiepiscopus etiam surrexit. Jam vero præ nimietate tumultus et vocum confusione non facile erat discernere quæ verborum venena quisque illorum in christum Domini spargeret. Tandem vero filii Belial, ad monachos qui forte aderant conversi, his eos verbis in proprium et totius patriæ patrem armare, casso licet labore, conati sunt : " Ex parte domini regis vobis " præcipimus, ut hunc hominem, ne quoquam divertat, " diligenter custodiatis, rursus illum regi, cum ei " placitum fuerit, repræsentaturi." Eundemque sermonem iterum iterumque replicantibus respondit pius pater pro filiis, " Quid est hoc ? Nunquid me fuga " labi velle putatis ? Neque pro rege, neque pro ali- " quo viventium fugam inibo. Non veni ut fugerem, " sed ut grassantium rabiem et impiorum malitiam " exspectem." " Vere," inquiunt satellites, " vere, vo- " lente Deo, non effugies." Nec administraverat verbum illud viro sanctissimo in regis despectum inflata superbia, sed in virtutis exemplum fundata in Christo perfectaque constantia.

Illis itaque cum tumultu maximo et contumeliis

[1] *nec*, 2.

egredientibus, plurimumque comminantibus, secutus est eos archiepiscopus usque ad ostium thalami, Hugonem de Morevilla, qui cæteris sicut nobilitate generis ita virtute rationis debebat præeminere, ut secum reversus loqueretur, inclamitans. Verum illo reliquisque, utpote qui jam seipsos præ furore capere non poterant, cum superbia et indignatione abeuntibus, reversus vir Domini resedit, et de hujusmodi regis mandatis ac satellitum contumeliosis verbis coram suis conquestus est. Unus autem clericorum suorum, videlicet magister Joannes Saresberiæ, vir litterarum multarum, eloquentiæ magnæ profundique consilii, et, quod his majus est, in Dei timore et amore fundatus, conquerenti tale dedit responsum: "Domine," inquit, "res nimis admirabilis "est, quod nullius admittis consilium. Et quæ neces- "sitas fuit tantæ excellentiæ viro ad ampliorem ma- "lignorum illorum exacerbationem surgere, et post eos "ad ostium usque procedere? Nonne satius esset, "communicato cum his, qui præsentes sunt, consilio, "mitius eis dedisse responsum, qui tibi quidquid pos- "sunt machinantur mali, ut te ad iracundiam provo- "catum in sermone saltem capiant?" Sanctus autem, qui pro justitia et libertate ecclesiæ ad mortis angustias, tanquam ad quietis delicias, suspirabat, inquit, "Consilium jam totum acceptum est. Novi satis quid "agere debeam." Et magister Joannes, "Utinam, "annuente Deo, bonum sit."

Conversation with John of Salisbury.

Quomodo milites se armaverunt.

Egressi igitur milites profani, ad socios et complices suos in curiam accelerantes, et se velocius armantes, reversi sunt in loricis, cum gladiis et securibus, arcubus et sagittis, et bisacutis et cæteris instrumentis, vel ad seras et ostia demolienda, vel ad excogitatum flagitium mancipandum effectui. Præcurrentes vero aliqui

The knights arm themselves.

ad archiepiscopum clamabant: "Domine, domine, armant se!" At ille, "Quæ cura? sinite armare."

Erat in detestanda illorum societate perditionis ille filius Robertus de Broc, quem, ut diximus,[1] propter scelerum suorum enormitatem[2] die Natalis Domini anathematizatum, a communione fidelium præciderat vir sanctus; qui introitus et exitus curiæ noverat universos, utpote qui, dum exsularet archiepiscopus, sub domino suo Ranulfo de Broc totius archiepiscopatus habuerat custodiam. Dum igitur ostium aulæ occupare festinarent, præcaventibus famulis exclusi sunt. Quumque ostio clauso et objectis obicibus prorsus eis denegatus esset introitus, ducatu præfati Roberti ad gradus quosdam secretiores, per quos de thalamo exteriori in pomerium erat descensus, quantocius diverterunt, proximaque fenestra demolita, ostium etiam reserarunt. Quumque fortissimo Dei athletæ a præcurrentibus famulis undique acclamatum esset ut fugeret, ille, cui nihil vilius erat quam mortem timere pro Christo, nec loco nec animo motus est. Instantibus etiam tam clericis quam monachis, et oppido illum ad fugam hortantibus, memor[3] ille promissi prioris, metu videlicet mortis se non fugiturum carnis interfectores, nihilominus sedebat intrepidus, nesciens cum his qui ad tempus credunt in tempore tentationis recedere. Monachi vero, qui forte pauci aderant, seram ostii, quod ad ecclesiam per claustrum ducebat, confringentes, patrem suum, licet invitum, educere satagebant, honestiorem ei discedendi causam proponentes, horam videlicet esse qua eum in ecclesia vespertinas Deo laudes oporteret exsolvere. Alii[4] eum injectis manibus erigunt, et vim ei faciunt. Tunc sanctus,

The archbishop is hurried towards the church by his friends.

[1] *ut diximus*, 1, 2, but om. by Lupus.

[2] *propter . . . enormitatem*, Lup., but om. in 1, 2.

[3] *memor . . . interfectores*, from Grim (in Giles, i. 73); not in 1, 2, or Lupus.

[4] *Alii . . faciunt*, from Fitzstephen, (Giles, i. 299); not in 1, 2, or Lupus.

Dominicum illud præceptum etiam ad litteram non immemor observare, "Qui vult venire post me, abneget " semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me," crucem suam præferri sibi præcepit. Egressus autem, cum a commeantibus accelerare cogeretur, quasi fugam erubescens gradum fixit. Instantibus autem nihilominus monachis, et ut procederet oppido compellentibus, sive quia irreverentius solito se haberent,[1] sive ut suos confirmaret et consolaretur, hæc eis verba sæpius replicabat: "Quid est hoc, domini, quid formidatis?" Cumque ad ostium claustri appropinquassent, et neque illud confringere possent, neque clavem præ manibus haberent, ecce cellerarii duo Cantuariensis ecclesiæ, Ricardus et Willelmus, qui audito tumultu et collisione armorum per viam claustri illo properabant, ostium idem, avulsa sera, venienti archiepiscopo patefecerunt.

Fragmentum II.[2]

De ingressu archiepiscopi in ecclesiam.

[Tumultuantibus interea clericis, quibusdamque fratribus vectem ferreum obducentibus, inquit, "Abite, " pusillanimes, sinite miseros et cæcos delirare: præ- " cipimus in virtute obedientiæ ne ostium claudatis;] " non enim decet ecclesiam incastellari." Omissis igitur vesperis accurrunt quidam monachorum, pastoremque suum, licet renitentem, introducentes, clausis ecclesiæ valvis hostes festinant excludere. Regressus autem pater sanctus quantocius[3] increpabat eos, dicens, "Dimittite meos intrare." Et occurrens ostium aperuit, et hos et illos a valvis removens, suos, qui deforis

He orders that the doors shall not be closed.

[1] *se haberent*, om. 1, 2, Lup.

[2] The earlier part of the passage here ascribed in the Quadrilogus to Benedict, is really by William of Canterbury. See vol. i. pp. 131–2, ("Quibusdam ergo ex fratribus . . " ne ostium accludatis").

[3] *quam totius*, 1.

luporum morsibus relicti[1] fuerant, sacratissimis manibus suis trahebat in ecclesiam, dicens: "Introite, in-
" troite citius." Ut dicere posset cum Domino: "Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam." Tandem vero filiorum suorum instantia inde violenter abstractus, hostibus jam prope positis ostia patefacta reliquit, ne impedito illorum itinere ejus impediretur martyrium, quo se scierat et prædixerat futurum esse beatum. In finibus enim transmarinis adhuc positus duobus abbatibus, Pontiniaci scilicet[2] et Vallis-lucentis, [sicut præscripsimus,][3] passurum se esse martyrium, et in ecclesia occidendum manifeste prædixerat. Utrique etiam prædixerat in Angliam se esse iturum, non tam propter domini papæ præceptum, quam propter martyrii sui revelationem.

His revelation to the abbots of Pontigny and Vallisluisant.

Fragmentum III.

Et quum vir Domini illam mortis horam satis declinasse potuisset, si vellet, intrantibus in monasterium prædictis satellitibus, et aliis "Ubi est ille proditor?" aliis "Ubi est archiepiscopus?" vociferantibus, sciens sanctus in spiritu omnia quæ ventura erant super eum, occurrit iis e gradibus, quorum aliquos jam conscenderat, vultu intrepido dicens, "Ecce ego, non pro-
" ditor, sed archiepiscopus:" Dominum videlicet imitatus, qui quærentibus se Judæis processit obviam, dicens, "Ego sum." Accedens autem primus illorum dixit sancto, "Fuge, mortuus es!" Ait sanctus, "Nequaquam fugiam." Sacrilegus autem satelles, manu in eum conjecta, pileumque mucrone dejiciens, "Veni
" huc,"[4] inquit, "captus es." At sanctus, "Non veniam," inquit; "hic mihi facietis quæ facere vultis:" palliique sui laciniam de manu ejus excussit.

The knights enter the cathedral.

---

[1] *reclusi*, 1, 2.

[2] *videlicet*, 1.

[3] *sicut præscr.* probably inserted by the compiler of the Quadrilogus.

[4] *hinc*, 1, 2.

Fragmentum IV.

Et ad alium loricatum, quem gladio nudato appropinquare videbat, conversus dixit: "Quid est, Regi- "nalde? Multa tibi contuli beneficia; et ad me in "ecclesiam[1] armatus accedis?" Nonne his verbis videbatur imitator Christi Christum exprimere, Judæis dicentem, "Tanquam ad latronem existis cum gladiis "et fustibus comprehendere me?" Cui satelles spiritu furoris plenus, "Jam scies," inquit; "mortuus es." The archbishop remonstrates with Fitzurse.

Fragmentum V.

Et inclinato capite secundi vulneris præstolabatur adventum. Secundo vero vulnere capiti ejus inflicto, recto corpore quasi ad orationem prostratus in terram corruit. Tertius autem plurimam testæ portionem amputando vulnus præcedens horribiliter ampliavit. Quartus autem, ab uno eorum quod ferire tardaret correptus, in idem vulnus vi magna gladium vibravit, gladioque in pavimento marmoreo confracto, tam cuspidem quam gladii sui capulum reliquit ecclesiæ. Satisque veritati congruum esse videretur, quod nonnihil res ista portenderet. Quid enim gladii adversariorum confractio nisi potestatis adversæ dejectionem veram, et triumphaturæ per sanguinem martyris ecclesiæ signare videtur victoriam? Nec sufficere videbatur eidem filio Sathanæ in Dei sacerdotem tantum perpetrasse flagitium, nisi etiam, quod dictu horribile est, injecto in sanctissimum caput ejus gladio, jam defuncto cerebrum ejiceret, et per pavimentum crudelissime spargeret, sceleris ejusdem participibus clamans: "Mortuus est, quantocius eamus hinc." Unde timuisse illos conjici potest, ne supervenientes aliqui de sancti martyris militibus vel famulis domini sui sanguinem vin- The murder.

[1] *ecclesia*, 1.

dicarent. Exeuntes autem de monasterio, sicut in prælio fieri solet, in insignis victoriæ signum clamabant, "Regales milites, regales!" Alii autem insultabant dicentes, "Voluit esse rex, voluit esse plusquam "rex; modo sit rex, modo sit rex." Et in hoc illis similes, qui Domino in cruce pendenti insultabant, prætereuntes et capita sua moventes, et inter cætera dicentes, "Dixit enim, 'Filius Dei sum.'"

Fragmentum VI.

Comparison of Thomas with other martyrs.

Cui unquam martyri titulus extitit gloriosior? . . . . . Quum enim singuli martyrum singulas causas agentes singulare ob salutem propriam certamen inierint, iste universalis ecclesiæ causa suscepta contra principes et tyrannos, contra ecclesiæ sanctæ mercenarios, potius quam pastores, decertans, ut eam evinceret, satellitibus de corpore suo triumphum reportare permisit. Illos alterius sectæ homines, istum Christicolæ et filii proprii, peremerunt.

Fragmentum VII.

De spoliis et vestimentis quæ partiti sunt milites inter se.

Plunder of the palace.

Iniquitatis igitur operarii, non minus cupiditatis siti laborantes, quam sanguinis innocentis effusione debriati, ad palatium archiepiscopi cum complicibus suis quantocius recurrerunt. Et aliis stabulis equos violenter extrahentibus, aliis famulos illius cædentibus, aliis revolventibus omnem domus supellectilem, et clitellas et scrinia demolientibus, quicquid auri vel argenti, vestium aut variorum ornamentorum, inventum est, inter se pro voluntate propria diviserunt. Sic enim divinæ placuit pietati, potenter et sapienter disponenti[1] omnia,

[1] *disponentis*, 1.

ut eorum qui Christi vestimenta partiti sunt imitatores effecti passionem servi passioni Domini plenius assimilarent, quatenus manifesta rerum similitudine cunctis innotesceret fidelibus, ita eripiendam esse ecclesiam per sanguinem martyris a servitute mundi, sicut per mortem Christi redempta est a potestate diaboli. Porro scripta omnia et privilegia, quæ malitiosi illi repererunt, filio perditionis Ranulfo de Broc tradita sunt, ad regem in Normanniam transferenda; ut ea videlicet, quæ regni sui consuetudinibus viderentur adversari, et vel universalis ecclesiæ libertati vel Cantuariensis ecclesiæ dignitatibus patrocinari, pro libitu suo aut comminueret, aut nunquam videnda recluderet. Et milites quidem hæc fecerunt.

Fragmentum VIII.

Elevato autem sancto corpore de terra, ut in figura ostenderet quia malis malleus esset futurus, et quia quocumque præterquam ad pœnitentiam diverterent, nequaquam ultionis ejus sententiam possent evadere, inventa sunt sub eo malleolus ferreus et bisacuta a parricidis illis derelicta, quæ corruens, quasi vindicata sibi in illos potestate, occupaverat. Et cum cruor adinstar diadematis, forsitan in signum sanctitatis, capiti circumfusus jacuisset, facies tamen a cruore prorsus immunis apparuit, excepto tractu quodam gracili, qui a dextra frontis parte in faciem sinistram per transversum nasi descenderat. Cum quo etiam signo multis postea nihil inde prorsus scientibus per visionem apparuit, qui non aliter illud referendo descripserunt quam si corporeis id[1] oculis inspexissent. Jacente autem adhuc in pavimento sanguine alii oculos suos liniebant,[2] alii vasculis allatis quam poterant partem surripiebant, alii certatim præcisas vestes intingebant: nec sibi

Appearance of the body.

Concourse of the people.

[1] *id*, om. 1.

[2] *alii . . liniebant*, om. 1.

quisquam postea visus est satis[1] fuisse beatus, qui non de pretioso illo thesauro quantulamcumque reportasset portionem. Et quidem conturbatis et confusis omnibus, licuit singulis quidquid libuit. Pars autem cruoris quam ecclesiæ dimiserant, in vas mundissimum mundissime collecta, in ecclesia reponitur conservanda. Pallium ejus et pellicia exterior, sicut erant cruore infecta, pauperibus pro anima ipsius minus discreta pietate collata sunt; satis quidem felicibus, nisi ea statim inconsulte vendentes parvum eis pretium prætulissent.

Fragmentum IX.

The night after the murder.

Transacta est igitur nox illa lamentabilis in dolore, in gemitibus atque suspiriis, et nec ad momentum vel conscia lætitiæ vel mæroris ignara, diem malitia majore suspectum adduxit.

Fragmentum X.

Qualiter[2] *sancti martyris corpus deductum sit ad tumulandum.*

The burial hurried for fear of threatened indignities.

In crastino vero, multa rursus armatorum manu extra civitatis mœnia congregata, divulgatum est undique majoris eos atrocitatis intentione confluxisse, ut videlicet sancti martyris corpus a gremio sanctæ matris ecclesiæ violenter abstractum vel per totam civitatem equis distraherent, aut patibulo suspenderent, aut in frusta vel minutias concissum, in paludem, vel quemlibet locum viliorem, quem nec nominari[3] decet, in majorem Dei et ecclesiæ despectum projicerent, dicentes corpus proditoris inter sanctos pontifices non esse sepeliendum. Monachi igitur, tam sibi quam sancto

---

[1] *satis*, Lup.; om. 1, 2.
[2] *Quomodo*, 1.
[3] *nominare*, 2.

timentes, ne vel ipse vilius tractaretur, vel ipsi pretiosum thesaurum amitterent, eum cum summa festinatione sepelire studuerunt. Unde nec eis sacratissimum ejus corpus lavare, nec balsamo, sicut [1] moris habet sancta Cantuariensis ecclesia, licuit refovere. Quod non tam humana nequitia, quam divina pietate creditur evenisse. Cui enim proprii sanguinis unctionem procuraverat Dominus, quæ erat necessitas odoris vilioris unguenti? Exuentes autem eum vestibus exterioribus, et pontificalibus induentes, corpus ejus cilicio,[2] non minus aliunde quam sui duritia molesto, involutum, et (quod a nullo sanctorum exemplificatum legimus vel audivimus) ipsa ejus femoralia interiora usque ad poplites cilicina, habitumque super indutum monachalem, stamineam videlicet et cucullam, repererunt. Respicientes vero ad invicem, et in aspectu sic occultatæ religionis supra quam credi potuit obstupefacti, multiplicata pii doloris materia multiplices renovantur in lacrymas.

Evidences of the saint's mortifications discovered.

Quid putandum est in homine isto fuisse cupiditatis, quid proditionis? Nunquid ad regnum aspiravit terrenum, quem constat sæculi deliciis tam occulte prætulisse cilicium? Nunquid regiæ majestatis proditor fuit, et non potius proditus, qui etiam proditoribus suis, perditionis filiis, nec cedere voluit, quum posset, nec resistere? Poterat enim fraudem et rabiem hostilem, si vellet, vel prudenter declinasse, vel vi repulisse majori, ut potens, ut præscius, ut præmunitus. Ut potens, quia hostes, quamvis decuplati venissent, posset, si voluisset, repulisse centuplicatus. Ut præscius, quia quum die Nativitatis Dominicæ verbi Dei panem populo ministrasset, ait inter cætera, "Non alia de causa "rediisse se ab exilio, nisi ut vel eos a jugo inflictæ "sibi servitutis exueret,[3] vel inter eos et pro eis mortis

His foreknowledge of his end.

[1] *ut*, 1.
[2] *cilicio*, Lup.; om. 1, 2.
[3] *eximeret?*

" pateretur supplicium." Sed et abbatibus transmarinis,
P. 12. ut prædictum est, passionis suæ fecerat mentionem.

Porro sicut super his divina pietate edoctus, sic et humana sedulitate præmonitus et præmunitus est. Qua in re licet[1] plurimorum benevolentia meritum sibi dicatur adquisisse, de duobus tamen constare certum est. Ricardum enim, Cantuariensis ecclesiæ cellerarium, miles quidam sibi familiaris eundem sanctum Domini tertiæ diei vesperam non visurum sub fidei interpositione certificavit, contra fidem tamen, qua in patris sui necem homicidis illis fuerat obligatus ; maluit enim fidei, qua eis tenebatur, incurrere si quod erat periculum, quam sub[2] silentio tam detestabilis homicidii reatum. Quod quum prædictus Ricardus illi beatissimo Dei servo retulisset, subridens respondit, "Minæ sunt." Verum a cive Cantuariensi, Reginaldo nomine, certior effectus quod jam in Angliam applicuissent qui in ejus mortem conspiraverant, seu pro illorum nequitia delenda, seu pro pace ecclesiæ nondum adepta, vehementer illacrymatus est, et ait, " Paratum me ad mor-
" tem invenient; faciant quod facere voluerint. Scio
" quidem, fili mi, et certus sum, per arma me mori-
" turum. Veruntamen extra ecclesiam meam non occi-
" dent me." Nonne et his verbis non solum passionis suæ, sed et modi et loci præscius fuisse comprobatur ? Sed quia non erat regnum ejus de hoc mundo—si enim esset, ministri ejus utique decertassent, ut non traderetur eis—elegit calicem Domini sponte cum hilaritate bibere quam vel constantiæ prioris virtutem inerti[3] fuga maculare, vel in defensionem sui pugnaturos in arma vocare. Illum videlicet in hoc imitatus, qui duodecim legiones angelorum, quas ad sui defensionem a Patre suo impetrare potuit, noluit implorare. Nec ullius martyris passionem facile credimus inveniri,

[1] *in*, inserted, l.
[2] *sub*, om. l.
[3] *meriti*, l.

quæ passioni Dominicæ tanta similitudine respondere videatur.

Fragmentum XI.

Passus est autem egregius Dei athleta Thomas, Cantuariensis archiepiscopus, totius Angliæ primas, et apostolicæ sedis legatus, anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo, vitæ vero ipsius anno quinquagesimo tertio; quarto calendas Januarii, feria tertia, hora quasi undecima, ut dies quintus Dominicæ Nativitatis ad miseriam ejus fieret natalis ad gloriam, præstante eodem Domino nostro Jesu Christo, cui cum Patre et Spiritu Sancto [1] honor et gloria, virtus, potestas [2] et imperium est per infinita sæcula sæculorum. Amen.

The time of his passion. Dec. 29, 1170.

[1] *et Spiritu Sancto*, om. 1. | [2] *potestas*, om. 2.

MIRACULA

SANCTI THOMÆ CANTUARIENSIS,

AUCTORE

BENEDICTO, ABBATE PETRIBURGENSI.

Prologus.

State of the church of Canterbury after the murder.

Postquam igitur beatissimus Christi martyr Thomas requievit a laboribus suis, et a festo Nativitatis[1] Dominicæ transitorio ad illa interni et æterni festi gaudia migravit, versus est in luctum chorus noster, et organum nostrum in vocem flentium. Cecidit enim corona capitis nostri, Anglorum, immo et[2] angelorum gloria, flos pastorum singularis, decor et decus totius ecclesiæ; eratque nobis, sicut uberrima lacrymarum copia, ita et multiplex illacrymandi materia; quia videlicet pupilli facti sumus absque patre,[3] quia conclusit ora canentium se Dominus, quia polluta est sancta ejus ecclesia parricidali flagitio, et quia lamentabatur mater et filiæ non planxerunt, et sustinuit quæ simul contristaretur, et non fuit, et quæ consolaretur, et non invenit. Mater lugebat, et in materni doloris augmentum canebant filiæ; satis superque in se ipsa experta est musica in luctu quam importuna narratio. Deflenda igitur nobis sanguinis erat innocentis effusio; deflendus templi Deique contemptus;

---

[1] *festivitatis*, P.
[2] om. P.
[3] *tutore*, P.

deflendum ecclesiæ nobilissimæ continuatum silentium; deflenda cæterarum plaudentium crudelis præsumptio.[1] Desolata est domus sanctificationis nostræ; sedit in tristitia domina gentium; omnes amici ejus spreverunt eam, nec erat qui consolaretur eam ex omnibus caris ejus. Putares threnis illis propheticis non minus Cantuariam defleri quam Jerosolymam. Illugebant quidem omnes viæ nostræ[2] Sion, eo quod non esset qui veniret ad solennitatem; oblivioni enim tradidit in ea Dominus festivitatem et sabbatum, et quæ in vestitu deaurato et circumamicta varietate Dominum in hymnis et confessionibus præ multis terrarum ecclesiis benedicere solebat, luctu et lacrymis die noctuque replebatur, et saturata est opprobriis.

Coram Deo in Christo loquor; filii ecclesiæ nec in mensa temperabant a lacrymis, sed tacite lugebant gustantes, et potum suum cum fletu miscebant. Et nisi visitasset nos Oriens ex alto, et de grano nostro frumenti reliquisset nobis benedictionis semen, domus Domini maculam sempiterni contraxisset opprobrii, et non adjiceret amplius ut resurgeret. Sed benedictus Dominus, qui non permisit nos tentari supra id quod potuimus, sed fecit cum tentatione etiam proventum, ut possemus sustinere. Benedictus Dominus, qui contritos respexit, et sanavit contritiones nostras, qui conversus est et ignovit nobis, et reliquit post se benedictionem: ecce enim ex hoc beatos nos dicent omnes generationes, quia fecit nobis magna qui potens est. Mox enim, martyre consummato, juvenes nostri visiones viderunt et senes nostri somnia somniaverunt, quibus usque ad spem majoris consolationis respiravimus. Secuta sunt[3] e vestigio miracula, et cognovimus

[1] Cf. Gervas. in Twysden, 1417. "Mater ecclesiarum Anglicanarum "parricidium lugebat, et filiæ ejus "et æmuli maxime gaudebant, "pulsantes et cantantes in jubilo "æsi matris suæ ærumnis insul- "tarent."

[2] *ejus*, P.

[3] Omitted, L.

quia revera sublimavit Dominus cornu christi sui, et quia directa est salus nostra in manu illius—non solum nostra, sed et[1] totius Anglicanæ ecclesiæ. Eradicatis enim virtutum floribus, conculcato et comesto, arefacto et suffocato, semine illius qui exiit de sinu Patris seminare semen suum, agrum ecclesiæ repleverant urticæ vitiorum. Sæviebant etiam lupi in ovilibus Dominicis, et dissimulabant qui sedebant in specula, canes muti, non valentes, immo non volentes[2] latrare. Dispergebantur oves et fugientibus mercenariis non erat qui ex adverso ascenderet, qui cum domino Cantuariensi staret adversus operantes iniquitatem. Idolum quoque Baal, quod sibi schismatici erexerunt et adoraverunt, apostata,[3] dico, qui in apostolicæ sedis injuriam in cathedra pestilentiæ consedit, sui adoratione[4] plurimam mundi fœdaverat portionem. Cætera[5] mala quis comprehendat, quorum non erat numerus? In Cantuariensis agni sanguine omnibus providit Omnipotentis benignitas, et singulos quosque vel jam correxit, vel ad correctionem invitavit. Coruscatione namque miraculorum cessaverunt paulatim vitiorum tenebræ; semen verbi Dei[6] in terra bona coaluit, pullulaverunt in agro ecclesiæ rediviva virtutum germina; coruscatione miraculorum convertuntur quotidie innumeri[6] a via sua mala, et percutientes pectora sua revertuntur ad Dominum: coruscatione miraculorum fiunt quotidie in caulis gregis Dominici de lupis oves, de persecutoribus ecclesiæ[6] tutores ecclesiæ. Induantur ergo saltem sero, saltem subditorum suorum inducti exemplo, sacerdotes Domini justitiam, habentes nihilominus ex diuturna consacerdotis sui tribulatione exemplum patientiæ, ex morte constantiam,[7] ex miracu-

Effect of the beginning of miracles.

---

[1] Om. L.
[2] *immo non volentes*, om. L.
[3] *apostata*, L. P. T.; *apostatam*, B.
[4] *ad orationem*, B.
[5] *mundi*, inserted, P.
[6] Om. P.
[7] *constantiæ?*

lorum signis spem gloriosæ mercedis. Aspiciant et schismatici ad lucernam nostram quam super candelabrum posuit Dominus, et videant utrum in ecclesiæ sinu sint constituti, an ab ecclesiasticæ unitatis communione præcisi. Lucernam hanc Gedeon noster Christus lagena inclusam in manu quoad libuit portavit, sed confracta carnea martyris testa, lux non solum religionis ejus et sanctitatis, sed et miraculorum apparuit, et populo qui ambulabat in tenebris viam veritatis ostendit. Hæc est etiam lux, per quam occidentalis ecclesia in initio schismatis illuminata divisit lucem a tenebris, et, Octaviano [1] repulso, catholicum papam Alexandrum sibi in pastorem elegit. Qui si esset schismaticus, nequaquam martyr noster a tanta labe transisset immunis, nec picem tetigisset quin ab ea inquinatus fuisset. Quod autem inquinatus non fuerit, miraculorum frequentia quotidie comprobatur; nemo enim potest hæc signa facere quæ hic facit, nisi fuerit Deus cum eo. Si autem est manus Domini cum illo, quum specialis exstiterit Alexandri papæ filius, et baculus senectutis ejus in partibus occidentis, errant profecto qui genua sua curvant ante idolum, contempto Domino qui et Bel eorum destruxit et draconem interfecit. Redite ergo, prævaricatores, ad cor, et non sit in vobis Deus recens neque adoretis dominum alienum. Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus; quoniam Dominus ipse est Deus, qui in Alexandro invenit virum secundum cor suum, et elegit eum ex omni carne pascere Jacob servum suum et Israel hæreditatem suam. Si autem non est electus a Domino, quomodo beatus martyr Thomas et corroborator electionis ejus et sanctus [2] est? Nunquid [3] simul et patri schismatico potuit adhærere et Patri placere Altissimo? nunquid simul potuit et

They confirm the title of Pope Alexander.

[1] *Octoviano*, L.
[2] *fauctor*, L.
[3] *Numquid et similis patri schismaticus*, P.

schismaticus decedere[1] et post decessum coruscare miraculis? Certe, nisi esset hic a Deo, non poterit facere quicquam. Constat igitur quod causa sanctitatis ejus zelus sit catholicæ unitatis et ecclesiasticæ libertatis defensio. Nam et unitatem non deseruit,[2] et abusiones tam novas quam veteres, quæ vel Cantuariensis vel Anglicanæ, Romanæ, vel etiam universalis ecclesiæ dignitatibus videbantur derogare, quatenus potuit eradicavit. Veruntamen, quanquam mortem pro universalis[3] defensione suscepit,[4] specialiter tamen pro jure Cantuariensis obtinendo[5] se tradidit.

Viderunt filii majores natu laborantem patrem, periclitantem libertatem maternam, et vili lentis edulio primogenita postponentes, in arcum pravum conversi sunt. Verum athleta Dei fortissimus, nesciens cum filiis Effrem[6] intendentibus et mittentibus arcum converti in die belli, viriliter egit, et confortatum est cor ejus, nec minus dulciter inauditæ crudelitatis mortem amplexatus est, quam inexemplificati[7] gravaminis ante suscepit exsilium. Quisquis igitur martyri nostro in sede Cantuariensi successerit, nec dignitates ejus, pro quibus usque ad mortem martyr decertavit, reposcere timeat, nec universalis ecclesiæ jura contemnat, nec a domini papæ Alexandri ejusque successorum subjectione resilire attentet. Martyris enim nostri magnalia et Alexandrum commendare videntur, et totius ecclesiæ jura tueri, et martyris Cantuariensis dignitatibus testimonium perhibere justitiæ.

Gaudeat itaque summæ sedis sancta paternitas, tantum se in fine temporum et extremis mundi finibus habuisse filium; gaudeant Cantuariensis ecclesiæ filii

---

[1] *discedere*, P.
[2] *deserit*, P.
[3] *universali*, P.
[4] *susceperit*, P.
[5] *obtuendo*, P.
[6] *Effren*, T.
[7] So T.; *in exemplificati*, P.; *in exempla etati*, L.; *inexplicati*, B. (The word *inexemplificatus* occurs above, p. 6, and in Thomas of Froimont, ap. Giles, S. T. C. ii. 59.)

tantorum sibi miraculorum solatium impendi; gaudeat sub[1] tanti martyris patrocinio totus orbis terrarum, et universi qui habitant in eo. Quæ est enim in ecclesia conditio, quis sexus vel ætas,[2] quis gradus vel ordo, qui non in hoc thesauro nostro aliquid sibi utile inveniat? Administratur hinc schismaticis lumen veritatis, pastoribus timidis confidentia, sanitas ægrotantibus, petentibus[3] et pœnitentibus venia: ejus[4] meritis cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, loquuntur muti, pauperes evangelizantur, paralytici convalescunt, detumescunt hydropici, sensui redonantur amentes, curantur epilentici, febricitantes evadunt, et, ut breviter concludatur, omnimoda curatur infirmitas: et omnia pene miracula evangelica multipliciter ejus meritis completa sunt. Quater[5] etiam[6] invisibiliter advenit ignis, et exstincta vel super vel circa tumbam ejus luminaria reaccendit; quodque omnibus magis admirandum est, et sæculis omnibus inusitatum, cuidam, qui et oculis et genitalibus mutilatus est, martyre jugiter invocato, novi oculi et genitalia nova creata sunt. Nec[7] legimus quemquam sanctorum temporis retroacti tam repente post obitum in tam brevi tot et tantis coruscasse miraculis, quæ quia ex fratrum voluntate et præcepto litterarum memoriæ commendare compellor, licet nec scientia sufficiat nec facundia suppeditet, devotus et libens onus impositum suscipio, confidens de[8] eo qui dixit "Aperi os tuum et ego adimplebo illud." Veniam autem primo ad visiones et revelationes Domini, quibus et servos suos lugentes consolatus est, et martyris sui sanctitatem et gloriam mundo paulatim innotuit. Nec succenseat, quæso, mihi quispiam, quasi qui operi se-

See book iv. c. 2.

[1] *super*, P.
[2] *quis gradus vel ætas*, inserted by mistake in L.
[3] *petentibus*, om. B.
[4] *cujus*, P.
[5] *Qualiter*, P.
[6] *enim*, B.
[7] *enim*, ins. P.
[8] *in*, B.

quenti somnia pro fundamento substernam: non[1] enim in somniis narrationis meæ fundamenta jacio, sed visiones quæ miræ valde sunt, quasi quædam præludia præmitto. Quia ergo inter sanctos, quorum conversatio in cœlis est, corpore tenus habitans, vitam meam terrenam adhuc esse considero, ut a minoribus ad majora surgat oratio, a me ipso dicendi sumatur exordium.

Explicit Prologus. Incipit Liber primus.

I.

The writer has visions of the saint.

Aspiciebam in visu noctis martyrii ejus, et ecce dilectus noster, candidus et rubicundus, venustus facie et aspectu desiderabilis, in vestibus et ornamentis pontificalibus introibat ad altare Dei, quasi missarum celebraturus mysteria. Quod cum etiam sequenti vel tertia nocte vidissem, cogitare cœpi postremo, et motu labiorum castigato intra memet[2] ipsum dicere, "Nonne " jam sæpius per visum mihi dominus meus apparuit? " quare dissimulanter egi et ei non sum loquutus? " Vadam ad eum et loquetur mecum, aut certe loquar " et respondebit mihi." Et accedens cominus, petita et accepta benedictione, subjeci, "Ne, quæso, domine, " irascaris si te interrogavero."[3] Et ille, "Loquere." "Domine," inquam, "nonne mortuus es?" At ille Gallice interroganti respondit sermone Latino, "Mor- " tuus fui, sed surrexi." Tunc ego, "Si vere surrex- " isti, et inter martyres computandus es, ut credimus, " quare teipsum non manifestas mundo?" Sanctus ad hæc, "Lumen porto, sed non potest[4] propter nebu- " lam interpositam apparere;" hæsitante vero me et

[1] *nec*, P.

[2] *me*, P.

[3] *reinterrogavero* for *te interrogavero*, L.

[4] *possum*, B.

usque ad propositionis hujus[1] intelligentiam non attingente, adjecit, "Vis videre?" "Volo," inquam, "domine." Prolatam ergo lanternam magnam cum ardente intrinsecus candela manu dextera elevavit, et ut circumspicerem præcepit: et vidi, et ecce inane aeris tantæ densitatis nebula repleverat ut etiam prope astantium oculis lucernam abscondere[2] videretur. Animadverti ergo sermonem quem dixerat, et visionem intellexi, quia videlicet lucerent opera ejus bona coram hominibus, nisi ea nebula persecutionis interpolaret. Sanctus autem, lucerna reposita, ad altare accessit, incipientibus qui aderant introitum missæ festivum et gaudio plenum, hoc scilicet, prout memoriæ occurrit,

(Introit for Mid-Lent Sunday.) "Lætare, Jerusalem, et conventum facite, omnes qui "diligitis eam," etc. Innuit iis pater pius ne fieret, officiumque doloris et precum absque modulatione musica, voce submissa, in hunc modum inchoavit,

(Introit for Sexagesima.) "Exsurge, quare obdormis, Domine? exsurge, et ne "repellas in finem; quare faciem tuam avertis, oblivi- "visceris tribulationem nostram? adhæsit in terra ven- "ter noster: exsurge, Domine, adjuva nos et libera "nos!" Ex hoc ergo, quod ait "Mortuus fui sed[3] "surrexi," excitatus cogitare cœpi, quia etsi mortuus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.

Vision of Bartholomew, bishop of Exeter. Sicut et episcopo Exoniensi Bartholomæo, de morte ejus graviter dolenti, vir quidam in somnis adsistens innotuit. "Unde," inquit, "doles?" At ille, "Super "domino nostro Cantuariensi, quia mortuus est." "Verum est," inquit homo ille,[5] "mortuus est, sed "manus ejus et brachia vivunt." Vivit itaque martyr noster, quia, ut ipsam ejusdem episcopi ponam expositionem,[4] vivunt et manus ejus ad operandum et brachia

[1] *ejus*, B.
[2] *furari*, P.
[3] *et*, L.
[4] *exponam visionem*, L.
[5] Perhaps the words *homo ille* ought to be part of the speech, as in ed. Giles.

ejus ad vindicandum. Porro ex hoc quod eum cum tanta devotione orantem aspexi, intellexi quoniam hic est qui multum orat pro populo et universa sancta civitate Christi, vera Jerusalem, et scimus quidem quoniam diligentibus eum fiducia magna erit, coram summo Deo ejus oratio. Viva est enim vox ejus et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, sicut et cuidam venerabili viro in somnis ostensum est.

II.

The martyrdom supernaturally known at Argentan.

Qui cum, martyris consummato certamine, dedisset somnum oculis suis et palpebris suis dormitationem, subito vox quasi in sublime ascendentis auribus ejus insonuit, horrendum clamans ac dicens, "Ecce sanguis "meus magis clamat ad Dominum de terra quam "sanguis Abel justi qui occisus est ab origine mundi." Apud Argenteium autem hoc accidit nocte præcedenti diem illam luctuosam, in qua luctuosus ille rumor de morte martyris in eadem villa primo insonuit. Exterritus autem vir præfatus, studiose satis sed inefficaciter cœpit discutere quid res ista portenderet. Considentibus in crastino quibusdam cum eo, et super eventibus rerum variis adinvicem conferentibus, contulit et ipse in audientiam cunctorum involucrum suum, ut illud evolverent; oculi autem eorum interiores tenebantur ne illud intelligerent, eo quod de morte nostri Abel nihil adhuc in partibus illis esset auditum. Et factum est, dum[1] fabularentur, et secum quærerent, introivit qui dominum Cantuariensem in ecclesia sua ferro trucidatum assereret. Attoniti autem, et ad illum qui somnium recitaverat conversi, "Profecto," inquiunt, "hæc est vox clamosa quam audiisti; quia procul "dubio clamat sanguis hic innocens ad Deum in for- "titudine magna." Testimonium ergo perhibebant

[1] *ambularent*, inserted, P.

omnes, quia verum esset somnium et interpretatio ejus; et scimus quia verum est testimonium eorum. A sanguine autem Abel justi usque ad sanguinem justi hujus, qui effusus est in templo Dei, non est auditus clamor similis in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus, qui omnes mundi angulos tam repente repleverit. Quod autem in omnem terram sic exiturus esset[2] sonus illius, et de gloria ejus narrarent omnes gentes, cuidam in somnis præfiguratum est, et manifeste satis prædictum.

III.

Vision of a boy.

Perpaucis namque ab occasu[3] nostri solis noctibus, potius quam diebus, evolutis, puero innocentis adhuc ætatis, et a mendacii suspicione satis libero, diversi sexus et ordinis multitudo in chorum Cantuariensis ecclesiæ visa est convenisse. Videbat autem martyrem absque flatu vitali super altare Christi, veste holoserica[4] indutum, et sub capite illius pulvinar nihilominus de serico. Caput martyris reverenda persona in habitu monachili manibus utrisque fulciebat; et visæ sunt subito virgulæ duæ ab utroque martyris latere, quasi de stipite uno, pullulare, quæ paulatim in altum porrectæ culmen ecclesiæ jamjamque[5] penetrare minabantur. Et stabant omnes in circuitu, et intuebantur virgulas[6] vehementer crescentes, et admirabantur valde; et dixit qui sedebat in habitu monachili, "Viri fratres, quid statis aspicientes, et in[7] aspectu "virgarum admiramini? famam[8] sancti martyris hujus "et gloriam præsignant. Quemadmodum enim vidis- "tis eas euntes in cœlum, ita et sancti hujus gloria "coram Domino crescet et multiplicabitur; crescent

[1] *justi . . sanguinem*, om. P.
[2] *fuisset*, P.
[3] *ad occasum*, P.
[4] *serica*, P.
[5] *januamque*, P.
[6] *virgas*, B. P.
[7] Om. L.
[8] *flammam*, L.

" autem in sublime valde, spargentque ramos in omnem " terram, et longitudinis eorum non erit finis." Multa vir ille circa hæc dixisse visus est, et dignum Deo sanctum dignis extulisse præconiis; sed ætas tenella, nec multorum capax, vix pauca de multis poterat retinere. Revocatus tandem puer a somno patrem suum ecclesiam Christi adire volentem comitari voluit; quod importunus obtinuit. Utroque chorum ingresso, nihil eorum inveniens quæ viderat, mirari cœpit, et aspectu instabili patris animum sollicitare. Narravit itaque interroganti patri quid viderit, quid audierit;[1] cognovit autem pater, et intimis[2] aliquorum auribus prædixit, quia magnus martyr surrexit in nobis, et quia revera exaltabitur et elevabitur, et sublimis erit valde. Et jam quidem cernimus quod magnificavit eum Dominus in conspectu regum, et laudis ejus plena est terra.

Porro quomodo exaltatus et elevatus fuerit,[3] gloriaque et honore coronatus in cœlo, perpendi utcunque[4] poterit ex visione sequenti.

IV.

A monk of Lewes sees St. Thomas raised to the glory of the apostles.

Eadem septimana, qua martyr ad octavam transiit, monacho cuidam in cœnobio Lewensi fratre[5] multis ante diebus defunctus apparuit. At ille, esse mortuum recolens quem videbat, inter alia multa quæ ab eo interrogavit, etiam de domini Cantuariensis statu[6] nuper interfecti diligentius inquisivit. In cujus laudem et gloriam ille qui adstabat, plurima disserens, ut multa breviter dicantur, in hoc sermonem clausit, quod a beata virgine Maria sanctisque apostolis, necnon et quibusdam martyrum et confessorum virginumque, ante

[1] *animadverterit*, P.
[2] *intutis*, L. T.
[3] Om. in L.
[4] *utrumque*, L.
[5] *super*, P.
[6] *statum* (without *de* preceding), L.

thronum grandem aureum sit præsentatus, habentem valvas duas quæ claudebantur et aperiebantur; exisse autem de throno speciosum forma præ filiis hominum, de cujus conspectu solo fidelium animæ beatificantur et vivunt, et beatum Thomam amplexatum fuisse, et[1] osculo ei porrecto benedictionem suam illi contulisse; assumptum vero postea martyrem a sanctis, et cum apostolis reverentissime collocatum. Admiranti autem qui hoc audiebat, causamque scire desideranti, quare cæteris martyr martyribus digniorem sedem sit assecutus, maximeque protomartyre Stephano, sanctoque Laurentio atque Vincentio, dignioris eum fuisse gradus et ordinis responsum est, illorum quoque singulos singulare inisse certamen, et capitis proprii causam egisse; occubuisse vero dominum Cantuariensem in causa universalis[2] ecclesiæ; alios præterea martyres a gentilibus[3] fuisse occisos, hunc vero a filiis propriis peremptum.

Cf. p. 14.

A similar vision seen twelve years earlier in a trance by one Orm,

Hæc tamen absque sanctorum martyrum dixerim injuria, cum fuerit intentio mea visionis summam simpliciter potius enarrare quam temere aliquid de rebus tam incognitis asserere; quanquam et ante annos duodecim quiddam in extremis Angliæ finibus contigerit, quod præsenti visioni pondus firmitatis et veritatis videtur præbere[4] testimonium. Juvenis quidam, Ormus nomine, eductus de corpore, post aliquot dies corpori restitutus est: enarravit ergo quæ in illo sæculo viderat, mira quædam et admirationem ab audientibus extorquentia. Inter alia vero quæ retulit,[5] "Ductus sum," inquit, "usque[6] ad supremum sancto-"rum ordinem, et dixi ductori meo, 'Domine, qui sunt "isti?' Et ille, 'Apostoli Christi sunt.' Aspexi ita-"que et vidi inter apostolos et martyres sedem

[1] Om. L.

[2] *universali* (omitting *ecclesiæ*), P. (Cf. p. 25, l. 10.)

[3] *ab alienis*, P.

[4] *ingenium* after *præbere*, P., but with mark for omission. Possibly *ingenuum*, as Dr. Giles prints it.

[5] *retulerit*, L.

[6] Om. L.

" vacuam, et percunctatus sum quare esset vacuus " locus ille, vel quis illic esset sessurus. Et angelus " ad me 'Sedes est cujusdam sacerdotis Anglorum:'" ut autem loqui cessavit communicans, migravit e corpore. Multi igitur dictis ejus fidem habuerunt, quæ per mortem ejus repentinam quasi confirmata videbant,[1] sacerdotem autem illum, de quo mentionem fecerat, celeberrimi nominis eremitam esse putabant, cujus similem in religione et merito sanctitatis non noverant. Nunc autem, tum ex visionum concordia, tum ex martyrii privilegio, tum ex nomine et dignitate sacerdotii, colligimus martyri nostro potius quam illi solitario sedem illam in cœlis fuisse paratam; maxime quum ille tantum unius anguli presbyter, iste totius Angliæ summus sacerdos exstiterit. Nihil tamen in his omnibus ex animi mea sententia diffinio, nec martyrem nostrum super omnes martyres ausu temerario extollo: veruntamen, quantum ex verbis ejus et actionibus verisimiliter[2] colligo, nulli unquam potuit esse vel causa martyrii gloriosior, vel potentior sufferendæ adversitatis animus,[3] vel moriendi pro Christo et ecclesia affectus[4] major. Unde et placita erat Deo anima illius, et festinavit illum educere Dominus de medio iniquitatum, ut esset videlicet ex ejus triumpho gaudium angelis Dei in cœlo, et ecclesiæ, diutini squalore mœroris afflictæ, per miraculorum coruscationem redderetur lætitia; sicut et cuidam fratrum Cantuariensis ecclesiæ dormienti insinuatione pulcherrima innotuit esse futurum.

had been interpreted of a holy hermit (St. Godric?), but rather related to the archbishop.

V.

Putabat enim in chorum ecclesiæ prædictæ ordinis diversi turbam quasi ad diem festum confluxisse, et

Vision of a monk of Canterbury.

[1] *videbatur*, B.
[2] *verisimile*, P.
[3] Om. P.
[4] *effectus*, L. P.

matutinas[1] solenniter inchoasse, perlecta vero lectione quarta non exstitisse qui responsorium subnecteret; quumque attoniti starent, summumque fieret in choro silentium, surrexisse præcipui[2] decoris juvenem, et responsorium istud dulcissima vocis modulatione omnibus in illum[3] intendentibus[4] cecinisse. Ex summa rerum lætitia summus fit planctus in ecclesia de tanti patroni absentia; sed quum redeunt[5] miracula, redit populo lætitia, et responsorio expleto versum quoque juvenis idem annexuit; concurrit turba languidorum et consequitur gratiam beneficiorum. Evigilans autem frater prædictus, cæteris in mœrore constitutis, quod audierat communicavit, et quosdam spe futuræ lætitiæ refovit; quibusdam autem paternæ mortis renovavit augmentavitque dolorem.

VI.

A monk is consoled by a vision of the saint.

Præ cæteris tamen unus luctu deperibat assiduo, dicentibus nonnullis nostrum quod et dolori ejus simul et vitæ mors finem imponeret. Non poterat diu pater pius ejus[6] sustinere mœrorem: sed quemadmodum mater consolatur filios suos, ita et ipse consolatus est[7] eum, et tristitiam ejus convertit in gaudium; dormientem quippe visitavit, et psalmo quinquagesimo incepto, ut secum oraret commonuit. Jam psalmus alternatis versibus trahi videbatur ad finem, quum sanctus paulatim elongatus quasi minabatur abscessum. Ejulat ille mox ut advertit, et majori paternæ præsentiæ desiderio accensus,[8] lacrymis eum satagit retinere. Redit pater, quasi filio plorante commotus, et ait,

---

[1] *matutinas*, T., by correction; *matutinos*, L. B. P.
[2] *præcipuum*, L., omitting *decoris*.
[3] *in illum*, om. P.
[4] *concedentibus*, B.
[5] *cœperint fieri*, B.
[6] Om. B.
[7] *consolatur*, L.
[8] *accenso*, L.

"Quid, fili, tristaris? noli contristari et mœstus[1] esse, "sed potius a dolore tempera; nam priusquam finem "sumat septimana septima, rumores accipies unde non "mediocriter exsultabis. Cessa igitur a mœrore, et "forti animo esto, quia in proximo est ut consola-"tionem accipias."[2] Hæc sancti promissio quanta veritate subnixa exstiterit, hebdomada paschalis, quæ ab illo die quarta fuit vel quinta, manifeste satis comprobavit; ea enim hebdomada manifeste sunt multiplicata miracula, reserata ostia ecclesiæ, et languentes qui convenerant ad sepulcrum martyris admissi, tantamque gratiam sanitatum contulit Dominus infirmis ut singulis diebus evangelicum illud cum gaudio possemus dicere, quia "Vidimus mirabilia hodie."

At Easter, access is given to the tomb, and miracles increase.

Plura tamen signa per Angliam, suffragante martyre, citra[3] Pascha facta fuerant, non autem manifeste, sed quasi in occulto, quorum quædam recenter post martyrium, quædam vero processu temporis quasi in aure audivimus, et super tecta quandoque prædicanda suscepimus: noluimus enim statim tuba canere ante nos vel magnificare fimbrias, sed obmutuimus et siluimus a bonis, donec statueret Dominus procellam in auram, exspectantes promissionem patris quam audivit decem annis ante martyris passionem peregrinus quidam Anglicus ab Hierosolymis rediens per os monachi cujusdam urbi Cantuariæ factam. Videbatur enim monachus ille quasi prophetans, et insiliente in eum[4] spiritu multa prædicebat quæ audientes sæpissime videbant compleri.[5] Quum ergo una dierum peregrinum intueretur adstantem, "Amice," inquit, "unde "es?" At ille "De Anglia." Tunc monachus, "O "Anglia, Anglia! quam amœna futura es!" Rursumque ad peregrinum, "Cantuariæ," inquit, "unquam

A monk ten years before the martyrdom prophesied to a pilgrim returning from Jerusalem that Canterbury was to be frequented by pilgrims.

[1] *molestus*, P.
[2] *suscipias*, P.
[3] *circa*, P.
[4] *in eum*, om. P.
[5] *completa*, P.

" fuisti?" Quo respondente se nunquam urbem illam vidisse, "O," inquit, "Cantuaria! quam amœna, quam " delectabilis futura es![1] ecce enim[2] venient dies, in " quibus fluent ad eam[3] populi, sicut inpræsentiarum " frequentant[4] beatum Ægidium, vel beatum Jacobum, " vel Romam, vel Jerosolymam." Hoc peregrinus a Jerosolymis regressus nonnullis narravit[5] fere decem[6] annis ante piissimi patris nostri Thomæ martyrium. Qui etiam, quum audiret urbem Cantuariensem crebris illustrari miraculis, dixit ad dominam suam, Bertham de Gloecestria, matronam valde venerabilem, "Memi- " nisti, domina, eorum quæ a monacho illo a Jero- " solymis revertens accepi, tibique quum inde redis- " sem retuli?" At illa, "Bene memini." Tunc peregrinus, "Certe, quæ tunc mihi de Cantuaria dicta sunt, " his diebus reor esse complenda."[7] Hæc et ab eodem peregrino et ab eadem matrona nobis cum magna veritatis attestatione relata sunt.

Quocunque spiritu hæc prædicta fuerint, magnum cernimus veritatis principium, et tam ex miraculorum quam ex[8] populorum frequentia compleri ea quandoque posse conjicimus. Et quidem de populi concursu amplius videtur esse mirandum quam de miraculis, nisi quia et hoc ipsum miraculum est. Quid enim miraculosius, quid mirabilius, quam ut hominem hodie mundus adoret quem heri abominabatur; ad eum hodie confugiat quem heri fugiebat; ejus hodie apud Deum imploret patrocinium cujus heri vel ex metu terrenæ potestatis vel ex propria mentis malitia declinabat consortium? Istud inter maxima miracula nonnullis sapientibus[9] maximum esse videtur.

---

[1] *futura es et quam delectabilis*, B.
[2] *inquit*, ins. B.
[3] *ad eam*, om. B.
[4] *frequentatum videmus*, B.
[5] *juravit*, L.
[6] *duodecim*, L.
[7] *completa*, P.
[8] Om. L.
[9] *capientibus*, P.

VII.

Quoniam ergo persecutionis nebulam, quæ lucernam martyris, ut superius dictum est, interpolabat, Deus attenuavit, et a visionibus ad miraculorum mentionem sermo transivit, illis omissis hæc libet subnectere, ne signorum penuria somniorum næniis dicamur immorari; et eorum quidem duntaxat texemus historiam quæ vel oculis nostris perspeximus, vel ab ipsis infirmis jam sanatis eorumque testibus audivimus, vel virorum religiosorum, qui ea oculis suis viderunt, didicimus testimonio. Stultum est gratiam et gloriam, quam dedit Dominus, velle abscondere, et impietati simillimum his, qui in tenebris et in umbra mortis sedent, gaudium lucis nolle annunciare. Ecce namque beatissimus Christi martyr Thomas mundum rursus et solito uberius illuminat; mundo iterum factus est asylum,[1] qui quamdiu fuit in mundo lux fuit mundi et turris fortitudinis ejus a facie inimici: unde nec potuit mundum tenebrosum tanti solis latere occasus, nec tanta turris sonitum magnum non dare quum caderet; fractum est alabastrum in Cantuariensi ecclesia, et repente repleta est domus universalis ex odore unguenti. Athletæ constantissimi gloriosus triumphus nec aulas principum latuit, nec pauperum tuguria præterivit;[2] mors ejus cunctis etiam longius remotis absque cunctatione innotuit.

P. 27.

The writer passes from visions to miracles.

VIII.

Perlatus est rumor exsecrandi facinoris die tertio in militis domum de Sussessia, Roberti de Sancto Andrea nomine, cujus uxor Emma gravi pressa infirmitate lucis etiam beneficio destituta jacebat: excæcaverat eam ipsius infirmitatis vehementia. Audivit mulier, et

The wife of a knight in Sussex is cured of blindness. Thursday, Dec. 31, 1170.

[1] *auxilium*, P. | [2] *præteribat*, P.

conturbatus est venter ejus, et cor ejus contremuit, et ab imo pectoris [2] longiora trahens suspiria, "Vere," [2] inquit, "pretiosum Christus [3] sibi martyrem fecit." Nec solummodo [4] martyrem vocavit, sed et invocavit hujuscemodi verba subnectens, "Sancte Thoma, martyr "Christi pretiose, tibi me devoveo; si mihi subtractam "visus gratiam restitueris, et revocaveris me ad salu- "tem, locum requietionis tuæ adibo, vota tibi cum "muneribus oblatura." Mirum fidei florem mirabilior fidei fructus secutus est: statim namque, ac si conversus ad eam martyr voce Dominica respondisset, "O "mulier, magna est fides tua; fiat tibi sicut vis," quasi sub horæ dimidiæ spatio voti compos effecta visum recepit, et citra sextum diem a lecto surrexit. Votum igitur assecuta voti solutionem vel negligentia vel oblivione diutius protelavit; correpta est iterum atque correcta gravioris flagello infirmitatis. Renovavit votum; convaluit illico, et Cantuariam una cum viro suo et domesticis, super duplicata sibi [5] gratia gratias martyri actura, convolavit.[6] Hoc fecit initium signorum Jesus in Sussessia Angliæ, et manifestavit gloriam martyris sui coram discipulis ejus, nobis, qui manducavimus et bibimus cum illo, priusquam in utero virginis et matris ecclesiæ perimeretur; et pulchre satis die tertio sunt inchoata miracula, ut quia se sanctus mira concurrentium circumstantiarum similitudine Christi cruci confixerat, sicut proditionis et ignominiæ modum sustinuit, sic et acceleratæ manifestationis mereretur honorem.

Deferring her pilgrimage, she is again afflicted, but on renewing her vow recovers.

---

[1] *pectore*, P.
[2] *Ecce*, B.
[3] *Christus*, B.; *Christi*, P.; *Christo*, T., all omitting *sibi*.
[4] *solum*, P.
[5] *Christi*, for *sibi*, B.
[6] *convaluit*, L.

IX.

Huelina, daughter of Aaliza of London, is cured at Gloucester of a complaint in the head. Saturday, Jan. 2, 1171.

Quintum quoque a martyrio diem secundi gloria signi fecit insignem. Longa terrarum spatia spatio temporis breviori transcurrens, apud Gloecestriam eo die flebilis rumor increbruit. Erat illic Aalizæ Londoniensis filia incipiens quasi annorum sedecim, Huelina, cui a quinto nativitatis suæ anno caput singulis mensibus intumescens totum corpus pene reddebat immobile. Mensibus hyemalibus et tumor et dolor post diem secundum evanescebat vel tertium, æstivis autem sæpenumero hebdomada integra permanebat: puella interim, capite jacens supino, corpus nec in latus commutare poterat nec movere; nulla erat vigilanti requies, nulla vel minima dormiendi facultas. Attentaverat, licet teneræ adhuc esset ætatis, potiones et medicinas plurimas; inustiones non paucas sustinuerat, quibus idem morbus nec castigari potuit nec expelli. Mater igitur ægrotantis, audita venerandi patris passione, martyrem et credit et confitetur; arbitrata patriam[1] suscepisse potius quam perdidisse patronum, spondet martyri mater pro filia, et voto eam obligat devotæ peregrinationis, si eam a tantæ infirmitatis ligamine martyr absolvat. Dicendi vix finem fecerat, quum se puella, quæ tunc forte more solito laborabat, in latus vertit, et obdormivit; sicque excitata illa pestis eadem radicitus avulsa est, ut ulterius nullas ipsius[2] sentiret in se remansisse reliquias. Audivimus utramque postea et oculis nostris perspeximus, et miraculo huic[3] irrefragabilis testimonii sententia comprobato fidem adhibendam esse censuimus; alioquin argueret nos incredulitatis diei sequentis prodigium, quod præcedenti signo inconcusso videbatur testimonio suffragari. Propter alios tamen, et maxime propter malignantium obtrectationes,[4] de singulis dubi-

[1] *patrium*, P.
[2] *impius*, L.
[3] Om. P.
[4] *obtrectantes*, L.

tare non erat inutile. Dubitatum est a nobis, ne dubitaretur ab illis: duros nos et quasi incredulos in examinatione veritatis exhibuimus, ut veritatis adversarii vel ad credendum frangerentur, vel districta veritatis inquisitione convicti confunderentur.

X.

William Belet, a knight of Enborne(?) in Berkshire, cured of a swelling in his arm.

Manifestavit ergo iterum martyrem suum Dominus Jesus die sexto in villa Berkessiræ,[1] quæ Anglice Æinesburna[2] vocatur; manifestavit autem sic. Erat illic miles venerabilis,[3] Willelmus Belet, nominis[4] satis celebris et bonæ opinionis, qui mensibus tribus, immoderato brachii sinistri cruciatus dolore, graviora lecti sustinebat fastidia. Brachii tumor usque ad femoris quantitatem se extenderat, manus expansa[4] pugni potius formam prætendebat quam manus, digitorum grossitudo tanta ut vix aliqua videretur digitorum forma. Contigit ergo tertio nonas Januarii, prima[5] sabbati, die sexto a beati martyris triumpho, matremfamilias domum ab ecclesia reversam in fletus tenerrimos erumpere. Suspicatus miles quod ex compassione sui ploraret, ut lacrymas comprimeret, blandis eam castigavit sermonibus, bonum sibi esse asserens flagellum Domini; evadere se posse quando pietati Divinæ placeret. At mulier in hæc verba respondit, "Non est, carissime domine, non est "ut æstimas, non tua solummodo causa sollicita sum, "sed nostrum et totius patriæ patrem, dominum vide- "licet[6] Cantuariensem, ego defleo, qui sceleratissimorum "satellitum gladiis in ecclesia sua peremptus est:" et incipiens omnia ei juxta quod audierat exposuit.

Sunday, Jan. 3.

---

[1] *de Berkesyre*, T.

[2] *Eynesburna*, T.; *Esnebula*, P.

[3] *nomine*, P.

[4] *extensa*, P.

[5] *die*, for *prima*, B. But the phrases *tertio nonas Jan.* and *die sexto* show that the day in question must have been Sunday (*prima sabbati*), not Saturday (*dies sabbati*).

[6] Om. B.

Tunc ille, "Vere pretiosus Dei martyr est;" et ad preces conversus, "Pretiose," inquit, "martyr Thoma, "sicut verum est quod pro Dei amore et ecclesiæ "libertate tuenda sustinuisti passionem, et sicut credo "te Christi martyrem esse, sic me a valetudinis hujus "miseria, qua laboro, digneris eripere. Si mihi eva- "dendi gratiam impetraveris, ad sanctum sepulcrum "tuum me peregrinum habebis." O quam firma fides infirmi, quam meritoria, quam cito remunerata! Sub fine orationis finis initium dolor invenit: nocte sequenti, suavi et sufficienti somno præter solitum relevatus est: evigilans autem ita se renovatum invenit ut expulso dolore, tumore compresso, sinistra dextræ prorsus esset gracilitate[1] consimilis. Hoc jam tertio manifestavit se in martyre suo Jesus, postquam in eo iterum est crucifixus.

XI.

Brithiva of Canterbury recovers her sight, Jan. 4.

Altera[2] autem die apud Cantuariam quarti miraculi lumen illuxit. Paupercula quædam, Brithiva[3] nomine, cæcitatem incurrerat. Sicut tenebræ ejus ita et lumen ejus. Tacta itaque majestatis spiritu, quamvis simplex, quamvis illiterata, quamvis cæca corpore, vidit tamen non posse non esse martyrem, qui sic occubuisset. Unde in fide radicata et fundata, vicinum petiit hospitium, matrifamilias supplicans ut si quid quod de martyre esset acquisisset, ad tangenda lumina lumine carentia sibi commodaret. Protulit illa panniculum rubentem, qui martyris adhuc liquido cruore madebat tersit cæca oculos suos, et cæcitatis abstersit caliginem. Ducta venerat; alterius absque ducatu rediit.

[1] *gracilis et*, P.
[2] *Tertia*. L.
[3] *Brictiva*, T.; *Brichtiva*, B.

XII.

William, a priest of London, cured of paralysis. See Gervas., in Twysden, 1417. Jan. 5.

Et post dies octo quinti nobis miraculi succrevit lætitia. Innocentis simplicitatis et simplicis innocentiæ viro, Willelmo, presbytero Londoniensi, dum quarto die ante natale beati Thomæ, in natali videlicet protomartyris Stephani, discumberet, officium linguæ paralysis repente subtraxerat. Vocati sunt medici periti duo: spondet illi uterque auxilium; suscipit ægrotus ab utroque singillatim theriacam,[1] quam se uterque probatissimam habere jactaverat; sed nulla theriacæ efficacia, nullus ægroti profectus. Cumque sanctissimus Dei sacerdos se ipsum Christo in Christi et pro Christi ecclesia sacrificium obtulisset Deo,[2] et per sanguinem proprium in sancta sanctorum introisset,[3] apparuit alii clerico[4] Londoniensi dormienti vir quidem clarissimi et reverendi aspectus, dicens, "Surge, vade et die Willelmo "presbytero ut Cantuariam ad novum Christi martyrem "pergat: si stilla sacri cruoris linguæ illius fuerit "superposita, reformabit[5] ad loquelam." Rursumque, cum discederet, "Audisti," inquit, "quæ dicta sunt "tibi? cave ne mandata prætereas." Venit ille nuncians presbytero juxta quod in mandatis acceperat: credidit[6] homo sermoni, quem dixit ei nuntius, et profectus est statim. Venit itaque Cantuariam, et ad tumbam sancti martyris, impetrata licentia, pernox in oratione vigilavit. Datur ei sanguinis gutta, quam postulat; insuper et potus aquæ stilla simili sanctificatæ impenditur: quod proculdubio voluntate divina inceptum est et usque in præsentem diem frequentatum. Qui enim dixit, 'Perfectus autem omnis erit, si sit sicut magis-"ter ejus," sicut beatum Thomam in vita et passione perfectissimum sui fecit imitatorem, ita ei et[7] post

Beginning of the use of water hallowed by the saint's blood.

[1] *thiriacam*, L.; *tyriacham*, T.
[2] *Deo*, ins. P.
[3] *et . . introisset*, om. P.
[4] Om. P.
[5] *reformabitur*, B.
[6] *credit*, P.
[7] Om. L.

mortem sui similitudinem admiranda perfectione concedere voluit, ut quemadmodum Christi sanguis cum aqua transit ad vegetationem animarum, ita et servi sui sanguis cum aqua bibitus transeat in sanitatem corporum. Nec credimus aliquem hactenus exstitisse, cui Deus hanc similitudinis prærogativam concesserit; solius enim[1] Agni Bethleemitici sanguis et cruor agni[2] Cantuariensis in universo mundo hauriri legitur. Quod tamen non absque magno timore inceptum est; verum viso quia proveniret infirmis inde profectus, cedente timore paulatim accessit securitas. Primus[3] itaque omnium presbyter prædictus martyris cruorem gustavit, et loquendi gratiam, licet minus perfecte, recepit; quod autem apud Cantuariam minus ei restitutum est, reverso plenius est collatum. Rediit igitur exsultans et in martyre suo Dominum magnifice collaudans, occulte tamen propter metum Judaizantium persecutorum; Judaizantium, quia quemadmodum Judæi nomen occisi Christi, ita et hi perempti martyris gloriam exstinguere satagebant, et memoriam ejus delere de terra. Unde nemo adhuc palam loquebatur de eo, nec ejus magnalia publice confitebatur, sed erat super his murmur multum in populo. Jam enim conspiraverant Dei et martyris adversarii, ut ubi invenirent hujus viæ viros, vel statim mulctarent vel in præsidia sua vinctos abducerent. Exiit etiam ab eis, quasi sub nomine publicæ potestatis, edictum, ne quis ulterius in hoc nomine loqueretur. Sed frustra solis radios conabantur[4] occultare; dolere quippe poterant ejus gloriam, non delere; elevata est enim magnificentia ejus super cœlos, et super omnem terram gloria sua: Unde et nos, quum obedire oporteat Deo magis quam hominibus, non possumus quæ vidimus et audivimus non loqui.

Attempts to suppress the fame of Thomas.

---

[1] Om. L. B.

[2] *sancti hujus cruor et Domini*, for *Agni Bethl. . . . Cantuariensis*, P.

[3] *Prius*, P.

[4] *conantur*, T.; *nitebantur*, B. P.

XIII.

Stephen, a knight of Hoyland, is delivered from nocturnal terrors for the archbishop's sake after his return from exile.

Noti[1] itaque nominis et magnæ erga beatum Thomam devotionis vidimus militem de Hoilandia,[2] nomine Stephanum, quem annis non minus triginta dæmonium in somnis per singulas noctes fatigaverat, ita ut vel oppressus vel suffocatus, nisi citius excitaretur, deficeret. Clamare consueverat in somnis oppressus, et servientes suos propriis appellando nominibus ut sibi succurrerent impetrare.[3] Excitati illi, vel etiam circa eum ex ejus præcepto nonnunquam excubantes, clamantem durius excutiebant; erigebant quandoque ita ut sederet vel staret erectus; loquebatur iis sæpenumero ita ut in pedibus consistebat, rogans ut saltem per capillos acrius excussum excitarent. In tanta igitur angustia triginta circiter expleverat annos, ut omnibus possessionibus suis mallet renuntiare quam adeo intolerabili phantasia vexari. Multis locutus medicis, et multis eos muneribus amplians et amplioribus suspendens, nihil profecit omnino. Dicentibus tamen ephialtem[4] id esse, (quod nos[5] Latine *superincumbentem* interpretari possumus),[6] ipse vero constanter asserebat id esse dæmonium. Vivebat adhuc dominus noster Cantuariensis præter carnem in carne, et ab exsilio jam revocatus, in patriarchatus sui sede certaminis sui bravium exspectabat. Cum ergo miles ante domini ejusdem passionem aliquando obdormiens solita laboraret miseria, visus est sibi Dominum per singulorum merita sanctorum, quorum ei nomina occurrere potuerant,[7] adjurare, ut sibi fugato dæmonio quietis impenderet beneficium; nihilque proficiens, casu, vel potius nutu et instinctu Divino, subjecit, "Domine, pro amore archiepiscopi Cantuari-

[1] *Boni*, L. in text; *Noti* in margin.
[2] *Hoylande*, T.; *Hoilande*, B. P.
[3] *imperare*, P.
[4] *ephialem*, B.; *ephyaltem*, P.
[5] Om. L.
[6] *quod vulgus incubonem, Latini oppressorem, appellant*, P.
[7] *poterant*, P.

" ensis, qui pro te et ecclesiæ tuæ libertate exsulavit, " libera me!" Nullo sequente petitionis effectu, recogitans quod multi archiepiscoporum Cantuariensium eadem de causa relegati fuissent, adjunxit, "Domine, " pro amore archiepiscopi Thomæ;" sed nec sic reducmte quiete, æstimans plures Cantuariæ dominos ejusdem nominis exstitisse, ut ei cui nihil potest esse ambiguum omnem ambiguitatem excluderet, "Thomæ," inquit, "qui pro te exsulavit ultimus!" statimque evanescente qui eum vexabat liberatus est.

Later deliverances, and pilgrimage.

Alia quoque nocte, eodem laborans incommodo, ejusdem nominis invocatione statim se lætatur ereptum. Post passionem vero sancti, cum, audito ejus transitu, qui statim replevit orbem terrarum, pro eo celebrari fecisset exsequias, inflictam sibi a pueritia pœnam penitus evasit. Apparuit ei tamen aliqua vice velut nani[1] assumpta specie prædictum dæmonium, et quasi accessu prorsus ei denegato jacentem a longe girabat, ita ut ei miles insultaret et diceret, "Beati martyris " Thomæ meritis confisus, non te reformido: ipsius me " gratia proteget, et a potestate tua recipiet." Ab illa hora et deinceps, nulla hujusmodi phantasia militem inquietavit. Interposito ergo temporis intervallo, quum certam suæ liberationis haberet experientiam, sancti memoriam pedes adiit; cordis ejus humilitatem habitus despicabilis quem assumpserat indicabat. Sermo ista[2] narrantis miram mentis sapiebat lætitiam; martyrem nobis coram miro extollebat affectu, qui vivens de tanta illum angustia et semel et secundo eripuisset, mortuus vero semel, et secundo non erat opus.

[1] So P. T. B. reads *navi*, and L. has *avis*. The action of circling round a man might seem to suit a bird better than a dwarf. But if *avis* were the original reading, it is difficult to imagine that it can have been corrupted into *nani*, whereas that somewhat unfamiliar word may have been readily altered into *navi*, and *navi*, as it yielded no sense, may have been conjecturally changed into *avis*.

[2] *iste*, P.

XIV.

Cure of William Patrick, servant of William of Warbleton.

Nec fuit famulo Willelmi de Warbetono,[1] Willelmo Patricio, minor lætitiæ vel causa vel copia, qui non a phantastica illusione, sed a vero et vehementi dentium dolore, mirabiliter creptus est; erat enim tumor maxillæ maximus, dolor immoderatus, adeo ut gestus et clamoris causam ignoranti furere potius videretur quam dolere. Et, nisi citius continuisset manum suam, et allevasset eum Dominus, profecto amentiæ suspicione conjectus esset in vincula; sed miseratione Divina vinculorum duritiam per molles suavissimi somni nexus evasit. Dormiens enim elegantissimæ formæ juvenem sibi vidit adsistere, qui interrogatus[2] quis esset, et clericum se domini Cantuariensis esse[3] professus, præmunitus est ab infirmo atque præmonitus, ne cui hoc confiteretur;[4] nemini tutam esse in Anglia propter martyris adversarios professionem hujusmodi. At ille, "Non eos," inquit, "reformido; paveant illi et non paveam ego. " Ecce domini papæ literas affero, ut pœnas solvant qui " in martyris morte deliquerunt: cæteri autem quaqua- " versum per Angliam constituti sic erunt liberi a " pœna[5] sicut immunes exstiterunt a culpa." Et nomine cujusdam expresso, quem B. Thomas in scriptis suis *perditionis filium* appellare consueverat, "Ille," inquit, " ex directo in puteum tendit gehennalem; tu vero, " juvenis, quid habes?" Revelavit æger quid pateretur, responsumque suscepit hujusmodi, "Aperi os tuum, " et refrigerium tibi conferam domini Cantuariensis " pallio, quo passionis suæ hora fuit indutus." Et arrepta chlamydis ora,[6] in os ægrotantis apertum tenuem auram ventilavit, et eandem chlamydem tumidæ faciei apposuit. Expergefactus ille ab omni malo dolore se

(Ranulf de Broc. Ep. v. 73, p. 848, ed. Lupus.)

[1] *famulo . . Warbetono*, om. B.; *Warbetona*, P.
[2] *interrogat*, L.
[3] Om. L.
[4] *profiteretur*, P.
[5] *a pœna*, om. L.
[6] *hora*, L.

liberatum invenit, et super se ipso plurimum miratus, non sine majore audientium admiratione, pallium sancti, quod nunquam viderat, quale fuerit, veraciter descripsit. Hæc non cognoverunt discipuli ejus primo, sed postquam multiplicata sunt miracula, et multa corpora sanctorum, qui quadam torporis [1] seu formidinis inertia obdormierant, per devotionem surrexerunt et ad martyrem catervatim concurrerunt,[2] venit et prædictus juvenis una cum domino suo in sanctam Cantuariensem civitatem, et apparuit multis, et a cordibus nostris, ad [3] quos eventus hujus fama præcurrerat, ambiguitatis struman amputavit. Factum est autem miraculum istud [4] citra [5] Quadragesimam, et nobis circa sacros dies Pentecostes ostensum.

XV.

Robert, son of a knight of Surrey, cured of disease of the liver.

Quibus etiam diebus, quum jam crebris miraculorum signis sancta Cantuariensis coruscaret [6] ecclesia, et infirmis per totam ecclesiam laborantibus juxta commissam mihi curam intenderem, adultæ jam ætatis clericum inveni, a sancti martyris memoria completis orationibus recedentem. Dicebatur autem Robertus, militis cujusdam Willelmi de Surreiæ provincia filius: villæ nomen barbarum memoriæ meæ tenaciter non adhæsit. Asseveravit autem se juvenis idem vi febrium septimanis aliquot laborasse; commonitum fuisse satis ad beati Thomæ merita confugere, et monita se contempsisse; tandem vero portatum [7] se Londonias, ut ibi a medicis curaretur, et, quod a febribus longe periculosius esse constat, hepaticum se medicorum judicio comperit. Partem enim corporis dexteram a scapulis usque ad ilia dolor occupaverat, squalebat pallore

---

[1] *teporis*, B.; *corporis*, P.
[2] *cucurrerunt*, P.
[3] *per*, P.
[4] *hoc*, P.
[5] *circa*, P.
[6] *coruscasset*, P.
[7] *portatum* om., and *contulit* interlined after *Londonias*, P.

facies, febres corpus depascebant, tussis arida pectus anhelum fatigabat, hepatisque duritia, quam physici *sclirosim*[1] appellant, manui, si forte apponeretur, lapidis instar offerebat, nec sub costas digitos permittebat admitti. Hujusmodi signorum indiciis hepaticus deprehensus, quum nulla medicorum industria, licet satis instantium, posset curari, febribus tantum temperatis, desperatus ab omnibus, in sua dimissus est, et septimanis undecim lecti tædio affectus. In se autem reversus et ad sanctum Thomam conversus, ejus sibi merita postulat suffragari. O res digna spectaculo,[2] jucunda relatu! Una eademque hora et orationem fudit et meliorationem suscepit. Reformatus igitur ad vigorem eodem die surrexit, nec ulterius illius infirmitatis necessitate lecto decubuit. Facta est autem salus hæc et virtus viro circa medios dies salutis, tempore videlicet quadragesimali, animumque satis habebat intensum sub festinatione Cantuariam venire. Videns vero ventum persecutionis adhuc validum, timuit illo ire, et desiderii sui effectum usque in tempora minus periculosa porrexit. Nondum enim imperaverat Dominus ventis et mari, ut fieret tranquillitas; sed jactabatur adhuc navis in mediis fluctibus, et satagebant martyris persecutores ut eraderetur[3] nomen illius de terra, et addidit econtra[4] Dominus sanctum suum mirificare.

XVI.

Alditha of Worth (near Sandwich) is saved from death in child-bearing.

Mulier prægnans, Alditha nomine, de Werde,[5] venit usque ad partum, et non erat virtus pariendi. Tribus autem diebus noctibusque totidem parturiens, nec pariens, et ex nimia doloris angustia morti appropinquans, accito presbytero suo, qui et consanguineus

[1] *sclirosin*, B.; *sclyrosyn*, T.; *scyrosim*, P.
[2] *speculo*, L.
[3] *eraderent*, P.
[4] *contra*, P.
[5] *Werth*, T.; *Wede*, P.

ejus erat, viaticum suscepit, seseque orationibus illius arctius commendavit, ne videlicet oblivisceretur mortuæ, quam vivam caste dilexerat. At ille dolori patientis compassus, "Ecce," inquit, "orarium habeo a Dei "martyre Thoma Cantuariensi archiepiscopo benedic- "tum: confide igitur suis te posse meritis liberari, et "proculdubio liberaberis." Adhibet illa fidem, et cum fide nomine martyris invocato, cingitur orario. Vix presbyter a domo stadii unius spatio fuerat elongatus, quum, revocante illum patrefamilias, cognovit quod peperisset mulier, et jam pressuræ non meminit, quia natus est homo in mundum.

XVII.

Ulviva finds that blood which had oozed through a wooden vessel is restored in it next day.

Pretiosi etiam sanguinis, in Christi ecclesia Cantuariæ pro Christo effusi, religiosa quædam mulier Wlviva conquisierat portionem, quantum videlicet nucis avellanæ concha continere valeret. Erat autem tunc temporis eadem mulier xenodochii cujusdam custos, pauperibus ministrans et peregrinis. Postea vero leprosorum servitiis mancipata in gravioris se ipsam conjecit vincula servitutis, donec tandem ad quietem se transtulit anachoreticam. Acquisita igitur, ut diximus,[1] pretiosi cruoris portione, ad xenodochium reversa est, læta quidem pro sanctuarii pretiositate, sed pro[2] paucitate[3] sollicita. Verebatur enim ne vel vas ligneum cruorem liquidum totum ebiberet, vel per vasculi fundum diffusum, et congelatum, ipsa, quum vellet, non posset avellere. Excogitato igitur secum consilio, panno ligneo sanguinem diligentissime abstersit, recogitans quod pannus infectus sanctuarium partiri volenti largius responderet, et quod vas ipsum ad aliud aliquid[4] sibi foret necessarium; involuto vero panno, et

[1] *dictum est*, L. B.
[2] Om. L.
[3] *parvitate*, L. B. P.
[4] Om. L.

vase in arca reposito, quum in crastino visura sanctuarium arcam reserasset et vasculum aperuisset, tantumdem in eo, juxta quod æstimari poterat, liquidi cruoris invenit, quantum præcedenti die a fundo abstersit. Obstupescens autem ad miram [1] rei novitatem, cuidam familiari suo quid sibi accidisset secreto insinuavit, tanto de duplicato sibi cruore lætior, quanto certior de diligenter absterso. Quod quum ad meam pervenisset notitiam, mulierem super hoc conveni, et ut tam sanguis quam pannus sanguine infectus mihi ostenderetur impetravi. Certitudinis habendæ causa adjurare eam cœpi per nomen Domini, utrum certa fuerit quod absterso cruore nil prorsus in vasculo remanserit. At illa certissimam se esse tantis assertionibus comprobavit, ut fidem verbis ejus nolle adhibere incredulitatis esse videretur indicium: quod tamen ne scrupulosis quibusdam veniret in dubium, placuit pietati Divinæ [2] ut qui forte signum primum non magni penderant mirarentur vel secundum.

XVIII.

Multiplication of the saint's blood at Colchester abbey.

Exsulante domino Cantuariensi, Dominus, qui sedet conflans et purgans filios Levi, qui tanquam aurum in fornace probat electos, qui despicit in opportunitatibus, in tribulatione, imposuit [3] homines super capita nostra, qui martyris exsulantis nomen subsannarent, actus abominarentur, detestarentur personam. Qui, exardescentes sicut ignis in spinis, martyris perscrutabantur amicos, et omnes ei faventes crudelissime persequebantur. Et obmutuerunt nonnulli et siluerunt a bonis, ita ut nec mutire quidem contra illos auderent; sed etsi loquerentur, et universitati nostræ nocerent, et domini Cantuariensis negotium in nullo promoverent.

---

[1] *et admirans*, P.
[2] *reiterare*, ins. P.
[3] *posuit*, P.

Et pulsus[1] est ea tempestate ad ecclesiam Colecestrensem, eorum prævalente malitia, Cantuariensis ecclesiæ monachus Radulfus, quasi qui speciali quadam dilectione pro domino suo Cantuariensi æmulis ejus[2] resistendo zelasset, quanquam nec sibi nec nobis nec patri nostro zelus illius proficeret.[3] Hic ergo, repropitiato nobis Domino, cum honore revocatus, quum ⌈videret[4] martyrem fuso pro ecclesiæ liberatione sanguine consummatum, sanguinem liberationis ecclesiasticæ licet permodicum acquisivit, et ecclesiæ Colecestrensi prænominatæ, impensi sibi honoris debito et mutuæ[5] dilectionis intuitu, destinavit. Erat autem infusi in ampullam vitream[6] cruoris tantilla quantitas, ut circulum in fundo vix efficeret. Obturatum igitur cautius vas fragile, et, ne forte confringeretur, cera spissiori oblitum et inclusum, a boni testimonii viro, magistro Raimundo, ecclesiæ prætaxatæ abbati præsentatum est. Ampulla sicut erat signata, diligenti conservatur[7] custodia, donec expeditus abbas exponendo videndoque sanctuario posset[8] intendere. Profertur vas in crastino;[9] aufertur cera; multiplicato cruore ampulla plenissima reperitur; ceram etiam, qua vas fuerat obturatum, superfluente sanguine infectam, sunt contemplati, nec tamen admirati: æstimantes etenim quod Radulfus præfatus totum infuderit, et miraculi facti penitus ignari, ejus benevolentiæ et largitati Divinæ majestatis opus adscripserunt. At ille, processu temporis audiens ab ejusdem ecclesiæ sacrista, quod ampullam cruoris plenam susceperint,[10] rumores delectabiles nec ut falsos respuere, nec ut veros credere audebat, quoadusque, offerente se tempore congruo, Colecestriam

[1] *Expulsus* for *Et pulsus*, B. L. P.
[2] *suis*, B.
[3] *quanquam . . . proficeret*, om. (but with blank space), T.
[4] *videlicet*, L.
[5] *nimio*, B.
[6] Om. P.
[7] *servatur*, P.
[8] *possit*, P.
[9] *die*, ins. P.
[10] *susceperunt*, P.

probandæ certitudinis causa perrexit. Convenientibus ergo [1] illis in unum, et illo demonstrante quantum misisset, illis quantum susceperint [2] ostendentibus, quasi oculata [3] fide pars utraque certificata est et admirata.

A miracle of opposite kind.

Retuleruut etiam quod, lota cera qua fuerat vas obturatum, aquam cuidam ecclesiæ contulissent vicinæ; presbyterum pyxidem cum aqua super altare posuisse, sed resumpta [4] de altari in domum suam intulisse; surrexisse autem illum in crastino, et fissa [5] pyxide ne unam quidem guttam invenisse. Ita et quibus voluit dispositio Divina [6] datus est sanguis et abundavit; et cui non concessit, etiam quod videbatur habere, ablatum est ab eo.

XIX.

William, priest of Bourne, having given away some of the blood, finds his portion undiminished.

Miraculum quoque de sanguinis augmentatione, duobus præcedentibus non minus gloriosum, retulit nobis presbyter de Burnis, Gillemmus,[7] vir et morum honestate et conversationis religione commendabilis, et Cantuariensibus tum propter loci viciniam,[8] tum propter sui bonitatem notissimus. Idem enim,[9] cum audisset Christi athletam se ipsum Deo sacrificium obtulisse, cogitare cœpit quam patienter exsilium usque in annum septimum porrectum, et injurias proprias sustinuerit, quam æquanimiter parentum et amicorum suorum, parvulorum etiam ad ubera [10] pendentium deportationem[11] portaverit, et quam constanter tandem ferienti satelliti pro Christo caput obtulerit. Singulas etiam in passione circumstantias conferens, luce clarius prospexit omnia ad martyris gloriam concurrere et titulum gloriosi ejus martyrii commendare; et de præterito

[1] Om. L. P.
[2] *susceperunt*, P.
[3] *occulta*, P.
[4] *resumptam*, P.
[5] *fixa*, L. P.
[6] *ita dispositione Divina*, P.
[7] *Willelmus de Brunis*, P.
[8] *vicinitatem*, P.
[9] Om. P.
[10] *ab ubere*, L.
[11] *deplorationem*, P.

trahens argumenta futuri,[1] posuit in corde suo nihil esse impossibilius quam quod non citius manifestis glorificaretur miraculis. Unde et reliquias ejusdem martyris in brevi pretiosas futuras esse conjiciens, iis acquirendis totus incubuit, ne, si miraculorum tempus exspectaret, acquirendi copiam ipsa miraculorum[2] copia sibi denegaret. Desiderium cordis ejus tribuit ei Dominus, nec est fraudatus a desiderio suo. Pallium namque sancti martyris, in quo martyrizatus est, pro anima ejus datum, ita ut fuerat cruentatum venale inveniens[3] comparavit, et de cruore liquido ampullam plenam acquisivit.[4] Alius autem presbyter, ejusdem presbyteri familiaris, quum hoc audisset, ut sibi sanguinem impertiri dignaretur impetravit. Ille igitur, postulanti partem daturus, videndæ quantitatis intentione in vas mundum liquidum cruorem transfudit; quod in ampullæ fundo pulveri admixtum invenit, in sacrarium altaris projecit; cumque plurima cruoris parte postulanti separata, in ampullam residuum refudisset, augente Illo sanguinem qui viduæ sub propheta multiplicavit oleum, ampullam, ut prius exstiterat, invenit impletam.

Cf. p. 16.

XX.

Idem[5] vir venerabilis sermocinatori cuidam ex his qui circuire terram et perambulare solent, modicum cruoris ejusdem in pyxide buxea donavit. Finditur pyxis statim ad contactum sanctuarii, sed ne effunderetur in terram, cera subventum est. Regressus itaque prædicator ad hospitium suum pyxidem reposuit: sed mane facto, cum eam aperuisset, nec sanguinem nec sanguinis in ea vestigium reperit, quum

Some blood given to a wandering preacher or pardoner disappears.

[1] *futura*, P.

[2] *tempus . . miraculorum*, omitted in L., the transcriber having been misled through the recurrence of *miraculorum*.

[3] Om. P.

[4] *et . . acquisivit*, om. P.

[5] *Deinde*, P.

neque cera illum effundi permiserit, nec buxi duritia vel soliditas ebibi. Quid vero causæ fuerit[1] quod prædicatori beneficii tanta gratia est subtracta, quampluribus venit in dubium: nonnullis tamen ejus intentionem cupiditati obnoxiam satis probabiliter veriquesimiliter[2] conjicientibus.

XXI.

The daughter of Ralph of Bourne cured by being wrapped in the saint's pall.

Invenit idem vir Domini viri honorati Radulfi de Burnis filiam ægrotantem, et prævalente ægritudine, usu singulorum sensuum destitutam. Quasi insensibilis jacens, desperantibus de ea parentibus non nisi luctus materiam ministrabat; at ille martyris nostri pallium attulit, pallio puellam involvit. Excubantibus circa eam qui ei ad custodiam fuerant deputati, et Dei misericordiam præstolantibus, cœpit paulatim recuperatione sensuum pallii sentire virtutem. Quid verbis opus est? venit in crastino presbyter, ut visitaret infirmam, et in sanitate[3] firmatam coævisque suis colludentem invenit.

XXII.

Audrey cured of fever.

Atheldridam[4] quandam, Cantuariæ degentem sed aliunde genitam, paulo minus anno quartanæ coarctaverant; morti eam esse vicinam cœrulei coloris et ceræ simillima facies indicabat. Veniens ergo ad monachum mausolei custodem martyris cruore se potari poposcit. Miscuit ei monachus, ut cæteris solebat, ne sapor aut color sanguineus bibenti[5] horrorem incuteret. Exhausto itaque quod erat in calice, redit mulieri color nativus, vigor pristinus reparatur; illam autem postea omnino non tetigit febris neque contristavit, nec quicquam molestiæ intulit.

---

[1] *esse potuerit*, P.
[2] *vimque similiter*, P.
[3] *sanitatem*, L.
[4] *Adeldridam*, B.; *Eveldritham*, L.; *Heldritham*, P.
[5] *bibendi*, P.

XXIII.

Cure of William, son of a citizen of Canterbury, Thursday before Easter, 1171.

In Cœna necnon Dominica civis Cantuariensis filium Guillelmum idem experimentum ab ipsis mortis faucibus extraxit. Cujus medicaminis efficaciam licet multi jam experti fuissent, non[1] tamen absque timore dabatur petentibus; nec mirum—inusitatum exstiterat homines humano cruore potari. Ut autem et infirmi sanguinem uvæ Cantuariensis meracissimum fiducialiter biberent, et nobis eundem per aquæ commixtionem tribuendi major ausus conferretur, insinuatio processit[2] hujusmodi.

Eidem adolescenti, de quo agimus, infirmitate gravi correpto, et quasi diebus quindecim gravissime vexato, ostendit se in somnis[3] pretiosus Christi martyr et martyrum gloria, quasi altari Christi in choro Cantuariensis ecclesiæ adsistentem, et multis reverendæ gloriæ personis sibi ministrantibus missarum solennia celebrantem; qui, conjectis in ægrotum oculis, monachum inter cæteros adstantem, et vas cruore suo refertum tenentem, visus est accivisse, et verba potulisse hujusmodi; "Puerum illum gravis premit infirmitas; porrige illi "hujus sanguinis mei poculum, ut bibens convalescat."[4] Bibere se puer æstimabat, et in sacri[5] sanguinis potu delectari sicut in omnibus divitiis; factus est enim sicut mel dulcis[6] in ore suo. Excitat citius infirmitas dormientem, et a dulcedine illa revocat in dolorem. Excitatus visionis gaudium auribus paternis intimavit, spem sibi recuperandæ sanitatis fore asseverans, si vel guttam pretiosi cruoris in potu suscipere meruisset. Satagens pater ut filii votis satisfaceret, tam diem illum quam sequentem casso labore[7] consumpsit: denique die tertio, quem cœnæ Dominicæ pia solennitas an-

[1] *nec*, P.
[2] *præcessit*, P.
[3] *insignis* for *in somnis*, P.
[4] *convescat*, P.
[5] *sacro*, P.
[6] sic MSS.
[7] Om. P.

nuatim celebrem reddit, in tantum tumorem adolescens circa vitalia ventremque excreverat, ut loquela penitus amissa majoris videretur admirationis medium illum non crepuisse quam adeo vehementer intumuisse. Discurrit huc illucque pater anxius, tandemque, Divina miserante clementia, salutiferum liquorem, quem quærebat, consecutus est; festinanterque domum reversus, poculum porrexit ægrotanti. Statim mitigatus est dolor, tumor sedatus, tantumque vigoris cum salute puero restitutum est, ut quinto die martyri se cum gratiarum actione præsentaret.

XXIV.

Goditha, wife of Matthew of Canterbury, is cured of swellings in her legs.

Præsentavit se illi et Matthæi cujusdam Cantuariensis uxor Goditha, sed alienis innitens pedibus, non propriis: mulieres duæ tertiam supportabant. Tumor horribilis a genibus et infra videbatur; apponitur sanguinis et aquæ[1] medicina, et usque ad pristinam gracilitatem tumida membra restringuntur. Occulte mulier allata, latenter nihilominus abscessit. Singulis deinceps meliorata diebus, vigore perfecto in brevi redonatur.

Hæc et plura satis fuere magnalia quæ citra[2] dies paschales operatus est Dominus, et athletæ suo præstitit glorificationis initium: sed parva sunt hæc, et comparatione sequentium[3] vicina despectui.

Explicit liber primus. Incipit secundus.[4]

---

[1] *apponitur ei aquæ*, P.

[2] *circa*, P.

[3] *in comparatione sequentium, et*, P.

[4] This is the division of the Lambeth and of the Trinity MSS. In the Bodleian MS. no division of books is noted. In the Paris MS., which is followed by Dr. Giles, Book I. includes the next sixty-four chapters, ending with *inexorabilis secum asportavit.*

I.

Samson, from Oxfordshire, cured of dumbness. March 28, 1171.

Aderat dies Resurrectionis Dominicæ, dies quam fecit Dominus, dies in qua tota lætatur et exsultat ecclesia; sola Cantuariensis ejulabat et plorabat in ea. Audiebat filias suas gaudii dulcedine plenas, et ipsa repleta amaritudine; sed, ne abundantiori tristia absorberemur, Qui ora nostra conclusit, coram nobis in ecclesia os muti aperuit. Qui quum in ecclesiam esset ingressus, statim spiritus conturbavit eum, et concidit elisus in terram, et volutabatur spumans, casuque frequenti læsus, multumque discerptus, tandem resedit, et voce articulata quidem, sed vix intelligibili, potum sibi porrigi postulavit. Aberat tunc populus, eo quod a divinis cessaret ecclesia; multitudinem non facile numerares quam in momento rumor novitatis attraxit. Quærunt singuli quis sit et unde progenitus, et [1] quid [2] ei contigerit? Votis satisfacere singulorum absque labore non poterat; nam, quia balbutientem minime intelligebant, cogebatur sæpius iterare quod dixerat. De territorio Oxenefordiæ se [3] testatur oriundum; ante quinquennium in prato obdormientem perdidisse loquelam; obdormisse sanum, mutum evigilasse; accepisse se nuper in visu a duobus reverendi aspectus viris ut Cantuariam ad novum Christi martyrem properaret; loquelam se recuperaturum, si postularet in fide, nihil hæsitans; non esse in mundi ambitu locum alium in quo salutem citius assequi valeret. Nomen ejus scire volentibus Samsonem [4] se nominabat; audientium nonnulli dictis ejus [5] fidem adhibuerunt, quidam autem [6] dubitaverunt; et quamvis nullos assertionis suæ testes haberet, erat tamen unde magnum veritatis traheremus argumentum. Nam multis apud nos commoratus diebus

[1] Om. T. B. P.
[2] *quod*, L.
[3] Om. P.
[4] *Sansonem*, T. P.
[5] Om. P.
[6] Om. L.

His story confirmed by inquiries at Rochester.

in verbis formandis et perfecte exprimendis quotidie paulatim proficiebat, usque ad perfectum tamen omnino pervenire non potuit. Ad urbem etiam Rofensem misimus, ubi aliquandiu steterat, nec aliquid quod ejus infirmaret asserta invenimus. Ipse postea hospiti ejus, apud quem non paucis diebus commoratus fuerat, locutus sum. Aiebat se puerum sæpius [1] inebriasse, nunquam tamen ab inebriato vel unum verbum extorquere potuisse, quum sit verum vetusque proverbium, quod per pueros et ebrios soleat veritas extorqueri. Exclamavimus igitur et nos simul cum aliis ecclesiis, licet modo causaque dissimili, "Hæc est [1] dies quam "fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea!"

II.

Geldwin, son of a baker of Canterbury, restored after long sickness.

Eadem etiam Dominicæ Resurrectionis die, servienti cuidam Cantuariensis ecclesiæ filium suum morientem martyr revocavit ad vitam. Godefridi namque pistoris filius Geldewinus quatuor et eo amplius mensibus languore gravi fuerat attenuatus. In extremis ex [1] hoc agere credebatur, quod tribus diebus totidemque noctibus absque cibo et potu, sine voce et sensu, velut insensibilis jacuisset. Reversus pater ejus ab ecclesia, post perceptam eucharistiam, panniculum sanguine martyris infectum acquisierat. Consedit ante puerulum: panniculum in aqua lotum expressit, aquam ipsam infirmo porrecturus, immo revera in os morientis injecturus. Mirabile dictu, patre suo propter se considente, quasi, (immo re vera,) sanctuarii præsentis virtute revocatus, ex insperato alterum oculorum aperuit, patrique suo, non parum admiranti, locutus est, "Nunquid "hoc,[2] pater, bibiturus sum?" porrectumque sibi potum ebibens, mox apposito cibo gustavit, et quinto vel sexto die, reparato vigore, coævis[3] ludentibus colludere visus est.

[1] Om. P.
[2] *O*, P.
[3] *otius*, P.

III.

Cure of the baker's other two sons.

Erant præter hunc viro eidem filii duo, quorum alter tantundem [1] temporis, alter intervallo breviori, vi febrium fuerat debilitatus. Videns autem quia sanctuarii virtus primo perfecte cessisset ad profectum,[2] divisum panniculum utriusque collo appendit. Sed et his statim a peste febrium liberatis, quum, quatuor vel [3] quinque hebdomadis evolutis, nulla prorsus esset patri eorum redituri morbi suspicio, solvit ab alterius collo suspensum sanctuarium. Vix illud abstraxerat, et converterat se ut abiret, quum puer, febribus redivivis correptus, totus tremuit. Admirans pater miram rei novitatem, sublatam medicinam febricitantis collo rursus alligavit, statimque non sine intuentium admiratione dimissus est, cessavitque [4] tremere.

IV.

Manwin recovers his sight.

Ita crebrescentibus paulatum miraculis, et martyris fama crescente, ad martyris auxilium cæteri Cantuarienses infirmi paulatim confugiunt; in quibus loripes quidam Manwinus, pauper quidem, sed in urbe tamen notissimus, biennio fere lumen oculorum amiserat. Filius ejus aliquando, nonnunquam uxor, cæco mendicanti ducatum præbebat. Satagens ut oculis alienis non egeret, stillam sacri cruoris a quodam deprecans obtinuit, domumque reductus vix oculos suos liverat,[5] quum ecce repente filius suus adhuc infantulus, cui necdum [6] officium pedum natura plene contulerat, in terram corruens, in lacrymas et vagitus erupit. At ille pueruli, cum non esset qui eum erigeret, sollicitus, suique oblitus, sanguinem abstersit ab oculis, surgensque ut eum de terra elevaret, videre illum ante prome-

[1] *tantum*, P.
[2] *perfectum*, L.
[3] *aut*, P.
[4] *cessat*, L.
[5] *linierat*, P.
[6] *nec*, B.

ruit quam erigere; quem civitas Cantuariensis, sicut cæcum exstitisse cognovit, ita postmodum visum recepisse probavit.

V.

Emeline cured of lameness.

Erecta est et clauda quædam Cantuariensis Emelina eadem solennitate Paschali. Ante quadriennium casu corruerat, læsoque genu, et nervis medicinæ forte penuria contractis, non absque pudore clauda remanserat. Pedis officium baculo redimebat; absque baculi adminiculo ne unius quidem passus habebat facultatem. Excitata miraculorum fama Christi adiit ecclesiam, martyri supplicatura; mox conturbata corruit, ubi mutus supradictus ceciderat; in cruciatu et volutatione continua diem duxit ad vesperam. Luci diurnæ tenebris succedentibus nocturnis, lassa quidem, sed sanata, recessit; verumtamen ut fatigatam se baculo supportaret præcepimus, sed contempsit. Alteram enim se sentiens exire quam venerat, nolebat iterum [1] resumere quod ei sanctus abstulerat.

VI.

The doors of the crypt opened on Friday in Easter week. Crowds resort to the tomb for cure.

Adhuc ostia cryptarum seris atque repagulis clausa tenebantur, nec ad tumbam martyris passim admittebatur populus; si quis introducebatur, fiebat occulte. Unde et pars populi non minima turbata est; plures e conventu nostro a multis conventi sunt, peccati nos arguentibus quod ad patrem suum populus non haberet [2] accessum. Opinionem nostram minui aiebant, qui talentum nobis creditum videremur abscondere; reseranda esse cryptarum ostia, ne martyri gloriam, infirmis sanitatem, invidere diceremur. Quorum fidem ut vidimus, licet a divinis ecclesia temperaret,[3] adju-

[2] So P. only.
[e] *habebat*, P.

[2] *cessaret*, T.

dicavimus fieri petitionem eorum. Quarto nonas Aprilis, feria sexta paschalis hebdomadæ, aperta sunt ostia cryptarum, et ad sancti sarcophagum ægrotantes admissi. Erat ergo quotidie gloriosum contueri spectaculum: videres ibi manifeste fontem David patentem in ablutionem peccatoris, et menstruate moveri piscinam ab angelo, nec unum tantum sanari sed plurimos. Videres Axæ[1] conferri quotidie irriguum tam superius quam inferius, his infirmitates corporum, illis animarum suarum vulnera deflentibus; videres oleum non deficiens in lecytho, misericordiam copiosam in sancto; videres vasa sub propheta inferri, oleumque infusam multiplicari. Afferebantur enim et inferebantur infirmi; misericordia martyris pleni redibant. Tunc primo maxime revixit spiritus noster, et quasi de gravi somno evigilantes facti sumus sicut consolati; gaudio tamen dolor prævalebat, eo quod non licuit nobis, ut libuit, benedicere Dominum in operibus suis, et confiteri illi in voce labiorum nostrorum. Reddidimus[2] tamen pensum servitutis nostræ, quantum potuimus, cantantes et psallentes in cordibus nostris Domino qui facit mirabilia solus. Magna enim et mirabilia erant valde quæ circa martyris sui sepulcrum singulis operabatur diebus. April 2, 1171.

VII.

Projecta est ibi mulier Cantuariensis, Edilda,[3] trium mulierum allata[4] ministerio. Annus secundus jam circa medium volvebatur, ex quo pedem solo non fixerat. Toto illo tempore, lecto detenta, in quadam mortis vivebat vicinia. In genu sinistro vis morbi maxime prævaluerat,[5] qui pedem contractione nervorum privavit incessu. Stupebat genu ad tactum, si illud manu pro- A woman cured of lameness, but not perfectly.

[1] *axe* (as if it were not a proper name), L. P. See vol. i. p. 11.
[2] *Reddimus*, L. B.
[3] *Eldítha*, P.
[4] Om. P.
[5] *prævalebat*, B.

pria vel leviter mulier ipsa contingeret. Allata est ad martyrem, ut prædiximus, a mulieribus tribus, in[1] baculo innixa; dolore sedato remeavit. Genu, quod ab anno secundo nec tangere potuerat præ[2] dolore, in testimonium sanitatis adeptæ, elevato pugno nobis coram vi magna[3] cædebat, et vidit eam[4] populus ambulantem et laudantem Dominum; et repleti sunt stupore et exstasi in eo quod contigerat illi. Cur tamen clauda remanserit, nec omnimodam consecuta sit[4] sanitatem, discutere supersedemus, tutius esse censentes de occultis Dei judiciis penitus tacere quam aliquid inde temere diffinire.

VIII.

Another woman entirely cured of lameness.

Scimus autem quia qui genu illius[5] debile roboravit, potuit et bases ejus et plantas ad plenum consolidare, ut gressus rectos faceret, sicut et Wlvivæ[6] cuidam Cantuariensi donatum esse non dubitamus. Hanc alligaverat Sathanas jam annis tribus, et erat inclinata, nec absque baculo quoquam valebat incedere. Modicum se ad orationem coram sancto prostraverat, cum, renum fugato dolore, absque baculo surrexit erecta, nec ulterius portare[7] volebat, a quo portari solebat.

IX.

Edmund gains the sight of his left eye, and is freed from an internal obstruction.

Portaverat se et illuc, unius tantum oculi ductus regimine, Eadmundus, juvenis et natus et satis notus Cantuariæ: oculum sinistrum specietenus habebat, sed vis videndi non inerat. Excreverat etiam in interioribus pectoris ejus quasi coagulatum aliquid, et[8] ponderosum

---

[1] Om. P.
[2] *poterat pro*, P.
[3] *in magna*, for *vi magna*, with alteration to *immane*, P.
[4] Om. P.
[5] Om. B.
[6] *Wulvine*, P.
[7] *ferre*, P.
[8] Om. L.

valde, quod nunc ad superiora impulsum, nunc ad inferiora devolutum, miris illum punctionibus miroque supplicio quasi biennio fatigaverat, et ad mortem, sicut et ex solo vultu marcido et decolorato perpendi poterat, impellebat. Instillatur ejus oculo sacratissimi stilla cruoris; sanguinis et aquæ commistione potatur.[1] Mira potionis efficacia: longius a sepulcro semotus, in faciem se præcipitavit; vertebat se in latera, volutabatur clamans; resurgebat sæpius, sed gradu instabili stare non poterat: corruebat in faciem, allidebatur[2] ad petram, malo suo venisse videbatur; insanire putares, quem virtus divina sanabat. Solutus est tandem in somnum; supinus obdormivit: adstitit dormienti sanctus Dei, et apprehenso ejus humero excussum excitavit, et ait, "Surge, procede." At ille statim evigilans, volubile illud, unde interius torquebatur, usque ad partem gutturis inferiorem sensit impelli. Pene præfocatus, manu ad guttur conjecta, tactu voluit probare quid esset. Tunc subito, quasi rupto interius folliculo, virtute quadam divina per os ejus expulsum est.[3] Amaritudinem videbatur habere felleam. Et continuo surrexit, pallioque projecto usque ad martyris tumbam gratias acturus processit, perfectaque tam oculi quam totius corporis sanitate recepta, crucem e vestigio Jerosolymam iturus pro martyris amore suscepit; et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.

X.

Nec minoris fuit laudis vel gloriæ, quod in muliere Muriele nomine factum esse cognovimus. Languore gravi, biennio et eo amplius, attenuata, unico mortis remedio dolori suo terminum imponendum esse putabat. Videns autem vir ejus quæ per gloriosum Dei

Muriel, when seemingly dying, brings up fruit stones,

[1] *commistionem potavit*, B.
[2] *allidebat*, L.
[3] *ei expulsum*, omitting *est*, L.

acorns, &c., and recovers.

martyrem gloriose fiebant, aquæ illius salutiferæ potum languenti præbuit. Bibit, cœpitque paulatim usque in diem tertium solito amplius cum defectu vexari. Die tertio eo usque morbus invaluit, ut de lecto deponeretur, ne contra Christianæ religionis morem moreretur in plumis. Accitur summa cum festinatione presbyter, ut ei extremæ unctionis impenderet obsequium. At illa ex insperato nauseam passa morbi materiam ejecit, et toto illo die per horarum intervalla vomere non cessavit.[1] Compertum est igitur eam lapillulos multos valde cerasorum, prunorum, et æsculorum integros ejecisse; nonnullos etiam in refrigerato mulieris stomacho germinasse: quorum nonnulli et nobis ostensi sunt, satis superque admirantibus vel quod mulier tanto temporis intervallo fructuum prædictorum lapillos in stomacho gestaverit, vel quod lapilli in stomacho germen proferre potuerint.[2] Nec dubium, quin mortem languentis maturassent, nisi sancti liquoris potio succurrisset. Alleviata est itaque mulier, et quasi ab ipsis mortis faucibus erepta; et quæ, ut diximus, plusquam biennio fatigata pedem extra domus suæ limen non posuerat, vigore sibi divinitus collato, proxima die ad martyrem pedes perrexit.[3] Et omnis populus gaudebat in universis quæ gloriose fiebant ab eo.

XI.

Ethelburga cured of pain in her arm and shoulder.

Adjecit ad hæc Dominus miraculum, sed de infirmitate minori; (quid dico minori? nemini parva videtur ægritudo quam tolerat). Matronam quandam Ethelburgam novimus, plenam operibus bonis et eleemosynis, quam in humero brachioque sinistro gutta gravis diebus multis afflixerat: brachii usu destituta cereum juxta longitudinem ejus in honorem martyris facere disponebat. Videres ibi martyrem per effectum gratiæ

[1] *cessabat*, L. | [2] *potuerunt*, P.

mulieri respondisse,[1] quod ad se conversis Dominus pollicetur, "Antequam me invocetis dicam vobis 'Ecce " 'adsum;'" vix enim brachium filo commensa fuerat, quum omnem illum dolorem mitigari et sensit et confessa est. Cereum itaque factum martyri obtulit; plenam retulit sanitatem.

XII.

Robert, a smith of Thanet, recovers his sight.

Sanitatis nihilominus invenit gratiam faber de Thanatos[2] insula Robertus; sed sanitatem[3] præcessit visio non minus ipso salutis dono miranda.[4] Annis non minus duobus lumen oculorum amiserat; rei familiaris inopia luminis amissi magis reddebat sollicitum. Jam vero, venerando patre nostro ab exsilio revocato, et appropinquante tempore quo a mundi hujus exsilio vocaretur ad cœlum, responsum acceperat hujusmodi vir prædictus in somnis: "Vade, Roberte, Cantuariam ad " ecclesiam Christi, imponetque monachus lac oculis " tuis, visumque recipies." At ille, primo delusum se æstimans, nec promissis credidit nec paruit præceptis; audito vero postea sanctum Dei tot coruscare miraculis, recordatus[5] quid audierit, et innocentem agni dulcissimi sanguinem lactis dulcedini comparans, spe salutis concepta, quo pergere jussus fuerat, suorum ducatu pervenit; nam et uxorem ejus et filiam cum ipso venisse vidimus. Litis[6] igitur oculis suis optato martyris cruore, in orationem[7] se prostravit. Prostratus quasi tonitrui magni sonitu caput sibi turbari sensit, visuque recepto surgens Dei gratiam publice prædicavit.

---

[1] *respondere*, B.
[2] *Tanatos*, L.
[3] *sanitatis*, P.
[4] *admiranda*, T.
[5] *recordatur*, T. P.
[6] *Lotis*, B.; *Linitis*, P.
[7] *oratione*, P.

XIII.

Henry of Fordwich restored to reason.

Sed quid est facilius, dare salutem mentis an corporis? Qui oculos hujus corporeos illuminavit, juvenem de Fordwico Henricum menti restituit. Insaniverat diebus aliquot et amicis suis inopinatum doloris vulnus inflixerat. Colligatis a tergo manibus, ad sanctum trahitur; sancto, renitens licet atque reclamans, præsentatur. Ubi tota die insaniens, recedente luce solis, lucem rationis paulatim recuperare cœpit. Pernoctavit in ecclesia; sanissimus in crastino remeavit.

XIV.

A woman cured of deafness, and of pain in the head.

De ejusdem villæ vicinia mulierem recepimus[1] quam non solum impossibilitas audiendi, sed et capitis dolor intolerabiliter anxiabat. Instillatur auribus ejus obturatis communis illa languentium medicina, aqua mixta cum sanguine: bibit insuper et in orationem se dedit. Inter orandum solito acrius cruciata quasi virgulas multas in capite sibi minutatim confringi putabat. Sciscitabatur adstantes, audirentne quod in capite suo[2] resonabat. Dum ergo ita tribularetur, clamavit ad Dominum, et exaudivit eam. Inter clamandum enim, quasi rupto interius apostemate, sanies ab auribus illius effluxit plurima; saniem secutus est sanguis, sanguinem auditus amissi[3] gratia.

XV.

Eilward of Tenham recovers his smell.

Olfaciendi quoque delicias nonnullis amiserat annis vir de Tenham,[4] Eilward,[5] et omnino nihil odorare valebat. Ingressus est ad locum ubi requievit ille Christi bonus odor in omni loco, illa suavitatis hostia,

---

[1] *suscepimus*, B. P.
[2] *ejus*, L.
[3] Om. P.
[4] *Thennan*, P.
[5] *Eilwardus*, B.; *Ellwardus*, P.

illa arbor aromatica, cujus jam mundus universus sensit fragrantiam; sed antequam ad odoriferum illum Angliæ florem pervenisset, occurrente sibi odore suavissimo naresque suas complente, odoratum se recuperasse [1] gavisus est.

XVI.

A lame boy, falling asleep on the saint's tomb, is told by him to expect no cure.

Nec illud silendum esse putamus, quod, multis optatam sanitatem impetrantibus, uni manifeste negata est. Puero namque contracto, gradiendi gratiam a martyre mendicanti, et, capite super sarcophagum reclinato, casu obdormienti, institit [2] sanctus pater, ita inquiens, "Quid jaces super me? sanitatem minime [3] "habebis; discede;[4] nihil tibi facturus sum." In his verbis expergefactus est, et tam nobis quam matri suæ non absque multa cordis contritione quod audierat enarravit, certusque de incommutabilitate sententiæ in locum alium transponi se fecit. Hortantibus tamen nobis ut precibus nihilominus incumberet, acquievit, sed tempus absque sanitatis emolumento consumpsit.

XVII.

A similar warning to a blind boy.

Quid vero causæ fuerit [5] quod exauditis cæteris hujus curationem repulerit, ipse novit qui et alii cuidam, cæco, similiter super tumbam quiescenti, similem mandavit sententiam, causamque sententiæ non abscondit. Apparuit enim dormienti quidam et ait, "Quid hic "jaces? mandat tibi archiepiscopus quia sanitatem "minime consequeris; salutem tibi peccatum adimit, "antequam nascereris admissum." Nec ideo credimus portasse filium iniquitatem parentum, sed potius voluisse Dominum flagellare parentes in filio, ut corporale

[1] *recepisse*, P.
[2] *astitit*, P.
[3] *non*, L. B.
[4] *divede*, L.; *descende*, G.
[5] *fuit*, L.

filii detrimentum parentibus fieret mœroris supplicium. Post paucos itaque dies ab hac luce puer ille[1] migravit. Fateor utrique puero plurimum condoluimus; utriusque nos contristavit sanitas[2] repulsa, sed lætificavit nos martyr in aliis.[3]

XVIII.

Agnes of Canterbury cured of a horrible disease in the face.

De quibus primo dicendum occurrit quid Agneti cuidam Cantuariensi aqua sancti Thomæ contulerit; sic enim eam circumfusæ regionis populus appellat, videlicet *aquam sancti Thomæ*, vel *aquam Cantuariensem*. Ejusdem itaque mulieris faciem dolor incastigabilis occupaverat, dehonestaverat tumor horribilis; os ejus, in alteram partem contortum, naturæ degenerantis formam præferebat. Copia phlegmatis ab ore ipsius tam incessanter quam copiose fluentis non minimum ei sine ullo tumoris vel doloris remedio pudorem attulit. Computruit tandem facies interius, et facta est mulier[4] cui lacte opus esset non solido cibo. Neque enim cibum sumere poterat, sed sorbitiunculis sibi factis reficiebat,[5] a quibus postremo continuis tribus diebus abstinuit, nimio coarctata dolore. Fœtorem non ferres,[6] quem facies putris emittebat. Hebdomada quinta in dolore transacta, et[7] sitit et suscipit mulier aquam sancti. O aquam mirabilem, quæ non solum bibentis sitim, sed et dolorem extinxit! O aquam mirabilem, quæ non solum extinxit dolorem, sed et tumorem restrinxit! Mirum dicturus sum. Phlegmatis causa suscipiendi mulieris ori pelvis supponi solebat; ore mulier aperto prona jacens decurrenti ab ore phlegmati satisfacere cogebatur.

---

[1] Om. P.

[2] Om. L. P.

[3] *martyris constantia* for *martyr in aliis*, P.

[4] *debilis*, ins. P.

[5] *reficiebatur*, B.

[6] *ferens*, P. (where the sentence is continued after *dolore*).

[7] Om. L.

Cum ergo post haustum aquæ rursus inclinata jaceret, excidit ab ore illius[1] vermis capite grandiusculo, et ad instar ardentis prunæ rubeo, cauda in modum subulæ acutissima, semis et unius pollicis longitudine, reptans pedibus quatuor, cursuque suo tantæ se vivacitatis esse ostendit, ut a nonnullis de adversa parte fuisse diceretur; in phlegmate tamen, ut putabatur, submersus et in editiori fenestra positus non comparuit. Cessavit itaque patientis dolor, et in brevi usque ad pristinum statum facies inflata decrevit.

XIX.

Adventure of Ralph of Sheppey with the water of St. Thomas.

Contigit etiam inter alia miranda[2] jucundum quoddam miraculum satisque memoria dignum. Aquæ Cantuariensis virtus longe lateque innotuit, et ad aquam jam tota confluebat provincia. Inter alios qui convenerant, Radulfus quidam de Scapeia pyxidem ligneam ad aquam suscipiendam protulit, sed infusam[3] non retulit. Dum enim meditatur abscessum, et, nihil adversi reformidans, huc illuc vertitur, finditur pyxis in latere. Miratus homo expavit, et effluente quod in pyxide ferebat, fissuram cera studuit oblinire; sed, dum pyxidem in latus vertit oppositum, etiam in[4] illo integra remanere non potuit. Ne totum efflueret quod remansit, ceram rursus opposuit. Videres ergo rem admirabilem, aquam de fundo ascendentem superne[5] per oram pyxidis undique violenter ebullire. Ollam succensam putares, aquam contra vires elementi contrarii retinere non valentem. At vir prædictus, physicum aliquid hoc esse suspicatus, quod videlicet vi et impulsu aeris inclusi posset contigisse hoc, sustulit operculum, sublatumque reposuit. Reposito operculo ita vas idem ab imo usque ad summum divisum est,

[1] *ejus*, P.
[2] *miracula*, B.
[3] *infusa*, L.
[4] Om. L.
[5] *super et*, B.

ut pene grossitudini digiti humani rimæ latitudo responderc videretur. Quæ res tribus de causis nobis exstitit admirabilis, quia videlicet plurimæ fuit spissitudinis, quia de vetusta et dura fortique materia, et quia, quum ligna fissa soleat naturaliter aqua rejungere, hic e contrario divisit integrum. Expavit et[1] homo stupore vehementi, et ultra quam credi potest admirans, modicum aquæ quod remanserat in aliam pyxidem statim cum festinatione transfudit; sed et[2] illa, quod dictu quoque mirabile est, sanctuarii non ferens virtutem, quasi aquæ[3] excurrere volenti viam factura in medio sese per transversum lateris aperuit. Mirabilis conflictus elementi et hominis, nam et huic rimæ cum remedio ceræ occurrens, dum aquam in aliud pyxidis latus inclinat, malum incidit quod refugit. Scissa est enim a summo usque deorsum, et exitum habens priori per omnia similem, omnibus qui aderant admirationem, ipsi vero etiam[4] timorem atque pudorem, augmentavit. Instantibus nobis et eventus hujus causam diligenter investigantibus, nihil certum apparuit; suspicantibus tamen indignum esse vel qui aquam[5] ferebat, vel cui ferre debebat: ne vero sicut pudore plenus, ita et a desiderio suo vacuus abiret, duabus apud nos retentis, tertiam ei pyxidem commodavimus, probaturi quid etiam de illa contingeret. Susceptam aquam lætus asportavit, sed inter eundum ebullientem amisit. Operculum auferre conatus, ut aquam bullientem videret, nec amovere illud potuit, nec movere. Arguitur ab aliquo comitantium nullius esse meriti qui sanctuarium nec portare dignus esset nec cernere. Quam verum esset quod dixerat, rei exitus aperte declaravit: nam operculum, quod aqua presente in nullam partem valebat divellere, tandem leviter et absque omni difficultate

[1] Om. T.
[2] Om. P.
[3] Om. L.
[4] Om. P.
[5] *vel* and *aquam*, om. P.

removit, sed vas penitus evacuatum invenit. Si obstupuit, si doluit, si sibi timuit, ipse novit, qui ut sibi timeret sibi ipsi ostensus est. Significavit nobis postea tanto se mærore tantoque metu fuisse correptum, ut quicquid se deliquisse meminit, non uni tantum presbytero confiteretur, sed tredecim. Vas quoque vacuum post cordis contritionem aqua fontis implevit, quæ et ægrotos cum fide bibentes salvos fecit. Nonne lusisse videtur hic martyr cum homine, ut se ipsum tandem agnoscens illudentem sibi luderet hostem? Ludus martyris dicendus est an reprehensio? Si ludum velimus dicere, ludus est honestus; si reprehensionem, pietate[1] laudabilis. Noluit hominem ad sanctuarium indigne accedentem in furore arguere, noluit in ira corripere; infirmum patienter sustinuit, misericorditer reprehendit, mira dulcedinis gratia conversum sanavit.

XX.

Godeliva of Canterbury warned to shun intercourse with Jews.

Pietate consimili et Godelivam quandam Cantuariensem novimus fuisse correptam, quæ aqua in vase ligneo suscepta, quum in reditu per Judæi cujusdam[2] transiret hospitium, rogatu Judaicæ mulieris ingressa est. In carminibus enim et incantationibus quibusdam exercitata debilem Judaicæ pedem carminare consueverat. Vix in domum nefandam pedes intulerat, quum, scissa[3] tribus in locis pyxide, aquæ damno damna mentis suæ interiora cognovit, et correptam se erroris intelligens, ad eandem Judæam ulterius non accessit. De pyxidis vero fissura eo amplius miremur necesse esse[4] quod pedi pyxidis grandi et solido, et quasi colli cujusdam gracilis interpositione a concavitate separato, sicut pyxidis concavitas, ita et pedis soliditas[5] fissuram sustinuit.

---

[1] *est*, ins. P.

[2] Om. P.

[3] *cissa*, L. Possibly *fissa*. Cf. p. 52, and *fissuram* in this chapter.

[4] *est*, P.

[5] *concavitas*, P.

XXI.

Another woman finds the water in her vessel dried up.

Doluit[1] et alia mulier aquam sibi sublatam, sed modo dissimili. Superioris enim portio confracto vase visibiliter effusa est, hujus autem invisibiliter subtracta. Ad hospitium suum portans aquam redierat, quod a sancti sepulchro quasi stadiis duobus aut tribus distabat. Pyxidem quum sedisset aperuit, et non solum vacuam sed et siccam invenit.

XXII.

Another case of drying up.

Eodem modo fraudati sunt a desiderio suo viri duo de Essessia,[2] Petrus et Haimo. Vasa, quæ a Cantuaria retulerunt plena, amne Tamisiæ[3] transmisso, vacua repererunt. "Vere," inquit alter ad alterum, "aqua "mea tota evanuit;" et alter, sibi[4] similiter timens evenisse, arrepto et aperto vase suo, "Certe," inquit, "sed nec mihi gutta remansit." Quorum Haimo vectori,[4] qui eos sive euntes sive redeuntes transportaverat, accito, "Respice," ait, "utrum vel tibi tua sit relicta, "et nobis tantæ benedictionis munus impertire." Et ille, "Non eam videbit oculus meus, nisi domum meam "prius fuero ingressus." Tugurium ejus erat ripæ contiguum; quo veniens et pyxidem suam inveniens plenam, aquam in Haimonis præfati pyxidem dimidiatam puero tradidit deferendam. Mira divinæ voluntatis potentia: stabat adhuc puer in domo, et loquebatur cum homine, et pyxidem inter loquendum casu aperiens humoris expertem conspexit. Obstupuit utercque;[5] puer absque aqua recessit. Hæc ipsius portatoris ore nobis relata sunt.

---

[1] *Voluit*, P.; *Voluit*, with correction to *Doluit*, L. B.; *Noluit*, T.

[2] *Esseca*, P.

[3] Om. P.

[4] *vectore*, L.

[5] *utrumque*, L.

Sunt et alia quædam ejusdem jucunditatis miracula, sed placet in textu narrationis præponere quæ tempore præcesserunt.

XXIII.

William of Dene, near Canterbury, an old knight, cured of paralysis.

Ætatis provectæ miles Willelmus de Dene, in confinio Cantuariæ, paralysi percussus, duplici laborabat incommodo, paralysis et senectutis. Non tam totum corpus, sed pedes ejus et crura morbus idem dissolverat.[1] Duorum hominum vel trium ministerio ferebatur, quocumque illum corporalis vocabat necessitas. Anno dimidio marcescens et arescens confidebat in medicis, in filiis hominum, in quibus non est salus; advertens vero tandem quia vana salus hominum,[2] et quam ei adhærere Deo[3] bonum esset[4] et ponere in Domino Deo spem suam, jumento se poposcit imponi, et Cantuariam adduci; et, quia nec equo nec sibi ipsi regendo vires propriæ sufficiebant, alienis tenebatur manibus ne caderet. Depositum de equo juvenes duo suscipiunt, baculoque simul et illis innitentem ad sancti martyris tumbam comportant. Ubi Deum[5] Deique martyrem devotius invocans, sensit crura pedesque ab insensibilitate revocari, calefieri nervos, totumque corpus in quandam agilitatis gratiam renovari.[6] Æstimans autem, quod et verum erat, surgendi sibi facultatem divinitus fuisse collatam, indumento projecto, multis coram adstantibus et intuentibus, exsiliit. Sensit igitur et expertus est manifesta Dei virtute se sanum effectum. Lætabundus illico resedit, seseque discalceans, mira cum devotione, multisque[7] gratiarum actionibus, nudis pedibus coram sancto se prostravit; baculum sancto in signum receptæ sanitatis obtulit; pedibus propriis

[1] *dissolverat morbus*, L. (omitting *idem*).
[2] *hominis*, L.
[3] *Dei*, L.
[4] Om. L. P.
[5] *Dominum*, L. P.
[6] *revocari*, P.
[7] *que*, om. L.

absque alienæ sustentationis auxilio recessit, equumque non sine intuentium gaudio conscendens, lætitiæ magnæ materiam domesticis suis reportavit.

XXIV.

Saxeva of Dover cured of various ailments.

Quid de Saxeva [1] Dovrensi [2] dicturi sumus? nunquid ei minor fuit lætitia, cujus major exstiterat pœna? A nativitate Dominica usque ad dies [3] paschales incisione viscerum et brachii dolore continuo didicerat quid esset sanitatis contrarium; torquebatur non minus dolore cordis quam corporis, operari enim non valebat, erubescebat mendicare; tædebat animam suam vitæ suæ. Confugit ad martyrem, oravit et obdormivit. Exhibuit dormienti martyr præsentiam suam, "Surge," inquiens, "offer candelam tuam." Exsiliens illa, sanam se repperit; paruit imperatis,[4] adeoque sanam se agilemque ostendit, ut volare se valere hyperbolice diceret.

XXV.

Richard, son of Walter of Northampton, cured of dysentery after nine years' suffering.

De dysenterico quoque, aut potius lienterico, nobis coram mirabiliter curato, paulo prolixius relaturo mihi lector ignoscat, quoniam ad evidentiorem hujus miraculi notitiam paulo remotius oportet narrandi sumi principium, ut cognita causa modoque infirmitatis, finis quoque melius innotescat. Scholasticum quendam de Norhamtuna,[5] Ricardum Walterii filium, fluctus ventris, quem physici diarrhœam dicunt, spatio mensis unius exhauserat. In somnis una noctium resolutum staturæ grandis homo vultusque terribilis terruit quæstione hujusmodi: "Heus tu," inquit, "dic mihi, quid "mavis,[6] novem annis jugem tolerare languorem, an

[1] *Saxena*, P.
[2] *Dowrensi*, T. Om. L.
[3] *et paruit imperanti*, P.
[4] *Norhamtonia*, T. P.
[5] *majus eligis*, P.

" post dies novem per mortis debitum naturæ satis-
" facere." Recusanti utrumque rursus [1] intulit, " Elige
" citius [2] e duobus alterum; nec enim tibi possibile
est conditionem utriusque partis evadere." Ille vero videns quia nec infortunii prorsus evadendi, nec per responsi negationem eludendæ quæstionis esset facultas, elegit spe recuperandæ sanitatis toto potius præfixi temporis intervallo languore tabescere quam irrevocabilem vitæ dulcedinem præproperæ mortis amaritudine finire. Tunc ille pugno erecto dormientem in summitate femoris vi tanta percussit, ut evigilans totum femur inutile sentiret effectum; sicque per totum illius anni decursum gressu privatus, nunc a fluxu ventris respirabat, nunc reviviscente morbo revocabatur ad mortem. Secundo nihilominus anno, licet gressus beneficio sibi restituto, eodem solutionis morbo per intervalla temporum exhaustus est. Postea vero in pago Wigorniensi constituto, et dysenterico prorsus effecto, medicus quidam spopondit auxilium, curam impendit. Dumque [3] dysenteriæ diversis obviat medicinis, adest iterum tortor ille cruentus, et ægrotantis hospitam in hunc modum compellat, " Utquid medicus
" ille tempus atterit, curam agens hujus ægroti?
" Inutiliter laborat: nondum venit terminus ægroto
" præfixus, ut flagellum hujus languoris evadat."
Nescivit mulier de quo termino loqueretur; sed referentem somnium puer edocuit. Industria ergo medici et opera [4] succumbente, quasi quinquennio dysentericus permanens jugi morte sine morte cruciatus est. Dysenteria deinde in lienteriam conversa, quicquid cibi potusve sumebat, indigestum egerebat; adeo etiam utroque meatu, urinæ scilicet et egestionis, laxato, impos sui effectus est, ut nullatenus alterius necessitati sine alterius violento fluxu satisfacere posset.

[1] *rursum*, P.
[2] *citus*, P.
[3] *que*, om. L. P.
[4] *opere*, P.

Sed et exterius nimia ventris inflatione cruciatus, miserabile contuentibus præbebat spectaculum. Et in hac ergo miseria vitam miseram [1] fere biennio transegit. Quum ergo placuit Ei qui illum segregavit ex utero matris suæ,[2] ut amoveret ab eo plagas suas et ut manifestarentur opera Dei in illo, puerulo, fratri languentis uterino, vir speciosus in somnis apparuit dicens, "Suggere fratri tuo, ut Cantuariensem [3] marty-" rem adire non differat; [4] ipsius meritis pristinæ " redonabitur sanitati."

Jam nonus infirmitatis ejus [5] annus agebatur, annus placabilis Domino, annus benignitatis suæ, annus in quo et [6] athletam suum beatissimum Thomam gloria et honore coronavit in cœlis, et ecclesiam suam miraculorum gloria donavit [7] in terris. Impositus igitur bigæ lientericus (neque enim pedes vel eques ire poterat), quanto magis Cantuariam accedebat, tanto sentiebat debilitatis recessum. Relicto vehiculo pedes pervenit ad martyrem. Neminem unquam viventium ita exterminata [8] facie vel [9] decolorata vidisse me memini. Vix cutis [10] ossibus hærebat; faciem totam non dico pallor, sed quasi putredo quædam subnigra fœdabat: nemo triduano vel quatriduano a mortuis resuscitato [11] similior. Cesset descriptio: fidem videretur excedere. Hic talis de aqua sancti gustavit, oravit prostratus [12] in terra. Repente, ac si in maximo constitutus supplicio, ejulare cœpit et vociferari, volutari et variis agitari anfractibus. Lassatus obdormivit, evigilavit incolumis; veruntamen tum certitudinis tum devotionis causa Cantuariæ diebus aliquot commoratus, testatus est nobis sequenti se nocte semel tantum [13] ad

[1] *miram*, L.
[2] *ejus*, ins., P.
[3] *Cantuariæ novum*, P.
[4] *postponat*, L.
[5] *hujus*, P.
[6] Om. P.
[7] *coronavit*, P.
[8] *extenuata*, P.
[9] *nec*, P.
[10] Om. L. T.
[11] *suscitato*, P.
[12] *prostravit*, P.
[13] Om. P.

debita naturæ surrexisse, quum nocte præcedenti morbi necessitas sedecies illum surgere compulerit. Sed et in crastino ex insperato per aquæ gustum nausea provocata, ut nec seminarium infirmitatis ejusdem in ipso relinqueretur, vomitu plurimum [1] sanitatis consecutus est profectum. Interrogatus etiam a nobis utrum, sicut gestu corporis arreptitius videbatur, ita et mente captus esset, an intelligeret potius quod agebat et quod patiebatur sentiret, quasi in exstasi constitutum se fuisse respondit,[2] sensisse tamen in principio contrahi sibi ventrem inflatum, plurimumque constringi; angustam sibi exstitisse ecclesiam; nihil aliud se reminisci. Eundem in modum[3] et alii multi [4] sciscitantibus nobis responderunt, qui gestu simili simile commodum sunt assecuti. Hic itaque gaudio plenus abscessit, tanto erga sanctum devotior quanto [5] longioris languoris miseria elongatus.

XXVI.

The archbishop's enemies conspire to carry off his body, some time after his death.

In omnibus his non est aversus furor malignorum, sed adhuc manus eorum extensa.[6] Et nuntiatum est in ecclesia Cantuariensi quod congregassent quidam, qui nec martyris interfuerant, congregationem, fortes auxiliarios, et quia parati essent, in multitudine armatorum et apparatu plurimo, nocte proxima rapere martyrem; nec simul eos in unum convenisse, sed per loca dispersos audivimus et ad invicem sibi juxta quod opportunum videbatur condixisse. Securitatis causa parantur a nobis vires contrariæ; sed et corpus sancti de tumba marmorea in capsam ligneam transponentes retro altare beatæ Mariæ abscondimus, quatenus, si forte viribus prævalerent maligni, martyrem in sepulcro non invenientes, fraudati redirent atque confusi.

The monks conceal it.

---

[1] *plurimo*, P.
[2] Om. P.
[3] *locum*, P.
[4] *multis*, P.
[5] *et*, ins., P.
[6] *extenta*, P.

Ea nocte tot fere fuere vigiles quot monachi in ecclesia. Vigilavit et Dominus pro nobis, qui non dormit neque dormitat, et dispersit illos [1] in virtute sua, sicut etiam cuidam fratrum nostrorum, infirmo et quid circa sanctum fieret prorsus ignoranti, per visum ostensum est. Videbat super pinnam templi angelum inæstimabili luce radiantem, et monachos plures in circuitu ejus super tabulata quædam strata deambulantes; et in aliam partem conversus aspexit quasi funem igneum contra faciem ecclesiæ porrectum, qui in geminum caput pullulans ambitum ecclesiæ cingere minabatur; rursumque, oculis ad angelum conjectis, quasi fulmen in aere pendens juxta angelum contemplatus est. Dum ergo staret stupens et tremens, adstitit juxta illum vir quidam et ait, "Quid contemplaris? nunquid nescis quid ista portendant? Angelus ille resplendens [2] archiepiscopus est; monachi, quos in circuitu ejus aspicis, hujus ecclesiæ filii, nocte ista circa illum excubantes; funis igneus, capita in diversas partes jaciens, malignantium invidia e diverso venientium et mala nobis machinantium; fulmen autem, quod angelo vicinum intueris, terror divinitus [3] est, impediens ne malum, quod mente conceperunt, opere compleant." In his verbis frater ille evigilavit, residensque in lecto Dominum pro defensione ecclesiæ precabatur; [4] et factus est repente de cœlo sonus, et mugiit aer tonitru horribili et incanduit ignibus, et facta sunt tonitrua et coruscationes et fulgura, et inundaverunt aquæ de cœlo, et venit tempus quale non fuit a multis ante diebus: et benediximus Deum cœli qui emisit fulgura et coruscationes et dissipavit eos, et a timore inimicorum ereptos etiam per visionem hujusmodi lætificavit nos.

Vision of a sick monk.

The plot defeated by a tempest.

---

[1] Om. L.
[2] *respondens*, L.
[3] *divinus*, T.
[4] *oravit*, L.

XXVII.

Next day, Richard, son of Eilnold of Bearsted (?), is cured of lameness, the punishment of cruelty to a poor woman during the civil wars, 34 years before.

Curavit in crastino Dominus Eilnoldi[1] filium de Bergestede[2] Ricardum, qui annis triginta-quatuor unius peccati pœnas solvisse putatur. Post mortem enim regis Henrici primi, quum, pace Anglorum turbata, regnum in se ipsum divisum desolatum fuisset, adhærebat Ricardus idem cuidam militi et die noctuque rapinis et pauperum depræ dationibus invigilabat. Concluserat enim Dominus in gladio populum suum, et depascebant potentes vineam Domini, et facies pauperum demoliebantur. Hic igitur, inter alia juventutis suæ delicta, agrum pauperculæ, quem illa messuerat, messionis tempore deprædatus est; et vidit eum mulier et maledixit ei in nomine Domini. Elapso vero modico tempore, ita in tibiis et pedibus percussus est, ut ad opus simile ulterius currere non valeret. Tibiis enim in arctum sinuatis, curvatis introrsus pedibus, pedum plantæ mutuo se respiciebant; cratibus[3] pedumque nodis et tibiarum, quas vulgo cavillas dicimus, plantarum vice utebatur. Ita in eo triginta-quatuor annis punitum est, quod in una deliquerat hora.

Cum autem venisset tempus miserendi ejus, et ipse Cantuariam veniens coram sepulcro sancti patris assisteret, toto corpore concussus visibili corporis motu invisibilem testatus est adesse virtutem. Nam etsi fortissimus quispiam per humeros arreptum totis viribus excussisset, nec ita quidem concuti potuisset. Retrograde quasi tractu violente[4] incedens ante altare beatæ virginis et matris,[5] ubi corpus sancti nocte præcedenti absconsum fuerat, prosternitur; ubi sæpenumero cadens et resurgens, surgens et recidens, tanta

---

[1] *Ayldoldi*, T.
[2] *Berkestede*, T.; *Bergestende*, P.
[3] *cratis*, L.
[4] *violento*, T.
[5] *Mariæ* for *et matris*, P.

tandem celeritate tantaque agilitate super altare prosiliit ut idem facere sanissimo levissimoque difficillimum videretur; rursumque, quasi in agonia factus, de altario se dedit præcipitem. Mirabamur si collum ejus remansisset indemne; plurimum vexatus de solo surrexit, erectusque in pedes plantarum ex tunc sese portavit officio. Quæsitus quare vel quo impulsu super altare agilitatis tantæ saltum dedisset, dicebat[1] se nihil aliud potuisse quam quod Dei matris et Domini martyris[2] cogebatur virtute.

XXVIII.

Ralph of Tongue(?), a cripple, cured.

Magnus martyr et magna virtus ejus, et miraculorum ejus jam non est numerus. Obdormierat ante annum puer de Tangis,[3] Randulfus,[4] in prato, surgensque post somnum ut abiret, pedes nequivit extendere. Contractis poplitum nervis, alter talorum natibus adhæserat: alter a natibus non longe distabat. Pedis sinistri digitus maximus plantæ jacebat suppositus; reliqui quatuor repandi[5] crati pedis adhærebant. In altero poplitum pustulæ plures indurucrant. Gradiendi ergo necessitatem usque ad miraculorum tempus reptando implevit.

Venit ad martyrem in miseria et dolore sese trahentium super terram atque serpentium. Suscipit venientem martyris clementia: tenduntur nervi; cruciatur puer et clamat; rumpuntur inter clamores pustulæ; excurrit sanies; tali a natibus, digitus pedis maximus a planta, reliqui quatuor a crate, revocantur. Surrexit erectus et abiit; sed nervos ex nimia dolens extensione,[6] usque ad hebdomadam tertiam claudicavit.

---

[1] *diceret*, L.
[2] *matris . . martyris*, om. L.
[3] *Tongues*, P.
[4] *Radulfus*, T.
[5] *rependi*, L.
[6] *nervorum*, P.; *nervos . . extensione*; om. L.

XXIX.

Videntes ergo quantum multiplicaret nobiscum misericordiam suam Deus, scientesque quod hæc signorum et prodigiorum copia odii et invidiæ fomitem malignantibus administraret, ne forte rursum attentarent quod ante perficere nequiverant, martyrem in locum priorem reponentes munivimus sepulcrum, signantes lapidem cum custodibus. Erectus est autem circa sarcophagum marmoreum paries de lapidibus magnis sectis, cæmento et ferro et plumbo firmissime consolidatis, duas in utroque laterum habens fenestras, quibus advenientes capitibus immissis ad osculum sarcophagi pervenire valerent, superposita nihilominus tabula grandi marmorea; eratque structura concava inter sarcophagi summitatem et tabulam superpositam, pæne[1] pedalem habens distantiam. De fenestris autem admiranda quædam contigerunt et digna relatu. The tomb is surrounded with a wall.

XXX.

Novimus enim viri, natione Flandrensis, civis vero Cantuariensis, Ertini,[2] conjugem Matildem nomine, quæ quum ad unam fenestrarum caput inclinasset, nullo conatu ad osculum sarcophagi, quum corporis esset gracilis et exilis, prævalebat accedere. Domum vero cum matrona quadam domina sua regrediens, inter confabulandum sic eam percunctata est. "Domina," inquit, "martyris tumbam osculata es?" At illa, "Osculata quidem non semel tantum sed sæpius." Et "Quomodo," ait, "ad sarcophagum grandis et cor- "pulenta mulier accessisti, mihi parvæ tenuique per "eandem fenestram accessu negato? Satis conata "sum, cassoque labore moram non parvam consumpsi." Matilda, wife of Ertin, a Fleming dwelling at Canterbury, is unable to reach the tomb on account of offence done to the saint.

[1] Om. L.
[2] So the Lambeth MS., (although Dr. Giles supposes it to read *erant*;) *Eytini*, T.; *Eitini*, P.

Respondit illa, "Scrutare conscientiam tuam, et dili-
" gentius inquire utrum forte sancto vel in carne vel
On repentance, she is assured of pardon.
" cum Deo viventi derogaveris." Tum illa, ingemiscens graviterque se ipsam reatus hujus accusans, ad locum sepulcri recurrit, precibusque et fletibus largioribus indulgens, veniam se impetrasse certo comprobavit indicio. Accurrens enim debita cum reverentia ad fenestram prædictam, non solum caput, sed et scapulas absque difficultate ingessit; ita ut se fere a summitate sarcophagi oscula desiderata reportare gauderet. Deni-
The like befalls her husband.
que domum reversa, cum hæc inter prandendum in auribus convivantium effudisset, audivit a viro suo quia et sibi similiter contigisset.

XXXI.

Elward of Selling, a large man, disordered in mind, is able to get into the narrow enclosure of the tomb, and recovers.

Sanctus vero foramen, quod utrique mirifice coarctaverat, alii cuidam miraculo grandi et stupendo ampliavit. Staturæ grandis et ætatis adultæ quidam de Selingis, Elwardus nomine, mentis agebatur insania. Quocunque se vertebat, humani generis hostem opposita fronte sibi occurrere putabat. Imperabat illi in nomine Domini abscessum, et quasi in faciem oppositi exspuebat. Adductus est ad sanctum et juxta sepulcrum collocatus; ibi quoque larvosam vidit imaginem illam quasi in ipsum impingentem. Nesciens quo diverteret, confugit ad martyrem, miroque modo in foramen arctum, quod capitis vix erat capax humani, totum corpus impegit, seseque intrinsecus in tanta loci angustia facillime circumvolvens, caput ad martyris pedes, et pedes ad martyris caput convertit. Cumque ita super sancti corpus extentus aliquantulum quievisset, et nos exeundi modus redderet sollicitos, certissime putantes diruendam esse structuram, ut exire posset, ex insperato per aliud foramen exivit. Sanatum postea idem iterare præcepimus; sed nullo conatu etiam vestibus exutus scapulas foramini valebat im-

pellere. Exilis quoque et quasi puerilis corporis adolescentem hoc ipsum fecimus attentare, vidimusque conatus ejus inutiles.

XXXII.

William, of London, recovers the sight of one eye by using the water of St. Thomas, and that of the other eye at the tomb.

Londoniensis quidam Willelmus, cæcitate sibi inflicta, aqua sancta Cantuariensi oculos lavans, alterius recuperabat officium, altero in cæcitatis caligine permanente. Iterum iterumque eadem usus medicina, nullatenus ad ampliorem potuit provenire profectum. Videns autem quia in visu non proficeret amplius, miratus est, verique similiter conjiciens etiam amicos suos indifferenter conjicientes audivit; sanctum videlicet ideo, alterius oculorum collata sibi facultate, alterius ad tempus beneficium distulisse, ut ex recuperatione restituti spe concepta alterius recuperandi, Cantuariam ad sancti memoriam properaret, tam pro sano devotus in gratias, quam pro infirmo intentus in preces. Veniens itaque ad sepulcrum obtulit, fenestræ caput imposuit, dictoque citius illud extrahens, manu ad oculum sanum conjecta, cilioque compresso, oculum, quem cæcum attulerat, circumducens, clamavit, "Quid est modo? en video!" Mirantes nos qui tunc affuimus, et rei eventum veritatemque diligenter examinantes, omnia satis votis nostris respondentia invenimus, excepto quod in pupillis non plene defæcatis[1] portio nonnulla remanserat albuginis; quæ tamen in brevi omnino disparuit.

XXXIII.

Ansfrid,' of Dover, cured of manifold ailments.

Erat dies festus, quo sanctæ Crucis annuatim recolitur Inventio, et jacebat passim in ecclesia Cantuariensi multitudo magna languentium, cæcorum,

[1] *defedatis*, L.

May 3. claudorum, aridorum, expetentium et exspectantium sanitatem, et virtus erat martyris ad sanandum eos. Erat inter alios puer quasi decennis Ansfridus, Dovrensis cujusdam Ædwini filius, cui vocis articulatæ munus a nativitate natura negaverat; quod incommodum forsitan inde processit, quod alterius aurium auditu funditus destitutus, altera nihil aut pæne nihil audire valebat. Altero præterea oculorum semiclauso, altero sub ciliis clausis penitus occultato, vix oculi dimidii usu gaudebat. Manus dexteræ nervos ita contractos habebat, ut inflexis introrsum digitis digitorum radicibus summitates jacerent infixæ, unguibus aliquantulum in opposita carne demersis. Pustulæ tres in altero femorum excreverant, quæ tandem evanescentes claudum illum reliquerant.

Hic igitur talis, tam infortunatus, tam miserabiliter fere singulis sensibus dimidiatus, die solennitatis prædictæ, in loco ubi pretiosus pretiosi martyris sanguis effusus est, a parentibus suis collocatus, illis orationi incumbentibus, in fletus et ejulatus erupit, et cruciatus plurimi tam gestibus quam fletibus dans indicia, nonnullos circum astantium[1] egit in lacrymas. Post clamores et gemitus in somnum resolvitur, et ecce adest venerabilis ille Dei amicus, pontificalibus indutus, et ait illi, "Quid hic facis? quid vis?"[2] At ille, "Domine" inquit, "sanitatem meam quæro." Tunc sanctus puerum duobus digitis per cincinnos sincipitis arripiens, (tonso namque capite rursum capilli quantulumcumque pullulaverant,) benigni patris more filio colludentis leviter illum excussit, ita inquiens, "Surge, "vade domum;" cumque post dulcem et gaudio plenam visionem evigilasset, gaudii non modici causam populo circumstanti adduxit. Deus enim, qui claudit et nemo aperit, aperit et nemo claudit, os et aures pueri benigne reseravit, auditum perfecte contulit,

[1] *circumstantium*, T. P. | [2] *quid vis*, om. L.

soluto linguæ vinculo vocis articulatæ docilem effecit, ita ut loquentium verba, laboriosus tamen imitator, exprimeret. Aperti sunt etiam oculi ejus, et visum absque omni scrupulo imperfectionis recepit; digitos, ante ad volam inflexos, libere et expedite extendit, et absque prædicto incessus vitio surgens ad tumbam sancti cum parentibus suis accurrit, quantum accurrentis et occurrentis populi permisit multitudo. Videres igitur ad pium spectaculum pietatis filios confluere, tam manibus quam cordibus ad Dominum erectis, in Dei et martyris laudes prorumpere, in lacrymas uberes effluere præ gaudio,

Quas dolor aut damnum sæpe ministrat opes.[1]

XXXIV.

Wekerilda, of Horton, cured of partial blindness, and of contraction of limbs.

Necdum hujus delectabilis visionis aspectu fuimus exsaturati, quum ecce ad aliud trahimur nihilominus gloriosum spectaculum. Jacuerat in ecclesia muliercula de Hortonia Wekerilda, et tribus diebus cum noctibus totidem in jejunio continuatis, clamoribus gemitibusque miserabilis pœnæ præbebat notitiam. Caligaverat autem ei penitus circiter sex annos oculus sinister; temporeque non [2] breviori sinistra manus usque ad brachium fuerat inflexa, ita ut vola manus brachio pene videretur conjuncta. Crus etiam dextrum annis plus minus undecim fere usque ad femur habuerat reflexum: pedemque curvatum ita, ut, respicientibus se invicem talo et digitis, maximus digitorum sub cavilla pedis interius pedi videretur unitus. Hanc itaque mulierem eo usque melioratam perspeximus, ut utroque oculo perspicue et indifferenter videret, utramque manum æqualiter haberet erectam, utrumque poplitem

[1] "Has fortuna tibi nostra minis- | [2] Om. L.
" trat opes."
Ovid, ex Ponto, i. 114.

non dissimiliter extenderet, digitisque pedis infirmi in locum suum et ordinem revocatis, utriusque pedis digitos non inæqualiter[1] rectos ostenderet. In hoc tamen sanitatis gratiam minus plene fuerat assecuta, quod solo pede aliquantulum sinuato claudicans, baculo incederet. Quatuor igitur in una muliere facta miracula confluentibus populis ad immensam cessere lætitiam. Usque ad decem homines eo die de variis infirmitatibus convaluerunt; sed quosdam elapsos revocare nequimus quosdam teste carentes repulimus.

Her cure followed by others.

XXXV.

Elvida, of Beckenham recovers her sight.

Mulier quædam de Bekenham juxta Londonias, cui nomen Elvida, annos circiter quinque, cohærentibus sibi invicem ciliis et quasi conglutinatis, neutrum oculorum aperuerat. Quæ filii sui ducatu, recipiendi luminis intentione, ad publicum illud Anglorum lumen confugiens, quum ad locum ubi manibus satellitum immanium exstinctum fuisse putabatur, appropinquasset, sensit, ut ipsius postea relatu didicimus, quasi commoto cerebro caput sibi vehementer turbari, et velut fornaci succensæ impositum totum igniri. Projecto igitur capitis velo, et a pectore veste conscissa, protinus in terram prona concidit, et quasi horæ unius intervallo transacto, apertis oculis exsurgens, in hæc verba prorupit: "Pretiose domine, sancte Thoma, tibi "gratias ago quia nunc video." Accurrit populus ad gloriosum et pium spectaculum,[2] tam gaudio plenum quam admiratione dignum. Probaturi singuli utrum revera videat, percunctantur quid habeant in manibus, quibus motibus manus et manuum digitos agitent, et multa his similia, quibus rei certitudinem possint deprehendere. Illa vero, singulis per singula prout rei

[1] *æqualiter*, P.

[2] *populus et pueri ad gloriosum spectaculum*, L. (omitting *et pium*).

veritas se habebat respondens, ab abstantibus non solum gaudendi, verum et illacrymandi extorsit voluptatem.

XXXVI.

Emma of Thanington cured of an ulcer in the foot.

Ulcere pessimo decoriatum et exesum Emmæ pedem de Tanitona,[1] pago Cantuariæ vicino, qui vidisset, etiam si cordis esset ferrei, emolliri posset ad compassionem. Quadriennium in dolore transegerat: tam diris punctionibus tantoque deperibat ardore, ut non minus gemitibus et decolorati vultus indiciis quam verbis fidem faceret. Quæ quum ulcus aqua sancta lavasset, cessavit ardor, cessavere punctiones, cessavit dolor omnimodus. Decoriato pede caro cruda obdurata sanie partim videbatur contecta, sed in brevi superducta cute nova plene convaluit.

XXXVII.

Matilda, wife of Geoffrey Paris, of Ipswich, cured of blindness.

Similiter et Gaufridi Paridis[2] uxor de Gipeswiz,[3] Maltildis,[4] annis ferme sedecim oculis adjuta[5] tantum alienis, sanctæ Cantuariensis aquæ virtutem nobis coram experta est. Nam et oculos lavit, et oculorum, ut ita dixerim, abluit cæcitatem.

XXXVIII.

Brian de l'Isle cured of a stiffness in his neck.

Allatus est etiam in lecto gestatorio Brianus de Insula, vir fin vicinia sua præposituræ potestatem exercens, et timeri magis studens quam amari. Pectori ejus mentum propemodum adhæserat, collo rigido et prorsus inflexibili: caput non aliquatenus erigere, non in aliquam partem contorquere,[6] valebat. In

[1] *Cauintonia*, P.
[2] *Parydis*, T.
[3] *Gispeswiz*, P.
[4] *Matyldis*, T.
[5] *educta*, P.
[6] *torquere*, L.

grabato ferebatur, nec equitare potens nec pedes pergere. Dolor vehemens mortisque formido[1] humilem et devotum effecerant. Positus ad ostium ecclesiæ, quasi occurreret ei martyr et diceret, "Surge, tolle grabatum "tuum et ambula," relicto lecto ad tumbam martyris pedes pervenit incessu; circumdedit collo ejus sacrista Cantuariensis ecclesiæ Robertus martyris brachile cruentatum, et melioratum dimisit. Erecto mento grabatum sancto reliquit, pedes abscessit; plene tamen non nisi in[2] multorum interpositione dierum convaluit.[3]

XXXIX.

Frodo of Suffolk cured of an ailment in his ancles.

Vidimus et Frodonem[4] quendam de terra sancti martyris Eadmundi, qui quasi per[5] duodennium in compagine pedum et tibiarum dolore quodam intolerabili fatigatus, neque fodere, neque operis hujusmodi quicquam potuit exercere. Si quando tamen, sopito dolore, quicquam operis attentabat, mox lecto receptus, etiam deambulandi facultatem amittebat. Asseverante autem ipso in somnis se accepisse, quod incommodi tanti reperiret remedium, si sancti Thomæ sotularibus pedes imposuisset, quum nullatenus inveniri potuissent, pedulem ejus calciando integram assecutus est sanitatem.

XL.

Henry, son of Eilmer of Beche (?), a cripple, cured.

Miseræ prolis parentes miserabiles, Eilmerus[6] de Beche[7] et conjux ejus Edilda,[8] apud Cantuariam meruerunt gaudii parentalis experiri delicias. Sobolem illis pietas Divina contulerat, sed sobolis munus imperfectio naturæ denigrabat. Erat iis filius quasi

[1] *mortis reformido*, L.
[2] Om. L.
[3] *non valuit*, L.
[4] *Freodonem*, T.; *Fredonem*, P.
[5] Om. L.
[6] *Aylmerus*, T.
[7] *Deche*, T. P.
[8] *Aedilda*, T.

annorum novem, Henricus, quem mater quum peperit, onus sibi adjecit potius quam dejecit. Nulla ei unquam facultas incessus, nulla standi, nulla quomodocunque surgendi exstiterat. Annis novem de loco movebatur ad locum, sed non nisi portatus. Procumbentibus cum puero parentibus, ubi martyr occubuit, post paullulum gressu collato surrexit, et baculi seu porrectæ sibi manus auxilio huc illucque, rudis et inexercitatus viator, incessit. Consolidatæ igitur sunt bases ejus et plantæ, et quod natura non dederat, exercitio apprehendit.

XLI.

William of Lincoln cured of lameness caused by scrofula.

Non minus infortunatæ mulieri, uxori[1] Willelmi cujusdam Lincoliensis,[2] non minus feliciter successit. Filio suo Willelmo, anno nativitatis suæ secundo vel tertio, struma pergrandis excrevit in renibus. Ex struma igitur dolor, ex dolore debilitas, ex debilitate tantus contractus est effectus, ut usque ad anni quinti terminum sextique principium gradiendi ab eo esset eliminata facultas. Res etiam ei impossibilis in pedes erigi; sessio intolerabilis; ipsa jacendi requies pariebat assiduitate supplicium: nullum enim in rebus humanis remedium, quod non ægritudinis et pœnæ sit causa, non intermissum; et quævis requies, non alternata quiete, quietis et nomen exuit et effectum. Arripuit itaque mater parvulum, et quem ante laboriose gestavit in utero, Cantuariam gemebunda portavit in ulnis. Distabat adhuc a civitate itinere dierum duorum, quum puero sanitas est inchoata; vidimusque ipsum postea coram patris nostri sepulcro recuperare incessum, et strumæ vix aliquod apparere vestigium.

---

[1] *uxor*, L. | [2] *Lincolliensis*, T.

XLII.

Eremburga of London, intending to be buried at St. Mary Overy's, her parish-priest claims a burial fee, to evade which she is taken to Canterbury, where she recovers.

Eo usque infirmatam novimus matronam Londoniensem Eremburgam,[1] et in tantum et a se et a suis omnibus desperatam, ut legatis omnibus quæ sui juris esse videbantur, sepulturam sibi cum canonicis apud beatæ Virginis et matris ecclesiam exposceret. Contradicit presbyter ad cujus spectare videbatur parochiam, vel funus vel pro funeris emolumento quinque solidos exigens. At conjux mulieris ejusdem, nec eam petitionis suæ volens sustinere repulsam nec sacerdotis satisfieri voluntati, cogitavit quomodo caute litem illam dirimeret. Navi ergo impositam mulierem ipse custos comitatur, timore plenior quam spei vicinior, allaturum se Cantuariam existimans funus potius quam feminam. Illa vero, tam spei expers quam timoris[2] aliena, velut insensibilis tractabatur. Exposita de navi in lectica recipitur; perventum est ad Cantuariensem ecclesiam: infertur mulier, non inducitur, ministerio plurium, non unius. Brevi temporis intervallo coram martyre jacuerat, quum et intellectum et loquelam recepit. Rediit vigor et resedit. Precibus igitur martyrem pulsat, ut vel citius ibi decedat vel citius convalescens domum pedes regrediatur. Mirati sumus, qui affuimus, præsumptuosum orationis principium; mirati nihilominus devotioni ejus condigno fidei pretio tam subito esse responsum. Mora namque non grandis intercurrit, quum velut irruente in eam Spiritu Domini exsiliit, et sancti mausoleum concito firmoque gressu sæpenumero circumiens, tandem hospitium suum juxta desiderii sui petitionem pedes petiit.

She is punished for denying to her husband the posses-

Orta vero in crastino inter eam virumque suum de quadam pecunia quæstione, dum ille repetit quod eam viderat habuisse, et illa inficians fidem sibi non haberi perpendit, etiam beatum martyrem Thomam testem

[1] *Ereburgam*, P.

[2] *spei* (repeated), L.

mendacii sui vocare non trepidat, juransque et pejerans statim infirmata est et a mente vicissim alienata. Redeunte interdum quiete reatum palam confitetur; reducitur ad martyrem; veniam cum salute rursus implorat; tantoque ad sancti sepulcrum laboravit supplicio ut pœnam perjurii solvere putaretur; rursumque respecta Divinitus pedes abscessit, sani quidem corporis, sed mentis vicinæ satis amentiæ. Processu tamen temporis penitus evasit. sion of some money.

XLIII.

In omnibus his non est aversus furor malignorum, sed adhuc manus eorum extenta; et exacuentes tanquam gladium linguas suas singula quæque Dei magnalia vel imprudenter contradicere vel versute depravare satagebant. Eorum enim imitati vestigia, qui Dominum in Beelzebub principe dæmoniorum aiebant ejicere dæmonia, disseminabant ubique monachos Cantuarienses magicis incantationibus dare operam, et arte diabolica miracula hæc simulari, non fieri; adventantes per eorum incantationes subito arripi, et ad eorum nutum ab insania dimitti, et sic agitatione diabolica cessante, sanatos videri quos infirmitas ante nulla premebat: et non erat conveniens testimonium eorum. Martyr enim in Deo faciebat virtutes, et, ut ipse ad nihilum deduceret tribulantes nos, ita hujus objectionis ictum elisit, ut oporteret eos aut ab innocentiæ nostræ læsione cessare, aut Angliam totam prædicti criminis accusare. Repente namque prodigiorum atque signorum per omnem Angliam multiplicatus est numerus; multiplicatisque veritatis testibus innocentiæ nostræ famæque consultum, et cessit malevolis nostris in mærorem et gloria nostra in confusionem ipsorum. Tot enim ad nos veritatis testes de omnibus angulis Angliæ confluxere, ut iis resistere et contradicere non possent omnes adversarii nostri. The saint's enemies deny the miracles; but these are extended throughout all England.

XLIV.

Thomas of Etton, a knight, punished by a quinsey for speaking against the saint, whom he had formerly served. (W. Cant. p. 153.)

Quibusdam tamen Christo Domini adhuc detrahentibus, quum audiret hoc de provincia Eboracensi miles, Thomas videlicet de Ethonia, ipse quoque, licet ei olim præposituram[1] de Beverleia ministranti servierit, ejus sanctitati et gloriæ derogare[2] non erubuit. Non citius in dominum suum, christum Domini, blasphemiæ venena jactaverat, quam, juxta quod scriptum est, "Flagellat Dominus omnem filium quem recipit," periculoso, ut putabatur, squinantiæ morbo percussus pæne præfocatus est. Advertens autem ex repentina infirmitatis immissione derogationis se reum esse atque correptum, in toto corde conversus ad Dominum, flagellum martyris flagello pœnitentiæ et contritionis spiritus temperare non distulit. Miram Domini justitiam mira Domini pietas est subsecuta. Non enim citius reatus sui pœnitens internas cordis lacrymas martyr obtulerat, quam omnimodo redeunte quiete totus ille dolor in nihilum evanuit, et occurrente tempore opportuno ad sancti festinans memoriam, etiam a febribus validis se postea per martyris invocationem liberatum testatus est.

On repentance, he is cured.

XLV.

Juliana, wife of R. Puintel, a knight of Essex, cured of a swelling caused by incaution as to food after childbirth.

Juliana,[3] Roberti Puintelli de Essessia, militis mihi noti, nupta, mulier non minus moribus honesta quam facie, cum aliquando, diebus paucis post partum evolutis, a cibis inutilibus minus temperans, de pisce nocuo comedisset, infirmata repente cœpit intumescere. Præstolantibus domino suo atque familia tempus curationis sive levaminis, crevit tam sua mœstitia quam ægrotantis infirmitas; cumque mulier, circa noctis se-

[1] *præpositura*, L.
[2] *erogare*, L.
[3] *Julia*, L.

quentis medium, invalescentis immoderate tumoris nullum speraret jam superesse remedium, de hominis exterioris desperata sanitate, saluti providere studuit interioris. Accersivit summa cum festinatione presbyterum, sed antequam ejus mereretur præsentiam, obmutescens loquelam amisit. Jam vero omni spe lætitiæ prorsus exclusa, nullus erat modus tristitiæ singulorum. Sola tamen duntaxat nutrix ægrotantis quæ aderat, beatum Thomam revocans ad memoriam, persuasit ut ad ejus merita confugeretur, et, voto pro ea facto, candela ad longitudinem corporis ejus et grossitudinem in honorem sancti citius efficeretur. Acquievit miles nutricis consilio. Quum igitur protenso filo mensurata fuisset, statim in latus se vertens, parum obdormivit, quantum quis gressu lento quasi stadii unius iter posset fecisse. Evigilans autem statim surrexit, gracilemque se et penitus incolumem ostendens, omnibus suis amissam reduxit lætitiam. Veniensque una cum domino suo Cantuariam, hujus miraculi nobis gaudium communicavit, et in ecclesia Cantuariensi ob sancti martyris reverentiam orationibus et gratiarum actionibus pernox invigilavit.

XLVI.

Ralph Fitz Ralph, of Lincolnshire, preserved from bleeding to death.

Indolis bonæ juvenem, Radulfum Radulfi filium, de provincia Lincoliensi, languore tabescentem, sanguis e naribus erumpens et biduo incessanter emanans reddiderat desperatum. Carminum efficaciam, vires herbarum, lapidum virtutes, incassum intentanti sacramentis extremis securior e corpore præparatur egressus. Reducitur interim parentibus et amicis desperatis martyr memorandus ad memoriam, et mulieris evangelicæ pro filia dæmoniaca clamantis tam fidem quam dolorem assumentes, martyrem devote suppliciterque per sanguinem, quem pro tuenda ecclesiæ libertate gratanter effudit, adjurant ut emanantem periclitantis juvenis san-

guinem,[1] ne moriatur, præcastiget, impetret ei vivendi spatium, gratiam conferat sanitatis. Prope est martyr omnibus invocantibus eum in veritate: surgentes omnes ab oratione juvenem sanguine restricto cernunt convaluisse ab ægritudine. Vigorem minus plene collatum alimentis postea reformavit. Viribus restitutis, martyri cum oblatione præsentatus est, comitantibus eum parentibus et hujus rei testimonium perhibentibus.

XLVII.

Cure of an illegitimate child on his mother's repentance.

Matildi Rogerioque Londoniis apud tabernas vinarias commorantibus, filius ex fornicatione natus post paucos dies infirmatus est, adeo ut mortis jam propinquæ signis in vultu manifestius apparentibus, totus refrigeratus jaceret. Plorat uterque parens, sed mater, quæ tenerius diligebat, uberius. Perpendit tandem diligentius discutiens, quod post neglectæ damna castitatis non immerito subitas fornicationis pœnas reposceretur; martyris memor effecta vitæ pristinæ renunciavit. Mira rerum conversio; non citius facta candela infantem infantisque cunabula in honorem sancti fuerat commensa, quam puer incolumis et hilaris effectus oblata sibi matris ubera suxit.

XLVIII.

Gilbert, a shoemaker of London, cured of a fistula.

Artis sutoriæ juvenis Londoniensis, nomine Gilebertus,[2] fistulæ morbo correptus, magis et magis in dies periclitabatur. Perforaverat ei pestis eadem tum ventrem tum ilia in locis quinque, et foraminum aliquod tantæ amplitudinis effecerat, ut trium digitorum latitudinem vincere videretur. Exeso ventre intestina

[1] *pium periclitantis sanguinem*, P. (Possibly *pium* by mistake for *pueri*. See above, p. 86, n. 2.)

[2] *Gyllebertus*, T.

videbantur. Desperatus igitur a suis, et auxilio destitutus humano, confugit ad divinum, et Cantuariam, licet plurimo cum labore, pervenit. Litis post orationem factam vulneribus martyris cruore, etiam nonnullam ejusdem portionem, licet parvulam, impetratam secum Londonias reportavit. Ubi singulis diebus singula perunguens vulnera, in brevi reformata sibi sanitate convaluit. Rursus igitur ad sanctum convolans, ut pro impenso sibi sanitatis munere debitas rependeret gratias, ab urbe Londoniensi usque Cantuariensem, quinquaginta videlicet passuum millia, uno die pedes perrexit, et se ipsum nobis nudum et perfecte curatum ostendens, etiam alios ad cursum invitare non timuit.

XLIX.

Hugh of Bourne cured of a fistula.

Fistula nihilominus et Hugonem de Burnis, Willelmi filium, exhauserat, et tribus annis continuis invalescendo conjunxerat morti. Defossa sub ascella caro usque ad costas ovum impositum amplo sinu reciperet. Foramen hoc magnum in novem dividebatur meatus: ascensu obliquo unus tendebatur ad pectus, alter in oppositam partem ad dorsum, tertius usque ad colli summitatem ascendebat, quartus ad renes obliquum habebat descensum; cæteri quo se flexerint, non recolo. Medicum peritum juvenis consuluit, a quo tandem desperante relictus se prorsus incurabilem esse audivit. Confugit ad sanctum, aquam petiit et accepit. Tota foramina eadem hebdomada desiccata sunt. Sanum se sentiens atque robustum operibus rusticanis atque laboribus mox cœpit insistere. Redivivo morbo laborans corripitur; ad medicinam priorem refugiens iterato curatur: lavit enim se et abiit; nec ulterius fistulam sanie manare conspexit. Ante diem octavum redintegrata carne sanissimus effectus est.

L.

The water of St. Thomas, used as an ordeal, detects the dishonesty of a shepherd in Essex.

Convivium fecerat Ricardus quidam in Essessia amicis suis [1] et notis. Epulantibus illis, introivit in domum domus opilio, pyxidem portans in manu. Cui Ricardus, "Quid," inquit, "portas, opilio?" "Aquam," ait, "Cantuariensis martyris ego affero." Et Ricardus ad opilionem, "Si [2] mihi fideliter in ministerio tibi credito "servisti, et non est in manibus tuis iniquitas, aquam "attulisti: si vero nec guttam tibi sanctus in vase "reliquit, furem te profecto comprobavit." Consenserunt ambo in eandem conditionem. Acceptam ergo pyxidem idem Ricardus coram omnibus aperuit; sed ita non dico evacuatam, sed desiccatam invenit, ac si aqua nunquam infusa fuisset. "Fili," inquit, da glo- "riam Deo: confitere quid feceris." Inficiatur ille furtum et scelus omnimodum; non habens tamen quid ad sui defensionem obtendat, nam neque lignum bibulæ qualitatis arguere potuit, quum solidum esset, nec viæ prolixioris spatia, quum non a Cantuaria, sed a vicina domo aquam attulisset. Instanter igitur exanimatus, fatetur se domino suo in caseo et butyro solvendo minus exstitisse fidelem. Indulta vero sibi pro sancti amore venia, et excessu ejus in jocum et risum et martyris gloriam converso, in ostensionem et memoriam tam jucundi miraculi pyxis eadem in ecclesia suspensa est.

LI.

Robert, canon of St. Frideswide's, Oxford, cured of constipation.

Canonicum et camerarium ecclesiæ Sanctæ Frideswithæ de Oxenefordia Robertum diarrhœa nimis attenuaverat. Sedato postea fluxu, adeo constipatus est ut fierent novissima ejus pejora prioribus. Conante eo supra modum naturæ satisfacere, versa est ei valetudo pristina in vomitum assiduum. Lecto itaque receptus, eo usque deductus est, ut, concurrentibus in eum mortis

[1] Om. L. | [2] *vere*, ins. P.

signis universis, nihil ei putaretur superesse remedii. Accessit ad ægrotantem unus e fratribus, sancti martyris Thomæ mentionem arctius ejus memoriæ volens inserere. Ille vero, martyris nomen conatus exprimere, prima syllaba prolata, secundam, utpote infirmitate graviter oppressus, reliquit intactam. Recordatus autem canonicus, qui ei assidebat, illam sanctæ recordationis aquam haberi in monasterio, cum ad eam adferendam citius cucurrisset, regressus offendit eum jam clausis oculis amisisse loquelam; os tamen illius aperiens, guttas aliquot, sancto suppliciter invocato, instillavit. At ille confestim, nullo interfluente temporis intervallo, libera et expedita voce exclamavit, "O "domine, sancte Thoma, miserere!" Dixit, statimque resedit; tantumque virium eo die recepit, ut in crastino in conventum rediret, rigorem ordinis cum cæteris more solito sustinere non veritus, eo quod solubilis effectus, nulla jam constipationis pulsaretur molestia. Quod quam vidisset ejusdem ecclesiæ prior, Magister Robertus de Crikelada, convocatis duobus canonicis, qui nunquam his quæ de beato martyre dicebantur fidem poterant adhibere, "Creditisne," inquit, "an adhuc fluctuatis?" At illi, nullum ambiguitatis scrupulum in se remansisse confessi, nonnullam interroganti contulere lætitiam. Sic pietas divina, propulsa ab uno valetudine corporis, curavit in duobus vulnus incredulitatis. Hæc ab ejusdem venerabilis prioris ore suscepimus: quem etiam ad martyrem confugere grande coegit infirmitatis incommodum; quod, cum[1] quomodo vel incurrerit vel per martyrem evaserit, ipse nobis postea, salutatione præmissa, rescripsit sic.

Two of his brethren are convinced of the saint's power by the cure.

LII.

"Præteritis[2] jam ferme duodecim annis aut eo amplius, cum essem in Sicilia, et vellem transire a

Robert of Cricklade, prior of

[1] Om. T. P.

[2] *Præ cæteris*, L.

St. Frideswide's, relates his recovery from an ailment contracted in walking between Catania and Syracuse.

" civitate Catinia usque ad Syracusam, ambulabam
" secus mare Adriaticum; sic enim se protendebat via.
" Flatus Austri cum æstu maris, quod erat in sinistra,
" inflaturam in pedem et in tibiam meam cum rubedine
" pessima intulit. Sed in perendinatione qua[1] peren-
" dinavi apud Syracusam, fomentis adhibitis et emplas-
" tris, convalui; et perfectius, cum reversus Romam
" illic pharmacia purgatus sum, nec in toto reditu meo
" in Angliam quicquam ejusmodi sensi. Veruntamen,
" postquam veni in[2] Angliam, modico intervallo tem-
" poris interveniente, rediit inflatura, sed non adeo
" amara; quam ego sæpius expellebam diversis medi-
" cinis. Hic autem annus tertius est sive quartus, ut
" æstimo, quo me morbus ille ita invasit, ut nec potio-
" nibus nec extractione sanguinis, cum etiam hirudines
" plurimas adhibuissem, nec emplastris nec fomentis
" nec unguentis, nec aliquo medicamento, pestem sedare
" potui. Erat enim inflatura magna, ita quod inflatura[3]
" super pedem spissior quam ipse pes æstimabatur
" esse; sic tibia fere usque ad genu. Emergebant etiam
" apostemata et infra et extra, ita quod vix sine
" magno dolore ea tangere valerem, et non in uno
" tantum sed in pluribus locis; cum autem ab aliquo
" eorum erumperet sanies, et videretur aliqua spes sani-
" tatis, ante quam illud siccaretur, emergebat aliud æque
" malum vel pejus. Sic succedentibus sibi pestibus,
" nulla mihi requies fieri poterat: sic, ubi videbatur tibia
" plana, emergebant pustulæ pruriginem facientes, sed
" coeuntes simul carnem a corio nudabant; nec ille
" dolor parvus. Præterea surgebant vesicæ, ad gros-
" situdinem fere pollicis implebantur, rumpebantur
" puris plenitudinem emittentes: nec ad remedium
" hoc, sed ad[4] tormentum. Postremo duo super pedem

[1] *quod*, L.

[2] *ad*, L.

[3] Omitted in text, but interlined, L.

[4] Om. L.

" eruperunt apostemata, ut non minimo dolore impo-
" nerem pedem in calceamentum vel extraherem.

"Quid plura? Intellexi morbum esse chronicum, nec
" posse humana manu curari; dicunt enim physici,
" 'Chronici morbi commoriuntur.' Testis est mihi po-
" pulus civitatis nostræ, quem cum in festis diebus,
" quando loquebar ad eos, excitans eos pro modulo meo
" ad sectandam viam justitiæ, cum interessent etiam[1]
" clerici diversorum locorum Angliæ, prætendebam ex-
" cusationem standi pro dolore prædicto, et sedens
" loquebar. In proxima præcedente Quadragesima ma-
" rore tabescebam, quia divinis celebrationibus interesse
" non potui, sicut solebam; et maxime pro mysterio
" passionis Dominicæ, cujus annua revolutio imminebat.
" Timebam etenim ne illud celebrare non valerem,
" sicut mihi incumbebat, et orabam in corde meo Do-
" minum, ut averteret faciem suam a peccatis meis, et
" exaudiret me, ut saltem his diebus persolvere, Eo
" donante, possem, quod ad ministerium meum per-
" tinebat: quod et mihi præstitit indigno Ipse cujus
" est salus, ut a Cœna Domini usque ad quartam
" feriam Paschæ ita mihi moderaretur dolor, qua-
" tinus omnia, me etiam mirante et fratribus qui
" morbum meum noverant, ad votum meum pere-
" gissem; quo peracto rediit dolor.

" Fuit autem mihi in mente[2] ad sepulcrum beatissimi
" martyris atque pontificis Thomæ visitandum ire, ex
" quo martyrii ejus insignia audivi. Cum autem
" venissem Cantuariam, pro longitudine itineris et
" magnitudine laboris ingravatus est morbus, aucta in-
" flatione: procumbens autem ad sepulcrum ejus, oravi
" Dominum ut meritis martyris sui me ab illa infirmi-
" tate liberaret; oravi martyrem ut pro me interpellaret
" Dominum; et nesciens me exauditum redii ad hos-

[1] Om. P.

[2] *at* inserted in T., which would require *irem* below; but the MS. has *ire*. P. has *quod* and *irem*.

" pitium anxius et gemens, quia ignoravi quomodo ad
" proprium domicilium redire pro nimietate doloris
" valerem. Venit mihi tandem in mentem, ut de
" sancta aqua mihi tradita pedem perunguerem; et
" pedem in pelvim ponens ex ipsa aqua feci signum
" crucis super pedem et super tibiam meam in nomine
" sanctæ Trinitatis, et in memoria beatissimi martyris:
" et perunxi utrumque. Reliquum feci projicere in
" ignem, ne pedibus conculcaretur. In crastino cum
" iter facerem, rediens ad propriam patriam, mino-
" ratum sensi dolorem et relaxationem inflationis;
" cum autem essem in hospitio meo apud Rovecestriam, cupidus videre relaxationem quam senseram,
" feci abstrahere calceamentum; et tamen quod sen-
" seram visu perspicere non poteram. Fidem inde
" habens recuperandi sanitatem, iterum perunxi eodem
" modo. In crastino pergens Londoniam, dolorem amplius sedatum et inflationis majorem relaxationem
" sensi: et hoc idem abstracto[1] calceamento apud Lon-
" doniam visu bene percepi. In tertia vero diæta multa
" facta est relaxatio, et parum doloris sensi.

" Cum autem Oxenefordiam venissem, tanto emenso
" itinere, cum deberem ex consuetudine de die in
" diem a malo in pejus proficere, me omnino sanatum
" inveni, ita quod nullum vestigium apostematum vel
" pustularum vel vesicarum apparuit, excepto quod
" aliquantulum ruboris remansit in cute; omni inflatura
" excussa, omni dolore expulso, ut non solum ego, qui
" non sensi quomodo curatus sum per manum miseri-
" cordiæ Dei et meritis beatissimi martyris, mirarer,
" sed et omnes, qui antea morbum meum viderant,
" admirantes Deum glorificarent et beatissimum mar-
" tyrem ejus. Pedem autem et tibiam multis personis
" religiosis et aliis volentibus miraculum videre ostendi.
" In veritate vobis dico coram Deo omnia sic esse

[1] *extracto*, P.

" sicut scripsi: multa quoque prætermisi ne prolixitate " legentes in tædium commoverem. Hoc addo quod " omnem laborem et eundi et standi in illa tibia et " in illo pede æque, et ut sentio melius, tolerare " possum, quam in illo pede in quo non erat infirmitas."

Hæc, ut hic posita sunt, rogatus a nobis prior prænominatus de se ipso sub festinatione rescripsit, rem potius studens exponere quam verba componere.

LIII.

William, a knight of Earley, (Berks?) cured of a like ailment.

Similem fere per omnia morbum sustinuerat miles de Erleya,[1] nomine Willelmus, annis quasi tribus: erumpebant autem in cruribus suis pedibusque vesicæ nuceæ magnitudinis, coloris tetri, ardoris ignei. Rumpebantur illæ et erumpebant aliæ et aliæ, et miserum misere decoquebant. Ubicunque rumpebantur, decoriabatur caro, pungebatur, urebatur, et tandem obdurata sanie quasi malagmate contegebatur. Quum ergo venisset tempus ut misereretur ejus Dominus, quiescenti in stratu suo juvenis apparuit, et dixit ei, " Utquid, Willelme, Cantuariam[2] non vadis? Martyri " Thomæ te devove, et vade illuc; cave ne aliqua- " tenus id omittas, placeat displiceatve[3] uxori tuæ." At ille, "Ibo, quum Deo placuerit." Excusso inter hæc verba somno ab oculis ejus, repente resedit, et stupefactus vigilantem obstupefecit[4] uxorem. Scisciatur illa quid habeat; celat ille et somno rursus opprimitur: et ecce, martyrem contemplatur cominus adsistere, et oculos in se fixos tenentem, benigno respectu quandam impetrandæ gratiæ facilitatem polliceri; assurgere se æstimat sancto et incolumitatem humiliter implorare. Excitatus surrexit; innotuit uxori suæ et quod viderat et quod volebat; annuit illa et profectus est.

---

[1] *Erelea*, L.
[2] *Cantuariæ*, L.
[3] *ev.* om. L.
[4] *obstupescit*, L.

Die primo vix mille passus perfecit, nec illos tamen pedes sed eques; melioratus est indies; venit Cantuariam,[1] excubavit in ecclesia, ubi aucto ei præter solitum cruciatu, aucta est et spes sanitatis. Crura duo cerea, librarum viginti quatuor, obtulit, suorum ad instar grandia. In crastino vero cum illum spatiatum deduceremus, omnem evanuisse dolorem confessus est. Denique domum regressus præcepit solvi calceamenta de pedibus suis; et ita se ab impedimento morbi discalceatum ostendit, ut nulla in eo infirmitatis macula, nullæ reliquiæ, nullum vestigium videretur. Nec enim cutem, ut solet, rubor et albedo distinxerant, sed sanatis ulceribus, cute redintegrata, rubore et nigredine expulsis, totum sibi candor continuus occupaverat.

LIV.

The knight's wife joins him in pilgrimage, in gratitude for the restoration of a child to his senses.

Prædicti militis uxorem postea Cantuariæ allocuti sumus, et interrogavimus qua de causa etiam ipsa venisset. "Gratias," inquit, "et oblationes veni repen-
" dere sancto pro quodam parvulo meo nondum sep-
" tenni, qui una dierum a mente alienatus clamare
" cœpit 'Ecce ubi veniunt, ecce ubi veniunt!' Pas-
" sionibus subitis[2] frequenter obmutuit; dimissus in
" eadem verba rursus erupit, 'Ecce ubi veniunt, ecce
" 'ubi veniunt!' Stupefactus est[3] dominus meus, ego
" attonita, admirata tota familia: volantes[4] omnes
" accurrimus; martyris imploravimus et impetravimus
" auxilium. Currens enim dominus meus de vesti-
" mentis ejus portiunculam, quam ei vestra contulerat
" liberalitas, attulit, et in pueri laborantis collo sus-
" pendit; qui statim, inclinato super genua paterna
" capite, modicum obdormivit, et incolumis evigilavit.
" Euntibus nobis cubitum, solvimus a collo pueri quod

[1] *Cantuariæ*, L.
[2] *suis*, L.
[3] Om. L.
[4] So Giles; *volentes*, L. T. P.

" illum a vinculis amentiæ absolverat. Vix obdormie-
" ramus, quum correptus item[1] puer amentia excla-
" mavit, 'Ecce ubi veniunt; ecce ubi veniunt!' Ex-
" silientes a lectis accurrimus; iteravimus medicinam;
" martyri pro puero spopondimus; mox ad sensum ex
" integro restitutus est. Ad hoc ergo huc veni, ut
" martyri solverem quod promisi."

LV.

A clerk of Lincoln cured of fever.

Celebris nominis clericus Lincoliensis ecclesiæ, magister Petrus Melides, tenebatur magnis febribus, quantas nunquam usque ad tempus illud habuisse se meminit. In hora accessionis de aqua gustavit, et accessionem evasit. Abiit ergo, et prædicavit in populo quia Thomas esset qui fecit eum sanum. Ex hoc jam multi male habentes veniebant ad domum ejus, ut de ejusdem aquæ benedictione gustarent, et sanarentur etiam ipsi a languoribus suis;[2] et expulit aqua febres a multis, repressit strumas viscerum vitaliumque incisionem mitigavit, hydropsin[3] etiam in quodam plene compescuit, et paralysin in alio, ne, sicut jam inceperat, damnaretur, edomuit. Puer etiam trimus, papillas matris abhorrens et præ ardore nimio linguam ab ore jugiter emissam tenens, cum stilla linguam tetigisset, e vestigio refrigeratus ad matris ubera conversus est.

Many other cures follow.

LVI.

Cures done by the dust of a place where the saint had slept.

Febribus etiam acutis decoctus clericus Londoniensis Rogerius, quum neque aquam haberet neque Cantuariam morbo prægravatus venire valeret, in quodam loco, ubi martyrem dormisse audierat, se projiciens, obdormivit. Requiem somni requies optatæ sanitatis

[1] *iterum?*

[2] A leaf is here missing in P., making a gap which reaches to *quatuor medullitus*, p. 106.

[3] *ydropisin*, L.

statim secuta est. Collectum ergo eodem de loco pulverem secum asportavit, per quem in aqua sumptum quampluribus incolumitatis administravit lætitiam. Inter tot itaque febricitantes saltem de hoc uno specificandum fuit, ut innotescat quantæ virtutis sit ejus sanguis, quum hoc pulvis lecti ejus potuerit.

LVII.

Gunzelin, monk of Norwich, cured of swelling in the arm.

Norwicensis ecclesiæ novit conventus qualiter Guncelino monacho brachium intumuerit, qualiter illud doluerit. Martyris orario brachium est obvolutum, evolutum tempus permodicum, et totum infirmitatis onus ab eo devolutum.

LVIII.

Cure of Ausfreda, daughter of Hubert of Canterbury.

Nos quoque non ignoramus qualiter Ansfredam, Huberti Cantuariensis filiam, squinantia tenuerit. Cruentatam martyris pelliciam induit, quæ statim in momento vehementem colli ejus tumorem dissolvit.

LIX.

Solomon of London recovers his sight.

Civis Londoniensis[1] Salomon fere centenarius exstitisse dignoscitur, et oculi ejus caligaverant, et videre non poterat. Qui quasi sex annis oculorum lumine privatus, eodem anno quo lumen Angliæ et cœlum illuminavit et terras illuminatus est. Ad emendationem vitam se ipsum composuit, et de martyris reliquiis oculis apparuit excæcatis. Vespere clamavit ad martyrem, et mane exaudivit vocem ejus. Quum enim duceretur mane vir idem ad ecclesiam, aperti sunt oculi ejus, et ait ducenti se, " Utquid, " inhonesta mulier, coram me sic incedis vestita? " vade, induere vestimentis tuis, et noli coram me

[1] Om. L.

" tenui lino semitecta incedere." At illa obstupescens, " Ergone," inquit, " domine, vides me?" " Video," ait, "et bene video, Deo gratias et novo martyri " nostro." Et audierunt vicini et cognati ejus quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illo, et congratulabantur ei. Convenerunt ergo ibi multi Londoniensium ut Salomonem viderent, et martyri multo devotiores effecti reversi sunt, eo quod viderunt eum fecisse hoc signum.

LX.

Cure of Henry, son of William, a knight of Maldon (Camulodunum) or of Canewdon (?).

Fecit et apud Canlevadane[1] in Essessia admirationis magnæ miraculum et omni laude dignissimum. Erat ejusdem prædii domino Willelmo militi filius unicus plusquam decennis, nomine Henricus; qui ab anno nativitatis suæ secundo, comedendi appetitu subtracto, vultu marcido et decolorato, mortuo magis quam viventi similis decem annis exstiterat. Singulis fere diebus passionibus angebatur, ac si ei novaculis acutis intestina conciderentur. Erat itaque dolor immensus, quod parentes filius ad mortem præcederet, quem hæredem sibi substitui desideraverant. Et vidit Dominus afflictionem illorum, et gemitum eorum audivit. Accidit enim die quadam, cum puerum solito gravius urgeret infirmitas, ut intraret quispiam, qui aquæ Cantuariensis afferret antidotum; quod gustatum non solum nihil alleviationis attulisse visum est, sed plurimum addidisse gravaminis. Quumque desperationi esset proximus, et vita ejus in ambiguo penderet, repente vermem semicubitalem cum putredine multa evomuit. Et mirabantur omnes de his quæ procedebant de ore ejus, et martyrem super potionis efficacia magnis vocibus efferebant. Puer vero mox obdormivit, sudavit, incolumis evigilavit. Vermis in ecclesia suspensus est.

[1] *Kenlevadene*, T.

LXI.[1]

Richard of Rokesley (since united with North Cray) cured of pain in the head.

Capitis dolor immoderatus militi venerabili Ricardo de Rokeleia[2] vivendi tædium adduxerat. Annis ferme quatuor[3] medullitus totus deperierat. Duobus annis extremis metu mortis cominus jam instantis, non semel sed septies per hebdomadas singulas ad confessionis lavacrum recurrebat;

Horat. Ep. I. iv. 13.

"Omnem namque diem sibi diluxisse supremum"

credebat. Qui amicorum edoctus et inductus consilio martyris[4] se voto peregrinationis alligavit. Datus est itaque post votum somnus oculis ejus, et requies temporibus ejus, et evigilans cum somno dolorem excussum invenit. Unde et absque mora liberatorem suum adiit, et juxta quod dicitur, "Vovete et reddite Domino Deo "vestro," vota sua et munera reddidit Deo et martyri in conspectu totius populi, in atriis domus Domini, in medio Cantuariensis Jerusalem. Denique morbo eodem ulterius non est tactus, martyris protectus patrocinio.

LXII.[5]

Nicolas, son of Hugh de Beauchamp, cured of dropsy.

Hugoni de Bello Campo filius erat hydropicus, nomine Nicolaus. Distentus per hydropisin venter, genitalia turgentia, manus tumidæ, pedes inflati, medicis desperationem, dolorem parentibus, omnibus intuentibus horrorem adducebant. Non est inventus medicus qui puerum curandum auderet suscipere, ne pecuniæ cupiditate parentes nobiles falli viderentur, dum et ab ipsis medici premium laboris acciperent et ipsum officiosissime interficerent. Omnes ut incurabilem reliquerunt. Ad medicum ergo Cantuariensem preces diriguntur.

[1] The order of this and the following chapter is reversed in T.

[2] *Bokeleia*, L.

[3] See p. 103, note 2.

[4] *martyri ?*

[5] This chapter is wanting in P.

Affertur filum, ut pueri mensuretur longitudo. Filum inter manus tractantium rumpitur, ruptum corpori pueri apponitur; mensura nec major nec minor, sed apta pueroque longitudine coæqua reperitur. Mirati sunt singuli de filo, sed de pueri sanitate amplius exhilarati. Totus enim absque medicina carnali detumuit, et in brevi medico suo se sanum obtulit.

LXIII.

Cure of Adam of Hadleigh or Headley. (?)

Adæ de Hethlega,[1] pestis ejusdem intemperantia per longi temporis tractum prægravato, in tantum ut nec sacro quadragesimali tempore tertiam dici horam jejunus præstolari valeret, non[2] dedignatus est excellentissimus Dei martyr suam in somnis exhibere præsentiam. Assistens itaque sopore depresso sic eum alloqui visus est, "Adam, dormis?" Negavit ille et ait, "Nequa-"quam, domine, sed vigilo; tu quis es?" "Ego sum," inquit, "Thomas Cantuariensis archiepiscopus, qui peri-"clitanti tibi veni conferre remedium. Curari curas?" "Curo," inquit, "domine, nihil æque desidero." Visus est ad hæc sanctus pollicem summo vertici infixum in cerebro non absque magna patientis pœna rotare, extractumque quasi tabe albescenti et putredine quadam fœtidissima illitum ostentare, et dicere, "Ecce, ad ple-"num curatus es!" Addiditque ingeminans, "Veni, "veni!" Ab illa hora sanissimus effectus, sed quo vocatus esset nescius, sancti verbis, qui eum vocavit, omissis, propriis vacavit negotiis. Diebus paucis in incuria tali expensis, rursus in somnum resoluto apparuit sanctus, et ait, "Hiene moraris adhuc? noli tardare; "veni quam cito veniendi facultatem inveneris." Exsurgens autem vir præfatus presbyterum et ætate seniorem et consilio saniorem super citatione ter[3] iterata

[1] *Hedlega*, T.; *Helega*, P.
[2] *nec*, L.
[3] Om. L.

consuluit, audiensque[1] se Cantuariam solvendarum gratiarum causa vocatum, paruit, et Cantuariæ apparens hæc omnia nobis aperuit.

LXIV.

John, chaplain to the archdeacon of Salop, freed from an obstruction in the nose.

Supervenit et optimæ indolis juvenis, archidiaconi Saleberiensis[2] Rogerii clericus, Joannes videlicet de Capella, et grande nobis de se ipso narravit miraculum. Alteram narium ab anno quarto doluerat obturatam; consultis super hoc medicis, et polypum (carunculam videlicet mortuam quæ nonnunquam in naribus excrescere solet), id esse dicentibus, remedium non invenit. Anni jam quarti finis instabat, cum, ecce, tota illa infirmitatis causa sive materia usque ad intercilium ascendente, pro nimio capitis dolore etiam insaniæ viciniam metuebat. Lecto tandem receptus, manuum, pedum, totiusque corporis sui penitus impos jacebat, adeo ut non se ipsum a latere in latus vertere, non manus vel expansas claudere vel porrigere clausas, non pedes vel protensos retrahere vel ad se collectos protendere valeret; sed quasi paralysi subita dissolutus quinque vel sex diebus sine cibi potusque refectione jaceret. Linguæ duntaxat remansit officium; allatum est periclitanti de vicinia illa Cantuariensis aquæ poculum: quumque, post peccatorum confessionem et emendationis vitæ sponsionem, Cantuariam se vovisset iturum, et in honorem martyris altare aliquod processu temporis erecturum, aquam ebibit. Mirum dictu, et vix etiam fidelibus credibile; mox ut aquam glutivit, in omnes corporis artus articulosque singulos sensit eam ad instar glaciei frigidam descendere, rursumque per totum corpus sensim ascendendo, et quasi morbum persequendo, cerebrum gravissime refrigerare: turbatoque capite solito amplius, adeo anxiatus est, ut medicinam illam vitalem ad mortem subitam sibi cessuram putaret.

[1] *que*, om. L.

[2] *Saloberniensis*, P. (See Le Neve, ed. Hardy, i. 573.)

Inter cruciatus vero anxios sternutans, et in os suum a cerebro quasi aliquid delapsum sentiens, injectis in os digitis, cerasi lapillum extraxit; statimque membrorum omnium recepit officium, et calceamenta postulans calceavit se, surgensque nulla intercurrente mora per domus aream huc illucque cœpit deambulare. Sanus quidem effectus, sed ex continuati jejunii gravamine debilitatus, lapillum eundem, ad nos veniens, nobis ostendit. sed inexorabilis secum asportavit [1]

LXV.

Robert Fitz-Jocelin, a knight of Springfield in Essex, is forewarned by the saint of his death.

Memorabile præterea memorandumque de eodem latice Cantuariæ salutifero videtur, quod sicut in infirmis innumeris sanitatem operatus est corporalem, ita et nonnullis martyre donante cessit ad salutem animarum. Jocelini [2] filius Robertus, de Springefeld [3] in Essessia, miles vitæ laudabilis, virtutum opibus et operibus misericordiæ plenus, quum graviter ægrotasset, quendam notum suum de Londoniis, Anselmum videlicet, ecclesiæ Sancti Swithuni presbyterum, accersivit. Audierat enim illum de Cantuaria venisse et aquam sanctissimi martyris secum attulisse. Quumque gustato sanctuario commoneretur a presbytero, ut fide firma sanitatem corporis a sancto postularet, "Absit," inquit, "a me, ut absolute remedium hujus corporalis infirmi-"tatis implorem. Conferat mihi Dominus per merita "sancti sui et hujus sanctuarii virtutem salutem animæ, "vel qualem mihi novit expedire." Illius ergo diei residuum et noctis sequentis medium in alleviatione plurima et magna cordis alacritate transigens, labiis oculisque compressis parum quievit. Post paululum expergefactus, viaticum et cætera morituro necessaria instanter postulavit. Mirantibus presbytero præfato

[1] Here ends Book I. in the Paris MS., and in Dr. Giles's edition.

[2] *Gocelini*, P.

[3] *Springefed*, P.

cæterisque omnibus qui affuerunt, et necesse non esse dicentibus, præsertim quum solito videretur hilarior, causamque petitionis suæ diligenter indagantibus, "Vidi," inquit, "modo beatum martyrem Thomam, quasi "in pomerio amœnissimo gloriose vestitum, interro- "gantem me quis essem vel unde oriundus, utrumne "gravis esset infirmitas qua teneor. Respondi ad "singula, ubique veritate servata. 'Ne timeas,' ait "sanctus, 'neque contristeris; quamtocius venies ad "'meam societatem.' Quia ergo diutius hic vobiscum "morari nequeo, in exhibendis mihi quæ morituro "conveniunt nolite moras innectere." Suscepto itaque viatico, quum dixisset, "In manus tuas commendo "spiritum meum; redemisti me, Domine Deus veri- "tatis," spiritum obdormienti quam morienti similior in manus Domini et martyris emisit. Si quis hoc vel nolit vel non audeat ascribere miraculo, et nostram super hoc non dedignetur audire sententiam, noverit profecto quia dum militis orationem, dum sancti appa- ritionem atque promissum, dum iterum talem militis obitum consideramus, longe gloriosius nobis apparet miraculum, quam si, sanitate corporali recepta, quam et medici forsitan præstitisse poterant, convaluisset.

LXVI.

Roger, son of Herbert of Bisley, dies piously on Ascension-eve.

Vitæ præterea probatissimæ miles de pago Glocces- trensi et sub habitus militaris specie Deo potius mili- tans quam sæculo, Rogerius[1] Hereberti filius de Bisceleia,[2] adeo coarctato[3] introrsus pectore, quasi phthisis[4] an- gustia, laborabat, ut vitales vix carperet auras. Medicos industrios consulens, et largioribus indulgens expensis, quum intelligeret aggravatam super se manum Domini, et quia est firmamentum in plaga eorum qui ponunt

[1] *Henricus*, P.
[2] *Bysseleia*, T.
[3] *coartato*, L.
[4] *tisis*, L.

carnem brachium suum,[1] in toto corde suo convertitur ad Dominum, et orationum verba, quæ propriis non acceptari meritis reformidat, meritis sanctissimi martyris Deo postulat commendari. Amicorum enim consultu propter aquam reliquiarum ejus missum et directum Cantuariam nuntium in Ascensionis Dominicæ vigilia cum aqua recepit. Satagentibus qui aderant ut de sanctuario gustaret, sicut vir tam devotionis quam discretionis immensæ, irreverentiæ malo dicebat esse cognatum, viscera jam cibis distenta tam sacrosanctis aquis infundere. In ecclesiam igitur vicinam ejus præcepto delatæ in presbyteri traduntur custodiam, ut reverenter ea nocte custoditas reverentius in crastino miles susciperet. Qui quum se in crastino Dominicis devote munisset sacramentis, et sacratissimam aquam in consecrato altaris calice juxta quod rogaverat allatam vidisset, ait presbytero, "' Nunc mihi, domine, beati " martyris aquam porrige; ea tamen conditionis lege, " ut, intercedente eodem glorioso Dei amico, vel infra " diem tertium convalescam in corpore, vel hodierna " die perpetuam consequar salutem in anima." Exhausto itaque quod erat in calice, statim quasi voluntatis Divinæ præscius, jussu proprio ab interioris thalami secreto in aulam exteriorem elatus est. Hora jam aderat qua solennis illa et ubique terrarum celebris celebrabatur processio: cumque voces clericorum in processione modulantium audiisset, ut juxta Christianæ religionis consuetudinem in cinere et cilicio extenderetur, oravit.[2] Renitentes omnes et nullatenus, eo quod necdum opus esset, acquiescentes, vicit importunitate[3] et auctoritate præcepti. In cinere igitur et cilicio

Gavanti, ii. 207, seqq., ed. Augsburg, 1763. Martene, ii. 365, ed. Venet. 1783.

[1] Dr. Giles would read *quia non est firmamentum*; but the meaning may perhaps rather be gathered from St. Augustine's words on the passage cited: "Et est firmamen- " tum in flagello eorum; non est " enim temporale flagellum eorum, " sed manet in sempiternum." Enarr. in Psalm. lxxii. 4.

[2] Om. L.

[3] *in opportunitate*, L., omitting *et auctoritate*.

positus, hujusmodi fudit orationem:—"Domine Jesu "Christe, rex gloriæ, qui hodierna die cum ineffabili "processione cœlos corporaliter ascendisti, per merita "gloriosi martyris et amici tui Thomæ, Cantuariensis "archiepiscopi, et aquæ sanctæ virtutem, quam in ejus "nomine suscepi, suscipe me hodie, Domine Jesu, ut "in processione tua, et in ejusdem martyris tui soci-"etate, merear inveniri." Dicendi vix fecerat finem, quum statim, nullo intervolante temporis articulo, quasi in somnum dulcissimum resolutus, spiritum exhalavit. Convenerant illuc clerici nonnulli, milites plures, pars plurima plebis, quibus tanto interesse spectaculo divinitus est collatum. Nec satis admirari poterant, quod per invocationem martyris ita subito tam ad voluntatem sit exauditus, quam ad salutem.

Hæc filii sui Thomæ venerabilis clerici relatu cognovimus, qui, Cantuariam vota sua Deo et martyri redditurus veniens, se ipsum a mortis vicinia per martyris invocationem asseveravit ereptum.

LXVII.

His son, Thomas, a clerk, cured of various infirmities.

Concurrentibus enim in illum infirmitatibus variis, quarum una sola, constipatio scilicet, memoriam nostram non effugit, et in quintam usque septimanam vires ipso deficiente sumentibus, de aqua supradicta gustavit, statimque solubilis effectus et ab omnium valetudinum suarum vinculis absolutus, sanus et incolumis evasit.

LXVIII.

Some pilgrims, bound for Compostella, are saved from shipwreck, and brought

Profecturi ad Sanctum Jacobum peregrini quum naves conscendissent, et cursu prospero ad portum desideratum appropinquassent, repulsi sunt irruente vento contrario validaque tempestate diebus nonnullis huc illucque fugati. Pluribus igitur diebus variorum ventorum impulsu ventilati, quum, crescente tempestate,

spes nulla salutis, nullum superesset vitæ præsidium, iræ Dei merita sanctissimi martyris opponunt; invocant sanctum ut succurrat, ne illos tempestas aquæ demergat, neque absorbeat eos profundum. Vovent se, si eruantur, Cantuariam ituros, sanctumque mùneribus et oblationibus honoraturos. Et oravit martyr, ut credimus, pro illis ad Dominum, et exauditus est pro sua reverentia. Aliis enim navibus, quæ in eodem laborabant periculo, subito non comparentibus, ea, quæ se votis talibus obligaverat, ad portum Sandwici prospere impellitur; ubi et ipse sanctus Dei martyr et ad exsilium compulsus[1] navem conscendit, et ab exsilio revocatus applicuit. Aliæ vero naves venerunt in altitudinem maris, et tempestas demersit eas. Hi vero exeuntes de navi Cantuariam properaverunt, et vota solventes hæc nobis fideliter, ut credimus, retulerunt; plures etiam illorum cruces, quas, Anglorum more, sancto Jacobo destinaverunt, liberatori suo Thomæ reliquerunt. into Sandwich harbour

LXIX.

Laborabant alii in æquore, ventorumque flatu subtracto, stabat navis in æquore fixa, æquor æquale, aer immobilis, velum navis immotum. Et clamaverunt ad Dominum, qui producit ventos de thesauris suis, et in orationis suæ commendationem martyris gloriosi merita prætendunt, collectam faciunt, cereum sancto promittunt; et irruit repente ventus in vela copiosus, et ad portum eos desideratum prospero cursu devexit. Et cœperunt omnes de martyre mirari, et dicere quia "Venti et mare obediunt ei." Others, becalmed, are brought into port by a favourable wind.

LXX.

De Cestria miles Willelmus brachium dextrum complicatum nullatenus extendere, nullatenus a pectore William, a knight of Chester,

[1] *pulsus*, L.; *expulsus*, P.

recovers the use of his right arm.

valebat elongare. Invocavit martyrem, iter ad ipsum indilate se arrepturum promisit. E vestigio, fugato dolore, perfectaque sibi collata sanitate, brachium libere et expedite extendit.

LXXI.

Ralph of Essex cured of a swelling in his arm.

Alii cuidam, Radulfo de Essessia, adeo brachium intumuerat, ut penitus desperato nemo vitam præsumeret polliceri; femur proprium grossitudine vincebat, nec illud ullatenus in aliquam partem flectere poterat vel movere. Hebdomadas circiter quinque lecto detentus, unicum mali tanti remedium mortem præstolabatur. Anxius admodum et nescius quid agere valeret, denarium tandem accepit, brachioque undique signum crucis imprimens, pro martyris nomine denarium eundem porrexit egeno: cereum insuper brachium juxta brachii sui longitudinem fieri præcepit martyri post acceptam sanitatem offerendum.[1] Illico dolor aufugit; paulatim tumor ille resedit.

LXXII.

Ada of London recovers from a decline.

Emarcuerat juvencula Londoniensis Ada languore diutino et ad ultimum tam aliena fuerat effecta vigoris, ut nec in lecto sine alicujus ministerio, vel funis desuper pendentis adminiculo, se ipsam laterum commutatione relevare valeret. Hæc post secundam in somnis admonitionem ad littus Cantuariæ proximum vehiculo portata navali, equo imponitur, et manibus alienis super equum retenta, devehitur Cantuariam. Ad occidentale civitatis suburbium perventum est. Audito ibi esse bonæ opinionis et vitæ probatæ presbyterum, reatus suos in auribus ejus deploratura, de equo deponitur. Mirum dictu, quæ, ut prædictum est, absque alterius auxilio equo[2] insidere non potuit, de equo

[1] Om. L. | [2] Om. P.

deposita, in pedes constitit, et cum presbytero usque in ecclesiam processit. Viri autem qui comitabantur cum ea stabant stupefacti. Depositis igitur coram seniore peccatorum suorum sarcinulis, et ex repentino vigore spe sanitatis plenioris[1] concepta,[2] ad tumbam amici Dei Thomæ properavit, pristinæque ipso eodem die redonata sanitati, gratulabunda recessit.

LXXIII.

Thomas, son of Adam, in the [Romney ?] marshes, freed from calculus.

Calculi anxietate peribat puer de mariscis, Thomas filius Adæ. Urinæ provocanti quoties oportebat satisfacere, clamoribus atque gemitibus miserabilibus ad compassionem audientium corda compellebat. Hic igitur, quum inter ægrotos alios una cum parentibus suis martyris implorasset auxilium, oculosque tenuem clausisset in somnum, forte urina cogente surrexit, egressusque de monasterio, calculum in arenam minutissimam comminutum absque angustia cum urina simul ejecit; nec aliquam ulterius inde molestiam perpessus est.

LXXIV.

Lefseda recovers the sight of her right eye.

Eisdem quoque de finibus mulier Lefseda,[3] quæ oculi dextri cæcitatem plangebat, quum de aqua sancta gustasset, ad locum martyrii regressa, dextrum recepit sinistro non longe deteriorem, multa tamen ante perpessa est.

LXXV.

Godiva of Chelmsford recovers her sight, but not perfectly.

Sed et de Chelemeresfordia mulier Godiva,[4] quinquennio cæcitate damnata, coram sepulcro martyris corruens, radium solarem conspexit; corpora coloresque discrevit; visum tamen perfecte non recepit.

[1] *sanioris*, P.
[2] *recepta*, L.
[3] *Jebseda*, P.
[4] *Godina*, P.

LXXVI.

Geoffrey, son of Liviva of Chalgrave, blind from his birth, receives sight.

Illud etiam evangelicum de cæco nato miraculum, qui mirantibus et malignantibus intulit Judæis, "A "sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos "cæci nati," ad sepulcrum gloriosi martyris Thomæ et vidimus et testificamur iteratum. Annorum circiter quatuordecim puer a nativitate cæcus, Gaufridus Livivæ de Chealgrave filius, Cantuariam ducatu et auxilio venerat materno. Tactis oculis suis pretioso martyris cruore, et nocte sequenti incredibiliter intumescentibus, tanta sanies emanavit, ut qui quantitatem veraciter velit assignare, veritatis metas forsitan videatur excedere; quod et aliis innumeris, tam sanis indignis ad cruciatum, quam infirmis dignis ad sanitatem, evenire conspeximus. Post tertium vero diem, quum, compresso tumore, oculos adhuc sanguine condensato rubentes aperuisset, quicquid oculis suis præjacebat, se videre manifestis comprobavit indiciis. Varios tamen rerum colores licet oculis perspicue videret, nominibus propriis, excepta duntaxat albedine, nescivit distinguere. Qua vero ratione solam eam cognoverit, non invenio, nisi quod lux et candor, sicut amor et gaudium horumque similia, humanæ naturæ cognata videntur, et animæ naturaliter amica. Unde forsitan reliquorum colorum minus naturalium minusque placentium habens ignorantiam, solius albedinis placentis notitiam videtur facilius potuisse concipere. Sanguine igitur paulatim ab oculis[1] evanescente, melioratus, cum gaudio plurimo tam matris suæ quam suorum, domum repedavit.

He knows white, but not colours.

LXXVII.

Cure of a cripple, daughter

De Tanatos[2] insula Guibertus filiam suam parvulam martyri et attulit et obtulit erigendam. Erant ei

[1] *ab oculis*, om. P. | [2] *Tanathos*, T.

dextri pedis digiti omnes contracti, plantæque suppositi. Baculo potius se portabat quam pedibus: plantæ usum summitas cratis habebat. Ante sepulcrum projicitur: tenduntur nervi, digiti eriguntur. Erectis perfectissime digitis exsiliit, et plantam, qua nunquam solum contigerat, solo, licet adhuc minus solido, fixit. of Gilbert of Thanet.

Explicit Liber Secundus. Incipit Tertius.

I.

At the approach of Whitsuntide,

Instabat jam magnus ille dies festivitatis, in quo et igne cœlesti mons Sion incanduit, et super discipulos Christi Spiritus Sanctus in igneis linguis descendit; O diem lætitiæ, quem nobis non solum festivitatis celebritas, sed et miraculi præcurrentis similitudo reddidit lætiorem! Non enim sustinuit Domini Jesu benignitas miraculi tanti gloriam usque in diem festum protelare, sed diem gloriæ cum ipsa dici gloria prævenienS, misso super sancti sepulcrum cœlitus igne, et illorum apostolorum condiscipulum et cohæredem miraculi similitudine ostendit, et mœrenti adhuc ecclesiæ gratiam novæ consolationis adjecit.

the daughter of Aylward of Canterbury is cured of fits.

Duobus diebus continuis ecclesiam clamore compleverat civis Cantuariensis Aylwardi[1] filia, cadens in terram et seipsam nescientem allidens. Ablata tandem per invocationem sancti infirmitate quam habuerat, oblationis quam non habebat stetit sollicita. Miserta est ejus matrona quædam, quæ casu pertransiens cereæ modicum in manu portabat, extractumque a sinu suo filum acus retortum duplicavit. Duplicato ceram copiose circumdedit, præstans virgini quod illa offerret martyri. Accensa candela ex considentis monachi præcepto in medio sepulcri figitur comburenda: sed mutat ejus propositum miraculi subsequentis lætitia. Mox enim ab opposita fenestra ventus tenuis irruit, et inter alia circumjacentia luminaria, solam puellæ candelam exstinxit, cujus et spissior erat cera et lychnus exilior; cereæ siquidem copia lichnique tenuitate non apte satis adinvicem sibi respondentibus, et ardere vix poterat, et de facili valebat exstingui. Linum fumigans monachus intuitus, accito ministro, "Videsne," inquit, "puellæ candelam exstinctam? reaccende illam." Accelerante illo, dum se de his quæ habebat in mani-

A taper, given to her by a woman for an offering, is extinguished and miraculously relighted.

[1] *Elfwardi*, L.; *Eswardi*, P.

bus cupit expedire, sine ministerio humano reaccensa conspicitur. Interfuit huic gloriosæ visioni non dico vir unus, sed populus, qui candelam ita exstinctam viderat ut fumum copiosum in altum porrigeret: quam jam divinitus ita videbat reaccensam, ut longum admodum crinem flamma produceret. Et licet, ut prædictum est, exilis esset lychni, ceræque spissioris, tanta illam celeritate ignis idem consumpsit, ut vix inde modicum eriperetur. Exstincta est autem quantocius ut vel aliquid de ea remaneret, ne et ipsa simul amitteretur et ignis.

Inference as to the glory of the saint.

Dicant nunc proditores ille et parricidæ, qui sanctum proditionis accusantes peremerunt, ubi unquam vel legerint vel audierint proditorem vel criminosum aliquem tali clarificatum miraculo. Super filios Aaron, Nadab et Abiud, ignis quidem a Domino descendit, sed devorans, non coruscans. In murmuratores in deserto ignis Domini accensus est, sed exstinguens, non vivificans. In Choræ fautores ducentos quinquaginta ignis cœlestis occidit, sed universos occidit. Quinquagenarios duos sub Helya ignis de cœlo circumdedit; sed prostravit, non illustravit. Circumfulsit Saulum lux de cœlo; sed excæcavit, non illuminavit. Super Thomam vero nostrum ignis a Domino descendit, non quasi super criminosum ad pœnam, sed ut super innocentem ad gloriam. Cessent igitur maligni gloriosum Dei amicum vel mortuum persequi, et ex miraculosis operibus innocentiæ suæ claritatem et caritatis fervorem perpendant. Quid enim lux super lucem descendens innuit, nisi exstitisse martyrem lucis filium, lumen universalis ecclesiæ, Spiritus Sancti habitaculum, in quo flagraverat ignis quem venit Dominus in terram mittere? Hoc enim et super Thomam nostrum significasse videtur, quod dudum super Martinum mirabilem; nam et super Martinum quædam lux cœlestis apparuit, sed adsistentem altario, non in sepulcro jacentem. Martinum Dominus tantum semel hujusmodi donavit glo-

Sulp. Severus, Dialog. ii. 2. (Migne, Patrol. xx. 202).

via; Helyam secundo; Thomam nostrum quarta ejusdem miraculi iteratione privilegiavit.

II.

Two candles offered by Godith, daughter of Baldwin of Wye, are relighted when extinguished on Whitsun Monday.

Secundum namque Pentecostes diem simili modo martyr nobis secundavit; lumenque cœleste, quod ante perdidisse doluimus, et conferre nobis dignatus est et conservare. Adolescentulæ virgini, patre Baldwino de Wi progenitæ, Godithæ, graviter infirmanti, eo die sanctus solitæ miserationis munus impendit. Erant autem prædictæ virgini candelæ binæ accensæ, altera in pavimento jacens, altera parieti affixa. Cum ergo corpore debili gressuque labanti[1] non posset consistere, in terram collapsa, in pavimento jacentem exstinxit. Surgens ut exstinctam reaccenderet, manibus tremulis, etiam parieti affixam dejecit. Privatos lumine glomos manibus ambabus arripuit, et ad multitudinem quæ confluxerat conversa, "Væ," inquit, "mihi miseræ; "ecce candelæ meæ ambæ exstinctæ sunt!" magisque turbata, quod in omni turba nihil luminis intueretur, sororemque suam germanam longius in templo contemplata, "Nonne vides," inquit, "soror mea? accende "candelas meas." Negavit illa, timere se asserens et illius contactum, et ad illam accessum; at illa gemebunda et querula, "O," inquit, "domina dulcissima "virgo Maria, O sancte domine Thoma, Christi Jesu "martyr, quid actura sum? ecce candelæ meæ ex-"stinctæ sunt." O martyris benignitatem! O pietatem mellifluam! vere oculi ejus super afflictos, et aures ejus ad preces eorum. Dum huc illucque puella respiceret, et ad candelas inter gemitus querulos lumina retorqueret, igne novo utraque incanduit; turbamque multam, quæ convenerat ad diem festum, hujusque

[1] *labenti*, L.

miraculi gloriam fuerat contemplata, respiciens, "Vi-
"distis," inquit, "domini mei! ecce candelas meas
"beatus martyr Thomas accendit." Difficillimum esset relatu quanta omnibus fuerit exsultatio, quos lacrymarum effuderint imbres, quantas Deo gratias exsolverint. Flexis genibus et manibus erectis, dant gloriam Deo, et post gratiarum actiones multimodas, per universam civitatem Cantuariensem, gaudium suum cæteris communicaturi, dispersi sunt. Accensa sunt illo igne cuncta ecclesiæ luminaria. Candelæ partim repositæ, partim divisæ petentibus. Per omnia benedictus Dominus, cujus ignis est in Cantuariensi Sion, et caminus ejus in cœlesti Jerusalem!

III.

Other instances of candles relighted.

Duplicavit enim statim in eodem momento gratiæ munus quod dederat, ut fieret subsequens miraculum confirmatio præcedentis. Gregatim ad ignem novum ruente populo, et pignus cœleste secum ad propria reportante, accurrens inter alios mulier, accensa candela, focum inde accensura domum remeavit. Ventum est ad ecclesiæ januam, et impetu venti lumen, quod ferebat, exstinctum est. "Sancte," inquit, "Thoma "martyr, adjuva! lumen perdidi quod ferebam." Vix sanctum invocaverat, cum repente flammam nutu Divino recepit. Astitit rei hujus testis optimi testimonii presbyter Fredericus, clerici nonnulli, laicorum multitudo non parva. Sed et de reliquis candelis, in quas advenit ignis Divinus, testes habentes innumeros, propter nominum barbariem scripto ipsos commendare omisimus.

IV.

A similar miracle on Whitsun Tuesday.

Tertium quoque Pentecostes diem idem signum nobis coram insignivit. Alanus quidam cum parvulo, quem contractum attulerat, sepulcro martyris assistens, ora-

bat. Tenebat puer in dextra candelam, quæ ne forte de pueri manu laberetur, supposita pater manu ejus propria debilitatem manus puerilis adjuvit. Casu candela eadem exstincta est. Stabat vir sine lumine juxta lucernam Angliæ; quasi momento de lucerna nostra lux egressa est, exstinctamque candelam ignis novus illuminavit. Ita in Paracliti Spiritus Sancti festivitate quater per ignem respectos Paraclitus lætificavit, concordantibus pulchre cum festivitate miraculis.

V.

Cure of Gunnilda of Elvaston (?).

Sed et infirmis diebus eisdem gratia curationum non defuit. Annos circiter duos atque dimidium, miseros Gunnildæ artus, de villa quam Elfiestun[1] Angli appellant, ægritudo gravis miserabiliter depaverat. Tandem vero tota morbi materia in pedes devoluta, nec aliquatenus incedere nec ad momentum stare vel super plumam poterat. Pedum etenim plantas teneras adeo plenasque doloris habebat, ut ad tactum etiam levissimum obstupescerent. Lecto itaque recepta, mensibus sex vitam invisam in continua quadam morte transegerat. Hæc ad locum ubi martyr morte temporali vitam mutavit[2] æternam, a duobus servientibus allata est. Aliquandiu ibidem quiescens, orationibus institerat, cum ecce repentino reparata[3] vigore in pedes surrexit. Convolantibus ad eam vernaculis suis, ne non sustentata corrueret, "Discedite," inquit, "et me mihi "dimittite; ad domini mei sepulcrum pedes ire ten- "tabo." Quo quum lento quidem et debili gressu venisset, et residentibus nobis ibidem infirmitatis suæ testes produxissest, oratione facta, etiam ad hospitium suum longe remotum gressu solidiore perrexit. Convaluit igitur et abiit.

---

[1] *Elfsiestun*, L.; *Elfiesimine*, P.
[2] *mutuavit*, B.
[3] *reparato*, L.

VI.[1]

Cure of Albreda, wife of Eustace of Malling.

Eustachii conjux de Meallinges, Albreda, in latere læsa fecerat abortivum; lectoque sese recipiens, quasi anno uno languoris emarcuit. Postea licet surgendi facultate redeunte gauderet, tam cordis defectu quam corporis anxia, ire non poterat. Ad locum allata martyris cruore sanctificatum, in orationem se dedit. Surrexit incolumis, et recte solideque incedens, nobis, qui eam et vidimus et allocuti sumus, nullo se infirmitatis vel debilitatis incommodo pulsari confessa est.

VII.

Aylmer, of Canterbury, cured of paralysis.

In cophino etiam singulis afferebatur diebus juvenis Cantuariensis Ailmerus, quem ab umbilico et infra paralysis totum dissolverat. Non nisi dimidius vixerat fere biennio. Ferro candenti si forte partes mortificatas transfigeres, immutato vultu perseverantem videres, nec ullis indiciis molestiæ quicquam se perpeti comprobantem. Impositi sunt aliquando pedes ejus in ignem; sed nec impositos extraxit, nec ardorem expavit. Aliquot itaque, ut dictum est, diebus in cophino allatus ad sanctum, et in marmoreo ecclesiæ pavimento collocatus, paulatim membrorum motum suscepit et usum, et statuit martyr supra petram pedes[2] ejus et direxit gressus ejus; qui primo quidem ex languore diutino debilis, baculos in auxilium sumpsit, quos in brevi roboratus corroboratori sui reliquit. Immisit ergo Dominus in os populi canticum novum, carmen Deo nostro. Viderunt enim multi et timuerunt, et speraverunt in Domino.

[1] In the Lambeth MS. this chapter, like the preceding, is numbered V., and the mistake is continued through the following twelve chapters.

[2] Om. L.

VIII.

Eilwin, of Berkhampstead, cured of lameness.

Eilwinus de Berchamstede, renum pressus femorumque dolore, quum tandem, ad omne opus inutilis, sui ipsius impos esset effectus, annis non minus sexdecim duobus baculis totus innixus incedebat. Dorso curvo varicosum putavimus; erat enim inclinatus, nec omnino poterat sursum respicere. Involutis tam corio quam pannis baculorum suorum summitatibus, ne sibi vel decoriarentur vel læderentur ascellæ, diligenter præcaverat. Ne baculi usu assiduo prorsus attererentur, ferro contexerat extremitates. Annis autem, ut prædictum[1] est, plus minus sedecim, sine omni miseriæ suæ remedio evolutis, quum vidisset plurimos a memoria martyris laude et memoria dignissimi redire incolumes, quos illuc perrexisse ægrotos et debiles noverat, cum aliis iter arripiens, Cantuariam licet diætis imparibus tetendit. Pervenit tandem ad locum, et ante martyris loculum flexis, prout poterat, genibus, ut inflictam sibi pro peccatis suis evaderet infirmitatem, Deum studuit et martyrem tam oblatione quam oratione complacare. Vix posita oblatione a solo surrexerat, cum toto corpore tremens iterum solo prostratus est, statimque resurgens absque baculo constitit in pedes erectus. Quod cum præsens aspicerem, tam illum quam alium ægrotum, ejusdem vicinum, de quo consequenter subnectam, a turba seorsum ducere curavi, uni adhuc baculo cum incederet innitentem. Modicum in oratione jacuerat, cum accito puero baculos beato martyri tradidit portandos: ipse præcedentem puerum baculosque præferentem manibus in cœlum erectis subsecutus est. Quod videns omnis populus flexis genibus in terram prosternitur, in lacrymas uberes resolutus præ gaudio. Relictis igitur sancto cum gratiarum actione baculis, sanus et incolumis gaudensque recessit.

[1] *dictum*, L.

IX.

Cure of his companion, Walter.

Habuerat autem quendam vicinum suum itineris sui comitem, Walterum, qui caligantibus oculis uxoris ductu venerat. Membra illi genitalia in tumorem immensum evaserant, et vitam in mortem quandam decennem porrectam duxerat invitus. Hominibus incurabilis, martyris curam deposcit;[1] Deum, qui non quantum, sed ex quanto detur attendit, in martyre suo qua poterat oblatione honorans, sicut vicino suo prædicto comes fuerat in labore itineris, sic factus est in gaudio restitutæ sibi sanitatis. Etenim tam visus recuperati particeps quam doloris expers amissi, etiam tumorem membrorum detumuisse confessus est. Ut ergo breviter sit dicere, hi duo egeni, simul ad sepulcrum venientes, simul corruentes in terram, simul surgentes, simul miseratione Divina curati, simul cum gaudio magno recedentes, omnes nos qui aderamus, et rei hujus testes exsistimus, congaudentes, immo præ gaudio complorantes reliquerunt. Ambos postea vidi, non ut prius pannosos, sed validæ virtutis homines et bene vestitos.

X.

The daughter of Wedeman, of Folkestone, cured of contraction in the fingers.

Septennis puellula de Folkestania,[2] Wedemanni filia, utriusque manus digitos ad digitorum radices habens inflexos, manibus alebatur alienis. Nervis enim a nativitate contractis, nunquam sibi cibum manibus propriis administraverat. Impositam equo pater ad sanctum attulit; et in medio ecclesiæ collocatam[3] Deo et martyri attentius commendavit. Die sequenti manuum digiti omnes erecti sunt, medio dexteræ duntaxat excepto, quem virtus cœlestis aliquantulum curvum reliquit. Præcaverat autem pater per peccato-

[1] *Auxilio destitutus humano, confugit ad Divinum*, P.

[2] *Folkestane*, P.

[3] *collatam*, L.

rum suorum confessionem ac satisfactionem congruam,[1] ne peccatis propriis vel puellæ præpediret sanitatem, vel ne habitam super ea tanto tractu temporis tristitiam non evaderet.

XI.

Spiritual good effects of the miracles.

Sic, sic Omnipotentis miseratio per beati et gloriosi martyris sui merita animarum potius providet saluti quam corporum. Jam enim vix aliquis vel ad sancti sepulcrum quicquam petiturus accedere, vel etiam portas Cantuariensis ecclesiæ præsumit intrare, nisi prius in fonte confessionis et lacrymis propriis rebaptizatus emendatioris vitæ se futurum esse promiserit. Audemus procul dubio in verbo veritatis asserere multos multorum annorum curriculis criminalibus implicitos absque confessionis medicina spiritualiter ægrotasse, qui ob martyris reverentiam, antequam ad sanctissimum ejus corpus auderent accedere, vitæ veteri et vitiorum tenebris renunciantes, ad innocentiæ lucem per confessionis viam confugerunt. Quod vel breviter tetigisse non ab re esse videtur; quia quanto anima pars est hominis potior, tanta constat curationem ipsius gloriosius esse miraculum.

XII.

Liveva of Leytonstone(?) restored to the use of eyes and hands.

Inter eos, qui oculos habentes non videbant, Livevam, Godrici conjugem de Leftstanestun,[2] vidimus ita perspicue detersa cæcitate videntem, ut nobis coram per foramen acus angustum tenue filum traduceret; quod etiam nonnulli vel curiositatis vel lætitiæ causa sæpius iterari fecerunt. Manus etiam horrendum inflatas, subsidente tumore, tenues et exiles reportavit.

[1] *pro . . confessione ac satisfactione congrua*, L.

[2] *Lestanestune*, P.

XIII.

Robert, of London, recovers the sight of his right eye only.

Sed et Londoniensis quidam Robertus, qui quadriennio nec solum nec solem fuerat contemplatus, a lumine nostro lumen obtinuit, et quidem de oculo dextro dextre, de sinistro sinistre, sibi successit; nam illo illuminato, istum qualem attulit, talem retulit.

XIV.

Henry, son of Elias, from the marshes (see p. 115), receives the sight of one eye.

Indifferenter contigit puero de mariscis, Henrico Helyæ filio: venit oculo cæcus utroque, alterius visu remeavit.

XV.

Aviee, daughter of Ordgar of Goshall (in Ash-next-Sandwich), is cured of lameness.

Volutabatur[1] cum aliis in ecclesia clamans et ejulans Aviza de Gosehale,[2] Ordgari filia pelliparii, quam in hanc lucem mater utrinque claudam produxerat. Cessante dolore, quem ex nervorum extensione sustinuerat, erectam se anhela voce confessa est. Testes infirmitatis ejus quærentes, duos fideles invenimus, et quia fide digniora sunt quæ comprobat visus, quam quæ auditu percipiuntur, huc illucque per aream jussa deambulare nihil nobis reliquit ambigui. Erat autem puella ætatis jam nubilis, annorum quasi sedecim.

XVI.

Godiva of Stratford cured of noises and pain in her head.

Venit et de Stratfordia mulier Godiva, facta sicut homo non audiens. Audiebat autem sonum in capite, quasi sonum tonitrui magni, qui omnem vocem omnemque sonum ab auribus illius excludebat. Capitis dolorem ad unguem describere nesciebat. Infusa est in aures surdas aquæ stilla, omnimodæ infirmitatis expulsiva. Ad tumbam paululum oranti præcedentis

[1] *Voluptabatur*, L. | [2] *Gesehale*, P.

doloris sufficiens perfectumque remedium divinitus est collatum: auribus ad usum restitutis, et capitis reformata quiete, sana est reversa, dignam dignæ devotionis et fidei reportans mercedem.

XVII.

Cure of William de Broc.

Sed quid magni esset, si sanctus diligentes se diligeret? hoc etenim [1] ethnici faciunt et publicani. Angusti sinus est caritas quæ sic admittit proximum ut inimicum excludat; melliflua vero piissimi patris nostri Thomæ benignitas æmulos suos non solum patienter sustinuit, et enutrivit ad pœnitentiam, sed et piissime convertit et admisit in gratiam. Thalami regii ostiarius Robertus de Broc ejusdem cognominis fratrem habebat Guillelmum, qui, febribus validis ab anno quarto membra depastus, viscerum insuper gravi vitaliumque torquebatur incisione, acsi novaculis acutis in minutias concideretur. Radicato in eo morbo, non assiduo sed frequenti laborabat lecti fastidio, nunc tribus nunc quatuor aut quinque septimanis, nunc anni spatio jacens continuato. Sed et pectore et ventre in tumorem insolitum excrescente, nullius medicamenti sensit efficaciam. Certificatus denique super miraculorum gloria, quibus Dominus sanctum suum mirificavit, compunctus est corde, quod ei vel in carne viventi, vel post carnis depositionem glorificato, derogasset. Cantuariam, ut satisfactione sanitatem impetraret, properavit. Hausto latice salutari, vix ad hospitium fuerat reversus, quum morbi materiam, viride variique coloris virus, evomuit. In crastino iterum eadem usus medicina, ejusdem efficaciæ gratiam experiri promeruit. Tertio vero die sumptam aquam, nausea cessante, retinuit, pristinæque sanitati redonatus, nemini malignantium hæc se negaturum esse promisit.

---

[1] *et*, ins. P.

XVIII.

Adventure of a boy on his way from Salisbury to Marlborough (Sunday before Ascension, 1171).

Mirabile quiddam ante narrasse debueram, quod, hactenus apud me oblivione sepultum, nunc tandem ad memoriam reducens subnectam. Mane prima sabbati surgens Rogerii cujusdam Saresberiensis filius Ricardus exiit de villa Saresberiensi Merlebergam iturus, ferens avunculis suis et amicis nuntium de morte materna. Urbem egresso anus occurrit, eleemosynam postulans. Comparaverat autem puer panes duos minuto uno; quorum altero prolato dimidiavit eum pauperculæ, et procedens quasi millia quinque obvios habuit in planitie grandi viros tres statura proceros, habito quasi heremitas, staminiis albis vestitos. Medius autem illorum, reliquis paulo eminentior, canos habebat paucos, et in manibus vas æreum cruore plenum portabat. Quos puer ut vidit, extimuit, et inhorruerunt pili capitis ejus, maxime cum sanguinem advertisset. Suspicabatur enim quod hominem aliquem interfecissent, eo quod vasta valde esset planities, et locus longe ab hominum habitatione segregatus. Videbantur vero personæ valde venerabiles et religiosæ, maxime qui sanguinem ferebat: qui etiam, solus puerum allocutus, unde vel quo pergeret percunctatur. Addit[1] et ait, "Panemne portas?" "Porto," inquit, "domine." Tum ille "Partem ergo "nobis porrige." At puer reverendum loquentis vultum intuens, reverentiam ei, qualem potuit, exhibuit, et integrum ei panem[2] porrexit. Tunc ille qui loquebatur, "Nolo integrum; sed illam panis medietatem, cujus comparem vetulæ hodie mane dedisti." Hæc admiranti rursus unde magis admiraretur intulit, "Meministi quid tibi nocte ista in somnis fuerit ostensum?" Respondit puer obstupefactus, "Bene memini." Viderat autem in somnis angelici vultus juvenem ducentem se, sibique, quasi super excelsum murum collocato, et

[1] *Audit*, T. | [2] Om. L.

tormenta gehennalia et deliciosam Paradisi mansionem ostendere. Hæc puer et se reminisci aiebat, et illum non ignorare mirabatur. Animosior tamen factus interrogavit eum qui se interrogaverat, "Quid est, domine, quod portas?" At ille, "Sanguis beati Thomæ "Cantuariensis archiepiscopi"; adjecitque dicens ad puerum, "Ne procedas, fili, sed quantocius revertere, "et dic decano canonicisque Saresberiensibus ut circa "urbem processionem faciant. Si facere noluerint, "sciant tempestatem maximam super villam esse "venturam." Cumque puer abiret,[1] "Vade," inquit, "cito, et cave ne respicias retro antequam stadio uno "a nobis fueris elongatus." Respexit igitur puer, postquam stadii iter confecerat, et solum se in tota illa planitie invenit; et longe lateque circumspiciens, neminem videre potuit, cum nec homuncio illum latere posset, etiam in quinto vel sexto milliario constitutus. Et in hoc quoque super omnia miratus rediit, canonicisque[2] quæ viderat et audierat enarravit; et crediderunt ei.

Hæc primis miraculorum diebus facta sunt, Dominica videlicet ante Ascensionem Dominicam quæ prima fuit post martyris passionem, antequam sanguis et aqua martyris in longinquas regiones deferrentur; quæ qui voluerit adscribere miraculo, adscribat. Mihi autem, quantum perpendere valeo, videtur per sanguinem, quem tres viri illi ferebant, potuisse significari Cantuariensis agni cruorem passim per orbem terrarum, sicut inpræsentiarum cernitur, esse circumferendum; quippe in brevi multiplicata sunt valde miracula, martyris fama longe lateque vulgata, et aqua illa cum sanguine per omnes Angliæ regiones deportata.

---

[1] *abisset*, L.

[2] *que*, om. L.

XIX.[1]

Liveva of Darenth, having stolen some of the saint's water, loses it and what she before had.

Hauriebant autem omnes in gaudio aquas de fonte nostro salutari, domumque secum in vasis ligneis fictilibusve reportabant. Accessit in multitudine juvencula de Derenta, Liveva, pyxidem proferens, haustumque salutiferum infundi deposcens; frater vero, qui ea hora miscebat infirmis, quum sublevasset oculos, et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, aquæ jam jamque deficientis penuriam timens ac præcavens, solito parcius singulis dividebat. Juvencula itaque præfata, portione aquæ in vase suo suscepta, institit ut amplius acciperet; negante illo, et ad alios singulos intendente, surripuit illa furtim quod ille negaverat; scyphumque, quem proximum sibi vidit consistere, latenter assumens, quod habebat liquoris in vasculum suum transfudit. Non citius pium aquarum furtum pyxidem contigit, quam fissa coram omni populo pyxide, et gratis sibi collatas et furtivas amisit. A monacho correpta graviter ingemuit, et vas idem cum cæteris similiter confractis suspendendum relinquens, tristis valde ploransque recessit, super eventu tali non minimum confusa.

XX.

Of some water which boiled over the vessel.

Longe majoris aut certe æquipollentis verecundiæ causa cuidam conscholastico meo contigit, quem et scientia litterarum et morum commendat elegantia. Verum

Nihil est ab omni
Parte beatum.

(Horat. Od. ii. 16.)

Non est enim homo qui vivat et non peccet, cum et justus septies cadat in die; omnes quidem peccaverunt,

[1] From this place the numbering of chapters in the Lambeth MS. runs on correctly.

egent gloria Dei. Unde ne mihi quæso indignetur, qui hæc ad suam confusionem non scribo sed ad gloriam martyris; maxime cum, si quis dicat peccatum se non habere, mendax sit, et veritas non sit in eo. Is igitur juvenis aquam in pyxide susceptam ante altare juxta sepulcrum in manu tenebat; sed superne per oram vasis ebullientem retinere vel castigare non poterat. At monachus, qui aquam infudit, "Repone," inquit, "super altare pyxidem; videtur a te nolle "teneri." Reposuit, et confestim aqua subsidit. Tunc ille, tergens desiccansque pyxidem exterius, interius operculum, accepto in manu sanctuario recessit; sed transitum liberum per martyris mausoleum non invenit. Vix enim binos fecerat passus aut ternos, quum aqua rursus de pyxide exsiliit, et facta est quasi olla fervens, quæ quiescere non potest. At monachus, "Quid est "hoc?" inquit, "unde venis? Æstimo in loco minime "bono fuisti. Aufer vas de manibus tuis." Repositum est iterum super altare, stetitque[1] unda effluens et siluerunt fluctus ejus. Tertio clericus vas diligenter conversum et desiccatum arripuit, et ad medium tumbæ lento gressu pervenit: et eruperunt aquæ et fluxerunt in abundantiam[2] impetuosius longe quam vel primo vel secundo fluxissent. Revocat abeuntem monachus ut pyxidem referat; qui audire contempsit, et progrediens viro a quo eam acceperat, reconsignavit. Vix in alterius manum venerat, cum omnis ille aquæ impetus conquievit, et intra pyxidem aqua[3] sese cohibuit. Et admirati sumus universi, causamque prodigii non invenimus. Certam tamen constat causam exstitisse, cum sine causa nihil fiat in terra; nam et causa fuit, sed satis manifesta, qua in manu prædicti monachi non

[1] *que*, om. L.
[2] *abundantia*, L., with indistinct addition of *m* as correction.
[3] Om. L.

minus jucundum evenit miraculum, qui quum clericum prætaxatum derisisset, non multo post etiam ipse omnibus in risum factus est.

XXI.

The monk who served out the water is disappointed in a design of appropriating one of the vessels.

Erant[1] jam ex aquæ contactu vasa multa valde confracta, et in pariete in signum suspensa. Et primis quidem miraculorum diebus amplius fundebantur; processu vero temporis minus. Tenebat ergo pyxidem frater prædictus in manu, quam ei modicum fissam mulier quædam reliquerat, et hæc secum tacitus cogitabat: "Quid est quod martyr virtutis suæ gloriam " solito minus ostendit, et potestatis suæ vires solito re- " missius exercet? Primi temporis pyxides hiatu stu- " pendo cunctos in admirationem agebant; divisæ sunt " nonnullæ in partes; nunc autem rimæ vix ad acus " vel straminis patescunt grossitudinem. Utquid hæc " suspenderetur cum cæteris? si sanctus eam æque ut " alias fidisset, digna, fateor, esset in aliarum numero " inveniri. Mihi remanebit; nequaquam suspendetur; " nonne pulcra est valde, et erit mihi ad aliquid " necessaria? minime suspendetur propter fissuram " tantillam." Dum hæc secum tacitus volveret, excussa est repente Divino quodam impulsu de manu ejus pars pyxidis inferior, quam supinando fecerat superiorem, ipso retinente operculum, longiusque super stramenta corruens, tantum sonitum dedit ut stupens ac tremens frater ille, simul cum cæteris qui aderant, etiam operculum velocius projiceret in terram, ac diceret, "Væ tibi, " diabole; de adversa parte es!" tandemque, licet sero, elevata de terra inventa est a summo usque deorsum hiatu patere mirabili. Sciscitati sumus igitur fratrem quid egisset, quod factus esset quasi unus de populo?

[1] *enim*, ins. P.

Reformidans ne profundioris mali haberetur suspectus, cupiditatem suam, si tamen cupiditatis nomine censenda est, omnibus exposuit. Hoc ergo miraculum tam joco et risui multis exstitit quam admirationi.

XXII.

Phials of lead and tin are substituted for the wooden vessels. (Comp. Herbert of Bosham, 'Liber Melorum,' p. 75, ed. Giles.)

Tædiosus ero[1] lectoribus, si singula vasa confracta singulis distinguantur capitulis; ut igitur ad dissimilia fiat progressus, necessarium est breviter multa[2] perstringi. Alia findebantur, alia dividebantur in partes, de aliis aqua vel superius vel per oram vel per medium integri ligni ebulliebat, in aliis subito evanescebat. Multi, probaturi utrum pyxidum confractio ascribenda esset miraculo, alias repletas aqua tota nocte tenebant; sed ad aquas sanctas venientes et aquas amittebant et pyxides. In multarum quoque confractarum[3] operculis specula mulierum invenimus; pyxis etiam buxea in aquæ contactu integra remanere non potuit. Nonnulli[4] vero, vasis ligneis minus confisi, ad urceolas confugientes æque ut alii confusi recesserunt; nam quosdam infusus liquor statim dirupit, in quibusdam subito non comparuit. Erat itaque omnium ad aquas accedentium timor non modicus et sollicitudo magna, ne vel aquas quomodocunque subtractas amitterent, vel in subsannationem et derisum fierent intuentibus. Tandem vero, ut specialis et maxima confractionis causa in hominum veniret notitiam, et Dei martyrisque voluntas cunctis innotesceret, incidit in cor juvenis ut faceret ampullas plumbeas et stagneas opere fusoris, et cessavit confractionis miraculum; et cognovimus fuisse in voluntate Divina, ut portarentur Cantuariensis medici ampullæ per totum orbem ter-

[1] *Odiosus vero*, P.
[2] Om. L.
[3] *confractionum*, P.
[4] This sentence is wanting in L., and is added at the bottom of the page in T.

rarum, et signum ejus in peregrinis suis et in curatis suis mundus universus cognosceret. Priora enim vasa sub vestimentis suis ferebant abscondita, ampullas autem in propatulo a collo suspensas.

XXIII.

One in Bedfordshire, having refused to give of the water to a poor man, finds his phial empty when he wishes to give to a rich man.

Tamen et in ampullis aliquorum aqua evanuit. Vir enim in territorio Bedefordensi roganti pauperi partem negavit aquæ; idem in crastino, quum diviti cuidam roganti aquam vellet impertiri, vas quidem signatum invenit sed vacuum. Sed quia vir idem nec ad nos rediit nec ampullam remisit, licet a quodam venerabili milite, cui hoc ipsum vir ille confessus est, acceperim, malo præterire quam asserendo scribere.

XXIV.

Another, when asked for water, finds his phial at one time empty, at another, full.

Occurrit alii ampullam eodem sanctuario plenam portanti quidam egenus, partem sibi petens impendi; aperuit vasculum quod plenum esse putabat, et vacuum illud reperit. Idem alii cuidam aquam roganti vas ipsum vacuum ostensurus, invenit plenissimum.

XXV.

Simeon, an enemy of the saint, intending to profane the water, finds two bottles empty.

Tertius quoque duas plenas asportans apud quendam martyris æmulum hospitatus est nomine Simeonem; quas ille quum vidisset in poste domus suspensas, "Quid," inquit, "in ampullis attulisti?" "Aquam," inquit, "beati Thomæ martyris." Subjecit æmulus martyris verba derisoria, et ait, "Præbe mihi alteram "ut infundam in lacum meum; pinguescent et multi-"plicabuntur pisces, et aqua lacus sanctificabitur, nec "erit vicinis nostris necesse vexari ut Cantuariæ hauri-

[1] *adiit*, L.

" ant." Quo dicto cum ampullas arripuisset, sicut primam vacuam invenit, ita et secundam humoris expertem. Hæc idem martyris æmulus sacristæ Cantuariensis confessus est ecclesiæ, a decano Simone patruo suo compulsus.

XXVI.

Gunnilda of Hambledon (?) delivered from an ailment consequent on childbirth.

Gunnildæ[1] de Hameledene, Guillelmo[2] Leurici filio desponsatæ, a primi partus tempore venter vehementer diffusus intumuit, ita ut iterum et prægnantis ei grossitudo et parturientis angustia rursus videretur inflicta; nec ut momentaneus aliquando saltem vel tumor vel dolor evanuit, sed in ea radicatus et fundatus annis cum ea multis consenuit. Potionibus tamen et medicamentis variis multoties castigatus est, non effugatus. Quum vero medicus qui curam ejus egerat[3] humanæ conditionis onus deposuisset, adeo se tumor egit distincte et incastigabiliter excrevit, ut sedentis uterus pene protenderetur ad genua. Missum est igitur Cantuariam, et de illa inauditæ virtutis aqua sibi reportatum. Gustavit mulier, statimque alleviata ad sanctum peregrinationis iter atque laborem arripuit. Cantuariæ constituta, postquam ibi primo de sanctuario gustaverat, vomitu frequenti et inopinato fluxu venter ejus subsidit. Lætificavit eam plurimum alleviatio, sed plus eam puduit solutionis, adeo ut verecundia fœminea venisse se Cantuariam pœniteret; sicut enim mulieribus inhonestis nihil impudentius, ita et pudicis nihil verecundius. Volentem in ecclesia vel una hora morari effugiebat facultas; excurrebat frequentius ventris solutione compulsa; nec ante cessavit ejusdem solutionis remedium, quam ventrem in terminis naturæ et debita gracilitate conclusit. Do-

[1] *Gunnille*, P.
[2] *Guillemmo*, L.; *Willemmo*, T.
[3] *ageret*, P.

mum ergo gracilis et attenuata revertens Dominum Deum Israel devotissime benedixit, qui erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.

XXVII.

Richard Wise, of the household of countess Roheise, cured of looseness in the bowels.

Virtus eadem, quæ mulieris prædictæ ventrem salutifere solvit, viri cujusdam fluxum non minus commode restrinxit. Ricardum enim cognomento Sapientem, virum de[1] Rocis[2] comitissæ familia, diarrhœa seu dysenteria novem mensibus exhaustum desperationi conjunxerat. Quæcunque illum nox non nisi septies octiesve vidisset surgentem proprii censura judicii videbatur esse clementior; qui dum etiam ad locum martyris nostri memoria jam celeberrimum properaret, inter urbes Lundoniensem atque Roffensem solita pulsatus molestia quindecies ad debita naturæ secessit. Sed et die sequenti passuum nihilominus viginti quinque millium viam confecit, numero pulsantis necessitatis usque in septenarium restricto; ex quo vero quasi a duobus passuum millibus in ecclesiam Cantuariensem oculos conjecit, equo desiliens, quod restabat itineris, pedes peregit. Dei templum introeuntem super omnia timor angebat, ne orationibus intendentem solitæ necessitatis importunitas frequentius evocaret; sed annuente martyre pio ejus desiderio, sanctuarii præfati gustu secus ac sperabat evenit. Nam toto illo die, proxima nocte nihilominus tota, plurima etiam diei sequentis parte, in ecclesia assidue commoratus, nihil omnino sensit adversi; sanusque ad suos reversus gratiam et gloriam danti Domino gratias egit.

[1] Om. T.

[2] *Rocis*, P. Roheise, sister of Alberic de Vere, earl of Oxford, married (1) Geoffrey de Mandeville, earl of Essex; (2) Payne de Beauchamp, baron of Bedford.

XXVIII.

William of Higham Ferrers, near Northampton, cured of lameness.

Rusticus apud Norhamtoniam[1] de villa quæ dicitur Hecheham, Willelmus, ut memini, vocatus, annis non minus tribus assidue portaverat[2] a quo portabatur; nervis enim constrictis atque contractis subtractus erat ei incessus. Cantuariam equo allatus, dum pervigil intendit orationibus, intenduntur ei poplitum nervi; paulatim se absque multa molestia in longum extendenti somnus suavissimus obrepsit; excitatus citato gressu ad tumbam sancti accurrit, baculumque offerens, cui catenus exstiterat innixus, utpote martyri obnoxius gratias obnixe persolvit.

XXIX.

Many cures unrecorded.

Parva credimus esse et pauca quæ scripta sunt eorum comparatione quæ in nostram non pervenere notitiam. Simplicium enim et idiotarum numerus, qui sanitatis recepto beneficio clam nobis recesserunt, soli Deo certus est, nobis autem incognitus. Præpositure tunc temporis officium Johannes Vivini[3] filius in urbe Cantuariensi administrabat; qui quum veredarium cum rheda pertranseuntem aspiceret, "Cave," inquit, "amice, si merces tuas vendidisti, ut telonii "jura persolveris." "Persolvi," inquit veredarius; "teloneum beatus martyr Thomas admirandus accepit. "Infirmos in hac rheda variis depressos languoribus "adduxi, quorum mihi duos tantummodo reportandos "reliquit. Reliqui omnes vehiculo contempto præce- "dunt; subsequor præcedentes incomitatus. Rhedam "oneratam adduxi; reduco fere vacuam." Et hi igitur et alii non pauci sæpissime nescientibus nobis curati sunt.

[1] *Nordhamtoniam*, T.

[2] *portabat*, T. (Compare Book II., c. 8, and c. 32, below.) The Paris MS. and Dr. Giles read *assidue portabatur equo*.

[3] *Viviani*, T.

XXX.

Godfrey, son of Adam of Lillingston, recovers the sight of an eye.

Ostendit autem se miles quidam inter alios martyris curatos testium vallatus multitudine, Adæ de Lillingestan filius nomine Godefridus, qui voti solvendi intentione venerat Cantuariam. Aiebat sibi alterius oculorum visum debilitatum fuisse, et pupillam occupante albugine, usum ejus se tandem amisisse. Decrevisse autem maculam statim post votum, et in brevi contra omnium evanuisse opinionem. Hic igitur nequaquam venit ut curaretur, sed curatus est ut veniret.

XXXI.

Varieties in the circumstances of cure.

Mirum est enim, et inter pios recordatione piissimum,[1] quod piissimi patris nostri gratia quorundam votum prævenit, et ad voti eos obligationem compellit; quorundam sponsionem statim cum salute subsequitur; quibusdam occurrit in itinere longius adhuc ab urbe Cantuariensi constitutis; quosdam suscipit in civitatis introitu; alios vel in ecclesia vel ad ipsum sepulcrum præstolatur; alios abeuntes apprehendit; nonnullos diutius suspendens, domum reversos sanitati restituit.

Beatrice of Woodstock cured of blindness, and of an ulcer in the lip.

Beatrici cuidam pauperi de Wedestoc,[2] peregrinationis laborem præsumenti, necdum itineris tædio dimidiato,[3] obviam emissa est. Habuerat autem alterum oculorum ab anno septimo penitus excæcatum; alterum a quarto simili plaga percussum. Gradienti igitur, et eandem spem, qua et cæteri jam nunc a quadrifido mundi climate Cantuariam tendere solent, habenti, splendor solaris paulatim illuxit. Mirata primum, et inter verum et falsum, inter spem et metum, inter gaudium et mœrorem fluctuans, ductricem puellam nomine compellat proprio, et utrum radius solaris

[1] *dignissimum?*
[2] *de Wedestoc*, om. P.
[3] *dimidio*, L.

in terris apparcat scisciatur. Itaque juxta quod legitur, "Appropinquate Deo et appropinquabit vobis," licet intellectu modoque diverso, ei successisse visum est. Quanto enim ad Cantuariensem ecclesiam martyrisque memoriam accedebat, tanto recedente cæcitate profecit in visu. Alterum tamen oculorum, in quo veniens experta est[1] salutis duntaxat initium, nocte qua in ecclesia celebravit excubias, ad usum sibi plenius redonatum gavisa est. Erat ei et ulcus in labio fœtidissimum, quod cum pruritu jugi singulis totisque noctibus sanie vicissim sanguineque manabat. Quod aqua sancta lotum aruit illico, nec ulterius vel tabis fluxu vel sanguinis est pollutum.

Confiteor incredulitatem meam, si tamen incredulitas nominanda est qua non mihi dubitavi sed aliis, ut ab omnium cordibus repagulum ejiceretur incredulitatis. Dubitanti mihi super his quæ sibi accidisse dicebat, et, eo quod habitu vultuque despicabilem testis[2] nullius nisi puellæ tantum commendaret præsentia, nunc testes importunius exigenti, nunc inclementiore vultu quasi contradicenti, dura et amaricata, quasi de motu irati animi procedentia, verba remisit, durum me et malum et incredulum appellans, et ad tanti martyris obsequia tam inconsulte quam indigne deputatum, qui gloriæ illius invidere viderer, et miraculis ejus nimia veritatis indaganda solicitudine derogare.

Her anger at the writer's doubts.

XXXII.

Thomas of St. Valery recovers the use of a leg.

Thomas de Sancto Walerico, adolescentiæ jam annos ingressus, damna plus anno dimidio cum dolore sustinuerat; altero namque pede portatus alterum portabat penitus a terra suspensum. Qui quum ante sancti sepulcrum, aqua gustata, pedem etiam lavisset, nullo cruciatu, nulla vexatione, nullo prorsus præcedente

[1] *cum*, L. | [2] Om. L. P.

labore, optatum sanitatis munus plene se consecutum gavisus est, et ad impensæ sibi gratiæ memoriam proprii pedis instar pedem obtulit de cera formatum.

XXXIII.

William, son of Payne, of Peckham or Petham (?), cured of paralysis in the arm.

Alii cuidam, Willelmo Pagani filio de Pech,[1] puriles annos agenti, brachium ad latus paralysi dissolutum triennio fere pependerat. Mox ut in ecclesiam matre sua comitante ingressus est, corruens in terram ejulare cœpit ac flere, tandemque resurgens, beneficium, quod postulare venerat, impetratum reportavit.

XXXIV.

Elvida of Eggerton (?) recovers her sight.

Visus etiam[2] amissio Edithæ filiam de Eggerdintuna[3] Alvidam[4] contristaverat. Conversa est ad sanctum, et voto devoto usque ad unius oculi recuperationem, licet minus perfecte, profecit. Maternorum oculorum regimine Cantuariam adducta, quum ad tumbam martyris orationem fudisset, utriusque plenam atque perfectam restitutionem, non tamen absque plurimo cruciatu, obtinuit.

XXXV.

Godwin of Brithwell (Bridewell ?), Yorkshire, cured of lameness.

Godiwinus de Breithwella,[5] prædio scilicet in diocesi Eboracensi, femoris, cruris, et pedis inflati dolore in lectum incidit. Exacto quasi unius anni spatio, cum reformatis aliquantulum viribus surrexisset, unius pedis damnum duorum baculorum reformans auxilio, venit ad martyrem; diebus illum aliquot super incolumitatis munere precibus pulsans, nec proficiens, regressum meditabatur. Vix milliarii unius iter, primam videlicet

[1] Perhaps the reading of T. is *Petham*.
[2] Om. T.
[3] *Aeggerdintona*, T.
[4] *Aelvidam*, T.; *Elvidam*, P.
[5] *Brithwelle*, T.; *Breithwella*, P.

dictam, confecerat, quum ecce intempestæ noctis silentio dormienti sanctus apparuit, his eum verbis alloquens, "Godiwine, quo vadis?" At ille, "Itineris," inquit, "longi perpessus molestiam ad sanctum martyrem Thomam spe salutis impetrandæ adveni, et nunc miser non solum inemendatus, sed et labore multo deterioratus, revertor." Tunc sanctus, "Regredere," inquit, "Cantuariam, regredere; sanctumque deprecare attentius." Qui evigilans et admonitionis tantæ negligens, cum itineris incepti se reddidisset labori, occurrentibus sibi casu de provincia sua militibus duobus, et in quantum profecisset investigantibus, singula quæ sibi acciderant enarravit ex ordine. Qui, audita visione, ut rediret oppido institerunt; erant enim cupientes signum aliquod videre ad oculum, et jam spem ex pauperis visione conceperant.[1] Reversus itaque cum illis non citius caput ad martyris pedes inclinaverat, quam dolore penitus expulso et tumore restricto sanus exsiliit. Nec erat revera cuiquam facile diffinire, utrum militibus admiratio fuerit profundior an profusior exsultatio. Hoc unum constare fatemur, quod et omnibus nobis et singulis admiratio fuerit læta et admirabilis lætitia. Vir autem coram omnibus ambulans et exsiliens et Dominum in martyre suo magnifice collaudans, projectis pedibus ligneis, pedibus propriis, quorum alterum ante nec flectere nec movere poterat, remeavit ad propria.

XXXVI.

Iselda, daughter of Henry de Longueville of Birch (Essex?),

Vidimus quoque militem de Burch, Henricum de Longa-villa nomine, filiam suam Iseldam sancto martyri Thomæ præsentasse, auribus æque audientem ut cubitis; ut enim tam ejusdem Henrici quam generi sui Ricardi et eorum qui cum ipsis venerant assertione

[1] *exceperant*, L.

cognovimus, annis non minus quam sex penitus obsurduerat. Hæc cum orationibus usque in horam nonam porrectis redisset ad hospitium, inter prandendum exclamans, "Fistulæ," inquit, "sibilum ego audio, sed "longe remotum;" et pater, "Nequaquam longe est, "sed prope; sive remotum tamen, sive vicinum, pu- "tasne, audis, filia?" "Audio," inquit, "Deo gratias "et martyri." Congratulabantur ei omnes, epulis lacrymæ miscentur præ gaudio: postera die mulier ad sancti memoriam reversa, in devotionis et humilitatis signum et receptæ sanitatis testimonium, comam capitis abscissam martyri offerre non distulit. knight, recovers her hearing.

XXXVII.

Reversus est itaque Henricus prædictus ad agros proprios; hinc filiæ suæ congaudens, hinc desponsatæ sibi uxori compatiens. Hanc enim epilepsia[1] singulis fere diebus fatigaverat, nec poterat statim adverti utrum exaudisset Dominus deprecationem ejus. Et abiit mulier et convaluit; et vultus ejus non sunt amplius per epilepsiam in diversa mutati, una sola vice excepta, qua morbum ab ea transtulit Dominus et perfectam ei contulit sanitatem. The knight's wife is freed from epilepsy.

XXXVIII.

Mulieri de Luitona[2] nomine Gunnildæ[3] menstrua omnino cessaverant, et menstruis in vomitum conversis, octo mensibus a sanguinis excreatione sese castigare non potuit. Urgente tandem tantæ necessitatis incommodo, venit ad martyrem. Introeunti portas Domini in confessione inenarrabilis dulcedinis odor, quasi de ecclesia procedens, occurrit; tantaque dulcedine refecta est, ut miraretur jam se non esse quod Gunnilda of Luton cured.

[1] *epylensia*, here and *epylensiam* below, T.

[2] *Lintona*, P.

[3] *Brunilde*, P.

fuerat; pedetentim vero progrediens, iterum atque tertio eandem sensit fragrantiam. Hoc usa remedio cum adeptæ gaudio sanitatis remeavit: correpta est iterum eadem infirmitate; iterum martyrem expetiit, a martyre salutem reportavit.

XXXIX.

Cure of Emeline.

Facilitate eadem propulit martyr infirmitatem præcedenti contrariam; nec differunt multum de duobus malis contrariis miracula, quum non distent infirmitates ipsæ quantitate periculi. Etenim nimius sanguinis fluxus et nullus mulieribus satis indifferenter mortis asciscunt dispendium. Nam et nimius usque ad mortem exhaurit, et nullus usque ad mortem ingurgitat. Sicut ergo matronæ prænominatæ menstrua periculose cessaverant, ita et mulieris virum ultro rapientis Emelinæ fluxus abundabat; eratque sicut nimius, ita etiam continuus. Invocavit martyrem, vitæ veteris renunciavit illecebris, et de cætero studiosiorem se honestatis futuram esse promittens, sancti se vovit adituram sepulcrum, si probrosam valetudinem valeret evadere. Et confestim quasi post duas vel tres horas stetit fluxus sanguinis ejus, surgensque de lecto gratiarum referendarum votique solvendi intuitu Cantuariam properavit, et nobis,[1] licet non absque pudore, indicavit quid sibi accidisset, et quemadmodum confestim sanata sit. Indicavit etiam nobis equum, cui insidebat, graviter in oculo percussum adeo intumuisse, ut ab intuentibus omnibus visus ejus putaretur perpetuo esse subtractus: se vero oculo cereo formato læsum equi oculum in nomine martyris signasse, equumque in crastino, contra spem cunctorum, reperisse sanissimum.

Her horse cured of a hurt in the eye.

Om. L.

XL.

William Fitzralph, of Cheshire, gets some relics of the saint as a protection against the Welsh.

Vir nobilis in provincia Cestrensi apud Album-monasterium non minimæ potestatis, Guillelmus Randulfi filius, Cantuariam, tum orationum gratia, tum acquirendarum reliquiarum intentione, advenit. Gualensibus namque conterminus, et nunc eos impugnans, nunc ab eis versa vice impugnatus, magnæ securitatis emolumentum ex tantarum reliquiarum præsentia proventurum sibi esse credebat. Gens enim prædata, tam mentis incultæ quam corporis, licet effero corde conterminorum suorum sanguinem sitiat, reliquiis tamen sanctorum maximam habet reverentiam, præcipue per quas procul dubio noverit aliquod contigisse miraculum. De cilicio igitur Sancti Thomæ, et de vestimentis ejus sanguine cruentatis, nonnulla ei portione collata, utrum ea Dominus dignaretur commendare miraculis scripto nobis renuntiari poposcimus; quod et factum est. Significavit enim nobis Guillelmus prænominatus, perpaucis evolutis diebus, quod susceptis apud Album-monasterium summo cum honore ac processione solemni reliquiis, statim Dominica proxima, quæ beati Joannis Baptistæ nativitatem præcessit, homines quinque, in ejusdem præcursoris Domini solennitate tres, in natali autem apostolorum Petri et Pauli quatuordecim, variis languoribus fuerint liberati; inter quos etiam mulier paralytica illuc illata, lecto relicto, sanissima repedavit ad propria.

Being deposited at Whitchurch (see vol. i., p. 244), they work many cures.

XLI.

Griffin, a Welshman, afflicted in

Gualensis quoque, Grifinus[1] nomine, ad idem allatus monasterium, quum triduum ibidem in vigiliis et orationibus expendisset, die quarto melioratus rediit.

[1] *Griphynus*, T.; *Gisrimus*, P.

his right leg, is benefited by a visit to the relics at Whitchurch.

Crus ejus dextrum in immensum tumorem se diffuderat; planta pedis decoriata et quasi corrosa cancri videbatur exprimere fœditatem. Domum a monasterio præfato reversus, quum membra languida sopore foveret, avem ad cygni instar grandem contemplatus est, formosam valde et omni nive candidiorem, in arboris

He sees a vision,

vicinæ ramo consedisse; se vero, arrepto arcu atque intenso, ad avem leviter viribusque repressis jecisse sagittam. Avolans avis consedit remotius; quod ille intuitus appetit eam sagitta secunda. Tunc avis, quasi humanæ vocis usu sibi vendicato, his cum verbis alloqui visa est; "Utquid me, Grifine, sagittas? cessa, noli "ulterius;" et quasi miræ pulchritudinis lancea porrecta, sic rursus intulit, "Suscipe, Grifine, lanceam "istam, et bene diligenterque conserva." Qua cum ingenti gaudio et mira animi alacritate suscepta, quum experrectus de somno tacite secum cogitaret, quid hujusmodi visio portendere posset, conjicere cœpit avem illam viri alicujus potentis, seu domini sui sive alterius, significare personam; lanceam vero sibi collatam, vires seu potestatem qua sibi ablatam possessionem hæreditariam a manibus adversariorum extorqueret. Hac igitur spe non mediocriter exhilarato cum iterum somnus tenuis obrepsisset, vidit sibi habitus gloriosi et reverendi vultus assistere personam, in hæc verba loquentem, "Visionem quam, Grifine, vidisti, "quomodo interpretatus es? nequaquam satis prudenter

which is explained as directing him to go on pilgrimage to Canterbury,

"nosti conjicere. Hæc est autem ejus interpretatio; "avis illa coloris nivei novi Anglorum martyris, Thomæ "Cantuariensis archiepiscopi, gerit significationem; modicus ille sagittæ jactus, quem primo viribus jecisti "castigatis, iter illud breve fuisse noveris, quod ad "Album-monasterium, ob ejusdem martyris reliquias, "perfecisti. Jactus vero sagittæ secundæ, quantitate "præstantior, itineris tibi grandis innuit laborem, quo "te recipiendæ sospitatis causa usque ad martyris "sepulcrum fatigari oportet. Porro per lanceam be-

" nigne tibi [1] collatam, optatum incolumitatis robur a " sancto tibi perfecte conferendum intellige." In his ergo finem fecerunt, dicendi iste, ille dormiendi. Surgit illico, et benedictione paterna postulata et accepta, pedes iter arripuit, et, quanquam ei indubitanter constaret non posse se in die usque ad mille passuum profectum attingere, vehiculi solatio contempto, primo die quinque millia, secundo viginti, singulis deinde diebus quadraginta et eo amplius indefatigabilis [2] perfecit. Deinde Cantuariam venientem adeo melioratum conspeximus, ut superducta cute nova vix aliquod morbi remansisset vestigium.

where his cure is completed.

XLII.

Alii quoque Gualenses martyris venerunt implorare subsidium; quorum aliquem, qui jam nonnullos juvenculus ætatis transegerat [3] annos, a nativitate mutum didicimus exstitisse. Qui quum a Cantuaria regrediens civitatem Roffensem transmisisset, soluto linguæ vinculo non solum Wallice sed et Anglice loqui cœpit; Gualicæ tamen idiomate linguæ expeditius, utpote quod ab incunte ætate auditu didicerat. Obviavit Gualensibus eisdem abeuntibus vir probatæ religionis, Richardus canonicus et abbas Wellesfordensis [4] ecclesiæ, adeo exsultantibus atque tripudiantibus, ut ad unguem id explicare volenti vix lingua sufficiat. Sed et mulier eisdem comitata Gualensibus, oculorum similiter visu recepto, cumulum eis lætitiæ majoris attulerat; ad martyrem vero redire volentes insufficiens expensa prohibebat, et per abbatem prædictum significaverunt nobis quam feliciter sibi successisset in via.

A dumb Welsh lad acquires speech, and talks both Welsh and English.

A woman recovers her sight

The abbot of Welsford [or Sulby, Northamptonshire] meets the Welsh pilgrims returning in great exultation.

[1] Om. L.
[2] *infatigabilis*, L.
[3] *transigeret*, L.
[4] *Veldefordensis*, P.

XLIII.

The same abbot, carrying a Canterbury phial in his bosom, finds that, although the wax stopping is lost, the water remains.

Idem abbas, iter aliquando faciens, de salutifera martyris aqua secum ferebat. Ore vasculi cera diligenter obturato, in sinu suo illud cum reverentia collocavit. Stabat vas in medio pectoris ejus erectum; inter eundum itaque, cum illud in latus cecidisse comperisset, parvipendens iter carpebat inceptum, operculo cereo negligenter confisus, aut potius confidenter negligens sanctuarii; sæpenumero intensus ut vas quod jacebat erigeret, nihilominus negligentia pressus a proposito decidit. Arguit tandem seipsum desidiæ, manum mittit in sinum, vas absque operculo mœstus offendit. Vacuum penitus suspicatus, plenissimum extraxit; nec se poterat vir Domini continere, quin statim Dei gloriam et sanctuarii virtutem commeantibus ostenderet, admirantibus admodum quomodo per tantum oris hiatum nec gutta impositi liquoris exierit. Nos autem inconcussa veritate nobis constare fatemur quia qui aliis minus dignis vel sanctuarii virtute vasa fecit confringi, vel sanctuarium in vasis subito non comparere, potuit et huic Dei viro, ne sanctuarium amitteret, os vasis apertum invisibiliter obturare.

XLIV.

A blind man of Gloucester, although pained by the touch of the martyr's blood, recovers his sight at the shrine of St. Ithamar (bi-

Viro Gloecestrensi cæcitatis tenebras, in quibus multis jam sederat annis, evadere cupienti martyris cruor a nobis in oculos est impositus. Spe salutis susceptus, tumoris ei timorisque[2] causa effectus est. Bonum medicinæ sanctæ sperans effectum, inopinato dolore affectus abscessit. Spe plenus ut videret[1] advenit; sed spes, dum ei secus evenit, evanuit. Rofensem in reditu ingressus ecclesiam, acriore dolore clamores et ejulatus horrendos emisit; veritus vitam repentino

[1] *tumoris* and *timoris* interchanged in L.

[2] Originally *videre licet* in L., but altered to *videret*.

claudere fine, accersito presbytero mortis articulum confessione prævenit. Assumptus deinde a monachis ejusdem ecclesiæ ante beati confessoris Itamari collocatur memoriam, ubi inter sacrificii divini secreta oranti insperati gratia visus divinitus collata est. Quod licet sanctuarii nostri credamus evenisse virtute prædictis tamen Dei servis, beato Itamaro id ascribentibus, non contradicimus; quanquam indubitanter scientes in medio stratæ publicæ simile contigisse miraculum, quod nemo martyris nostri gloriæ vel surripere vel extorquere presumat.

shop, A.D. 644), at Rochester.

To which saint is the miracle to be ascribed?

XLV.

Gilleberto[1] namque Foliot, episcopi Lundoniensis Gilleberti[2] consanguineo, et in episcopatu eodem rerum extrinsecarum tunc procuratori, iter aliquando agenti occurrerunt nonnulli martyris peregrini. Ducebatur inter eos velatis oculis cæcus quidam a matris utero, qui juvenilibus annis transmissis virilem jam videbatur ingressus ætatem. Quæsitus unde veniret, a Cantuariensi martyre se reverti respondit; interrogatus nihilominus quid ibi egisset, quid inde profectus retulisset, "Nihil," inquit, "domine, nisi mei detrimentum reporto. Cæcum "me materna fuderunt viscera, cæcus hucusque per- "mansi; cæcus Cantuariam, illæsis tamen oculis et "absque dolore, ductus sum, cæcus inde cum inæsti- "mabili doloris angustia regredior. Sanctuarium enim, "unde mihi speraveram provenire remedium, et oculos "in enormem tumorem cum miro cruciatu dissolvit, et "saniei fluxu jugiter emanantis faciem hucusque fœ- "davit." Accessit ergo prædictus Gillebertus ad cæcum, et curiositatis stimulo ductus, velamen, quod contra ventorum et pulveris injurias oculis prætenderat, sublevavit; exclamans autem statim cæcus, acsi cumulato

G. Foliot, kinsman and steward of the bishop of London, witnesses a similar miracle.

[1] *Gilleberti*, P. | [2] *Willelmo*, P.

dolore, voce magna ingeminavit, "Sancta Maria do-
" mina, Sancta Maria domina!" Pavefactus a voce clamantis dispensator, eumque qualicumque attactu suo læsum suspicatus, utrum aliqua læsionis molestia tanti causa clamoris exstiterit, interrogat. Cui ille, "Nequa-
" quam, domine, nequaquam læsus sum, sed illumina-
" tus. Domine Deus!" inquit, "tantæ pulchritudinis
" est forma humana; hæc dies prima est in qua mihi
" vultus humani decor apparuit."

Exsultat igitur illuminatus uberius; comites itineris gratulantur; hæret dubitans martyris æmulus præfatus, videlicet Gillebertus; universos vero stupor apprehendit immensus. Discernit homo formas rerumque colores, quæ tamen quibus appellet nominibus non instructus, dubitanti dispensatori eidem, et cæci nati tunc innatam[1] visus gratiam crebris interrogationibus experienti, congruis et veritati per omnia concordantibus satisfecit responsionibus. Hæc ab ejusdem dispensatoris ore viri veridici et religiosi susceperunt, et in aures nostras scripto commendanda transfuderunt. Quæ sicut pro sui gloria sunt digna relatu, sic et persæpe dicti Gilleberti testimonio fidem extorquentia. Nemo namque de martyris gloria debet ambigere quam et æmulus ejus compellitur prædicare.

XLVI.

Story of a cure of blindness told near Winchester to the prior of Folkestone.

Occurrit et juxta Wintoniam vir quidam priori Folkestanæ,[2] qui requisitus quis esset, unde veniret, vel quo tenderet, apud Cornubiam et natum se et educatum respondit, septennio sine lætitia lucis expenso, Cantuariam oculis non suis adductum,[3] Cantuariæ illuminatum, a Cantuaria reflexo gressu repatriaturum. Sed quum a verbis ejus dissonare videbantur

[1] *in natam*, L.
[2] *Folliestanie*, P.
[3] *adductus*, L.

oculorum rubor atque deformitas, in eo videlicet quod illuminatum se esse dicebat, prior prædictus crebris interrogationibus rei studuit indagare veritatem. At ille non solum quæstiones ejus convenienter absolvit, sed et arbores, nemora, totumque circumjacentis situm regionis descripsit. Dicebat autem vicinos suos et notos, ipso apud Cantuariam dimisso, domum præcessisse; se vero tandem post duas hebdomadas, visu precum importunitate recepta, remeare. Novimus et alios plurimos beati martyris meritis et intercessione curatos, in quos, licet numero diverso, cadere videtur illud evangelicum, "Nonne decem mundati sunt, et "novem ubi sunt? non est inventus, qui rediret et "daret gloriam Domino."

XLVII.

Cure of Wivelina of Littlebourne.

Pauperculæ mulieri de Lideburna[1] Wivelinæ caput totum, vix capitis humani forma remanente, horribiliter intumuerat; quumque perceptis sacramentis cœlestibus mortuæ jaceret simillima, accedens filia, quam unicam habebat, denarium beato martyri pro ea offerendum super caput morientis complicuit. In fide filiæ mater sanata est, nam recedente horrore noctis recesserat horror tumoris. Votum itaque filiæ pro se factum devota complevit, et præsentiæ nostræ sanam se inter cæteros patris nostri curatos exhibuit.

XLVIII.

Matilda, wife of Silewin of Thornbury, recovers the use of her limbs.

Mathildem Silewini[2] uxorem de Thornberia[3] languor in annum usque[4] tertium decimum proficiens defectu miseriaque confecerat. Toto illo temporis intervallo vel assiduam lecti sustinuerat molestiam, vel

[1] *Lilldeburna*, T.

[2] *Selevini*, P.

[3] *Thornuberia*, T.; *Cornuberia*, P.

[4] *usque ad*, L.

surgens non nisi baculo sustentata duorum saltem aut trium passuum spatium poterat pertransire. Cantuariam suspirans, cum vicinis suis peregrinationis suæ innotuisset desiderium, delirare visa est. Noverant enim quod nec stadium cum baculo, nec sine baculi adminiculo domus limen, transire valeret. Non poterat ei periculosus et importabilis itineris labor dissuaderi: martyri confisa est, et non est confusa; fiducialiter egit, et non timuit; primoque die usque ad sedecim passuum millia dolore deficiente profecit. Sed et singulis diebus dierum sequentium sumens roboris incrementum, absque labore ad laborem addebat itineris. Denique civitatem Cantuariensem ingressa, nihil in toto corpore sensit debilitatis, sed sanitatis perfectæ gaudium a martyre obtinuit antequam ad ejus tumbam votum solutura perveniret.

XLIX.

Cure of Eliza, wife of Alan of Reading.

Eam[1] igitur de magno corporis detrimento[2] salvavit fides propria; sed a periculosiore periculo Alani uxorem de Redingis Ælizam fides aliena. Subitis et incredibilibus acta passionibus[3] in mortis exactionem putabatur excedere. Convocati convenerant amici, quos ei vel sanguinis propinquitas, vel amicitiæ integritas familiares effecerat. Desperati singuli remedium ei suspirare poterant, non sperare; omnes enim mortem ei prophetabant, quam nec evadere posset nec differre. Incidit igitur tandem in alicujus considentium animum de illa sanctæ recordationis aqua, quæ tot desperatis, immo jam jamque exspirantibus, insperatum attulerat auxilium. Allata est, et manifesta comitante virtute in domum illata. Ori ægrotantis infusa, nausea statim sequente refusa est. Vomitu

[1] *Hanc*, P.
[2] *damno*, P.
[3] *et* inserted, L.

igitur convaluit, et ad martyris sepulcrum convolans annua capitis sui pensione se illi obligavit.

L.

The daughter of Edric, priest of Ramsholt (Suffolk), cured of a sore in the face.

Lactenti Edrici presbyteri filiæ de Ramesholt in medio faciei sinistræ vesica grandis protuberans subito crepuit, saniesque effluens et faciei cohærens obduruit. Excrescentibus deinde in circuitu vesicis aliis, facies tota occupata est. Carminibus et medicinis parentes appositis, dum meliorationem ejus exspectant, crescente jugiter eadem peste, a spe quoque vitæ illius decidunt. Demum caput illius circumquaque candela in honorem martyris facta commetientes consederunt, Domini præstolantes misericordiam. Hora erat quasi decima; cum vero advesperasceret et inclinata esset jam dies, obduratæ sanici portione grandi cadente, cutis candida et sana subtus apparuit. Die tertio ita curatam reperierunt ut faciem nec tenuis quidem macula fuscaret.

LI.

Beatrice, daughter of William of Ramsholt, is distressed at having forgotten where she had put a cheese.

Contigit eadem in villa de re minori miraculum, relatu longe jucundius. Caseum quidam præsentaverat viri cujusdam uxori nomine Willelmi, quem illa filiæ suæ parvulæ Beatrici reservandum commisit. Illa, caseo reposito, ludicris et ludis, ut est ejus ætatis, intendit, depositi statim penitus oblita. Effluxerant jam dies aliquot cum puellæ caseus occurrit ad memoriam; ubinam vero locorum illum reposuisset, nullatenus recordari valebat. Timens ne, amisso caseo, verberum in eam vindicta procedat, uni fratrum suorum similiter parvulo, quem præ cæteris diligebat, specialiter ab ipso dilecta, secretum communicat, scisitans utrum vel ejus occurrat memoriæ, ubi locorum fuerit repositus. Ille se nescire respondit. Appropinquante feria sexta sequentis hebdomadæ, cum jam timerent revera

reposci[1] depositum,[2] iterum iterumque scrutantur loca singula; evertunt domum; quærunt caseum, nec inveniunt; diutius frequentiusque consulentibus nihil prorsus occurrit consilii. Incidit tandem in mentem puellæ, visumque est bonum in conspectu ejus, usque ad hominem prætaxatum, licet longius remotum, proficisci, ut caseum ab eo priori consimilem impetrarent.

Her little brother suggests prayer to St. Thomas.

At puer, "Nequaquam," inquit, "hoc faciemus, longe "melius, Deo favente, acturi; audivi, et jam ubique "terrarum satis est divulgatum, sanctum Dei martyrem Thomam innumeris coruscare miraculis; profecto "si ad ejus auxilium devote volucrimus confugere, "nullatenus petitionis nostræ repulsam dolebimus. Deprecemur igitur ejus clementiam, ut somniare nos "faciat ubi caseus sit." Placuit utrique puero consilium puerile; et Dominica dicta oratione cubitum perrexerunt.

Astitit itaque dormienti puellæ sanctus, vultu habitu-
que venustissimus, et ait, "Quid contristaris?" In-
dicat illa dolendi causam, casei videlicet amissionem,
et pœnæ formidinem. At sanctus, vase quodam vetus-
tissimo designato, in quo butyrum dudum coagulari et
confici solebat, "Nunquid non reminisceris," inquit,

who answers both in dreams.

"quod in illo vase vetusto caseum reposuisti? surge,
"ibi eum reperies." Experrecta de somno ad locum
designatum accurrit, caseumque arripiens ad fratrem
suum citius recurrit, dicens, "Hugo, certe caseum in-
"veni;" cui puer, "Vere scio ubi eum repereris."
Exigente illa etiam locum veraciter et indubitanter
designavit. Admirans super responsis ejus puella,
"Quomodo," inquit, "hoc nosti?" Et puer, "Astitit
"mihi homo decorus aspectu et sicut presbyter in-
"dutus, doloris mei causam investigans; quam cum
"a me didicisset, indicavit mihi caseum, et ait,
"'Surge; in vase illo vetusto illum invenies.'"

[1] *deposci*, L. | [2] *repositum*, T.

" Vere," inquit puella, " et mihi dormienti ille idem " homo apparuit, sermonibus usus eisdem." Surgentes igitur matri suæ rei eventum ex ordine pandunt; illa vero ejusdem villæ Edrico presbytero. Presbyter iterum seorsum puerum et seorsum puellam conveniens, unum et idem absque omni varietatis scrupulo ab utroque audivit, et Cantuariam veniens, omnes fere quibus hæc narravit egit in risum.

LII.

John of Benningtton cured of a swelling in his throat, &c.

Johanni de Benintona,[1] villa scilicet in diocesi Lincoliensi, apostema in gutture, squinantiæ speciem prætendens, excreverat. Occupante faciem totam tumore, auris sinistræ facultatem cumulus ei doloris subtraxit. Diebus circiter quindecim cibum omnem abhorrens, solius aquæ refrigerio viscera jejuna refovebat. Allata de vicinia illa beati martyris aqua tam auri quam ori ejus infusa, ita subito dolor totus evanuit, ut propter quietem subitam etiam tumorem cum dolore, donec palpavit, abscessisse putaret. Cumque præter solitum suavi somno refectus evigilasset, rupto interius apostemate, et sanie plurima per guttur in interiora descendente, ad extrema, ut credebatur, perductus est. Confluentibus utpote ad moriturum amicis et notis, in area super cinerem extensus est, et, sicut moris habet illa provincia morientibus facere, lucerna ardens manui ejus est imposita. Post modicum vero, contra spem considentium exsurgens, et tabis plurimum exscreans, vocem hujusmodi retulit dormienti sibi fuisse delatam, " Ecce per sanctum Thomam Cantuariensem archiepi- " scopum sanitati redonatus es:" statimque sanus surrexit, et in brevi collecto vigore ad martyrem gratias acturus venire non distulit.

[1] *Bevintona*, P.

LIII.

Curbaran, a shoemaker of Dover, in reward for ignorantly praying for the martyr's soul, is directed by him to an elder-tree, under which he finds a precious gold coin of Diocletian.

De portu Dovrensi juvenis Curbarannus, arte sutoria victus sibi necessaria quærens, mira quadam et mera simplicitate pro sancti martyris anima orationem Dominicam quotidie dicere solebat, nesciens quod injuriam martyri faciat qui pro martyre orat. Absque intermissione id agenti dignatus est se sanctus in somnis ostendere, dicens, "Curbaranne, dormis, an "vigilas?" Vigilare se profitenti, molendino quodam ei designato, sic rursus intulit, "Scis molendinum "illud?" Et juvenis, "Scio, domine; tu quis es?" "Ego sum," inquit, "Thomas Cantuariensis archie-"piscopus; vade ad molendinum præfatum et sume "quod ibi sub sambuco reperies; justum enim est ut "saltem in aliquo devotionis tuæ servitium tibi re-"pendam." At ille diluculo consurgens, juxta illud præceptum Dominicum, "Primum quærite regnum Dei "et justitiam ejus," ad ecclesiam oraturus proficiscitur. Inde regrediens, ad memoriam visione reducta, divertit ad molendinum; statimque sub sambuco prætaxato denarium spissitudinis plurimæ reperit æruginatum, quem vel aurichalceum æstimans vel cupreum cum ostendisset, alius eo longe astutior dentibus attrectatum aureum esse deprehendit. Diligenter igitur a rubigine emundatus imaginem et superscriptionem Diocletiani Augusti comperitur habere; pretium ejus argenteis quadraginta præstare non ambigitur; erat enim de auro primo et purissimo, appendens argenteos quinque.

LIV.

A greedy servant of the Christ-church monks is directed to make an

Martyr vero, qui huic pia benignitate contulit aureum, ab alio quodam facete satis extorsit argenteum. Instabat nobis quotidie unus ex servientibus nostris ut denarium acciperet; non quia eum aliqua urgeret necessitas, sed improba cupiditas quædam.

Febribus inopinatis correptus est, et usque ad mortem fatigatus. Obdormivit et vidit martyrem sibi dicentem, "Surge velociter et super tumbam meam offer "denarium, ne te denuo febres apprehendant." Qui continuo consurgens fecit ut in mandatis accepit, et, seu spontaneus sive invitus, denarium super tumbam projecit. Mirati sumus valde ab illo nos monetam accipere, quam se quotidie dixerat auferre nobis malle quam offerre; scireque volentes quæ esset hæc nova viri devotio, quæ devotionis causa, sciscitati sumus et admirantes audivimus. Ita martyr in eo et ardorem febris compescuit et cupiditatis. offering for recovery from fever.

LV.

Corruerat aucupis Flandrensis Radulfi filia, et crure confracto sanari non poterat. "Quid faciemus," inquiunt parentes, "quod os confractum consolidari non "potest, et perit puellula." Inito itaque consilio, complicatum quadrantem cruri confracto alligant; martyrem invocant; martyri per singulos annos quadrantem promittunt. Ante diem octavum, emplastro illo argenteo puella perfecte curata, stabili gressu quaquaversum discurrit, et Cantuariam a parentibus suis adducta, medicinam qua fuerat sanata medico suo pro munere dedit. Ita unus et idem quadrans et medicamini ei fuit et oblationi. A Flemish girl cured of a broken leg.

LVI.

Ejusdem pater infantis cum octo diebus circa accipitrem capiendum inutiliter laborasset, votum vovit martyri et ait, "Beate Thome, martyr gloriose, dena- "rium tibi offeram, si mihi accipitrem dederis." E vestigio ad aucupem venit, ac si ad aucupis manum esset assuetus; et vidimus accipitrem, et denarium oblatum suscepimus. Her father Ralph receives a falcon in answer to a vow.

LVII.

The dislocated arm of Edric of Worcestershire set.

Lacertum hebdomadis quinque disjunctum portavit homo de territorio Wigorniensi, nomine Edricus; caput ossis ab humero sejunctum, quoties se movebat, costis illidebatur; nec ullatenus poterat, licet quotidie tractum, in locum suum revocari. Tandem vero, post hebdomadas quinque, per medici cujusdam consilium voto ad sanctum facto, resiliit os brachii in locum suum, tractum, immo vix tactum, a medico. Et admiratus est medicus, eo quod multoties ante votum brachium traxerat nec profeccrat.

LVIII.

Constance, daughter of R. Fitzgilbert, a nun of Stixwold, cured by the saint's glove.

Retulit nobis matrona nobilis de diocesi Lincoliensi, nomine Constantia, viri illustris Roberti filii Gilleberti relicta, filiam suam Constantiam, sanctimonialem de Stikeswald,[1] valetudine gravi correptam, postremo membrorum omnium usu omnino subtracto, diebus quasi quindecim penitus obmutuisse. Accidisse autem, vel forte, vel potius dispositione divina, quæ fortunæ nihil omnino relinquit regendum, quod transiens quidam illo diverteret, qui se chirothecam habere jactabat, quæ beati martyris Thomæ quandoque fuisset. Quod quum sanctimonialibus innotuisset, impetratam chirothecam in sinu virginis ægrotantis imponunt. Mox ut in nudo Dei ancillæ pectus chirotheca tetigit, apertis oculis, redeunte loquela, totiusque [2] corporis renovata qualitate, resedit, nec ulterius ægritudinis ejusdem stimulum sensit; ipsaque martyris sepulcrum visitasset, sed nullam rigor ordinis exire permittit, postquam semel ingressa sanctitatis habitum susceperit. Vicem tamen illius mater sua devote supplevit, et cum filio suo Roberto et nuru sua Matildi, nihilominus per martyrem curata, Cantuariam venit.

[1] *Stireswade*, P. | [2] *que*, om. L.

LIX.

Cure of her sister-in-law, Matilda.

Eidem namque Matildi a partus ærumna liberatæ adeo uterus iterum intumuerat, ut grossitudinem priorem tumor subsequens duplicata videretur proportione respicere. Physicorum succurrere satagentium succumbente industria, verum illum medicorum omnium Medicum, cui omnis parit natura, multa prece deposcit, ut a peccatis suis faciem avertens, sancti martyris sui merita respiciat, et ipso mediante periclitanti succurrat. Audito autem anachoritam in vicinia illa Deo ministrantem aquæ sanctæ habere portionem, confessionis prius usa remedio, illuc delata est. Sancto namque deferens sese testabatur indignam ut ad se allatum susciperet sanctuarium. Bibit igitur de religiosi viri manibus, statimque, nec solutionem nec nauseam passa, ita detumuit, ut domum reversa vestem strictissimam, qua non nisi sana et gracilis uti poterat, absque difficultate induret, mirumque in modum ante gracillima effecta est quam mille passuum iter equo transvolare potuisset.

LX.

Cure of Hugh, cellarer of Jorvaux abbey.

Joresvallensis[1] ecclesiæ cellerario Hugoni graviter ægrotanti medicus quidam curam impendit. Sæpenumero commonitus ne, postpositis beati Thomæ meritis,[2] spem suam poneret in homine perituro potius quam medicinæ perito, nullatenus acquievit, viribus potius confisus herbarum. Medicus vero multo tempore multis medicamentorum expensis multo studio sive labore consumpto, inductis in eum omnibus mortis jam vicinæ signis, tandem desperatum reliquit. Convaluerant jam in eodem cœnobio aquæ salutiferæ gustu febricitantes nonnulli, ipso singulis horarum spatiis

[1] *Joreswallensis*, T.; *Forcevallensis*, P.

[2] *postpositis meritis beati Thomæ martyris*, P.

vergente in deterius. Videns autem ejusdem loci abbas Johannes tam aliorum ægrotantium profectum quam defectum illius, accedens, menti ejus sancti martyris memoriam conabatur imprimere. Denique, cum acquiescens, invocato martyre, de aqua gustasset, sanguine statim a naribus ejus impetuosius erumpente, convaluit. Venit ad nos prædictus abbas et super his certificatos reliquit.

LXI.

The abbot of Jorvaux revives Ralph, a monk of Byland, by dipping part of the saint's hair shirt in water.

Retulit quoque abbas idem venisse se ad locum ab accolis *Belelande*[1] appellatum, quod Latine *speciosum saltum* resonare videtur; et invenisse ibi monachum quendam Radulfum, jam in extremis spirantem. Suscepto viatico, oleo (ut moris est ecclesiastici) perunctus, linguæ prorsus jam destitutus officio, insensibilis rei quodammodo prætendebat imaginem, solam decessus ejus horam his qui aderant præstolantibus. Tulerat autem secum forte abbas prænominatus præstitam sibi de cilicio sancti Thomæ particulam; unde in aqua signo salutiferæ crucis impresso, os morientis a considentibus aperitur, aqua infunditur. Mox qui ægrotabat non solum facultatem loquendi, sed et appetitum comedendi, sibi gavisus est esse restitutum; ita ut cibum sibi, mirantibus omnibus, porrigi postularet. Sicque[2] vigore suscepto pristinæ redonatus est sanitati.

LXII.

Richard of Stanley, a Yorkshire knight, cured at Jorvaux of various ailments.

Tertium etiam miraculum ejusdem abbatis certificati testimonio memoriæ commendavimus. De territorio Eboracensi miles, Ricardus videlicet de Stanleia, apud abbatiam Joresvallensem hospitatus est, febricitans et renum anxio cruciatus dolore, manuum

[1] *Helelande*, P.

[2] *que*, om. L.

nihilominus digitos nativa nervorum flexibilitate subtracta, curvos habens, non tamen penitus usque ad volam inflexos. Audito autem plurimos ibidem, tam laicos quam monachos, aquæ gustu sospitati redonatos, gustavit de aqua etiam ipse. Proxima nocte, cum quasi circa conticinium alto jaceret sopore depressus, et jam accessionis febrilis hora venisset, putabat se in somnis revera sanctum Thomam videre præsentem, et tactu manus lenissimo tam caput suum quam reliqua corporis membra complanantem. Nec ei visio cessit incassum; multis circumventus incommodis obdormierat, curatus in omnibus evigilavit. Retulit in crastino cum abbate discumbens visionis et modum et effectum, erectorumque digitorum ostensione fidem sibi haberi extorsit.

LXIII.

Cures of a Berkshire knight's sickness, and of his servant's diseased eye, related by Henry of Houghton.

Itinerantibus aliquando in territorio beati Albani milite quodam et Henrico de Hoctona, sancti martyris clerico, et sibi invicem appropinquantibus, post salutationem mutuam, quæsitus miles cujus esset accola provinciæ, vel unde veniret, comitatum de Berkessire natale sibi solum esse respondit; illuc se a Cantuaria reverti. Interrogatus quid Cantuariæ relatu dignum perspexisset, "In aliis," inquit, "manifestam Dei vidi "gloriam; in me gratiam sensi: nam post prolixi "temporis languorem, tum lecti gestatorii mollitie, "tum tolerabiliori navis vehiculo Cantuariam perductus, ecce, ut cernis, gaudens revertor et prorsus "incolumis. Fidenter audeo dicere, saniorem me aliquando fuisse non recolo vel agiliorem. Sed et "puero meo, quem cernis præsentem, non mediocriter "successit; et quidem, licet ineffabiliter gratuler saluti "propriæ, super impensa tamen sibi divinitus gratia "major mihi stupor incutitur; nam ante annos aliquot, sub rubo, sicut pastoribus moris est, obdor-

" mienti quasi vesica grandis alterius oculorum pu-
" pillam totam contexerat, quæ[1] in dies lapideam sibi
" vindicans duritiam, jam adeo excreverat, ut glandis
" grandissimæ magnitudinem longe videretur despicere.
" Biennium jam elapsum est postquam, prominente
" longius oculo, cilia puer non complicuit. Qui cum
" Cantuariæ non proficeret, et ad Roffensem usque
" civitatem cum dolore et gemitu mecum reversus,
" corpori somnum exigenti satisfaceret, ostendit se
" sanctus in visu; et quasi tractans manibus sanc-
" tissimis oculum pueri, et tandem signum ei crucis
" imprimens, ut placuit, ab oculis ejus elapsus est.
" Pruriente igitur oculo puer evigilat; statimque,
" rupto tumoris illius folliculo, tabem sentit effluere.
" Excitati qui affuimus importunitate clamantis,[2] ac-
" censis candelis accurrimus: æstimantibus confluere
" ad dolorem occurrit gratia divina cum gaudio. Ab
" hora illa non cessavit sanies sanguini mixta jugiter
" emanare, spe nobis pueroque collata remedii."

Quum hæc a milite præfatus Henricus audisset, equo desiliens oculum pueri, contra venti tectum inclementiam, detexit, et cilia jam se invicem sufficienter contingentia invenit; quibus separatis, quum folliculum jam laxum tabisque vacuum spina sullevasset, reperta est oculi pupilla pura, sana, et prorsus incorrupta. Exclamat puer optime se videre, et exclamat tam pueri dominus quam prædictus Henricus; et in gratiarum actionem uterque prorumpit. Hæc, licet oculi nostri non viderint, tamen quasi nostris, ejusdem Henrici nostris oculis et ore certificati, interserere non dubitamus.

LXIV.

Story told by a nobleman, for-

Convenientibus etiam aliquando in unum nonnullis regni Anglorum optimatibus, et diversis diversa marty-

[1] *quem*, L.

[2] *clamorum*, L.

merly opposed to the saint [Richard de Luci ?], of a miracle done by him.

ris magnalia referentibus, audisse se testatus est idem clericus unum optimatum, dudum sancti martyris æmulum, respondisse:—"Mira sunt quæ narrantur, et "fidei terminos prorsus excedentia. Ab omnium eo- "rum credulitate mens mea relapsa deficeret, nisi me "in aliquo fides oculata certiorem reddidisset. Scio "autem et certus sum apud quoddam præsidium[1] "meum manere presbyterum, cujus manum dexteram "et brachium a multo tempore novi paralysis morbo "dissolutum, adeo ut nec manum ori apponere posset "nec movere. Jam illum annos aliquot ab altaris "officio eadem passio coercuit; nunc autem a Cantuaria "reversus, non solum sacerdotale ministerium libere et "expedite exsequitur, verum etiam armigeris et ser- "vientibus meis vires proprias jactu lapidis ponderosi- "oris experientibus colludens, de omnibus in ejusdem "ludi certamine triumphum reportare videatur." Hæc

The nobleman recals Thomas's old enmity to the church.

ille magnas; et ad prædictum Henricum conversus, "Quid," inquit, "Henrice, huic admirando rerum eventui "justi vel rationis putamus inesse; ut ille, quo nullus "nostrum, dum cancellarii dignitate fungeretur, in "ecclesiam Dei fuerit severior, nunc singulis sanctis, "de quibus vel legit vel canit ecclesia, miraculorum "multitudine magnitudineve præcellat?" At ille,

Henry of Houghton's answer.

quanquam propositæ sibi quæstioni arduam ac sanctissimam sancti martyris vitam posset objicere, humilius tamen assumens loquendi principium, sic eam absolvit: "Quid tibi videtur majorem prætendere sceleris enor- "mitatem—Christo renuntiare, an in ecclesiam Christi "severitatem, cujus vel te vel sanctum accusas, exer- "cere? Si autem Petrum a tanto crimine tantillus fle- "tus absolvit; si latronem, et criminis confessione et "momentanea pœnitentia sanctificatum, paradisus, prius- "quam reliquos sanctos, excepit, quid christo Domini "et ecclesiæ propugnatori exsilii fere septennis injuria,

[1] *prædium?*

" violenta rerum suarum distractio, deportatio paren-
" tum et amicorum carcer, vestis cilicina,[1] et ad ulti-
" mum, quod omnibus his majus est, mortis tam
" crudelis causa et tempus et locus, conferre debuerunt?
" Nunquid se in Petrum et latronem divina miseratio
" sic totam expendit, ut non relinquerentur posteris
" saltem reliquiæ? Eadem est penitus quæ fuit, et
" detrimentum[2] sui non recipit." Hæc et in hunc modum plura clerico disserente, sic optimati satisfactum est, ut benedictionis ei mercede compensata clamaret, "Vere strumam a corde meo ejecisti, quam
" pro viginti libris nollem ibi radicatam remansisse.

Hæc idcirco breviter subnectere volui, ut innotescat legentibus quanta pietate clementissimus martyr carbones ignis super capita congesserit æmulorum suorum; quatenus veteranis cum odiis saltem mortuum insequi cessantes dulcedine et certitudine miraculorum informarentur ad caritatem, ne peccata peccatis adjicientes in-
The saint's miracles at Newington (a manor belonging to R. de Luci, Hasted, ii. 550).
firmarentur ad mortem. Et ut memorati æmuli sui menti dilectionem sui sanctus insereret, in alia ejusdem villa, quæ Anglice Niwentona, Latine vero Nova-Villa, sonare videtur, admirandam operatur gratiam sanitatum. In medio villæ a primis miraculorum diebus crux est erecta, sed cujus ministerio, adhuc ignoratur. Locus ille, in quo crux stat, terra sancta est, gratiis plenus, et miraculorum gloria celeberrimus. Cum enim sanctus ab exsilio revocatus adiret Londonias, apud Niwentonam de equo descenderat, et dum pueris manus imponeret, et chrismate confirmatis gratiæ plenitudinem adesse invocaret, eodem in loco constiterat. Non enim erat ei,
His carefulness in administering confirmation.
ut plerisque, immo ut fere omnibus, episcopis moris est, ministerium confirmationis equo insidendo peragere; sed ob sacramenti reverentiam equo desilire, et stando

[1] So T. P. reads *cilicinæ*, which would require a different punctuation—*dep. parentum et amicorum, carcer vestis cilicinæ* (cf. *cæcitatis carcere* in the beginning of c. lxvi.).

[2] *decrementum?*

pueris manus imponere. Sed et in aliis duobus locis, eadem de causa descendens, occurrentis populi votis devote satisfecit; in quorum singulis, propter miraculorum frequentiam et ipsius martyris in somnis admonitionem, singulæ cruces ligneæ sunt erectæ.[1] Tanta est in illis signorum gloria, tanta gratia sanitatum, tantus populorum concursus, tantus advenientium devotionis affectus, ut sicut de Domino ita et de servo canere possit ecclesia, "Venient ad te qui detrahebant "tibi, et adorabunt vestigia pedum tuorum;" catervatim namque certatimque concurrunt etiam martyris æmuli, adorantes in loco ubi steterunt pedes ejus.

LXV.[2]

Odilda of Southwell, on her way to Canterbury, recovers her sight.

Scimus anum de Suthwella, Odildam, quæ mellifluam sancti gratiam, quam Cantuariæ implorare veniebat, eodem in loco, videlicet apud Niwentonam, impetravit. Oculorum ei visus a quarto defecerat anno; a tertio vero, cohærentibus sibi invicem ciliis, sicut cæci, ita et clausi permanserant. Cum ergo se inter collanguentes juxta crucem prædictam projecisset, capitis dolore correpta, inter cruciatus angustias, lucis amicæ delicias apertis oculis gratulabunda suscepit.

LXVI.

A woman from Woolwich cured of blindness.

Sederat quoque in cæcitatis carcere mulier de Welewich[3] annis decem; quæ, ibidem impetrato quod Cantuariam venerat implorare, magnifice lætata est. Visus particeps desiderati astantis populi catervam ad gratias et Dei laudes excitavit.

---

[1] *testes*, L.

[2] This and the following chapters of Book III., except the last, relate to Newington, between Rochester and Sittingbourne.

[3] *Wlihc*, T.; *Ulewic*, P.

LXVII.

Also a boy blind from his birth.

Puer etiam trimus,

Quem clausis oculis fuderunt viscera matris,

eodem in loco collocatus quievit. Postquam vero vespertina peracta synaxi lux diurna nocturnis tenebris claudi visa est, apertis oculis visum, quem natura negaverat, multis astantibus miraculose suscepit, triste vivendi principium lætiori fine clausurus.

LXVIII.

Eliza of Dunton recovers from disease of the heart.

Aeliza de Dunetona, Rogerii filia, ea valetudine quam physici cardia[ca]m vocant graviter anxieque laborans, ita ut angusto anhelitu singulis fere momentis exspirare potius putari posset quam spirare, sub cruce prædicta fatiscentes artus quiete refovit, et post quietem recessit incolumis.

LXIX.

Godiltha of Hayes (?) cured of dropsy, partly at Newington and completely at Canterbury.

Hydropisis[1] tumor totum Godithæ de Heisa[2] possederat corpusculum, et omnibus membris omnem humanæ formæ decorem subduxerat. A planta pedis usque ad verticem non erat in ea sanitas. Ad locum præfatum accedens, aquæ Cantuariensis haustu non aliter exhausta est, quam si efficacissimæ gustu potionis eadem ventris solutio sibi procurata fuisset. Denique Cantuariam ad commune miserorum solemneque pervenit refugium, et eadem solutione diebus quinque perseverante membris exilibus et attenuatis admodum gracilis et macilenta recessit.

[1] *Ydropisis*, L. | [2] *Hesa*, T.; *Heysa*, P.

LXX.

De Staffordiæ comitatu mulier, cui nomen Aldida,[1] annis non minus quam tribus lucis aliena, fusis ibidem ad Dominum precibus, et nomine martyris invocato, desideratam corpori sui sanitatem consecuta est. Eldith, of Staffordshire, recovers her sight;

LXXI.

Similiter et pelliparius Hedewico[2] cuidam, de territorio Gloecestrensi, tribus nihilominus annis oculorum cæcitate damnato, gratia divina per martyris invocationem gratiam lucis infudit. Multa tamen prius perpessus multos cruciatus sui[3] dolore ad pium[4] compassionis commovit[5] affectum. Villam de qua se esse commemoravit, quia memoriter non tenuimus, dominam ejus et itineris comitem Bertam, Helyæ Giffardi relictam, de cujus feodo terram tenet, testimonii causa hic annotasse sufficiat. also Hedewic, from Gloucestershire.

LXXII.

Eodem in loco et Leuricus de Berginges in Sudfolkia,[6] de terra beatæ virginis Edeldrithæ, manum paralysi dissolutam restitutam sibi gavisus[7] est, non tamen absque magno præcedentis cruciatus indicio. Biduum enim in ejulatibus et fletu incessante expendit; die vero tertio, simul cum salutis optatæ beneficio redeunte quiete, manum et extendit et ostendit sanissimam. Leuric, of Barking in Suffolk, recovers the use of a hand.

LXXIII.

Acciderat autem ea tempestate, qua beatus Dei athleta Thomas, concordantibus regno et sacerdotio, W. Torel, of Austrey (see Dug-

[1] *Aelditha*, T.
[2] *Hadennico*, P.
[3] *sub*, P.
[4] *pueri*, L., but marked for omission.
[5] *inclinavit*, P.
[6] *Norfolkia*, T.
[7] *gravius*, with marginal alteration to *gratus*, L.

dale's Warwickshire, p. 810), curses his daughter for sewing on St. Cecilia's day.

pacem ecclesiasticam videbatur obtinuisse, Walterium Torel, virum Warwicensem de villa quæ Aldulvestre[1] Anglice nuncupatur, filiæ suæ Lucianæ ætatis adhuc annum agenti quartum decimum maledixisse. Neverat enim puella in natali beatæ virginis et martyris Ceciliæ, illis in partibus celebri valde atque solenni. Reversus pater ab ecclesia nentem eam invenit, et zelo festivitatis ductus maledicti multavit sententia; quæ statim ad maledictionem paternam aruit, et dextra corporis parte simul et officio linguæ privata est.

She is afflicted in consequence, and in remorse he seeks her cure;

Videns autem pater[2] malo suo se exauditum fuisse—malo enim suo dolorem vindicat cui vindicta ipsa pœnam doloris accumulat — flens et ejulans semimortuam humeris suis imposuit, et ad multa sanctorum loca delatam tandem in quadam[2] beatæ virginis Edithæ basilica a linguæ solummodo damnatione liberatam recepit.

which is effected partly in a church of St. Edith, partly at Newington cross, and finally at Canterbury.

Minorato igitur aliquantulum dolore, non labore, onere misero et miserabili rursus onustus ad Cantuariensis martyris memoriam et pedes convertit et animum; qui quum, per crucem superius memoratam transiens, projecta in loco ubi steterunt pedes ejus puella, diutius orasset, rediit tam manuum quam pedum nervis calorque vigorque nativus, et tota corporis portio mortificata revixit. Exsultat gaudio pater inopinato, et ad Cantuariam usque progrediens, ea lætatur abire comitatus, qua venit onustus. Hic itaque antequam ad martyrem accederet a martyre exauditus est.

LXXIV.

A man cured of hernia.

Alius e contra, qui non multo minus septennio herniosus exstiterat, a Cantuaria regrediens illacque pertransiens, post orationem factam orationis sensit effectum; et usque ad noctis fere medium huc illucque

[1] *Aldivestre*, P. [2] Om. L.

in latera diversa volutatus,[1] resarcitis divinitus coarctatisque et in locum proprium revocatis visceribus, martyris virtutem, sicut in se expertus est, ita et admiratus.

LXXV.

Robert of Essex recovers his sight.

Robertus de Baalim annis ferme decem oculos sine visus efficacia gerens, uxoris suæ ductu de Essessia veniebat martyris mendicare suffragium. Roffensem transmiserat urbem, cum equitante post eum cæco equi pede calcatus in talo se læsum ingemuit. Cognito autem cæcum esse qui sequebatur, et quod ad sanctum una eademque[2] causa traheret utrumque, seu pro sui læsione, seu pro sua et illius cæcitate, qua scilicet neuter vel sibi vel alteri potuit præcavere, altius ingemiscens, et corporis et mentis ad Dominum genua flexit, Dominum per martyris sui merita obtestans ut se in amissam visus revocaret lætitiam. Qui quum eadem repetens tertio terræ pronus incubuisset, lapidem oculis præjacentem vidit et arripuit; et præ gaudio deosculari cœpit, uxorisque ducatu contempto, socios cursu citato prævolat, ita ut de comitatu nullus eum comitari valeret. Illo ergo sic præcurrente, et ad singula fere stadia flexis genibus Deum adorante, nec sanæ illum mentis esse credebant qui sequebantur, nec corporis illæsi. Æstimabant enim quod in cursum eum egisset insania, offendiculum in lapsu[3] lapsus læsionem intulisset. Ille vero præcipiti et incessanti cursu sex ferme passuum millia transvolando, apud Newentonam, ubi crux prima in honorem martyris erecta est, et in loco ubi steterunt pedes ejus, adoravit. Postea cum gaudio inenarrabili Cantuariam processit.

---

[1] *voluptatus*, L.
[2] *que*, om. L.
[3] Om. P.

LXXVI.

Henry, son of Roger of Northampton, receives strength in his legs.

Attulit illuc et Rogerii pelliparii uxor Aliza de Norhamtonia parvulum suum Henricum trimum, cujus pes dexter pedi sinistro ad crucis instar superpositus inseparabiliter ab hora nativitatis adhæserat. Ossa tibiarum vel nulla fuerunt vel nimis exilia; mater enim eas, ut inde certificaretur, sæpenumero durius attrectavit, sed nullam unquam ossis soliditatem in carne molli et fluxa sentire potuit. Quid prodest sermonis prolixitas? mater est fomesque fastidii:[1] tam miseræ conditionis puerum, quem in loco sancto collocaverat, separatis ab invicem pedibus suscepit erectum.

LXXVII.

Two lame daughters of Godbold of Boxley cured.

Puellæ duæ, Godeboldi filiæ de Boxeleia, baculis potius quam pedibus seipsas a cunabulis ipsis portantes, illuc adductæ sunt. Utrisque pro salute sua martyrem interpellantibus, priori natu somnus obrepsit; visitat eam alloquiturque sanctus in somnis, salutem et pollicetur et donat. Expergefacta poplitum nervos miratur extensos magno cum cleri plebisque tripudio. Pulsatis interim ecclesiæ signis in ecclesiam inducitur. Vidit hoc natu posterior, et lacrymis indulget uberioribus, tanto de sua miseria tristior, quanto prior natu de felici successu suo gaudentior.[2] Incusat sanctum quod, abeunte sorore, jacens ipsa remaneret. Videres ibi fletus Esau pro munere benedictionis paternæ clamantis, "Nunquid non nisi unam benedictionem habes, pater? "mihi quoque obsecro ut benedicas;" quumque ejulatu magno fleret, motus pater pius dormientem die postera visitavit, et ad prioris modum sanitati restituit. Duplicato itaque miraculo, Deo laudes et populo lætitia[3]

---

[1] *fastigii*, L.
[2] *felici suo gaudebat successu*, P.
[3] Om. P.

geminantur; visi sunt ibi præterea et alii innumeri de diversarum ægritudinum angustiis liberati. Sed quia nec testes ab eis producti sunt, nec ad purum veritas a nobis eliquata, non pauca, eadem facilitate qua in aures admisimus, omisimus, nolentes granis paleas commiscere, dubia certis interserere. Other miracles omitted.

LXXVIII.

Hoc autem nequaquam silentio sepeliendum esse censemus, quod alio in loco, ubi venerabilis pater similiter[1] steterat, antequam ibi crucis signum erigeretur, lux immensa dicitur resplenduisse; in cujus rei assertione testes sunt quatuor, Henricus de Topindenne,[2] vir verax et vitæ commendabilis, Samuel clericus, et alii duo, quos fama nihilominus fidei et veritatis extollit privilegio. Hi omnes simul una et eadem hora non longe a loco iter agentes cereos ibi tredecim viderunt accensos: supererat adhuc diei pars nonnulla. Desiliunt equis omnes, et, rem vicinius contemplari volentes, propius pariter pedetentim accedunt. Quumque quasi ad dimidium lapidis jactum cereis appropinquassent, subito ab oculis eorum subtracti sunt. Stupore percussi regrediuntur; regressi respiciunt; respicientes cereos iterum accensos et vident et numerant, et ascensis equis sciscitantur invicem quid esse queat, quod, occidente sole, locum illum lux tanta contra tenebras nocturnas irradiat. Reminiscens autem Henricus prænominatus beatum Dei athletam illac transisse, ad tugurium quod sibi apparebat divertit, et quod sanctus, dum pueris ministerium confirmationis impenderat, ibi stetisset, a muliercula edoctus est. Manifestata est autem et postea evidentius loci ejusdem sanctitas multarum gratia sanitatum et plurima mira- Miracles in two other places where the saint had confirmed. (Tappington, near Canterbury?)

[1] Om. L.

[2] *Tropindenne*, T.; *Trobindenne*, P.

culorum frequentia: unde et crucis ibi signum a fidelibus erectum est. Sed et tertium locum, in quo steterunt pedes ejus, non impar prodigiorum gloria similiter venerabilem fecit; de quibus non est modo dicendum per singula. Non igitur ea silentio damno, sed differo; in tanta quippe miraculorum multitudine constitutus hæsito satis, quid prius proferam, quid posterius:

Ovid, Metam. iii. 466. ..... inopem me copia fecit.

Explicit Liber tertius; incipit quartus.

I.

Si Dominus exilis ingenii mei gratiam multiplicibus augeat incrementis, si linguis hominum loquar et angelorum; si mihi manus conferantur, non dico scribæ velociter scribentis, sed et notarii velocissime annotantis; succumbet ingenium, lingua deficiet, digiti obstupescent. Si singula martyris Cantuariensis magnalia vel tangere breviter attentavero, nedum plenius et planius explanare,[1] remordet me commonitio ethici[2] non inutilis, cujus in principio meminisse debueram: Prologue.

> " Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam
> " Viribus, et versate diu quid ferre recusent,
> " Quid valeant humeri."

Horat. de Arte Poet. 38–40.

Nunc autem, quia et contra sapientis alterius consilium altiora me quæsivi, utpote scrutator majestatis opprimor nimirum a gloria. Gloriosa quippe sunt et inscrutabilia valde martyris nostri magnalia vel merita, et imbecillitatem sensus mei, sicut sui dulcedine alliciunt, sic onere premunt; quia tamen semel incepi, loquar de domino meo cum sim pulvis et cinis.[3]

II.

Patet ex prædictis quod non immerito debeat in matris et virginis ecclesiæ sinu sancti Thomæ perennare memoria, sed ut cum Dominus altioris esse meriti vel gloriæ declararet, mirabiliori quodam et inusitato dignatus est privilegiare miraculo. Inusitatius enim est pro membris abscisis nova substitui quam ad vigorem debilitata[4] restitui. Story of Eilward of Westoning. See Will. Cant. I. ii. c. 3.

---

[1] *explorare*, T.
[2] *etici*, L.
[3] Here the Paris MS., followed by Dr. Giles, places the end of Book II.
[4] *debilitatem*, P.

Erat plebeius quidam in villa regia Westona in territorio Bedefordensi, Eilwardus nomine, cui ex vicinis suis quidam Fulco pro dimidii jugeris aratura duorum denariorum debito tenebatur. Qui, altero reddito, alterius solutionem usque in annum sequentem, sub non habentis specie, protelavit. Die quodam festo post beati martyris passionem, cum forte simul ad tabernam proficiscerentur, (moris enim est Anglis feriantibus commessationibus et ebrietatibus indulgere, ut videant hostes et derideant sabbata eorum,) exigente isto debitum, abjurat ille. Postulat iste ut eunti ad cervisiam saltem dimidium sibi solvat debiti, dimidio ad simile negotium sibi ipsi retento; negante hoc nihilominus debitore, talionem se redditurum minatur exactor. Utroque ad tabernam inebriato, surgens prætaxatus Eilwardus debitorem suum præcessit, et ad domum ejus divertens, avulsa ostii sera, tam impetuosus quam ebrius effractor, domum irrupit. Evolvens domum, quærensque quid auferat, cotem magnam offendit, et chirothecas,[1] qualibus ruricolæ contra spinarum aculeos manus armare consueverunt; sublatis utrisque vix pretium nummi prædo pauper asportavit. Exclamant[2] pueri in atrio domus colludentes, et concurrentes ad tabernam, patrem suum evocant ut prædam excutiat. At ille hominem persecutus cotem extorsit, et eadem in caput prædonis vibrata, tam cotem in capite quam caput cote confregit. Exserto quoque cuspidis acutæ cultello quem ferebat, brachium ejusdem perforavit. Prævaluit adversus eum, miserumque, ut furem, ut raptorem, ut effractorem reducens, in domo, quam effregerat, colligavit. Accersit deinde præconem villæ Fulconem; quid facto opus sit interrogat. At ille, "Brevis," inquit, "et insufficiens est causa pro qua "captus est; si vero, aucto furto, aliis rebus quasi "furtivis oneratum produxeris, plectendi eum sceleris

[1] *cirotecas*, L. T. | [2] *Exclamabant*, L.

" poteris accusare." Acquievit ille, et terebro, bisacuta, reti, vestibusque nonnullis simul cum cote et chirothecis in collo illius colligatis, officialibus regis die postera præsentavit.

Tractus itaque Bedefordiam in custodia publica mense uno tentus est, et accito presbytero quodam venerabili, Pagano, utpote periculis extremis expositus, ad mortem, immo et ad vitam, se præparat, et omnia conscientiæ suæ secreta evolvens, quicquid saluti contrarium invenit in tutis presbyteri auribus effundit. Sed et de corporis sui liberatione spem suam divinæ miserationi committens, "Domine," inquit, " carissime, " terram quam Dei Filius, Dominus noster Jesus, et " vita temporali sanctificavit et morte, pedes adibo, si " necessitatis instantis articulum evasero. Unde et " humero meo dextro candenti ferro signum crucis " precor inuri, quod mihi, licet vestes auferantur, auferre " nemo prævaleat." Fecit ille ut fuerat rogatus, commonens ut ad sanctorum suffragia devotus confugeret, maxime vero[1] gloriosi martyris Thomæ, quem Dominus tanta signorum gloria mirificavit. Filo præterea longitudinem latitudinemque corporis ejus mensus est, unde factam candelam sancto martyri liberatus offerret. Flagellum etiam de virgis ei præbens, "Accipe," inquit, " virgas istas, et cum invocatione martyris quinquies " quotidie priusquam gustes tibi ipsi tortor existe, nec " cesses ad martyrem die noctuve genua flectere, mar- " tyrem invocare, nisi cum, importunitate somni grava- " tus, naturæ deficienti cogeris succurrere." Diligentius igitur instructum dimisit, inhibitum esse a judicibus asseverans, ne ullus presbyterorum ulterius ad eum haberet accessum. Mittebat tamen sæpenumero qui eum occulte per fenestram ad indicta sibi vel negligentem excitaret, vel studiosum magis accenderet. Sed

[1] L. has *et maxime vero*. Possibly the reading ought to be *et maxime vere*.

et prior canonicorum de Bedfordia Gaufridus, quem et hujus admirandi miraculi testem habemus, victus ei necessario sæpius administrabat, sæpius incarceratum visitabat, et ut saltem ad horam respiraret, eductum de carcere sub divo deambulare faciebat.

Jam quatuor septimanis exactis, quintæ principium advenerat, quum eductus miser de carcere ad concilium trahitur judicandus. Impetit eum accusator crimine furti; impositum crimen constantius ille repellit, et omnibus quæ sibi a collo pendebant longius excussis, de cote duntaxat fatetur et chirothecis, quod eas in pignus pro debito acceperit; furtum et scelus omnimodum inficiatur. Dilato judicio, carcerali rursus mancipatur custodiæ. Itaque quinta post hebdomada extractus, et tractus item [2] ad concilium, super cotis tantummodo et chirothecarum furto ab adversario suo impetitur. Ille enim, quia postulante reo monomachiam inire sibi metuebat, omnia quibus illum ante insimulaverat silentio damnavit, et vicecomitem judicesque habens [1] sibi propitios, ut a duelli necessitate seipsum excuteret, et alter aquæ judicio examinaretur, obtinuit. Erat autem sabbatum, et usque in feriam tertiam hebdomadæ sequentis examinatio dilata est, ipso iterum conservato in carcere. Vigiliam in ecclesia, quam seipsos a crimine purgaturis concessit Christianæ religionis pietas, negavit ei custodis crudelitas. In carcere tamen excubias devotus celebravit, quas ei in ecclesia celebrare non licuit.

Educto ad aquam obvius venit presbyter prænominatus,[3] Paganus, commonens omnia æquanimiter in peccatorum remissionem sustinere, odium et iram in animo non habere, omnibus adversariis suis omnia ex corde dimittere, et de Dei misericordia non desperare. At ille, "Fiat," inquit, "Dei et martyris Thomæ voluntas in me!" Demissus in aquam reus deprehenditur;

[1] *faciens*, P.
[2] *iterum?*
[3] Om. P.

quem præco prædictus Fulco arripiens, "Huc," inquit, "scelerate, huc venies ad me." Et ille, "Deo gratias "et sancto martyri Thomæ!" Tractus itaque ad locum supplicii, orbatur oculis, genitalibus mutilatur. Et oculum quidem sinistrum statim integrum eruerunt; dexter autem, laceratus et in frusta concisus, vix tandem effossus est. Membra, quibus eum mutilaverant, sub cespite absconderunt, et, juxta quod de illo legitur qui incidit in latrones, despoliaverunt eum, et plagis, ut prædictum est, impositis, abierunt, semivivo relicto. Confluxerat ad spectaculum non parva populi multitudo, quibusdam nomine publicæ potestatis compulsis, quibusdam curiositate attractis. Mutilaverant eum accusator ejus Fulco et ejusdem nominis regis officialis, cujus instinctu consilioque in tantam creditur devenisse miseriam,[1] et cum iis lictores alii duo; quibus tamen veniam petentibus pro Dei et sancti Thomæ martyris amore libenter indulsit, martyris memoriam aditurum se, licet lumine orbatum, admiranda fide inclamitans, de martyris pietate virtuteque non diffidere; martyri sciens gloriosius esse oculos restituere perditos, quam non ablatos conservasse. Secuta eum fuerat sola filia sua duodennis, quæ et incarcerato alimoniam mendicaverat. Confiscatis enim omnibus quæ habuerat, omnes amici ejus spreverunt eum, nec erat qui consolaretur eum ex omnibus caris ejus. De vulneribus ejus tanta sanguinis emanavit copia, ut metu mortis suspectæ presbyterum accersirent qui aderant; cui et confessus est. Paulatim tamen cruoris fluxu restricto,[2] ductu puellulæ[3] in villam Bedfordensem[4] rediens, et juxta parietem domus se projiciens, diem illum nullo sibi collato humanitatis beneficio duxit ad vesperam. Succedente jam noctis crepusculo, misertus ejus vir quidam nomine Eilbrictus, maxime

[1] *tanta . . miseria*, L.
[2] *restricto . . beneficio*, om. L.
[3] So T.; al. *puellæ*.
[4] *villa Bedefordensi*, P.

quia acris inclementia et pluviarum inundatio sub divo jacentem plurimum molestasset, excepit illum gaudens in domum suam.

Fecit igitur in tenebris dies decem, vigiliis orationibusque dans operam. Nocte vero dici decimi, prima noctis vigilia, post luctus, gemitus, et suspiria in somnum resoluto apparuit quem invocaverat, nivei candoris vestibus indutus, baculoque pastorali signum crucis in fronte ejus et oculorum foraminibus depingens, sub silentio discedere visus est. Expergefactus ille et visionis negligens projecit se rursus et obdormivit. Iterum ergo ante lucanum rediit in albis qui in sanguine Agni vestes suas dealbaverat; dixitque viro, "Homo bone, " dormis?" Vigilare se fatenti, "Noli," ait, "noli " dormire, sed vigila, insiste orationibus. Noli diffidere, " sed spem tuam in Deo et beata virgine Maria pone, " et sancto Thoma, qui te venit visitare; ei si nocte " proxima in ecclesia beatæ Mariæ vicina, coram vir- " ginis ejusdem altari, cum lucerna cerea excubaveris, " et orationibus incumbens in fide non hæsitaveris, " oculorum restitutione gaudebis." Excusso somno tractat homo secum tacite quid visio talis portendere possit; utrumve potius integumento remoto promissio sancti mancipetur effectui. Talia secreto volventi, quasi dextri ominis nuntia, respondit domus ancilla, " Videbam hac nocte in somnis, Eilwarde, te utrius- " que oculi visum recuperare." At ille, "Sic fieri " poterit, cum Deo et beato martyri ejus Thomæ pla- " cuerit." Cumque advesperasceret et inclinata esset jam dies, prurientibus sibi oculi sinistri ciliis, ut ea ungue scalperet, malagma cereum, quod sive ad extrahendas orbium vacuorum purulentias,[1] seu ad ipsa cilia claudenda fuerat appositum, amovit; ciliaque mira Dei virtute aperienti videbatur in opposito domus pariete quasi lucernæ splendor irradiare; erat enim

[1] *prurulentias*, L

radius solaris rubens, sole jam ad occasum vergente. Ignarus tamen veritatis, et sibi ipsi super hoc incredulus, dominum domus vocavit, quid opinaretur ostendit. Cui ille, "Insanis, Eilwarde, insanis: tace,[1] nescis " quid loqueris." "Nequaquam," inquit, "domine, in- " sanio; sed ita revera oculo sinistro mihi videre " videor." Fluctuans autem hospes ejus, certitudinisque sciendæ sollicitus, manu ante oculos ejus ducta, dixit ei, "Videsne quod ago?" Respondit, "Puto " manum tuam motam ante oculos meos huc illucque " duci." Tunc a principio primæ visionis incipiens, quid viderit, quid sibi vel præceptum fuerit vel promissum, seriatim enarravit.

Exiit ergo sermo iste inter vicinos, et populi multitudinem non parvam novitatum novitas attraxit. Accurrit et Osebernus decanus, ecclesiæ prædictæ dominus, aut potius minister; et audita viri visione, virum in ecclesiam[2] introducit, collocat coram beatæ Virginis altari, instruit et confortat ad fidem. Data in manu ejus lucerna, pallam altaris se perspicue videre fatetur: deinde beatæ Mariæ virginis imaginem, postremo quælibet alia minoris corpora quantitatis. Crescit stupor populo quantum viro gratia visus. Probaturi unde procedat vis illa videndi, ab oculis videlicet novis, an ab evacuatis foraminibus absque pupilla, deprehendunt pupillas duas parvulas profundius in capite latitantes, pupillis avis parvæ vix quantitate coæquas, quæ, etiam incessanter crescentes, omnibus intuentibus ineffabilem incredibilemque stuporem lenta sui augmentatione continuabant. Attollitur igitur ad cœlum clamor populi, laudes Deo debitæ persolvuntur, signa pulsantur ecclesiæ, confluunt plurimi, qui jam obdormierant, et cum illuminato suo lumen solis insomnes expectant. Mane autem turba totius villæ in unum conglobata diligentius clara luce in-

[1] Om. L. | [2] *ecclesia*, L.

tuentes, alterum oculorum varium, alterum prorsus nigrum adverterunt, quum natales ambos varios habuerit. Accurrit autem[1] inter alios et presbyter de ecclesia sancti Johannis, qui mutilati confessionem susceperat, et mira Dei visa virtute, "Quid," inquit, "auctoritatis apostolicæ præstolamur præceptum? Ab- "sit ut ulterius exspectem; jam nunc de glorioso Dei "amico Thoma, utpote de martyre pretiosissimo, solenne "inchoabo servitium, et ad finem usque complebo. "Quis ambigat martyrem esse, qui tanta facit et "talia?" et ad ecclesiam currens, pulsatis signis, dicta factis implevit.

Vir autem, non jam orbatus lumine, dico, sed ornatus, sicut per medium villæ cum ignominia ducerat tractus ad pœnam, ita et eadem via cum gloria populi et[2] favore reducitur ad sancti Pauli ecclesiam, in qua etiam noctem Dominicam duxit insomnem. Inde discedens ad salutis suæ auctorem Thomam iter arripuit. Quacunque transibat, sequebatur eum multitudo plebis copiosa; fama namque prævolans in occursum ejus quoslibet excitavit. Quicquid ei muneris conferebant, pro martyris amore pauperibus erogabat. Quasi quatuor passuum millia confecerat, cum prurientem sibi testium[3] folliculum adjecta manu scalpere cœpit; et etiam membra illa sibi restituta comperit, parva quidem valde sed in majus proficientia, quæ etiam volenti cuilibet palpare non negavit. Londonias venientem episcopus Dunelmensis Hugo gratulabundus excepit, nec ante a se dimittere voluit, quam misso Bedefordiam nuntio et[4] diligenter inquisita veritate certificatus fuisset. Sed et apud nos eodem suscepto, licet plurimorum præcurrisset testimonium, tunc primo nobis satisfactum est cum prædictorum summam litteris et testimonio civium Bedefordensium confirmatam audi-

[1] Om. T.
[2] Om. L.
[3] *testiculorum*, L. P.
[4] Om. L.

vimus. Direxerunt enim nobis apices in hunc modum continentes: "Burgenses Bedefordiæ conventui Cantu- "ariensi, et omnibus fidelibus in Christo, salutem. Cf. vol. i. p. 155.

"Sciat conventus Cantuariensis, necnon et omnes "catholici, Deum in Bedefordia mirabile et insigne "miraculum propter merita sanctissimi Thomæ martyris "operatum fuisse. Accidit enim quod quidam rusticus "de Westonia, Eilwardus nomine, pro quodam furto, "pretii unius nummi tantum, captus et ante vicecomi- "tem de Bedefordia et ante milites comitatus ductus, "et ab eis in publico condemnatus, extra villam Bede- "fordensem oculos et pendentia, astantibus clericis et "laicis et mulieribus, amisit. Quod etiam testatur "capellanus de sancto Johanne de Bedefordia, cui "prædictus rusticus post mutilationem confessus est. "Et hoc idem testatur hospes ejus, Eilbrictus nomine, "apud quem postea hospitatus fuit, quod oculis et "testiculis, quando primo apud eum hospitatus fuit, "omnino caruit; qui postea, sæpius invocans merita "sancti Thomæ martyris, gloriose et mirifice appa- "ritione prædicti martyris sanitati restitutus est."

Huc usque Bedefordensium super hoc miraculo testimonium. Quid ad hæc martyris æmuli dicturi sunt? Exclusa est in hoc omnium, ut ita dixerim, miraculorum miraculo omnis malignorum objectio; nec habet pars adversa qua confusionis declinet opprobrium. Nam quod membris supra memoratis revera privatus fuerit,[1] comprobat adversariorum suorum malignandi libido nocendique collata potestas; ipsi enim hominem mutilaverunt, qui eum maxime oderunt. Sed etsi ei pepercissent, non solum ipsi, sed et omnes qui, ne cassaretur[2] judicii sententia, testes astabant, et quot-quot eum condemnaverant, periclitarentur, si in regiæ majestatis injuriam condemnatus evasisset indemnis. Unde admiranda Dei sapientia, qui comprehendit sapientes in astutia sua, mirabiliter provisum est, ut

[1] *fuit*, L. | [2] *cessaretur*, L.

oporteat eos vel timorem omnimodum postponentes miraculum confiteri, vel signum negantes inevitabilibus exponi periculis. Adminiculatur autem veritati testimonium perhibentibus testium qui affuerant multitudo, et firmissimum veritatis argumentum, novorum oculorum diversitas,[1] et tam eorum quam reliquorum membrorum in principio parvitas. Pro variis enim oculis, quas natura dederat, alterum varium, alterum nigrum suscepit. Quis audivit unquam talia? aut quis vidit huic simile? magna fides prædicti hominis, magnum fidei meritum, magnum et meriti præmium.

III.

Ralph of Langton (?) is cured of leprosy, but relapses.

Fidei vel meriti non minoris juvenis de Longa villa, Radulfus nomine, contagio lepræ percussus, cum xenodochii cujusdam colleprosis pactum inierat, definito quid eis pro convictu esset daturus. Jam enim voce rauca, fœdo anhelitu, membris ulcerosis, pustulis in facie tumida et lurida jam jamque emergentibus, sanis cohabitare non poterat. Miraculorum vero gloria circumquaque diffusa, non minus martyris meritis confisus, quam confusus de propriis, sanctam Cantuariensem ecclesiam adiit, coram sancti sepulcro se prosternens, et in lacrymas totus effluens, devotione mira miro ex dolore concepta miris se votis inter orandum obligasse auditus est. Jerosolymam enim se ob martyris amorem spopondit iturum; de omni pane, quo reficiendus[2] esset, tres cleemosynas facturum; in cibis quadragesimalibus jejunaturum bis in sabbato, feria scilicet tertia, qua martyr occisus est, et feria sexta, qua Christus crucifixus;[3] et, in devotæ servitutis signum, denariorum quatuor oblatione caput proprium annuatim a sancto redempturum. Stetit autem Cantuariæ diebus novem, et aqua sancta diebus singulis tam potus quam lotus,

[1] *diversitatis*, L.
[2] *reficiendum*, L.
[3] *qua martyr* (*Dominus* inserted as correction) *crucifixus est*, L.

melioratus abscessit. Nos vero principium bonum fine meliori sperantes conclusum iri, plurimum instantes postulavimus abeuntem ut penitus emundatus cogitaret de reditu; et spopondit.[1] Et factum est, dum iret, mundatus est; lætitia denique de se suis reportata, quem lepra tabidum dimisimus, evoluto mense, elegantissimæ formæ juvenem recepimus. A Pentecoste igitur fere usque ad Adventum Domini nobiscum, integerrimus, sanissimus, speciosus, et absque macula, commorans, tandem, quasi Jerosolymam profecturus, a nobis recessit, domumque reversus (nescio quo occulto Dei judicio) adeo leprosus apparuit, quod nemo unquam exstiterit contagio lepræ sordidior. Causam deteriorationis[2] ejus Ille novit, qui ei quem sanaverat dixit, "Ecce jam[3] sanus factus es: jam noli peccare, ne "deterius tibi aliquid contingat."

IV.

Humphrey, from the diocese of Coventry, cleansed of leprosy.

Iteratio primi miraculi conceptam in[4] nobis duplicavit lætitiam. Ut enim viri venerabilis magistri Edmundi, Coventrensis archidiaconi, benevolentia edocti cognovimus, alius de archidiaconatu suo leprosus a memoria martyris memorandi sine macula reversus est. Sed quia et ipse archidiaconus solo id auditu cognovit, et

> "Segnius irritant animum demissa per aurem
> "Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus,"

Horat. de Arte Poet. 180–1.

quanquam fidem verbis ejus habentes, noluimus tamen id scripto commendare, nisi remisso ad nos cum litteris decani sui leproso certiores efficeret. Desiderii nostri effectum assecuti, sicut audivimus, ita et vidimus, et concordantibus apicibus narrationibus archidiaconi, hominem cum pace dimisimus; apices autem decani, in

[1] *respondit*, L.
[2] *deteriationis*, L.
[3] Not in Joh. v. 14.
[4] Om. P.

testimonium retentos, hic congrue satis inserendos esse putavimus. Erant enim tenoris hujusmodi:

"Conventui Cantuariensis ecclesiæ, Saffridus decanus "de Cestertona, salutem et orationes in Domino.

The dean of Chesterton (Warwickshire) to the monks of Christchurch.

"Quoniam in beati Thomæ multitudine miraculorum "mentis nostræ viscera delectantur,[1] quæ penes nos "contigerunt, vobis diligenter denudare[2] destinavimus, "ut augmentum lætitiæ generent inter cætera a vobis "collecta. Ecce igitur quid factum fuerit, quod fecit "Dominus et ostendit nobis. In diocesi nostra quen- "dam virum, Humfridum nomine, per triennium "scimus revera ægrotasse; qui fere omnium mem- "brorum subtracto vigore, ulcerum jam prominente "hispiditate, a cohabitantibus dictus est lepra per- "cussus, et ejus accessu vitato dignus ab hominum "segregari consortio. Hic autem vir prædictus, cor- "poris tum dolens tum erubescens ægritudinem, sacra "sanctorum multorum adiit loca spe sanitatis cor- "poralis adipiscendæ. Elapsis diebus multis lapsum "est in ejus mentem beati Eadmundi regis et mar- "tyris merita, gratia curationis,[3] expetere, ubi gloriosi "martyris Thomæ jam circumquaque divulgatis mira- "culis, audivit pro certo per ejus merita leprosos "mundari, claudis gressum restitui, cæcis visum repa- "rari, febricitantes ad priorem reduci faciei colorem; "quibus auditis, licet invalidus, pro viribus tamen ad "sanctum Thomam proficisci properavit. Ad hunc "itaque directis orationibus, mox per aquæ gustum "salutiferæ ægritudinis longævæ a capite ad pectus, "a pectore ad ventrem, a ventre ad tibias, a tibiis in[4] "nihilum, sensit descensum. Ipse ergo regrediens pro "sanitate sibi in reditu reddita Deo sanctoque martyri

[1] *dilatantur?* (See 2 Cor. vi. 11, 12.

[2] *demandare?*

[3] So T. and P. L. has *martyris gratiam curationis*, omitting *merita*, but having *sepulcrum* in the margin. Perhaps for *merita* we might read *memoriam*, in the sense of *sepulcrum*, as in the beginning of the chapter.

[4] *ad*, L.

" gratias referre neglexit. Ad nos autem, celans in " corde miraculum, quod propalat in facie sua Dominus, " rediit, mihique tandem quod factum est retulit. " Cujus audiens fere incredibilem veritatem ad vos " illum remitto, ut suppleat sancto quod minus fecit."

Huc usque litterarum tenorem, quas ab archidiacono nobis perquiri lingua nostra exoravit, exaravit calamus. Quid ad hæc dicemus? cui servorum Dei martyrem Cantuariensem plene assimilare poterimus? et cui illum comparabimus? Si modernos objicias, nihil tale reperies; si ad antiquos recurritur, etsi non similitudo, similis tamen copia denegatur. Lepram fugavit Moyses, sed Mariæ solius: multi fuerunt leprosi in diebus Helysæi, sed nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. Nec credimus vel sub veteris testamenti serie, vel tempore gratiæ, quenquam Dei servum facile reperiri, cujus meritis tot leprosi fuerint vel emundati vel emendati, sicut manifeste docebunt sequentia; veruntamen, ne fastidium generet ejusdem miraculi continuata repetitio, de reliquis leprosis pauca interponendo differamus.

V.

Odo of Falaise recovers the sight of his right eye, lost in tilting.

Inter officiales regis, bonæ opinionis miles et salvo honore regio martyris viventis amicus, Odo de Phaleisia, dum inter battuendum minus caute se parma protegeret, virga colludentis adversarii graviter in oculo dextro percussus, fere per septennium solius sinistri officio ministerium sibi creditum fuerat exsecutus; erat enim regiorum computator redituum. Anno igitur quo gloriosus pontifex Thomas cursus sui certamen compleverat, æstate proxima postquam morte temporali vitam mutavit æternam, quum miles idem una dierum[1] inter missarum secreta solito devotius

[1] *die*, L.

orationibus insisteret, martyris memor, quem tenere dilexerat, crudeliter occisum tenerrime deflere cœpit. Erumpebant enim lacrymæ, et non poterat se continere; cumque manum lacrymis detergendis admoveret, restitutus in usum pristinum oculus prolatam manum ante vidit quam sensit. Hæsitans autem oculum sinistrum clausit, et quod dextro revera videret comprobavit. Vidimus eum ad sancti memoriam cum votis et muneribus venientem, ita tamen humiliter et abjecte ut et gestus mendicum mentiretur et habitus.

VI.

A pilgrim by the virtue of the Canterbury water preserves from fire a house at Rochester, where he had been received for St. Thomas's sake.

April 3, 1177 (Hasted, ii. 4) ?

A martyris memoria peregrinus quidam revertens urbem Roffensem ingressus est, pernoctaturus ibidem; passum ubique repulsam hospitii famula Gilleberti, pistoris episcopi Roffensis, pro martyris amore suscepit. Aberat idem Gillebertus cæterique curiæ Roffensis juvenes, quibus esse solebat eadem domus quasi familiare triclinium, more tamen solito nonnulli eorum supervenerunt sub noctis initio. Attulerat autem secum peregrinus prædictus ampullam stagneam, aqua sancta Cantuariensi repletam. Dum igitur medium silentium tenerent omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, casu succenditur civitas; grassatur ignis ubique, et æstiva siccitate ventique, ut solet, adjutus impulsu, totius urbis minatur excidium. Conterritis et confusis omnibus, singuli sibi diffidunt, nec sufficit quisquam propriis intendere rebus. Exsiliunt juvenes præfati cum peregrino, domumque conscendentes repellere nituntur incendium; sed invalescentis ignis domumque proximam jam concremantis calore repulsi citius desiliunt, peregrino solo, cujus erat fides igne materiali ferventior, super tectum domatis intrepide remanente: cui hastam vel longum aliquid postulanti furca porrigitur. Accipiens igitur sanctuarium, quod a collo sibi dependebat, cujus etiam, ut credi potest,

munitus refrigerio tantæ tamque propinquæ flammæ calorem sustinuerat, summitati furcæ colligatum propius opponit incendio.

Miram viri fidem mirabilior sequitur virtutis effectus. Flamma quæ, vario prius agitata discursu, domus, super quam stabat, lambebat aristas, statim quasi elementum contrarium expavescens, immo martyris potius in elemento virtutem, erecta in cœlum stare videbatur immobilis. Testati sunt etiam nonnulli, qui affuerant, vidisse se totum illum globum flammeum in partem flecti contrariam, si quando peregrinus ampullam propius impegisset. Aderat ibi inter alios ejusdem urbis civis ditior, qui visa visione mirabili duodecim solidorum pretio peregrinum inde conabatur avellere,[1] ut domum suam, quæ similem cæteris exitum exspectabat, ejusdem sanctuarii tueretur præsentia. At ille, "Si," inquit, "omnia civitatis hujus spolia contuleris, nequa-
" quam impræsentiarum hinc discedam. Hæc me
" domus pro beati Thomæ martyris amore suscepit
" hospitio; hæc ejusdem suffragantibus meritis ab in-
" stanti periculo liberabitur." Concremata itaque tota civitas facta est in combustionem, et cibus ignis, sola illa domo in medio incendii manente indemni.

VII.

The houses of William of Yarmouth preserved from fire.

Domos quoque Willelmi de Gernemue benignitas martyris ab igne conservavit illæsas; qui videlicet Willelmus, quum villa succensa domibus suis inevitabile cerneret imminere periculum, "Sancte Thoma," inquit, "martyr gloriose, succurre, ignemque repelle: si
" domorum mearum fueris liberator, ero servus tuus
" et peregrinus in proximo." Castigato statim igne, obtinuit quod rogaverat, implevit opere quod ore devoverat.

[1] *evellere*, L.

VIII.

The son of Eudes of Parndon (Essex), restored when seemingly dead.

Eudonis[1] filium de Perindona Willelmum eo usque infirmitas deduxerat, ut absque omni[2] signo vitali jacens, humanis rebus excessisse putaretur. Æstimantes itaque parentes pueri quod proculdubio exspirasset, clamantes et ejulantes exsiliunt, hinc mater convocatura vicinas, hinc pater secretius ploraturus in horto. Anxii pro filio, nescio utrum dicere debeam moribundo an mortuo,[3] martyrem Cantuariensem inter anxios discursus invocant, et ex clamore lamentantium martyris nomen resonat vicinia tota. Pater in horto consistens contra civitatem Cantuariensem gemebundus respicit, et flexis genibus martyris corpus, quamvis de longe, salutat. Post paullulum vero, utrique domum ingressi puerum redivivum inveniunt, quem se revera mortuum crediderant reliquisse: qui post dies octo in pristinum reductus vigorem liberatori suo præsentatus est et nobis ostensus.

IX.

Baldwin recovers when apparently in a hopeless state.

Vidimus et alium cum illis Baldewinum testificantem se septimanis quinque lecto fuisse affixum, nihil aliud quam aquam se toto illo tempore gustasse, Dominicis duntaxat diebus exceptis, in quibus allatum ab ecclesia, ut moris est, panem benedictum quasi pro communione sumebat; mox, ut de salutifera martyris aqua gustaverat, non solum incolumitatem, sed et[4] plurimum suscepisse vigoris.

X.

Lecarda, a nun, while working a

Residebat sub divo sanctimonialis cujusdam ecclesiæ, quæ a Cantuariensi quasi viginti septem passuum

[1] *Ludonis*, P.
[2] Om. L.
[3] *an mortuo*, om. P.
[4] Om. L.

millibus distare creditur, et devotionis magnæ munusculum præparabat, zonam videlicet martyri offerendam. Inundant[1] repente aquæ de cœlo; sanctimoniales confidentes sub tectum confugiunt, illa vero cœpto insistens operi loco omnino non est mota. "Intra," inquiunt aliæ sorores, "Lecarda, intra quatocius." At illa, "Vere non intrabo, neque hinc movebor: nonne "sancti martyris Thomæ sum operaria? si voluerit, et "opus suum et operariam ab imbris defendat injuria." Multiplicatæ sunt igitur aquæ, et in circuitu ejus aquæ tempestas valida; operaria vero martyris, in medio imbrium residens, dimidia humecta[ta][2] est et dimidia sicca remansit. Nam a vertice incipiens partem ejus posteriorem pluvia madefecit, zonam vero, vel anteriorem ejus partem præterquam pedes, ne una quidem stilla tetigit. Vocavit itaque duas e sororibus, et seipsam illis ostendit, ut essent miraculi tanti testes et consciæ. Et missa est nobis zona, et juxta martyris corpus in memoriam signi suspensa. girdle for the saint, is left dry in front by a storm of rain.

XI.

Insigne præterea miraculum audivimus in villa Staffordiæ fuisse ostensum, de aquæ scilicet conversione in sanguinem. Quod qualiter contigerit ipse narrarem, nisi fidelis et religiosi viri, Albini videlicet, abbatis de Dereby, litteras et testimonium narrationi meæ præferrem. Misso enim ad indagandum veritatem nuntio, hujusmodi ab eo litteræ priori Cantuariensis ecclesiæ directæ sunt. Change of the holy water into blood.

"Amico in Christo carissimo Odoni, ecclesiæ Christi "Cantuariæ priori, Albinus abbas de Derebi, æternam "in Christo salutem. Albinus, abbot of Derby, to Odo, prior of Christ church.

"Sicut falsitatis crimine argui meretur qui falsum "profert ex animo, ita et falsitatis reus constituitur

[1] *Undant*, L. | [2] *humecta*, L. T.

" qui tempore suo testimonium denegat veritati; hoc " namque, ut ait scriptura, Christum negare est. Nos " igitur, super veritate requisiti, veritati testimonium " perhibemus; et scimus quia verum est testimonium " nostrum. Noscat igitur dilectio vestra, quod quidam " burgensis de Staffordia, nomine Reinerius, gravi in- " firmitate corporis vexatus, aquam beati martyris " Thomæ a quodam milite, qui eam a vobis attulerat, " impetravit, cui nomen Willelmus de Warrenna. " Quæ cum [1] per quendam nuntium prædicto Reinerio " allata esset, vas, in quo beata aqua posita fuerat, " inventum est vacuum, et manus prædicti nuntii san- " guinolentæ apparuerunt. Hoc autem miraculum vide- " runt et testificati sunt uxor jam dicti Reinerii et " Nicholaus filius suus. Quo viso, idem Reinerius, " Deo gratias agens, quæ jam contigerant cuidam " sacerdoti nomine Willelmo in spiritu [2] manifestavit, et " rogavit ut eidem vasculo aquam benedictam infun- " deret; quæ infusa in sanguinem conversa est. Hoc " autem ego et Henricus et Willelmus et Osbernus " presbyteri, et Nicholaus et Odo diaconi, et præno- " minata mulier Aileva et filius suus Nicholaus, vidi- " mus et testificamur. Item jam dictus Henricus " aquam beati martyris, quam a vobis attulerat, con- " verti vidit in sanguinem, quod et ego vidi, et ean- " dem aquam cum ampulla sua priori de Lantonei " præsentavit."

Huc usque prædicti abbatis super hoc miraculo testimonium. Sed et [3] clericus archidiaconi Staffordiensis vices administrans, quum ab illis partibus advenisset martyrem adorare, interrogatus a nobis confessus est accersivisse se presbyterum, qui et aquam pyxidi infusam benedixit et sanguinem ex ea factum in ecclesiam suam, duobus clericis illum comitantibus, intulit. Exegisse se etiam ab eo super hac mutatione dexteræ

[1] Om. L.
[2] *spiritus* (without *in*), T.
[3] Om. L.

Excelsi juramentum; illum vero, tactis sacrosanctis, tanti miraculi testimonium perhibuisse.

XII.

Water of St. Thomas brought from Canterbury by Elias, commandant of Froyle, is turned into blood, in order to escape profanation.

Sed adhuc forsitan impossibilitati videntur esse vicina quæ scripta sunt, quasi aquam nequeat in sanguinem commutare Qui et de aquis vinum fecit, et vinum in sanguinem proprium convertit; verum, ut in cordibus dubitantium nihil relinquatur ambigui, qualiter idem signum quarta repetitione confirmatum sit, producamus in medium. Helyas quidam, miles et præpositus prædii[1] quod Anglice Froila nuncupatur, a Cantuaria reversus ampullam allatam cum aqua in ecclesia suspendit, non ausus in domo propria communem ægrotantium medicinam retinere. Porro militis ejusdem armiger, domino suo minus circumspectus et providus, ampullam, quam et ipse eodem repletam sanctuario a Cantuaria retulerat, domi reposuit. Currebant ergo[2] ad ecclesiam, qui in parochia eadem medicinis egebant, et medicinæ Cantuariensis virtutem in seipsis experti sunt. Presbyter autem Ranulfus, vir, juxta opinionem nostram, Deo et sancto martyri valde devotus, nulli, nisi biduano vel triduano indicto jejunio, laticem salutarem administrabat. Multi ergo ex parochianis audientes abierunt retro, dicentes, "Durus est hic sermo; utquid nos "jejunabimus pro illo qui pro nobis nunquam abs- "tinuit?"

Et audivit mulier quædam, quæ domus prædicti militis custos fuerat deputata, quod aquam presbyter nonnullis negasset; et uni ex mulierculis, cui negata fuerat, locuta est; "Quare," inquit, "jejunares? veni "ad me, et ejusdem laticis tibi copiam dabo." Domumque reversa ampullam armigeri furtim surripuit; et aquam sequenti se mulieri datura, vidit dominum

[1] *præsidii?* | [2] Om. L.

domus introeuntem, et timuit; et aqua in scyphum,[1] quem promptum habebat, transfusa, ne furtum perciperetur, rursus ampullam, alia repletam aqua, in locum suum restituit, mulierculæ præcipiens ut veniret in crastino. Qua mane veniente ut munus promissum reportaret, accessit illa ad arcam ut promissum impleret, scyphum[1] extraxit, et sanguinem spissum et congelatum invenit. Expalluit præ timore; et in clamores magnos fœmineo more prorupit. Accurrunt servientes domus, clamoris causam sciscitantur et audiunt. Venit et dominus domus, miles prænominatus, et ex confitentis voce talis commutationis aliquam esse causam perpendit. Mittitur itaque pro sacerdote prætaxato Ranulfo, accurrit, et cum aliis intuentibus totus inhorrescit. Erat enim sanguis, ut prædictum est, spissus et coagulatus, ita ut frustatim dividi posset, quasi venas quasdam subnigras habens interjacentes, utpote sanguis hominis excerebrati: quicquid eo tangebatur, tingebatur ut murice. Acceptum scyphum cum sanguine sacerdos in ecclesia reposuit et multis diebus conservavit. Timens vero ne substantiam cruoris desiccatio minueret, aut omnino ad nihilum deduceret, aquam apposuit, unde et dissolutus est; tandem vero desiccatus. Remansit scyphus tamen in fundo totus ex desiccato sanguine cruentatus, qui et nobis ab eodem sacerdote allatus et commodatus est.

Quid, fratres carissimi, quid putamus voluisse Dominum ex hoc eventu cordibus nostris imprimere? Dicant alii quod sentiunt; mihi tria videntur insinuata: primo, quanta sit Christi et martyris similitudo, dum ille vinum, iste aquam, vertit in sanguinem, cum tamen et hic et ibi Dominus operatus sit; secundo, quantas reliquias habeant, qui aquam cruore martyris sanctificatam asportant, eo quod multi asportantium conquesti fuerint abire se sine reliquiis; tertio, quanta

[1] *ciphum*, L.; *cyphum*, T.

reverentia digna sit et cum quanta devotione sumenda, quam mulier irreverenter dare voluit, et talem repperit qualem nemo possit haurire. De singulis latius explicarem, sed sapientibus satis dictum esse æstimans ad alia tendo; grandis enim mihi restat via.

XIII.

Seileva of Froyle (?) cured of an imposthume in her breast.

Ex ore ejusdem venerabilis presbyteri tria miracula suscepimus delectabilia satis et digna referri. A mamilla cujusdam parochianæ suæ, Seilevæ[1] nomine, miræ magnitudinis apostema protuberaverat; ut enim ipsis ejusdem presbyteri verbis utar, tigni grandis extremitati grossitudine cœquatum videbatur. Venit illa et se sacerdoti ostendit, et indictum ab eo triduanum suscepit jejunium; quo expleto apostema sacro liquore lavit, et die postera usque ad nucis vel glandis parvitatem reductum invenit. Lavit iterum, et in crastino illud omnino disparuisse ostendens sacerdotem non mediocriter lætificavit; quia enim totius corporis humores ad mamillas dicuntur confluere, sollicitus valde timidusque exstiterat, ne, rupto apostemate, mulier usque ad exhalationem spiritus exhausta periret.

XIV.

Everard, chaplain of St. Mary's, Winchester, supposed to have been killed by a fall at Southwick, is restored.

Secundum quoque nobis recitavit de fratre suo Everardo, ecclesiæ beatæ virginis Mariæ apud Wintoniam capellano, viro in tota urbe notissimo, quem apud ecclesiam de Suthwich, in thalamo prioris nocte quiescentem, cum corporis necessitas de lecto vocaret, paralysis repentina surgentem percussit, et progredi conantem ab altis gradibus labi coegit. Excitatus a sono corruentis prior excitat alios dormientes, accensisque candelis ocius advolans invenit eum omnium

[1] *Seyleyeve*, T.

sensuum usu destitutum. Portatus est æger in domum infirmorum, et erat ibi septem diebus non videns, et non manducavit neque bibit. Jacebat enim morienti similimus.[1] Auditum est autem Wintoniæ quod obisset, et data est præbenda ejus alii clerico, libri ejus distributi, res ejus distractæ. Et congregati sunt ad eum nonnulli amicorum ejus atque parentum, de quibus unus erat frater ejus, a quo ista accepimus, præfatus videlicet presbyter Ranulfus; qui etiam priori paralyticum, jam in extremis agentem, canonicare volenti dissuasit, dicens, "Quid prodest homini sine sensu et "intellectu habitum religionis conferre? nullum ei "conferet meritum habitus quem nescius susceperit, "mali autem causa esse poterit. Ab hac namque "habitus mutatione confirmationem traheret præbendæ "illius donatio, rerumque suarum distributio." Et post pusillum, "Estne," inquit, "aliquis in hac villa qui "vel modicum aquæ sancti Thomæ martyris habeat?" Inventa est autem aqua, et allata est, et ori ægroti vix spirantis tertio infusa. At ille statim locutus est et ait, "Si Deo placuerit, Cantuariam ibo:" rursumque obmutescens jacebat ut ante jacuerat.

Discedens igitur frater ejus Ranulfus Wintoniam perrexit, res ejus distractas revocaturus, aut super eis melius dispositurus. Cumque ad mensam consedisset, introivit serviens ejusdem fratris sui, quem paralyticum reliquerat, et ait illi, "Adest dominus meus, frater "tuus." Ille vero, existimans illum mortuum afferri, respondit, "Nonne ibi apud canonicos debuit sepeliri?" At nuncius, "Nequaquam; ecce venit." "Et quomodo," inquit, "venit? allatus in feretro?" "Non in feretro," ait, "ut infirmus aut mortuus, sed equo insidens ut "vivus et vegetus." Stupebant autem omnes qui eum audiebant, et mirabantur si vera essent quæ dicebantur. Maxime vero super fratre mirabantur, cum audirent

[1] *quam viventi similior*, P.

venire, quem quasi mortuum reliquisset. Et dispersus est rumor iste per civitatem, et exiit ei obviam de civitate multitudo virorum non minima, qui eum decessisse audierant et redivivum videre desiderabant; moræque impatientes longius ab urbe, quasi duo millia passuum, progressi venientem exceperunt; et videntes gavisi sunt gaudio magno valde. Et introduxerunt eum in civitatem et congratulabantur ei, vel quia illum dilexerant, vel potius quia eis "mortuus fuerat et " revixit; perierat et inventus est." Propter hoc enim maxime venit ei obviam turba, quia audierant in illo factum fuisse hoc signum. Restituta est ergo illi præbenda sua, et cætera omnia quæ sui juris exstiterant. Clericus autem, ad quem translata fuerat, post dies paucos defunctus est. Hæc, ut rudi stylo conscripta sunt, sæpedictus Ranulfus ægroti frater nobis asseruit; quæ et oculis suis vidit et auribus suis audivit. Ægrotus enim, immo jam nunc sanatus, nec infirmitatis nec eorum quæ circa illum gesta sunt reminisci dicebat, excepto quod, cum redisset, equos suos adduci sibi rogavit, et ascendens statim Wintoniam, quasi duodecim millia, perrexit, ubi et turbam stupidam sibi occurrere obstupuit.

XV.

Ranulf, Everard's brother, makes the Canterbury pilgrimage.

Visitavit itaque martyrem præfatus Ranulfus, non solum his miraculis invitatus sed alia quadam necessitate coactus. Tribus illum hebdomadis morbus acutus attenuaverat, nullo interim cibo gustato. Desperatus est a medicis; legatis omnibus quæ habebat, non nisi mortis adventum exspectabat. Et recordatus est quodam die Sabbati novi Anglorum martyris; et votum vovit ei, dicens, "Erige me, martyr gloriose, de lecto, et " veniam ad te." Eodem die gustavit; surrexit, et equo ascenso, ad horreum, quod ei in secundo milliario erigebatur, spatiatum exivit. Domum tamen regressus,

præ debilitate nimia vix valebat subsistere. Die vero sequenti ab ecclesia reversus, melioratum se sentiens, equos sibi sterni præcepit, itineri se promisso daturus. Dissuadentibus qui ejus debilitatem noverant non acquievit; sed iter aggrediens quasi quadraginta passuum millia eodem die transvolavit. Nullo tamen labore confectus est; sed quasi ex ipso labore vires recipiens, sanissimus pervenit ad martyrem.

XVI.

The wife of Ansfrid, a knight, of Ferring in Sussex, is delivered from danger in childbirth.

Admirationis magnæ signum paucis absolvam. Equestris ordinis homo, Ansfridus[1] de Firingis in Sussessiæ provincia, ducebat in bono dies suas cum desponsata sibi uxore prægnante. Mulieri autem impletum est tempus pariendi, et parere non potuit; filium quidem conceperat, cujus non mater esset futura sed sepulchrum. Diebus quindecim se fœtus in utero materno non moverat; jacebat funus in funere, mortuum in moriente, ante subtractum quam visum, ante sepultum quam natum. Computruisse putabatur vivens ex mortuo; obstupuit, desperata est. "Quid agimus?" inquit paterfamilias; "quid agimus? desperantes sede-" mus, et martyris Cantuariensis non reminiscimur:" et arrepto filo, cum invocatione nominis ejus morientem commetitur, spondens martyri munus oblationis, quod illa vovere non valebat. Mille passus nemo post votum confecisset antequam peperit; sed fœtum exanimem itaque decoctum ut carnis in olla ferventi decoctæ instar videretur habere. Et evasit mulier quam interius computruisse credebant, et viro suo comitante martyrem visitavit. Et audivimus vocem ipsorum ista[2] narrantium, testibusque illorum et lacrymis uberrimis[3] fidem habuimus.

[1] *Hamfridus*, T.

[2] *vocem* for *ista*, L.

[3] *lacrymisque*, L. (omitting *uberrimis*).

XVII.

At St. Omer, Alelm having cut his thumb, the cut is healed.

Homo quidam apud sanctum[1] Audomarum, Lambertus nomine, fecit cœnam magnam et vocavit multos. Gaudentibus illis et epulantibus, elegantis formæ juvenis Alelmus, qui unus erat ex recumbentibus, pastillum incidendum arripuit, et evadente cultello pollicem sinistrum, usque ad unguis medietatem, fidit. Exclamavit autem confestim, et ait, "Adjuva, Deus et "sancte Thoma!" Erumpit sanguis cum impetu; juvenis, pudore actus, infortunium suum, quantum potest, abscondit; pollicem chlamydis suæ ora involvit. Quærunt considentes utrum læsus sit: qui ait, "Nequa- "quam, volente Deo et sancto Thoma." Allata est aqua, postquam comederant, ut sanguis ablueretur, et pannus, quo pollex involutus constringeretur; ablutus est cruor, dolor ablatus, vulnus quæsitum nec inventum. Et obstupuerunt omnes, aquam totam cruore aspicientes infectam, pallium etiam ipsius cruentatum, et qua cruor exierit nequaquam invenientes. Medicus enim quem invocavit vulnus non solum curaverat, sed nec aliquam in pollice reliquerat vulneris cicatricem. Narravit igitur juvenis audientibus omnibus somnium suum quod nocte viderat præcedenti, quod etiam mane ante casum illum quibusdam narraverat. "Putabam," inquit, "me et beatum martyrem Thomam ad mensam "considere simulque comedere, sanctumque mihi de "cilicio suo reliquiisque[2] conferre." "Vere," inquiunt, "tecum fuit hodie martyr in mensa, ad cujus invoca- "tionem tam repente curatus es."

XVIII.

Cure of Weremund, son

Infirmatus est in gremio materno Weremundus fere trimus, Wielardi filius apud Beitinum,[3] et extalis pro-

[1] Om. P.

[2] *reliquiis* altered to *reliquias* (*que* omitted), L.

[3] *Bietinam*, P

of Wielard of Béthune (?).

minentis cruciatu repente ad mortem dispositus. Vocatæ sunt mulieres contra periculum hujusmodi peritæ, quæ, omnem adhibentes diligentiam, nihil proficere potuerunt. Effusa sunt tandem per anum viscera; oritur clamor parentum; clamore attoniti vicini accurrunt spectatum; venit et presbyter, et desperantes parentes desperationi magis ac magis alligat, dicens, "Si non esset in mundo homo alius, non posset puer "iste mortem evadere." Affuit ad idem spectaculum ignotus quidam; et ait ad patrem desperati, "Pro-"fecto si aquam Cantuariensis martyris haberes, filium "tuum sanum reciperes; qui enim me ab insania "liberavit, posset et hujus pueri viscera in locum "suum revocare." Quærentibus illis aquam martyris erat qui diceret haberi eam in pago[1] vicino, mille passuum intercapedine disparato. Quod cum audisset pater, festinavit ad locum; reversusque, aquam a Tetione Hertranni filio susceptam, pueri jam fere exanimis ori infudit, pollicens martyri pueri oblationem si salvum illum reciperet. Erat adhuc ibi sicut populus sic et[2] sacerdos, et rei exitum exspectabant. Mox vero ut aqua infusa in interiora parvuli descendit, paulatim resarcita sunt viscera ejus, et in ventrem collecta, omnibusque intuentibus surrexit puer incolumis acsi nihil mali perpessus fuisset.

XIX.

Hermer cured at Witsand.

Tetionis prænominati filius Hermerus, quum esset quasi septennis, languore correptus post anni unius curriculum surrexit: convaluisse putabatur, sed repente percussus est passione miranda. Factus est enim gradu semper instabili, manibusque et brachiis jugiter se moventibus, aspectu insano, caput assidua rotatione circumducens, ita ut mente captus videretur. Tanta

[1] *a* for *in pago*, L.

[2] *sicut* for *sic et*, L.

etiam et taciturnitate damnatus est ut fere mutum et clinguem videretur exprimere. Consulit pater medicos non paucos; sed omnes uno excepto fatentur incurabilem. Qui quoniam nimiam exigebat mercedem, quantum pueri pater non posset exsolvere, paupertate coactus confugit ad merita sancti. Audiens autem apud portum Witsandi in ecclesia beati Nicholai de reliquiis martyris Cantuariensis haberi, illuc divertit, et ut portiuncula cilicii, quæ ibi habebatur, in aqua intingueretur, impetravit. Quam cum bibisset puer et ab ecclesia elatus fuisset, conquievit totius corporis motus, rediit loquendi gratia cum sanitate perfecta. Qui requisitus quomodo se haberet, sanum se et incolumem expedita voce respondit. Reducitur in ecclesiam; Deo gratiarum actio persolvitur.

XX.

The holy water reproves one who was not in charity with neighbours.

Ab eodem Tetione aquam suscepit in vasculo Vidochus de Anoch. Cumque abiens viros duos, quorum neutrum diligebat, obviam sibi venire videret, proposuit illis non salutatis sub silentio pertransire. Aqua vero confestim, acsi ei visibiliter diceret, "Nihil mihi "et tibi qui proximos non diligis," quasi de olla ferventi effluxit. Advertit portitor pravum se habuisse propositum, et mente mutata, "Certe," inquit, "salu-"tabo illos;" statimque ut pacificatum est cor illius, pacificatam aquam admiratus est.

XXI.

Mary of Rouen is cured of strange affections.

Nos quoque non mediocriter admirati sumus Mariæ cujusdam de diocesi Rotomagensi passiones, in quibus fere annum transegerat. Subito enim flebat et subito solvebatur in risum; plaudebat manibus, et post plausum subito corruens in exstasi quasi una hora vel dimidia jacebat. Consultum est ei ut, diebus singulis

missam audiens, caput in evangelio, dum recitaretur, supponeret. Hujus remedii bonum effectum sæpenumero experta est, et post audita missarum solennia nonnunquam remansit quieta, non libera. Decies in die vel eo amplius passio prædicta redire solebat, et puellam non nisi invite ridentem vel flentem usque ad mortem lassare. Martyre denique invocato cum votum peregrinationis fecisset, quindecim dierum continuam quietem promeruit. Distulit vota persolvere; et ad flagella pristina revocata est, ita ut fierent ei novissima pejora prioribus. Deteriorationis causam advertit; et iter promissum arripiens arrepta non est ulterius. Misimus quoque ad eam postea nuntium, qui nos de liberatione ejus certiores efficeret, quam licet domi non inveniens, liberam eam a vicinis ejus accepit, nobisque renuntiavit.

XXII.

Durand of Eu is freed from a pebble in his ear.

Ludebat cum lapillis Durandus Osberni Augensis cujusdam filius. A matre forte vocatus lapillos in aera sparsit; et mox unum in aurem collapsum indoluit. Injecto in aurem digito calculum extrahere conatus est, sed magis magisque impulsu fatigatus dimisit. Accedunt parentes, et eundem laborem conatu inutili aggrediuntur. Acum denique curvatam imponunt ut calculum extrahant; sed eo penitus impulso, sicut calculus ab oculis, ita et spes illum extrahendi a cordibus eorum evanuit. Cœpit igitur puer vehementer angustiari, et quasi [1] quandam mentis insaniam clamoribus et ejulatibus et corporis volutatione[2] fateri. Colligatis manibus conservatus est, et ad ecclesiam in crastino ductus. Invocat martyrem pro filio pater, et ad filium suum conversus, ait, "Vove, fili, Cantuariam [3] te itu-"rum et martyris visitaturum sepulchrum." "Pro-

[1] Om. L.
[2] *voluptatione*, L.
[3] *Cantuariæ*, L.

" mitto," inquit, "pater mi." Mirum dictu, uno eodemque momento evolat et verbum ab illius ore et lapis cruentatus ab aure. Quem si quis videre desiderat, veniat ad martyrem, et desiderii sui effectum inveniet.

XXIII.

Cure of three men from the borders of Terouanne and Pontieu.

De confinio Tavernensis et Pontivi tres ægrotos suscepimus, Ernaldum, fratremque ejus Ernulfum, et eorum vicinum Amalricum. Quorum Ernaldus mensibus quatuor fistula exhaustus, tumore in gutture et facie prævalente, alterius oculorum lumine fuerat privatus; Ernulfus tantumdem temporis diarrhœa die noctuque attenuatus; Amalricus obrigescentibus nervis contractus utcunque se portabat baculis duobus innixus. Amalricus ex quo limen ecclesiæ tetigit, facti sunt pedes ejus et tibiæ quasi plumbum, et quasi pondere quodam pressus gradum fixit. Quem tamen cum ad tumbam martyris multo conatu socii sui pertraxissent, inter orationes cessavit dolor; ponderositas evanuit; rediit amissæ sanitatis integritas. Die postera baculos offerens et nobis coram exsiliens manifestum sospitatis suæ dedit indicium. Et alter venit, dicens, quoniam fluxus ille, quem sustinuerat, fluxisset in nihilum. Tertius quoque meliorationem suscepit, et fere usque ad sanæ maxillæ maciem maximus infirmæ maxillæ tumor descendit. Discessit autem cum sociis suis, et nos de sanitatis inceptæ consummatione dubios reliquit.

XXIV.

Philip, a clerk of Alnwick, is cured of various ailments.

Duarum infirmitatum laborabat jactura clericus de Alnewic, nomine Philippus, pedis videlicet periculosa debilitate et horrenda genitalium inflatione; et quem altera valetudinum in desperationem vitæ dejecisset, duplicatus dolor lecto affixit. Desperato igitur a medicis cum forte somnus obrepsisset, æstimabat se quasi

in ecclesia quadam coram sanctorum duorum feretris jacentem; surgere vero beatum et gloriosum martyrem Thomam de altero feretrorum, et his eum verbis affari: "Vidisti me, Philippe, et plurimum, dum in hoc "sæculo viverem, dilexisti; et in hac ergo vita tibi "proderit et in futura:" manumque a capite jacentis usque ad ilia pertrahens, inflatione nimia distentum genitalium folliculum duobus digitis arripuit, et unguibus perforatum dimisit. Et ait ad quendam astantem, "Solve calceamentum de pedibus suis:" quo facto, sublata sunt clerico simul somnus ab oculis, doloris impedimentum a pedibus, a genitalibus horror tumoris. Et advertit non exstitisse somnium, quali[1] solet homo sæpe deludi, ex hoc maxime quod earum partium pellem unguibus martyris revera diruptam invenit; se vero, evacuato folliculo et ad pristinam exilitatem per effluxum reducto, in aqua valde copiosa jacentem. Surrexit itaque incolumis, et ultra magna terrarum spatia Cantuariam venit.

XXV.

Cure of his son John.

Ejusdem filius Johannes dolorem capitis habebat, totumque corpus plenum pustulis ante et retro. Martyris aqua singulas lavit, et martyris visitationem in somnis promeruit, salutem sub tali conditione pollicentis, "In brevi sanaberis, si Cantuariam te voveris "perrecturum." Qui, excusso somno, omnia apostemata dirupta invenit, et in brevi redintegratus debitum peregrinationis iter arripuit.

XXVI.

A woman of his family cured of epilepsy.

Epilentica de prædicti Philippi familia Cantuariam venit: de aqua martyris bibit: rediens morbo caduco ulterius non cecidit.

[1] *qualis*, L.

XXVII.

Walter, a knight of Lisors, cured of leprosy.

In hospitali colleprosis plus anno cohabitaverat miles leprosus de Lisortio, nomine Gualterius; a quibus accepta licentia Lisortium ad uxorem suam perrexit, sumptaque expensa Cantuariam properavit; ubi aliquandiu commoratus rediit, et in reditu se redditum sensit sanitati. Reverso autem ad agros proprios restituta sunt omnia quæ sui juris exstiterant, et habuit deinceps communionem cum hominibus, et habitavit cum illis. Quod cum audissem, misi qui rei veritatem diligentius inquireret; et invenit eum graviter ægrotantem, sed nullam lepræ maculam habentem.

XXVIII.

Eilgar of Calne partially cured of leprosy.

Lepræ similiter contagio Eilgari de Calnis tabescebat corpusculum, prominentibus per totum corpus pustulis: manibus pedibusque contractis et ulcere plenis, et ad insensibilitatem ex magna parte dispositis, naribus obturatis, anhelitu fœtente, etiam uxori propriæ viluerat, et dimisit eum. Qui confugit ad martyrem, et ante sepulchrum ejus precibus effusis et lacrymis obdormivit. Et vidit quasi transeuntem quempiam juxta se atque dicentem, "Surge homo; vade domum, et esto sanus." Surgens autem paruit imperatis, et dontum regrediens ex innovato gradiendi vigore magnum in se sensit sanitatis initium. Nam quoscunque præcedere videbat gradiendo postposuit, cum Cantuariam pergens nec lentissimos comitari potuisset. Redintegrata itaque carne et reflorescente plurimum emendatus est, sed arbitrio meo non plene mundatus. Curatis enim ulceribus ita cœpit reflorescere ut, qui eum ante non vidissent, ad lepram putarent dispositum, et qui eum noverant, mirarentur sic alteratum.

XXIX.

Ernald, baker to earl Simon [of Northampton], cured of liver disease.

Referente viro illustri, comite videlicet Simone, cognovi quæ narro. Pistorem suum Ernaldum hydropis enormiter distenderat. Qui ferme biennio ægrotans, et semper in deterius vergens, cecidit tandem in lectum, et quasi anni dimidii languit intervallo; et indoluit dominus ejus quod eum amissurus esset, medicisque locutus non invenit vel unum qui curam illius habere præsumeret, manifestantibus in eo signis quibusdam quod ei hepar computruisset. At ille sanitatis suæ totam spem medico Cantuariensi[1] committens, sola nominis ejus invocatione ad ambulandum roboratus est. Festinat Cantuariam; excubat noctu in ecclesia,[2] solutione repentina locum Deo dicatum dehonestat. Mane vero, cum in se de se plurimum erubesceret, mundo et prorsus impolluto pavimento nihil inhonesti repperit. Gracilem itaque et incolumem dominus suus eum recepit, et immensas Deo et martyri gratias egit.

XXX.

Juliana, daughter of Gerard of Rochester, restored to sight.

Adduxit etiam filiam Julianam Girardus Roffensis habentem cilia oculorum sibi invicem cohærentia et inseparabiliter unita. Tentatum est enim satis, satisque probatum nihil in hoc fuisse fictionis vel fraudis. A mense quarto diem non discrevit a nocte. Tactis itaque ciliis mirifico cruore, regressi sunt pater et filia; filia in nocte cæcitatis, pater in nocte mœroris. Reversis utrisque domum, et martyrem, eo quod eos non exaudisset, increpantibus, apertis repente oculis restituit puellæ videndi gratiam, patri lætandi materiam.

---

[1] *Cantuariæ*, L. | [2] *ecclesiam*, L.

XXXI.

Nobis quoque lætitiæ fuit causa Lætitia nomine puella, patre nobili sed matre ignobili genita, de territorio prædioque quorum nomina propter sui barbariem subtraho. Huic, cum jaceret in cunis, oculi pupilla festucæ punctione læsa est, et usque ad annum ætatis quartum-decimum ejusdem visum sibi doluit esse subtractum. Eunte quadam matertera sua, quæ illam educaverat, orationum gratia Cantuariam, volente nolente matertera puella secuta est. Super caput martyris caput reclinavit, solvitur in soporem. Excitata, oculi sani cilia manu comprimit, oculumque circumducens tunc sanatum, "Matertera," inquit, "oculo certe "video, quo non videbam." At illa secreto, "Tace," inquit, "filia, tace, et caput adhuc super sancti repone "sarcophagum." Reposuit, et post paululum ex integro curata surrexit. Letitia cured of blindness.

XXXII.

Sanctus autem, qui sic innocentem illuminavit, militem Gloecestrensem ad se indigne accedentem cæcitate percussit. Dicebatur vero Gaufridus, cognomine Malæartes, de prædio cui vocabulum Cherletona. Hic sanus inter infirmos accedens ad martyrem, sanguinis et aquæ mixturam oculis suis poposcit imponi. Negavimus, videntes eum minime indigentem; institit tamen, importunitate vicit, discessit. Ab urbe quasi septem passuum millibus elongatus, cæcitate percussus est, tantoque dolore afflictus ut dicere posse videretur, "O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et "videte si est dolor sicut dolor meus." In se autem reversus interiora cordis sui respexit, et omnem domum conscientiæ suæ evertens, dragmam, quam perdiderat, invenit. Animam itaque sub pedibus transeuntium incurvatam ad Dominum erexit, et ejectis per ostium Geoffrey Musard(?), knight, of Charlton, in Gloucestershire, for pretending blindness is struck blind.

confessionis peccatorum sordibus, sacramentis Dominici corporis et sanguinis communicavit. Sic illuminatus interius Cantuariam reductus est, et triduana ibidem pœnitentia in cæcitate peracta, lumen recuperavit amissum. Testatus est autem nobis hujus excæcationis causa a nonnullis se peccatis fuisse purgatum, quæ semper in cordis sui secreto clausa tenuerat; nec ea unquam forsitan nisi per flagellum prædictæ cæcitatis produxisset in medium.

On repentance he recovers.

XXXIII.

Eliza, wife of Martin of Leicester, punished in like manner for deriding the pilgrimage.

In hunc modum et aliis nonnullis contigit, de quibus erat et Martini piscatoris Lercestrensis mulier Aliza. Quæ duabus cum mulieribus in carri vehiculo a Cantuaria revertens, cum audiret alteram earum conqueri quod nihil videret, quodque malo suo in oculos caliginosos sancti cruoris collyrium suscepisset, in risum soluta ait, "Alios, quos infirmos suscipit martyr, sanos " remittit; tu sana venisti, et cæca reverteris: his " intersignis memento sanctorum iterum visitare se- " pulchra." Cumque risu multo dissolveretur, quasi cineribus clibani urentibus oculos proprios sensit respergi, turbatique sunt ab ardore oculi ejus, et antequam se quarto tersisset, dereliquit eam omnino lumen oculorum suorum, et ipsum jam non erat secum. Cæca itaque hebdomadas circiter decem permansit. Quæ cum pœnas derisionis supradictæ sufficientes dedisset, admonita in somnis Cantuariam rediit, visumque non ex integro impetravit: utrum autem postea defæcatis oculis ad pristinam visus integritatem pervenerit, nobis ignotum est.

She is partially restored.

XXXIV.

A rustic of Abingdon, for despising blind

Verum super rustici cujusdam Abindoniensis cæcitate miraculose continuata nobis constare fatemur; a cujus miraculi veritate quia multi deviaverunt, verique sere-

num obtenebraverunt faceti nubilo mendacii, intendant audientes quid inde veri diligenter investigans invenerim, ut possint discernere lucem[1] a tenebris. Præfatus itaque rusticus cum uxore sua incolumi et fratre suo infirmo martyrem expetiit; sed aliquandiu Cantuariæ commorari volentes rustici austeritas non permisit. Impositos[2] igitur carro, quantumlibet invitos, usque ad urbem Rofensem reduxit, et ad idem, quod veniens habuerat, declinavit hospitium, ubi cæcos aliquot et debiles de sancti peregrinis contemplatus esse susceptos, "Absit," inquit, "ut cum cæcis sancti Thomæ "pernoctem; nihil mihi et illis:" indixitque suis, licet renitentibus, egressum, et egressos in aliam domum induxit. Et obduxit Dominus paulatim oculos rustici cæcitatis caligine; et factus est postera die omnino cæcus, qui cæcos ad martyrem tendentes quasi contagium die præcedenti declinavit. Sæpius ad martyrem recurrit postea, sed semel excæcatus, non semel tantum[3] a lumine nostro lumina sine lumine reportavit; nam et usque in hodiernum diem vivit sed non videt.

pilgrims, is struck with lasting blindness.

XXXV.

Sic et puero, Guillelmi filio de Benewella, evenit imprecatione paterna. Qui, patre cæco Cantuariam adducto, cum moram ibidem facere volenti nullatenus acquiescere volens discederet, sic ei pater suus imprecatus est: "Ulciscatur injuriam meam gloriosus martyr in te, qui "me lumine privatum in extera et ignota regione re"linquis; quia tamen sine te esse non possum, et non "est tibi mecum commorandi voluntas, revertar tecum "in domum meam, unde exivi. Si modicum hic sus"tineres, videntem me forsitan videres; nunc autem

The son of William of Banwell(?) refusing to stay at Canterbury for his blind father's cure, is punished with blindness.

[1] *lumen*, P.

[2] So Giles, perhaps after the Paris MS.; *imposito*, L. T.

[3] *sed semel tantum excæcatus, non semel a*, &c., L.

" contra spem, qualis veni, talis regredior." Reduxit igitur patrem filius, et in ingressu civitatis alterius oculorum lumen amisit. Processit tamen plangens usque ad septimum milliarium, et cæcitatis tenebris penitus obtenebratus in medio viæ regiæ cum patre suo, quem ducebat, resedit. A transeuntibus itaque mercede data Cantuariam utrique ducti sunt, sed nescientibus nobis postea discedentes, incertos nos de sanitate sua reliquerunt.

XXXVI.

Segiva of Essex freed from an obstruction caused by an ear of wheat.

Portaverat in ore stomachi quasi dimidiam siliginis spicam Segiva, Ricardi cujusdam filia de Essessia, annis fere tribus, quam, aliis in area ludentibus colludens, inter anhelos oris hiatus in guttur volantem exceperat; cumque languens putaretur jam dissolvi, supervenit hydropica quædam, tendens ad martyrem, ibique pernoctavit. Quæ sanissima a Cantuaria revertens aquam sancti secum reportavit, et puellæ periclitanti potum tribuit; statimque spica usque ad partem gutturis inferiorem exsiliit, ibique quasi diebus quindecim resedit. Sicque nutu divino, et sanctuarii, ut credimus, virtute, spica expulsa est, sanguine denso et congelato involuta ac si frustum carnis esset cruentatum.

XXXVII.

Matilda, from the neighbourhood of Cologne, cured of madness.

Plenam dæmonio mulierculam, Matildem nomine, de partibus Coloniæ adductam conspeximus, et coram nobis mire insanientem abhorruimus. Nam et linteum, quo solo corpus contexerat, in minutias scidit, et cuidam, eam amovere volenti, non fictis viribus alapam impegit. Parvulum etiam sibi occurrentem suffocasset, nisi a circumstantibus citius fuisset ereptus. Alligata itaque coram martyre quasi quatuor aut quinque horis insanivit, donec eam per sanitatis beneficium respexit.

Expulsus vero spiritus nequam inhonesta egressionis suæ reliquit vestigia. Illa quoque in seipsam paulatim rediens in crastino sibi ex integro restituta est. Retulit autem idiomate suo, nobis vix intelligibili, vidisse se in somnis martyrem, pontificalibus indutum, habentem per obliquum faciei tractum illum sanguinis, de quo et in Passione ejus fecimus mentionem,[1] et infirmitatis suæ modum percunctantem, se vero ostendisse sciscitanti et corporis passionem et mentis. Tunc sanctum promisisse sanitatem sibi, et ad apostolorum limina, seu etiam beati Jacobi ecclesiam, iter peregrinationis injunxisse, sic eam absolvendam esse promittens. Quærentibus etiam nobis qualiter in insaniam conversa fuisset, narravit quod frater suus juvenem, qui eam temere diligebat, occiderit; unde et seipsam amentia correptam parvulum suum, die præcedenti baptizatum, pugno percussisse et sustulisse de medio. Discessit igitur a martyre sana et læta, criminis sui tantum veniæque sollicita.

XXXVIII.

Sibilla finds alms which she had given for the saint's sake restored to her.

Libet et de ludis martyris vel pauca causa recreationis seriis interserere; quia et ipsi ejus ludi seria sunt. In jus tracta coram judicibus agebat venerabilis matrona Sibilla super dote, qua eam privignus suus satagebat privare. Venit puella, quam martyr ab alienatione mentis sanaverat, et pro sancti Thomæ nomine aliqua sibi vel victus vel vestitus impendia poposcit impendi. Nomini matrona reverentiam exhibuit; denarium petenti porrexit, solius oboli sibi relicti non solum conscia sed et certissima. Quod enim nihil aliud præter obolum in marsupio remansisset, tactis sacrosanctis jurare paratam promptamque invenimus, cum non dubitemus simplici ejus verbo esse credendum.

[1] See p. 15.

Dum ergo sedens super causa ventilata judicum præstolaretur sententiam, manum ad marsupium suum casu adhibuit, et denarium priori similem, sed quantitate præstantem, offendit.[1] Admirata est plurimum, et ad unum militum considentium conversa, "Redditus est," inquit, "mihi denarius quem dedi pro martyre." Mussitantibus illis adhibuerunt aures et milites alii et circumdederunt eam novitatis amatores non pauci. Videns vero mulier quia latere non potuit quod acciderat, publice confessa est quod ante secreto detexit. Ostensus est autem astanti multitudini denarius, et non sine admiratione visus, nulli tamen a muliere dimissus; factum est enim ei argentum hoc pretiosius auro, et denarius hic mundo obrizo.

(Isai. xiii. 12.)

XXXIX.

Richard, chaplain to the sheriff of Devon, having vowed to give alms to all who should ask in the saint's name, finds money miraculously provided.

Miraculum refero præmisso non longe dissimile. Beati Thomæ visitaturus memoriam Ricardus vicecomitis clericus Devoniæ votum vovit in corde suo nemini se in peregrinationis itinere eleemosynam negaturum in martyris nomine postulanti. Præcepit itaque cuidam servienti suo ut sibi minutam procuraret monetam. Erogatis autem quadrantibus omnibus, quos ei serviens administraverat, motus est animo quod insufficienter sibi providisset. Oportebat enim eum vel votum cordis infringere vel singulis pauperibus singulos donare denarios. Cum ergo pauper accurrens in nomine sancti stipem quæreret, ille, manu in marsupium conjecta, obolum extraxit: occurrit mendicus secundus, et ille nihilominus obolum invenit: venit tertius et tantumdem accepit. Affuit quartus egenus, et quartus obolus datori non defuit: quinto quoque postulanti quintum obolum porrexit; sicque deinceps non rogatus Cantuariam pervenit, via emensa, moneta ex-

[1] *ostendit*, L.

pensa. Asseveravit autem nobis idem vir venerabilis, interposito juramento, certissimum se esse, quod nullum obolum prorsus secum tulisset.

XL.

A like story told by Ralph, sub-prior of St. Augustine's, Canterbury.

Quod eo fidelius firmiusque credendum est, quod et sibi similiter contigisse asserit Radulphus[1] subprior ecclesiæ Sancti Augustini, Anglorum apostoli, sive apostolorum Petri et Pauli, in Cantuariensis civitatis suburbio, in apostolorum quidem honorem dedicatæ, sed a beato Augustino nomen sortitæ. Prædictus itaque Radulphus, ad urbem Rofensem pro negotiis ecclesiæ profecturus, a dispensatore domus Haimone Rogerii filio quinque solidos ad expensam suscepit. Expensi sunt inde denarii pro ferramentis equorum, pro stramentis, et ad alia quædam servientium[2] negotia. Ipse quoque pauperibus pro martyris amore eleemosynam rogantibus tres obolos erogavit. Cumque, perfecto negotio, domum reversus denarios excussos numerasset, non solum quinque solidos, sed et tres obolos superabundantes invenit. Et advocans unum e servientibus, "Nonne," inquit, "de denariis istis expendimus?" At ille, "Expendimus in illa et in illa negotia; tu "quoque obolos tres pro nomine beati Thomæ tribuisti "pauperibus." "Et quomodo," inquit, "non solum "quantum tuli, tantum retuli, sed et obolis tribus "superabundo?" Et admirati sunt, scientes non esse in conscientia sua quis pecuniam expensam restituerit, vel auxerit restitutam. Nos autem,[3] sicut et ipsi, ex superabundantis et eleemosynæ prius impensæ quantitate et quantitatis identitate[4] verisimile[5] conjicientes, non ambiginus miraculum exstitisse.

---

[1] *Randulphus*, L.
[2] *servientum*, L.
[3] Om. L.
[4] *ulentitate*, L.
[5] *verisimili*, L. T.

XLI.

Henry of London is warned by the saint to return by another ship than that which had conveyed him to Norway.

Naves a Lundoniis navigantes in finibus Norweiæ, quo tetenderant, applicuerunt. Quæ, variis mercibus oneratæ, cum ad reditum paratæ essent, astitit martyr pissimus Thomas juveni Lundoniensi Henrico, in una navium in lecto quidem[1] quiescenti, sed febribus graviter laboranti. "Dormis," inquit, "O juvenis?" At ille,[2] "Dormiebam, domine, sed excitasti me: quisnam "es tu?" "Ego sum," ait, "Thomas, Cantuariensis "civitatis archiepiscopus: cave omnimodis ne in ea "redeas navi, in qua venisti; aliam ascende, sic im- "minens evades periculum. Navis enim prædicta con- "fringetur in reditu, et non erit qui quod suum est "inde eripiat: tu vero, si mihi acquieveris, etiam a "febribus liberaberis." Expergefactus est juvenis, soporatus est iterum; iterum sanctus in somnis affuit, iterumque præcipit et inculcat ei quod ante commonuit.

By obeying he escapes shipwreck, and is freed from a fever.

Retulit itaque juvenis idem commonitionem, quam accepit, cuidam ex sociis suis, quem cæteris amplius dilexit. Qui ambo merces suas in aliam navem, videlicet Lundoniensis Reignerii, transponentes, Lundonias flatu prospero advecti sunt; juvenem quoque febricitantem febris dimisit in mediis fluctibus. Porro navis, quam reliquerat, scopulos ignoranter incurrens, confracta est; qui vero in navi erant, tam navem, quam omnia quæ portabat, fluctibus et scopulis dimittentes, cymbam insilierunt ut saltem salvarent animas. Hæc a prætaxato juvene accepimus, qui martyri venit offerre cum gratiarum actione munus oblationis.

XLII.

Ailwin of Bristol recovers

Ex oblatione viri alterius inusitatum et magnæ pietatis apprehendimus miraculum. Venit enim vir unus

[1] Om. L. | [2] *At ille*, om. L.

his vessel, which had run on a sand. (W. Cant. p. 301.)

de Bristo ad martyrem, nomine Ailwinus, qui aureum obtulit et recessit. Quumque intueretur monachus, qui ad tumbam residebat, quod oblatio ejus longe discordaret ab habitu (erat enim homo habitus valde abjecti), revocatum interrogavit quare pauper aureum sancto præsentasset? "Votum," inquit, "vovi martyri " et reddidi: dum enim nuper ab Hibernia navigarem, " navis mea in sabulum incidit vivum, et in sabulo " fixa consedit. Quanto vero amplius laborabamus ut " de periculo instanti ejiceretur, tanto eam absorbe- " bat arena. Jam fere usque ad supremum tabulatum " videbatur submergi, quum desperantes omnes in " cymbam parvam desilivimus, saltem vitæ nostræ " volentes esse consultum; nam de navis vel rerum " nostrarum recuperatione spes nulla supererat. Tunc " ego, 'Martyr Dei Thoma, si cujus meriti es apud " 'Deum, si quid potes, si miraculum aliquod unquam " 'fecisti, navem meam mihi restitue. Sepulchrum " 'tuum visitabo, si feceris, aureum tibi oblaturus.' " Navi itaque dimissa navigavimus in navicula ut " evaderemus ad terram, et quasi stadiis octo a navi " elongati sumus; cumque diutius in remigando vexa- " remur, a navi semper æque distare videbamur. Hor- " tabamur ergo nos invicem ad laborem, sed quanto " amplius navigavimus, tanto ad navem accessimus. " Cessantes tandem ab inani labore, modicum exspec- " tavimus, et ecce, navem, quam velo expanso et fere " absorptam[1] reliqueramus, absque rectore venientem " advertimus; venientem quasi a Deo oblatam nobis " recepimus. Ascendimus; prospere absque damno ap- " plicuimus. Hac de causa martyrem visitavi, aureum " obtuli." Hæc cum dixisset, licet testibus careret, credidimus ei, ex simplicitate ipsius, et oblatione vestibus ejus male respondente, veritatis argumentum trahentes.

[1] *absortam*, L.

XLIII.

Another vessel saved by St. Thomas. (Cf. W. Cant. pp. 302–3.)

Unde nec minus ei credendum esse censuimus, quam aliis tribus, qui signi non minoris dederunt testimonium. Aiebant namque et se in navi exstitisse, quæ per noctem in simile devenit periculum; cumque omnes metu mortis ad sanctum clamassent, et flexis in navi genibus Dominicam dixissent orationem, apparuisse illis hominem visibiliter in vestibus candidis, et super mobiles ambulasse maris undas. Qui, apprehensa navis prora, navem longius in profundum impegit, ita ut sonus fluctuum ejus longe valde posset audiri, et ipse evanuit ab oculis eorum. Hujus rei testes astiterunt tres viri prædicti, parati etiam, tactis sacrosanctis, nos certificare quod in navi eadem tunc exstiterint, et oculis suis personam illam per umbras conspexerint.

XLIV.

Another case of danger at sea, at the Gatteraz, near Barfleur.

Alii,[1] tempestate sævissima quassati, turbine ventorum pulsi sunt in locum maris periculosissimum, quem nautæ Cataras[2] appellant. Erant in navi juvenis Exoniensis Aeluredus[3] et quidam clericus, in quorum ore beati martyris nomen jugiter resonabat; dicente clerico nihil esse timendum, eo quod ipse martyrem oculis suis in navi vidisset. Confortati itaque nautæ anchoram dimittunt; sed æstu maris ventique violentia navem impellente, excurrit funis anchoræ cum impetu, et excurrens crus prædicti juvenis et femur casu illaqueat, juvenem in præceps trahit. "Sancte," inquit, "Dei, Thoma martyr, ex quo non placuit tibi salvare "me in corpore, conserva vel animam." Arripiunt tres juvenes astantes funem currentem; frangitur an-

[1] *a* inserted, T.

[2] Hoveden says that the "White "Ship" was wrecked "super scopulos qui dicuntur Chaterase," i. 177, ed. Stubbs.

[3] *Aluredus*, T.

nulus anchoræ; anchora in profundum devehitur, funis cum juvene retinetur. Crus tamen illius et femur, quæ circumplexus fuerat funis, usque ad os exesa sunt. Hæc satis satisque mirari poterit, qui in periculis marinis consuevit. Non est enim admirationis parvæ iis qui in talibus exercitati sunt, quod vel annulus anchoræ sit confractus, vel funis impetuose evadens a tribis tantum hominibus sit retentus; cum in tempestatibus non annulus frangi soleat, sed anchora, et funem nec mille retinerent homines, quin in profundum ferretur, nisi præcautum fuisset ut ingeniose dimitteretur.

XLV.

Recovery of lost anchors.

Navigabat in Britanniam minorem Eilwecher[1] Dovrensis, et orta tempestate tres anchoras emisit, quas et funibus ruptis omnes[2] amisit; ad terram tamen evasit, invocato martyre. Redeunte serenitate rediit cum sociis suis in mare anchoras quæsiturus, eo quod locus, ubi eas amiserat, non longa a terra distabat. Tribus diebus quæsitum est, et nihil inventum. Ait ergo unus ex ipsis, "Promittamus et martyri Cantuariensi "anchoram ceream, ut ferreas nostras nobis restituat." Consenserunt omnes; statimque demisso in aquam instrumento, quo maris fundum scrutabantur,[3] omnes anchoras extraxerunt. Reversi itaque in Angliam venerunt ad martyrem; munus attulerunt quod promiserant.

(Cf. W. Cant. p. 301.)

XLVI.

Preservation of Ives of Lynn

Ivonem quoque de Len et multitudinem navium non modicam, longinquas Norwegiæ regiones petentem,

[1] *Eilweker*, T.; *Ejuneker*, P.
[2] Om. L.; interlined in T.
[3] *scrutabatur*, L.

and others in a tempest.

tempestas comprehendit. Dormiebat in Ivonis ejusdem navi presbyter; cui sanctus apparens, "Presbyter," inquit, "dormis? surge, commone socios tuos ut dicant "singuli vigies pro anima patris mei orationem Do- "minicam, et non peribitis." Factum est ut imperavit, et repulsi sunt prospere et absque damno ad portum unde exierant. Reliquæ vero naves omnes dispersæ sunt, quædam vero illisæ et confractæ, nonnullæ vero submersæ. Hæc a clerico quodam Lincoliensi Roberto habui, qui in eadem navi ab eodem evasit periculo. Multa sunt præter hæc hujusmodi, sed unus idemque cibus non sine fastidio sumitur assidue.

XLVII.

A young man recovers in extremity by drinking common water as that of St. Thomas.

Morbo laborabat acuto juvenis quidam usque ad mortem, et martyris aquam ab assidentibus amicis anxius exigebat. Non habentibus illis cucurrit unus ad fontem, et vas aqua repletum afferens, "Ecce," inquit, "aquam sancti quam postulas." Credidit ægrotus et bibit, et salubriter deceptus salutem statim est adeptus. Mox enim, a morbo relictus, reliquit lectum, nihil adversi præter solam debilitatem sentiens. Ipse idemque juvenis nobis hæc non solum retulit, sed et illum qui aquam hausit de fonte et alios testes adduxit.

XLVIII.

Warin, a knight of Norfolk, cured of a swelling in his arm.

Intumuit post sanguinis minutionem et lapidis instar induruit brachium totum cum manu et humero militi de Nortfolcho, Guarino [1] cognomine Grosso, et usque ad pectus et cordis fines se tumor videbatur extendere. Vix adverteres quanto brachium trunco

[1] *Norhfolke*, T.; *Norfoke*, P.

corporis ejus esset exilius; inter hujus et illius grossitudinem vel nullam vel modicam diceres esse distantiam. Apposita sunt emplastra multa, unguenta plurima, quibus se tumor expressit potius quam repressit. Miles tandem desperatus est, et quasi in extremis agenti custodia diligens adhibita; novissimum medicamentorum appositum est Cantuariense remedium, et mira illa miri martyris aqua brachium morientis aliquotiens lotum. Dum ergo quasi in transitu miles jaceret, visus est ei martyr astare et dicere: "Surge, Guarine, "prosternere coram me." Facere se æstimabat ut fuerat imperatum. Tunc sanctus, "Itera quod fecisti." Paruit ille et tertio audivit a martyre, "Etiam tertio "idem facies." Quo facto visus est martyr quibusdam astantibus hæc eadem verba proferre, "Abstergite su-"dorem ejus in loco aquæ benedictæ." In his verbis statim erexit se reseditque, mirantibus qui morientem custodiebant, brachiumque, quod[1] in nullam partem ante flectere potuit, dolore fugato, non minus alio agile ostendit. Denique citra diem sextum septimumve tumor evanuit. Quæsitus a milite quo modo sancti verba intelligerem, subtilioribus subtilius ea intelligenda relinquens, sic ea simpliciter exposui; "Abstergite "sudorem ejus, id est, laborem infirmitatis ejus auferte: "abstergite, inquam, in loco aquæ benedictæ, id est, "in brachio, ubi aqua mea benedicta et sancta fuit "apposita."

XLIX.

John, a Premonstratensian canon of Croxton (Leicestershire), has his eye restored.

Erat in territorio Leicestriæ canonicus de valle sancti Johannis de Crokestune,[2] nomine Robertus, vir plenus dierum et usque ad ætatis decrepitæ fines progressus. Habebatque vir ille super oculum inflaturam grandem, quæ oculum quasi supplantando jam jamque videbatur

[1] Om. L. | [2] *Corkestrune*, P.

eruere. Qui oculo valde prominente cum una dierum extra chorum sederet, casu pertransiens quidam ex fratribus advertit faciem ejus cruentatam esse, oculumque erutum pendere in facie. Adducitur ad abbatem ecclesiæ Willelmum, a quo et accepi quod refero, qui anxius admodum et quid facto opus esset nescius (oculo enim eruto pupilla mirum in modum ab albugine videbatur expulsa), dixit tandem eis qui aderant fratribus, ut ducerent illum in chorum ad altare, et aqua beati martyris, quæ ibi servabatur, lavarent oculum; ea scilicet intentione, ut per merita sancti et pupilla in locum suum revocaretur, et oculus in statum tantummodo restitueretur pristinum. In chorum ductus est, lotus liquore sancto, et in claustrum reductus. Vix stadium perpeti cursu quis transvolasset, cum accedens quidam ad eum videndum, qui oculo illum eruto nequaquam viderat, caputium sullevavit, et pupillam in oculum et oculum in locum suum restitutum reperit. Et ad abbatem conversus, "Quid," inquit, "tristaris, domine? vere nihil habet homo iste mali, "nisi ut prius habebat; nec additum est quicquam "ad infirmitatem ejus pristinam." Et facta est omnibus et singulis admiratio læta et mira lætitia.

L.

Another cure in the same place.

In eadem abbatia alius quidam vehementer erat turgidus; cujus ventrem, ut breviter sit dicere, aqua martyris gustata ad pristinam gracilitatem reduxit.

LI.

Stephen, canon of St. Paul's, Bedford, is freed from blisters on the neck.

Apud beati Pauli ecclesiam de Bedefordia residentibus canonicis et hora statuta in claustro colloquentibus, sensit unus ex ipsis, Stephanus nomine, quasi prunam in collo ardentem; conversusque ad unum qui assidebat, "Vide," ait, "unde mihi collum tam vehementer

" uratur." At ille conspiciens, "Vesica," inquit, "sub-
" nigra est, aspectuque valde deformis." Et post
pusillum rursum idem Stephanus, "Respice," inquit,
" adhuc, quid esse velit; vehementer enim crucior et
" uror." Ille vero intuens, beatam Virginem et matrem
Domini [1] exclamare cœpit, quatuor asserens jam emer-
sisse primæ per omnia consimiles. Pulsato interim
signo concurrunt omnes ad horam; ille autem, quem
dolor angebat, ad altare progrediens, collumque sancta
sancti martyris aqua humectans, priusquam in chorum
ad sedem seu ad stationem propriam esset regressus,
et angustiam omnimodam amisit, et vesicas omnes
evanuisse tactu quoque probavit. Hæc mihi Roeis (See p.
comitissa retulit, sicut et ab ipso eodem Stephano 137.)
accepit.

LII.

A son of Ingelram, a knight of Golton (in Craven), is punished for speaking lightly of St. Thomas. (See Will. Cant., p. 196.)

Cum turbæ multæ irruerent ad martyrem nostrum
et de civitatibus properarent ad eum, incidit in mentem
uxoris Yngelranni de Goltona, militis Eboracensis, vo-
luntas eadem, quam et domino suo intimavit; addiditque
mulier dicens, "Ducamus nobiscum et [2] filium nostrum."
Stabat autem puer auscultans [3] parentes, verbisque
maternis ita respondit: "Sanus sum et incolumis; quid
" cum martyre facerem?" Increpat pater stultum pueri
responsum, manuque ad eum castigandum extensa,
effugientem nec læsit nec tetigit: et abiit puer scho-
lisque vacavit, nullipendens quod ore deliquit. Et
mortificatum est nocte illa brachium ejus et prorsus
insensibile factum, ita ut nec ignem appositum nec
ferrum impositum sentire valeret; nam et acu sæpius
compunctum et perforatum est, sed nihil in eo sensi-
bilitatis inventum. Mittitur a parentibus puer per
loca diversa; medici plures super eo consuluntur: nihil

[1] *martyrem* for *matrem Domini*, P.

[2] Om. T.

[3] *ascultans*, L. T.

reperitur auxilii. "Ecce," inquiunt parentes, "ecce "habes quid agas cum Cantuariensi martyre; cito "promitte quod pridie præsumpsisti negare." Et spopondit. Vidit itaque nocte sequenti sanctum in somnis, habentem illum sanguinis tractum per obliquum nasi sinistræque maxillæ a fronte descendentem, quem et vidimus illum habere cum in ecclesia sua jaceret, gladiis impiorum occisus.[1] Dixitque ad puerum; "Vide, "puer, ut hoc eodem anno ad religionem te conferas: "surge, esto sanus." Dixit et factum est. Excusso enim ab oculis ejus somno, excussam a brachio brachii, ut ita dixerim, mortem ostendit; brachium extendit, et itineris laborem, quem perficere putabat infirmus, sanus inchoavit. Audivimus postea ab ejusdem villæ presbytero puerum prædictum apud Fonteines religionis habitum induisse. Domum namque reverso iterum sanctus in somnis apparuit, iterum, ut ad ordinem monasticum se conferret, commonuit. Et respondebat ei puer, et intervallis parvis intercurrentibus interrogabat, "Ubi, domine? quando, domine?" aliaque plura in hunc modum. Et audiebant parentes puerum per intervalla temporum loquentem, vox autem loquentis cum eo penitus non audiebatur, nec videbatur persona; cum tamen, caligine nocturna repulsa, mirabilis quidam splendor totam domum illuminaret, ita ut puerum ipsum, et cætera omnia quæ in domo erant, perspicue viderent. Dicebantque ad invicem, "Sustineamus; ali-"quid videt[2] quod videre non possumus." Discedente vero splendore, cum puer evigilasset, quæ viderat et audierat parentibus retulit, paucisque diebus interpositis, in cœnobio, quod ei sanctus assignaverat, religioni se monasticæ contulit.

He has visions of the saint, who cures him, and persuades him to become a monk at Fountains.

[1] See the preface, and pp. 15, 209. [2] *videre*, L.

LIII.

Cure of Mabel, daughter of Stephen de Aglandre, at Neen (Shropshire).

Apud castrum Willelmi de Vernone quod Nean[1] vulgus appellat, in Mabiliæ Stephani de Aglandris filiæ utero inflatura quædam, lapideam habens duritiam, emersit, et annis fere[2] tribus, licet medicis renitentibus, in eo radicavit. Multi medicinarum periti ut curaretur dederunt operam; qui omnes tandem desperantes desperatam dimiserunt. Tanta denique doloris vehementia lecto receptam cruciavit, ut miris quibusdam ac insolitis membrorum jactibus in insaniam se jam jamque converti insinuaret. Quindecim jejunio dierum debilitatam homines duo in lecto vix retinebant; succedebant sibi invicem, nunc calor nimius nunc frigus immensum; nunc inflatura crescebat, nunc minuebatur; nunc fixa erat et immobilis, nunc mobilis et laxa huc illucque pellebatur. Dum ita puella sine morte moreretur, institit unus ex notis ejus, a Cantuaria revertens, aquamque martyris afferens, quatenus ad beatum illum mentem levaret, ut ille allevaret eam; ad illum preces dirigeret, ut eam ille de lecto erigeret. At illa, "Non "potest me adjuvare, juvisset quippe si posset; cla- "mavi enim ad ipsum multoties, et non exaudivit "me." "Insta," inquit, "adhuc, votumque martyri "vove adituram te ad sepulchrum illius abjectis lineis, "vehiculo contempto, pedibus nudis." Vovit et, ut memini, de martyris aqua gustavit. Statim in momento ruptus est tumor ille interius, et per virginales incorruptæ virginis meatus prædicta illa corporis corruptio, non paulatim sed impetu uno, effluxit; erat autem quasi aqua nigra spissa, turpissima. Surgit eadem hora puella, gracilis et sana sed debilis. Iter promissum mox cupit arripere, sed a suis nec etiam multum deambulare permittitur; metuunt enim ne debilem in gravius periculum labor inducat. Sternitur ei lectus

[1] *Neau*, L. T. | [2] *ferme*, L.

pannis mundioribus; paucis diebus quiescere compellitur. Audivit aliquis medicorum prædictorum convaluisse Mabiliam, et ait; "Mentitur quicunque hoc "asserit; impossible est enim ut mortem evadat, quam "ei sua minatur infirmitas." Perrexit tamen ut videret eam, et sanitatis ejus modum audiens, obstupuit lætus et credidit obstupefactus.

LIV.

Eliza, of Middleton (Oxfordshire? see the table of contents) while pregnant, is afflicted with dropsy, but recovers.

Prægnantem Aalizam de Mideltona hydropis corripuit, uterique[1] tumorem indies horribiliter auxit. Incidit in lectum, jacuit desperata; quoties se in latus vertebat, audiebat in utero sonum sicut sonum aquarum multarum, et murmure rauco aquas esse intelligebat. Quæcumque herba, quæcunque potio, quodcunque medicamentum ei dabatur, nihil virium, nihil efficaciæ, nihil utilitatis, sibi inesse ostendit. Omisit mulier[2] medicinas terrenas, medicos cœlestes invocavit; vovit se ad beatum martyrem Edmundum, ad Leonardum confessorem mirabilem, ad gloriosam virginem Margaretam,[3] et ad quosdam alios. Sed sicut non valuerunt herbæ, ita nec sancti, quos invocavit, voluerunt succurrere. Proli vero necdum natæ sollicita, malensque illam in lucem educi quam vitam propriam in tanto dolore produci, uterum sibi rogabat aperiri, infantem extrahi; ut quamvis non natus, renatus tamen fonte salutari, vel viveret vel moreretur Domino. Porro neminem reperire potuit qui hanc pietatem impiam præsumeret. Diebus quinque laboravit quasi parturiens, fœtu tamen nec modicum se movente in utero. Erant ibi obstetrices septem, quarum consilio etiam Cantuariensis martyris auxilium postulatum est. Vovit illa visitaturam se martyrem, si se prius visitatam sentiret

[1] *utique*, L.
[2] Om. L.
[3] *Margaritam*, T.

ab ipso. Adhuc verba ipsius erant in ore ipsius, et mira Dei misericordia descendit super eam. Statim namque per totam domum auditus sonus est grandis ab utero jacentis, ruptoque intrinsecus quicquid illud fuisset, exsiliit per infantis nascituri vias aqua multa valde, cujus contactum obstetricum manus præ calore ferre non poterant. Peperisse se putabat mulier, et ait, "Remansit adhuc unus in utero: geminos enim, "ni fallor, habui." At mater ejus, "Habes," inquit, "filia, habes adhuc onus in utero, unde te putas exo-"neratam." Secundo igitur et tertio aqua, sicut prius, cum tanta exsiliit copia, ut ad duo vel tria sextaria videretur posse pertingere. Sic ejecto quod infanti præcludebat egressum, peperit masculum mulier, et ad sanitatem evadens, quod martyri sancto promisisset non tradidit oblivioni.

LV.

A dropsical woman of Merston cured.

Possem et de alia hydropica de Merstona subnectere; sed ne lectores fastidium trahant [1] unde delectationem habere debuerant, hoc solum dixisse sufficiat, quod horrendum inflata per aquæ Cantuariensis gustum et martyris invocationem usque ad pristinæ gracilitatis pulchritudinem detumuerat.

LVI.

A girl from Wales restored to reason; a boy partially cured of blindness.

Adducebat mulier a finibus Gualensium, qui se Britones appellant, parvulum a matris utero cæcum, et [2] puellam insanam. Puella in via menti restituta est: puer Cantuariæ ita emendatus, ut nec cæcum eum dicere audeam, nec illuminatum; nam et lucernam, ante oculos ejus deductam,[3] huc illucque sequebatur, et [4] tamen viam, qua incederet, videre non poterat. Quod

[1] *trahat*, L.
[2] Om. L. T.
[3] *diductam*, T.
[4] Om. L.

Questionable case of William of Horsepool in Sherwood. (See Domesday Book, 288 *b.*)

idcirco dixisse velim, ne de parvis magna loquens fimbrias videar velle magnificare, quod et nonnulli tam de ipso eodem puero fecerunt quam de alio juvene quodam, Willelmo de Horsepol apud Sirwede, nobis prorsus ignoto, qui cæcum se dicebat venisse, et nullum cæcitatis suæ testem et assertorem produxit. Videntem, fateor, vidi, cum discederet: sed cæcum non vidi quum veniret. Et cum multis apud nos diebus moram fecisset, ut amplius in visu proficeret, ut mihi visum est, in eodem semper statu permanebat.

LVII.

Walter, a clerk, of Hatcliffe, near Grimsby, restored to reason.

Insanivit hebdomadis quinque clericus de Heddecliva juxta Grimmesby, nomine Gualterius. Amicorum suorum parentumque devotio salutem ei a martyre impetravit: voventibus enim illis quod eum ad sanctum transmitterent, rationem mox recuperavit, promissoque se dedit itineri.

LVIII.

The writer, by the name of St. Thomas, silences some furious dogs.

*Sulp. Severus, Dial. iii. c. 3 (Migne, Patrol. Lat. xx).

Inter alia quoque de beato et glorioso Dei amico Thoma dicere possumus quod legimus de Martino,* quia[1] videlicet non solum Martinus faciebat miracula, sed et multi in nomine Martini. Dicam primo quid mihi acciderit. Urgente necessitate, nocte iter agebam uno tantum serviente comitatus: aggrediuntur nos canes tres latratu horribili, anxieque insequentes, trementes valde reddunt ac pavidos. Testem invoco Dominum timuisse me non modicum, ne vel me læderent vel puerum de equo abstractum laniarent; naturale enim est canibus nocte amplius sævire ad morsum quam in die. Casu occurrit memoriæ quod in vita beati Martini legeram de eo, qui in Martini nomine oblatrantium canum ora compescuit: conversus itaque ad canes,

Sulp. Sev. l. c.

[1] *quod*, L.

"In nomine," inquam, "beati Thomæ obmutescite." Coram Deo in Christo loquor, ita subito omnes obmutuerunt, ut post verbum istud ne unum quidem latratum quisquam eorum emiserit. Ora repente putares oppilata vel linguas abscisas; aufugerunt acsi in verbis prædictis verbera sustinuissent. Hoc quoque eadem in nocte secundo mihi accidere miratus sum; quæ, teste Deo, propter meipsum non refero, nec gloriam meam quæro, sed martyris. Nam et Rogerio monacho, ad sacri corporis custodiam similiter deputato, res æque vel amplius miranda evenit.

LIX.

Eda, a lady from Scotland, is cured of lameness at the tomb.

Mulierem de Scotia venerabilem, Edam nomine, virorum illustrium consanguineam, gravissima quædam infirmitas, quam in genu sustinebat, privavit incessu. Decem annorum curriculo ne unum quidem fecerat passum, in pallio seu panno aliquo residens; quo mente ferebatur, portabatur et corpore. In grabato Cantuariam allata est et secus martyris tumbam collocata. Accidit igitur die tertio, ut, juxta sepulchrum residens, aquæ salutiferæ potum postularet. Negavit monachus nisi surgens veniret ad ipsum: at illa, "Decem annis, "domine, passum unum non feci, et quomodo nunc "ad te venirem?" Monachus ad hæc, "In nomine "martyris præcipio ut surgens venias ad me." Mirabile visu, auditu jucundum; statim surgens non solum pervenit ad monachum, sed et tumbam tertio circuivit, et a tumba longius gradiendo recessit; solos tamen pedis digitos solo figebat. Die vero sequenti plantam totam affixit terræ; grabatum, quod inchoata tantum sanitate relinquere non audebat, in reditu contempsit, equumque conscendens domum pervenit. Et indies paulatim proficiens emolumentum sanitatis magnum consecuta est.

LX.

Hugh de Tukin, of Provins, cured of a fistula produced by a wound in the cheek.

De prædio Galliæ, quod nomine proprio Pruvinum nuncupatur, sanum se martyri nostro præsentavit miles Hugo de Tukin, quem in maxilla lancea vulneratum fistula quoque eodem in loco corripuit, et perforata maxilla usque ad supercilia frontemque foraminis terminos extendit. Dant operam ut curetur medici peritissimi; carne maxillæ concisa, ossa radunt; apponunt medicamina; peractis omnibus tandem succumbunt;[1] incurabilem asserentes discedunt. Forte accidit clericum illas in partes venientem de aqua martyris afferre. Gustavit miles, maxillam putrem lavit; citra diem octavum fistula desiccatur, redintegratur caro, cutis contrahitur. In brevi convaluit; martyrem visitavit.

LXI.

Cure of Melania of Fontenai.

Annis quoque sex Melaniæ[2] maxillam, Willelmi sponsæ de Fontenai, fistula deturpaverat. Abiit quasi stadia octo ad locum ubi aquam sancti haberi audierat; maxillam lavit, demum[3] rediit. Priusquam ad domum propriam pervenisset, evanuit fistula; vulnus non comparuit; sanissimam se mulier reperit.

LXII.

Robert, a boy of Rochester, restored after being drowned in the Medway.

Ludebat puer cum pueris Rodbertulus, Liviæ[4] cujusdam Rofensis filius, et in flumen Medewiæ casu lapsus submersus est. Disperguntur pueri colludentes, clamantes Rodbertulum in amnem corruisse: glomeratur in unum populi multitudo; quæritur puer, nec reperitur. Accurrit et mater submersi clamans ac dicens, "Martyr Dei Thoma glorioso, redde mihi filium

[1] *succumbentes*, L.
[2] *Metanie*, L.
[3] *domum*, L. (perhaps rightly).
[4] *Robertus Levevæ*, L.

" meum !" Hæc vox sola matris resonabat in ore. Hora quasi nona in aquam ceciderat ; pulsatis vesperis ferro curvo extractus est. Cadente namque illo in aquam rheuma [1] maris fluminis ripas impleverat, quod, extracto puero, in sinum marinum pene reductum erat. Suspenditur pedibus puer coloris luridi, obturatur extalis, os pessulo imposito reseratur ut effluat salum quo turgebat ; et non erat vox neque sensus, nec aquæ gutta emanavit. Rotatur in alveolo ut nausea provocetur, et fere usque ad noctis supervenientis initium absque profectu laboratur, et jacebat puer absque flatu vitali ita ut dicerent multi quia mortuus est. Tunc mater cum invocatione martyris filo puerum commensa est, ejusdem longitudinis filum argenteum pro filii sui vita martyri spondens. Et evomuit statim quo fuerat præfocatus, et in sanitatem subitam restitutus est : postera die cum cœvis lusum solito more perrexit. Hunc igitur, licet submersum possimus dicere ab hora nona, qua in amnem corruit, usque ad vesperam, absque anhelitu vivere potuisse propter calumniatorum cavillationes concedimus ; nolumus enim martyris magnalia argumentose probare, quia quæ manifesta sunt probatione non indigent. Qui autem miraculum prædictum non magni æstimat, qualiter illud sanctus miraculo simili magnificaverit attendat.

LXIII.

Gilbert of Sarre restored, after having been three hours under water in a bath.

In balneo parvuli duo sedebant, alter annorum circiter trium, alter anni dimidii. Sperans amborum mater quia minoris curam major esset habiturus, ad aream ventilandam exivit ; et surrexit major ludere, minor autem [2] in balneo submersus est. Summam hordei mater ventilaverat quum sibi parapsidem præcepit afferri ; currens puella ut afferret, triste nuntium

[1] *reuma*, L. T. | [2] Om. L.

reportavit, submersum videlicet infantulum. Expalluit mater mox ut audivit, et infantem de balneo arripiens extra domum in via projecit. Clamante et ejulante illa accurrunt mulieres vicinæ; nam fere quicquid sexus erat virilis vel piscari perrexerat vel metere. Suspendunt pedibus infantem, et ad vitam revocare casso conatu contendunt. Ait ergo[1] quidam ex convicaneis, qui a Jerosolimis redierat, "Utquid laboratis " frustra? inferte infantem; diu est quod spiritum " exhalavit." Tunc una ex viduis, "Nonne sumus hic " viduæ quinque? flexis novies genibus beatum Thomam " martyrem invocemus, et in ejus nomine novies " orationem Dominicam repetamus, si forte exaudiat;" et factum est ita, et non surrexit puer. Et ait una ex illis ad matrem ejus, "Currens[2] affer filum et " infantem metire, ejusdem longitudinis candelam " martyri promittens." Quod ut factum est, exivit continuo ab ore mortui sanguis et aqua, et post pusillum cilia puer complicuit et in ejulatus erupit. Nomen parvuli Gillebertus, matris Wulviva,[3] patris Radulfus, Brithwini[4] filius de Serris. Ipse vicum de Serris adii, ut veritatem diligentius cliquarem, et cognovi ex eorum testimonio qui affuerant, quia revera suscitavit eum martyr[5] a mortuis, et reddidit eum matri suæ. Erat autem ab hora tertia usque ad horam sextam in balneo decoctus; sexta vero extractus, usque ad decimam vel undecimam sine spiraculo vitæ jacuit, donec tandem, ut prædictum est, resuscitatus revixit.

Audet adhuc forsitan obtrectatorum aliquis obviare, et anni dimidii infantem asserere dimidio die absque aura vitali vivere potuisse; qui enim incredulus est, infideliter et agit et loquitur. Audiat ergo quæ sequuntur, ut vel conversus pœniteat, vel confusus erubescat.

---

[1] Om. L.
[2] *Curre*, L.
[3] *Vulviva*, L.
[4] *Brihtwini*, T.
[5] Om. L.

LXIV.

Deaths in the family of Jordan, a knight. (Will. Cant. vol. i. p. 160.)

Aggravata est manus Domini super militem nominis magni Jordanum Eisulfi filium, et percussit domum ejus plaga a tempore Augusti usque ad dies Paschales. Et infirmati sunt multi valde in domo ejus, nec fuit qui adjuvaret. Et mortua est nutrix filii ejus Willelmi, cognomine Britonis, morbo acuto, et sepulta est. Tertio vero die post decessum nutricis percussit Dominus et puerum ipsum fere decennem eodem incommodo, et sublatus est de medio die septimo, hora quasi tertia. Affuit presbyter, qui et animam in manus Creatoris commendavit, et pro defuncto constitutas ecclesiastico more celebravit exsequias. Toto illo die et nocte sequenti super eum utpote super defunctum vigilatum est. De luctu parentum immoderato sileo, quem quilibet etiam simplex imaginari valebit.

Supervenerunt eodem die peregrini a martyris memoria revertentes, numero circiter viginti, quos omnes paterfamilias pro martyris amore suscepit hospitio: quos etiam in crastino, quum vellent abire, recumbere fecit et refici. Venit presbyter ut corpus exanime ad ecclesiam ferret et traderet sepulturæ. At pater, "Nequaquam," inquit, "efferetur filius meus, quia "vaticinatur mihi cor meum nolle martyrem Thomam "quod illum amittam; nam et homo ejus fui, dum "esset in corpore, et familiaris ejus amicus." Et accepta a peregrinis martyris aqua, ait presbytero, "Infunde in os ejus, si forte reddat mihi martyr "filium meum." Admiratus jubentis fidem, immo potius[1] suspicatus insaniam, infudit, et non surrexit puer. Dilata est ergo corporis exanimis sepultura usque ad horam decimam sive undecimam, exspectante patre quid Dominus esset facturus. Suspicatus sacerdos hanc non sani capitis esse voluntatem, ait illi, "Utquid,

[1] Om. L.

" domine, sepultura differtur defuncti? ecce jam se-
" cunda dies defluxit, postquam puer decessit." Et
His son William is restored to life.
contra ille, " Nequaquam sepelietur filius meus; revera
" namque testificatur mihi cor meum, quod per mar-
" tyrem Thomam mihi reddendus sit: afferte aquam
" domini mei." Quæ cum allata fuisset, accessit cor-
pusque detexit; sullevavit caput, dentesque cohærentes
cultello interposito[1] separans, aquam infudit. Et appa-
ruit continuo post infusionem aquæ in medio faciei
ejus sinistræ nota ruboris modica, et patrem non mo-
dicum lætificavit; infudit ergo iterum, ita ut erecti
guttur pueri aqua transiret. Et aperuit alterum ocu-
lorum, vidensque parentes suos in lacrymas effluere,
hæc verba locutus est, " Cur ploras, pater? quare fles,
" domina? nolite tristari; en, reddidit me vobis beatus
" martyr Thomas." Hæc quum dixisset, obmutuit, et
usque ad vesperam amplius non est locutus. Et ait
pater ipsius, " Cito afferte argenteos quatuor;" et com-
plicuit duos pro se et uxore sua, duos autem[2] pro re-
suscitato, ponens alterum in sinistra ejus, alterum in
dextera, promittens offerendum martyri puerum in
medio Quadragesimæ: et sedentes observabant eum.
Cum ergo advesperasceret, resedit puer, gustavit, locu-
tus est, et redditus parentibus suis convaluit.

As Jordan delays performance of his vow of pilgrimage, a leper is repeatedly charged by St. Thomas to warn him.

Transiit terminus voto solvendo præfixus, et interecur-
rente impedimento in aliud tempus voti solutio dilata
est. Apparuit itaque martyr Domini Thomas cuidam
leproso in somnis, tribus passuum millibus a militis
domo distanti, et rem gestam prorsus ignoranti, et ait,
" Gimpe,[3] dormis?" (hoc enim leproso nomen esse
audivimus). "Dormivi," inquit, "sed jam excitasti
" me; tu quis es?" Et martyr, "Ego sum Thomas
" Cantuariensis archiepiscopus: Jordanum Eisulfi filium
" nosti?" "Optime," inquit, "domine, utpote virum

[1] *cultelli intervallo*, L.
[2] Om. L.
[3] *Gympe*, T.

" optimum, qui multa mihi bona impendit." Tunc sanctus, "Vade et dic ei ex parte mea transisse ter-
" minum quem posuit, et vota reddita non esse quæ
" promisit. Acceleret ergo et ad Cantuariam eat, et
" pro filio suo, quem Dominus interventu meo vitæ
" restituit, vota persolvat. Nisi citius iter arripuerit,
" inducam super eum et super uxorem ejus malum;
" quantumque de filio suo resuscitato per me suscepit
" lætitiæ, tantundem de alio, quem amittet, obtinebit
" mœroris." Respondit ad hæc leprosus, "Jam anni
" ferme viginti præterierunt, domine, ex quo lumen
" cœli non vidi, et pedes debilis jaceo lecto affixus; et
" quomodo possem ad militis domum pervenire?" Et evigilans, nec magni pendit quæ audierat, nec fecit quod ei martyr injunxerat. Apparuit ergo ei iterum martyr, et ait; "Quare non fecisti quæ dicta sunt
" tibi?" "Non potui, domine," inquit, "cæcitate et
" debilitate præpeditus." Et ait ad eum sanctus,
" Voca presbyterum tuum, et pone verba mea in ore
" ejus, ut annunciet militi omnia quæ præcepi." Accersivit presbyterum leprosus, et ait illi; "Hæc et
" hæc mandat tibi martyr Cantuariensis." At ille;
" Somnium est; ergone viro tanto fabulas et somni-
" orum nænias recitarem? Vir magnus et potens est,
" et tam recitantem quam recitata subsannando con-
" temneret; non me habebis talis nuncii bajulum."
Tertio astitit sanctus eidem leproso, et dixit, "Quare
" factum non est quod præcepi?" "Domine," inquit,
" pertuli mandata tua presbytero, et audire contemp-
" sit; quid ultra facerem?" Et contra sanctus, "Mitte
" mane filiam tuam pro milite et pro uxore ejus, et
" proculdubio venient ad te; cave ergo, cum venc-
" rint, ne celaveris ab iis vel unum verbum ex omni-
" bus quæ locutus sum tibi." Mane vocati sunt; venerunt: audientes admirati[1] sunt. Terminum ergo

[1] *mirati*, L.

posuerunt quem non transgrederentur, hebdomadam videlicet Quadragesimæ ultimam: sed superveniente comite Warennensi, militis domino, peregrinationem distulerunt, et averterunt se, et non servaverunt pactum.

(See vol. i. p. 161.)

Having fixed a time, Jordan and his wife delay beyond it. They are punished with sickness, and with loss of an elder boy.

Ultimo autem constituti termini die, sabbato videlicet sancto, qui Dominicæ resurrectionis diem præcessit, percussit Dominus acuto morbo alium militis filium, resuscitato magis dilectum, et natu paulo majorem. In crastino parentes ipsi infirmati sunt et ceciderunt in lectum, et desperati sunt; et invaluit morbus in puero, et obdormivit in mortem die septimo, feria sexta paschalis hebdomadæ. Ægritudinem parentum filii obitus augmentavit; patris maxime, qui eum tenerius dilexerat eo quod vultus paternus elimatius in eo videretur expressus. Qui, videns completum iri quæ per leprosum sanctus pronuntiaverat, dixit uxori suæ: "Ecce, domina, quid nobis attulit mora nostra doloris: "proh dolor! certe nimis tardavimus; mentiti sumus "martyri, en, secundo, et ecce, filium nostrum amisi- "mus: nos quoque comprehenderunt mala quæ pro- "misit, et exitum similem præstolamur. Oravi pro "alio martyrem, et reddidit eum nobis; sed quomodo "orabimus vel pro isto vel pro nobis? nihil ulterius "martyrem offensum rogare præsumam antequam vota "persolverim: accelerемus itaque, ne deterius nobis "aliquid contingat."

They carry out their vow, and are rewarded.

Mirum dictu, in eodem instanti minorata est utriusque infirmitas; audito vero quod ad iter se præpararent, convenerunt ex amicis eorum, suggerentes ne infirmi et debiles tanto se darent labori, maxime propter matrem familias, quæ periculosius laborabat, metuendum esse ne labor itineris ægrotantium mortem maturaret. At miles, "Sive vivi sive mortui, utrique[1] veniemus "ad martyrem, Aut vivus ibo, aut ferar mortuus;

[1] *utique*, L.

" uxor mea vel vivens martyri adducetur vel afferetur " defuncta: si noluerit viventes, certe habebit nos vel " exanimes." Languebant autem de familia militis viri numero quasi viginti, quorum aliqui hebdomadis decem et septem, quidam viginti, alii viginti et sex vel septem, nonnulli viginti et novem vel triginta lecto affixi jacuerant. Profecturus igitur martyris aqua, quam habebat, singulos potavit, singulis salutis gustum administravit. In singulis aqua[2] virtutis effectum ostendit; singulos de lecto erexit, ita ut nec unum jacentem relinqueret, qui dominum suum exeuntem longius extra portam vel usque ad portam non deduceret. Uxor ejus, quæ primo die præ labore itineris septies et eo amplius in exstasim lapsa est, videns pinnaculum templi Cantuariensis de equo descendit, nudisque pedibus usque ad martyris sepulchrum, quasi milliaria tria, nullo gravata labore perrexit. Simul ergo cum puero parentes pedibus nudis venerunt, reddentes martyri cum uberrima lacrymarum copia vota, quæ distinxerunt labia sua.

Reflections on the story.

Ecce ad unum miraculum attendisti et quatuor in uno facta perpenditis. Biduanus resuscitatur; commonitiones et comminationes sancti tertio iterantur; sequitur ultio quam prædixit; convalescit repente quisquis in domo militis elanguit. Scripsimus quoque super his presbytero ipsius occulte, et testimonium perhibuit veritati, rescribens puerum[3] proculdubio mortuum exstitisse, et per martyris aquam resuscitatum a mortuis. Quid adhuc desideramus testimonium? Nunquid non hoc solum ad martyris commendationem sufficeret? O meriti magni martyrem! O magna martyris merita! O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus

[1] *defuncto*, L.
[2] *quam habebat . . . in singulis aqua*, om. L.
[3] Om. L.

et investigabiles viæ ejus! Quis unquam excogitaret hanc meritorum prærogativam? hanc martyris dignitatem? hanc Christi et martyris supereminentem similitudinem? ut quemadmodum Christi sanguis animæ a morte perpetua revocatæ vitam confert sempiternam, ita et martyris cruor exanimi corpori vitam reddat temporalem. Quia igitur nullum miraculum gloriosius quam ad vitam mortuum revocare, huc usque scripsisse sufficeret; tanto enim miraculo minoris admirationis signa subjungere, quid aliud est quam post epulas deliciosas vilioris cibi grossitudinem reficiendis apponere? Sed quia, ut ait beatus Gregorius, inter quotidianas delicias etiam viliores cibi suaviter sapiunt, ut dum grossior cibus velut pro fastidio sumitur, ad subtiliores epulas avidius reditur, libet magnis minora supponere; et quasi quadam ferculorum varietate fastidium propulsare. Prius tamen miracula duo de duobus, qui mortui fuisse creduntur, subnectam præcedentibus, nec minus miranda nec magnitudine multo inferiora.

Præf. in Homilias in Ezechielem (Migne, lxxvi. 785).

LXV.

Cecily, daughter of Jordan of Plumstead in Norfolk, is restored when supposed to have died of cancer. Cf. W. Cant. vol. i. p. 190.

Igitur in diocesi Norwicensi puella Cæcilia,[1] Jordani cujusdam filia de Plumstede quindecim circiter habens ætatis annos, cancro percussa est. Quæ dum virginali verecundia maluit[2] perferre dolorem quam proferre pudorem, serpente paulatim morbo exesa sunt femora ejus et nates, ut ossium juncturæ nervorumque colligamenta paterent. Tandem vero sanam non esse eam vultus indicabat exsanguis; quærunt parentes quid patitur, et magni doloris rumores excipiunt. Ulcerum latitudo pedis mensuram æquabat; tanti fœtores inde prodibant, ut et mater mortem ejus optaret, et familiares ejus declinarent præsentiam; vicini quoque do-

[1] *Cecylia*, T. | [2] *mavult*, L.

mus in qua jacebat abhorrebant ingressum. Edacis ulcera cancri pannis obvolvebantur, quos tabis evaporantis copia singulis horis mutari cogebat; sedere seu jacere non poterat, sed genibus innitens et cubitis procumbebat in faciem. A tempore messis usque ad mensem Martium laborans tandem ad extrema perducta est; tribus aut quatuor diebus non edulio, non potu, refecta est, sed residens in lecto, accumbens parieti, genibus contractis, ciliis patulis et immotis, nec viventis nec mortui speciem exhibere videbatur. Unde sui contemplantes arbitrati sunt eam extra corpus raptam, reminiscentes cujusdam mulieris vicinæ, Agnetis nomine, quæ paucis ante diebus cum obdormivisset in spiritu rapta est, et beata Katerina ducente et ostendente, diebus quinque præmia pœnasque defunctorum contemplata. Putantes itaque et hanc de corpore similiter eductam, spe reversionis ejus servabant eam.

One Agnes has visions of the state of the dead.

Factum est autem, dum sic puella resideret immota, ut introiret ad eam sub noctis initio mulier vicina, quæ tenerius eam diligebat, credensque revera mortuam, exclamavit dicens, "Quam male egistis, qui puellam "hanc in lecto suo mori permisistis; quare, de more "morientium catholicorum, exposita non est in cilicio? "imprudenter egistis." Elata est ergo in exteriorem domum et in aream exposita, membris rigidis, frigido corpore, oculisque patentibus, contractis poplitum nervis, et utpote in mortuo rigidis et prorsus obduratis. Crura nullatenus erigi poterant aut extendi; superpositum est etiam cadaveri linteamen, et in morem funeris accensa sunt luminaria. Pater autem, qui se scorsum projecerat, vexatum dolore pariter et labore, excitatus a somno cum clamore irruit, "Nunquid mortua est "filia mea?" "Revera," inquit mulier, "mortua est." Tunc ille, "O beate Thoma, Dei martyr, redde mihi "nunc servitium meum quod tibi olim sedulus impendi; redde mihi servitium meum! Urget nunc

Jordan pleads his service to St. Thomas

in early life.

" necessitas. Olim tibi sedule servivi[1] antequam sæcu-
" laribus efferreris honoribus; redde mihi servitium
" meum! Memento, beate martyr, quam infirmus dudum
" in Cantia in domo Turstani clerici exstiteris, qua-
" liter illic tibi servierim. Vinum et siceram[2] et
" cervisiam, et omne quod inebriare potest, gustare
" non poteras; et ego tibi per totam viciniam serum
" perquirebam, quod biberes; redde mihi servitium
" meum! Unicum tunc habebas equum, cujus et ego
" curam agebam; redde mihi, martyr, servitium meum,
" reminiscens omnium laborum, quos circa te perpessus
" sum; redde mihi servitium meum! non indiges quod
" gratis tibi servierim." In hujusmodi clamoribus fere dimidium noctis expendit. Quum igitur totiens inculcasset "Redde mihi servitium meum!" ut raucitas ei arctaret arterias, annuit martyris pietas precibus supplicantis, et, ne omnibus servitiis ejus videretur ingratus, puellam pristinæ sanitati restituit; statim namque sub linteo, quo tecta jacebat, manum porrectam ad se retraxit, sed loqui conata præ debilitate nimia nihil intelligibile valebat exprimere. Postero die cibo potuque refocillata est; ipsa vero femora cancerosa infra diem tertium desiccata sunt, et in hebdomadis tribus absque omni medicina carnali redintegrata.

Quibus mirifice completis adiit vir prædictus, pater puellæ, Norvicensis episcopi Willelmi præsentiam, rem gestam indicans et litteras testimonii petens. Episcopus vero non de plano[3] fidem adhibuit, sed sacerdote vocato, iisque qui rem præsentes viderant, rem totam didicit ex ordine; quorum testimonio certificatus rei gestæ posset testis existere. Duabus etiam vitæ probatæ matronis ad se vocatis, quæ[4] cancri vestigia considerarent, sanissimam esse probavit. Litteras ergo

[1] Om. L.
[2] *ciceram*, L.
[3] Cf. vol. i. 192.
[4] So L. by alteration from *quo*. T. has *quo*.

sigillo suo signatas nobis destinavit, quod tanquam mortua in aream exposita fuit testimonium perhibens, sed breviter nimis tangens quæ superius a nobis sufficienter, ut credimus, tractata sunt. Litterarum autem forma hæc est:

"Willelmus Dei gratia Norwicensis episcopus, venerabilibus in Domino fratribus suis, priori sacroque conventui Cantuariæ, æternam in Christo salutem:

"Magnalia Dei, quæ in nostra eveniunt diocesi circa oppressos variis ægritudinibus, ex attenta devotione quam habent erga sanctum Thomam, et ex pura mentium invocatione, quam ipsi porrigunt, vestræ sanctitati innotescere omni desiderio desideramus; quippe quæ Deus mirificando sanctum suum latere non vult, qualiter apud homines occultari præsumetur? Ut itaque ex testimonio Willelmi sacerdotis cujusdam terræ nostræ et plurimorum hominum nostrorum accepimus, latrix præsentium Cæcilia, filia cujusdam hominis nostri, ægritudine cancri diu detenta, dum morbus iste circa[1] femora sua anxie serperet, tandem eo usque morbo aggravante oppressa est, ut exanimis reputaretur, et tanquam mortua in area exponeretur; unde anima patris sui in amaritudinem conversa, confidens tamen de Divina misericordia et de meritis beatissimi martyris,[2] [in vocem doloris prorumpens, mente devotissima sanctum Domini invocavit, et pristinæ sanitatis restitutionem filiæ suæ, gratia Divina cooperante, impetravit. Unde eam pristinæ suæ sanitati meritis beatissimi martyris] restitutam cum scripti nostri testimonio ad vos ob gloriam tanti miraculi transmittimus. Bene valete."

---

[1] Om. L.

[2] The passage in brackets seems to have been omitted by a transcriber whose eye was caught by the second occurrence of the words *beatissimi martyris*, and whose mistake was followed by later copyists. It is wanting in L. and T., but is here restored from William of Canterbury, p. 193.

LXVI.

The son of Hugh Scot, of Warwickshire, restored after drowning. Cf. W. Cant. p. 200.

In prædio territorii Warwicensis,[1] quod Benedega[2] dicitur, Hugo cognomento Scotus boni nominis et opinionis integræ a comprovincialibus suis esse perhibetur. Filius hujus Philippus, annorum circiter octo, dum ad ferrifodinam profundam et aqua repletam bufones emergentes studio puerili lapidibus obrueret, casu incidens et ipse aquis obrutus est. Quem quum pater domum veniens non invenisset, quaquaversum quæsitum, reperit tandem aqua submersum, et extrahit, occidente jam sole, aqua multa distentum, et ut adhuc credit exanimem. Infertur in domum cadaver; vulgus glomeratur in unum et anxio parentum dolori compatitur; tentatur conatu inutili si ei posset in aliquo sedulitas humana succurrere. Tunica pueri lata valde, duorumque puerorum capax, quia ventre distento impleta exui non poterat, a summo usque deorsum scinditur. Suspendunt puerum a pedibus; plantas tundunt, sed aqua non effluente, a spe sua decidunt. Extentus[3] deinde puer super tabulam, accenso hinc inde foco, usque mane custoditur.

Orto vero sole, matris consilio ad villam proximam missum est, et aqua beati martyris Thomæ allata est. Quumque mater clausum os pueri dentesque cohærentes, fuso quodam intruso, disjunxisset, casu immisit et digitum: resiliente autem fuso digitus interceptus est, et dentibus concurrentibus fere transfixus. Clamante illa interponit pater[4] cultellum; sed, antequam interceptum mulieris digitum possit eripere, duos dentes anteriores, qui incisivi dicuntur, confringit. Volentibus aliis qui astabant ut presbyter vocaretur, ut fierent pro puero exsequiæ, ut puer sepeliretur, reclamavit

[1] William of Canterbury lays the scene in Cheshire.
[2] *Beneclega*, P.
[3] *extensus*, L.
[4] Om. L.

pater dicens, "Adjuvet me ita Deus, nisi cum beatus "Thomas hic mihi restituerit vivum, habebit illum "Cantuariæ mortuum.[2] Illuc enim cum vel vivum "ducam vel mortuum portabo; nequaquam hic sepe-"lietur." Et semel igitur et secundo aqua infusa meatus pervios non inveniens refluxit; tertio injecta, nutu divino in interiora descendit, visæque sunt subito fibræ moveri; puer manum prius clausam explicat, explicatam paulatim attrahit, alterum oculorum aperit. Pater inexplicabiliter lætus, "Visne," ait, "fili, vivere?" "Volo," inquit, "pater mi." Circumstantibus qui aderant, et de horrido ventris tumore adhuc ingemiscentibus, paulatim venter subsidit, omnibusque intuentibus naturalem gracilitatem statumque recepit, ita tamen quod a corpore nec gutta aquæ superius inferiusve profluxit. Et hunc ergo proculdubio fuisse mortuum, non solum patris sui sed et aliorum plurimorum assertione, tandem vero et presbyteri sui litteris testimonioque, cognovimus.

LXVII.

Cure of the wife of Peter of Arches, (Auvergne or Champagne?), a knight.

Hæmorrhoides[1] multo passa est tempore militis uxor, Petri videlicet de Archis, et fixa jacens erigere seipsam nequibat. Grabato impositam vir suus Cantuariam attulit. Illatæ in cœmeterium[2] statim occurrit martyris gratia quam quærebat: mulierem subito de lecto erexit; erectam incolumemque militi redonavit; grabatum sibi martyr retinuit. Illa, relicto lecto, sanctum adoravit et adoratione dignum repentina sui sospitate ostendit.

LXVIII.

Gerard, a Flemish knight.[3]

Quanta sit calculosis anxietas, miles Flandrensis, Girardus de Samford, in scipso expertus est. Qui quum

[1] *Emoroides*, L. T.
[2] *cimiterium*, L.
[3] This seems to be a different person from the Gerard of Will. Cant., iii. 21, and vi. 72

cured of calculus.

una noctium, cogente urina, surrexisset, præcludente viam calculo, fere usque ad mortem cruciatus est; nam ne una quidem hora se putabat victurum. Anxius vehementer nullo in loco valebat consistere. Invocat Dominum, invocat beatam virginem et matrem Domini, invocat et sanctos multos: invocat tandem [1] et martyrem Thomam. Mirum dictu et fere incredibile, nisi quia non est apud Dominum omne verbum impossibile; simul emittere se sensit nomen martyris ab ore et calculum a virga virili. Quiescens ergo, mane surrexit, lapidem quæsivit, et altera medietatum [2] inventa, alteram reperire non potuit. Erat autem quasi dimidium nuclei amygdalini, et inter manus contrectantium confracta est et velut in arenam comminuta.

LXIX.

Geoffrey of Lindeby (?), having lost the use of two fingers for working as a cutler on St. Peter's Chair-day (Jan. 18), recovers it by pilgrimage to Canterbury.

Contigit in Cathedra sancti Petri fabrum de Lindebi Gaufridum contra festi reverentiam cultelli lamiam fabricare; quam perfectam cum vellete molere, alligavit eum apostolus cui tradita est ligandi solvendique potestas, ita ut inflexus dextræ digitus minimus subito volæ cohæreret. Die postera, cum surgeret, proximum minimo digitum, medicum videlicet vel annularem, ad volam similiter alligatum invenit. Solvit ergo pœnas intempestivi operis usque ad dies Paschales, interim nihil operis fabrilis exercens. Adiit martyrem; ad tumbam accessit, et minimum digitum reportavit erectum. Sequenti die rursus sepulchrum attigit, et alterius digiti erectionem impetravit; vola vero, ubi digiti cohæserant, decoriata remansit. Sic quod Petrus alligavit, martyr absolvit, eundem in absolutione ordinem servans quem apostolus in alligatione, ut digiti prius ablati præcederet restitutio, et singulis diebus digitos singulos recuperaret, quos non in uno die sed in duobus amiserat.

---

[1] Inserted in margin of T. | [2] *medieitate*, T.

LXX.

William Crispin, of St. David's, cured of dropsy.

De Sancto David juvenem, Willelmum cognomento Crispinum, ventris fluxus diebus quindecim exinanivit. Fluxus tandem in constipationem, constipatio in tumorem, tumor in hydropisin,[1] convertitur. Grossitudinem ejus nemo facile ad unguem describeret, sitim nullus exstingueret; modice tamen et omnino parce potus illi dabatur. Denique desperatus eo quod signa mortis in vultu ejus manifestius apparerent, accito presbytero, suscepit viaticum; Agni Bethleemitici corpore refectus, Cantuariensis agni cruore et aqua potari poposcit. Allata est ampulla et in ampullam aqua ab ipso infusa, ut quæ per se non videbatur sufficere, sitim ejus multiplicata sedaret. Et primum itaque et secundum scyphum totum ebibit; tertium vero cum dimidiasset, vomitu aqua resiliit, et totum morbum morbique seminarium secum extraxit. Erat autem quod excurrebat tantæ tenacitatis ut glutinum tenacissimum tenacitate vincere videretur. Eodem die juvenis idem gracillimus effectus et ab omnimoda liberatus angustia; in tribus restitutus ad vigorem ad martyrem iter arripuit.

LXXI.

The daughter of Edilda, of Godmersham, recovers the use of her arm.

Est prædium Cantuariensis ecclesiæ, quod Godmersham Anglice nuncupatur, ubi villanæ[2] cuidam, Edildæ filiæ, brachium sinistrum aruerat, digiti ad invicem inseparabiliter cohærebant, pollex volæ jacebat conjunctus; pendebat igitur illi jugiter ad latus brachium penitus insensibile. Adducta ad martyris sepulchrum, repente quasi cordis passa defectum resedit, et separati sunt ab invicem quasi sub intervallo unius momenti digiti ejus; pollex a vola erectus est, et brachium plene vivificatum.

[1] *ydropisin*, L. T.

[2] *Julianæ*, L., perhaps rightly.

LXXII.

Elias, a monk of Reading, pretends to resort to Bath for the cure of leprosy.

Sanctum Radingensis[1] ecclesiæ conveniat conventum[2] qui monachi sui Helyæ et morbum modumque curationis ejus nosse desiderat. Horrida lepra percussum illum dicebant multi, maxime medicinalis artis periti: indicio erant oculi lacrymosi atque fluentes, ulcerosa membra, corpus totum squamosum; mane quando surgebat, lectum ejus squamis videres contectum. Ipsis Dei servis descriptionem ejus relinquo; res manifesta enim probatione non indiget. Anxius itaque frater ille, et[3] quomodo ad beatum Thomam veniret nescius, (metuebat enim ne postulanti sibi ab abbate suo negaretur licentia), itinere tandem ad balnea calida Bathoniensis urbis simulato licentiam[3] impetravit. Ad occidentem perrecturus, reflexo gressu ad orientem tetendit, ad nuper orti martyris urbem. Erat autem hoc cum primis martyr coruscaret miraculis; dum adhuc staret spiritus procellæ, antequam os suum oppilasset iniquitas, antequam publice loqueretur quis potentias Domini, antequam multi venirent et ascenderent ad martyrem Domini et ad domum Dei Jacob; unde et istud inter prima martyris insignia conscribi potuit, nisi vel oblivione vel inquisitionis et certitudinis causa usque in præsens dilatum fuisset. Obviavit itaque monacho miles quem diligebat, plurimum dilectus ab ipso. Quæsivit quo tenderet, audivit, dissuasit: "Noli," inquit, "domine mi, noli Cantuariam "proficisci, ne, si inter magnates auditum fuerit, in- "ducas super ecclesiam tuam malum. Ecce, aquam "sancti martyris Thomæ porto; hic gusta, si volueris; "hic te poterit martyris exaudire benignitas." Descendit de equo monachus, aquam in terra pronus adorat, gustat, faciem (ut memini) lavat, lacrymis prius

(See W. Cant. p. 416.)

He is cured by the Canterbury water, and by a relic of St. Thomas at Bury.

[1] *Redingensis*, T.
[2] *conventui*, T.
[3] Om. L.

lotus uberrimis. Deinde ad beatum martyrem divertens Eadmundum, a quodam amico suo pannum martyris Thomæ cruore tinctum obtinuit, quo in aqua expresso, corpus tabidum lavit, lepram abluit. Post aliquot igitur dies domum venit, et sui eum receperunt, nihil prorsus mali habentem. Suspicatur abbas ex mira leprosi corporis mutatione Cantuariam illum perrexisse, non Bathoniam; quærensque qualiter curatus fuerit, confiteri metuentem vultu sereniore alloquitur, et tandem modum curationis ejus audit et admiratione plenus credit.

LXXIII.

Cure of Gerard of Lille.

Sequestrandus erat a communi hominum habitatione juvenis Flandrensis Girardus de Lilla, ne lepræ contagio, qua fervebat, contaminaret alios. Sustinuerant autem illum concives multo tempore, utpote non abjecte natum, plurimumque dilectum, donec tandem manifesta colluvione tristem expulsionis suæ excepit sententiam. Qui de convictu cum leprosis locutus, dum sui sollicitus de villa maturare cogeretur egressum, vidit se in somnis una noctium Cantuariæ ad martyris nostri tumbam jacere prostratum; findi autem sarcophagum, sanctumque per medium rimæ in os ejus exsufflare. In qua visione maxime mirandum videtur quod et tumbæ et marmoris et totius structuræ qualitatem, qualem in somnis vidit, talem eam postea Cantuariam veniens invenit. Plurimum itaque lætificatus, et in spe, licet non in re, pretiosa salutis margarita inventa, abiit et vendidit omnia quæ habuit, ut Cantuariam pergens fide et devotione compararet eam. Profectus autem iterum putavit in somnis se in ecclesia quadam grandi, sed sibi ignota, in modum crucis expansum orare; martyrem vero pertranseuntem quasi baculo illum inter scapulas ictu levi percutere, ac dicere, "Surge, sanus es." Surgens igitur, mane[1]

[1] *mane*, L.

transivit, martyri se prostravit, et in ecclesia Cantuariensi noctes novem duxit insomnes: unctus est unguento cruoris et aquæ, et eodem medicamento singulis diebus potatus. Et rupta est undique, acsi novaculis esset concisa, cutis pedum et tibiarum, in quibus lepra maxime prævaluerat, et effluenti [1] morbo exeundi vias dedit innumeras; et penetravit sanies emanans calceamenta ejus et imminuta morbi angustia discessit. Quumque navi ascensa pervenisset in altum, repentina punctionum et ardoris cessatione se sensit mundatum; et ecce, quasi diceret ei sanctus, "Jam sanus factus "es; redi et da gloriam Deo," orta tempestate sævissima ad portum Sandwici repulsus est. Quia ergo Cantuariæ vicinus erat portus, reversus mundum se nobis præsentavit, et multis apud nos diebus commoratus multorum erga martyrem auxit devotionem.

LXXIV.

Gilbert of St. Valery is seemingly cured of leprosy, but relapses.

Exseruerat se paulo minus lepra in corpore pueri quasi decennis de Sancto Walerico, nomine Gilleberti, manusque illius et brachia, pedes et crura, totumque corpus pessima lues obleverat: facies autem non pustulis horrida, sed per tumorem tantum distenta, et notis quibusdam rubentibus albisque distincta. Erat itaque parentibus suis immensa causa doloris et confusionis, cum fide tamen Domino supplicantibus, ut martyri suo fieret causa laudis et gloriæ. Et vidit Deus quod esset bonum, et factum est [2] ita. Adductus enim ad martyrem, ita in triduo melioratus est, ut sanie, quæ per totum corpus effluens obduruerat, disparente, manibusque et pedibus sensibilitati restitutis, cutis integra appareret, et ipse certis indiciis ad sanitatem perfectam penitus videretur dispositus. Reversus autem domum, post aliquantulum tempus, nescio

[1] *effluente*, T. | [2] Om. L.

quo Dei judicio, multo deterius quam ante deterioratus est.

LXXV.

A foundling brought up in Abingdon abbey cured of leprosy. Cf. W. Cant. p. 213.

Infantem abjectum invenit Alienor Anglorum regina et episcopo de Sancto Asaph Godefrido educandum commisit. Ad literas puer applicatur.[1] Post annos paucos sordida lepra totus obvolvitur; segregatur a communione scholarium, tandemque ipsius episcopi sententia ab introitu curiæ Abindoniensis arcetur. Tractu annorum quatuor tubera in facie magis magisque[2] excrescunt, totumque corpus magis magisque tabescit. Clam puer abscedit, ad martyrem convolat, ventris fluxu mundatur, sospes regreditur. In reditu ipsius obstupescunt, qui eum noverunt, sic alteratam ejus faciem, sic lepram annullatam, sic evanuisse tubera, sic carnem ejus refloruisse. Usque ad tempus illud incredulus exstiterat episcopus his quæ dicebantur de martyre. Videns autem mundatum puerum, quem viderat ante leprosum, quem de curia ejecerat, quem abhorruerat, credere compulsus est beatum Thomam magni esse meriti, excellentiæ venerandæ, mirandæ potentiæ. Sed et episcopus Saresberiensis, eodem viso, ad martyrem diligendum animum convertit.

LXXVI.

Richard Sunieve, of Edgeworth in Cheshire (Gloucestershire ?), cured of leprosy.

Libet adhuc gloriosam leprosi curationem audire volentibus recitare, in territorio Cestrensi nati et educati, in villa quæ Egewerde nominatur ab Anglis. Primos adolescentiæ annos ingredi videbatur, quando mundatus est. Nomen ejus Ricardus Sunieve, mulieris pauperculæ filius, sed militis ditioris, Ricardi filii Henrici, famulus. Pascebat puer jumenta domini sui, et, ut pastoribus moris, sub umbra rubi se projiciens obdor-

[1] *amplicatur*, L. | [2] *ac majus*, L.

mivit; surgensque ut domum regrederetur, apparuit turgenti facie et maculosa. Et extendit Dominus paulatim per octo annos manum suam et tetigit eum, lepramque per totum corpus diffudit, et carnem ejus gravi ulcere vulneravit. Denique cum omnis[1] gravis et horribilis esset etiam ad videndum, non solum a militis domo, sed et a villa, matre sola illum, ne periret, sequente, expulsus est. A planta pedis usque ad verticem non erat in eo sanitas, neque aliquid in toto corpore ejus non ulcerosum, quantum saltem a sagitta pungi valeret. Tantus erat ardor in corpore tabescente, ut ab eo quasi a loco fuliginoso fumus nebulosus ascenderet; tanta tabis emanantis copia, ut ei lintea per singulas horas nequaquam sufficerent; tantus fœtor, ut accessum ejus etiam mater ejus devitaret, et refecturo vel affixa virgæ longiori alimenta porrigeret, vel absentanti se, quæ sumpturus erat, proponeret. Audivit autem puer famam martyris, et quod martyrem adire non posset graviter indoluit; jacens tamen lectum suum lacrymis suis rigavit, donec tandem, per invocationem sancti de lecto erectus, Cantuariam tetendit. Melioratus indies pervenit quo tendit; admittitur ad sepulchrum, cumque corpore prostrato sarcophagum oscularetur, pustula grandis instar pomi parvi, qui sub naso a labio protuberabat, inter oscula evanuit; quam cecidisse existimans injecta manu quæsivit, sed reperire non potuit. De latice vero salutari cum gustasset, turbatus est et motus sicut ebrius; et gressu labante[2] vix egressus, quasi in extasi factus est. Surgens autem novam corporis sui sensit agilitatem; cutemque, quam adhuc eo cadente lepra distenderat, tenuem prorsus ac rugosam miratus est. Tædiosa fuit ei redeundi dilatio, reditumque suum, ut se suis sanum præsentaret, accelerans, ante suos lætificavit quam nos. Et vidit dominus ejus, qui eatenus de martyris magnaliis hæsita-

[1] *omnibus?*

[2] *labente*, L.

verat, evidens et insigne esse miraculum; et credidit ipse et domus ejus tota. Audito autem quia clam nobis puer abscessisset, cum uxore sua et familia et fratribus et cognatis et amicis martyrem visitans, puerum nobis sanum incolumemque reduxit; multumque rogatus apud nos aliquanto tempore commoraturum dimisit.

LXXVII.

Victory in a judicial combat gained by invoking St. Thomas.

Adjudicati duello viri duo congressi sunt. Erat autem alter altero et corpore multo major et viribus longe validior. Debiliorem fortior apprehensum et super se elevatum altius a terra suspendit, ut projectum in terram collidat; minor a terra sic elevatus elevat mentem ad cœlum, et breviter orans ait, "Sancte Thoma "martyr, adjuva!" Erat enim periculum grande et subitum, et orandi spatium breve. Testes sunt qui affuerant; robustior, acsi sancti nominis pondere pressus, repente sub eo quem tenebat corruens superatus est.

LXXVIII.

One charged with breach of forest laws escapes in the ordeal of water.

Super nemoribus et feris domini regis Anglorum, quas ceperant, accusati sunt viri duo et examinationi aquæ addicti. Invocat alter attentius martyrem, et altero fure comprobato atque suspenso, evasit.

LXXIX.

Other similar deliverances.

Aliorum quoque hominum et numerum et nomina reticeo, qui rei ejusdem rei juste sunt accusati, sed per martyris invocationem ab imminenti periculo mortis crepti. Astitit namque per visum uni eorum, imperans ut abirent.[1] Excusso ab oculis ejus somno, somnio socios lætificat; aqua examinantur; evadunt singuli;

[1] *abiret*, T.

omnes simul ad martyrem pro gratiis agendis pedibus nudis et in lancis veniunt.

LXXX.

Agnes, a widow from Cornwall, by pilgrimage obtains a change in her step-son's behaviour to her.

Nudis etiam pedibus et lancis tantum venit vestita Agnes de provincia Cornubiæ, Willelmi cujusdam relicta, quam dote sua privignus suus privaverat; lis contestata est, causa diutius ventilata, res prius in dubio pendens finem erat acceptura, possessio adjudicanda privigno. Tunc illa, sibi diffidens, votum vovit martyri Thomæ, quod eum absque calceamentis et lino adiret, si desolatæ succurreret. Et conversum est inopinate privigni odium in dilectionem filialem, suæque novercæ quicquid ei ante reposcenti negaverat, absque lite, absque pretio, absque prece restituit. At illa lacrymis evacuata præ gaudio votum statim implevit.

LXXXI.

Peter of Denington (?), in Surrey, cured of a swelling in his head.

Petri caput de Denintona in Surreiæ provincia capiti taurino tumor coæquabat; vix spirabat. Confluentibus amicis ejus et notis, penitusque de illo desperantibus, allata est martyris aqua, et in os desperati infusa. Erat autem domus in qua jacebat secretior, utpote ab aula hominumque frequentia remota. Descendunt igitur ab eo omnes, uno tantum[1] remanente cum illo. Vix abierant et ad mensam refecturi consederant, cum ægrotus exsurgens calceavit se, currensque in domum sano capite sanoque corpore aquam poposcit, lavit manus, et cum discumbentibus discubuit. Mirantur convivæ ad convivium venisse, quem vix vivum reliquissent.

[1] *tamen*, L.

LXXXII.

A boy in the house of Hugh of Boothby (?) is cured of deafness.

In militis domo Hugonis de Bodebi contigit quod refero. Alexandro cuidam septenni, eo quod altera aurium nihil audiret, infusa est aqua in aurem, statimque perfectum recuperavit auditum.

LXXXIII.

Similar cure of Robert Fitz-Asketil.

Similiter et in ecclesia Christi Cantuariæ evenit Roberto Asketilli filio de territorio prædicto; aure sinistra nihil prius audientem probavi, postquam in ecclesia dormierat, sinistram habere dextera[1] subtiliorem.

LXXXIV.

A servant of a canon of Lisieux cured of hernia.

Adolescentem præterea suscepimus Lexoviensem Osbernum, literas nobis afferentem hujusmodi:

"Dilectis in Christo fratribus et amicis priori et
" sacristæ et cæteris fratribus sanctæ matris ecclesiæ
" Cantuariensis, Silvester, Lexoviensis ecclesiæ thesau-
" rarius, salutem.

"Quod scimus, loquimur; quod vidimus, attestamur.
" Puer iste, præsentium lator, multis temporibus con-
" versatus est apud nos in obsequiis cujusdam con-
" canonici nostri, qui dicitur Rogerius filius Aini. Et
" multis jam mensibus elapsis inciderat in imbecillitatem
" sui corporis, quia factus fuerat herniosus, quod vulgo
" scilicet appellatur homo ruptus: cujus infirmitatis
" angustia ita premebatur ut potius mortem optaret,
" quam in tali diu vitæ tribulatione permanere. Tan-
" dem inspiravit ei Dominus ut ad auxilium vestri
" sancti, novi martyris, convolaret; voto interposito,
" quod infra certum temporis spatium ad ecclesiam
" vestram, in qua martyrium consummasse dinoscitur,

[1] *a dextera*, L. T.

" iter arriperet, et sepulturam sancti martyris, a quo
" salutem sperabat, visitaret. O quam admirabile est
" nomen Christi in sancto martyre suo! qui a die voti
" infra octo dies sequentes perfectam ei contulit sani-
" tatem. Super hoc quærite veritatem ab eo. 'Ætatem
" 'habet; ipse loquatur.' Valete."

LXXXV.

John of Valenciennes, having been blinded at Corbie in punishment of theft, recovers his eyesight.

Mirum quid etiam audivimus contigisse in villa Corbeiæ; hominem effossos oculos per beatum et gloriosum martyrem recuperasse. Misso autem illuc nuntio, non effossos sed cultello acuto graviter sauciatos audivimus; tortor enim, cum in iis eruendis laboraret, iratus valde cultellum acuta cuspide extraxit, et oculis totiens totiensque crudeliter infixit, ut gravius esse arbitrarentur omnes sic eos esse vulneratos quam erutos. Grandis cum arguebant impietatis, qui hominem occideret potius quam excæcaret. Nuntius itaque noster, per ejusdem villæ homines, qui hæc oculis conspexerunt, cognita veritate, cum abbatem Corbeiensis ecclesiæ, cui super tanti inquisitione miraculi scripseramus, domi non invenisset, a priore conventuque litteras nobis testimonii reportavit, in hunc modum continentes.

Letter from the prior and convent of Corbie.

"Domino et venerabili Odoni, Dei gratia priori
" Cantuariensis ecclesiæ, A., dictus prior Corbeiensis
" ecclesiæ, et conventus, salutem et obsequium.

"Super his, quæ per literas vestras dignum duxistis
" a nobis inquirere, talia vobis rescripsimus. Quidam
" juvenis, Joannes nomine, ortus de castro quod dicitur
" Valentianas, in oppido nostro repertus et probatus
" est in furto, ac juxta legis mundanæ decretum ad-
" judicatus suspendio. Cumque ad horrendæ mortis
" supplicium traheretur, placuit burgensibus nostris ut
" oculis tantummodo privaretur, et ita dimitteretur;
" moxque cæcatus est et graviter in oculis sauciatus:

" sicque ductus est ad domum debilium, et ab hospi-
" tario receptus, qui vocatur Radulfus; qui cæcata
" ipsius lumina ea et sequenti nocte aqua calida lavit,
" intuitu miserationis, et refovit, pro doloribus scilicet
" mitigandis. Die vero tertia, dum ab eo sollicite per-
" cunctaretur, utrum ei post excæcationem suam ex-
" tremæ saltem visionis aditus patuisset, respondit in
" uno quidem [1] oculorum suorum nihil penitus luminis
" remansisse; in altero vero parum quid claritatis
" admitti, sed tam modicæ quantitatis, qua sine duc-
" tore nullatenus posset calle recti itineris incedere.
" Affuit ibidem interea quidam puer clericus pauper,
" qui de ipsa aqua beatissimi patroni nostri et nostro
" tempore a Deo glorificati martyris Thomæ, archi-
" episcopi Cantuariensis, in vitreo vase se ferre con-
" fessus est, qua plerique noverant facta fuisse crebra
" miracula. Acceperunt igitur illius aquæ modicum,
" et ob honorem memorati martyris luminaribus reve-
" renter accensis, oculos prædicti cæci ex ea diligen-
" ter abluere curaverunt. At ille visum illico recu-
" peravit, adeo ut ipsorum etiam vulnerum vestigia
" sanarentur, quæ inflicta fuerant ei dum excæcaretur.
" Postera autem die sanus et gaudens ad propria re-
" cessit. Et, ne super his aliqua in vestro corde
" resideat cunctatio, testamur vobis quod quidam de
" fratribus nostris ex ipsa aqua bibens liberatus est a
" narium profluvio."

LXXXVI.

Geoffrey, a monk of Reading, restored when in extremity. See W. Cant. p. 210.

Ecclesiæ Radingensis monachus Gaufridus, gravissima infirmitate præventus, et ut putabatur ad extrema deductus, omnium sensuum omniumque membrorum corporis officio privatus est. Quid plura? convenerunt fratres omnes ut eum ex more oleo sanctæ unctionis perungerent. Communicavit, obmutuit, penitus despe-

[1] Om. L.

ratus est: quid ageret prorsus[1] prior ignorans, "O fra-
" tres," inquit, "si est aliquis vestrum qui sciat ali-
" cubi aquam sancti martyris Thomæ, in fide Christi
" modo afferat eam." Mox allata est a quodam fra-
trum ampulla cum aqua, quæ postquam labiis infirmi
infusa est, statim solutum est vinculum linguæ ejus,
omnesque sensus illius convaluerunt, omniaque membra
corporis ejus pristinam sanitatem receperunt, ita ut
diceret, "Bene est," postmodum valide exclamaret,
" Deo gratias qui me per merita sancti Thomæ mar-
" tyris sui a maligno perfecte liberavit, qui guttur
" meum et nasum vehementer constringebat." Itaque
evasit monachus et manus dæmonis et dispendium
mortis.

LXXXVII.

Peter, abbot of St. Remi, relates the cure of Geoffrey, a monk of Mont-Dieu (near Sedan).

Scripsit etiam nobis miraculi cujusdam veritatem re-
quirentibus venerabilis abbas Sancti Remigii Petrus,
inter alia dicens: "De monacho Montis Dei nomine
" Gaufrido refero quæ veraciter gesta, partim ad ipso,
" plenius a monacho nostro,[2] qui tunc temporis ibi
" scribebat, audivi. Forte ab Anglia carta miraculorum
" sancti Thomæ ad nos devenerat, et a nobis ad fratres
" de Monte Dei. Jam dictus frater, turgidus et inflatus
" toto corpore, ut vere hydropicus, cellam egredi non
" poterat. Accepta itaque cum fide et invocatione
" sancti nominis carta, tetigit pedes suos, et tibias, et
" totum corpus suum; et in tantum convaluit, ut
" parvo tempore interposito ad ecclesiam et ad officia
" sua, non tamen ex toto curatus, rediret."

LXXXVIII.

Geoffrey, a boy of Winches-

Novi virum honoratum de urbe Wintoniensi, cujus
filium Gaufridum, quasi annum et dimidium ætatis

[1] *prius*, L. T. Corrected from W. Cant.

[2] *vestro*, L.

habentem, aqua Cantuariensis a morbo acuto eripuit. Post dies autem aliquot, cum sederet sola pueri mater in domo, et puer e regione in cunabulo quiesceret, corruit ejusdem domus paries magnus lapideus, et cæmenti tumulo sepelivit. Exclamavit autem mater; "Domine," inquit, "sancte Thoma, conserva mihi filium "meum, quem mihi pridie restituisti." Hæc cum dixisset, præ nimietate doloris in exstasim lapsa est; introierunt autem aliqui ex servientibus domus, et videntes eam in area jacere quasi mortuam, aquæ frigidæ, ut fieri solet, apponunt remedium. Quæ cum ad se rediens resedisset, "Quid," inquiunt, "habes, do- "mina?" "Proh dolor!" inquit, "mortuus filius meus "est; ecce sub acervo illo cæmenti et lapidum jacet "confractus." At illi, nomen Dei et martyris invocantes, et plurimum hominum convocantes auxilium, aggerem illum diruunt, et ad puerum tandem, licet labore plurimo, pervenientes, non solum illæsum sed et ridentem reperiunt, cunabulo pueri, quod de lignis erat grossis et solidis, confracto et in partes decem et octo dissipato. Infantis vero caro tenera prorsus intacta fuit, livore permodico excepto, quem habebat sub oculo; cum super infantem lapis aliquis jacuerit, ipso infante major. Ipsi vero videntes admirati sunt, et stupor apprehendit eos.

ter, delivered in sickness, and afterwards when crushed by the fall of a wall. See W. Cant. p. 206.

LXXXIX.

Erat Radulfo de Hathfeld[1] et uxori ejus voluntas visitandi martyrem, sed deerat facultas. Rei familiaris tenuitas piæ voluntatis præpedivit effectum. Inito itaque consilio cervisiam fecerunt venalem, ex lucro superabundanti habituros se sperantes expensam. Facta autem cervisia, nullatenus, ut solet hujusmodi potus, sese purgare potuit, nec a se fermenti quicquam emittere. Videt mulier quod miscuerat perisse, arreptam-

The wife of Ralph of Hadfield (or Hatfield, or Heathfield?) causes beer to ferment by the help of St. Thomas.

[1] *Hadfeld*, T.

que corrigiam, qua ampulla cum aqua martyris fuerat portata, cervisiæ, invocato martyre, imponit. Statim fermentum illud, quod et florem appellant cervisiæ mulieres, cum admirabili copia erupit, et fere incastigabiliter supereffluxit. Sic potus impotabilis potabilis et venalis effectus est. Hæc tamen non ab ipsa mulicre accepi, sed a magistro Ricardo, Heliensis ecclesiæ monacho, qui eam hæc sibi confitentem audivit.

XC.

Elias, nephew of Richard, dean of Sherborne (?), cured.

Helyæ, nepoti Ricardi decani de Siburna,[1] viscera adeo constricta erant atque contracta, ut venter dorso cohærere videretur. Tanta illi erat angustia, tanta anhelitus difficultas, ut per singula horarum spatia exspiraturus[2] esse videretur. Mittitur propter aquam; bibit; in eodem instanti melioratus convaluit.

XCI.

Cure of the same dean's female servant.

Ejusdem decani famula Hadewisa interius videbatur rupta, ita ut viscera ab interiori pelle erumpentia et in exteriorem cutem collecta grandem facerent valde strumam. Mox aqua gustata restringitur tumor, et in locum suum viscera revocata subsidunt.

XCII.

Robert of Beverun (?) cured of stone.

Inter calculosos quis Roberto de Beveruno miserior? Os ad votum aperuit peregrinationis, martyris aquam gustavit, et lapillum, potionis virtute comminutum, frustatim emisit.

XCIII.

Cure of his neighbour Hingan.

Vicinus ejusdem Hinganus subitis laborabat passionibus: arripiebatur dormiens, et angustia nimia omnes

[1] *Liburna*, P.

[2] So P.; *expiratus*, Giles.

intuentes in dolorem[1] agebat; redeunte quiete nihil se meminit habuisse doloris. Credebatur species aliqua[2] esse morbi caduci. Et hic itaque de latice salutari hausit, et post haustum vixit quietus.

XCIV.

Miracles done on James, son of the earl of Clare. See W. Cant. p. 228.

Potentes[3] etiam Deus non abjicit, cum et ipse sit potens.; potentes enim et nobiles acceperunt de resurrectione mortuos suos. De quorum aliquo superius specificatum est, et nunc iterum de aliquo specificandum. Qui flatum omnem facit, Jacobo, Rogerii comitis Clarensis filio, adhuc lactenti vitalem flatum remisit amissum. Eidem innocenti innocentis martyris merita non solum semel, sed et secundo succurrerunt. Circa solennitatem beati Michaelis natus, quadraginta dies habebat infantulus, cum rupta præ clamore nimio intestina genitalium folliculum impleverant; ordine confuso, quæ ventris esse debuerant habebat folliculus distentus, et ad poplites pene porrectus. Quadraginta, aut eo amplius, marcas argenti, quas ob ejus curationem pater offerebat, non erat qui accipere præsumeret, nisi infantulum incidere liceret. At parentes, ætati teneræ metuentes, ut ferrum admitteretur minime consenserunt; permansit itaque infans herniosus anno uno et mensibus aliquot. Tandem anno nativitatis suæ secundo, in die Purificationis beatæ virginis et matris Mariæ, a matre sua martyri allatus, et martyris aqua lotus, infra diem tertium dimissus est ab infirmitate sua, nullo infirmitatis remanente indicio.

Post hebdomadas aliquot, in medio videlicet Quadragesimæ sequentis, alia[4] ægritudine correptus, tandem spiritum exhalavit. Mater ad ecclesiam profecta divinis intendebat obsequiis; domi familia remanserat. Non

[1] *dolore*, L.
[2] *alicujus*, L.
[3] *Potens potentes*, L.
[4] *alias*, L.

est inventus qui pueri mortem maternis auribus nuntiaret, ne calamitatis ejus causa diceretur fuisse. Currit tandem puerulus, pueri frater defuncti, ad ecclesiam, (nescit quippe puer aliquis celare secretum,) et matri clamat ingeminans, "Domina, frater meus est "mortuus; domina, frater meus est mortuus." At illa statim expallens exsiliit,[1] domumque indumento rejecto recurrens, infantem reperit a thalamo in aulam exteriorem elatum, extensum in area, ore aperto, sed penitus absque spiraculo, lingua labiisque in se retractis, defossis oculis, et ita ut albugo sola videretur eversis, frigidum penitus rigidumque, et, ut breviter sit dicere, revera mortuum. Et arripiens[2] eum in ulnas, "Sancte "Thoma," inquit, "restitue mihi filium meum; pridie "herniosum redonasti sanitati; nunc mortuum, sancte "martyr, vitæ restitue." Currens etiam, reliquias sancti, quas a Cantuaria detulerat, a scrinio extraxit; sancti cruorem in os mortui infantis infudit, et portiunculam cilicii ei usque in guttur intrusit, incessanter clamans et[3] dicens, "Sancte martyr Thoma, redde "mihi filium meum; ad sepulchrum tuum adducetur "si revixerit; ipsa te nudis pedibus visitabo: exaudi "me." Milites vero omnes qui astabant, comitissa etiam Warwicensis et reliquæ mulieres, increpabant eam ut taceret; at illa genibus nudis iterum iterumque in terram flexis multo magis clamabat, "Sancte martyr, "miserere mei." Tunc capellanus ejus Lambertus, vir honoratus et senectutis bonæ, "Quomodo te habes, "domina? insipienter agis; stulta facta es; amentiam "sapiunt quæcunque agis et loqueris. Nunquid non "licet Creatori de creatura sua quod vult facere? "desine; projice infantem, fiatque de infante utpote "de mortuo; stultitiæ grandis est ad hoc te niti "velle quod impossibile sit impetrare." Similiter et

[1] *abiit*, L.
[2] *accipiens*, T.
[3] *ac*, L.

omnes dicebant: at illa, "Certe nequaquam," inquit,[1] "cessabo; nequaquam infantem projiciam; confido "enim quod mihi reddendus sit. Martyr," inquit, "gloriose, martyr," inquit,[2] "piissime, martyr dilecte, "miserere mihi; redde mihi filium meum." Cumque ita quasi per duas horas clamasset, misertus[3] martyr ejus infantem vitæ restituit; et apparente primitus in facie illius nota ruboris, post modicum oculos circumducens in ejulatum prorupit. Et benedixerunt Dominum qui mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit; et facta est lætitia magna in domo, et extrema luctus occupavit gaudium; "gaudium enim et lætitiam obtinuerunt; fugit dolor et gemitus." Et apprehendit comitissa, pueri mater suscitati, laborem inusitatum, et Cantuariam cum puero properans[4] nudis pedibus iter promissum perfecit. Secuta est autem eam comitissa Warwicensis et aliæ mulieres multæ; capellanus etiam prænominatus Lambertus, et milites multi, qui omnes vidisse se puerum et vere mortuum et vere a morte resuscitatum testificati sunt.

XCV.

Gilbert, son of William le Brun, of Caen, restored when at the point of death from fever.

Cadomensis Willelmi Bruni filium Gillebertum per febres acutas mors sibi vindicabat; spirabat vix puer, linguæ privatus officio. Dolorem paternum amici, qui convenerant, lenire conantur, et consolantur solatium nolentem suscipere. Recedit in cubiculum, et clauso ostio plorat filium suum, dicens in corde suo, "Non "videbo morientem puerum." Tandem vero ex tumultuantium vocibus advertens quia proculdubio moreretur, ocius advolat, et occurrente sibi martyre, tam ad memoriam quam ad lætitiæ causam, "O," inquit, "beate Dei amice Thoma, certe nequaquam morietur "filius meus; tibi illum do, tuus sit; tibi illum com-

[1] So T.
[2] So T.
[3] *est*, ins. G.
[4] Om. L.

" mendo; tuæ illum servituti addico. Miserere mihi, " martyr gloriose, puerumque[1] servum tuum, si placet, " conserva. Ad sanctum sepulchrum tuum illum ad- " ducam: miserere mihi, martyr piissime." In his verbis accessit ad puerum et ait, "Fili, pro Dei et mar- " tyris Thomæ amore, si potes, mihi loquere." Qui statim, acsi a somno excitatus, elevato brachio suo[2] patrem suum amplexatus est; et resedit, qui erat fere mortuus, et cæpit loqui[3] et eadem hebdomada patri suo restitutus est incolumis.

XCVI.

Roger, son of Savaric de Vaux, knight, cured of diarrhœa.

Savarico quoque de Vallibus, militi honorato, filium suum parvulum Rogerium auferebat diarrhœa;[4] solius aquæ gustu vixerat diebus viginti. Votum vovent pro illo parentes, martyri reddendum in proximo. Mira loquor, sed veritatis metas non excedentia. Post votum cœnatum eunt, inter prima fercula ferculum lætitiæ suscipiunt; cœnantibus enim illis surrexit puer, quem in thalamo semivivum reliquerant, et induens se vestimentis suis, ad discumbentes introivit, *taratantara* coram se, levitate puerili, rotans et ludens. Mirantur convivæ, lætantur parentes convivam talem se suscipere.[5]

[1] Om. T.
[2] So T.
[3] *et . . . loqui*, So T.
[4] *diarria*, L.; *dyarria*, T.
[5] Here the Paris MS. ends. In L. there is no notice that a new book begins; but the numbering of chapters is broken off, and the remaining part of the MS. appears to be written in a different hand. In the Trinity MS. the chapters are numbered in continuation of Book IV.

Liber Quintus.

I.

A child of W. of Baldock is cured of swelling in both eyes, and recovers the sight of one.

Oculos enormiter tumidos hebdomadis quatuordecim habuerat Willelmi filia de Baldoc,[1] et oculis innatum lumen tumoris vitio dolebat expulsum. Lavit pater infantis oculos martyris aqua, quæ, utriusque statim restricto tumore, non nisi alterius ei visum restituit.

II.

A woman cured of blindness.

Mulier ejusdem convicanea in cæcitate sederat annis undecim. Et abiit et lavit; et venit videns.

III.

William, son of a clerk in Yorkshire, cured of disease in the eye.

De prædio diocesis Eboracensis Chertheham[2] vocabulo puer nobis adductus est, Willelmi clerici filius, testesque producti, quod pueri oculus per tumorem grandem a capite fuerit expulsus, pupilla expulsa ab oculo. Humectant oculum parentes Cantuariensi collyrio; et commetientes puerum luminare faciunt martyri offerendum. Sanus in crastino puer repertus est, pupilla in oculum reducta, oculo in locum suum restituto.

IV.

Hugh of Ebblinghem

Pater omnipotens, qui percutit filios suos virga et liberat animas eorum a morte, qui visitat in virga

[1] *Guillelmi Baldac*, T.

[2] *Cherteham*, T. (Perhaps *Cherchcham*, Kirkham).

cured of leprosy. (W. Cant. p. 332.)

iniquitates eorum et in verberibus peccata eorum, misericordiam autem suam non dispergit ab eis, percussit Hugonem de Hembegim [1] lepra repentina messionis tempore; totumque corpus ejus tubera prominentia reddidere deforme. Et cogitavit homo pro peccato suo, et confessus est adversus se injustitias suas Domino, et martyre invocato infra diem octavum meliorari se sentiens, Cantuariam tetendit. Et vidit in visu noctis quasi crucifixi hominis vultum, manu sua locum lepræ tangentis, ac dicentis, "Ecce sanus factus es." Et venit usque ad nos; et vidimus eum non habentem speciem neque decorem. Nam, licet in locis pluribus sola lepræ remansissent vestigia, in aliquibus tamen tubera prominentia fugata non fuerant. Lavit itaque se mirifica martyris aqua, qui in sanguine proprio lotus est, et est mundus totus. Immundus erat homo cum veniret ad martyrem, et mundus per ipsum factus est; emendatum enim dimisimus, et post aliquot mensium decursum recepimus emundatum. Benedicta in omnibus benigna Dei providentia, quæ martyrem mundo mundum surripuit, ut mundus a mundi sordibus mundaret immundos. Multi enim sunt valde, quorum hispidam lepræ tuberibus cutem martyr complanavit; sed de singulis singulatim conjunctimque explanari non congruit. Nam et dulcis cantus frequentatus adducit quandoque fastidium. Ne ergo usque ad tædium trita teramus, novi aliquid exspectemus.

Explicit liber quintus.

[1] *Amblengim*, T.

Incipit Sextus.[1]

I.

William overwhelmed by a fall of earth at Churchdown, is preserved alive and delivered. See W. Cant. p. 253.

Nova suspiravimus. Novis jam de novo in novi Anglorum martyris amorem accendimur. Novum fecit Dominus super terram, immo sub terra. Terra enim corruens circumdedit virum, et undique comprimens non oppressit. Portavit homo illæsus quod boves multos posset obruere. Apud villam hoc factum est Gloecestriæ vicinam, quæ Anglice Cherchesdun[2] appellatur, in homine cui nomen erat Willelmus. Faciebat homo ille aquæductum, et stans in defosso terræ calamum plumbeum protendebat. Hora erat quasi decima; foveæ profunditas pedum viginti quatuor dicitur exstitisse. Et corruit terra pendula super operantem, foveamque repletam reliquæ terræ cœquavit. Ille vero ante sepulturam,[3] quasi mortuus, "Sancte Thoma," inquit, "gloriose martyr, si vera sunt quæ de te dicuntur, "succurre, ut hinc vivus eripiar. Si vivum me con- "servaveris, locum ubi et vivus et mortuus fuisti "visitabo." Cumque incurvatus staret et in hunc modum oranti jam jamque præcluderetur anhelitus, ex insperato eructavit, eructationem[4] vomitus secutus est, vomitum anhelandi facultas libera. Clamavit igitur incessanter ad martyrem sepultus nocte illa tota, die etiam sequenti usque ad horam tertiam. De morte ejus omnibus, qui affuerant, una eademque sententia. Nemo penitus ambigeret mortuum, quem tanta moles

[1] So L. T. has Liber quintus de miraculis written with a style, and begins a new reckoning of chapters.

[2] *Cherchesoum*, L.; *Chertesdun*, T.

[3] *sepultus*, T. (Perhaps *ante sepultus quam mortuus.*)

[4] *eructionem*, T.

oneraret; sed martyris virtute centum et eo amplius quadrigarum onus unus homuncio supportabat.

Fit sollicitus ejusdem villæ sacerdos de anima mortui, ignorans quod anima hominis sollicitior esset de corpore suo, adhuc vivente. Celebrat igitur pro ea presbyter exsequias, non ultimas, ut putabat, sed primas. Mane autem facto, contigit juvenem de villa eadem, nutu divino ductum, per locum illum transire et sonum audire subterraneum. Casuque occurrens villæ præconi, "Vere," inquit, "homo ille hesterna "die obrutus vivit." At ille, "Impossibile est quod "ais; in momento exspiravit." E contra juvenis, "Si hæsitas, veni et audi." Adquievit, et auribus ad superficiem terræ admotis, amota est a corde ejus cunctatio, qua dubitavit. Rumor in villa insonuit. Concurrit populus cum vangis et ligonibus et generis diversi fossoriis. Tollitur humus; extumulatur homo; vivus et illæsus extractus, martyris Thomæ virtutem prædicavit omnibus, et martyrem visitans litteris nos certificavit hujusmodi; quas tamen rei hujus fama longe ante prævenerat.

Letter of the dean of Glouces-ter.

"Venerabili domino et patri suo priori Sanctæ Tri-"nitatis Cantuariæ totique conventui Gaufridus de-"canus Gloecestriæ salutem.

"Sciatis latorem præsentium Willelmum in profundo "cujusdam foveæ, quæ erat viginti quatuor pedum, "sociis suis fugientibus obrutum fuisse, et per unius "noctis spatium et in crastino usque ad tertiam ibi "fuisse sepultum, et pro eo sicut pro mortuo obse-"quium totum factum fuisse. Hic autem, sentiens "sibi mortem imminere, Deum invocavit, et oravit "ut pro amore gloriosissimi martyris sui Thomæ a "tali eum periculo liberaret, et votum clamando fecit "iturum se ad locum ubi sanctus Thomas occubuit. "Quem cum audissent quidam ibidem transeuntes, "nunciaverunt toti villæ se vocem humanam in fovea "illa audisse. Sacerdos vero et plusquam centum ho-

" mines illuc pergentes extraxerunt eum. Sed et alia " multa miracula fiunt quotidie apud nos per glorio- " sissimum Christi martyrem Thomam, quæ vobis in " brevi iturus ad vos, Deo annuente, narrabo."

Hic erat tenor apicum, testimonio populi qui affuerat per omnia concordantium. Et is[1] itaque cum aliis multis venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est; hoc est autem testimonium Dei, quod majus est, quo nuper testificatus est de martyre suo.

II.

Salerna, of Ifield, having thrown herself into a well, is preserved from death. See W. Cant. p. 258; 'Passio Quarta,' ed. Giles, ii. 163.

Famularum paternæ domus seducta instinctu Thomæ filia de Yffeld, Salerna nomine, caseum matri suæ surripuit, eisque contradidit. Mater caseum casu advertit sublatum; impetit commisso puellam, neganti comminatur. Minis non proficiens, apponit et verbera, asserens eam usque ad exhalationem spiritus flagellandam in crastino, nisi reatum confiteatur. Erat autem sabbatum in die illa, sed non illi.[2] Tum illa, futuri mali magis sollicita quam dolens præteriti, noctem subsequentem fere totam duxit insomnem, flens et ejulans, ac dicens, " Sancte Thoma, consule mihi; " sancte Thoma, adjuva me; adjuva me, sancte Thoma; " consule mihi, sancte Thoma." Mane vero, cum matrem suam ad ecclesiam profectam fuisse cognovisset, egressa perrexit ad puteum aquæ, in puteum seipsam præcipitatura, quatenus, si mortem declinare non posset, saltem mortis genus mutaret. Ad puteum autem appropinquans videbat juxta se quasi mulierculam aliquam commeantem; et vim faciebat quæ quærebat animam suam, impingens eam ad præcipitium ac dicens, " Vade, vade; introibis, introibis." Super

[1] *iis*, T. | [2] *sed non illi*, om. T.

puteum tandem consedit, et manibus ab ora putei pendens, ejus instinctu qui de deorsum est, misit se deorsum præcipitem, voce magna proclamans, "Deus omnipotens "consulat mihi et sanctus Thomas!" Et cecidit in abyssum et non est collisa, quia Dominus supposuit manum suam. Audivit enim eam et vocem ipsius, descenditque cum illa in foveam, et assumpsit eam de aquis multis, ne absorberet eam abyssi profundum, neque urgeret super eam inferni puteus os suum.

Immersa itaque tertio vel quarto, totidemque vicibus emersa, cum respirans clamasset, "Sancte Thoma, "adjuva me!" impulsu quodam divino totum puellæ corpus usque ad pedes de aquis expulsum est, et statuit Deus vel martyr, immo et Deus et martyr, super baculum quendam pedes ejus, et alium baculum in manus ejus tremulas administravit. Super alterum igitur in superficie aquæ consistens, alteri contra putei parietem porrecto innitebatur, ignorans prorsus et qualiter super baculum venisset, et quis baculum secundum manibus ejus imposuisset. Hoc autem constans habemus atque certissimum, quod ante dies paucos puteum eundem juvenis purgaverat, qui nec baculum nec virgulam, sed neque festucam, in ipso reliquerat. Audivit etiam puella, dum ita staret, vocem consolantis se, eademque consolationis verba sæpius replicantis: "Noli timere, filia, bene venies sur-"sum; bene sursum venies, filia, noli timere." Testatur se etiam personam loquentis prope se stantem vidisse, lino candidissimo vestitam. Et hæc quidem in puteo ita gesta sunt.

Audierat autem puellæ corruentis vocem quispiam de familia in campo vicino constitutus, qui et puellam super puteum sedentem vidit et admiratus increpavit; currensque juvenem in domo dormientem vocavit ex nomine, Salernam in puteum corruisse ingeminans. At ille, quasi per somnum vigilans, et audiebat vociferantem et somnum excutere non valebat. Videbat enim coram se quasi hominem quendam deformem,

statura procerum, vultu terribilem, clavam grandem tenentem in manibus, et incessanter dicentem, "Si "surrexeris, mortuus es; si te moveris, occidam te." Tandem vero importunitate clamantis excitatus, ad puteum cum puero cucurrit, in puteum descendit; sed metu præcipitii tanti correptus exivit. Stabant itaque ambo super infortunio anxii, et quid facto opus esset ignari. Tunc alter ad alterum, "Festina, equumque "ascendens ad ecclesiam propera; et dominæ nostræ "miserabile infortunium quod accidit manifesta." Qui ascenso equo acceleravit, et post moram plurimam, non solum dominam, sed et parochiam totam, quæ ad ecclesiam eo die, ut moris est, confluxerat, secum reduxit. Demissus est juvenis in abyssum putei per funem, et ipso interim super baculum remanente, puella extrahitur, vociferans, ac dicens, "Metimini me ad sanctum Tho-"mam; metimini me ad sanctum Thomam;" volens videlicet, ut ad mensuram longitudinis corporis ejus candela fieret, quam martyri pro ereptione sua offerret. Extracta autem illæsa inventa est, sed frigore pene usque ad mortem afflicta; dicebatque, "Ecce modo mecum "fuit in puteo, modo abiit." "Quis," inquiunt, "tecum "fuit?" Et illa, "Beatus Thomas martyr in vestitu "candido, et sic et sic mihi in puteo locutus est." Et benedixerunt omnes qui astabant martyrem Domini, qui facit omnia quæcunque vult, in cœlo et in terra, in mari et in omnibus abyssis.

Et quidem abyssi prætaxatæ mira profunditas mirum reddit miraculum. Ipse enim profunditatem mensus sum, et a terræ superficie usque ad superficiem aquæ circiter quinquaginta[1] pedum inveni distantiam, ipsam vero aquam plusquam sexaginta pedum habere profunditatem. Istud inter cætera martyris insignia fidenter proposui, non aliorum quam ipsius puellæ et parentum suorum vicinorumque virorum fidelium

[1] *centum quinquaginta*, T. Compare the measurements in vol. i. p. 259.

testimonio certificatus. Ipsi enim viderunt opera Domini et mirabilia ejus in profundo.

III.

John, servant of Sweyn of Roxburgh, restored after being lost in the Tweed. See W. Cant., p. 296.

Inusitatum quoque signum, quod apud urbem Rokesburch in flumine Tuede accidisse cognovimus, nullatenus reticere debemus, quod fecit Dominus in ejusdem urbis præpositi Swani vernaculo; Johannes est nomen ejus. Hic domini sui equum in flumine prænominato lavabat sive adaquabat ad vesperam. Erat autem equus timidus, et de crate, quam forte præ se videbat, perterritus, aversus in profundum desiliit. Juvenem abjectum in amne reliquit, ipse nando evasit ad aridam. Et exclamavit juvenis, cum in flumen corrueret, "Sancte Thoma, sicut vere peregrinus tuus "exstiti, teque adii, iterumque, te volente, adibo, "succurre ne moriar." Reversus autem equus absque sessore suscipitur. De submersione ejus rumor flebilis subsecutus est. Cum ergo accepissent vicini rumores istos, exierunt continuo, erat autem nox. Et transierunt huc atque illuc, et ecce non erat; quæsierunt et non est inventus locus ejus. Jam enim cum longius unda protraxerat, et in fundo fluminis sub petræ grandis concavo retinebat. Reversi sunt igitur in sua singuli, spe singulis ablata submersum inveniendi.

Cumque usque ad noctis medium in fluminis fundo jacuisset, apparuerunt ei viri octo, quasi transitum juxta ipsum habentes. Surgere se æstimabat et subsequi præcedentes, sed revera ad superficiem aquarum elatus sequebatur natando. Ripæ tandem appropinquans salicis ramum apprehendit, salicem attrahens ramum avulsit, ruente super ipsum de ripa lapide grandi[1] rursus in amnem corruit. Et ecce post pusillum viri memorati, quasi juxta ipsum transeuntes, et secutus est eos; ambulare se æstimans, super aquas natabat,

[1] Om. T.

donec sub ponte positus in aquis se esse sentiret; et subito mira Dei virtute super pontem invenit se jacentem, omnino nescius qualiter de aquis fuisset elevatus, vel qualiter super pontem venisset, cum pons ab aquæ superficie spatio distaret non parvo, nec posset cuiquam facilis esse ab aquis super pontem ascensus. Turgebat aquis quas biberat invitus; sed eodem resiluerunt aditu quo influxerant; cumque anxie vomeret, audivit unum ex viris prætaxatis, ornamentis indutum pontificalibus, sibi dicentem, "Bono tuo mei "memor heri fuisti cum caderes; ecce a morte ereptus "es, esto bonus homo; et fac bene dum potes." Cumque elevasset oculos ut videret quis secum loqueretur, et ipse evanuit ab oculis ejus. Frigore pressus surgere nequiebat; sed manibus reptans et pedibus domum attigit ponti contiguam. Aditus petenti vix patuit, putantibus primo, qui in domo erant, spiritum submersi esse, qui foris gemeret. Membra frigoribus aquarum congelata ignis beneficio confota roborantur. Vigorem pristinum adeptus una cum domino suo Swano christum Domini Thomam, juxta quod voverat, adiit, et gratias ei pro gratia rependit.[1]

IV.

Sicut magnum ac meritorium esse credimus laudare Dominum in sanctis suis, ita et eidem arbitramur displicere, si ea ex incuria vel neglectu sopiantur silentio quæ ad laudem sui nominis pro eis operari dignatus est, ut eorum merita manifestentur mundo qui usque ad effusionem sanguinis decertarunt in stadio. Nec ideo æstimandum est quod miraculose erigantur claudi vel illuminentur cæci, ut solummodo sanentur qui erant infirmi, sed potius ut convertantur increduli, et credentes excitentur et accendantur in dilectionem et

Miracles are done with a view to spiritual purposes.

[1] *impendit*, T. Here the Lambeth MS. ends. The following chapters are from the MS. T., and relate to matters later than the time of Benedict.

laudem Domini talia pro servis suis dignantis operari. Quod et in vespere senescentis sæculi in finibus occidentis, ad occidentalis ecclesiæ tenebras detergendas, in sidere illo serenissimo glorioso martyre Thoma, cujus vitæ et passionis titulus triumphalis quasi radius ab occidente emergens orbem universum illustravit, plenius et propensius dignatus est ostendere, et multiplici miraculorum frequentia quam sit ipse mirabilis in sanctis suis demonstrare. Quæ quamvis tot et tanta sint quod ad ea referenda non sufficiat lingua humana, tamen unum quod novimus, cum ad id ex voto obligati simus, silere non possumus; desiderantes scribendo, licet sero scripserimus, ab ipso consequi veniam apud quem de taciturnitate plurimam timemus incurrisse offensam.

On a report of Richard I.'s return from captivity, Geoffrey,[1] prior of Canterbury, goes to Rouen with relics of St. Thomas.

Redeunte igitur rege Angliæ Ricardo a peregrinatione Jerosolimitana, eoque capto et ab imperatore Alemanniæ detento, rumor falsus qui eum jam Rotomagum venisse diceret in Anglia percrebuit, pluresque regni magnates in occursum ejus excitavit. Inter quos et Galfridus, prior ecclesiæ Christi Cantuariensis, cum quibusdam fratribus iter arripuit, deferens secum de vestimentis beati martyris Thomæ, et os quoddam de corona ipsius, utpote desiderans eum in agendis suis eo magis habere propitium quo secum tam gloriosi martyris pignus deferret tam pretiosum. In Normanniam igitur veniens, regio frustratus adventu, viris religiosis petentibus, cum de prædictis reliquiis, osse

He returns disappointed, and is detained at Amiens.

tamen illo sibi reservato, sæpe distribuisset, cum in Angliam reverti disponeret, a ministris regis Francorum, qui tunc temporis regi Angliæ plurimum erat infestus, Ambianis captus et aliquandiu est detentus; sed tandem ad magnorum virorum suggestionem dimissus

While waiting for a passage at Eu, he misses a

Augum transfretandi gratia pervenit. Ubi dum vento retinente moram faceret, reliquias collo appensas forte

[1] Geoffrey was prior from 1191 to 1206; Anglia Sacra, i. 139.

extraxit, sed os illud memoratum omnino deesse advertit. Unde et plurimum anxius altius ingemiscere cœpit, dolens et diu deplangens tantam de tanti martyris corpore perdidisse portionem. Unde cum non solum omni supellectili sua, verum et his quæ circa altaria et lecta ubi morabatur omnibus, usque ad minutias, non semel, immo sæpius, perscrutatis, nihil invenisset, fatigatus tandem et a desiderio suo ad præsens frustratus, peccatis suis id crebro imputans, ulterius quærere destitit quod diu quæsitum et non inventum plangere non cessavit. bone of the saint's head.

In Angliam igitur reversus, cum sabbato Paschæ ad altare accessurus partem reliquiarum a collo dependentium vellet seponere, quo expeditius posset ministrare, quibusdam extractis prædictum os contra spem omnium in panniculo ligatum ad pedes ejus prolapso invenit, subitoque erectum et cito enodatum illud idem quod indubitanter amiserat esse cognovit. Gratias igitur Deo et martyri referens, quem in reditu suo a transmarinis omnium prece multa et lacrymis depoposcerat ne sui corporis portione tanta taliter ecclesiam privari pateretur, ad salutaris sacrificii oblationem tanto jocundius accessit, quanto misericordius, immo et mirabilius, se exauditum agnovit. Completoque officio sociis itineris non minimum admirantibus rem retulit, et ut memoriæ litterali mandaretur unum eorum rogavit. After his return, he finds it at the altar on Easter-eve.

Quod cum ille, licet iterum super eodem requisitus, facere prætermitteret, contigit ut et ille phylacterium[1] cum reliquiis prædicti martyris, quod collo appensum gerebat, tanquam in ultionem negligentiæ suæ amitteret, nec aliquatenus usquequaque quæsitum inveniret. Quod et tanto minus, si ab aliquo inveniretur, sibi reddi[2] considerabat, quanto studiosius auro et argento ac lapidibus pretiosis circumdederat. Sunt enim nonnulli qui etsi sanctorum venerentur cum devotione One of his companions, neglecting to record the miracle, loses some relics of the saint.

[1] *philaterium*, T. | [2] *redidi*, T.

reliquias, devotius tamen amplectuntur ipsarum reliquiarum exuvias, sicut et alii sanctos illos apud Deum majoris arbitrantur meriti quos a populo oblationibus frequentius contigit visitari.

He vows to repair the omission, if he may recover them.

Frater igitur ille, in seipsum rediens, justoque Dei judicio id sibi accidisse protestans, quia priori suo petenti non adquievisset, voto supplici martyris[1] se obligavit, quod si ei phylacterium diu perditum restitueret, quod de scribendo miraculo distulerat ulterius non differret, sed omni seposita quam in se [non][2] mediocriter arguebat negligentia, celeri negotium exsecutioni mandare maturaret. Quo facto, nocte quadam cum ad stratum suum post matutinas reverteretur,

He finds his phylactery,

phylacterium illud in panno lineo involutum super scamnum ante lectum invenit, cum super illud quotidie sæpius sederit, sæpius ob causam prædictam revolverit, nec aliquid reper[er]it; cum nec vel minimum quid ibi aliquatenus esse posset quod etiam a longe transeuntis oculus videret non facillime, nec res aliqua locum impediret, quominus, si ibi antea fuisset,[3] lustrantium

and performs his vow.

[oculis][2] patesceret. Gratias igitur referens super eo quod sibi accidit, ea quæ prius distulerat devotus acceleravit.

V.

Three men and a maiden imprisoned at Damascus, A.D. 1187.

Speciosa est misericordia Domini in tempore tribulationis. Capti sunt a Saracenis, et in captivitatem Damascum adducti, viri tres et una puella, tempore quo Saladinus impius capta cruce de Christianis triumphavit, et civitatem sanctam Jerusalem Domino permittente possedit: Qui cum in compedibus ferreis, uti moris captivorum est, constricti, et crebro flagellati,

They twice attempt escape, but

in tristitia et tenui diæta laborare exactissime cogerentur, semel et secundo fugam arripuerunt, cupientes

[1] *martyri?*

[2] The insertion of this word seems necessary.

[3] *fuissent*, T.

calamitati suæ consulere fugæ præsidio, et diruptam servitutis severitatem tali terminare compendio. Sed a Saracenis e vestigio insequentibus comprehensi sunt et reducti, et tam custodiæ quam vinculis arctioribus mancipati. Et ne fugæ impunitas iterum fugiendi subministraret audaciam, sed potius ad pœnarum tolerantiam acriorum[1] erudirentur perpetuam, duos dentes molares cuilibet eorum excusserunt. are brought back and cruelly used.

Annis igitur quatuordecim in captivitate jam pæne completis, linguam quam non noverant et mores gentis barbaricæ didicerunt, utpote quibus vexatio potius quam voluntas dedit intellectum. Unum autem erat quod omnes unanimi desiderio desiderabant, scilicet ut jugum servitutis saltem aliquando possent excutere, et ad nativitatis terram et suæ fidei gentes quocunque modo remeare. Sed quia ad hoc efficiendum considerabant suas nec vires nec industriam posse sufficere, Ejus cui nil est impossibile misericordiam cœperunt instantius implorare; quam etiam ut facilius impetrarent, beati Thomæ martyris auxilium voce et voto singulis diebus non cessabant invocare, voventes votum Domino quod, si martyris sui meritis eos liberaret, locum martyrii ejus quam citius visitarent, et compedes suas secum usque ad locum sepulchri, eas ibidem oblaturi, deferrent. They pray and vow to God and to St. Thomas,

Anno igitur captivitatis suæ quartodecimo, in nocte beati Ægidii, clauso carcere et ostiis obseratis, ingressus est martyr ad eos, vestibus niveis indutus, et baculum tenens in manu sua. Quo illi in carcere tenebroso tanquam meridie aspecto obstupefacti sunt, et dixerunt, "Tu quis es, domine?" Et ille, "Ego sum Thomas "Cantuariensis archiepiscopus, quem vos totiens invocastis ut vobis subvenirem. Sæpe et multum a vobis "invitatus, ecce assum. Surgite et abite. Non erit "qui vos detineat aut iter vestrum impediat." At who appears, and invites them to escape. (St. Giles's night, Aug. 31–Sept. 1, 1201.)

[1] *acriorem*, MS.

illi, "Domine quomodo posset hoc fieri ut libere hinc
" egrederemur, qui tanto ferri pondere premimur, et
" non solum manicis ferreis et compedibus, verum etiam
" catena hac permaxima omnes simul per colla liga-
" mur?" Et reminiscentes eorum quæ olim ob initam
They hesitate for fear of worse evil, fugam perpessi fuerant, dicebant in animo suo, "Etsi
" vincula nostra soluta fuerint, numquid non observata
" sunt ostia, nonne vigiles sunt in atrio qui nos ap-
" prehensos statim reducant, et cruciatibus atrocioribus
" addicant? Etsi omnia hæc evaserimus, nonne lata
" et spatiosa nimis est Damascus, cujus omnes viæ
" et semitæ non minus periculosæ et difficiles sunt his
" qui furtive elabi quam his qui violenter nituntur in-
" gredi? Quomodo a civibus non caperemur? Modica
" transgressio conditionem et compedem nostram in
" perpetuum aggravaret, et delictum modicum magnum
" et sine mensura compararet dispendium. Sed et
" civitatem si contingeret impune pertransire, longum
" iter restat et periculosum, et inter inimicos crucis
" peragendum. Ad eos autem posse pertingi qui cre-
" dunt et confitentur nomen Crucifixi, intra vota con-
" sistit, sed ultra [vires] conscendit. Rem vero arduam
" contra spem aggredi violentiam est inferre discre-
" tioni, difficillimumque diu desiderata consequi ubi
" vires et vota non cessant invicem sibi reluctari.
" Cum ergo nobis tot et tanta immineant pericula,
" quod nec in urbe tuti nec in itinere possemus esse
" securi, de immunitate fugæ quomodo nobis posset
" caveri?"

but at length escape, Cum igitur hæc et his similia in animo volverent, et inter spem et metum anxii fluctuarent, martyr vero nihilominus et exitum liberum et iter pollice[re]tur securum, comperto interim quod catena illa quæ major aliis eos per jugulum constringebat penitus soluta fuisset, spe majori concepta, fide[m] promissis ejus qui jam se subtrahebat suis aspectibus adhibentes, aggressi sunt experiri quod acceperant in mandatis.

Compertisque non solum ostiis carceris, sed etiam portis totius civitatis Damasci apertis, multis sicut obviis et cum eis pacifice loquentibus, libere et nemine impediente exierunt. Quodque magis mirandum exstitit et miraculo testimonium efficacius perhibuit, totum iter a Damasco usque Baruth cæteris eorum vinculis dissolutis, compedibus solis integris permanentibus, confecerunt, ut Christianis fidem facerent de suæ captivitatis liberatione, et penes se nihilominus retinerent[1] quod suo liberatori sic offerrent sicut voverant in captivitate. Accelerantes igitur ad martyrem venerunt circa medium Februarium duo viri et puella superius memorata, quæ, alterius captivi filia, jam alteri concaptivo suo nupserat; quarto ex eis obiter[2] præ infirmitate retento. Ubi vota solventes vincula martyri obtulerunt, vixque triduo ibidem in oratione et devotis gratiarum actionibus commorantes in regionem suam Jerosolymitanam, unde venerant, reversi sunt, glorificantes et laudantes Deum in omnibus quæ audierant et viderant sicut dictum erat ad illos ante quam ad martyrem pervenissent.

and reach Beyrout.

Three of the four appear at Canterbury, Feb. 1202.

VI.[3]

Sanctæ Cantuariensis ecclesiæ lucerna super candelabrum posita non solum loca finitima radio suæ lucis illustrat, verum etiam in finibus orbis terrarum neomartyris in laudem novo jubare coruscare non cessat, et quo locorum gloriosi pontificis ac martyris Thomæ triumphalis fama[4] vel ex commeantium raritate non attigit, vel linguarum aut locorum ex distantia minus innotuit, Ipse qui in sanctis suis est mirabilis

[1] *retineret*, T.

[2] T. has *obitum* in the text, with correction written with a style in the margin.

[3] In the Trinity MS., this and the following chapter stand in reversed order; but the references in the beginning and end of the other story clearly show that this ought to come before it.

[4] *forma*, T.

ad declaranda martyris merita effectu operum salutare suum notum fecit. Qui enim stella duce novi Regis ad ortum reges Tharsis in Bethleem adduxit, Gregorium episcopum Tarsensem a captivitate liberatum Cantuariam ad memoriam neomartyris destinavit. Quodque factum est a Domino et est mirabile in oculis nostris, ne videamur quasi numerositate miraculorum martyris jam tædio scribendi affecti ea velle præterire sub silentio quæ Dominus fecit et ostendit mundo, rei veritatem, sicut ab ore ipsius episcopi accepimus, breviter et succincto sermone absolvamus.

Gregory, bishop of Tarsus, being taken by the Saracens,

Tempore igitur principis Saladini, sub quo et Iherusalem capta et in servitutem redacta est, contigit filium ejus Franchardinum conserto prælio cum Armeniis juxta flumen Inferni Gregorium episcopum Tarsensem,[1] filium principis Barduwini de Luca, cum viginti militibus capi, et uti gentis illius consuetudo est, in vincula conjici. Cumque finito prælio prædam militibus distribuerent, præfatum Gregorium episcopum Tarsensem cuidam nomine Amirumaz, castellano de Hama, cum aliis concaptivis dedit, conditionis tamen illius ignarus, æstimans eum aliquem esse de populo; tenebantur enim oculi eorum ne eum cognoscerent hostes illius, sed fieret sicut populus sic et sacerdos. Et more solito sub communi suorum sorte in vinculis ferreis quod præcipiebatur laborabat, non tantum servus effectus, sed inimicissimis suis domesticus. Præfatus enim Amirumaz, castellanus de Hama, in cujus modo ditionem devenerat, captivus ejus antea per octo annos continuos exstiterat, et in domo ejus quotidie ministraverat; quem et ipse pro tribus millibus aureorum, decem equis, totidem mulis, et tribus canibus paulo ante vendiderat quam in illius potestatem devenisset. Sed faciente Domino misericordiam cum servo suo, cum omnes ipse agnosceret, a nullo inimicorum suo-

is made slave to an emir of Hamah, who had been his captive, but is not recognised.

[1] *Tarsensis*, T.

rum est agnitus toto tempore quo tenebatur captivus, scilicet duobus annis et duabus septimanis. Pater etiam ejus, princeps Barduwinus, fratres et parentes multos occiderat jam dicti Franchardini, qui eum in bello ceperat et castellano præfato tradiderat.

Deliverance is promised to him in a vision.

Cum igitur post duos annos expletos adeo graviter ægrotaret G[regorius] quod non minus animam a carcere corporali quam corpus ab hostili captione desideraret absolvi, nocturna in visione apparuit ei quidam vir vultu venerabilis, statura procerus, quomodo se haberet inquirens. Cui ille voce exili, sicut erat exilis et extenuatus, ita respondit, "Infirmitate gravi detineor, "sicut et ipse potes videre; et tu unde venis?" Cui ille, "Ego de partibus transmarinis adveni." Et ille, "Tu quis es, O domine?" Et ille respondit, "Ego "Christianus sum et archiepiscopus." Quo statim audito, cœpit petere ab eo obnoxius[1] ut, si archiepiscopus esset, viaticum ei porrigeret. At ille, "Ne timeas, sed "comfortare in Domino, qui te per gratiam suam "crastino visitabit, ibisque viam tuam cum gaudio "et exsultatione, a præsentibus ærumnis liberatus." Quo dicto disparuit qui loquebatur cum eo.

He is bought by a merchant,

Et ecce mane facto venit quidam mercator de Syria, qui captivos propensioris lucri gratia redimere solebat, et viso illo cœpit quærere quis esset et unde. At ille non ad utrumque, sed ad alterum tantum respondens, interrogatori ait, "Quidam pauper sum de Armenia." Cui mercator, "Si ego te redemero,[2] poterisne mihi in "pretio dato pro te condigne respondere?" Et ipse, "Nequaquam, quia pauper sum." Ne igitur visio sibi cœlitus facta effectu careret, mercator nihilominus centum bizanciis eum redemit, secumque adduxit. Cumque per viam quæ Antiochiam ducit simul pergerent, dixit episcopus mercatori, "Quonam ire disponis,

[1] *obnixius?* | [2] *redimero*, T.

" et quo me ducis?" Quo respondente Antiochiam velle se proficisci, dixit ei, "Nequaquam hoc facias, " sed deduc me in domum meam." Cui ille, "Quæ " est domus tua, et ubinam velles te duci?" Et episcopus, "Domus mea in Tharso est." At ille audito Tharso statim exclamans ait, "Numquid filius es tu " Barduwini principis de Luca, Gregorius episcopus " Tharsensis, frater reginæ et avunculus regis Arme- " niæ?" Et ipse, "Ego sum utique." Quo cognito mercator adeo gavisus est, quod præ gaudio in terram corruens Deum adoraret, qui eum tam prospero donasset eventu, securus quod pro solutione pro eo facta mensuram bonam et superaffluentem esset recepturus.

who discovers his dignity.

Having returned home, the bishop uses means to remind himself of his captivity.

Reversus igitur episcopus in patriam suam, et a suis cum exsultatione susceptus, ob gratiam quam in tempore angustiæ a Domino fuerat assecutus, et ut memoriam mirabilium suorum sibi faceret assuetam, ex compedibus ferreis quibus in captivitate usus fuerat tres laminas evestigio fieri fecit, quibus sibi super nudum tribus in locis arctius applicatis annis ferme quatuor, usque ad diem scilicet qua ad memoriam martyris revelatione Divina pervenit, alternæ vicissitudinis requie interim omnino relegata, constrictus est.

Wishing to know what saint had delivered him, he resolves to go to Rome and Compostella.

Qui cum nequaquam scire posset, licet id desiderio multo desideraret, cujus scilicet sancti meritis[1] liberatus fuisset a vinculis, Romam statuit proficisci, et beati Jacobi limina, cujus nomen et famam[2] audierat celebrem, visitare. Acceptis[3] igitur secum ad tam longinquas peregrinationes[4] necessariis tam sociis quam expensis, Romam venit, ibique coram summo pontifice, Innocentio tertio, lingua Armenica, quia neque Græcam neque Latinam gens illa novit, Divina celebravit, et quosdam ex his quos secum adduxit ad sacros ordines promovit.

---

[1] *martyris*, T.
[2] *formam*, T. Cf. p. 273, n. 4.
[3] *Assumptis?*
[4] *longinquæ peregrinationis*, T.

Inde autem profectus[1] ut Sanctum Jacobum, sicut proposuit, adiret,[2] cum in civitate quæ Luca dicitur de nocte quiesceret, apparuit ei beatus Thomas, excitans eum et quærens ab eo quonam ire disponeret. Quo respondente, Sanctum Jacobum se velle visitare, martyr adjecit, "Numquid et domum meam visitabis?" Illo autem respondente se et eum et domum ejus ignorare, martyr quasi quadam increpatione modesta, et ad memoriam prius acta reducens, ait, "Non me "recognoscis? ego episcopus ille sum qui tibi in capti- "vitate posito apud Hama apparui, et liberationem "crastinam, sicut et contigit, prædixi." Quo audito episcopus plurimum gavisus respondit, "Domine, quod "est nomen tuum? quis es tu, et ubi est domus tua?" Et ille, "Ego sum Thomas Cantuariensis archiepiscopus. "Si nomen regis Ricardi audisti, quære terram ejus; in "ea enim sita est domus mea; ibi poteris me invenire." Agnoscens igitur episcopus quis esset sanctus qui fecisset ei in captivitate misericordiam, illum adire decrevit. Veruntamen quia reges Tharsis, cujus ipse tunc erat episcopus, apud Coloniam requiescere audierat, voluit et per eos iter facere, et ad martyrem liberatorem suam pertransire. Veniens autem in partibus Austriæ incidit in latrones, qui ei omnia quæ auferri poterant præter sola corpora abstulerunt. Quo facto, habita cum suis deliberatione quid facto opus esset, omnes unanimi consilio decreverunt deficiente viatico via qua venerant reverti, hinc occidentalis tam remota distantia, una cum viarum periculo, dissuadente progressus, hinc rei familiaris inopia, quam ferre patienter non poterant, persuadente recursum.

At Lucca he has a vision of St. Thomas, who invites him to a Canterbury pilgrimage.

Wishing to visit the shrine of the Three Kings at Cologne, he is robbed, and thinks of returning home,

Nocte igitur qua cum crastino repatriare proposuerant, apparuit beatus Thomas tertia vice episcopo dum dormiret conturbatus, arguens et increpans eum

but is reproved and dissuaded by St. Thomas,

[1] *perfectus*, T. | [2] *adire*, T.

vultu solito austeriori, super eo scilicet quod a proposito peregrinationis inceptæ tam cito, tam subito, et tanquam de Domini misericordia diffidens,[1] destitisset. Et adjecit, "Multi pro Domino majora quam tu adhuc " sustinueris[2] perpessi sunt, tradentes corpora sua prop- " ter Deum ad supplicia. Quidam autem cervices suas " gladiis[3] exposuerunt, quidam autem aliis mortibus " mulctati[4] sunt, et vario genere tormentorum effusione " sanguinis proprii laverunt stolas suas in sanguine " Agni. Tu vero necdum vel unam sanguinis guttam " perdidisti. Noli ergo ab incepto peregrinationis pro- " posito desistere, nec ob paupertatis causam et rei who promises relief of his distress. " familiaris inopiam quam tremis[5] retroire. Ille enim " qui nec in ira sua continet misericordias suas, et " suos exaudit de quacunque tribulatione clamaverint " ad eum, crastina die tecum faciet misericordiam, et " viæ et vitæ tuæ providens, victui necessaria, dum " peregrinatus fueris, providebit." Dixit et facta sunt. Mane enim facto, ad primam quæ in via se offerebat ecclesia episcopo divertente, cum suos casus et causam peregrinationis exposuisset, rector ecclesiæ illius evestigio septem libras argenti probatæ Coloniensis monetæ larga et liberali manu juxta promissum martyris erogavit. Deinde per Alemanniam transiens invenit qui ei non solum sufficienter necessaria invenirent, verum[6] etiam qui ei adeo affluenter effunderent, quod ipse comprovincialium paupertati[7] plurimum subveniret, et de sua abundantia aliorum copiose sublevaret inopiam.

He offers at Canterbury three iron plates which he had worn on his flesh. Demum vero mari transito ad memoriam martyris veniens, solutis a corpore suo tribus laminis ferreis, quibus se vinciri fecerat cum de captivitate exiret, sicut supra retulimus, offerens eas martyri, Deo laudem et liberatori suo gratiarum multiplices retulit

[1] *desidens*, T.
[2] *sustinueritis*, T.
[3] *gladii*, T., with correction, written with a style, in the margin.
[4] *mutulati*, T., perhaps for *mutilati*.
[5] The MS. reads *trearis*, which is unintelligible.
[6] *votum*, T.
[7] *papertati*, T.

actiones, plurimisque diebus ibidem in oratio[nibus] et jejunio devotissime peractis, laudans et benedicens Deum in omnibus quæ audierat et viderat, ex devoto devotior effectus, ad martyris memoriam ipsius non immemor est reversus.

VII.

On the day of the eastern bishop's departure, Tancard de Carreu (Carew?) arrives from Ireland.

Ut igitur impleretur et in martyre quod Dominus ait in Evangelio, "Multi venient ab oriente et occi-" dente, et recumbent cum Abraham, Ysaac, et Jacob," ipsa die qua præfatus episcopus, qui ab oriente ad martyrem venerat, multarum gentium patrem, iter ad propria remeandi arripuerat, venit a finibus occidentis, scilicet ab Ybernia, quæ ultima terrarum est, juvenis quidam Tancardus nomine, filius Odonis de Carreu, viri nobilis et potentis, ad martyris memoriam, ferrumque ab occidente, sicut et alius ab oriente, allatum obtulit; quod licet non ejusdem formæ, ejusdem ratione miraculi non fuit dissimile.

How he was wounded by an arrow at Cork.

Prædictus siquidem juvenis, Tancardus nomine, de terra nativitatis suæ, Guallia, exiens, venerat in Hyberniam, habitabatque cum fratre suo, milite quodam Willelmo nomine, qui inter Angligenas alios, qui sibi Yberniam pro multa parte subjugaverant, prædia et possessiones juxta morem gentis in quibus eas adquisierat, arcu scilicet et gladio, possidebat, crebris hostium pulsatus insidiis, et, ut bellorum fortuna anceps est, et in humanis rebus versatilis eventus, non minus quandoque tristis factus de infortunio, quam aliquando lætus de triumpho. Unde cum dictus Tancardus cum aliis nonnullis in villa Karkoniæ, ut homines Hybernici regis in manu forti caperent, manum hostilem exercerent, in oculo dextro sagitta percussus est, ita quod ferrum, quod trium digitorum in longitudine et unius erat in latitudine, totum se cerebro, a parte qua naso vicinior est oculus, immersit, versus-

que[1] tempora viam dirigens, nequaquam exivit, sed interius delitescens nulla exeundi vestigia omnino ostendit. Accesserunt autem medici, et per viam qua intraverat volentes sagittam extrahere, diu et multum inutiliter luctati sunt; dentibus enim bifurcis sagitta utrimque vallata tanto hærebat firmius quanto retrahebatur fortius, hinc cuspide omnino occultata impediente ne foras exiret, hinc aliqua laterum distantia nihilominus prohibente ne retrocederet.[2]

A multitude of doctors employed in vain.

Totiens igitur et tanto conamine sagittam extrahere contenderant, quod concavitatem illam qua lignum solet admittere in parte constrinxerant, in parte vero reflexerant. Juvenis autem, quia generis nobilitate plurimum excellebat, copiam medicorum circa [se] multam habebat, manum frequenter apponentium, sed nihil proficientium. Erant autem aliquando numero undecim qui curam ejus agebant, a quibus etiam ad ultimum, cum omnino essent desperati de eo, derelictus est. Æstivi temporis intemperantia vulneris quotidie accessit in augmentum, et medicorum discessus sine remedio in animo ægrotantis desperationis pariebat detrimentum non minimum. A prima autem die qua percussus est, martyrem, quem speciali quadam prærogativa ab ineunte ætate dilexerat, in omnibus angustiis suis invocabat.

Tancard is advised to have recourse to the saints.

Cum igitur sagitta in cerebro a nativitate Sancti Johannis Baptistæ usque ad diem septimum ante natalem Domini perdurasset, et caput inflatum humani capitis formam et faciem fere penitus exuisset, ægerque potius optaret dissolvi quam ita insolubili dolore torqueri, accessit ad eum medicus quidam Ybernicus, consulens ut sanctos suæ patriæ, et præcipue aliquem specialius, invocaret, et se ei devoveret, promittens se manum curationis hoc facto apponere; puer vero salu-

[1] *versus quod*, T.

[2] So corrected with a style in the margin of T. The text has *retrocedens*.

tem faciens libenter adquievit consilio. Et quia a multo tempore beatum martyrem, sicut diximus, specialius dilexerat, ei se devovit, filoque non solum caput, sed et manus et pedes et totum corpus dimetiens, sancto se sub spe recuperandæ sanitatis voto veniendi ad eum obligavit. Et continuo sagitta, quæ per oculum ingressa fuerat, juxta aurem dextram trahente medico exivit per tempora perforata, et venas omnes violentia ferri incisas, ubi etiam ictus admodum lenis etiam duræ cervicis animalibus solet evestigio esse mortalis. Recepit igitur puer in brevi, manu martyris præcipue medicante, quem perdiderat tam visum quam auditum ad plenum, remanente tamen tam ingredientis quam egredientis sagittæ cicatrice, veteris vulneris novum semper in argumentum. A finibus igitur occidentis, mari transito et ad martyrem sagittam præfatam offerens, ea die venit qua præfatus episcopus, qui ferrum suum obtulerat, ad orientem profecturus ad mare processit.

He vows to St. Thomas, and is cured.

His pilgrimage and offering.

APPENDIX TO THE BOOKS OF MIRACLES BY WILLIAM OF CANTERBURY AND BENEDICT OF PETERBOROUGH.

I.

From Giraldus Cambrensis, "De Vitis Sex Episcoporum Coetaneorum." (Wharton, Anglia Sacra, ii. 423, corrected by the MS. in C. C. C. Library, Cambridge, 425, f. 9.)

[After mentioning the story of Eilward (Will. Cant. p. 156; Bened. p. 173),]

Unde et pauca, quæ circiter finem martyris insignis notabilia valde cognovi, et aliorum scriptis quæ legi nondum expressa repperi,[1] hic apponere dignum duxi.

The archbishop's vision at Pontigny.

Apud Ponti[ni]acum, ubi diutius exsulans perendinavit, die quodam cum missam celebrasset, in qua more consueto se totum in lacrymas effuderat, coram altari prostratus, ut orationi vacaret, audivit vocem ei dicentem, "Thoma, ecclesia "mea glorificabitur in sanguine tuo." Cui ille, "Tu quis es, "Domine?" Et iterum audivit, "Ego sum Jesus Christus, "frater[2] tuus." At ille, "Utinam, Domine, sic fiat, ut ecclesia "tua glorificetur in sanguine meo." Et ex illa semper hora mortem impavidus exspectavit.

His forebodings on the day of his murder.

Unde paulo ante quam perimeretur, in crastino videlicet Innocentium, cœnanti eidem, et ex ave phasidos avide comedenti, dixit ei monachus quidam commensalis ejus, "Domine, "per Dei gratiam libentius solito et hilarius vos hodie pran"dere videmus." Cui ille, sub modica quasi risus significantia, "Sic," inquit, "decet virum qui ad Dominum suum "vadit lætum esse." Et statim circa vespertinam diei ejusdem horam curiam archiepiscopi ministri Belial et cruenti carnifices intrarunt, primo quidem quasi pacifici et inermes,

[1] The Pontigny story which follows is, however, also related by Grim, Garnier, and Fitzstephen.

[2] *pater*, MS. But Grim and Fitzstephen read *frater*; Garnier, *frere*.

sed minaces; postea vero, quia viri constantiam minis acerrimis et terroribus flectere non poterant, armati statim cum multa lictorum sequela, furore repleti, ad tam enorme facinus perpetrandum sunt reversi.

Item nocte proxima præcedente martyrium, cum archiepiscopus nocturnas horas et matutinas cum clericis suis et monachis cubicularíis in camera sua complesset, et ad fenestram quandam, quam aperiri fecerat, extra prospiciendo diutius in oratione pariter et meditatione stetisset, tandem conversus ad suos, quæsivit ab eis quanta pars noctis adhuc restaret, et utrum ad portum de Santwiz, per septem inde milliaria distantem, ante diem perveniri posset. Et cum responsum acciperet, quod magna pars noctis adhuc restabat, et quia longe plus viæ ante diluculum ire quis posset, subjunxit vir firmus et constans, "Fiat autem de me voluntas "Dei; quia Thomas in ecclesia cui præest Divinæ disposi- "tionis eventum exspectabit." Audierat enim milites illos a rege transmissos minaciter applicuisse; ideoque præsumi potuit magnum in mente viri sancti inter rationem et sensualitatem conflictum fuisse. Suggessit enim sensualitas tam imminens mortis periculum, quamdiu facultas foret, modis omnibus declinandum; sed e diverso non amplius fugiendum, quinimmo pro domo Domini se murum opponendum, usque ad sanguinis etiam effusionem animæque pro ovibus donationem, ratio efficaciter persuasit. Vir etenim sanctus, septennali fere tam clibano decoctus quam camino purgatus, adeo in fide Christi et dilectione firmatus exstiterat, quod vitam hanc in tædio, et mortem habebat in desiderio.

The murder supernaturally known at Jerusalem,

Item Jerosolymitanis Palæstinæ finibus, nocte eadem, monachus quidam vidit in somnis se quasi in cœlum raptum, ibique virum cum maximo totius curiæ cœlestis gaudio susceptum vidit et tripudio; cui cum ad dexteram suam cathedram insignem apponi Christus jussisset, Dominus ipse capiti suo coronam apposuit,[1] miro gemmarum et auri fulgore rutilantem. Monachus autem quasi ab angelo ductore cum quæsisset, quisnam esset ille cui tantus honor exhibebatur, responsum accepit, quod Thomas erat, Cantuariensis archiepiscopus, qui, pro Christi ecclesia mortem perpessus in terris, cum tanta victoriæ palma nunc triumphat in cœlis, et pro corona fracta in terris et corrupta tam gloriosam et incorruptibilem in cœlis, per hanc figuratam, jam suscepit. Cum autem hoc mane multis revelasset, notatus est dies, et nox scripto certæ notitiæ

[1] *imposuit?*

data; et non longe post, cum primis peregrinis de Anglia venientibus, veritas eventus eidem, et aliis qui hæc audierant, tempori et horæ conveniens, est declarata.

Item, vespera eadem qua vir sanctus sceleratorum gladiis occubuit, in remotis insulæ Anglicanæ partibus, scilicet Devoniæ finibus, milite quodam, cui nomen Wido de Brionna, cum familia sua ad obsonium sedente et epulante, puer quidam quasi septennis, herilis filius, qui coram mensa ludebat, ad patrem subito conversus in hæc verba prorupit: "Ignoras, "pater, quod bonus sacerdos jamjam morietur?" Ipse vero, et alii qui hoc audiebant, de capellano curiæ, qui cum aliis ad mensam sedebat, pueriliter dictum esse putabant. Et post pusillum, quasi circa medium prandii, recurrens puer ad patrem eadem verba pronunciavit, secuto omnium risu, et ad capellanum præsentem verba jocosa referentium. Tertio quoque, statim cœna finita, ad genua patris puer accurrens, eisque cum lacrymis incumbens, "Pater," inquit, "bone, "mortuus est sacerdos optimus, et jam nunc occisus. Nonne "dolendum omnibus et lugendum?" Major autem audientium pars jocandi adhuc cum capellano materiam inde sumebant. Pater vero et mater, propter verbum totiens a puero jam repetitum, rem taciti considerabant, et de singulis secum cum admiratione conferebant. Licet autem a Cantuaria remota plurimum sit hæc provincia, fama tamen pernicibus alis infra septimum diem vel octavum eo usque transvolavit. Unde statim a cunctis qui hæc audierant magnificatus est Deus, qui pueri junioris et innocentis spiritum ad hæc revelandum eadem hora tam magnifice suscitavit. and foreknown in Devonshire.

Item,[1] die secundo vel tertio post facinus perpetratum tam horribile, ad manerium archiepiscopi, quod Maulinges dicitur, tanquam re bene gesta hospitandi causa diverterunt.[2] Qui cum ad ignem post cœnam consedissent, mensa principalis, ubi archiepiscopi comedere solent, adeo se subito excutere cœpit, quod hernesium eorum totum, sellas scilicet et clitellas, A table at South Malling refuses to bear the accoutrements of the murderers.

[1] "Et illa quidem tota nocte per "quadraginta fere milliaria itinerantes, mane ad manerium archi-"episcopi, quod Southmallyng di-"citur, pervenerunt. Ubi aulam "ingressi, cum cynentes [cœnantes?] arma sua super mensam "magnam projicerent, tabula resiliens ea longius a se projecit, "suum sacrilegis ministerium denegando. Monstraturque ibidem "ipsa adhuc mensa, in memoriam "miraculi conservata." Vita S. Thomæ, auctore Johanne de Grandisono, ep. Exoniensi (MS. Harl. 5441).

[2] Some nominative designating the murderers appears to be wanting.

et cætera superposita,[1] ad terram cum magno fragore dejiceret. Cumque servientes cum lumine statim accederent, valde admirati sunt de excussione tali, cum tabula grandis fuerit et spissa, et firmiter etiam, sicut solent mensæ dormientes, et immobiliter defixa. Post horam autem modicam iterum mensa eadem cum excussione longe majore et fragore, necnon et audientium terrore, superposita cuncta dejecit. Quo facto, prosilientes ilico cum luminaribus tam milites quam ministri scrutati sunt cum diligentia utrum aliquid sub mensa, quod hoc fecisset, latitare valeret. Sed cum nihil invenirent, dixit unus militum illorum quatuor, "Tollite abhinc sarcinas istas, "quas ipsa quidem mensa sibi apponi reputare videtur in- "dignas. In quo perpendere possumus quale jam opus per- "petravimus."

Speedy deaths of the archbishop's enemies.

Item hoc quoque pro miraculo habendum est magno, quod quatuor illi Sathanæ satellites cruentissimi, cum tota sequela sua ad facinus hoc perpetrandum, sicut et omnes fere martyris persecutores, morte in brevi sunt consumpti, et plerique eorum morte turpi, et tanquam ultione Divina, subita passione percussi. Ille vero qui totius facinoris auctor fuisse creditur et machinator non multo post tempore miserum cum dedecore spiritum exhalavit.

II.

[The following extracts are taken from a "Passion" which exists in many MSS.,[2] and has been printed in part by Martene,[3] and more fully by Dr. Giles.[4] The name of "Magister Euvrardus," which is given in some copies, is intended to designate Edward Grim as the author; and with this agree the introduction of his words "præciso vero eodem ictu hæc referentis brachio,"[5] and the story which represents his wound as having been miraculously cured. But although the Passion is partly abridged from the Life by Grim, it is also made up in part from other writers; and, like such compositions in general, it does not seem worth reprinting as a whole.

---

[1] *supposita*, Wharton.

[2] See Sir T. D. Hardy's Catalogue, ii. 352.

[3] Thes. Novus Anecd. iii. 1737, seqq.

[4] S. T. C., ii. 164, seqq.

[5] Comp. the Life by Grim.

The text here given is from the Harleian MS. 3895, which differs considerably from the former editions.]

Sed nec illud prætereundum est quod fida cujusdam ex sociis et participibus exsilii ejus relatione percepi, qui ita gestum esse ut retulit oculata fide se comprehendisse, Deum et ipsius martyris sancti reliquias, in ecclesia quam passione sua contristavit, et sepultura illustravit, nobis quamplurimis testatus est. Cum apud cœnobium quod in regione Francorum Pontiniacus nominatur divinarum scripturarum meditationi vir beatus vacaret, assidente ipso quem hujus relationis auctorem habuimus, ecce quidam ex fratribus, qui jam per annos tres lectum tenuerat, nescio qua inflatus labe, ut cute extensa exhaustum corpus et macilentum vix complecti posset, annulum ostii excutiens, ad sanctum Domini intromissus est. Cujus pedibus prostratus ait, "Domine, per " visum revelatum est mihi quod vobis debeam confiteri, " ut homine interiore mundato a peccatis, contactu sacratæ " manus vestræ exterior ab hoc turgiditatis curetur dolore." Sanctus autem sacerdos primæ petitioni libens paruit, a secunda se excusans. Victus tandem lacrymoso petentis gemitu, utrique satisfecit: nec mora, impleto quod rogaverat, æger ad pedes sancti volutabatur, spumans tamquam epilentici more; deinde in modum serpentis reflexus, cum immensa sanie undecim ranulas evomuit, et e vestigio sospitati restitutus est. Miracles done at Pontigny.

Mirum dictu, quanto magis eam occuluit, tanto lucc clariori virtus martyris emicuit. Confluebant enim ad eum cum pauperibus ægrotantes, ut ex fragmentis panis et leguminum, quibus vir sanctus vescebatur, a fame pariter et infirmitate liberarentur. Inter alios miles quidam occurrens, filiam suam, quam languor continuus jam per annum et dimidium vexaverat, præsentavit. Quæ mox ut fragmenta quæ de manu sancti præsulis ceciderant degustavit, Deo et sancto exsuli gratias agens, sospes cum patre remeavit ad propria.

Magnificetur ergo Deus noster, qui non est passus lucernam ecclesiæ diutius latere sub modio, sed ad confusionem infidelium et schismaticorum eam posuit super candelabrum, ut ingredientes lumen viderent, et aperte cognoscerent, quod non sit ecclesia, sed schismatis conventicula, quam martyr iste respuebat, et infidelitas aliud sentire de Deo, quam ipse prædicabat.[1] In solemnitate ejus protomartyris Stephani proxima,

[1] Here Martene's edition ends.

Ralph, a priest of London, recovers his speech.

antequam de martyrum commilitio nobilissimus martyr iste censeretur, sacerdos quidam, Radulfus nomine, personatum gerens in ecclesia beatæ Mariæ Londoniis, a quodam parrechiano[1] suo divite vocatus ad convivium, inter prandendum instrumento loquelæ subito privatus obmutuit, exsurgensque de mensa mœstus domum repedavit. Erat autem ei qui presbyterum invitaverat frater germanus, Radulfus nomine, officio clericus, qui nocte sequenti, cum beatissimæ virgini Mariæ matutinale persolvens obsequium circa trium puerorum morare-tur canticum, vidit sibi assistere virum vultu venerabilem, ex cujus etiam splendore, circa mediam licet noctem, domus splendere visa est, hæc sibi dicentem, "Radulfe, ex parte Dei " dic Radulfo presbytero ut si non potest ore, scripto saltem " cum vera pœnitentia primo confessus peccata adeat novum " martyrem, Cantuariensem pontificem, ut per ipsius merita " perditæ recuperet damna loquelæ." Ita presbyter, cum relato sibi paruisset mandato, non est defraudatus provisionis beneficio.

[Ego[2] istud miraculum confidentius refero, quia cum post martyrium domini mei Cantuariæ lectum doloris tenerem, et postea cum venirem Londonias, ita esse factum a civi-bus accepi; necnon et presbyterum, cui hoc contigerat, satis aperte loquentem, bis allocutus sum, et Radulfum satis cre-dibilem cui vigilanti præfata visio apparuerat.]

Cure of the wound in Grim's arm.

Sic et mihi, cum jam post anni unius evolutionem de brachii mei resolidatione desperarem, nocte quadam visus est ipse martyr venerabilis, et tenens brachium madida panniculi linei sceda involvit, dicens, "Vade, sanus es." Postea vero panniculo aqua benedicta et sanguine ipsius intincto brachium involvi, donec gratia Dei et martyris mutua consolidatione ossa ossibus ad-hæserunt. Perhibet hoc consolidationis testimonium ipsius brachii manus dextra quæ vobis hæc scripsit legenda. Multa etiam alia operatus est Dominus ad indicium dilectionis beati martyris nostri, leprosos, ut vidimus, mundando, dæmonia fu-gando, hydropicos, paralyticos, surdos, mutos, cæcos et claudos, et aliis languoribus laborantes curando, ad gloriam et laudem nominis sui; cui est honor, potestas et imperium per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Other cures.

---

[1] Sic MS. Harl.

[2] The passage in brackets is taken from Dr. Giles, who professes to have made use of MSS. at Paris and Valenciennes.

III.

From a piece which Dr. Giles prints from a MS. in the National Library of Paris (3414) under the title of "Passio Tertia" (vol. ii., pp. 156–7).

Etiam, sicut veridica hominum relatione didici, corpus diu mortuum se levans, signo crucis vivificæ et se et adstantes consignavit, rursusque ad terram concidit. . . . . The archbishop's corpse erects itself, &c.

Interea, sicut iterum veraciter percepimus, cæcus quidam, qui de familia sua fuerat, accurrens, in sanguine occisi oculos proprios tangens, visum recepit. Audivimus etiam quod adhuc vivente archiepiscopo quidam Londoniensis sacerdos, qui multo tempore usum linguæ perdiderat, vidit in visione quod, si lingua sua sanguine archiepiscopi tangeretur, continuo solveretur. Eadem visio cuidam familiari suo de præfato muto sæpius revelata est. Unde ambo consurgentes Cantuariam adierunt, jamjamque civitati appropinquantes, archiepiscopum esse occisum audierunt. Unde magis confirmati, civitatem introeuntes, de sanguine occisi sibi dare[1] petierunt. Indeque lingua muti tacta soluta est. Cujus missam postea audientes plurimi, quod factum fuerat, notis nostris retulerunt. Cures of blindness and dumbness. (Cf. p. 287.)

Monachus etiam quidam ejusdem ecclesiæ, pernoctans in oratione in crypta, in qua præfatus archiepiscopus inter alios quosdam martyres sepultus est, vidit primum de martyribus sepultis ibidem missam celebrantem; dehinc accenso thymiamate tumbam archiepiscopi circumlustrantem. Quod cum sæpius vidisset, et tandem in publico retulisset, missi sunt quinque de conventu qui tumbam aperirent. Et aperientes invenerunt admirabilis odoris fragrantiam et articulos manuum quasi adhuc viveret flexibiles: quod deinde universus conventus accurrens cognovit. Narrantur et alia plurima miracula ibidem fieri. Ego vero quod verius scire potui scripto commendare curavi. Aderat quidam, cum prædicta scripsissem, asserens unum de occisoribus archiepiscopi, in insaniam versum, proprium filium interfecisse.

IV.

From the "Passio Quarta" of Dr. Giles's collection (ii. 161). In this, as in the extract immediately preceding, the printed text has been followed. The original is described as No. 5269 in the Paris National Library.

Sequenti vero sabbato per visionem cuidam clerico Londoniæ revelatum est quod sacerdos quidam ejusdem civitatis Various cures and visions.

[1] *dari?*

(Cf. pp. 287, 289.)

ad tumulum apostoli Anglorum, confessoris et martyris suffragantibus meritis, sermonem perditum recuperaret. Quod ita factum est. Scio etiam quendam virum sanctum in eadem parte cryptæ qua archiepiscopus tumulatus est, angelo monstrante vidisse, ut credebat, Christum crucifixum. Quædam etiam inclusa sanctissima, quæ nec Latinum noverat sermonem nec Gallicum, monachis Cantuariæ in brevi post mortem archiepiscopi mandavit se a muliere pulcherrima accepisse, sed non intellexisse, hoc Latinum, "Noli flere pro archipræsule "tuo, quia caput ejus in sinu Filii mei requiescit."

[The other stories which follow in the same Passion are taken from Benedict.]

V.

From the *Annales Colonienses Maximi* (Pertz, *Monumenta Germaniæ Historica*, xvii. 785).

A blind man, going on the day of the murder to seek a cure at St. Nicolas's church, (Harbledown ?), is warned to apply to the new martyr, and becomes the subject of the first miracle.

1172. . . . Eodem anno sanctus Thomas Cantuariensis archiepiscopus ob invictum æquitatis tenorem ab Heinrico Anglorum rege martyrizatus est 4 kal. Januarii, et multis miraculorum signis illustrissime claruit. Quorum de numero primum referre utile duximus, ut hujus novitate alia pensentur. Cæcus quidam, eadem die qua sanctus episcopus occidendus erat, ex voto et salutis desiderio ad ecclesiam beati Nycolai carpebat iter. Cui quædam effigies in specie viri occurrens, quo tenderet inquisivit. Qui cum se ad beatum Nikolaum pro desiderio visus iturum responderet, ait, "Magis "nunc ad novum Christi martyrem proficisci te oportet, ut "per ejus merita visum recipias." Itaque eadem hora circa vesperum qua beatus martyr in ecclesia coram altari a satellitibus regis occidebatur, templum ingressus est. Petiit ergo ut ad corpus beati viri duceretur; quo ductus, dum pretioso sanguine ejus oculos sibi linivisset, statim visum recepit. Innumeris usque hodie talibus per Angliam fulget miraculis.

VI.

From Arnoldi Lubecensis (*clar.* 1209) *Chronica Slavorum*, 14 (Pertz, xxi. 127).

The archbishop, when at

Circa tempus illud passus est in Anglia B. Thomas Cantelbergensis archiepiscopus, vir sanctitate et miraculis insignis. Qui cum pro lege Dei sui certaret usque ad mortem, instante

persecutionis tempestate, declinans iras malignantium, secessit ad papam Alexandrum, qui tunc in Francia exsulabat, et apud eum mansit diebus multis, in sanctitate et justitia serviens Domino omnibus diebus vitæ suæ. Accidit autem una dierum, cum apostolicus sederet cum episcopo, ut forte sitiret; et dixit puero assistenti sibi, "Affer mihi aquam "de fonte, ut bibam." Quæ cum allata fuisset, dixit apostolicus episcopo, "Benedic et bibe." Qui benedixit aquam, et mutata est in vinum, et bibens dedit apostolico. Cumque apostolicus intellexisset vinum, clam vocato puero dixit ad eum, "Quid detulisti mihi?" qui dixit "Aquam." Et ille, "Affer "mihi adhuc," ait, "de eadem." Cumque hoc secundo factum fuisset, iterum dixit apostolicus ad episcopum, "Frater, "benedic et bibe." At ille virtutem de se exisse nesciens, credens ex industria vinum allatum fuisse, simpliciter benedixit, et iterum mutata est in vinum, bibensque dedit apostolico. At ille, adhuc non credens, putans errore factum fuisse, tertio clam præcepit afferri aquam, et tertio mutata est in vinum. Tunc expavit apostolicus, intelligens eum virum sanctum esse, et virtutem Dei in eo celebratam fuisse.

table with the pope, repeatedly changes water into wine.

* * * * *

Et ex ipsa hora [martyrii] usque in hodiernum diem per ipsum Deus operatus est virtutes multas, sicut etiam testantur hi qui ad monumentum ipsius fuerunt, ubi per virtutem orationum suarum omnibus infirmantibus vel afflictis præstantur beneficia multa, et magnificatur Deus a populis omnium nationum, qui nostris etiam temporibus in sanctis suis dignatus est glorificari.

[The miracle of the change of water into wine is somewhat differently related by Roger of Hoveden, ii., 11, ed. Stubbs.]

VII.

From Cæsarii Heisterbachensis (*clar.* 1225) *Illustrium Miraculorum et Historiarum memorabilium Libri* (Colon. Agr., 1599).

L. viii. c. 69.

Beatus Thomas episcopus Cantuariensis, qui nostris temporibus pro ecclesiæ libertate usque ad mortem dimicavit, nullis miraculis in suis persecutionibus coruscavit, satisque de eo post occisionem disputatum est: quidam dixerunt eum damnatum, ut regni proditorem; alii martyrem, ut ecclesiæ defensorem. Eadem quæstio Parisiis inter magistros ventilata est: nam magister Rogerus juravit illum dignum fuisse morte,

The archbishop did no miracles while alive. Dispute, whether he were a martyr.

etsi non tali; beati viri constantiam judicans contumaciam. E contra magister Petrus Cantor juravit esse martyrem Deo dignum, utpote pro libertate ecclesiæ trucidatum. Quorum quæstionem Christus solvit, cum multis et magnis illum signis glorificavit. Non ideo tamen Apostolis sive aliis magnis martyribus in meritis præferendus est, qui tanta et tam crebra miracula post mortem fecisse non leguntur. . . . .

What is to be thought of those who reverence false relics?

Apollonius. Aliud est quod me movet. Sæpe contingit ut pro reliquiis sanctorum aliæ res habeantur, et pro veris falsa venerentur: videntur tibi hujusmodi veneratores peccare, an merentur?

Cæsarius. Meo judicio, ignorantia in talibus excusat culpam, pietatis[1] meretur gratiam. Hoc verum esse certum est, quia quandoque Dominus per falsas reliquias ad honorem sanctorum, quibus adscribuntur, et fide honorantibus illos, miracula operatur. Verbi gratia:—

A knight, who had bought a pretended relic of St. Thomas, is rewarded by miracles.

(c. 70.) Miles quidam prædictum martyrem, beatum Thomam Cantuariensem, ardentissime diligens, si aliquid de illius posset habere reliquiis circumquaque investigavit. Hoc cum audisset quidam dolosus sacerdos, in cujus domo hospitabatur, ait illi, "Ego frenum quo diu usus est beatus Thomas apud me habeo, et sæpe virtutes ejus expertus sum." Quod miles audiens, et ita esse putans, sacerdoti pecuniam postulatam lætus obtulit, et frenum cum multa devotione recepit. Deus vero, cui nihil est impossibile, fidem militis remunerare volens, ad honorem sui martyris multa per idem frenum facere dignatus est miracula; quod miles considerans in honore martyris ecclesiam condidit, loco reliquiarum frenum sacerdotis pessimi in ea reponens.

VIII.

From Thomæ Cantimpratensis (*clar.* 1255) *Bonum Universale, seu Miraculorum et Exemplorum Memorabilium sui Temporis Libris;* ed. G. Colvenerius, Duaci, 1605. L. II., c. xxix., sect. 12.

Quomodo b. Virgo reparavit cilicium b. Thomæ Cantuariensis, et de presbytero apud eum accusato, qui nunquam celebrabat aliam missam quam de b. Maria.

The archbishop at Pontigny is in difficulty as to the mend-

Gloriosissimum quid de matre Christi narrabo, in quo altissimæ humilitatis ejus dignitas et videri poterit et probari. Scriptum quidem diligentius est, qualiter B. Thomas Cantuariensis præsul et martyr exsilio trusus sit, et fugatus in Galliam, et in Pontiniacum, monasterium ordinis Cisterciensis, plurimo

[1] *pietas?*

tempore demoratus. Beatus autem præsul, cum multis annis femoralibus atque camisia cilicina usus fuisset ad carnem, et subito de Angliæ exire compulsus, sibi pro mutatione harum vestium minime providisset, et antiquitate nimia dicta femoralia solverentur, et nullum vellet de familia hujus conscium habere secreti, nec præter quandam reclusam sanctissimam apud Cantuariam umquam ante voluerat, die quadam solus in capite chori foris ecclesiam quasi reparaturus femoralia resi-debat. Operis ergo hujus ignarus et expers, anxius quod faceret, qualiter inciperet, nesciebat; cum ecce Regina mundi, operis non ignara, (quia, teste Hieronymo, Filius virginis quæs-tuariæ[1] judicaturus est orbem terræ,) salutat præsulem, com-fortat ne timeat, de manibus ejus accipit vestem, residet juxta illum, et convenientissime reparat laceratam. Nec mora, opere completo disparet. Præsul autem effusus in lacrymas laudes pro pretio cum multa admiratione rependit. Nec grande post hoc tempus[2] spatium intercesserat, cum ecce adiit Philippum[3] regem Franciæ, obtenta pace ab Anglorum rege, beatus præsul, et ad propriam sedem redire permissus est.

ing of his hair draw-ers.

The blessed Virgin comes to his assist-ance.

He returns to England.

Diebus autem paucissimis evolutis, decanus quidam cum ruralibus presbyteris, Pharizæis calumniantibus nequiores, ac-cusant quendam vitæ felicissimæ capellanum, qui nunquam nisi de beata Virgine consueverat celebrare. Iste, ut totum rei ordinem dicam, adolescentiæ tempus [attigerat, cum in amorem matris Christi totus exæstuans, prima cum labore litterarum addisceret elementa, ut sic proficiens veniret ad ordines, et missam in honore matris Christi quotidie celebraret. Sed cum præ nimio fervore, dilationis impatiens, non exspec-taret tempus in addiscendis litteris opportunum, importune obtinuit presbyter ordinari. Paravit ergo sibi capellam pul-cherrimam et habitaculum in fundo proprio, ubi cum clerico et famulo tantum de suo patrimonio cœlibem ducebat vitam. Qui eleemosynis et orationibus insistens quotidie beatæ Virgini mira cum devotione missæ officium exhibebat. Hæc videntes vicini presbyteri invidia tabescebant, eo quod dissimilis vita ejus aliis, nollet dissimilibus sociari. Et hæc causa proditionis nequissima[4] fuit.

A chaplain is accused before him of cele-brating only the mass of St. Mary.

Citatus ergo coram archipræsule Sancto Thoma, negare no-luit nunquam se nisi de beata Virgine celebrasse; nec habere se usum alterius missæ professus est. Miratus ergo præsul condoluit capellano, in nullo tamen secum ausus aliter dis-pensare, propter insufficientiam litterarum, dixit illi, "Cesses,"

[1] "Hic est ille operarii et quæs-"tuariæ Filius." Ep. xiv. s. 11, ed. Vallarsi (Migne, Patrol. Lat., xxii).

[2] *temporis?*

[3] *Ludovicum?*

[4] *nequissimæ?*

The archbishop reluctantly suspends him from saying mass.

inquit, "a missa, carissime, donec assequi poteris sacerdotale "officium, quo teneris." Ad hæc verba confusus capellanus venit in oratorium suum, ubi imaginem beatæ Virginis mire speciosam super altare locaverat, et stans coram imagine, tactus dolore cordis intrinsecus, dixit, "Novisti, pietatis mater "et domina, quod pro tuo servitio sprevi nuptias nobiles, filio- "rumque propaginem non curavi, nisi tuis tantum servitiis "inhærere; et ecce istis frustratus sum, et insuper omni ab- "jectione confusus. Age ergo nunc quod tuæ congruit pie- "tati, ut obsequium reddas quod perdidi, vel certe istud "tuum oratorium diruam quod construxi." Hæc dicens, miro lacrymarum imbre altare cui incumbebat perfudit. Nec mora: pietatis mater voce per imaginem delapsa respondit, "Mili sis animo, et esto in pace, carissime; accedas ad præ- "sulem, et secreto dicas illi, 'Hæc tibi domina per me mandat, "'O domine, quæ in capite ecclesiæ Pontiniaci monasterii "'tibi anxio femoralia reparavit.'"[1] Ad hanc ergo vocem capellanus mirifice stupefactus prorupit in laudem, et mox ad curiam præsulis festinavit. Quem ut vident sacerdotes et clerici, et eum pridie in curia confusum noverant, ei nequiter insultare cœperunt, nec eum ad præsulem intrare permittunt.

He prays to the blessed Virgin,

who sends a message to the archbishop by him.

He waits on the archbishop,

Post horam autem, quidam archidiaconus egressus, qui conscius erat bonitatis et innocentiæ capellani, flentem uberrime ad præsulem introduxit. Quem ut cognovit episcopus, leniter solatur, et dixit, "Patientem te oportet esse, carissime, et "obedire mandatis. Siquid deest tibi in necessariis vitæ, "libenter opinionis vestræ causa supplebo; hoc vero quod "flagitas, salva conscientia exaudire non possum." Tunc capellanus, præsule seorsum confidentius evocato, "Et tibi," ait, "illa mandat domina quæ tibi in Pontiniaco monasterio "in capite ecclesiæ femoralia reparavit, ut mihi gratiam "restituas celebrandi." Hoc dicto, præsul ad pedes procidit capellani, annuit votis ejus, et offert beneficia siqua vellet. At ille satis se habere respondens, patronæ suæ servire regreditur tanto devotius quanto gratius obligatus.

and delivers his message, with good results.

Cui etiam beata Virgo ingenium, quasi contra naturam, præstitit, quia supra modum durus ingenio fuit, ut officium sacerdotale sufficienter addisceret; sed tamen nunquam missam aliam quam de beata Virgine celebravit. His ita gestis, non multis diebus post beatus Thomas pro ecclesia Dei martyrio coronatus est. Secretum autem miraculi quod narravi mansit in-

[1] St. Vincent Ferrer's version of the message is: "Dicas quod amore "illius quæsivit [quæ suit?] cili- "cium quod in nocte deposuit, et "inveniet in eo adhuc unum filum "serici; et dabit tibi licentiam cele- "brandi." (Sermones de Sanctis, p. 62, ed. Antwerp, 1573.) The same circumstance is in Herm. Corner, ap. Eccard. ii. 746.

cognitum usque ad supradicti obitum capellani. Non diu autem post, annis ferme tribus postquam corpus sancti Thomæ elevatum est, mihi a fide dignissimis revelatum est qui conscripsi.

[The same story is told in various forms by Cæsarius of Heisterbach (vii. 4), by Vincent of Beauvais (Spec. Hist., vii.), but without naming St. Thomas as the bishop, by Vincent Ferrer (see p. 294, note [1]), by St. Antoninus of Florence (Opus Chronicum, t. ii. 707, ed Ludg., 1578), and by Herman Corner (ap. Eccard. Corpus Hist., ii. 746).]

IX.

From a MS. in the Library of Canterbury Cathedral, C. 1303 (A.D. 1445.)

Universis sanctæ matris ecclesiæ filiis ad quos præsentes litteræ pervenerint, Johannes permissione Divina Prior ecclesiæ Christi Cant', et ejusdem loci Capitulum, salutem, et in sanctorum meritis semper in Domino gloriari.

Cum quilibet Christicola Divinæ majestatis cultor de mirifica Dei potentia gloriari tenetur, apostolica sententia sic proclamante, "Qui gloriatur, in Domino glorietur," in Divinæ majestatis laude gloriari undique ore et mente profundimur, cum in sanctis suis semper est Deus operator mirabilis, et in miraculis semper choruscat gloriosus. Unde cum nuper in sancta nostra Cant' ecclesia, totius Angliæ metropoli, grande et nimis stupendum in sancto Dei martyre Cant' per Divinitatis potentiam experimur miraculum, gloriari opus, cum totus in orbe terrarum mundus exsultare nobiscum non cessat, in laudem ejus qui cuncta orbis climata cœlestibus donis promovet et exaltat.

A cripple from Aberdeen cured at the shrine of St. Thomas.

Nam cum Alexander Stephani filius, de Abyrden in Scotia oppido natus, xxiiij^or^. annis ab ortu ejusdem pedibus contractis et vermibus perhorridis, cautibus videlicet in eisdem latentibus, miserrime laborabat, post votum emissum in loco peregrino beatæ Dei Virginis Mariæ de Segut (?) vocato per grandia laborum vehicula cum cæterorum impotentium instrumentis super genua debilia ad feretrum sancti martyris Thomæ iter deflectens oculis patentibus hominum illuc gloriosus Dei athleta horribilibus cautibus prius evulsis bases et plantas secundo die mensis Maii prox. ante datum præsentium restituit, et continuo posterius per triduum eundem Alexandrum divina opitulante clementia terram leviter calcando hinc inde cum gaudio solvit, ac firmum et sanum abire permisit.

He completes his vow by going to Wilsnack, and returns to Canterbury,

Hujus rei gestum verissime cernimus plenissime comprobatum cum dictus Alexander ad sanguinem sanctum de Wylsnake peregre deinceps cum Dei gratia in voti sui supplementum prius emissi adivit, et demum ad feretrum sancti martyris Thomæ deinde cum illius martyris gratia prospere et pedester revenit. Nos igitur gloriosi martyris Thomæ gloriam sub ignorantiæ tenebris latitare nolentes, sed super fidei candelabrum ponendo volentes omnino cunctis Christi fidelibus eandem clarescere in divinæ majestatis laudem, ea quæ de jure ad præstitionem requiruntur miraculi sub sacramento dicti Alexandri legitime pridem peracto, necnon aliorum fide dignorum testimonio, Alexandri Arat generosi, Roberti filii David, et Johannis Thomæ filii, de oppido prædicto in Scotia subito quasi Divina providente clementia et dignis eidem jubilare præconiis, qui in meritis sancti martyris Thomæ Cantuariensis ecclesiam suam unitam sibi sponsam variis choruscantibus miraculis in confusionem hæresum et errorum mirifice decoravit. Datum Cant' in Cap'lo nostro xxvij°. die mensis Julii, anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto. In cujus rei testimonium sigillum nostrum commune præsentibus est appensum.

where two of his townsmen confirm his story.

X.

From Hermanni Corneri (*clar.* 1430) *Chronicon* (Eccard. *Corpus Historicum Medii Ævi*, Lips. 1723, vol. ii. 745–7).

The archbishop brings to life a son of the French king, who had fallen into a cauldron.

Cum autem in curia regis Lodowici esset in Francia, et ab eo bene tractaretur, contigit regem semel solennes hospites (habere).[1] Quibus cum prandium pararetur, accidit filium regis parvulum coquinam ingredi, et casu in vas quoddam jure carnium elixarum plenum prolabi, et subito suffocari. Quod familia videns, lugubres illos rumores ad reginam detulit. Mater vero multum turbata factum hoc lamentabile occultavit, ne convivæ solennes turbarentur, et hospitum regalium adventus luctu et mœrore dissolveretur. Qui quidem casus mœstitia et dolore plenus virum sanctum non latuit, sed in spiritu ipsum intelligens mox orationes suas devotas silenter ad Dominum Deum fudit, pro suscitatione illius pueri obnixe deprecans. Qua oratione facta, cum principes omnes invitati læti sedissent, facto manu silentio, archiepiscopus dixit regi, "Jubeat magnificentia vestra ferculum, quod in cubiculum "regium collocastis, inter convivas hos afferri, ut Deus omni- "potens pro suis beneficiis glorificetur, et gaudium hoc car-

[1] Sic Eccard.

" nale spirituali jocunditate geminetur. Novi enim ego quid " actum sit de filio regis unico." Consternantur hoc verbo archiepiscopi animi convivantium; stupet rex; et regina quasi viribus destituta inter manus nobilium labitur. Tunc rex, prosiliens de mensa, ad cubiculum festinavit, et ostio reserato invenit juvenem in lecto regio ludentem. Quod cum matri intimaretur, resumpto spiritu de terra surrexit, et omnibus seriem facti recitans eos valde lætificavit. Gloria igitur Deo immensa canitur, et meritis sancti antistitis, qui suis orationibus puerum vitæ restituit pristinæ et incolumitati.

Another miracle at the French court.

Legitur etiam de eo, quod cum una dierum sederet in mensa regis et comederet, et regina videret extremitates manicarum præsulis esse ligamento quodam constrictas, quasi aliquid in eis haberet, quod elabi non deberet, dixit ad ipsum, " Pater sancte, quid cari habetis in manicis vestris sic con- " strictis et ligatis?" Fecerat enim hoc archiepiscopus, ne forte vermes in cilicio geniti ex humorum corruptione foras caderent, et pudorem sibi facerent. Respondit autem vir sanctus, nesciens pro pudore quid diceret, " Domina regina, " habeo in eis reconditas margaritas." At illa, " Quæsumus, " ostendatis ea nobis." Cumque episcopus se excusaret, quod protunc hoc facere non posset, quia eas perdere formidaret, illa more fœmineo negatum postulans fortiter institit ut saltem aliquas ex eis videre mereretur. Audiens autem sanctus præsul instantiam mulieris importunam, confisus in Deo intra se parum oravit, et sumpta fiducia in virtute Dei manicas reseravit, et nobilissimas margaritas, prout dixit, inde excussit. Quas cum regina vidisset, et eas sibi retinere posse obnixe rogaret, vir Dei eis nullo modo carere posse pro præsenti affirmavit, et eas recolligens in manicas reposuit; et sic in pristinam materiam sunt redactæ.

His devotion in youth to the blessed Virgin, from whom by prayer he obtains a new-year's gift.

Legitur insuper unum aliud notabile de eodem sancto viro. Cum itaque S. Thomas scholaris juvenis adhuc exsistens scholas cum pueris aliis frequentaret, habuit devotionem magnam ad B. Virginem. Unde quotidie spirituales orationes ad ipsam fecit, et castitatem Deo et sibi conservare perpetuam devovit, ac ipsam in suam dilectam et amicam spiritualem prælegit, frequenter suis patrociniis se recommendans. Cum autem festum Circumcisionis Domini adesset, in quo novus incipere consuevit annus, et sodales sui quasi omnes gloriarentur de jocalibus pro novo anno a suis dilectis eis oblatis, ipse apud se cogitans turbatus est in animo suo, quod nihil talium de sua amica recepisset, de quo etiam apparere posset quod et ipse prædilectam haberet. Mane ergo facto, sanctus puer coram imagine beatæ Virginis positus in lacrymas resolutus est, et orans dilectam suam ait: " Carissima Virgo Maria, cœlorum

" Regina, ego te prælegi in sponsam et amicam meam ultra
" omnes mortales virgines et præ omnibus solam. Ego tibi vir-
" ginitatem meam obtuli, quam propter te nunquam violabo.
" Rogo ergo te, digneris et mihi servo tuo aliquid elargiri, quod
" ob tui amorem custodire valeam, et meis sociis ostendere
" queam, ut et ipsi videant quod etiam et ego ab amica mea
" sim exeniatus in novo anno." Mirum in modum ! Oratione juvenis vix completa, imago beatissimæ Virginis in altari manum suam extendit, et scholari illa parvam pyxidem porrexit, dicens, " Hoc clenodium in pyxide hac reclusum pro
" amore meo conserva, et eo utere, cum sacerdos fueris effec-
" tus." Quod juvenis accipiens cum gratiarum actione devota, et veniens domum, pyxidem aperuit, et invenit præparamentum operosissime et subtilissime claboratum, in nullo deficiens. Quo recepto gavisus est valde, et clenodium ipsum ad firmam posuit custodiam.

He receives a revelation of his end.

Huic sancto viro in persecutione actuali exsistenti et in Francia exsulanti divinitus revelatum fuit quod ad ecclesiam suam reversurus esset cum gloria, et demum palmam martyrii ibidem percepturus . . . .

A vision, seen before his death, shows him raised to the glory of the apostles. See above, p. 32.

Ante ipsius autem martyrium juvenis quidam moritur, cujus anima usque ad summum sanctorum ordinem deducitur, ubi inter apostolos quandam sedem vidit. Percunctanti autem, cujus esset illa sedes, angelus respondit, quod cuidam sacerdoti magno Anglorum a Domino reservaretur.

[Here follows a version of the story which has been given above (p. 292) from Thomas of Cantimpré; after which is an account of the murder.]

Angels sing mass for him as a martyr.

Dum autem clerici et monachi in ejus exsequiis *Requiem æternam*[1] inciperent, chori angelorum astantes missam martyris inceperunt, concinentes *Lætabitur justus*;[2] et tunc clerici officium hoc prosecuti sunt. . . . .

A precious stone from the French king's ring attaches itself to the saint's tomb.

Hujus sancti martyris tumba pretiosa nimis exstitit, de puro auro fabricata, et diversis lapidibus pretiosis ornata, inter quos unus lapis insignis habetur, qui miraculose de annulo Lodowici regis Francorum, cum ipsum causa devotionis visitaret, prosiliit, et tumbæ se infixit, quem vir aureus[3] in dextra parte thecæ virgula aurea ostendit.

[1] Maskell, Monum. Ritual. i. 127.
[2] Psalm lxiii. 11.
[3] *virgarius* ?

VITA SANCTI THOMÆ

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI ET MARTYRIS,

AUCTORIBUS

JOANNE SARESBERIENSI ET ALANO ABBATE TEWKESBERIENSI.[1]

Incipit Prologus in actus et exitum beati martyris Thomæ.[2]

Preface by Alan to the Life by John of Salisbury and to the Correspondence.

Honor et gloria beati martyris Thomæ per se satis elucescit ubique terrarum, cujus splendor orbem illuminans quatuor mundi climata in ipsius excitat devotionem. Ad ipsius memoriam undique concurritur. Sexus, ætas, conditio omnis se devovet ad ejus obsequium. Fama pervolans in id ipsum attrahit barbaras etiam nationes, quibus sitibunde quærentibus viri vitam et conversationem, martyrii insuper causam et occasionem, satisfacere possunt quæ scripsit super hoc vir vitæ venerabilis et eximiæ virtutis, ipsius martyris clericus et exsilii comes, tribulationis quoque per omnia particeps, postea vero Carnotensis episcopus,

[1] MSS. used:—
(1.) British Museum, Additional MSS. 11506.
(2.) British Museum, Additional MSS. 10050.
(3.) British Museum, Cotton., Claudius, B. ii.
(4.) British Museum, Harleian, 2802.
(P.) National Library, Paris, in the same volume with Benedict of Peterborough (see the Preface to this volume).

[2] This prologue is wanting in MSS. 2 and 3.

Joannes Saresberiensis, qui Christi athletam et ipsius agonem breviter et succincte depinxit. Verum quia id operis rem ipsam pertingens rei formam non explicat per omnem modum, placuit et oportuit illi scripto epistolas succedere, in quibus continetur series et ordo universorum, ut qui desiderat et ad id sufficit, totum habeat, si quis vitam viri, modum exsilii, causæ processum, vel ipsius rei requirit exitum. Epistolæ vero vario et disperso[1] per schedulas collectæ corpus rediguntur in unum, sicut pro modo suo fieri potuit, singulæ locum suum retinentes et ordinem. Si tamen generales, quæ minus ipsum exprimunt negotium, quædam videantur aliter positæ, quoad rei seriem non multum attinet. Sane si quis exquisitas et discussas plenius ipsas epistolas diligentiori manu poterit reformare in melius, non erit qui invideat. Distinctæ sunt vero per partes secundum progressum negotii. Quarum prima pars continet ab initio exsilii usque ad adventum Willelmi et Ottonis cardinalium. Quid, quando, ubi, vel per quos actum fuerit, per ipsas epistolas clarius innotescet. Secunda pars ab illis cardinalibus usque ad Gratianum et Vivianum. A quibus tertia pars usque ad Simonem priorem de Valle-Dei et Bernardum de Corilo.[2] Ab illis etiam quarta pars usque ad Rotrodum Rothomagensem archiepiscopum et Bernardum Nivernensem episcopum: demum etiam Willelmum Senonensem, nunc Remensem, archiepiscopum. Quinta continet concordiam et passionem, ipsius martyris canonizationem et ecclesiæ Christi reconciliationem.

Arrangement of the letters in Alan's collection.

In quibus sedulus lector et devotus viri Dei imaginem inveniet plenius depictam. Insuper operum ejus vestigia si libet perscrutari, ibi inveniet digito Dei fabricatam armorum copiam. Ibi poterunt sacer-

[1] *diverso*, l.

[2] "Atqui in hoc erratum; quippe "legatio Simonis et Bernardi præ- "cessit tempore eam quæ Gratiano "et Viviano commissa fuit." Brial, in Recueil des Hist. xvi. 209.

dotalis dignitas et auctoritas episcopalis in suæ militiæ speculo sese recognoscere, ut obsequium reddant Cæsari debitum, et Deo honorem. Nec opus erit amplius longius evagari, ut quærat quis, quomodo ecclesiæ libertas debeat defensari. Per epistolas ipsius martyris iter recenseat, et statim occurret quid qualiter fuerit agendum. Joannis itaque opus primo perlegatur, per quod iter aperietur ad cætera quæ sequuntur.

Incipit Prologus magistri Johannis Saresberiensis in Vitam sancti Thomæ martyris.

John of Salisbury's prologue.

Sacrosanctam ecclesiam jugiter impugnat hostis antiquus, sed qui ipsam proprio cruore redemit Dei Filius eam sanguine membrorum suorum in veram asserit et provehit libertatem; in quibus præminent[1] gloriosus apostolorum chorus et sanctorum martyrum purpuratus exercitus, quorum doctrina compacti, quorum exemplo roborati, quorum sanguine velut cæmento et quasi glutino quodam consolidati sunt vivi lapides in ædificio corporis Christi, ut proficiens ecclesia dilatetur et crescat numero fidelium et virtute in templum sanctum in Domino. Sed cum omnes martyres prærogativam habeant gloriæ[2] sempiternæ, titulus tamen illorum illustrior est cæteris, et corona clarius radiat,[3] qui duplici honore digni doctorum funguntur officio, forma gregis ex animo facti, et tempore necessitatis ponentes animam pro ovibus suis. Sicut enim stella a stella differt in claritate, sic in resurrectione sanctorum singuli in ordine suo justi fulgebunt ut sidera; et qui ad vitam erudiunt multos, erunt ut firmamenti splendor in perpetuas æternitates. Quibus jure et merito sanctus Cantuariorum archiepiscopus Thomas associandus[4] est, ut qui exstitit socius

[1] *præminet*, 2, 4.
[2] *vitæ*, 2.
[3] *rutilat*, 2.
[4] *associatus*, 4.

pro Christo tribulationis et patientiæ, sit eis in Ipso cohæres consolationis et gloriæ. Cujus ut merita clarius elucescant, summam conversationis ejus succinctus et admodum brevis sermo percurrat. Nam gestorum ejus seriem nosse si cui forte in voto est, a magnis, quæ ab illo et[1] de illo scripta sunt, voluminibus erit mutuanda, ut constet ad commendationem gratiæ Dei, quæ ubi vult spirat, quam brevi intervallo variarum occupationum expleverit tempora multa. Indicant hoc epistolæ ejus, et scripta aliorum, fide plena et digna relatu, quæ tam præsentes quam posteros, si diligenter inspiciantur, ad virtutem poterunt animare.

Explicit Prologus. Incipit Vita et Passio S. Thomæ martyris.

Early years of Thomas.

(1.) Prædictus igitur beatissimus Thomas, Londoniensis urbis indigena, parentum mediocrium proles illustris, a primis adolescentiæ annis gratia multiplici ditatus est. Erat enim statura procerus, decorus forma, ingenio perspicax, dulcis et jocundus eloquio, et venustate morum pro ætate amabilis, tantoque rationis vigebat acumine ut prudenter inauditas et difficiles solveret quæstiones; adeoque[2] felici gaudebat memoria ut quæ[3] semel in sententiis aut verbis didicerat, fere quotiens volebat, posset sine difficultate proferre. Quod multi litteratiores assequi non valentes, tantam mentis alacritatem, præsertim in homine variis occupationibus dedito, miraculis ascribebant. Sic enim nutrix gratia futurum prosequebatur antistitem, ut ei in collationibus aut cursu sermonis, ut dici solet, ad manum necessaria ministraret.

(2.) Ab ineunte autem ætate, sicut referre solitus est,[4] a matre[5] didicit timorem Domini, et beatam

[1] *vel*, 2, 4.
[2] *que*, om. 2, 3.
[3] *quod*, 2, 3
[4] *erat*, 2.
[5] *amare* (for *a matre*), 2.

virginem, tanquam ducem viarum suarum et vitæ patronam, dulcius invocare, et in illam post Christum totam jactare fiduciam. Publice mendicantibus pleno compatiebatur affectu, et eo subveniebat effectu, ut cum beato Job dicere posset, "Ab initio mihi coaluit mise- " ratio, et pietas de utero matris egressa est mecum."

Job. xxxi. 18, slightly altered from Vulg.

(3.) Liberalium vero disciplinarum scholas egrediens ad curiarum se transtulit occupationes, et in seriis earum et nugis, prout ferebat spiritus, cito prævaluit: et sic commilitones et cœtaneos suos facile antecessit. Licet autem studiis, prout ætatis urgebant stimuli, juvenilibus ageretur, vigebant tamen in eo fidei zelus et magnificentia animi. Erat tamen supra modum captator auræ popularis, et quod de beato Brictio Turonensi legitur, de ipso non dubitaverim affirmandum,[1] quod etsi superbus esset et vanus, et interdum faciem prætenderet insipienter amantium et verba proferret, admirandus tamen et imitandus erat in corporis castitate.

He leads a gay life, but without becoming dissolute.

Cf. Will. Cant., vol. i. pp. 5, 6.

(4.) Cum vero in curiis procerum plurima contra honestatem cleri geri conspiceret, et convictum eorum proposito, cui addictus erat, perniciosius adversari, instinctu potius gratiæ et ducatu quam consilio amicorum aut interventu, se ad patrem piæ recordationis Theobaldum Cantuariensem archiepiscopum contulit, et promerente industria in brevi inventus est dignus ut familiarissimis ejus inter paucissimos ascriberetur.[3] Quot autem et quantos labores ibi pro ecclesia Dei tulerit, quotiens pro[4] expediendis necessitatibus ecclesiasticis[5] apostolorum limina visitaverit, quam felici exitu, quæ sibi injuncta fuerant, expedierit, nequaquam dictu facile est, præsertim compendiario[6] non singula

He enters the service of archbishop Theobald.

[1] *affirmare non dubitarem*, 2.
[2] *aliorum*, 2.
[3] *familiarissimus . . . haberetur*, B.
[4] *in*, B.
[5] *ecclesiasticis*, om. 1, 2, 3.
[6] *compendiario more*, 4.

exprimenti,[1] sed colligenti summam rerum et causam martyrii ejus exponere gestienti.

He studies civil and canon law,

(5.) Ut vero in causis perorandis et decidendis et populis instruendis facultas a Deo prædestinato[2] pararetur antistiti, juri civili et sacris canonibus operam dedit, et quo per experientiam rerum facilius dispensationis ecclesiasticæ usum consequeretur, a præfato archiepiscopo sanctæ Cantuariensis ecclesiæ, a cujus uberibus coaluerat, archidiaconus institutus est.[3]

and is made archdeacon.

Archbishop Theobald gets him appointed chancellor to the king.

(6.) Post modici temporis intervallum, cum dux Normanniæ et Aquitaniæ Henricus, Gaufridi comitis Andegavensis et Matildis imperatricis filius, regi Stephano in regnum Angliæ successisset, elaboratum est ab antedicto archiepiscopo ut archidiaconus suus regni cancellarius efficeretur. Erat enim ei suspecta adolescentia regis, et juvenum et pravorum hominum, quorum consiliis agi videbatur, insipientiam et malitiam formidabat;[4] et ne instinctu eorum insolentius ageret jure victoris, qui sibi videbatur, etsi aliter esset, populum subegisse, cancellarium[5] procurabat in curia ordinari, cujus ope et opera novi regis, ne sæviret in ecclesiam, impetum cohiberet, et consilii sui temperaret malitiam, et reprimeret audaciam officialium, qui sub obtentu publicæ potestatis et prætextu juris tam ecclesiæ quam provincialium facultates diripere conspiraverant.

Cf. W. Cant., vol. i. p. 5.

His vexations at court.

(7.) In primis autem cancellariæ suæ auspiciis tot et tantas variarum necessitatum difficultates sustinuit, tot laboribus attritus est,[6] tot afflictionibus fere oppressus, tot insidiis appetitus, tot laqueis in aula expositus a malitia inhabitantium in ea, ut eum, sicut

[1] *exponenti*, 2.
[2] *prædestinata*, 2.
[3] *ut . . promoveretur*, omitted, 1, 2.
[4] *agi regem in insipientiam et malitiam formidabat*, 2.
[5] *qui sibi hoc esse videbatur, et timens ne populum male tractaret, cancellarium eum*, 4.
[6] *pene*, 2.

archiepiscopo suo et amicis sub lacrymarum testimonio referre solitus erat, sæpe in dies singulos tæderet vivere, et post vitæ æternæ desiderium super omnia optaret ut absque infamiæ nota posset a curiæ nexibus explicari. Licet enim ei mundus in omnibus lenociniis suis adulari et applaudere videretur, nec conditionis nec oneris sui immemor erat, qui quotidie hinc pro domini sui regis salute et honore, inde pro necessitate ecclesiæ et provincialium, tam contra regem ipsum quam contra inimicos ejus contendere cogebatur et variis artibus varios eludere dolos. Sed hoc præcipue perurgebat, quod indesinenter oportebat eum pugnare ad bestias curiæ, et velut cum Protheo, ut dici solet, negotium gerere, et quasi in palæstra exercitari. Nam fere ad omnem auram, nisi eum gratia et industria conservarent, ruina et præcipitium imminebant.[1] Cf. W. Cant. p. 5.

(8.) Fungens autem cancellarii officio in palatio regis, tantam in oculis ipsius invenit gratiam, ut eum post decessum prædicti Cantuariensis archiepiscopi primæ Britanniarum sedi præfici procuraret, quo totam facilius ecclesiam regeret Anglicanam. In multis enim expertus magnanimitatem ipsius et fidem, tanto quoque fastigio bene sufficientem[2] credidit, et ad suas utilitates facile inclinandum, et ad nutum ipsius in negotiis ecclesiasticis et sæcularibus universa gesturum: si vero dies suos mors immatura præcideret, hæredibus suis tutorem fidelissimum providebat. Vir autem experientissimus, et bene solitus plusquam facile dici posset futura metiri, tantæ curæ periculum satis acute ponderavit, utpote qui longo usu didicerat quid sedes illa haberet oneris, quid honoris. Noverat etiam mores regis et officialium ejus improbitatem et pertinaciam, et in curia illa quam efficax esset malitia delatorum. Ex quibus veracissime colligebat quod, si The king resolves to promote him to the see of Canterbury. Thomas hesitates

[1] *imminebat*, 1.

[2] *eum* inserted, 2.

oblatum subiret officium, Dei gratiam amissurus esset aut regis. Non enim Deo adhærere poterat regiis motibus obsequens, aut regem non habere inimicum, ei sanctorum præferens leges.

His scruples are overcome by the legate Henry of Pisa.

(9.) Itaque aliquandiu regi et aliis eum promoveri[1] volentibus reluctatus est: sed electio divina tantum prævaluit, ut suadente et inducente et instanter urgente venerabili viro Heinrico Pisano, presbytero cardinali, et apostolicæ sedis legato, desiderio regis acquiesceret et consiliis amicorum. Maluit enim periclitari apud regem, quam desolationem ecclesiæ, quæ multis subjacebat periculis, ulterius prorogari[2]: firmiter in animo suo statuens, aut eam de tantæ servitutis miseria liberare, aut ad imitationem Christi animam ponere pro ovibus suis. Potestas enim publica, ecclesiæ privilegium auferens, causas indifferenter sicut mundanas, sic ecclesiasticas, ad suum revocabat examen: et conculcabatur ut populus, sic et sacerdos.

His election.

(10.) Ergo quem Deus sibi præelegerat antistitem futurum et martyrem, licet quidam æmulorum in primis promotionem ejus, contra divinæ dispositionis consilium, impedire conati sint, unanimiter ab omnibus electus est.

He changes his manner of life.

(11.) Consecratus autem statim veterem exuit hominem, cilicium et monachum induit, carnem crucifigens cum vitiis et concupiscentiis suis. Recolens etiam quoniam susceperat doctoris et pastoris officium, prædicationis munus implebat, quicquid temporis subtrahere poterat urgentioribus[3] negotiis, orationi et lectioni fere[4] semper impendens. Solitarius agens usque in

His devotion, charity, &c.

miraculum lacrymis suffundebatur, et sic in altaris versabatur officio ac si præsentialiter in carne geri cerneret Dominicam passionem. Reverentissime divina sacramenta tractabat, ut intuentium fidem et mores

---

[1] *promovere*, 2, 4.
[2] *inspicere*, 4.
[3] *urgentibus*, 2.
[4] *fere*, om. 2.

ipsa contrectatio informaret. Manus suas excutiebat ab omni munere, et a domo sua sordes avaritiæ prorsus eliminabat. Erat quoque providus in consiliis, et in ventilatione causarum diligens et modestus auditor, in interrogationibus subtilis, in responsionibus promptus, justus in judiciis, et personarum prorsus acceptione diducta, juris per omnia rectissimus exsecutor. Sub honestate vestium Christi militem, ne merita vana gloria minueret, studiosius occultabat, ut juxta sapientis edictum frons ejus conveniret populo, cum intus essent fere omnia dissimilia. Nec in palatium ad mensam ingrediebatur, nisi pauperibus præinductis, et ad hoc ditius et refectius[1] nobilitari mensam voluit, ut ex reliquiis plenius et gratius consolaretur egenos. Ostiatim mendicantium nullus ab ejus januis vacuus rediit. Lares ægrorum et debilium per suos diligentius scrutabatur, et beneficiis visitabat, quamplurimos eorum quotidiano victu vestituque sustentans. Cum enim piæ memoriæ Theobaldus decessor ipsius statutas decessorum suorum eleemosynas duplicare consueverit, hic religiosa æmulatione etiam duplum ejus censuit duplicandum. Ad hujus pii operis observantiam, omnium quæ ex quocunque titulo percipiebat decimas consecravit. In secretiori cellula tredecim pauperum pedes curvatis genibus quotidie abluebat in memoriam Christi, singulis eorum post plenam refectionem victualium quatuor argenteos largiens. Quod si forte aliquando, raro tamen, in propria persona gerere prohibebatur, hoc diligentissime per vicarium faciebat impleri. Religiosos viros tanta reverentia excipiebat, ut credi posset se in eis divinam præsentiam aut angelos venerari. In exercenda hospitalitate et aliis liberalitatis operibus sic pollebat, ut quicquid erat in facultatibus ejus, commune patrimonium omnium bonorum[1]

[1] *refertius*, 2. | [2] *bonorum*, om. 1, 3.

credi posset. Et quamvis domus ejus pro more gentis utensilibus pretiosis et gerendorum variis instrumentis nobilitaretur, divitias tamen et opes et omnem mundi supellectilem pro Christo contemnebat ut stercora; transitoriis potius utens ad expediendas necessitates, quam fruens ad explendas concupiscentiæ voluptates. In cibis et potibus temperantiæ medium tenuit, ne prorsus abstinens argueretur superstitionis, aut immodice sumens crapula gravaretur. Notam enim criminosi et hypocritæ fere pariter vitans, id optimum jejunii genus arbitratus est, sobrietatis tenere mensuram. Et quidem in veste pretiosa spiritu pauper, in facie læta corde contritus, in mensa lauta penuriam eligens, nonnunquam ventre magis vacuus quam refectus, sæpius magis refocillatus quam plenus; semper enim sobrius permanens, se cohabitantibus conformabat, apostolum sequens, qui saluberrima dispensatione omnibus omnia factus est, ut lucrifaceret universos. Liberabat pauperem a potente, ut qui revera erat datus a Domino pauperum pater et mœrentium consolator. Arguebat libere quarumcunque vitia potestatum, sciens quia ubi Spiritus Domini, ibi consequenter est etiam libertas. Pensabat tamen vir discretus mores hominum quos arguebat aut monebat, ne sanctum daret canibus aut margaritas spargeret ante porcos. Et quia eum cœlestis docebat unctio, sive litteratis sive illitteratis colloqueretur,[1] mirum in modum eruditus et eloquens apparebat, et prædicatio ejus tam pondere sententiarum quam puritate verborum placens erat et efficax. Post epulas autem et somnum ubi necessitas poscebat exactum, denuo præter pensum horarum aut negotiis aut scripturis aut honestis [studiis et][2] colloquiis insistebat, otium summopere fugiens, ne viderent eum hostes, et deriderent sabbata ejus. Quod autem nocturno

[1] *colloquebatur*, 1, 3. | [2] *studiis et* inserted, 2.

somno sine gravi dispendio corporis deducere poterat, lacrymis et orationibus indulgebat, et meditationibus sanctis, castimoniam sectans in corpore, servans in corde pudicitiam, modestiam in sermone, in opere justitiam, ut quos erat eruditurus verbo, sanctitatis suæ potentius moveret exemplo. Hæreticos et schismaticos infatigabiliter expugnabat, et nunquam induci potuit, ut excommunicatis communicaret; et quisquis sanæ doctrinæ adversabatur, eum sibi hostem futurum in Christo non dubitabat. Justitiæ quoque zelo fervens, quod suum erat cuique servare nitebatur, personarum prorsus et munerum acceptione diducta.

Opposition raised against him as to the privileges of the clergy, &c.

(12.) Videns autem hostis antiquus tantum virum ecclesiæ Dei plurimum profuturum, invidit, et ne sperata pace terra diutius frueretur, multos et magnos elegit discordiæ incentores, per quos in corde regis et curialium odii seminarium sparsit. Orta siquidem his procurantibus quæstione super regni consuetudinibus et jure ecclesiastico, filios perditionis in perniciem sancti viri excitavit, qui subvertere moliebantur ecclesiæ libertatem. Sed cum omnes opprimerentur, Cantuariensis ecclesia ipsum magis angebat, cujus potestati, honori, et utilitati plurimum derogabatur, insurgentibus in eam primum Rogero Eboracensi archiepiscopo, deinde proceribus multis, et his qui fidelitate et beneficiis ecclesiæ tenebantur obnoxii, et ipso rege prohibente sæpius et pertinacius ne in subditos culpis exigentibus canonicam justitiam exerceret. Potestas enim laica in res et personas omnia pro libitu, ecclesiastico jure contempto, tacentibus aut murmurantibus episcopis potius quam resistentibus, usurpabat. Conatus est ergo rex archiepiscopum promissis et blanditiis ad suum inclinare consensum. Sed vir Dei, fundatus in petra et solidatus, nec blanditiis emolliri potuit, nec minis terreri ut a cultu justitiæ deviaret.

His conduct misrepresented.

(13.) Hanc itaque mutationem dexteræ excelsi maligna interpretatione conati sunt impii obfuscare, super-

stitioni ascribentes, quod vitam duceret[1] arctiorem. Zelum justitiæ crudelitatem mentiebantur; quod ecclesiæ procurabat utilitates, avaritiæ attribuebant, contemptum mundani favoris venationem gloriæ esse dicebant, curialis magnificentia fingebatur elatio; quod divinitus edoctam voluntatem sequebatur in plurimis, nota supercilii inurebatur; quod antecessorum metas in tuendo jure sæpe videbatur excedere, temeritatis arbitrabantur indicium. Nihil jam ab eo vel dici vel fieri poterat, quod non malitia infelicium hominum depravaret, adeo quidem, ut regi persuaderent, quod, si archiepiscopi potestas procederet, regia dignitas esset proculdubio[2] peritura; et nisi sibi et hæredibus suis prospiceret, is demum futurus esset rex, quem clerus eligeret,[3] et quamdiu placeret archiepiscopo, regnaturus.

Beginning of contest with the king.

(14.) Convenientibus autem episcopis et proceribus, ex mandato regis, ad expediendas regni necessitates, orta forte contentio est inter regem et ecclesiam, quæ protracta diutius, instigante diabolo, magis ac magis augebatur in dies. Et quia episcopi cum archiepiscopo suo unanimiter omnes in eo erant proposito, ut regi in his quæ Dei sunt devotissime parerent, nec aliquam facerent promissionem aut obligationem cum eo inirent, nisi quatenus possent salvo ordine suo, multimodis procuratum est ut inita ecclesiæ unitas scinderetur per quosdam pontifices qui fidei et religionis columnæ videbantur, ut aut cum iis perverteretur archiepiscopus, aut si solus staret, facile contereretur. Nitebantur plurimi supplantare virum Dei, sed hostes familiares perniciosissime perurgebant. Recolit vir invictæ constantiæ hominem cui Deus assistit non esse solum, et eo inspirante securus ascendit ex adverso opponens se murum solidissimum pro domo Israel, qui nec minis frangi poterat nec blanditiis

[1] *ducebat*, 1.
[2] *sine dubio*, 2.
[3] *elegerat*, 1.

emolliri. Maluit enim pauper pauperem sequi Christum, quam derelinquere legem Christi,[1] quo consolante adjutus[2] est pauperum compatientium brevi numero.

(15.) Cum vero post innumeras vexationes et injurias tandem apud Clarendonam regia voluntate episcopi et proceres convenissent, exegit rex instantius ut regni consuetudines, quas secundum assentationem[3] procerum avus suus observasse videbatur, publice recenserentur, et expresso et absoluto omnium episcoporum assensu firmarentur, nulla omnino conditione adjecta. Quod archiepiscopi et episcopi attendentes, quantum[4] licuit impedire aut saltem differre conati sunt, metientes periculum quod hinc inde inevitabiliter imminebat. Si enim vitiis pravitate inolitis consentirent, sequebatur sine dubio fidei salutisque discrimen; si vero adversarentur, pax ecclesiæ et incolumitas vitæ certis erat objecta periculis. Nec justa timendi causa deerat, cum secundum Salomonem, "Sicut fremitus leonis, ita et ira regis." Pondus autem belli in archiepiscopum versum est, sine cujus tanquam[5] capitis sui consilio nihil audebant episcopi, et ei ut acquiesceret consulere formidabant.[6] Is autem de quorundam episcoporum, quibus dispendium membrorum et salutis ab antiquo regis odio impendere videbatur, magis quam de propriis, licet plurima et gravissima imminerent, anxiabatur periculis, et tam pro instanti necessitate quam pro suasibilibus magnorum virorum religionis habitum proferentium verbis deceptus, petitionem regis verbo tenus fieri annuit. Et sic et ipse et episcopi quibus timebatur, licet cum dispendio causæ, corporis evasere periculum. Sed archiepiscopus in hac liberatione corporum ruinam metuens[7] animarum, seipsum austerioribus alimentis

Council of Clarendon.

The archbishop submits, and afterwards repents.

[1] *Dei*, 1.
[2] *adjunctus*, 1, 3.
[3] *assentationes*, 2.
[4] *quod tantum*, 1, 3.
[5] *sine* ins. after *tanquam*, 1, 3.
[6] *non audebant*, 2.
[7] *metiens*, 1, 2, 3.

et indumentis gravius cœpit affligere, et se ab officio suspendit altaris, donec per confessionem et dignos pœnitentiæ fructus a Romano pontifice absolutus meruit relaxari.

Council of Northampton.

(16.) Porro nec sic regis quievit indignatio, sed minis et terroribus ampliorem intentabat sævitiam, nisi consuetudines, quas contra ecclesiam nitebatur inducere, archiepiscoporum et episcoporum auctoritate firmarentur et scriptis. Cujus conatibus quia confessor Christi, futurus martyr, se opponere ausus est, multis interim appetitus damnis, contumeliis lacessitus et affectus injuriis, tandem Norhamtonam jure iniquo tractus, se, licet per iniquam sententiam, in quadam causa pecuniaria satis patienter sustinuit condemnari, et regi judicatum solvi sufficientissime cavit. Inde in eum, non ad hoc utique citatum, sub prætextu de commissis sibi tempore administratæ cancellariæ negotiis reddendæ rationis alias calumnias intorserunt, quibus contra jus et fas adeo vexatus est, ut eum oportuerit adversus episcopos, ne eum injusto judicio condemnarent, ut sic regi blandirentur, sedem apostolicam appellare, et ab eis sit itidem ad domini papæ audientiam appellatus.

He declines to abide a sentence, and withdraws.

(17.) Proceres tamen, licet adversus eos processerit appellatio, et sub anathemate prohibiti sint in patrem et judicem suum ferre sententiam, nihilominus tamen in eum, nec confessum nec convictum, sed privilegium ecclesiæ et suum duntaxat protestantem, et invocantem publici juris auxilium, præsumserunt, ad cumulum damnationis suæ, non tam dictare sententiam, quam concepti furoris insaniam vomere. Quam cum in publicum proferre vellent, vir sanctus crucem Christi, quam manu tenebat et quam jugiter circumferebat in corde et corpore suo, in altum erigens, a funesta discessit curia, succlamantibus impiis eum rapiendum ut proditorem, et merito suspendendum; et ut titulum Domini sui fidelis servus agnosceret, fere undique

audiebat, "Crucifige, crucifige eum!" Ipse autem transiens per medium illorum ibat.

(18.) Cum autem se in hospitium[1] recepisset, duo magni et fidelissimi proceres ad eum in ipso noctis conticinio accesserunt, vultu miserabiles et lacrymosi, tundentes pectora sua, et confitentes ac protestantes per tremendum judicium Dei, quod indubitanter sciebant viros magnos, et malefactis insignes, utpote multis pollutos facinoribus, in illius necem conspirasse, et se ad eum occidendum mutuis invicem astrinxisse juramentis. Ne ergo causa ecclesiæ, quæ nondum plene innotuerat, in morte ejus pateretur occasum, eadem nocte fugam aggressus est, et uno duntaxat fratre sibi[2] ferente solatium, diebus delitescens et noctibus iter peragens,[3] post diem decimum sextum ad portum Sandwici pervenit. Et cum potiores vectores non haberet ad manum, in fragili cymbula a duobus sacerdotibus trajectus est in Flandriam, paucis aliis navigium potius impedientibus quam aliquam solatii vel auxilii ferentibus opem.[4]

He crosses the sea to Flanders,

(19.) Actus ergo in exsilium Christi confessor, a domino papa Alexandro Senonis honorifice susceptus, et ab eo in monasterio Pontiniacensi commendatus est. Sed rex Anglorum episcopos et proceres suos ad Romanam ecclesiam[5] destinavit, multa promittens dummodo legati mitterentur, qui causam Cantuariensis archiepiscopi, quam instantissime remitti postulabat, omni appellatione remota definirent.[6] Videbatur enim quod cardinales flecti possent, et testium copia in omni causæ articulo facillime procurari. Sed, cum se in hac petitione redeuntibus nunciis didicisset fuisse repulsum, ecclesiam et omnia bona archiepiscopi et suorum præcepit confiscari; et, quod in nullius historiæ

and finds refuge at Pontigny. The king sends an unsuccessful embassy to the pope.

He banishes the archbishop's kindred and adherents.

[1] *hospitio*, 1, 2, 3.
[2] *sæpe*, 2.
[3] *peragrans*, 1.
[4] *paucis . . opem*, om. 2.
[5] *ad Romanam curiam in ecclesiam*, 2; (*ad Romanam curiam destinavit* is perhaps the true reading).
[6] *diffinirent*, 1, 2, 3.

Cf. W. Cant. p. 47.

scrie[1] legitur, totam cognationem ejus, et omnes qui eum familiaritate aut quovis titulo contingebant, proscriptos addixit exsilio sine delectu dignitatis aut ordinis, conditionis aut fortunæ, ætatis aut sexus. Nam et mulieres in puerperio decumbentes, et parvuli vagientes in cunis, in exsilium acti sunt. Processit ulterius furor immanis et piis auribus horrenda crudelitas. Cum enim catholica etiam pro hæreticis et schismaticis et perfidis Judæis oret ecclesia, prohibitum est ne quis eum vel orationum suffragiis adjuvaret. Ministri quoque publicæ potestatis omnes adultos jurare cogebant quod Pontiniacum contristandi archiepiscopi causa peterent. Ibi enim se vir sanctus diu jejuniis et orationibus maceravit, orans jugiter pro ecclesia, et[2] pro rege et regno Anglorum, donec eum inde rex per abbates Cistercienses, qui de terra sua ad capitulum generale convenerant, proturbare curavit. Sed antequam inde progrederetur, divina revelatione confortatus est, cœlitus sibi ostenso indicio, quod ad ecclesiam suam rediturus erat cum gloria, et inde per martyrii palmam migraturus ad Dominum. Et sicut beata virgo, cujus animam in Filii passione doloris gladius transverberavit, plusquam martyr legitur exstitisse, sic et Christi confessor, dum in se et suis multa, magna, et inaudita et longa supplicia pertulit, meritum et coronam martyrii gloriosius illustravit. Timens autem occasione sui viris sanctis imminere dispendium, sponte discessit, et ad Francorum Christianissimum regem Ludovicum se contulit, qui cum reverenter excipiens, donec pax reformaretur, humanissime necessaria ministravit. Sollicitavit etiam summum pontificem in virtute amoris et sub impensi protestatione obsequii, ne ulterius[3] dilationes frustratorias prorogaret, sicut regnum Francorum diligebat

The king procures his removal from Pontigny.

He is received by king Lewis of France.

[1] *in nulla historia*, 2.
[2] *et* inserted, 2.
[3] *in*, ins., 2.

et honorem apostolicæ sedis. Miseratus etiam Anglicanæ ecclesiæ desolationem Willelmus Senonensis venerandus antistes sedem apostolicam petiit, et a Romana ecclesia impetravit ut rex Anglorum omni appellatione cessante subjiceretur anathemati, et regnum interdicto, nisi pax Cantuariensi ecclesiæ redderetur.

The archbishop of York and others crown the king's son, in violation of the privileges of Canterbury.

(20.) Interim procurantibus his qui ecclesiæ pacem oderant, Rogerus Eboracensis archiepiscopus in provincia Cantuariensi, post prohibitionem domini papæ, contra dignitatem Cantuariensis ecclesiæ et antiquam consuetudinem, Henricum filium regis coronare præsumpsit, assistentibus sibi suffraganeis, nec protestantibus jus Dorobernensis ecclesiæ. Multiplicatis ergo injuriis, et perversis hominibus patientia Christi semper abutentibus magis ac magis, in regem et suos multiplex et certa et cita comminatio procedebat. Instabatque peremptorius dies, ut sententia ulterius differri non posset. Arctatus itaque rex severitate canonica tandem acquievit ut pax Anglicanæ ecclesiæ reformaretur. Regna itaque gavisa sunt, cunctis credentibus negotium potius[1] veraciter agi quam concipi simulate; sed quid ageretur a quibusdam rei exitus declaravit. Pontifex enim Christi, ex fide sua metiens alios, de contrahentibus secum meliora sperabat. Et licet multi dissuaderent ne redire præsumeret, nisi pax certius firmaretur, periculum tamen metuens animarum, ad ecclesiam suam, rege sibi præstante conductum, septimo exsilii anno reversus est, et a clero et populo receptus tanquam angelus Domini.

The king is forced to a reconciliation.

The archbishop returns to his see.

(21.) Cum vero dominus papa præfatam jam dicti Eboracensis et episcoporum qui ei adstiterant præsumptionem, sancto Thoma conquerente,[2] audisset, tam Eboracensem archiepiscopum quam faventes ei episcopos ab episcopali suspendit officio, et Gillebertum

The archbishop of York and other prelates are censured.

[1] *potius*, om. 2.

[2] *conquirente*, 1.

Londoniensem et Jocelinum Saresberiensem in sententiam anathematis revocavit. Quæ severitas, in sancti Thomæ ingressu publicata, regem amplius exacerbavit, et linguas toxicatas detrahentium efficaciores reddidit ad nocendum. Iterum ergo damnis, iterum atrocioribus injuriis supra modum et numerum athleta Christi affectus est, et edicto publico prohibitus ecclesiæ suæ septa exire. Quisquis ei vel alicui suorum faciem hilarem prætendebat, hostis publicus censebatur. Sed hæc omnia vir Dei in[1] multa patientia sufferebat, malens non modo rerum sed et[2] salutis subire jacturam, quam justitiam Dei et ecclesiæ libertatem absque subventione, vel saltem reclamatione, periclitari. Pace sanctorum omnium dixerim : si tantum Deo quisque immolat, quantum pro ipsius amore relinquit, non facile invenitur, qui Thomam antecedat. Nam pro Christo sua et suos contempsit, contempsit mundum, contempsit et seipsum.

Considerations on the death of Thomas.

(22.) Et[3] quia stilus ad confessoris properat passionem, cujus auctores[4] et causa ex multis et magnis patent indiciis, in ea mihi non censui diutius[5] immorandum ; præsertim cum jam fere per orbem Latinum ex relatione plurimorum sit nota et vulgata materia. Hoc tamen in tanto divinæ dispensationis munere silendum esse non credidi, quod ad Dei et martyris sui gloriam universi mirantur, quia sic omnes circumstantiæ concurrerunt in agone pontificis, ut patientis titulum perpetuo illustrarent, et persequentium revelarent impietatem, et nomen sempiterno macularent opprobrio. Si enim personas hinc inde intueri et metiri placuerit, occurrit hinc religiosus archiepiscopus, Britanniarum primas, sedis apostolicæ legatus, judex incorruptissimus, utpote nec acceptor personarum nec

[1] *in*, om. 2.

[2] *verum etiam* for *sed et*, 2.

[3] From this point compare Joh. Saresb. Ep. 304, ed. Giles.

[4] *actores*, 2.

[5] *diutius*, om. 2.

munerum, assertor ecclesiasticæ libertatis, et quasi turris erecta in Jerusalem contra faciem Damasci, malleus impiorum, sed pauperum et mœrentium consolator. Viderit[1] qui voluerit quis e regione procedat. Et si causa martyrem facit, quod nulli rectum sapienti venit in dubium, quid justius, quid sanctius causa ejus? qui opes et omnem mundi gloriam, qui amicorum et totius cognationis affectionem, pro Christi amore contemnens, exsilium subiit, se et suos omnes exposuit periculis et paupertati; qui pro lege Dei sui tuenda et evacuandis abusionibus veterum tyrannorum certavit usque ad mortem, nec in aliqua obligatione, postquam semel lapsus est, captus insidiantium dolo, induci potuit ut aliquid eorum quæ exigebantur ab ipso promitteret, quin in omnibus adjiceret honorem Dei et honestatem ecclesiæ salvam fore. Nec ad modicum et quasi ad horam credens et in articulo tentationis recedens adversa perpessus est; sed exsilium et acerbam proscriptionem in annum septimum protelavit, tanta quidem virtute constantiæ regia via incedens, et Christi et apostolorum sequens vestigia, ut invictus ejus animus nec fortunæ sævientis impetu frangi posset, nec blanditiis emolliri. Sed et ubi sit immolatus advertite. Certe in ecclesia quæ caput regni est et aliarum omnium mater in Christo, coram altari, inter consacerdotes et manus religiosorum, quos armatorum carnificum tumultus fecerat ad stupendum et miserabile spectaculum concurrere.[2] Qui ergo seipsum a multo tempore exhibuerat hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, qui carnem suam in orationibus et vigiliis, jejuniis et asperioris cilicii usu, cum vitiis et concupiscentiis crucifixerat, qui dorsum, (quod soli[3] familiares ejus noverant,) tanquam Christi puerulus exponere consueverat ad flagella, qui Christi

[1] *Viderit* to end of the paragraph (*proprium*), om. 2.

[2] *convenire*, 1, 3.

[3] *sancti*, 1.

corpus et sanguinem solitus erat offerre in altari, coram altari prostratus effusum manibus impiorum obtulit proprium.

Parallel with the Saviour.

(23.) Nec licuit ministris Sathanæ in immolatione discipuli et servi quod præambulis eorum [1] in crucifixione Magistri et Domini. Christus enim, ne civitas fœdaretur, ne pollueretur sabbatum, judicio licet iniquo prædamnatus, qualemqualem [2] allegandi pro se acceperat facultatem, et ab urbe eductus extra portam crucifixus est, ministerio utique gentilium, qui Deum non noverant, et auctoritate publicæ potestatis, his reum [3] deferentibus quorum legem visus est impugnare, discipulo, filio perditionis, proditionis [4] perfidiam procurante. At iste non modo in urbe, sed intra ecclesiam; non tempore profano, sed die quem nativitatis Dominicæ solennitas consecrabat. Et omni jure decuit ut natalis ejus, qui innocenter et sanctissime vixerat, natalem sanctorum Innocentium sequeretur. Et [5] quidem, ut creditur, necem ipsius traditores procuravere discipuli, sacerdotum principes formaverunt, tanto in malitia Annam et Caipham, Pilatum et Herodem amplius præcedentes, quanto diligentius præcaverunt ne in judicium traheretur, ne conveniretur ab accusatoribus,[6] ne appareret ante faciem præsidis, ne privilegio sacri loci vel temporis, aut dignitatis, aut gradus, aut reformatæ pacis et datæ securitatis conditione, sacrilegas manus evaderet, non gentilium, non hostium, sed eorum qui legem Dei profitebantur et amicorum fidem. Sane mira Dei, cuncta sapienter et salubriter ordinantis, dispensatione contigit,[7] quod qui hæc tam male, tam imprudenter et impudenter, permisit fieri, eadem non est passus abscondi, ut hic etiam temporaliter impleatur quod veritas protulit, "nihil," scilicet, "esse occultum,

[1] *eorum*, om. 2.
[2] *æqualem*, 2.
[3] *rerum*, 1.
[4] Om. 2.
[5] *Et quidem* to end of paragraph om. in 2.
[6] *apparitoribus*, 1, 3.
[7] *contingit*, 3.

" quod non reveletur." Nam quod de signifero proditorum Juda sermone celebri vulgatum est, pari jure trahendum est ad complices suos, eo quod de similibus rebus idem constet esse judicium, ut Christianis omnibus ex fide liqueat, quod cœli revelabunt iniquitatem ipsorum, et adversus eos terra consurget. Quis autem fidelium audeat dubitare, quod Deus auctores et perpetratores tanti sacrilegii aut convertet aut conteret?

(24.) Passurus autem in ecclesia, ut dictum est, coram altari, Christi martyr, antequam feriretur, cum se audisset inquiri a militibus qui ad hoc venerant, in turba circum astantium [1] vociferantibus, " Ubi est archi- " episcopus?" occurrit iis ex gradu quem pro parte [2] ascenderat, vultu intrepido dicens, " Ecce ego: quid " vultis?" Cui unus funestorum militum in spiritu furoris intulit, " Ut modo moriaris: impossibile enim est " ut ulterius [3] vivas." Respondit autem archiepiscopus non minori constantia verbi quam animi, (quia, quod omnium martyrum pace ex animi mei sententia fidenter dixerim, nullus videtur isto fuisse constantior,) " Et " ego pro Deo meo mori paratus sum et pro asser- " tione justitiæ et ecclesiæ libertate. Sed si caput " meum quæritis, prohibeo ex parte omnipotentis Dei, " et sub anathemate, ne cuiquam alii, sive monacho sive " clerico vel laico, majori vel minori, in aliquo noccatis, " sed sint immunes a pœna sicut exstiterunt a causa; " non enim illis, sed mihi imputandum est, si qui " eorum causam laborantis ecclesiæ susceperunt: mortem " libenter amplector, dummodo ecclesia in effusione san- " guinis mei pacem consequatur et libertatem." Quis isto videtur in caritate ferventior? qui dum se pro lege Dei persecutoribus offerebat, in id solum sollicitus erat, ne proximi in aliquo læderentur. Verba ejus

The murder.

[1] *clericorum et monachorum* for *circum astantium*, 2.

[2] *ex maxima parte*, 2.

[3] *amplius*, 2.

nonne Christum exprimere videntur in passione dicentem, "Si me quæritis, sinite hos abire?"

The archbishop's last words.

(25.) His dictis, videns carnifices eductis gladiis, in modum orantis inclinavit caput, hæc novissima proferens verba, "Deo et beatæ Mariæ, et sanctis hujus "ecclesiæ patronis, et beato Dionysio commendo me "ipsum et ecclesiæ causam."

His demeanour in death.

(26.) Cætera quis sine suspiriis, singultibus et lacrymis referat? Singula prosequi pietas non permittit quæ carnifices immanissimi, Dei timore contempto, et tam fidei quam totius humanitatis immemores, commiserunt. Non enim suffecit iis sanguine sacerdotis et nece profanare ecclesiam et diem sacratissimum incestare, nisi corona capitis, quam sacri chrismatis unctio Deo dicaverat, amputata (quod et[1] dictu horribile est), funestis gladiis jam defuncti ejicerent cerebrum et per pavimentum cum cruore et ossibus crudelissime spargerent; immaniores Christi crucifixoribus, qui ejus crura, quem obisse viderant, sicut adhuc viventium, non censuerunt esse frangenda. Sed in his omnibus cruciatibus invicti animi et admirandæ constantiæ martyr non verbum vel[2] clamorem emisit, non edidit gemitum, nec brachium aut vestem opposuit ferienti, sed caput, quod inclinatum[3] gladiis exposuerat, donec consummaretur tenebat immobile. Denique in terram procidens recto corpore, non pedem movit aut manum, sicariis insultantibus se in strage proditoris pacem patriæ reddidisse. [Carnifices[4] autem, non minus cupidi quam crudeles, inde tam in regiæ potestatis quam divinæ majestatis injuriam ad ecclesiæ palatium redeuntes, uni-

Outrage of Hugh Mauclerc.

---

[1] *et*, om. 1, 3.

[2] *non*, 2.

[3] *inclinatum, quod*, 1.

[4] The passage in brackets, *Carnifices . . . . . præsumeret*, though printed here by Dr. Giles, is omitted in 1, 2, and 3. Yet it is in Joh. Sar. Ep. 304, and seems necessary for the connexion of what follows (*Cæterum quis*, &c.). It nearly agrees with a passage which, in the Quadrilogus, is ascribed to Benedict of Peterborough, see above, p. 14.

versam supellectilem et quicquid in scriniis aut clitellis archiepiscopi et suorum potuit inveniri, sive in auro sive in argento aut vestibus aut variis ornamentis aut libris aut privilegiis aut aliis quibuscunque scriptis, aut equitaturis, insatiabili avaritia et stupendo ausu diripientes, ea, ut libuit, inter se diviserunt, imitatores eorum facti qui inter se Christi vestimenta partiti sunt, licet eos quodammodo præcedebant in scelere. Et ut pontifici jam per martyrium coronato hominum gratia auferretur, omnia scripta, quæ sacrilegus prædo surripuit, ad regem in Normanniam transmissa sunt. Sed nutu divino contigit quod quanto magis athletæ fortissimi gloriam obfuscare nitebatur humana temeritas, tanto amplius Dominus illustrabat in ostensione virtutis et miraculorum manifestis indiciis. Quod viri impii qui eum insatiabiliter oderant intuentes, inhibuerunt nomine publicæ potestatis, ne miracula quæ fiebant quisquam publice publicare præsumeret.] Cæterum quis frustra obnubilare desiderat, quod Deus clarificare disponit. Eo enim amplius percrebuere miracula, quo videbantur impiis studiosius occultanda. Homo videt in facie: solus Deus est qui renes et corda scrutatur. Nam cum beati martyris corpus sepulturæ tradendum esset, et de more pontificalibus induceretur, quod admodum pauci familiares ejus noverant, inventum est cilicio pedunculis et vermibus referto involutum: ipsaque femoralia ejus interiora usque ad poplites cilicina, quod antea apud nostrates fuerat inauditum, reperta sunt. The burial.

(27.) Quis quod sequitur sine lacrymis referre poterit vel audire? Ecclesia[1] quidem, quæ sacro cruore violata fuerat, vel potius consecrata, se, non tamen sine hæsitatione et deliberatione multa propter metum impiorum, ad protestandam injuriam Dei, suspendere

[1] *Ecclesia . . . deleretur*, om. 2.

ausa est a divinis: sed tantus terror ex signis patentibus provinciales invasit, ut nullus omnino aut perrarus fuerit, qui auderet a divinis cessare pro exhibitione justitiæ, aut pro humanitatis officio debitum in Christo defunctis munus solenniter exhibere. Hoc enim agebant impii, ut nomen ejus perpetuo deleretur. In his omnibus persecutorum non quievit furor, dicentium corpus proditoris inter sanctos pontifices non esse humandum, sed projiciendum esse in paludem viliorem vel suspendendum esse in patibulo. Unde sancti viri qui aderant, vim sibi timentes inferri, eum in crypta, antequam satellites[1] Satanæ, qui ad sacrilegia perpetranda convocati fuerant, convenirent, ante altare Sancti Johannis Baptistæ et Sancti Augustini Anglorum apostoli in sarcophago marmoreo sepelierunt.

(28.) Ubi ad gloriam omnipotentis Dei permulta[2] et magna fiunt miracula, catervatim confluentibus populis, ut videant in aliis et sentiant in se potentiam et clementiam ejus, qui semper in sanctis suis mirabilis et gloriosus est. Nam et in loco passionis ejus, et in quo ante majus altare pernoctavit humandus, et ubi tandem sepultus est, paralytici curantur, cæci vident, surdi audiunt, loquuntur muti, claudi ambulant, leprosi mundantur,[3] evadunt febricitantes, a dæmonio arrepti liberantur, et a variis morbis sanantur ægroti, blasphemi a dæmonio arrepti confunduntur, et, quod a diebus patrum nostrorum non est auditum, mortui resurgunt, Illo hæc et plura, quæ referre perlongum est, operante, qui solus est super omnia benedictus in sæcula. Amen.

Explicit vita beati Thomæ martyris. Incipiunt quædam ad explanationem subsequentium, quæ minus expresse in epistolis continentur.[4]

---

[1] *ministri*, 2.
[2] *per eum multa*, 2.
[3] *leprosi mundantur*, om. 1.
[4] The sequel is by Alan of

Alan's work supplementary to John.

(1.) Gloriosus Dei martyr Thomas, qualis, cujus[1] vitæ et conversationis,[2] quantas etiam pro libertate ecclesiæ passus fuerit angustias, ipsius martyris clericus et familiaris, postea Carnotensis episcopus, magister Joannes Saresberiensis eleganter descripsit. Quia vero quædam ibi juxta brevitatem historiæ ex industria omissa sunt, quæ si apposita fuerint legentis et audientis poterunt excitare devotionem, maxime cum ea pertineant ad epistolarum quæ sequuntur explanationem, ea duximus summatim[3] adjicere quæ a concilio de Clarenduna usque ad discessum domini Alexandri papæ de Francia juxta historiam magistri Johannis dicuntur contigisse. Cætera suis in locis epistolæ ipsæ plenius prosequuntur.[4]

Discourse after the council of Clarendon.

(2.) Dum igitur beatus Thomas apud Clarendunam, ad suggestionem fratrum suorum, invitus pro certo in verbo sacerdotali promisisset se cum cæteris consuetudines, quas avitas vocant, ad nutum regis observaturum, ad mentem sedulo revocavit, quanta ex his

---

Tewkesbury. In MS. 2, the following account of miracles is given at the end of the Life by John of Salisbury :—

Miles quidam nobili genere ac dives Walterus nomine de Enicurt, percussus lepra, Cantuariam venit: acceptaque licentia a priore, tribus noctibus sepulcrum sancti Thomæ frequentavit. Cui in somnis sanctus apparuit, et caput ejus utraque manu amplexatus est, ac disparuit. Miles vero evigilans, ab eo qui fuerat omnino alium se sentiens, gratias egit Deo et ejus sancto martyri, et mane monachorum capitulum ingressus, audientibus cunctis se toto corpore melioratum clara voce asseruit, acceptaque fratrum societate, in sua gaudens et exsultans est regressus.

Mulier quædam, cujus oculi diutina caligaverant cæcitate, oculos linivit sanguine sancti, lumenque recepit.

Alia mulier, languore gravi biennio pressa, lectulum foverat: quæ modicum sanguinis sancti Thomæ aquæ immiscuit, qua hausta continuo totam morbi sui materiam evomuit.

Cæcus et mutus natus, eadem usus medicina, cum oculorum acumine integram perfectamque recepit loquelam.

Cæcus quidam in civitate Cantuariæ bene notus, quem et ipse vidi, pauniculo sanguine martyris intincto oculos fricuit, eademque hora est illuminatus.

[1] *cujusque*, P.
[2] *fuerit*, ins. P.
[3] Om. 1, 2, P.
[4] *exsequuntur*, P.

poterint[1] contra ecclesiasticam libertatem oriri dispendia. Eoque recedente[2] a regis curia, obiter inter familiares ipsius orta est murmuratio; his, ut assolet,[3] suggerentibus sic fieri oportere propter temporis instantiam, aliis indignantibus ecclesiasticæ libertatis auctoritatem ad unius hominis libitum deperire. Inter quos unus acrius institit,[4] dicens, "Publica," inquit, " potestas perturbat omnia: in ipsum Christum delirat " iniquitas; synagoga Sathanæ profanat sanctuarium " Dei; sederunt principes et convenerunt in unum ad- " versus Christum Domini. Nemo tutus qui diligit " æquitatem; mundo judice soli sapiunt et venerantur[5] " hodie qui principi obsequuntur ad libitum; concussit " hæc tempestas etiam columnas ecclesiæ, et dum pastor " disparuit, oves dispersæ latitant sub lupo. De cætero " quis erit locus innocentiæ, quis stabit ex adverso, " vel quis triumphabit in prælio, principe devicto?"

The cross-bearer, Alexander Llewellyn.

Hæc quidem is murmurabat qui crucem ferebat[6] ante dominum Cantuariensem: cæteri obmutuere[7] præ angustia. Et adjecit audacius assumens[8] parabolam in hunc modum: "Quid," inquit, "virtutis sibi retinuit, qui " conscientiam perdidit et famam?" "Quorsum hæc, " fili?" ait dominus Cantuariensis. "Te ipsum," inquit, "id respicit, qui hodie omnino perdidisti con- " scientiam et famam, Deo odibili et honestati con- " trario exemplo in posterum relicto, cum manus " tuas Deo sacratas ad exsecratas consuetudines con- " servandas extenderes, et in confusionem libertatis " ecclesiasticæ cum nefariis Satanæ ministris con- " jurares." Ingemuit igitur dominus Cantuariensis, et suspirans adjecit: "Pœniteo," inquit, "et graviter " meum perhorrens excessum, me ipsum indignum " judicio de cætero ad eum accedere in sacerdotio, de

[1] *poterant*, P.
[2] *redeunte*, P.
[3] *fieri*, ins. P.
[4] *insistit*, P.
[5] *Dominum*, ins. P.
[6] *portabat*, P.
[7] *obmutuerunt*, P.
[8] *sumens*, P.

" cujus ecclesia contraxi[1] tam vile commercium. Silebo " itaque sedens in mœrore, donec me visitaverit oriens " ex alto, ut per ipsum Deum et dominum papam " merear absolvi."

The archbishop suspends himself from the office of the altar.

(3.) Statimque[2] proinde destinavit nuncium ad sedem apostolicam. Innotuit interim id ipsum principi, quod dominus Cantuariensis ab illa[3] compromissione vellet resilire: in eo præcipue,[4] dum palam restitit ne scriptum illarum consuetudinum, sicut condictum fuerat, suo sigillo corroboraret. Exinde princeps exasperatus gravioribus et exquisitis cœpit dominum Cantuariensem vexare exactionibus, ita ut palam fieret intelligentibus, sanguinem ipsius archiepiscopi[4] et vitam requiri.

The king's anger.

(4.) Id igitur[5] pertimescens fugam consuluit, et veniens ad manerium suum, Aldintonam[6] nomine, cæteris dormientibus secreto se surripuit, duobus tantum comitatus, inventoque navigio mari se commisit. A vento vero contrario diu fatigatus, vix est diluculo cum vita ad terram reversus. Denique comperta ejus discessio familiares[7] et famulos singulos dispersit. Cæteris tamen unus audacior, veniens Cantuariam, in cameram ipsam[8] archiepiscopi sequenti nocte se recepit. Postque cœnam sollicitus cœpit contristari de casu et angustia domini sui. Plurima itaque parte noctis peracta, volens quiescere, "Vade," inquit puero, "et claude ulterius ostium " aulæ, ut securius dormiamus." Veniens autem illuc puer[9] accenso lumine, aperto ostio, vidit dominum Cantuariensem in angulo sedere et solum. Quo viso territus aufugit, putans se fantasma vidisse. Eo suggesto, clericus ille nullatenus voluit fidem adhibere, donec in sui persona verum probaret. Et veniens ut dictum

The archbishop withdraws to Aldington, and vainly attempts to cross the sea.

His reappearance at Canterbury.

[1] *traxi*, P.
[2] *que*, om. P.
[3] *supradicta*, ins. 3.
[4] Om. P.
[5] *ipsum*, P.
[6] *Altintonam*, P.
[7] *ejus*, ins. 2.
[8] *ipsius*, P.
[9] Om. 1, 3, P.

est, sic et invenit. Convocatis dominus Cantuariensis ad se quibusdam de[1] fratribus Cantuariensis ecclesiæ, exposuit iis quid sibi accideret, et quia nondum fuit voluntas Dei ut recederet. Recreatus igitur breviori cœna quievit:[2] mane autem facto irruerunt[3] ministrales regis, ut archiepiscopo fugiente confiscarentur omnia; sed audita et visa ejus præsentia confusi siluerunt.

He is summoned to answer at Northampton.

(5.) Proinde aggravat rex[4] manum suam in Cantuariensem, eum citari faciens peremptorio,[5] ut die statuto regi respondeat de his quæ sibi fuerint objecta. Adveniente termino et vocati veniunt; facta quoque concione[6] apud Norhamtonam[7] dominus noster trahitur in causam. Seorsum itaque in conclavi sedentibus domino Cantuariensi et suis episcopis, ex edicto regis seris objectis, ne pateret exitus, propositum est ex parte regia adversus dominum Cantuariensem, quod, cum haberet vacantes episcopatus, abbatias, et multos reditus domini regis per annos plurimos in manu sua, nullam ei super his reddidit rationem; quam modo sibi rex requirit exhiberi. "Super his," inquit[8] Cantuariensis, "prudentiores volumus consulere, et de con-
"sulto respondere." Dum igitur medium silentium tenerent ad invicem, domino Cantuariensi id requirente,

Advice of G. Foliot, bishop of London;

Gillebertus[9] Londoniensis episcopus, decanus utique Cantuariensis ecclesiæ, et idcirco in concilio post Cantuariensem[10] primus: "Si, pater," inquit, "recolis unde
"te dominus[11] rex sustulerit, quid tibi contulerit, con-
"siderata temporum malitia,[12] quam ruinam catholicæ
"ecclesiæ et nobis omnibus paraveris, si in his regi re-
"sistere volueris, non solum archiepiscopatui[13] Cantua-

---

[1] *de*, om. 1.
[2] *Recreatus . . quievit*, om. P.
[3] *venerunt*, P.
[4] *princeps*, P.
[5] *jubet citari peremptorie*, P.
[6] *condictione*, P.
[7] *Norhantunne*, P.
[8] *ait*, P.
[9] *Gislebertus*, P.
[10] *post Cantuariensem*, om. P.
[11] Om. P.
[12] *considera . . malitiam*, P.
[13] *in archiepiscopatu*, P.

" riensi, sed in decuplo, si tanti fuisset,[1] cedere deberes. " Et forsitan, si hanc in te rex[2] viderit humilitatem, " te in universum restituet."[3] "Satis," inquit Cantuariensis, "innotuit quid consulto responderis."

(6.) Deinde Henricus Wintoniensis episcopus subintulit: "Hæc," ait, "forma consilii, catholicæ ecclesiæ penitus " perniciosa, nos omnes obligat et confundit. Quia si " archiepiscopus noster et totius Angliæ primas nobis " id reliquerit exemplum, ut ad nutum et commina- " tionem principis auctoritati et curæ animarum sibi " commissæ quis episcopus debeat cedere, quis erit de " cætero status ecclesiæ, nisi ut nulla agantur de jure " sed omnia confundantur pro libitu, et sic erit sacer- " dos sicut et[4] populus?" Hilarius itaque Cicestrensis episcopus, (nam et ipse gloriosus in verbis) subjunxit: "Nisi," inquit, "temporis instantia et catholicæ " perturbatio ecclesiæ aliud exigerent, standum utique " esset[4] verbis[5] sententiæ. Verum[6] ubi nutat canonum auctoritas, plurimum subtrahendum est[7] severitati, ut in eo perficiat dispensatio quod posset " destruere severa correctio. Censeo igitur[8] cedendum " regiæ voluntati, sed ad tempus, ne præpropere pro- " cedamus id statuere unde sequatur durior retractatio, nec sine rubore." Episcopus deinde Lincoliensis Robertus, simplex quidem homo et minus discretus, "Patet," inquit, vitam hominis istius et sanguinem " quæri, et necessario alterum horum erit, aut archi- " episcopatui aut vitæ cedendum. Quis ergo[9] fructus de archiepiscopatu proveniet,[10] si proinde vitæ " cesserit? nec[11] id video." Exoniensis autem episcopus

of Henry, bishop of Winchester;

of Hilary, bishop of Chichester;

of Robert, bishop of Lincoln;

---

[1] *fuerit*, 3.
[2] Om. P.
[3] *restitueret*, P.
[4] Om. P.
[5] *verbi*, 3.
[6] *Verum . . correctio*, om. P.
[7] Om. 3.
[8] *tamen*, P.
[9] *Quid sibi*, P.; *Quis sibi*, 3.
[10] *proficiat*, 3.
[11] *nec . . video*, om. P.

of Bartholomew, bishop of Exeter;

Bartholomæus, "Palam est," ait[1], "quoniam[2] dies mali "sunt; et si possimus[3] sub dissimulationis umbra "hujus tempestatis impetum[4] pertransire illæsi, id "præcipue procurandum[5] est, sed[6] nec ad id de facili[7] "perveniendum, nisi subtrahatur plurimum severitati. "Temporis instantia id requirit, maxime cum non "sit generalis sed personalis hæc[8] persecutio. Satius "est igitur unum caput in parte[9] periclitari, quam "totam Anglicanam ecclesiam inevitabili discrimini

of Roger, bishop of Worcester.

"exponere." Wigorniensis episcopus Rogerius, requisitus et ipse quid inde sentiret, ita temperavit responsum, ut et[10] negando palam faceret quid animi haberet. "Nullum," ait, "in hac parte dabo[11] consilium, quia si "dixero a Deo susceptam animarum curam ad regiam "voluntatem et comminationem oportere relinqui, con"tra conscientiam meam et in capitis mei condemna"tionem loqueretur[12] os meum. Si censeam regi resis"tendum, ecce qui sui sunt,[13] audiunt, per quos id "ipsum innotescet[14] regi, statimque[15] ejiciar extra syna"gogam, et erit sors mea de cætero cum publicis "hostibus et condemnatis. Idcirco nec hoc dico, nec "illud consulo."

Further proceedings at Northampton.

(7.) His ita gestis sederunt aliquamdiu[16] sub silentio: nec erat qui amplius his aliquid[17] adjiceret. Et arte quæsita ut pateret eis exitus, (inclusi enim erant,) "Volo," inquit dominus Cantuariensis, "loqui cum "duobus comitibus, qui cum rege sunt;" quos et nominavit. Vocati et illi aperto ostio introierunt properanter, credentes aliquid audire quod regiam satiaret

[1] *inquit*, P.
[2] *quia*, P.
[3] *possumus*, P.
[4] *portum*, P.
[5] *commonendum*, P.
[6] *est, sed*, om. 3; *sed*, om. P.
[7] *facile* for *de facili*, P.
[8] Om. P.
[9] *in parte*, om. P.
[10] *etiam*, P.
[11] *do*, P.
[12] *loquetur*, P.
[13] *qui sunt ejus*, P.
[14] *innotesceret*, P.
[15] *statim . . synagogam*, om. P.
[16] *aliquantulum*, P.
[17] Om. P.

voluntatem. Adstantibus his ait dominus Cantuariensis, "Super his de quibus dominus nos rex convenit, con-"tulimus. Et quia non habemus ad præsens eos, qui-"bus res ipsa magis innotuit, ideo usque in crastinum "petimus inducias, tunc responsuri, sicut Deus nobis "inspiraverit." Ad hæc regi deferenda missi sunt Londoniensis et Roffensis episcopi. Londoniensis autem sub vulpe latens injunctum sibi pervertit negotium, dicens regi dominum Cantuariensem apud eum postulare inducias ad præparanda instrumenta, quasi statuto die rationem redditurus super objectis, ut sic magis obligaretur dominus Cantuariensis ad exsecutionem regiæ voluntatis. Directi sunt igitur comites ad archiepiscopum, postulatas inducias ex parte regis deferentes, si tamen ratum haberet, quod ex parte sua per episcopos regi fuerat suggestum. Quo audito ait se Cantuariensis id in mandatis non dedisse, neque id, quod regi suggestum est, se ratum habere; sed die sequenti, Deo auctore, se venturum, et sicut datum fuerit desuper responsurum. Erubuit ergo Londoniensis, dum videret se incidisse in laqueum quem contexuit ad patrem suum decipiendum. Soluto itaque concilio, ea die discesserunt ab invicem; multitudo vero militum, et aliorum qui cum domino Cantuariensi illuc convenerant, regio metu perterrita, secessit in partem, et amplius cum eo non stetit. Quo comperto jussit circuiri sepes et vicos, et ad se vocari pauperes, claudos, et debiles, dicens per talem militiam celeriorem posse provenire victoriam, quam per eos qui tempore tentationis turpius recesserunt. Impleta est igitur domus ejus discumbentium, et peracta dies illa cum lætitia in Domino, nulla mentione palam habita pristinæ perturbationis.

The archbishop entertains the poor at supper.

(8.) Sequenti die, summo diluculo, percussus est dominus noster passione iliaca, (nam et ea multotiens vexabatur,) eatenus quod non potuit se de lecto erigere. Unde longiori mora interposita, ut crederetur ab invidis ad curiam regis nolle descendere, missi sunt

He falls ill.

qui eum citarent acrius ad respondendum. "Dum," inquit, "quieverit ista passio, crastino die,[1] Deo auctore, apparebo. Transeunte vero die illa, et nocturnis vigiliis cum summa devotione demum peractis, mane consurgens ad missarum solennia, sacris pro more indutus vestibus, et per beati martyris Stephani merita divinum sibi invocans auxilium, introitum missæ jussit inchoari, *Etenim sederunt principes*, etc., totumque officium cum ad id pertinentibus complevit devotius, ministralibus regis, qui ibi aderant, id tacite considerantibus, quibus visum et [2] rem ipsam aliquid portendere speciale.[3] [Is [4] siquidem annus centesimus erat et ea dies secundum annorum curricula qua Normanni Angliam intraverunt.] Expleto itaque mysterio, amoto ab humeris pallio cum infula, cæteris indutus vestibus sacris, cappa clericali super injecta, processit ad regis curiam. Intraturus cameram regis, (ibi enim rex præstolabatur), ad ostium ipsum crucem bajulat propria manu, sequentibus episcopis et id aliter quam decuit interpretantibus. Occurrit autem Robertus Herefordiensis, "Pater," inquiens, "sustine ut ego vice capellani "crucem deferam ante præsentiam vestram; sic enim "condecet." "Justius est," ait Cantuariensis, "me ipsam deferre, sub cujus protectione tutus maneo; et "ejus viso vexillo non est mihi dubitandum, sub quo "principe milito." Londoniensis ad hæc, "Si viderit "rex te armatum intrare, gladium suum fortiorem "exseret in caput tuum; et tunc videbis, quid pro"derunt tibi arma tua." "Hæc," inquit Cantuariensis, "Deo committimus." Et Londoniensis, "Stultus hacte"nus fuisti, et ab hac stultitia, ut video, de cætero "non recedes:" et processum est. Audiens autem rex Cantuariensem armatum venire, oblito vel deposito illo gladio quem dixerat Londoniensis, citius recessit

Last day of the council. The archbishop celebrates the mass of St. Stephen.

He proceeds to the court.

[1] Om. 1, 3.
[2] *est ?*
[3] Om. 1, 3.
[4] *Is . . intraverunt*, om. 1, 3.

in conclavem ulteriorem; sedente hac seorsum Cantuariensi solo cum suis et paucis, episcopis ex adverso, et loco et animo adunatis.

(9.) Denique vocati sunt episcopi ad regis consilium, Cantuariensi sub jugulo relicto. Protrahitur tempus dum quæritur innocentis damnatio. Cantuariensis vero[1] firma facie induit constantiam. Exiens Rogerius Eboracensis archiepiscopus ait clericis suis quos ibi invenit (erant enim ibi magister Robertus, Grandis cognomine, et Osbertus de[1] Arundel): "Recedamus " hinc; non oportet nos videre quæ hic habent fieri " cito de Cantuariensi." Magister Robertus ad hæc, " Non," inquit, "hinc recedam, donec videro quid Dei " voluntas super his indicaverit; si pro Deo et ejus " justitia dimicaverit is usque ad sanguinem, pulchrius " vel melius vitam finire non poterit." Recedente itaque Eboracensi archiepiscopo a camera regis, veniens Bartholomæus Exoniensis episcopus procidit ad domini pedes Cantuariensis et ait: "Pater mi, miserere tui, " miserere et nostri; omnes enim hodie perimus odio " capitis tui. Exiit namque edictum a rege, ut qui " amplius cum Cantuariensi staret, publicus hostis " judicaretur in capite puniendus." Dictum est etiam quod Jocelinus Saresberiensis episcopus et Willelmus Norwicensis episcopus, qui adhuc restiterunt, traherentur statim ad supplicium, in membris mutilandi: qui et ipsi pro salute sua Cantuariensem rogabant. Inspiciens igitur Cantuariensis in Exoniensem episcopum, "Fuge hinc," ait, "quia non sapis ea quæ Dei " sunt." Exierunt denique a consilio regis omnes simul episcopi cum tumultu ad Cantuariensem. Quorum unus eloquens, Hilarius Cicestrensis episcopus, prorumpens in vocem ait, "Quandoque noster fuisti archiepiscopus, " et tenebamur tibi obedire: sed quia domino regi " fidelitatem jurasti, hoc est vitam, membra, terrenam

Discussion with the bishops.

Appeal of bishops to the pope against the primate's authority.

[1] Om. 1, 3.

" dignitatem sibi per te salva fore, et consuetudines,
" quas ipse repetit conservandas, et tu eas niteris
" destruere, præcipue cum spectent ad terrenam sui
" dignitatem et honorem, iccirco te reum perjurii dici-
" mus, et perjuro archiepiscopo de cætero non habe-
" mus[1] obedire. Nos itaque et nostra sub domini
" papæ protectione ponentes, te ad ejus præsentiam
" appellamus, super his responsurum." Et diem statuit.
" Audio," inquit Cantuariensis. Subtrahentes se episcopi
seorsum sedere ex adverso diutius in summo silentio.

The archbishop declines the judgment of the court.

(10.) Tandem a rege processerunt comites, barones, et plurima turba ad dominum Cantuariensem; quorum primus Robertus Leicestriæ comes ait, " Mandat tibi
" rex, ut venias redditurus rationem super objectis,
" sicut heri promisisti te facturum. Alioquin audi
" judicium." " Judicium!" inquit Cantuariensis, et surrexit, dicens, " Imo, fili comes, et tu prius audi.
" Non te latet, fili, quam familiaris et quam fidelis
" secundum statum hujus mundi domino regi fuerim.
" Cujus rei gratia placuit ei ut promoverer in archi-
" episcopum Cantuariensis ecclesiæ, Deus scit, id me
" non volente. Nota enim mihi fuit infirmitas mea;
" et magis pro suo, quam pro Dei, amore acquievi.
" Id satis hodie palam est, dum Deus et se mihi sub-
" trahit, et ipsum regem. Veruntamen in mea pro-
" motione, dum electio fieret præsente Henrico, regis
" filio et hærede, cui et hoc ipsum mandatum fuit,
" quæsitum est, qualem me redderent Cantuariensi
" ecclesiæ? Et responsum est, 'Liberum et absolutum
" 'ab omni nexu curiali.' Sic igitur liber et absolutus,
" super his a quibus sum liberatus nec teneor nec volo de
" cætero respondere." " Et hoc aliter se habet," inquit comes, " quam Londoniensis regi suggesserat." Adjecit Cantuariensis, " Adhuc, fili comes, id attende. Quanto
" dignior est anima quam corpus, tanto magis Deo et
" mihi teneris obedire, quam terreno regi. Nec lex

[1] *necesse*, ins. 2.

" nec ratio permittit ut filii patrem judicent vel con-
" demnent. Unde regis, et[1] tuum, et aliorum declino
" judicium, sub Deo a solo[2] domino papa judicandus,
" cujus coram vobis omnibus præsentiam appello,
" ecclesia Cantuariensi, ordine et dignitate mea, cum
" ad hæc pertinentibus, sub Dei et sua protectione
" positis. Nihilominus vos, fratres et coepiscopi mei,
" quia magis homini quam Deo obeditis, ad domini
" papæ audientiam et judicium voco, et sic catholicæ
" ecclesiæ et apostolicæ sedis auctoritate munitus hinc
" recedo."

He leaves the castle.

(11.) Abeuntem illum prosequuntur curiales et invidi contumeliis et injuriis, traditorem illum et perjurum[3] acclamantes. Ei autem venienti ad ulteriorem portam, clausa est janua, nec potuit exire, nullo ibi invento custode. Et dum res ageretur in metu et dubio, nutu Dei contigit claves plurimas in fasciculo a muro pendere, quas arripiens familiaris quidam domini Cantuariensis unam post alteram prætentavit, donec aperiret januam.

He retires to St. Andrew's monastery for lodging,

(12.) Exeuntibus illis occurrit multitudo morbo regio laborantium, pauperum et infirmorum, acclamantium et dicentium, " Benedictus Deus, qui eripuit et salvum " fecit servum suum a facie inimicorum suorum!" Credebatur enim jam fuisse exstinctus. Præcedente igitur et subsequente turba languidorum, cum clero et populo, in gaudio et lætitia perducitur ad hospitium.[4] Videns autem exsultationem plebis sequentibus se dixit, " Quam gloriosa nos processio conducit a facie " tribulantis. Sinite pauperes Christi, et nostræ tri-
" bulationis participes, omnes intrare nobiscum, et
" epulemur in Domino ad invicem." Et impleta sunt domus et atria circumquaque discumbentium.

and again entertains the poor.

---

[1] Om. 1.
[2] *solo a*, 1, 3.
[3] *et perjurum*, om. 1, 2.
[4] *ad ecclesiam videlicet beati Andreæ, religiosorum monachorum conventuale monasterium*, inserted from Herbert, 2.

The bishops of London and Chichester visit him.

(13.) Inter epulas accesserunt Londoniensis et Cicestrensis episcopi ad mensam, dicentes se viam pacis invenisse. Requirenti domino Cantuariensi sub quali forma, inquiunt, "Quæstio pecuniaria agitur inter te et "regem. Si igitur nomine pignoris duo maneria vestra, "Otford 'et Wingeham,[1] regi assignaveris ad tempus, "credimus quod inde pacatus et maneria resignabit, et "pecuniam remittet, et gratiam suam tibi citius restituet." Ad hæc Cantuariensis, "Heccham[2] manerium "fuit quondam Cantuariensis ecclesiæ, ut accepi, quod "rex modo tenet in dominio. Et licet ad ejus re"stitutionem ecclesiæ Cantuariensi[3] competit rei ven"dicatio, tamen id fieri his temporibus omnino non "spero. Nihilominus antequam vel cujuslibet turba"tionis sedandæ, vel recuperandæ regiæ gratiæ causa, "juri quod in illo manerio Cantuariensis ecclesia "habere dicitur, renunciarem; cuilibet[4] periculo vel "discrimini caput istud opponerem." Et caput tetigit. Indignantes ergo episcopi regressi sunt, hæc regi renunciantes; et accensa est in his regis indignatio.

He asks for a safe-conduct, but the answer is deferred.

(14.) Missi sunt etiam duo episcopi ad regem, petere salvum conductum domino Cantuariensi in redeundo ad ecclesiam suam. Ait rex se in crastino familiares suos super hoc consulturum, et sic ex consulto responsurum. Intelligens itaque Cantuariensis moram sibi periculosam esse, et per eam sibi parari [posse][5] insidias, cœpit cogitare de fuga, jussitque in ipsa nocte[6] in ecclesia Sancti Andreæ parari sibi lectum inter duo altaria. Quo accedens cum paucis, prostratus incepit psallere septem psalmos pœnitentiales cum letania,[7] et singulorum sanctorum nomina pronuncians singulas fecit genuflexiones. Quo completo, proinde fatigatus

---

[1] *Muncheum*, 2.
[2] *Hecca*, 1; *Heda*, 2.
[3] *Cantuariensis*, 1.
[4] *cujuslibet*, 1.
[5] Om. 1, 3.
[6] *in ipsa nocte*, om. 1.
[7] *cum letania*, om. 1.

strato se projecit, capessendæ quietis simulans occasionem.

(15.) Deinde secreto se subtrahens, et per posticum exiens, uno familiari et fideli comitatus socio, disparuit. Mane autem facta subitus rumor et sinister hos qui ei adhæserant compulit latitando sibi consulere. Verumtamen publico edicto denuntiatum est neminem in Cantuariensem manus injicere. Dum igitur ista turbatio circumquaque discurreret, Cantuariensis[1] aliquandiu delituit. Tandem Estreiam veniens (est enim manerium prioratus ecclesiæ Cantuariensis) ibi per aliquot dies moram[2] fecit in conclavi; ubi facto in pariete foramine, (fuit utique prope ecclesiam,) audivit missarum solennia cum plebe id ignorante presbytero etiam sacramenti perceptione perfruente. Clericus quidam hujus rei conscius osculum pacis ad archiepiscopum deferebat; recedenti quoque post servitium populo, nec id scienti, episcopalem devotius pontifex impertivit benedictionem.

He secretly leaves Northampton.

His stay at Eastry.

(16.) Demum vero procurato transitu, cum angustia sæpius huc illucque depulsus, vix tandem in summo dispendio Flandriæ appulit. Pedes igitur, quia sic oportuit, et indutus veste alba et monachili cappa super scapulas posita, in tempestate, pluvia, et luto, non ex solito, iter peragit; et dum pertransiret obiter accidit juniores stare, et eorum aliquem accipitrem tenere in manu. Visaque ave Cantuariensis eo intendit, memor pristinæ conditionis et oblitus exsilii. Quo viso inquit unus, "Ni fallor, ecce hic est Cantuariensis "archiepiscopus." Alter ait, "Fatuus es, quid opus est "Cantuariensi archiepiscopo ut sic incedat?" Expavit Cantuariensis, timens detegi, et forte timor ille hujus vanitatis culpam ipso tempore potuit diluere.

He crosses to the Flemish coast.

---

[1] Dr. Giles omits the words *Cantuariensis* to *conclavi*, and gives within brackets a fuller account of the journey from the Life by Hertbert of Bosham.

[2] *moras*, 1.

He reaches Clair-Marais.

(17.) Veniens autem usque Clarum Mariscum oppido fatigatus quievit.[1] Deinceps paulisper procedens hospitatus est apud cellulam quandam beati Bertini prope ipsam abbatiam; ubi occurrerunt ei quidam familiares,

He goes on to St. Bertin's.

qui jam exierant de Anglia. Et eum inde deducentes navigando (erat enim illis iter per aquam), usque ad Sanctum Bertinum properabant. In eundo vero ait

Incident on the way.

quidam, "Domine, fatigatus es ex itinere, et venturi " sumus hodie ad eximiæ humanitatis viros, qui plu- " rimum congratulabuntur tibi in Domino quod illæsus " evasisti: fac igitur caritatem iis, ut in adventu tuo " hodie comedant pinguia." "Quarta," inquit dominus Cantuariensis, "est feria, et oportet nos hodie a talibus " abstinere." Et subintulit alter, "Domine, forsitan non " abundant piscibus, et oportebit nos eis condescen- " dere." "Domini est," inquit Cantuariensis, "id pro- " videre." Inter loquendum igitur ad nutum Dei exsiliens de aqua grandis piscis projecit se cum impetu in gremium viri Dei; piscis, inquam, quam brennam[2] vocant; et factus est eis transitus ille jucundus in laude Dei. Ductus itaque ad Sanctum Bertinum, et illic comiter exceptus, duxit ibidem suos expectare.

The king sends a great embassy to the pope.

(18.) Interim rerum statum exagitabat horrida perturbatio, unoquoque sibimet consulente, et ad regis voluntatem quærente occasionem quomodo christum Domini perderent. Directi sunt igitur ad dominum papam a regis latere Eboracensis archiepiscopus, Londoniensis, Cicestrensis, Exoniensis, Wigorniensis, Luxoviensis, episcopi, et cum iis comitum et baronum multitudo copiosa, in magno apparatu, in donis et muneribus quibus pro viribus judicium perverterent et sapientum oculos excæcarent. Hoc siquidem modo credebant curiam Romanam in hac parte quandoque

[1] Here Dr. Giles inserts in brackets a passage from Herbert, which is wrongly ascribed to Alan in the Quadrilogus.

[2] *braenham*, 3.

vacillantem inclinari posse ad id quod quærebant. Dederant enim quidam pontificum contra Cantuariensem hoc consilium. Sane in eorum adventu, hinc timor publicæ perturbationis quæ ex ira regis posset oriri, inde spes quæstus, quamplures cardinalium nutare compellit,[1] et facta est inter eos dissensio, dum diceretur ab his Cantuariensis ecclesiasticæ libertatis defensor, et idcirco justam fovere causam: ab illis, pacis et unitatis perturbator, et ideo ejus præsumptionis impetum potius refrænandum quam fovendum. Eo usque etiam invaluit inimicorum suggestio, quod nuntii domini Cantuariensis, (præmissi enim erant eximiæ virtutis et scientiæ viri,) nec promeruerunt a cardinalibus vel in osculo recipi. Angustiantur et illi videntes causam domini sui imminere discrimini.[2]

(19.) In crastino tamen, sedente domino papa pro tribunali, facto consessu cardinalium, advocata concione, adsunt etiam nuncii Cantuariensis, ut vel finem viderent. Consurgentibus igitur ex adverso nunciis regis, primus et cæterorum signifer in hunc modum inchoat Londoniensis: "Pater," inquit, "ad vos spectat catho- "licæ ecclesiæ cura et sollicitudo, ut qui sapiunt per "vestram foveantur prudentiam ad exemplum morum, "et qui desipiunt apostolica auctoritate corripiantur "et corrigantur, ut sapiant. Sed apud vestram sapien- "tiam non creditur sapere qui, in sua sapientia con- "fidens,[3] et fratrum concordiam, et ecclesiæ pacem, "regisque devotionem perturbare contendit. Nuper "siquidem in Anglia orta est dissensio inter regnum "et sacerdotium ex levi et minus utili occasione, quæ "facilius potuisset exstingui, si adhibita ei fuisset "moderata curatio. Verum quia dominus Cantuari- "ensis suo et singulari in hac parte, et non nostro,

The pope gives audience to king Henry's ambassadors.

Speech of the bishop of London.

[1] *compulit?*

[2] Here Dr. Giles prints in brackets, with a change from the first to the third person, an account given by Herbert of Bosham of a private interview with the pope.

[3] Om. 1, 3.

" usus consilio, acrius æquo institit, non considerata
" temporis malitia, quod vel quale dispendium ex tali
" impetu possit provenire, et sibi et fratribus suis con-
" texit laqueos. Et si ei in suo proposito noster
" favisset[1] assensus, jam res ipsa ad deteriorem cal-
" culum devenisset. Verum quia nostram conniven-
" tiam, sicut nec debuit, ad id quo tendebat habere
" non potuit, nisus est in dominum regem et nos, imno
" in totum regnum, suæ temeritatis culpam retorquere.
" Quocirca ad decolorandam mutuæ fraternitatis famam,
" vim nemine inferente, vel minas intentante,[2] fugam
" iniit, sicut scriptum est, 'Fugit impius nemine per-
" sequente.'" Ad hæc dominus papa, "Parce," inquit,
" frater." Et Londoniensis, "Domine, parcam ei." Et
dominus papa, "Non dico, frater, quod parcas ei, sed
" tibi." Ad hanc igitur apostolicam vocem et tubam
sensus Londoniensis infatuatus est a Domino, ita
demum quod amplius mutire non potuit.

Speech of the bishop of Chichester.

(20.) Excepit proinde sermonem facundus Hilarius Cicestrensis episcopus, magis de sua confidens eloquentia quam de justitia et veritate; quod ex post facto innotuit. "Pater," inquit, "et domine, interest
" beatitudinis vestræ, quod perperam actum est in
" perniciem universitatis, ad pacis et concordiæ debi-
" tum statum citius revocare, ne unius hominis immo-
" derata præsumptio multorum stragem et catholicæ
" ecclesiæ scissuram possit procreare. Id parum at-
" tendit dominus Cantuariensis, dum relicto maturiori
" consilio se solum consuluit, ut sic sibi et suis, regi
" et regno, clero et populo, graviores labores procuraret
His grammar excites laughter, and he breaks down.
" et angustias. Et certe virum tantæ auctoritatis id
" non decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat."
(Ita[3] grammatizabat Hilarius Cicestrensis dicendo *oportuebat.*) "Insuper suos, si saperent, non oportuerit sibi

[1] *fuisset*, 1, 3.
[2] *intendente*, 1, 3.
[3] *Ita . . oportuebat*, om. 1.

" in talibus præbuisse assensum." Audito itaque qualiter facundus ille grammaticæ prosiliret de portu in portum, soluti sunt in risum universi. Inter quos unus prorumpens in vocem, " Male," inquit, " tandem venisti ad por-
" tum." In quo verbo episcopum illum ita infatuavit Dominus, quod de cætero factus est mutus et elinguis.

Speech of the archbishop of York.

(21.) Eboracensis autem, priorum ruinam attendens, animi impetum studuit temperare. " Pater," inquit,
" mores Cantuariensis et studia nemini innotuere plus-
" quam mihi. Et[1] id animi ejus novi propositum ab
" initio, ut quod semel arripuerit ex sententia, ab eo
" de facili non possit avelli. Quare facilius credi
" oportet ipsum in hanc obstinationem[2] de sua levitate
" de more incidisse. Et aliam non video viam ad ejus
" correctionem, nisi ut vestra discretio ad id efficiendum
" manum apponat graviorem. Intelligenti satis dictum
" puto."

The bishop of Exeter asks for legates.

(22.) Episcopus Exoniensis subjunxit: " Pater," inquit,
" non oportet multum in his immorari. Causa ista in
" Cantuariensis absentia non habet terminari. Petimus
" igitur legatos, qui inter dominum regem et Cantua-
" riensem causam istam possint audire, et auditam
" decidere." Et subticuit. Nec post eum aliquis episcoporum amplius addidit.

The earl of Arundel speaks in his mother tongue.

(23.) Id autem videns comes de Arundel, (stabat enim in ordine suo cum multitudine militum,) postulat audientiam. Et facto silentio, " Domine," ait, " quod
" locuti fuerint episcopi, nos illiterati penitus ignora-
" mus. Iccirco oportet nos edisserere, quomodo pos-
" sumus, ad quid sumus missi; non ad hoc utique ut
" contendamus, vel cuiquam faciamus contumelias, in
" conspectu maxime tanti viri, cujus nutui et auctori-
" tati se de jure totus inclinat mundus; sed ad hoc
" proculdubio venimus, ut domini regis devotionem et

[1] *Et*, om. 1. | [2] *hac obstinatione*, 1, 3.

" amorem, quem circa vos gerere consuevit, et adhuc
" gerit, in præsentia vestra et totius Romanæ curiæ
" vobis præsentemus. Per quos, inquam? Per majores
" et nobiliores quos habere potuit in omnibus terris sibi
" subjectis; hoc est, per archiepiscopos, episcopos, comi-
" tes, et barones. His superiores in sua potestate non
" invenit: et si invenisset, utique destinasset ob reve-
" rentiam vestram, et sanctæ Romanæ ecclesiæ. His
" adjicimus quod paternitas vestra satis experta est
" in novitate suæ promotionis domini regis fidelitatem
" et devotionem, dum se ipsum, suos, et sua omnia
" vestræ penitus exposuit voluntati: et pro certo sub
" catholicæ fidei unitate, quam habes in Christo regere,
" ut credimus, non est eo fidelior, vel Deo devotior,
" seu ad eam, ad quam assumptus est, pacis conserva-
" tionem moderatior. Nihilominus et dominus archi-
" episcopus in suo gradu et ordine æque instructus,
" in his, quæ ad eum pertinent, providus et discre-
" tus, licet, ut quibusdam visum est, aliquantum nimis
" acutus. Et nisi ista, quæ nunc est, inter dominum
" regem et dominum archiepiscopum esset dissensio,
" regnum et sacerdotium mutuo congauderent ad in-
" vicem paci et concordiæ sub principe bono, et pas-
" tore optimo. Est igitur hæc nostra supplicatio, ut
" ad tollendam istam dissensionem, et ad pacis et
" amoris reformationem, velit vestra gratia invigilare
" attentius." Hæc itaque comes eleganter, sed in sua
lingua, proposuit, ita quod communiter ab omnibus ejus
plurimum commendaretur modesta discretio.

The pope's reply.

(24.) His etiam dominus papa invigilanter intendens respondit: " Scimus, fili comes, et memoriter recolimus,
" ex quanta devotione rex Angliæ plurima et largiora
" nobis contulit beneficia, cui data opportunitate, quan-
" tum cum Deo poterimus, in desiderio animæ habemus
" pro meritis respondere. Sed quia legatos postulastis,
" habebitis et legatos." Osculato domini papæ pede

proinde recesserunt, credentes se obtinuisse in causa, eo quidem quod spem sibi dabant cardinales posse corrumpi; ideo ex consultu rediit Londoniensis, inquirens a domino papa in qua potestate venirent cardinales. " In debita," inquit dominus papa. "Immo," ait Londoniensis, "id petimus ut possint causam decidere ap- " pellatione remota." " Hæc est," inquit dominus papa, " gloria mea, quam alteri non dabo; et certe, cum " judicandus fuerit, a nobis judicabitur, quia nulla " permittit ratio, ut cum in Angliam remittamus ab " adversariis et inter inimicos judicandum." Hæc audiens pars adversa, frustrata spe quam acceperat, recessit indignans, quid receperit in responsis domino regi renunciatura.

His later interview with the bishop of London.

(25.) His ita gestis Senonis, (ibi enim dominus papa fuit,) et illis redeuntibus, dominus Cantuariensis cum suis accessit ad curiam, tepide quidem [1] exceptus a cardinalibus, quorum nares odor lucri quæstus causa infecerat. Ad domini tamen præsentiam est [2] intromissus,[3] dumque hæc et illa verbo tenus ibi agerentur, demum recepit in mandatis, crastino mane exsilii sui causas coram fratribus exponere. Sequenti ergo die demandatur sui præsentiam coram domino papa exhibere, et dum quæreretur inter sodales, quis eorum causam hanc exponeret, singulis sese excusantibus, verbi pondus apud Cantuariensem resedit. Doctus igitur a Deo, et per se impræmeditatus, dum primus a domino papa sederet, et propter reverentiam vellet assurgere, jussus residendo causam edisserere, sic incipit: " Licet non multum sapientes, nec tamen usque " adeo sumus fatui, ut regem Angliæ, suos et sua, " pro nihilo relinqueremus. Nam [4] si vellemus suæ " per omnia placere voluntati, in sua potestate vel

The archbishop arrives at Sens.

He states his case to the pope.

[1] Om. 1, 3.
[2] *est*, om. 3.
[3] The Quadrilogus (p. 77) and Dr. Giles here insert some words from Herbert.
[4] *Et*, 1, 3.

" regno non esset[1] quis, qui nobis non obediret pro
" libito. Et dum sub hac conditione ei militavimus,
" quid fuit quod nobis non successit ad votum? Ex
" quo vero aliam ingressi sumus viam, et facti sumus
" memores professionis et obedientiæ quam pro Deo
" suscepimus, quem ad nos habuit, tepuit profecto
" prior affectus. Adhuc autem si ab isto proposito
" vellemus resilire, ad ejus recuperandam gratiam
" nullius personæ egeremus interventu. Verum quia
" Cantuariensis ecclesia sol solet esse occidentis, et in
" nostris temporibus ejus obfuscata est claritas, quod-
" libet tormentum, sed et mille mortis genera, si tot
" occurrerent, libentius exciperemus in Domino, quam
" sustineremus sub dissimulatione his diebus mala
" quæ patitur. Porro, ne videar curiose vel obtentu
" vanæ gloriæ hæc inchoasse, expedit ut oculata fide
" constet de affectu." Et producens scriptum, in quo
conceptæ fuerunt consuetudines illæ, de quibus con-
tendebatur, cum lacrymis inquit; " Ecce quæ statuit
" rex Angliæ contra libertatem catholicæ ecclesiæ. Si
" hæc licet dissimulare sine dispendio animæ, vos
" videritis."

and produces the Constitutions of Clarendon.

(26.) Quibus perlectis moti sunt omnes usque ad lacrymas. Nec hi se continere potuerunt, qui prius pro viribus adversabantur, communi voce Deum laudantes, dum vel unum sibi reservavit, qui pro ecclesia Dei in illa tempestate ausus fuit ex adverso ascendere. Et qui ante videbantur super hac causa varie disceptare jam in unam convenere sententiam, in persona Cantuariensis archiepiscopi universali ecclesiæ succurrendum.[2]

Impression produced by the constitutions.

(27). Postera vero die in secretiori thalamo cum domino papa cardinalibus residentibus, adfuit et dominus Cantuariensis, hæc inquiens: " Patres mei et do-

The archbishop laments his intru-

[1] *erit*, 1, 3.

[2] Here again the Quadrilogus inserts, and Dr. Giles repeats in brackets, a passage from Herbert

" mini, mentiri nemini licet alicubi, nedum coram Deo
" et vestri præsentia; unde volens, sed et gemens, fatcor,
" quia has Anglicanæ ecclesiæ molestias mea misera-
" bilis culpa suscitavit. Ascendi in ovile Christi, sed
" non per Ipsum ostium, velut quem non canonica vo-
" cavit electio, sed terror publicæ potestatis intrusit.
" Et licet hoc onus invitus susceperim, tamen ad hoc
" me induxit humana, et non divina, voluntas. Quid
" igitur mirandum, si mihi cessit in contrarium? Ve-
" rum si ad regis comminationem, ut fratres nostri
" persuasere instantius, renunciaverim episcopalis auc-
" toritatis mihi indulto privilegio, ad principum votum
" et voluntatem catholicæ ecclesiæ perniciosum relin-
" quercetur exemplum. Distuli igitur usque ad vestri
" præsentiam. Nunc autem recognoscens ingressum
" meum minus canonicum, et timens proinde exitum
" mihi provenire deteriorem, videns etiam vires meas
" oneri impares, ne gregi inveniar præesse ad ruinam,
" cui datus sum qualitercunque in pastorem, in manu
" tua, pater, archiepiscopatum Cantuariæ resigno." Et
flevit cum singultu, sed et dominum papam et omnes
qui aderant flere compulit.

sion into his office by the secular power, and resigns it into the pope's hands.

(28.) Immo et hæc audiens quis poterit se continere a fletu? Seorsum igitur Cantuariensi cedente cum suis in hoc verbo scandalizatis, nimirum qui jam cœperant desperare, dominus papa super his cum cardinalibus cœpit conferre. Hinc inde varia est et diversa orta[1] sententia. His visum est oblata occasione regis iram sedari posse facilius, dum in alia persona ecclesiæ Cantuariensi consuleretur, et Cantuariensi archiepiscopo possit alias competentius provideri. Hi siquidem erant ex pharisæis. Illis autem qui apertos habebant oculos visum est in diversum, quia si is qui pro tuenda ecclesiæ libertate summo periculo et discrimini, non[2]

Various opinions in the assembly.

[1] Om. 1, 3. | [2] *et* ins. before *non*, 1.

solum divitias et gloriam, dignitatem et[1] auctoritatem, sed et vitam exposuit, ad regis libitum deberet suo jure privari, sicut forma fieret aliis in consimili causa regibus resistendi, si ei sua justitia servaretur illæsa, sic eo cadente caderent universi episcopi, ut nullis futuris temporibus audeat quis obviare principis voluntati: et sic vacillabit status catholicæ ecclesiæ, et Romani pontificis deperibit auctoritas. "Expedit igi- " tur," inquiunt, " hunc restitui etiam invitum, et ei, " qui pro nobis omnibus dimicat, est omnimodis suc- " currendum." Complacuit hæc omnibus sententia, præterquam pharisæis.

The pope restores the archbishoprick to him,

(29.) Vocato igitur Cantuariensi cum suis, dominus papa hæc ait ex sententia: " Nunc demum, frater, " nobis liquet, quem habuisti et habes zelum pro domo " Domini, quam sincera conscientia te ipsum statuisti " murum ex adverso, de tuo ingressu quam puram " feceris confessionem, resignatione facta, qua potuit et " debuit dilui culpa delicti. Jam secure de novo poteris " de nostra manu pontificalis officii curam recipere, " dum te in integrum ducimus restituendum. Et " merito, quem multiplici genere tentationis virum " probatum novimus, providum et discretum, Deo et " hominibus carum, nobis et sanctæ Romanæ ecclesiæ " per omnia fidelem. Et sicut nostræ persecutionis " factus es particeps et consors individuus, ita tibi, " Deo auctore, in nullo deesse poterimus, quamdiu in " hoc corpore vitalis duraverit spiritus. Verum hacte- " nus deliciis affluens, ut de cætero discas esse, quod " debes, pauperum consolator, nec id doceri poteris, " nisi docente religionis matre, ipsa paupertate, pauperi- " bus Christi te duximus commendandum, huic, inquam, " abbati Pontiniacensi" (erat enim ibi præsens ex con- dicto), "et suis fratribus educandum. Non, inquam, " educandum splendide, sed simpliciter, ut decet exsu-

and commends him as a guest to the abbot of Pontigny.

[1] Om. 1.

" lem et Christi athletam, inter quos cum paucis et " necessariis, reliquis sociis per amicos divisis, oportet " te ad tempus conversari, donec adspiraverit dies " consolationis, et tempus pacis desuper ad nos de- " scenderit. Interim autem forti animo esto, et his qui " pacem perturbant resiste viriliter."

(30.) Accepta itaque benedictione dominus Cantuariensis cum familiaribus paucis, (cæteris, sicut dictum est, alias destinatis,) Pontiniacum ingressus, judicavit se non condigne curam pastoralem de manu apostolica accepisse, nisi etiam et habitum religionis reciperet: nimirum qui in episcopali sede primogenitos filios suos monachos haberet regere, et a prima fundatione Cantuariensis ecclesiæ ipsius pastores et episcopos didicerit fere omnes monachos fuisse, nec secundum veterum historias aliquando regni scissuram vel translationem accidere, nisi dum quis alterius professionis Cantuariensis ecclesiæ administrationi præfuerit. Missis igitur proinde nunciis, remisit ei dominus papa habitum monachalem, quem ipse benedixit, de lanco[1] utique panno grosso et crudo. Unde et nunciis injunxit dicens, "Dicite domino Cantuariensi, quod " habitum ei misimus, qualem habuimus, non qualem " vellemus." Pontiniacensis vero abbas dum cum paucis dominum Cantuariensem illo indueret habitu seorsum et secreto, adstans etiam ibidem quidam familiaris, (is utique qui pridem illud problema proposuit apud Clarendonam, scilicet, "Quid virtutis sibi retinuit, qui " conscientiam et famam perdidit?") dum vidit in ipso habitu capucium minoris quantitatis quam ut toti congrueret, (fuit tamen id serio factum), "Utrum " regulariter,"[2] ait, "nescio; liquet tamen dominum " papam minus congrue adunisse cucullæ capucium."

At Pontigny he puts on a monastic habit, blessed by the pope.

Speech of Alex. Llewellyn. (See p. 324.)

[1] *lineo*, 1, 3.

[2] There is some difficulty here as to punctuation and as to the place where the speech ought to begin.

Subridens autem Cantuariensis, "Provide," inquit, " ne et tu possis iterato mihi illudere, sicut fecisti " pridie." Et ille, "Ubi vel quando?" ait. Dominus Cantuariensis, "Nudiustertius," inquit, "dum sacris " vestibus induerer ad missarum solemnia, et zona " præcinctus viderer suffarcinatus, requisivisti unde " posteriora mea inflata fuissent? Si igitur a scapulis " dependens capucium majus et ibi prætenderet for- " mam inflationis, nihilominus posses deridere gib- " bosum. Idcirco cautius mihi est contra talium " insultationes provisum." Utebatur revera cilicio a nudicollo usque ad poplites, clam ipsius etiam familiaribus: et dum cingeretur arctius, rigor cilicii extendebat se, et videbatur grossior, qui macilentus fuit, sed jocundus facie.

The archbishop warns the pope against Henry.

(31.) Discurrentibus interim hinc inde nunciis ad pacis reformationem, tandem placuit utrobique dominum papam et regem statuto die et loco ad invicem convenire, ut per mutuum eorum colloquium via pacis possit facilius inveniri.[1] Rex ait se ad id venturum, sed in Cantuariensis absentia; quia eo præsente demandat nec domini papæ faciem se visurum. Domino papæ Cantuariensis significat nulla ratione regis uti colloquio sine sui præsentia, cui mores illius hominis noti fuissent: "Sed et citius poterit," ait, "apostolica " circumveniri religio ex varietate verborum regis, si " non adsit sedulus interpres, qui regiæ mentis pro- " positum ex ipsius animi possit latebris elicere: et si " rex infirmiora domini papæ prænoverit, exitus via- " rum suarum obstruet offendiculis." Quo accepto, moderata responsione regi renuntiat dominus papa hoc inauditum a sæculis, Romanam ecclesiam ad alicujus principis nutum quemquam a suo conductu rejicere, maxime pro justitia exsulantem: sed et id privilegii et auctoritatis desuper esse indultum apostolicæ sedi,

[1] *invenire*, 1, 3.

ut exsulibus et oppressis subveniat, etiam contra principum iras, et violentos impetus malignorum. Indignantes igitur[1] nuncii recesserunt, hæc regi nunciaturi. Dominus vero papa Romam reversurus iter ingreditur, quem prosequebatur archiepiscopus usque Biturícum.[2] Ubi accepta licentia et benedictione regreditur Pontiniacum, amplius domini papæ faciem in carne isto non visurus.

The pope sets out for Rome, and takes leave of the archbishop at Bourges.

(32.) Hæc itaque prosecuti sumus historialiter a concilio de Clarenduna usque domini papæ recessum de Francia, ad ea quæ interim facta sunt dilucidanda; quia epistolæ interea conceptæ non ita expresse rem gestam explicant. Subsequentes vero epistolæ singulæ suis locis ita sunt manifestæ usque ad exitum totius negotii, quod minus videantur egere historiali adminiculo, eo excepto quod factum est in regum colloquio, quando domini Cantuariensis causæ exsecutio a domino papa Simoni priori de Monte Dei et Bernardo de Corilo commissa est. Alias enim turbata est pacis reformatio, quia noluit Cantuariensis verbum hoc sub silentio, "Salvo ordine meo," præterire, aliquando quia noluit rex osculum dare Cantuariensi sub pacis fœdere: sicut per epistolas suis in locis ordinatas plenius innotescit. Ibi autem sic accidit. Suggestum fuit regi Angliæ dominum Cantuariensem suo se arbitrio omnino velle committere, ideoque gratius ejus præsentiam ibi acceptabat. Igitur multis utriusque regni ad id convenientibus, ad pedes regis Angliæ procidit dominus Cantuariensis, dicens, "Totam causam, unde inter nos orta est dissensio, tuo committo arbitrio, honore Dei salvo." Audito hoc verbo rex statim exanduit, inquiens regi Franciæ, "Domine mi rex, attende, si placet; quicquid Cantuariensi isti displicuerit, dicet honori Dei esse contrarium, et sic sua et mea omnia sibi vendicabit. Hic, ne

Reference to the correspondence for the subsequent history.

Conference at Montmirail, Jan. 6, 1169.

[1] Om. 1, 3. | [2] *Biturium*, 1, 3

" videar honori Dei vel sibi in aliquo resistere velle,
" hæc offero. Multi fuerunt in Anglia reges ante me,
" majoris vel minoris auctoritatis quam ego sum. Multi
" fuerunt ante eum archiepiscopi Cantuarienses, magni et
" sancti viri. Quod igitur antecessorum suorum major
" et sanctior fecit antecessorum meorum minimo, hæc
" mihi faciat, et quiesco." Acclamatur undique, " Satis
" rex se humiliat." Dum vero Cantuariensis subticuisset aliquatenus, rex Franciæ adjecit, " Domine
" archiepiscope, vis esse major sanctis viris, vel melior
" Petro? Quid dubitas? Ecce pax præ foribus." Ad hæc dominus Cantuariensis regi Franciæ " Verum
" est," ait, " antecessores mei multo me majores fuerunt et meliores. Singuli etiam suis temporibus,
" quædam, etsi non omnia, se adversus Deum extollentia resecarunt. Et si omnia tunc radicitus extirpassent, quis nunc adversum nos ignem tentationis
" hujusmodi excitaret, quo, cum illis probati, digni
" inveniamur etiam cum illis laude et gloria? Multo
" melius igitur nobis Deo consulente actum est, ut
" sicut in eorum numero et sorte laboraverimus, ita
" et illorum laboris et præmii simus participes. Nec
" si aliquis eorum forte tepuit vel excessit in aliquo,
" ejus in hoc teporis vel excessus exemplum sequi
" tenemur. Petrum etenim Christum negantem arguimus, sed Petrum usque in capitis sui periculum
" Neronis impetum arguentem omnibus modis commendamus. Sane quia Petrus ei consentire noluit
" in eo, quod et dissimulare sine animæ suæ periculo
" non potuit, ideirco inimicorum victor in carne occubuit. Ex talibus pressuris catholica surrexit et
" crevit ecclesia. Patres nostri passi sunt, quia noluerunt nomen Christi subticere, et ego, ut hominis
" gratia mihi restituatur, Christi honorem debeam
" supprimere? Absit," ait, " absit." Insurrexerunt itaque magnates in cum utriusque regni, imputantes arrogantiæ Cantuariensis impedimentum pacis: uno

inter alios comite palam protestante, "Quia regni
" utriusque consilio et voluntati resistit, de cætero
" neutrius dignus erit auxilio, sed ejectum ab Anglia
" Francia non recipiat."

The French king offended at the archbishop's conduct.

(33.) Soluto colloquio non sine multorum murmure reditur ad propria, coexsulibus Cantuariensibus in summa desperatione positis. Consueverat autem rex Franciæ post singula hujusmodi colloquia ad Cantuariensis hospitium descendere consolationis obtentu et reverentiæ. Tunc autem eum nec per se nec per suos vel respexit. Tres igitur diætas in regis Franciæ comitatu ita transiit quod nec ad eum rex vel aliquis ex sua parte accessit; et cum in talibus negotiis dominus Cantuariensis solitus fuit a regia liberalitate procurari, post illud colloquium et per id quod diximus spatium exinde nihil omnino sibi fuit exhibitum. Aliquando in transeundo Senonensis archiepiscopus, aliquando Pictaviensis episcopus, vel aliquis alius super ejus miseria afflictus, eum exhibuit ut mendicum; quod plurimum suos perterruit quasi jam omni humano auxilio destitutos.

While considering where to seek a refuge, the archbishop is summoned to king Lewis.

(34.) Tertia vero die, peracto illius itinere, dum sedentes in hospitio super his confabularentur ad invicem, et secum quærerent quo possent divertere, dominus Cantuariensis jucundo vultu, quasi nihil adversitatis habens, et ad omnes fortunæ impetus invincibilis, moderato risu condolentibus alludit dicens: "Solus," ait, "impetor, " et me cedente non erit qui vos persequatur acrius, nec " adeptis amicorum beneficiis vos quis destituet amplius. " Confortamini igitur, et nolite expavescere." "Tui," inquiunt, "miseremur magis, dum nescimus quo pos" sis divertere, vir tantæ auctoritatis, a summis et ulti" mis derelictus amicis." "Deo," inquit dominus Cantuariensis, "nostri curam committimus. Et ex quo " utriusque regni nobis præcluditur aditus, nec ad Ro" manos latrones consolationis gratia quis consulit nos " recurrere, quippe qui miserorum spolia sine delectu

" diripiunt: alia nobis via est procedendum. Audi-
" vimus siquidem circa Sonam fluvium Burgundiæ
" usque ad partes Provinciæ liberaliores [1] esse homines.
" Ad hos ego et unus mecum pedites ibimus, qui visa
" afflictione nostra forsitan nostri miserebuntur, vic-
" tualia ministrantes ad tempus, donec nos Deus visi-
" taverit. Potens est Deus et in ultimo miseriæ
" calculo suis adesse: et infideli deterior est, qui de
" Dei desperat misericordia." Et statim adfuit præ foribus Dei miseratio. Accurrit enim quidam serviens regis Franciæ, qui diceret, "Dominus rex vos ad
" curiam vocat." Ad hoc ait unus eorum, "Ut ejici-
" amur a regno." "Non propheta es," inquit Cantuariensis, "neque filius prophetæ; noli vaticinari
" sinistra."

King Lewis acknowledges his mistake, and begs forgiveness.

(35.) Venientes ergo invenerunt dominum regem cum tristi vultu sedentem, et non assurgentem pro solito domino Cantuariensi. Quod factum est eis in principio triste præsagium. Considentibus illis et ad hoc tepide vocatis, diutius facto silentio, rex inclinato capite, quasi dolens et invitus cogitaret ut eos de regno ejiceret, et illis id ipsum timentibus, obortis lacrymis prosiliens cum singultu projecit se ad pedes domini Cantuariensis, obstupentibus his qui aderant. Et domino Cantuariensi se inclinante ad erigendum regem, vix tandem rex ad se reversus præ angustia, "Vere," ait, "domine mi pater Cantuariensis, tu solus
" vidisti." Et suspirans præ mœrore congeminat,
" Vere, pater mi, tu solus vidisti. Nos omnes cæci
" fuimus, qui contra Deum dedimus tibi consilium ut
" in causa tua, immo Dei, ad nutum hominis honorem
" Dei remitteres. Pœniteo, pater, et graviter pœniteo.
" Ignosce, rogo, et ab hac culpa me miserum absolve.
" Sed et Deo et tibi me ipsum et regnum meum
" expono, et ab hac hora promitto, quod tibi vel tuis

[1] *liberiores*, 1.

" non decro, quamdiu Deo auctore vixero." Rege igitur absoluto, dataque ei benedictione, dominus Cantuariensis Senonis regressus est cum suis in gaudio, ubi eum rex Franciæ regaliter exhibuit usque ad regressum ejus in Angliam.

His answer to king Henry's remonstrance.

(36.) Quo audito rex Angliæ regi Franciæ demandat se mirari plurimum quomodo vel qua ratione de jure posset contra eum fovere Cantuariensem, cum in ipsius regis præsentia rex Angliæ ita se humiliaret, ad omnem paratus justitiam, nec per ipsum stetit, quominus Cantuariensis pacem haberet, quam ipse arroganter et contumeliose rejecit. Quocirca ait regem Franciæ tali de cætero in suo regno non debere præstare subsidium, in sui fidelis ignominiam et ruborem. Ad hæc rex Franciæ, " Ite," inquit, " nuncii, regi vestro " renunciantes, quia si rex Angliæ avitas quas vocant " consuetudines, licet minus, ut aiunt, legi divinæ con- " gruas, tamen ut ad regiam dignitatem spectantes " non sustinet abrogari, multo minus mihi licet jus " illius liberalitatis subvertere, quæ[1] cum corona regni " mihi jure competit hæreditario. Consuevit siquidem " Francia ad antiquis temporibus omnes miseros et " afflictos, et maxime pro justitia exsulantes, recipere, et " donec pacem habuerint, tueri, fovere, et defendere. " Cujus honoris et excellentiæ gratiæ, Deo propitio, " me vivente ad nullius personæ suggestionem in " Cantuariensis exsilio derogabitur."

Notice of the correspondence.

(37.) Hæc itaque iccirco hic posuimus, ne series epistolarum interrumperetur, cum ventum fuerit ad eum locum ubi epistolæ idem tangunt sed obscurius. Hoc est in quarta parte, ubi prior de Monte Dei et Bernardus[2] de Corilo domini papæ mandati fuerunt exsecutores designati. Reliquæ vero omnes epistolæ ordine suo et loco rem gestam lucidius declarant, ut ad legentis intelligentiam per se satis sufficiant. Præ-

[1] *quod*, 3. | [2] *Bernardo*, 1.

mittuntur tamen quædam epistolæ, quarum obtentu, dum contentio ageretur inter regem, beatum Thomam, et archiepiscopum Eboracensem, cognito et perspecto, quia Cantuariensis prosperitas de facili vinci non potuit, studuit Eboracensis archiepiscopus regis animum adversus Cantuariensem exasperare. Unde et avitis illis consuetudinibus conservandis facilius cessit, ut sic regiam gratiam sibi conciliaret in Cantuariensis confusionem. Adscivit etiam sibi in socium Gillebertum Londoniensem episcopum, qui et ipse diutius aspiraverat ad archiepiscopatum Cantuariensem. Quocirca dum exquisitis dolis et insidiis frustra conatus est Cantuariensem dejicere, sategit propensius, sed versute, si quo modo posset a Cantuariensi ecclesia Londonias pallium transferre. Isti igitur duo, cæterorum signiferi et totius perturbationis incentores, his de causis, ut dictum est, regis animum induxerunt, ut has, quæ sequuntur consuetudines contra ecclesiasticam libertatem statueret et statutas in regno Anglorum promulgaret.[1]

[1] Here follow, in 1, the Constitutions of Clarendon, with a list of the persons present, and a few letters. In 2, the collection of letters follows.

VITA SANCTI THOMÆ,

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI ET MARTYRIS,

AUCTORE

EDWARDO GRIM.

Incipit Prologus in Vitam beati Thomæ, archiepiscopi et martyris.[1]

Professores artium sæculi proprios singuli conatus habent, quibus ad altiora conscendant,[2] et quid emolumenti ferat perfectio disciplinæ, quam professi sunt, infatigabili perpendentes intuitu, dum ex finis proventu conatus sui leniunt inclementiam, quasi quodam animati compendio viæ robustius ad proposita consurgunt. Et hi quidem, ut corruptibilem quandoque coronam accipiant, quos labores, quæ certamina subterfugiunt, quibusve nonnunquam subduntur injuriis, vel quid reputant impossibile? Sed horum profecto laboris industriam, quæ mundo militavit, cum mundo perire nullus ambigat, nemo aliud affirmare conetur. Cum igitur nostra sit causa dissimilis, quibus Christus proponitur via, laborum finis æterna promittitur vita, quanta, quæso, inter varios ac multiplices mundi casus opus est vigilantia. Non nos a proposito vitæ remissioris lenocinia labefactent,[3] non revocent a recto

[1] This prologue is adopted in the First Quadrilogus, but with variations.

[2] *contendunt*, 1, 3; *conscendant*, altered to *conscendunt*, 2.

[3] *labefaciant*, 2.

tramite latioris incommoda viæ,[1] quibus felici commercio pro caducis æterna, pro terrenis cœlestia præparantur. Et ad hæc quidem ut alacrior aspiret Christiana devotio, sinistra perversorum emulatione contempta, illorum gradiamur via, innitamur vestigiis, quorum adstruit fidem conversatio sancta, commendat vitam consummatio felix, et gloriam nobis virtutum insignia clamant. Neque enim Christianæ professionis est ab his vivendi formam contrahere, quos vel opus invalidum reddit infames, aut imperfecta voluntas compellit a proposito relabi. Verum si te, quæcunque infirma anima, ad correctioris vitæ vias temporis, ut assolet, interjectu veterum minus accendit auctoritas, ubique consulit ac medetur indevotioni nostræ misericors providentia Salvatoris, ut si veterum facta fastidimus, vel hunc pudeat imitari nolle quem licuit intueri.

Auctor igitur humanæ salutis, dum, multorum refrigescente caritate et abundante malitia, quasi minus curasse creditur temporalia, sicut semel assumptæ humanitatis exhibitione visitavit et fecit redemptionem plebis suæ, sic per suos invisibilis operatione majestatis quos redemit ad meliora incessanter invitat. Ac ne tanti muneris exsors videatur hic noster dies, novus in medium procedat Christi miles et martyr egregius, beatus Thomas, sanctitatis spectaculum,[2] justitiæ norma, incentivum patientiæ, virtutis exemplar, assertor invictissimus veritatis. Sed quid mihi, inquis, cum martyrio? quid cum miraculis, quæ non humanæ viribus efficaciæ tribuenda sunt, sed Deo? Bene: nec nos tibi martyrium, nec miracula proponimus imitanda; sed vitam considera martyrio plenam, contemplare mores, mirare hominem, inter omnes mundi divitias, et quicquid pretiosum æstimatio habet humana, tantam animi tenuisse constantiam, ut nec prospera illum ad

[1] *laboris incommoda vitæ*, 2 (perhaps *latioris commoda viæ*).

[2] *speculum*, 3 (perhaps rightly).

amorem mundi[1] mollescerent, nec adversa quævis ab amore Conditoris, ut primum sensibus ejus cognitio sese veritatis infudit, aliquatenus retardarent. Unde fundatus et ipse supra firmam[2] petram jure cum apostolo proclamabat, "Quis me separabit a caritate "Christi?" Passus siquidem[3] tribulationes multas et malas, exsilium, dignitatis privationem, rerum omnium proscriptionem, et, quod his altius insedit animo et vehementius afflixit, carorum lacrymas et desolationem, sed hæc universa alta mente transcendens, devotior in dies reddebatur, nequaquam similis insipienti, cui Psalmus improperat quoniam "confitebitur tibi cum "benefeceris ei."

Pie igitur parere cupientes quorundam devotioni, qui gesta martyris pretiosi plenius nosse solliciti sunt,[4] quæ ad nostram pervenere notitiam, illorum scilicet relatu, qui viventi familiarius adhæserunt, vel nos ipsi perspeximus, ipsius de quo loquimur patrocinantibus meritis stilo perstringere satagemus, præmonentes lectorem, minime consonare veritati quicquid hinc alii vel scripserunt vel scripturi sunt, quod huic narrationi nostræ probetur esse contrarium. Plane ad hæc agenda, etsi minus dignos nos pro materiæ dignitate non levis nos addicat præsumptio, sensusque confundat inopia, sed rursus amor erigit trepidantem, invitat devotio, et animant non mediocriter ad loquendum profluentia ab ubertate domus Dei stillicidia gratiarum quibus per hunc famulum suum Salvator faciem terræ non desinit irrigare. Etenim si sileamus nos, solvitur in laudem martyris mutorum lingua, et quam accepta Creatori fuerit illius et vita et mors, virtutes loquuntur. Nostræ igitur devotioni lineas rectitudinis nusquam in scri-

[1] *ad amorem mundi*, om. 2.
[2] *firmam*, om. 2.
[3] *quidem*, 2.
[4] From this point the Preface to the First Quadrilogus is altogether different, until it again falls into a general agreement with Grim in the last sentence, "Nostræ igitur," &c. See the Appendix.

bendo excedere, per beati patris nostri merita gloriosa, Spiritus veritatis inspiret, ut pura ac fide plena prosequatur oratio quod pia aggredimur intentione.

Explicit Prologus. Incipit Vita et Passio S. Thomæ, Cantuariensis ecclesiæ archiepiscopi, et martyris.[1]

Birth and parentage of Thomas.

(1.) Electus igitur ante mundi constitutionem in Christo sanctus Thomas ortu suo felici Britanniarum caput Londonias illustravit. Pater ejus Gillebertus, cognomento Beket,[2] mater vero Matildis fuit; ambo generis ac divitiarum splendore suis nequaquam concivibus inferiores, quibus e regione morum ingenuitate et piæ conversationis innocentia longe excellentius præminebant. Justitiæ siquidem actionibus insistentes, sine crimine et querela, ut traditur, conversati sunt, ut ex iis tanquam Zacharia et Elizabeth novum se lætetur Anglia suscepisse Johannem. Nec hunc immerito pro modo suo Johannem dixerim, cui quanta cum Johanne fuerit convenientia, pœnitentiæ labor et amor indicat veritatis, pro qua ad mortem usque decertans, nec sub gladio quidem trepidavit, quominus testimonium redderet veritati. Sed hæc sequens sermo loquatur. Nunc autem, ut paulo altius seriem repetamus historiæ,[3] de visionibus breviter intuendum[4] est, per quas futuram credimus sanctæ sobolis excellentiam præfigurari.

Character of his parents.

De visione matris suæ.

His mother's visions before his birth.

(2.) Brevi ergo intervallo postquam concepit mater, vidit in somnis in sinum suum universam aquam Tamensis fluminis influxisse. Quo illa muliebri metu perfusa, ac suspicata laborem quempiam peregrinum, quem vulgus consuevit interpretari per aquarum ex-

[1] 1.
[2] *Beketh*, 3.
[3] *sermonem historiæ repetamus*, 1.
[4] *intimandum?*

uberantiam, audivit e contra a sapiente interpretationem divinitus inspiratam, unde meruit non mediocriter consolari. "Nasciturus," inquit, "ex te reget "populos multos." Et alter quidam, in nullo dissidens a prioris[1] sententia, adjecit quod fluenta gratiarum esset accepturus, quibus natale solum instar fluminis irrigaret, commemorans evangelicum illud, "Qui credit "in me, fluent de ventre ejus flumina aquæ vivæ."[2]

(3.) Secundo autem Cantuariam venisse se visum est mulieri. Ubi cum ecclesiam Christi, cum cæteris qui aderant, inciperet ingredi, in tantum ejus venter intumuit de puero quem conceperat, ut nullus ei ad aliquod ostiorum pateret ingressus. Qua visione mulier, quasi quæ indigna videretur ingressu ecclesiæ, tristis admodum et turbata permansit, usquedum evacuavit visio tertia mæstitiam præcedentis.

(4.) Instante etenim partus tempore, visum est matri de cœlo in suum gremium splendoris insoliti duodecim sidera cecidisse. Unde mulier magnifice confortata perpendit magnum quiddam de nasciturohac visione figurari. Sed et nos, ex his quæ per fidelem suum Dominus operatus est dignitatis futuræ supereminentem gloriam æstimantes, ipsum in futuro examine cum illis duodecim electis cœli luminaribus judicaturum esse orbem terrarum credimus et confitemur.

A vision during his infancy.

(5.) Rursum vero, cum in cunis jacuisset infantulus, nudum hunc mater conspexit in somnis. Unde indignata adversus nutricem, "Cur," inquit, "non tegis "infantem?" Cui nutrix, "Optime, domina, mihi[3] "coopertus est purpura pretiosa et plicata." Surgunt illico mater et famula, moliuntur explicare pallium, ut diligentius inde parvulum operirent. Cujus latitudinem cum nec thalami paterentur angustiæ, nec amplior

[1] *priori*, 2.

[2] Here MS. 1 tells the legend of Matilda's Syrian birth. See the Appendix.

[3] *mi*, 1, 2, 3.

(Smithfield.)

aula, sed et platea longe angustior appareret, ad Smedefeld, qui locus amplus est in civitate, ut vel ibi suis satisfacerent votis, ambæ pariter, ut visum fuerat, festinarunt. Cumque de loci latitudine securitatem sibi promittentes cœptis insisterent, vox ad illas illapsa de supernis intonuit, dicens, "Incassum conamini, pur- " pura hac Anglia tota minor est, nec ejus poterit " comprehendere latitudinem." Ad hanc vocem evigilat mater,[1] memor quidem quid viderit, sed ad quid prorsus ignara. Nos vero, quibus intellectum fides oculata[2] revelat, purpuram pretiosam sanguinem interpretamur martyris innocenter occisi, quo perfusus in passione jacuit et velatus, nunc vero per tot terrarum regna exterasque nationes extensum[3] est, secundum quod præcedens visio figuravit.

On his birth-day, a fire beginning at his father's house, consumes a great part of the city. What this signifies.

(6.) Tradunt propinqui quod die qua ad has mundi natus est tenebras hic noster parvulus, egressus ignis de domo paterna partem plurimam civitatis incendit. Et tu sane, si diligenter advertas, a die qua ingressum meruit æterni luminis martyr noster, quanta in ædificandis seu restaurandis ecclesiis, vestiendis altaribus, ferveret devotione, quam liberalis in pauperes, quam prompta operibus injustitiæ renunciare, punire peccata per pœnitentiam, quam denique prona ad omne opus pietatis exemplo martyris informata exstiterit, accensam de illo fateberis et tu non solum Londoniarum urbem, sed universam plane civitatem Dei quacunque nomen illius auditum est. Jamque lucerna super candelabrum posita est, ut qui ingrediuntur lumen videant. Jam quod a Salvatore promittitur electis, in isto cernimus adimpletum: "Qui vicerit sicut ego vici, faciam illum " columnam ignis[4] in templo meo." Et jam, gratias supernæ providentiæ, columnam tenemus; intueamur

[1] *mulier*, 3.

[2] *occulta*, 1, 2; *occulata* altered into *occulta*, 3.

[3] *extensus?*

[4] *ignis* is not in the text quoted (Apocal. iii. 12).

lucernam; qua ivit ingrediamur, ne forte offendamus ad lapidem pedem nostrum, quia qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Sed jam nunc ad ordinem historiæ revertamur.

His early education.

(7.) Ubi tenera admisit ætas, litterarum primordiis puer traditur imbuendus. Quibus decursis, ad artes missus multa in brevi comprehendisse memoratur. Quam docilis, quantæque fuerit etiam in teneris annis industriæ ac vivacitatis, ætas fortior comprobavit; quin jam factus vir uberes messuit sapientiæ fructus, in quibus adhuc junior desudavit. Sed nequaquam diu scholis intendere sinebat variatio rerum. Parentes nimirum, ut prælibavimus, primi quondam inter suos divitiis et gloria sæculi, sed frequentibus incendiis cæterisque infaustis incursibus rerum non mediocriter attenuati, minorem noscuntur in instruendo filio diligentiam adhibuisse. Quam profecto attenuationem, immo sobriam quandam et honestam mediocritatem, ipsorum justificationi militasse nullatenus dubitare permittitur, cum dicat sermo divinus, "Ego quos amo "arguo et castigo;" ut videlicet caminus tenuitatis exureret quicquid de mundi pulvere per opulentiam contraxerunt. Sed et filii desolationem geminavit interitus genitricis, quæ eo tempore viam universalem ingressa destitutum pene propriisque expositum consiliis filium dereliquit; pater quippe jam senuerat, nec ad[1] filii sumptus sufficere poterat substantia quæ remansit. Sed nec ipse diutius matri fertur superfuisse.

His parents reduced in circumstances

Their death.

(8.) In illius autem domo vir nobilis et dives admodum, Richerius de Aquila, veniens ad civitatem hospitio se suscipere consuevit. Cui Thomas associatus, aliquanto tempore illius consiliis et prudentiæ se commisit. Jam enim puerilibus annis evolutis, optimis cœpit pollere moribus, ingenio clarus, acceptus eloquio, vultu mixta gravitate jocundus, venustus aspectu, forma

He associates with Richer de l'Aigle.

[1] *in*, 1, 3, 4.

satis elegans, gratum sese omnibus et amabilem exhibebat. Jamque commune vivendi iter ingrediens, his animum dabat quibus illa ʼsolet ætas intendere, canum cursu ac velocitate aviumque volatu ac rapina ludicra delectabatur. Sed in his atque similibus mundi vanis ac variis oblectamentis integrum et immune servatur vas electionis ab his quibus tenera præsertim solet juventus infestari. Ad præsagium vero futuræ constantiæ fertur adolescentis animo tam pertinaciter inhæsisse amorem veri, quamvis adhuc sæcularia sectaretur, ut vix aut nunquam joco vel serio quicquam protulerit contrarium veritati. Quam perfecte id ipsum impleverit postquam factus est vir, sequentia declarabunt. Itaque ad prænominatum divitem a scholis rediens, et varias sæculi sequens curiositates, nunc venatu, nunc avium captura, quibus maxime pascebatur animus juvenilis, pro libitu nunc domi cum patre, nunc rure cum divite, morabatur. Factumque est ut in hunc modum dimissus sibi scholaribus studiis proponeret renunciare.

He narrowly escapes from death in a mill.

(9.) Die vero quadam accidit ut ad ripas eunte Thoma simul cum divite, motam de flumine anam accipiter insequeretur, secutusque divertentem in flumen cum ipsa pariter mergebatur.[1] Quod videns adolescens, miseratus accipitrem jam periturum, equo desiliit, seque in gurgitem, ut avem eriperet, præcipitavit; sed priusquam avem contingeret, raptus ipse intra alveum fluminis, et nunc mersus sub aquis, nunc undarum vi impellente levatus, periclitari cœpit, et penitus periisse putabatur ab intuentibus, dum nullus adesse potuit qui manum porrigeret pereunti. Denique ad molendinum, quod tunc forte molebat, aquæ tractu perlatus, ubi primo aquæ exitibus propinquavit, stetit rota nec se movit semel, quousque vivus quidem, sed vehementer afflictus, adolescens extractus est. Sed fovit afflictum

[1] *mergeretur*, 2.

medica manus Salvatoris, quem inter undas desperatum protexit ne exstingueretur lucerna futurus in Israel, cujus morte pretiosa tanta cernimus beneficia provenisse.

(10.) Rursus vero Osbernus, Octo-nummi[1] cognomine, vir insignis in civitate et multarum possessionum, cui carne propinquus erat, detentum circa se Thomam fere per triennium in breviandis sumptibus reditibusque suis jugiter occupabat. He is clerk to Osbern Huit-deniers, a kinsman.

(11.) Jamque pedem porrexit in semitas seculi, jam ad honores aspirare, effundere animum in exteriora, et vanas mundi amplitudines ambire cœpit. Et ad hæc quidem consequenda multas illi occasiones et animi sapientia, qua pollebat, et honestas vitæ secundum sæculum offerebat. Singularis namque et supra annos cnituit in viro matura quædam senectus sapientiæ, canities consiliorum, ac morum quædam jocunditas, gravitas, ut merito in admirationem et amorem sui converteret universos. Sed didicit tunc, quod postmodum fatebatur, non esse in homine viam ejus, sicut nec vitam, sed a Domino dirigi gressus hominis; aliud nimirum disponebat ipse, aliud atque aliter operata est in ipso divina dispositio. Siquidem, ut facilior ei ad honores pateret promotio, invitatus a quodam ministro domus archiepiscopi Theobaldi, illo ductu divinæ gratiæ adveniens, quali decuit honore susceptus est. Ubi ludis et levitate postposita seniorum sapientumque sermonibus ad meliora semper animum informabat. Cognitaque in brevi vivacitate viri per verba prudentiæ, acsi per scintillulas quasdam jugiter erumpente secundum quod Sapiens ait, "Sermo hominis annunciat de "eo," consiliis archiepiscopi negotiisque, et causis publicis et privatis interesse jubetur. Nam sensu pervigil, providus in consilio, in responsione prudens, sermone disertus ac temperatus, intrans et egrediens ad im- His character in youth. He is introduced into the household of archbishop Theobald, and gains his favour.

[1] *Octonumini*, 3; *Occommeri*, 2.

perium domini sui, verbis et opere nulli inferior, domino suo carus, et gratus omnibus apparebat, ut malevolum se magis probaret quisquis in viro tanta dona gratiæ non diligeret. Denique tantam invenit gratiam in oculis archiepiscopi, adeoque illius animum sedulis sibi devinxit obsequiis, ut palam fateretur archiepiscopus quod neminem ante tam integrum sibi in omni negotio tantæque fidelitatis invenisset.

He incurs the enmity of Roger of Pont l'Evêque, archdeacon of Canterbury,

(12.) Sed hostis humani profectus videns, nec sine invidia tabescente, tantam in adolescente industriam animi, ingenii acumen, in moribus honestatem, quibus facilem illi prævidit accessum ad summos honores, si ut cœpit inoffenso curreret pede, æmulum ei suscitavit Rogerium archidiaconum Cantuariæ, quem de Ponte Episcopi cognominabant, qui donec ultimum cœlo spiritum redderet Thomas tunc quidem conceptum virus in ipsum quibus potuit modis effudisse cognoscitur. Interim autem, ut a curia illum amoveret, nunc apertis conviciis, nunc jocis irrisoriis aggressus est; denique clericum cum ascia sive securi faceta contumelia crebrius appellavit, cognomento videlicet illius, a quo ad curiam archiepiscopi fuerat invitatus. Et revera Thomas securim accepturus erat opportuno in tempore, vel potius gladium Petri, quo ipsum Rogerium cum complicibus a cœtu sanctorum præcidit, quin nec cibum signandi facultatem habebant, sicut regi conquesti sunt; sed hæc alias. Interim vero vir prudentia præditus nequaquam his sive similibus movebatur quominus obsequiis archiepiscopi pervigil inhæreret, audiens a Sapiente quia "melior est patiens viro forti," cum e diverso audiat, Ille "qui profert contumelias[1] "insipiens est;" sed nec divinum poterit infirmare consilium humana malitia.

who mocks at him for his connexion with one Baillehache.

(See below, c. 76.)

Roger becomes archbishop

(13.) Inter hæc autem venerandæ memoriæ Willelmo Eboracensi beatitudinis æternæ suscepto finibus, præ-

[1] *contumeliam*, Prov. x. 18.

libatus Rogerius ope et industria archiepiscopi Theobaldi substituitur, a quo secundum morem inungitur et consecratur; archidiaconatum vero Cantuariæ Thomæ donavit, cui, ut jam dictum est, nequaquam similem se crederet habiturum virum, per omnia bonum et fidelem in omni domo sua. Nec mora intervenit, etiam præposituram Beverlaci archidiacono suo obtinuit, ecclesias quoque et reditus alios multipliciter accumulavit. Vir autem liberalis animi, secundum monita Sapientis, melius esse arbitrans nomen bonum quam thesauros plurimos, ad augmentum famæ et nominis ampliationem divitias studuit detorquere, ne quando pecuniæ parcens parcitatis nævo splendorem nominis obfuscaret. Quid autem moras innectimus? nullas ipse passus est ad superiora progrediens; neque enim in humili potuit morari loco flamma vivacitatis quæ pectus illud impleverat, sublimitas animi, et, quod amplius est mirandum, in tanta sublimitate integritas vitæ.

of York, and Thomas succeeds him as archdeacon, and receives the provostship of Beverley, with other preferments.

(14.) Adduntur[1] igitur habitis ampliora, potiora prioribus, et cumulatius crescunt honores. Volens namque archiepiscopus sublimius munerare virum, regiæ illum majestati commendat, quanta polleret virtute retexens, animi sapientiam, providentiam consiliorum, et, quæ his excellunt, fidum prædicat et veritatis amatorem. Facile regi inspiratum est commendatum habere quem propria satis merita commendabant, cui et cancellariam suam sine mora concessit. Novus itaque erigitur super Ægyptum Joseph, præficitur universis regni negotiis post regem secundus, augentur honores, prædia, possessiones, et divitiarum splendor ac mundi gloria multiplicatur; sequuntur ex more innumeri mancipiorum greges, stipantur electorum catervæ militum, nec cancellario prorsus quam regi minor comitatus adhæsit, ita ut nonnunquam corriperetur a rege quod

He is made chancellor to the king. A.D. 1155.

His power and splendour.

[1] *Adducuntur*, 3.

regis hospitium vacuasset. Larga nimirum ac liberali manu tam proprios quam regni reditus profudit in militum stipendiis et donariis profuturum,[1] sed et regi fidus et integer animo actuque permanens, illius ad honorem et gloriam omnia reservavit. Rex econtra tantum honoris, tantum illi dilectionis et libertatis quantum nemini unquam hominum impendisse cognoscitur; quod tempore posteriori rex ipse sæpenumero commemoravit. Quæcunque statuit, quæcunque mutavit, quæcunque sancivit, quocunque dominatio regis attingit,[2] quasi pro lege tenebatur. Sed væ semel et secundo sæculo nequam! quanta ejus infelicitas, quam sit conditio miserabilis, quis consideret? Videas, si attentius intuearis, quia quanto pæne in sæculo persona potentior, tanto pronior ad peccatum, quanto ditior tanto deterior, quanto sublimior tanto proclivior ad ruinam; et rursus, quanto firmior in terrenis, tanto infirmius ad divina consurgit, et a vera sapientia remotior, quo prudentior in humanis, cum sapientia carnis inimica sit Deo, et prudentia mors; nam quanto quis mundum amplectitur arctius, eo, mundi fumo cæcatus, delinquentiæ nodis[3] vehementius astringitur et fortius retinetur. Accedit hostis humanæ naturæ, amator mali, invidiæ auctor, innocentiæ prædo, invidens homini locum beatitudinis unde per propriam nequitiam irrecuperabiliter lapsus est. Volens igitur innocentiam deperire, iter obsedit[4] quo itur ad patriam, sedens in insidiis, sicut leo in spelunca sua, ut interficiat innocentem; tendit laqueos, compedes injicit, hamum operit esca, ut qui fuerit avidus escæ hamo juguletur; facile nonnunquam sternit iter ad honores, favet ad fastigia conscendenti, ut possessionis jure teneat in sublimi, cui in planioribus non poterat pro-

His dangers and temptations.

[1] *profuturos?*

[2] *ob oceano usque Pyrenæos*, inserted, 4 (perhaps from the letter given hereafter, c. 61, or from Herbert of Bosham, i. 17, ed. Giles).

[3] *nocte*, 2, 3.

[4] *obsidet?*

pinquare. Sanctus Thomas ante cancellariam quam innocenter, quam sine querela, priora tempora transegerit in imo positus, sermo superior explanavit; nunc autem locatus in sublimi,[1] quantæ audaciæ, quantæ fuerit præsumptionis, difficile dictu. Quantis enim necem, quantis rerum omnium proscriptionem intulerit, quis enumeret? valida namque stipatus militum manu civitates aggressus est, delevit urbes et oppida, villas et prædia absque miserationis intuitu voraci consumpsit incendio, et inimicis domini sui, undecunque insurgerent, intolerabilem se exhibebat. Denique quem unquam timebat offendere ut regis satisfaceret votis, pareret imperiis? Sed in his omnibus (licet aliter aliqui æstimaverint) corpore castus, corde humilis, sed inter humiles, nam inter potentes potentior ipse ac sublimior apparebat; nullus eo discretior, nemo munificentior nec ipso prudentior habebatur. Pauperibus absque æstimatione necessaria ministrabat; sed ita omnia dona gratiæ exteriori fastu velabantur, ut nemo nisi pro sæculi pompa hunc ipsum, etiam cum archiepiscopus esset, putaverit actitasse.[2] Tantam quoque gratiam adeptus est a rege et regno universo, ut hos solum beatos reputaret opinio qui in ejus oculis complacere, et regis consiliario et cancellario obsecundare in aliquo potuissent. Ut hinc uberior Redemptori personet gratiarum actio et vox laudis, quod tam misericorditer eripuit mundo, quem tot nexibus mundo novimus obligatum. Et hæc dicta sufficiant de vita qua mundo vixit; abhinc vero qualiter mundana omnia mente calcaverit, ipso duce nostra dirigatur oratio.

His chastity, bounty, &c.

(15.) Sortitus est interea finem temporalis vitæ Theobaldus archiepiscopus, et sedes vacavit a præsule. Rex autem, arbitratus cancellarium suas per omnia sequi voluntates, ut ante, et imperiis obtemperare, ipsi

The king designs him for the archbishoprick of Canterbury.

[1] *sullimi* here, and *sullimior* below, 1, 3.

[2] *accitasse*, 2, 3.

April 1161 –May 1162.

archiepiscopatum dedit: sed aliquamdiu differtur negotium, donec a conventu consensum extorqueat, qui liberam ab antiquo solet habere vocem in electione pontificis; nam illo reclamante nulli regum licuit intrudere quenquam propria auctoritate. Igitur, ut conventus sibi inclinaret assensum, tres episcopos destinavit Cantuariam, et cum eis Ricardum de Luci virum nobilem et præfectum patriæ. Cancellarium quoque misit in Angliam pro diversis negotiis, et præsertim ut filio suo, jam tunc coronando in regem, fidelitatem et subjectionem acciperet ab universis, et juraretur in regem. Episcopi vero transmisso mari venientes Cantuariam salutaverunt conventum ex nomine regis; et in capitulo coram omnibus Ricardus, vir magnæ facundiæ, allegans causam pro qua missi sunt, "Hoc," inquit, "mandat vobis rex, diutius hac ecclesia orbata "pontifice, non mediocre ovibus periculum imminere. "Unde ipsius sciatis esse voluntatem, ut liberum etiam "nunc, sicut pridem, habeatis in electione pastoris "arbitrium; persona tamen talis provideatur quæ tanto "sufficiat oneri, digna sit honore, et regi complaceat." Ad quem prior, "Dominus," ait, "universitatis Auctor, "qui suam ecclesiam sibi proprii sanguinis effusione "comparavit, acceptum sibi, utilem nobis, et qui universæ ecclesiæ suæ forma sit virtutis, exemplum "justitiæ, dignetur providere pastorem; et regi gra- "tias, qui ecclesiam hanc dignitate, quam obtinuit "tanto tempore, non privavit." Responso autem ab omnibus, adjungunt nuncii, "Cum prona sit omnium "vestrum voluntas regiis parere mandatis, consultius "est ut talis eligatur qui libere causam ecclesiæ ves- "træ tueatur, et qui vobis valeat in omnibus erga "regiam majestatem; nam si talis eligatur qui regi "non placeat, in schismate eritis et discordia, sub tali "pastore dispersionem, non refugium, habituri, cum "e regione non modicum promotionis vobis accessisse "experiemini, si in quo regi complaceat eligatur." Coacto igitur in partem saniori consilio, cum legatis

Election by the monks of the cathedral.

cominus de electione tractatum est, et invocato Spiritu Dei, per quem rectores justa decernunt, cancellarius in pastorem eligitur et patronum, cum voto omnium et acclamatione, ut divinitus inspiratum fuisse nemo dubitet. Approbant electionem nuncii regis, asserentes regem facile assensurum fore, nec esse in regno aptiorem sive honestiorem quempiam ad hunc honorem.

(16.) Quid multa? cogitur Londoniis solemne concilium, eligitur cancellarius a clero et populo,[1] confirmatur electio, et placuit universis, solo Londoniensi[2] episcopo reclamante; sed clamante turba "Voces Dei "et non hominis!" siluit ille et digitum ori suo imposuit. Præsentatur electio regis filio coronando adhuc; consensit ille et gratum habuit. Wintoniensis autem præsul, vir grandævus et prudens, concionem et eos præsertim quibus rex vices suas commiserat in hoc negotio, ut quicquid facerent, ratum foret, his affatus est verbis. "Vir iste," inquit, "quem communi "consensu eligimus in patronum, cancellarius et primus "patriæ thesauros regis et reditus regni in manu "habuit, et ut diversa poscebant negotia tractavit. "Verum ne cui in posterum pateat exactioni vel "calumniæ, quasi qui pro libera magis voluntate quam "regni commodo dissipaverit bona domini sui, liberum "eum et absolutum ab omni reclamatione suscipimus.[3] "Incongruum enim videtur, ut patrem sibi faciat "sancta ecclesia vel patronum, qui pecuniæ probatur "esse mancipium, et qui humanæ servitutis obnoxius "sit necessitati." Ad quem ministri regis, "Ex ore," inquiunt, "regis liberum eum clamamus ab omni ca-"lumnia et exactione nunc et in omne tempus." Et ita contraxit ad tempus iniquitas os suum, et conticuit calumniator, videns et invidens ab ea se, quam conceperat, decidisse spe.

The election confirmed.

The bishop of Hereford's opposition withdrawn.

The bishop of Winchester demands that the archbishop elect may be released from obligations as to money;

which is granted.

[1] *et a populo*, 3.

[2] G. Foliot had not yet been translated from Hereford.

[3] *absolutum* repeated, 1, 3.

The archbishop consecrated at Canterbury. June 3, 1162.

(17.) Perductus igitur Cantuariam, solemni, ut decuit, devotione a conventu et civitate susceptus, et inthronizatus, et more canonico consecratus est. Celebrata autem ordinatione, et singulis in sua reversis, venerabilis quoque archiepiscopus mox in seipsum reversus, et ad Dominum totus conversus est, et, quod dictu mirabile est, non citius est sacramentaliter sacra delibutus unctione, quam animus ipsius re ac virtute sacramenti, multiplici videlicet Spiritus Sancti gratia, debriatus ex integro, etsi non habitum illico sed animum immutavit; imo non illius hoc fuit, sed mutatio dextræ Excelsi. Processu vero temporis, ne ex honore superbiret, onere et jugo Dei carnis insolentiam enervare diversis pœnitentiæ laboribus elegit, et tam ordinem quam habitum canonici regularis suscepit, et susceptum ita mirifice pariter cum officio archiepiscopi conservavit, ut quamvis quilibet de se præsumat in alterutro tamen sæpe deficiat, cum ipse utrumque et quædam his difficiliora perfecte consummaverit. Interim autem vir altioris ingenii oculum mundi, qui semper nequam est, latere volens quod in corde ipsius plantaverat divinus amor, donec videlicet altius fixa radice mundi turbines non timeret novella plantatio, nequaquam statim mutavit habitum. Sed orto inter monachos murmure quod contra morem in veste sæculari frequentaret chorum, corripiens illum ex domesticis quidam retulit astitisse sibi personam vultu terribilem, et verbis minacibus imperasse, "Vade, dic "cancellario," (tacito nomine archiepiscopi præ nimia indignatione,) "ut sine cunctatione commutet habitum; "quod si contempserit, ibo illi in adversum omnibus "diebus vitæ suæ." Quod audiens venerabilis vir amarissime lacrymatus est, et tunc quidem pauca locutus hæc dicenti, tacitus secum considerat quid egerit, qualis fuerit, et quod onus susceperit, onus plane in omnibus attendens potius quam honorem. Videns nempe se animarum obnoxium rationi, divinitus inspi-

He enters on a stricter life.

He is warned to assume a monastic habit.

ratus erexit se contra se, et tali secum deliberatione congreditur:—

(18.) " Anima mea, quid agimus? quam pro com- His reflec-
" missis ovibus reddimus rationem, qui viximus negli- tions.
" genter? aut quid pro alienis dicturi, qui propriis
" gravamur excessibus? Hactenus mundo viximus,
" militavimus pro terrenis; habes jam quas concupisti
" vanas celsitudines, perituram cum mundo divitiarum
" gloriam; jam potita cordis tui desiderio, num his
" ampliora ambire, num altius conscendere, niteris?
" Ad inferni novissima nos potius ista celsitudo redu-
" cet, si non consultius agamus, redimentes tempus et
" dimidiantes dies, dum patientia Dei ad pœnitentiam
" nos invitat, ne sicut fur in nocte veniens dies illa
" terribilis secum rapiat imparatos, nec jam sit qui
" eripiat. Fuerit ignorantiæ et juvenilis animi quod
" anteriora tempora transegimus sub contemptu; sed
" abhinc nullum penitus residet excusationis umbracu-
" lum, ignorantiæ velamen aufertur. Nam si nos
" propria nequaquam coegit in melius, saltim commis-
" sorum nobis nos cura sollicitet, ne perdite viventes
" et ipsi pereamus, et multis simus materia mortis,
" perditionis causa. Igitur quod solum restat amplec-
" tamur refugium, salutiferam salvatoris intenta aure
" percipiamus vocem, et pium imitemur exemplum
" dicentis 'Qui vult venire post me, abneget semetip-
" 'sum sibi,[1] et tollat crucem suam et sequatur me;
" 'quid enim proficit homo, si lucretur mundum uni-
" 'versum, animæ autem suæ detrimentum patiatur,
" 'et seipsum perdat?' Propterea ut ex nobis profi-
" ciant quorum nobis committitur cura, luceat lux
" nostra coram hominibus, ut videant opera nostra
" bona et glorificent patrem. Et ut nobis prosit quod
" facimus, indefesso nisu contendamus per angustam
" portam cœlestis atrii latitudinem intrare, ne, si tarde

[1] Not in the passage quoted (Matth. xvi. 24).

" quæsierimus ingressum, jam clausa janua mereamur " audire, 'Nescio vos.'"

His new manner of life.

(19.) His et similibus quotidie, imo et continue, ad congressum spiritualis militiæ vir sanctus armavit animum, et propositum solidavit. Præventus siquidem inspiratione divinæ gratiæ, et jam terrena omnia sub se videns et contemnens, animo ad cœlestia conscendebat. Nec moratus arrepto spiritualis zeli mucrone secuit nodum necessitatis antiquæ, qua vinciri videbatur eatenus, et sævus exactor sibi semetipsum mactavit Deo, hostiam vivam, sanctam, Deoque placentem. Siquidem attenuato victu gulæ jugulat appetitum, irrumpentes in animum illicitos motus sacræ lectionis et orationis assiduitate reverberat, reprimit insolentiam naturalis incendii somno breviore, et vestis mollitiem asperiore commutavit cilicio; et, ut multa præteream, carnem suam crucifigens cum vitiis et concupiscentiis totum se redegit infra metas necessitatis, et ab eo qui fuerat totus alter efficitur. Quicquid honestum, quicquid sanctum, quicquid justitiæ fuit, et fecit et docuit, et quæcunque his contraria a se funditus elongavit. Et quidem ab exordio ordinationis suæ tantum divinæ dilectionis et devotionis sanctæ, tantum etiam zeli contra omnem injustitiam, concepit, ut nulli personæ, cujuscunque esset dignitatis, pepercerit, quæ quicquam contra traditam sibi a Domino justitiæ normam præsumpsisset. Sed nec regis obsequiis seu voluntati, contra Regis omnium voluntatem, nec minis nec amore victus obtemperare ulterius adquievit.

(20.) Quis autem hominum digne sufficit admirari inæstimabilem divinæ miserationis intuitum in tam subita et tam perfecta mutatione mentis humanæ? Prorsus mirabilis Deus in sanctis suis commendat in homine divitias bonitatis suæ, qui, cum sit peccator et inimicus justitiæ, reconciliat cum sibi secundum multitudinem misericordiæ suæ, non hominem sed vitia hominum insectatur, revocat recedentem, aversum

redire facit, et ad se convertit contemptorem, inspirat affectum pœnitentiæ, odire facit quicquid amaverat, et facile efficitur quod impossibile videbatur. Undique sanctorum exempla nos excitant, hinc quidem lapsorum sed pœnitentium, hinc vero justorum qui lapsi non sunt. Et quidem ut surgere conetur qui forte ceciderit, sanctorum nobis proponitur casus, justorum vero perseverantiam legimus, nequando a proposita professione labamur. Et ne deesse causemur exempla, proponitur nobis forma perfecta pœnitentiæ venerabilis archiepiscopus et martyr Christi sanctus Thomas. Qui quidem, postquam graviter se deliquisse sequendo sæculi pompas, multa, imo innumera, contra Dei voluntatem et imperium, ut regi mortali servaret fidem, præsumpsisse consideravit, conversus pœnituit, et percussit femur suum. Quicquid videlicet carnale, quicquid fluxum senserat in se, largo lacrymarum imbre diluit, et pii amoris incendio in ara cordis cremavit, et grave sibi bellum indicens, exegit a seipso per pœnitentiam quicquid sese meminit commisisse per culpam; et quæ prius tanto amplexus est desiderio, hæc conversus ad amorem Dei opportune importune prædicat contemnenda, et terreni regis postposita voluntate et obsequiis, summum sibi conciliare Regem vigiliis sacris, jejuniis et orationibus, et sanctarum meditatione lectionum, eleemosynarum quoque liberali largitione festinabat. Tot namque pauperibus necessaria vitæ, tam in cibis quam vestibus, quotidie ministrabat, ut licet multitudo infinita mendicantium ad eum conflueret, ex paucitate potius eorundem quam voluntate cohibendi manum largiri cessabat, reminiscens illius prophetici, "Dispersit, " dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum " sæculi."

He attempts to reclaim alienated possessions of the church.

(21.) Ut autem in hunc modum dispergere et pauperibus dare nullam dispersio frequens parturiret inopiam, possessiones ecclesiæ studiosius retinere, et dispersas revocare satagebat. Prædia quoque ecclesiæ a

prædecessoribus suis minus juste donata, his qui vel sæcularis potentiæ favore seu affinitate aliqua conjuncti fuerant, auferre nisus est, et pristinum jus ecclesiæ reformare. Clericorum etiam qui de curia regis erant, cum deprehendisset incuriam, ecclesias ac possessiones quæ ad ecclesiasticam jurisdictionem pertinent tanta auctoritate vendicabat,[1] et postmodum vendicabat, ut sacrilegi et rerum ecclesiæ invasores, sociatis sibi quibusdam episcopis, regem et omnem ejus familiam adversus sanctum Dei exasperarent, protestantes quod regias consuetudines ac donationes exinanire disposuisset, et secundum regulas canonum cleri pariter et plebis vitam coarctare et moderari.

He is represented as intending to annul the king's customs and presentations.

(22.) Advertens quoque rex solito sibi indevotiorem apparere archiepiscopum, et contemptum se suspicatus ab eo, quem supra omnes homines adamaverat, crescente paulatim amaritudine et subintrante odio, a cordis illum secretario et consiliis suis efficit alienum. Affuit sine mora fratrum accusator, incentor odii, concordiæ persecutor, haud ignarus regiæ commotionis, quippe qui perambulat terram et circuit eam quærens quem devoret et in suam redigat possessionem. Itaque auget odia, præparat semina discordiarum, jurgiorum ministrat fomitem, et comparatis[2] viribus sanctum aggreditur archiepiscopum, ut vel cum[3] dedecore ejiciat a proposito, si adversitate victus legi consentiat injustitiæ, vel si in sententia perstiterit, infami illum murmure maculet, et quod penitus evacuare non valet meritum, saltim illud minuat impatientia. Rursum vero regis animum tum per se occulta intrinsecus inspiratione, tum extrinsecus per nequitiæ suæ ministros, contra patrem spiritualem et pastorem animæ suæ accendit ira, armavit malitia, et lethali tandem odio induravit. Admovit deinceps odiorum materiam, et quasi ex

The king is estranged from him.

[1] *indicabat?*
[2] *comportatis*, 1, 3.
[3] *eum*, 3.

ratione sufficientes composuit causas dissidii. Denique episcopos et principes regni regisque ministros et domesticos venenosis infecit afflatibus, ut videlicet partem archiepiscopi sancti infirmiorem faciens et ipsum facilius obrueret, dum solus in stadio decertaret, cæteros quoque, dum contra divinam justitiam regiis faverent præsumptionibus, traheret ad perditionem. Hæ sunt astutiæ Sathanæ, hi circuitus anguis lubrici, qui non lætatur nisi cum male fecerit, et iter obstruit quo itur ad Dominum. Sed Christi miles invictus, ac si turris erecta in Jerusalem contra faciem Damasci, quamvis solus in certamine, non Sathanæ, non satellitum ejus, expavit assultus, confidenter canens cum propheta, "Dominus fortitudo "mea, Dominus[1] firmamentum meum et refugium meum "et liberator meus;" et "Dominus mihi adjutor, non "timebo quid faciat mihi homo." Præmonitus autem a Salvatore, quoniam "beati qui persecutionem pati-"untur propter justitiam," modicum æstimabat quicquid pro justitiæ vel veritatis assertione posset mundus vel diabolus irrogare, secundum apostoli sententiam dicentis, "Non sunt condignæ passiones hujus tempo-"ris ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis." Igitur ut ad narrationis ordinem revertamur, initium inimicitiarum inter sanctum Thomam archiepiscopum et regem, quantum creditur, hoc fuit.

Ps. xvii. 1–2. Ps. cxvii. 6.

De consuetudinibus quas rex voluit conscribere fisco.

(23.) Commorante rege in prædio suo apud Wodstoke, præsente archiepiscopo et primis patriæ, inter alia movetur quæstio de consuetudine quadam quæ in Anglia tenebatur. Dabantur de hida bini solidi ministris regis qui vicecomitum loco comitatus servabant; quos voluit rex conscribere fisco et reditibus propriis

Difference with the king about a customary payment to the sheriffs and their deputies.

[1] *Dominus*, om., 1, 3.

associare. Cui archiepiscopus in faciem restitit, dicens, non debere eos exigi pro reditibus; "Nec pro reditu," inquit, "dabimus eos, domine rex, salvo beneplacito " vestro. Sed si digne nobis deservierint vicecomites, " et servientes vel ministri provinciarum, et homines " nostros manu tenuerint,[1] nequaquam eis deerimus in " auxilium." Rex autem, ægre ferens archiepiscopi responsionem, "Per oculos Dei," ait, "dabuntur pro " reditu, et in scriptura regis scribentur; nec dignum " est ut contradicas, cum nemo tuos contra volun- " tatem tuam gravare velit." Prævidens archiepiscopus et præcavens ne per ipsius patientiam consuetudo induceretur, unde posteri gravarentur; "Per " reverentiam oculorum, quos jurasti, domine mi rex, " non dabuntur de tota terra mea, et de jure ecclesiæ " ne unus quidem denarius." Siluit rex, libera pontificis objectione repercussus, sed regis indignatio non quievit; nam tacito interim de laicalibus, quæ contra archiepiscopum minus facere viderentur, in clerum convertitur furor, et in ecclesiæ ministros indignatio se dilatat, quorum contumelia in archiepiscopum specialiter redundaret.

De novo nocendi genere archiepiscopo.

Case of Philip de Broi.

(24.) Novo autem præmeditato nocendi genere subintroducitur contra clericum, Philippum de Broi nomine, ab olim consopita calumnia; siquidem de morte militis cujusdam fuerat appellatus, sed in audientia Lincolniensis episcopi, cum ventilata fuisset causa, ecclesiastico jure purgatur, et soluta controversia liber a parentibus clamatus est. Rursum vero minister regis, ad cujus providentiam illud pertinebat negotium, volens clericum deperire ex antiquo odio, causam revocavit in medium, et calumniam homi-

[1] *teneant*, 1, 3.

cidii reiteravit. Clericus autem, ut vir ingenuus, dolore tactus et indignatione, conviciis vicecomitem aggressus est; qui cum regi detulisset illatam sibi a clerico contumeliam, gavisus, ut creditur, rex accepta occasione sæviendi in clericum,[1] conceptam commotionem refudit in Philippum. Et facta quæstione de clerico in præsentia archiepiscopi, protestatur rex quod plenaria fiet justitia et de homicidio pariter et de convicio, nec stabit penitus solutio facta. Archiepiscopus vero infra curiam suam et tuitionem ecclesiæ clericum recepit, ut ibi pro se loquatur, et respondeat calumnianti. Missis igitur a rege episcopis aliisque ordinis utriusque, qui clericum judicarent, negat ille homicidium, asserens non debere cogi ulterius super eo responsum reddere, nec haberi in legibus causam revocari in medium, quam purgatio solemnis terminarat, et pax inita cum adversariis sepelivit: "Quod " autem regis ministrum dehonestavi, animi victus " amaritudine, fateor," inquit, "sed plenam pro male- " dicto polliceor emendationem; tamen rationis metas " correptio non excedat." "Et nos," inquiunt, "decer- " nimus ut biennio maneat sub manu regis præbenda " tua, et possessiones, omniaque quæ in reditibus " habes, ad nutum ipsius eroganda pauperibus." Adjungunt adhuc nuntii, quod nudus astaret ministro regis, laicali more, et ipsi offerret arma pro injuria, et in illius viveret subjectione.

(25.) Paruit clericus judicio, lætus quidem evasisse se, quam rex minabatur, sententiam mortis. Rex ex adverso, volens hominem mortis subisse judicium, injuriam causatur fieri sibi, et curiæ suæ præjudicari. Episcopos quoque detulisse personæ propter archiepiscopum, nec secundum æquitatis considerationem judicasse calumniatur; et secutus, "Per oculos Dei," ait,

[1] *clerum?*

" jam mihi jurabitis quod justum judicium judicastis, " nec pepercistis viro quia clericus est." Quibus jurare paratis, nescius quid ageret, vel quo se verteret præ furore, communicato tandem consilio cum filiis Belial, qui ipsum incitabant adversus sanctum archiepiscopum, alias atque alias exstruxit machinas, et palam faciens quod corde conceperat, convocatos ad se episcopos omnes, qui affuerant, præsente archiepiscopo et principibus regni, his eos sermonibus affatus ait: " Ne nobis imperantibus tepescente jus-
" titia malorum insolentia se dilatet, voluntatis meæ
" est et consilii, ratio quoque id ipsum astruit, ut con-
" suetudines et legitima quæ traditurus sum, et quæ
" sancivit avus meus, a vobis confirmentur, ad pacem
" populi custodiendam." " Salva ordinis nostri [1] pro-
" fessione," respondent una voce pontifices, " vestris
" legibus obtemperamus." Quibus ille, " Legibus," ait,
" regni volo obediatis, et eas confirmetis, quæ ad
" ordinis salvationem noscuntur institui." Rursus episcopi idem quod prius responsum reddunt. Et rex in iram conversus, ut vel minis flecteret quos prece non potuit, jurat terribiliter nullum eis patere diffugium; omnimodis oportere ut leges regni, quæ pro pacis custodia traditæ sunt, episcopi quoque confirment et custodiant. Addiditque quoniam tempore avi sui et priorum regum istæ quas nunc traditurus erat leges custoditæ sunt ab archiepiscopis et episcopis quos sanctorum numero novimus sociatos, ut nec mirum nec magnum videatur episcopis qui nunc sunt, si prædecessorum suorum et sanctorum maxime sequantur vestigia. At venerabilis archiepiscopus, suspectum habens pacis nomen, ne forte lateret sub melle venenum, sciensque non esse tutum in lubrico ponere

The king requires of the bishops the observance of his grandfather's customs.

[1] *vestri*, 1; *nostri*, altered to *vestri*, 3. (According to this reading, the sentence would end with *professione*; which is clearly wrong.)

pedem, et tenebris circumfusum proximare periculo, constanter respondet regi, nullis se velle legibus obtemperare, quæ divinis probentur legibus adversari; cæterisque idem dicentibus, conventus ille inimica quadam hinc inde contentione solutus est.

Arnulf, bishop of Lisieux, advises the king to form a party of bishops against the archbishop.

(26.) Luxoviensis autem episcopus, volens sibi conciliare regis animum, quem aliquamdiu infensum habuit, de transmarinis ad regem per idem tempus advenit; pace vero redintegrata, probans quo spiritu ductus est, loquitur placentia regi potius quam utilia, materiam ministrat decipiendi fratrem, vincendi archiepiscopum, modum describens quo id compendiosius efficeretur. "Domine," inquit, "ut archiepiscopus a "conceptu cordis sui facile reflectatur, prius episcopo- "rum aliqui revocentur, qui vestras foveant partes et "instituta confirment, et sic demum illius infirmata "pertinacia, levare manum solus contra multitudinem "non audebit; dum enim coepiscoporum constantia "roboratur, et fulcitur assensu, invincibilis perseverat."

The king acts on the advice.

Factum est ut suggessit. Tres statim de numero episcoporum absque arcu vel gladio, sine grandi ac gravi congressu, capiuntur inermes; imo, quod verius est, ipsi projectis in terram armis bellicis hosti dedere manus, et, quod improperando scribit dominus papa, quasi arietes non habentes cornua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis. Fuerunt autem qui traducti fuerant in partem regis, Cicestrensis episcopus Hilarius, Rogerius Eboracensis, et episcopus Londoniensis. Ab his error regis, etsi non initium forte, firmamentum tamen non mediocre et incrementum sumpsisse creditur; ab his ergo disseminata sunt zizania, creverunt semina nequam horum industria in cordibus cæterorum. Promittunt itaque observaturos se regias consuetudines, ut cæterorum nemo formidet idem facere, quod ab his qui inter cæteros eminebant initiatum est. Spondet rex quod non quæreret contra ordinem quicquam, ut horum securitas alios inclinaret;

quod absque cunctatione factum est. Horum igitur non consiliis sed insidiis et fallacia armatus, rex acrius insurgit in archiepiscopum; siquidem et ipsi tanquam gladium exacuerunt linguas adversus christum Domini, de pharetra malitiæ venenata in illum spicula contorquentes, et nunc minis nunc blanditiis pulsantes pectus validum ut interficerent innocentem.

Talk between Hilary, bishop of Chichester, and the archbishop.

Unde et prænominatus Hilarius primo quidem familiariter monet sanctum ut domini sui regis consentiat voluntati, et confirmet leges, priorem illi promittens amicitiam, et domesticum fieri regis, ut ante. Sanctus autem archiepiscopus ad hoc ait, "Me nunquam pervertes; non me latet dominum Eboracensem et te, "frater Hilari, manus dedisse regiis traditionibus, ut "exemplo vestri alii subsequantur; sed certus esto "quoniam incassum conaris me vestri reatus participio maculare." Itaque durius aggreditur sanctum, "Quid," inquiens, "in sermonibus domini nostri regis "intelligitis, ut caveamus et nos? Spondet rex quoniam nihil quæret quod ordinem dedeceat, et quis "aliud audeat suspicari? Sed et invitum te faciet "observare statuta regni, si placuerit, dum subjectionis jure sub illius potestate vivis." Archiepiscopus autem, "Vos," ait, "videritis si expediat adimplere "quæ spopondistis; ego nulla ratione consentio."

The abbot of l'Aumône persuades the archbishop to submit to the king.

(27.) Veniens interea de transmarinis vir quidam magnæ apud omnes æstimationis, tunc quidem abbas de Eleemosyna, missum se a domino papa Alexandro, cujus et apices secum deferebat, asseruit. Forma vero litterarum erat ut archiepiscopus regis consentiret voluntati, et sic sociarentur in pace. Abbas etiam in periculo ordinis monet, ut quod dominus papa mandavit, hoc faciat, et ipse in culpa sit si in aliquo archiepiscopus oberraverit; tantum paci consentiat. Litteras quoque cardinalium abbas habuit, in quibus mandabant securitatem accepisse a rege, quod non quærat aliud ab archiepiscopo, nisi ut verbo tantum statutis assen-

tiat quæ traditurus est, quatenus publice honoretur coram potentibus regni cum simul fuerint, nec contra ordinem suum exigeretur ab eo consuetudini consentire. Adjunxit etiam abbas, sicut erat potens in persuadendo, regem nullatenus velle vinci, nec decere; annuat ille regi, et pax erit, regnumque illi subjicietur ut ante, et omnia quæ regis sunt illius erunt, nec veniet in memoriam omnis illa commotio. "Cæterum "vestram," inquit, "personam rex supra omnes homines "honoravit, et tu ei quanta nemo unquam fidelitate "servisti. Proinde ne per quem debuit sumpsisse "fomentum, per te solvatur vinculum dilectionis, "et ne quod tantis comparasti sudoribus tantaque "devotione, commotione brevi depereat." Quid plura? non cessavit abbas usque dum persuasibilibus humanæ qua pollebat sapientiæ verbis seductum archiepiscopum secum duxit ad regem; facile quippe creditum est viro, qui tantæ videbatur auctoritatis. Instante igitur abbate cum cæteris qui ad idem convenerant, promittit archiepiscopus regi quod avitas consuetudines in fide servabit, nihil de eo ulterius auditurum se confidens, ut promissum fuerat, nec dolum suspicatus post factam securitatem. Quod audiens rex, "Ut "sponsioni," inquit, "tuæ fidem demus, dignum est ut "publica audientia hæc fatearis; universis siquidem "notum est in quantis mihi contrarius exstiteris, publicis regni legibus contradicens. Et nunc convocemus "ad diem certum, ego quidem optimates et primos "regni, tu vero episcopos et clerum; ut te coram "multitudine consentiente, cæterorum nemo legibus "nostris audeat refragari."

(28.) Igitur castro regio Clarenduna coacto solemni concilio, propositis capitulis tenendarum consuetudinum, super facta sponsione rex archiepiscopum convenit, "Volo," inquiens, "ut secundum pactionem publice "profitearis quod pollicitus es." Sanctus vero archiepiscopus, pœnitentia ductus quod tenere consuetudinem

Council of Clarendon. Jan. 1164.

concesserit, sub qua certum est ecclesiæ libertatem periclitari, graviter ingemuit pro sponsione. Et considerans non levem hac occasione confusionem ecclesiasticæ paci emergere, elegit incidere in manus hominum et regis motum incurrere, quam derelinquere legem Dei sui;[1] nec minas metuit cujusquam hominum, quo magis a recto tramite deviaret, postquam ab hoc lapsu resipuit. Animadvertit nimirum vir sanctus hoc esse studium regis et molitionem, ut ecclesiæ libertas in jus regium redigeretur. Et ut palam fiat hoc fuisse consilium regis et voluntatem, sex tantum capitula tunc factæ et traditæ constitutionis huic operi inseruimus, quorum auctoritatem sanctus ipse in epistola sua condemnavit. Sunt autem hæc:

The archbishop repents of his promise.

Six of the Constitutions.

" 1. Quod non appelletur ad sedem apostolicam sine licentia " regis.

" 2. Quod non liceat archiepiscopo et episcopo exire de " regno, et venire ad vocationem domini papæ sine licentia " regis.

" 3. Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem qui " teneat de rege in capite, sine licentia regis, vel terram illius " vel officialium suorum sub interdicto ponere.

" 4. Quod non liceat episcopo coercere aliquem de perjurio " vel læsa fide.

" 5. Quod clerici trahantur ad secularia judicia.

" 6. Quod laici, seu rex, seu alii, tractent causas de decimis " vel ecclesiis."

Viderint hi qui adhuc hodie nimis pertinaciter restitisse regi calumniantur sanctum archiepiscopum, si justum fuit inter hæc et multa in hunc modum patientiam exhibuisse, et non magis illud exclamasse propheticum, "Zelus domus tuæ comedit me." Legerat profecto, quoniam "Qui consentit peccantibus et alium " peccantem[2] defendit maledictus erit apud Deum et homines, corripieturque correptione[3] severissima." Rex vero, postquam vidit archiepiscopum pœnitere de promissis, et ab eo quod pepigerat resilire, seipsum ultra

Isidor. ap. Gratian. II. xi. 100.

The king's anger against the archbishop.

[1] *sui*, in 2 only.

[2] *delinquentem*, Gr.

[3] *increpatione*, Gr.

non ferens, præ nimia indignatione, minas jaculatur in ordinatos,[1] quod ipsorum videlicet curvabit cervices, et, si facultas non defuerit, extollentiam conquassabit. Sed nec minæ nec monita sanctum a sententia deducere, nec regiæ poterant humiliare voluntati; pulsatur tamen, ut quandoque vel tædio victus consentiat.

The archbishop is entreated by the bishops of Salisbury and Norwich, and by two earls.

(29.) Duo siquidem ex his qui ipsum utcunque sequebantur adhuc, Saresbiriensis scilicet et Norwicensis episcopi, in multa animi anxietate et mærore supplicant, ut ipsorum causæ compatiatur archiepiscopus. "Tanta," inquiunt, "in nos innovato vestri causa "antiquo odio regis indignatio inflammatur, ut in "periculum nostri capitis tota hæc convertatur malitia, "nisi hodie pacem feceris." Idem hortantur qui de consilio regis erant consules duo, ut scilicet provideat sibi, misereatur ecclesiæ, et de suis curam habeat. Adjungunt terrentes quoniam nisi in ea die pacem faceret cum rege, in tantum se et tam inauditum prolapsuros fore piaculum, ut rex et regnum universum quasi gens sine consilio ut sine lege ab omnibus in circuitu subsannarentur. Sanctus vero archiepiscopus, quasi miles invictus inter medios hostium cuneos festinans ad palmam, quem preces non moverant, nec minis cedere dignabatur; sed quoniam omnia in bonum cooperantur electis, adhuc[2] electus iste tentandus erat, adhuc casurus, ut post lapsum fortius insurgeret in adversarium.

Two knights of the Temple urge him.

(30.) Duo igitur milites Templi, magni ambo nominis, nec animi virtute, ut creditur, inferiores, videntes iram regis implacabilem fore, si regiæ voluntati non consentiat archiepiscopus, ipsum iisdem quibus anteriores conveniunt verbis, dicentes "Quamdiu sic agis, domine, "quod ecclesiæ sanctæ, quam regendam suscepisti, non "compateris? Da honorem regiæ majestati, et sopitis "irarum stimulis unum eritis sicut a principio; sin

[1] *inordinatas*, for *in ordinatos*, 2. | [2] *electis, adhuc*, om., 3.

" alias, gravi clerum et ecclesiam universam ac lacry-
" mabili exposuisti jacturæ." Securos præterea et certificatos se astruunt, quod nihil exigit rex quod archiepiscopum dedeceat vel contra ordinem sit, et quod ita futurum sit si consentiat, seipsos suamque legalitatem audacter interponunt. Denique, ne incredulus exsistat promissis, concedunt ut ipsi sine remedio et fine pereant si sit in conscientia regis fallacia aliqua sive dolus contra archiepiscopum, nisi ut in publica tantum audientia honoretur, et coram cunctis concedat quod contradixit. Asserunt regem nullo modo velle vinci, ne vilior appareret, et cæteri regis scita audacius præterirent quibus archiepiscopum cognoscerent refragari. Sanctus vero archiepiscopus fratrum lacrymis, quos veritatis ac fidei noverat æmulatores, non modice motus, et e regione sanctam ecclesiam considerans præcipitio proximare, si non regis animum leniret assensus, " Vestris," inquit, " cedo consiliis, et regis annuo
" voluntati." Et spopondit cunctis audientibus quod
in fide bona servaret leges et consuetudines regni.
Rex confestim, quasi rapto hoc sermone ex ore archi-
episcopi, " Audistis," inquit, " quid archiepiscopus sui
" gratia spoponderit; volo ut aliis episcopis injungat
" quod ipse concessit." " Concedo," ait. Nec mora in medium assensere omnes.

The archbishop submits, and the bishops at his injunction do the like.

(31.) Rex igitur dicto ad archiepiscopum, " Semper
" mihi adversarius es," ad optimates consequenter et consiliarios sic locutus, adjunxit, " Tenentes episco-
" porum sponsionem super legum regni custodia, pro-
" vida tractemus examinatione negotium, ne quando
" opus sit de legibus inter nos iterare sermonem.
" Cum summa itaque diligentia leges avi mei Henrici
" regis recordatæ et conscriptæ publice coram omnibus
" recitentur, ne novum aliquid tradidisse quisquam
" nobis præsumat imponere." Consummato autem negotio secundum regis edictum, " Volo," ait, " ut sigillo
" archiepiscopi signetur hoc scriptum et confirmetur."

The king insists that the laws shall be written down, and shall be sealed by the archbishop.

Sanctus vero archiepiscopus tum primo dolum, quem fuerat suspicatus, advertens, interposita fide quam Deo debuit, "Non hoc fiet," respondit, "quamdiu in hoc "vasculo spirat hæc anima." Nam domestici regis, dato consentiendi consilio, securum fecerant archiepiscopum quod nunquam scriberentur leges, nunquam illarum fieret recordatio, si eum verbo tantum in audientia procerum honorasset, et quia rex ex toto cederet voluntati archiepiscopi, et omnis utrinque malevolentia conquiesceret. Nunc ficta se pactione seductum videns, ad animam usque tristabatur, et cautius providere sibi in posterum deliberabat. Rex autem et consiliarii, aliud schema excogitantes, partito instar chirographi[1] scripto prænominato medium archiepiscopo contradunt. Quod accipiens, invitus quidem sed defensionis intuitu, suis ista locutus est, "Scio," inquiens, "damnandum fore quod fecimus, si non opus repro- "bum sana intentio excusaret; hinc maxime illorum "experiemur fallaciam, patebunt doli, et laquei nuda- "buntur, ut amodo frustra expandant rete suum coram "oculis pennatorum. Hactenus quidem funes exten- "derunt in laqueum, ut nos præcipitarent, sed nunc "omnis illorum detegitur fraus, ut facile jam cave- "amus."

The archbishop feels that he has been entrapped, and refuses to seal.

He accepts a copy by way of protest.

(32.) Soluto tandem in hunc modum concilio, abiit vir sanctus in viam suam, tristis quidem et iratus supra modum sibi, quod tam enormi malitiæ consensum dedit. Nam regi quidem et ex parte paruit, et regis tamen irreparabiliter animum amisit. Errorem autem nequaquam passus impune præterire, seipsum ab officio missæ suspendit, et tenuit in sententia quousque a domino papa absolveretur. Interea Ebr[oic]ensis[2] episcopus de transmarinis ad regem venit ut regi archiepiscopum reconciliaret. Rex autem cum interminatione, "Verba," inquit, "sunt: omnibus inde diebus

The archbishop, in remorse, suspends himself from saying mass.

The bishop of Evreux attempts to mediate.

[1] *cyrographi*, 1, 2, 3.

[2] *Ebroensis*, 1, 3; *Ebor.*, 2.

" quoad vixerimus[1] ambo, loqui poteris; nec pax erit " ulla nisi a papa impetret archiepiscopus ut sigillo " suo leges regni mei consignet et sanciat auctoritate."

He persuades the archbishop to beg that the pope will confirm the customs.

Instante[2] episcopo, per eundem scripsit sanctus archiepiscopus domino papæ, ut sua dignaretur auctoritate et sigilli impressione regias traditiones confirmare. Papa vero, perpendens illico quod hanc petitionem archiepiscopus summa constrictus necessitate fecisset, scriptum cum indignatione quadam a se repulit et reprobavit. Quo cognito rex, ægre ferens irritum fieri consilium suum, ira vehementiori inflammatur in archiepiscopum, totum illi ascribens quod abusionibus suis dominus papa non consensisset.

The pope refuses, and the king blames the archbishop.

The king asks that the archbishop of York may be legate.

(33.) Ab illo ergo die convocat consiliatores qui loquuntur quod libeat magis quam quod deceat, multiplicat ingenia et instaurat machinas, nec curæ fuit quo id fieret modo, tantum archiepiscopi curvaret constantiam et minueret auctoritatem. Hoc autem sensere domestici, ut si Eboracensi archiepiscopo posset impetrare a papa regni legationem, facile dominum Cantuariensem hoc modo quassaret. Transmissis ad papam duobus clericis, multa instantia laboratum est ut effectum consequeretur voluntas regis; sed hoc post alia legatis responsum est, quoniam Eboracensis inferioris omni tempore fuerit dignitatis et auctoritatis quam Cantuariensis ecclesia; " et erit," adjunxit, " quoad " vixero."[3] Referunt nuncii protestantes quia nisi regem postulata legatione placasset, archiepiscopus capitis sententia puniretur. Et papa quidem hoc audiens ex animo suspiravit. Considerans autem, ut vir sapientissimus, leviori nonnunquam consentiendum noxæ, ut perfecte gravior evitetur, legationem quidem transmittit regi, sed penitus potestatem interdicit gra-

The pope gives the king himself a qualified legation.

[1] *quo advixerimus*, 1, 3. (See Prof. Babington's preface to vol. i. of Higden, in this series, p. xxi.)

[2] *Instante . . . . . auctoritate*, omitted in 1, through the recurrence of *auctoritate*.

[3] *quo advixero*, 1, 2, 3.

vandi quemquam sive promovendi Eboracensem contra dominum Cantuariensem. Instabant nuncii affirmantes non esse in conscientia regis hac occasione velle gravare quemquam, sed ut hac permissione contradicentem humiliet archiepiscopum, et devotiorem efficiat regiæ majestati. Super omnia autem ne in regis injuriam infames ordinatorum ausus actionesque insolescant, cum regi perspexerint non deesse facultatem gravandi archiepiscopum, sub cujus tuitione clerici temerare leges publicas non verentur. Sed nuncii aliam quam dictum est nulla ratione poterant extorquere legationem; quam tamen in publicis conventibus ostentans,[1] divulgari fecit potestatem obtinuisse se a domino papa, qua posset archiepiscopi præsumptiones refrenare, cum, sicut dictum est, omnem cum permissa legatione nocendi sive promovendi aliquem auctoritas apostolica potestatem ademerit. Hinc sane, cum nec ratione nec quasi apostolica auctoritate gravare posset archiepiscopum in propria persona, in subjectis persequitur, et vultu tristiori quod animo gerebat odium letale prætendens, minis fecit quod opere non valebat; ordinatos et ecclesiam Dei quacunque potuit occasione, ut archiepiscopum irritaret, opprimere non cessavit. Quantas habuerit lites, quantas pertulerit a rege et ministris regiis injurias pro defensione ecclesiasticæ libertatis, quantas ab invasoribus rerum ecclesiæ sub occasione regiæ commotionis contumelias passus sit, omittimus enarrare.

The king, to annoy the archbishop, persecutes the clergy.

(34.) Sed et ordinatorum inordinati mores inter regem et archiepiscopum auxere malitiam, qui solito abundantius per idem tempus apparebant publicis irretiti criminibus; quos regis consilium et voluntas decrevit publicis regni legibus debere subjici, sed archiepiscopus libera auctoritate reclamavit. Voluntas siquidem regis erat ut, secundum leges quas avitas appellavit, ordinati

The king wishes to subject criminous clerks to secular judgment.

[1] *ostenta*, 1, 2, 3.

in furto, homicidio, vel etiam proditione deprehensi, primo quidem ordinibus exspoliati, postmodum privationi membrorum pro modo delicti traderentur; fiebatque lethale spectaculum et lugendum omnibus sæculis. Cerneres de ordine sacerdotum, diaconorum, et inferioris gradus, in vehiculis trahi ad concilia, ibi contra sacros canones a laicis condemnandos morti, sive membrorum contumelia deturpandos, sive in carcere regis miserabiliter retrudendos. Sed sanctus archiepiscopus dolens conservos suos, pro quibus Christus mortuus est, tantis ascribi indignitatibus, et in hoc considerans libertatem ecclesiæ deperire, ipsorum in se suscepit miserias, causam egit, et pro ipsis quibus potuit viribus repugnavit. Spondet regi quod in curia ecclesiæ pro clericis respondebit, et juri eos exhibebit pro quacunque calumnia. Rex autem perseverans in sententia, asserit neminem eorum qui in custodia sunt egressurum, nisi degradati et tortoribus traditi pœnas persolverint quas meruerant. E contra vero archiepiscopus, quia "Non sic erit," respondit; "Nunquam," ait "degradabo, "nunquam Dei ministros laicali justitiæ exponam. "Peccantes secundum Dei leges et patrum decreta "corripiam, nec, quantum in me est, ecclesiæ dignitates, "quas per tot sæcula ad nos usque sanctorum trans- "misit auctoritas, deperire permittam."

The archbishop resists.

(35.) Cum itaque secundum quod mente tractaverat ordinatos comprimere nequaquam liceret regi, renitente archiepiscopo, his sermonibus conquestus ad optimates causam suam contra archiepiscopum allegavit:— "Juravi quod justitiam et pacem tenerem in regno "commisso mihi dispositione divina, eosque qui in- "juste viverent justo judicio secundum merita con- "demnarem: et id quidem hactenus feci, faceremque "pro viribus, si non archiepiscopus nos et regnum sua "pertinacia perturbaret; auctoritate namque sua pro- "tegit homicidas, tuetur fures et sacrilegos, et ad se "refugientes suscipit inimicos justitiæ, pacem præstans

The king complains of the clerical claims to immunity.

" his qui regni pacem confundunt. Et quidem juste
" clericos insequimur, quibus in omni scelere et flagi-
" tiis nequiores vix quisquam inveniet, si diligenter
" attendatur; unde et ad majorem contemptum de
" custodia publica, de carceribus, reos extrahit et ab-
" solvit, et sub interdicto Christianitatis curiæ meæ
" subducit, ne debita in eos exerceatur justitia. De-
" nique quid nos, quid regnum universum valet, si
" justitiæ leges deperierint? pereunt plane si peper-
" cero. Sed nec parcam si prævaricati fuerint clerici,
" et comprehensi tradantur mox justitiæ exactoribus,
" et ordinibus privati secundum leges justitiæ pœnis
" subjaceant." Addidit quoque quomodo avus suus
suo in tempore secundum communes regni leges corri-
puit ordinatos, quando et sancti fuerant archiepiscopi
pariter et episcopi. " Eapropter prædico," inquit, "malo
" suo et confusioni fore, si his archiepiscopus contra-
" dixerit, quæ tot sanctos patienter portasse cognovi-
" mus." Quo dicto cum ira et indignatione nimia, sanc-
tus archiepiscopus nihil subtrahens veritati conse-
quenter ad regis objectionem respondit: " Si placuisset,
" domine rex, emendatius dixisses, nam ego nec homi-
" cidas nec fures tueri soleo, sed persequi. Verum
" nefas duxi et pro crimine reputo, mancipatos divino
" cultui laicis legibus ad contemptum sanctæ matris
" ecclesiæ condemnari, ordinum videlicet privatione
" confundi, et corporaliter perire. Nulla hoc docuit
" lex, nec ratio consentit ut simplex prævaricatio du-
" plicem sustineat ultionem; nulla me ratio ab hac
" sententia revocabit. Cum prolapsi fuerint, et in
" lethali crimine comprehensi, tali conditione preventur
" ordinibus, ut deinceps a membrorum læsione im-
" munes maneant. Si post degradationem ad suum
" vomitum denuo revertuntur, vivi, si placet, absor-
" beantur, affigantur patibulis et inaudita mulctentur
" pœna. Quod asseritur avum vestrum vel alium
" quemlibet in clericorum necem sævisse, subita quadam

The archbishop's reply.

" præsumptione et semel id factum fuisse cognovimus;
" sed incongruum valde est ab his sumi exempla jus-
" titiæ qui quicquid propria elegerant libertate pro
" legibus affirmabant. Denique cum in regem descrip-
" sisset Salomonem sanctus David, contra regis propo-
" situm coronando et consecrando Adoniæ interfuit sa-
" cerdos Abiathar, pro quo schismate et temerario ausu
" suspensum quidem ab officio pristina ac paterna legi-
" mus dignitate privari, sed membrorum nequaquam
" pertulisse jacturam. Indignum proinde videtur ut
" pro simplici commisso duplicem judex homo exigat
Nahum i. 9, according to the LXX. " ultionem, quum judex omnium Dominus 'neminem,'
" ut scriptum est, 'bis judicet in id ipsum.' Sed et
" quæ poterit unquam ordinato vehementior irrogari
" confusio, quam si fuerit degradatus? nullum ei majus
" infertur opprobrium. Igitur cum ad hoc divina
" dispensatione assumptus sim, ut meo patrocinio et
" tuitione ecclesiam Dei protegam et ordinatos, ab hoc
" proposito non me nisi mors separabit." Viso itaque
The king threatens to humble the archbishop. quod immobilis staret archiepiscopus in sententia, ut
nec regiis in aliquo præsumptionibus acquiesceret, nec
ordinatos sineret tractari cum dedecore, rex totus in-
canduit ira, et rupto tandem silentio in hæc verba
prorupit, "Humiliabo," inquiens, "superbiam archiepi-
" scopi, et ibi merito pertinaciæ consumam unde ad
" tantum fastigium sullimavi."

The archbishop is deserted by the bishops. (36.) Plura sub hac lite tempora transierunt, conante
quidem rege ad conculcationem ecclesiasticæ libertatis
archiepiscopum a sententia revocare, archiepiscopo e
contra pro defensione cleri modis omnibus repugnante.
Et revera jam solus id agere visus est, episcoporum
consortio destitutus; qui omnes pæne abeuntes retro
regem secuti sunt, et qui remansisse credebantur,
compressit timor regis, ne libere loquerentur mala
quæ fiebant. Et sic solum in certamine reliquerunt,
et sine solatio, sed humano; nam solus esse non
potuit, cum quo justitia dimicavit. Cæteri vero, glo-

riam hominum diligentes, non Dei, dum terga verterunt viso præliorum apparatu, hostibus auxere virtutem et cornu dederunt peccatori; gladium quippe verbi Dei nudare formidantes illic trepidaverunt timore, ubi non fuit timor. Sed Deus quandoque dissipabit ossa eorum qui hominibus placent, quia qui hominibus placere volunt Christi servi non sunt. Cur autem archiepiscopum destituerint, dominus papa causam aperit, scribens ad episcopos, quia scilicet majorem homini quam Deo reverentiam exhibebant. Viderint ipsi quid dicturi, quid acturi sint in judicio Dei, qui regi loquentes placentia, faventes errori, ipsum faciunt deviare, quem præsertim corripere conveniret, ne ejus exemplo audacius cæteri deliquissent. Quando autem vel errare se crederet, cum, uno tantum reclamante, universitas aliorum consensisset errori, et factus est secundum prophetam, "sicut populus sic sacerdos"? Quinimo ad sui ordinis contumeliam solus episcoporum consensus sufficeret, si non insuper adversus virum Dei consiliis nequam regis animum armavissent.

De conspiratione episcoporum contra archiepiscopum.

(37.) Sanctus igitur archiepiscopus, considerans episcopos unanimi pæne omnes contra se conspirasse consensu, nec regis indignationem ulla posse ratione leniri, nec in his omnibus aliquod pacis apparere vestigium, suam ad tempus præsentiam subtrahere deliberavit, videlicet ut eo subtracto qui materiam commotionis ministrasse creditur, dum regiis usurpationibus non faveret, rex saltem desolatæ ecclesiæ compateretur. Simul et alia causa egrediendum patria decrevit, ut auctoritate et auxilio domini papæ, quem adire disposuit, oppresso gregi in aliquo subveniret. Assumptis itaque paucis secum navem conscendit, et primo quidem prospere spirantibus auris, cum jam ducerentur in altum,

The archbishop attempts to go abroad, but the crew of his vessel put back in fear.

nautæ mutuo loquebantur dicentes, "Quid agimus, " transportantes de regno inimicum regis? insipienter " operamur; nos et tota nostra progenies perpetua " proscriptione exhæredabimur." Ad archiepiscopum quoque locuti affirmant quia in tali vento nemo posset applicare quo jusserat. Tum ille placide satis respondit, "Si etiam venti proposito nostro contrarii sunt, " Domini voluntas fiat, et vos portum tenete quem " Dominus assignabit;" et statim in Angliam reduxere. Sanctus vero recognovit postea et suis confessus est necdum fuisse voluntatis Dei ut tunc transfretasset, adhuc illi certamen grave reservatum, et tentationes per quas transiret ut probatior appareret; quod factum est. Rex autem, audito quod navem conscendisset archiepiscopus, tristis mansit et anxius, donec reversum cognovit; timuit namque vehementer ne eunte illo ad dominum papam regnum sub interdicto maneret.

De concilio Norhamtuniæ.

Council summoned to Northampton.

(38.) Castro igitur Norhamtunia solemne statuens celebrare concilium, omnes qui de rege tenerent in capite mandari fecit; citatus est et archiepiscopus. Ante illud sane concilium quidam de domesticis regis et potens apud regem clamabat in curia archiepiscopi possessionem, quæ de jure ecclesiæ fuerat ab antiquo; cum autem, reclamante justitia, calumniam suam miles prosequi non valebat, regi negotium intimavit, conquestus quod jus suum archiepiscopus injusto tulisset judicio, et falsam fuisse curiam archiepiscopi, et in regis injuriam redundasse juratione interposita derogavit. Rex vero, qui occasiones quærebat adversus archiepiscopum, mandavit ut occurreret militi responsurus de violentia; qui cum adesse non posset, gravi retentus infirmitate, missis qui regi responderent, excusavit diem. Rex vero, penitus nullam excusationem susci-

Complaint of John the marshal against the archbishop.

piens, ipsum publicam audientiam subterfugisse suspicatus est. Hac igitur causa, quantum ad negotii superficiem spectat, sanctus præsul Norhamtuniam, quasi super his judicandus, ante tribunal Cæsaris citatus [1] est; re autem vera et intentione, ut ex fine colligitur actionis, quatenus publice lacessitus et a sententia deductus vel regi consentiat super legum regni susceptione et custodia, vel, si pertinacius resistat, sententiam accipiat damnationis.

(39.) Affuit igitur, ut dictum est, et incontinenti regem adiit, submissius orans ut pro communi utrorumque commodo et salute dominum papam adeundi licentiam dignaretur concedere. Qua postulatione rex in iram versus respondit, quod nequaquam sicut speravit abiret; "Prius," inquit, "responsurus es quod ad "meam citationem [2] supersedisti venire." Ad quem archiepiscopus, "Non sic," ait, "loquatur dominus "meus; morbus detinuit et excusavit." Sed nec humili rex excusatione delinitus nec morbo, jubet ocius judicium fieri, et decerni qua sententia feriatur pro contemptu. Judicatur quingentas libras dandas esse regi in satisfactionem supersessionis. Recitato judicio sanctus ingemuit, videns in loco judicii iniquitatem. Conanti autem contradicere judicio, reclamatur ab omnibus, suggeriturque ut ira postposita in hoc saltem studeat placare sibi regis animum. Annuit tandem, hac sperans via finiri posse motam controversiam. Exigitur dare obsides qui respondeant pro pacta pecunia. Quibus inventis, revocatur in medium causa militis unde contentio orta est. Videns sanctus quia occasionem quæreretur, unde illum in aliquo accusarent, asserit cum summa libertate quod nemini inde respondere habeat extra curiam ecclesiæ, cum nequaquam miles probare potuerit quod in curia archiepiscopi quicquam sibi contra justitiam judicatum sit. Juratio

The archbishop asks leave to go to the pope, which the king refuses. Wednesday, Oct. 7, 1164.

He is fined 500*l.* for neglect of the king's summons. Thursday, Oct. 8.

He refuses to answer in the case of John the marshal.

[1] *scitatus*, 1, 3, but altered in 1. | [2] *scitationem*, 1, 3.

siquidem qua falsare nisus est judicium ecclesiæ, nec usitata fuit, nec legitima; unde intulit quod nulla cogeretur ratione extra curiam suam super hoc negotio respondere. Et miles quidem, qui sanctum archiepiscopum gravare non timuit, et manum mittere in christum Domini, eodem anno amissis duobus filiis, quos disposuit de ecclesiæ patrimonio hæredare, ipse quoque vitam perdidit et possessionem.

John loses two sons and dies within the year.

(40.) Rex autem, ut vidit hæc ad archiepiscopi accusationem non proficere, alia excogitavit. Jubet ut rationem reddat archiepiscopus eorum quæ tempore cancellariæ custodienda suscepit, et qualiter et in quibus ea dispensaverit non cunctetur edicere. Turbatus primo archiepiscopus inopinatæ quæstionis novitate, respondet tandem, non decere talia revocari in causam, quæ pridem absolutione solemni fuerant terminata. Jurat ille oculos Videntis omnia, audire se velle pro omnibus his rationem in crastino. Causante archiepiscopo induciarum angustias, ac dicente nec legitimum esse nec rationi consentaneum, ut sub tanta celeritate pro tali negotio respondeatur, jurat iterum rex sicut ante quod nulla fiet excusatio, nec longiores dabuntur induciæ, sed in crastino respondebit. Sanctus igitur, expensa in litibus die et jam advesperascente, receptus hospitio, et gravi mox tactus dolore splenis, lecto decubuit, noctemque sine cibo et insomnem ducens, miserabili decoctus dolore, vix diem præstolatus est. Solebat hoc modo vexari, sed nunc anxius solito, turbato nimirum sanguine post iras diurnas et litigia.

The king requires the archbishop to account for moneys received during his chancellorship. Friday, Oct. 9. He protests that he had been released from such obligations; but the king insists on his answering next day.

The archbishop falls ill from agitation.

(41.) Adsunt ministri regis, qui sanctum urgerent ad concilium. Excusat ille, prætendit morbum, et indicem anxietatis sudorem ostendit; ad curiam se iturum, cum transierit vehementia ægritudinis, pollicetur. Jurat rex terribiliter, "Venire illum oportet, nulla erit "excusatio;" quantoque anxius querebatur archiepiscopus, eo plures rex nuncios misit qui ipsum curiæ præsentarent. Suspicatus denique ne forte affectata

Monday, Oct. 12. The earls of Leicester and Cornwall are sent to him.

esset infirmitas ut audientiam declinaret, duos mittit de nobilioribus et primis regni, consules[1] Leicestriæ et Cornubiæ, qui renunciarent regi, ne simulationis suæ archiepiscopus tempus conetur redimere. Astant comites viro sancto, dicunt oportere eum absque mora et excusatione curiæ præsentari; sanctus vero quantis premeretur angustiis indicavit. Urgent comites, ille supplicat. Ille adjurans per nomen Salvatoris, ut vel illius diei concedantur induciæ, "Cras," inquit, "vita "comite, auditurus quid domino regi placeat, vel in "sella portatus assistam."

(42.) Datis induciis, ea tamen conditione quam sanctus interposuit, comites reversi sunt. Die eodem dictum est ei pro certo quosdam ex regalibus in ejus necem conspirasse, et a rege prælocutum fuisse, quod si ad curiam iret, vel capite plecteretur vel redigeretur in carcerem. Expavit pro tristi nuncio, et toto contremuit corpore, ut postea confessus est, minus quidem mortem quam vincula metuens, ne videlicet libertas loquendi pro causa ecclesiæ adimeretur quoad viveret;[1] et hoc non solum tunc sed et semper timuisse cum certum est. Confessus vero timorem suum religioso ac timenti Deum, admonitus est ut mane processurus ad curiam in honorem beati proto-martyris[2] Stephani hostiam salutarem offerat Salvatori, ne die illo noceret illi inimici malitia. Paruit ille, et expletis cum multa devotione et lacrymis salutaribus sacramentis, stolam sanctam circumdans humeris, sub habitu tamen exteriori, dextram sanctæ crucis vexillo munivit, crucem propriis manibus bajulans, ne a se passionis suæ elongaretur exemplum. Tuesday, Oct. 13. The archbishop celebrates the mass of St. Stephen.

De ingressione archiepiscopi.[3]

(43.) Martyr ergo nobilis solo Deo comitatus ingreditur, ubi consedere pontifices et ex principibus non- The archbishop enters the

[1] *quo adviveret*, 1, 2, 3. *prothomartiris*, 1, 2, 3.

[3] Title om. in 1, 2.

hall of the castle.

nulli, rege residente cum domesticis in interiore conclavi; nam ea die sese mutuo non viderunt rex et archiepiscopus. Ingressus itaque sella remotiore consedit crucem tenens. Ad quem Lundoniensis episcopus accedens hortatur ut crucem deponat, ne quasi nudato ense videatur super dominum regem intrasse: "Hoc," inquit, "modo accenditur ira, discordia cumulatur, et "exasperatur regis animus." Cui cum persuadere non posset verbis, vi crucem extorsisset ei de manu, si non utrisque manibus vi similiter eam vir Domini detineret. Eboracensis quoque, eadem repetens quæ a superiore objecta sunt, hortatur et ipse ut crucem deponat: "Tu," inquit, "ingrederis armatus super domi-"num regem; sed certus esto quod dure incidit ensis "regius, et jam contra te exsertus est, si non consul-"tius egeris." Tunc sanctus archiepiscopus, humili usus affatu, ne daretur occasio insidiantibus, "Scio," ait, "quod regis incidit gladius, sed carnem; nam "crux ipsam pertransit animam, et spirituales trans-"verberat potestates. Absit a me quod objicitis, ne-"quando gladium portem contra dominum regem; "crux enim pacem portat, non gladium, quæ in cælis "sunt et quæ in terra pacificans; et ego pacem volo, "nec crucem dimitto."

He refuses to give up carrying his cross.

(44.) Decrevit autem rex revocare in medium criminationes quæ superius motæ sunt contra clericos, ut inde archiepiscopum accusaret; sed proceres dehortati sunt, ne forte, si adversus ordinatos calumnia moveretur, episcopi cum archiepiscopo suos singuli tuerentur. "Alia," inquiunt, "quæstio proponenda quæ speciali-"ter ad archiepiscopum respicere videatur." Interim nunciatur viro sancto ab his qui consilio regis interfuerant, quod nisi consulat sibi, eadem die vel plecteretur capite, vel in carcerem et vincula retruderetur, sicut hesterno audierat. At venerabilis archiepiscopus, pro se quidem intrepidus, sollicitus autem et anxius pro causa desolatæ ecclesiæ et pauperum Christi, quibus qualemcunque videbatur protectionis umbram obten-

dere, siquod illi pateret evadendi refugium attentius consideravit, et paululum deliberans, cum neminem prorsus videret qui verbum loqueretur quo regis erga ipsum defervesceret furor, stantibus circa se episcopis et proceribus, sedem apostolicam appellavit, quod solum videbatur reis esse remedium. "Nam hæc curia," adjunxit, "qualiter ecclesia gravetur, inquirit." Stupentibus illis ad subitam appellationem et frementibus in eum, Lundoniensis, stimulante ut creditur conscientia, ut sibi remittatur appellatio deprecatur. Ad quem sanctus archiepiscopus, "Nec te," inquit, "absolvo nec "quempiam cæterorum, sed in vi obedientiæ ex auc- "toritate Dei et domini papæ injungo omnibus in "commune, ut plenariam justitiam exigatis de homine "qui in me manum miserit, quicunque fuerit ille." Et adjungens imperavit sub anathemate et in periculo ordinis et animæ ipsorum ne parcerent. Wintoniensis vero, commotis omnibus pro illata appellationis sententia, volens paci consulere, timensque lethale quiddam oriri contra archiepiscopum, his eum verbis adhortatus est: "Redde igitur archiepiscopatum," ait, "in manum "et misericordiam regis, si forte hoc modo concepta "adversum vos et nos pariter vestri causa regis in- "dignatio detumescat; aliter vero mortiferum video "tumultum, nec ullum paci locum vel concordiæ re- "servari." Ille contra cum interminabili juratione protestatur quia nunquam archiepiscopatum redderet, donec ipse tenere potuerit: "Non ea," inquit, "condi- "tione suscepi ut reddam, sed ut pro eo meipsum "impendam." Exhinc nonnulli pontificum, perpendentes quod necem archiepiscopi moliretur et maturaret consilium regis, tristes turbatique, et præsertim pro facta appellatione, qualiter ipsum eriperent de manu regis et præsenti periculo collocuti sunt, et idcirco quos malitiæ ministros noverant exstitisse a principio et incentores discordiæ, Eboracensem videlicet, Lundoniensem, Cicestrensem, (necdum enim Sares-

He appeals to the pope,

and charges the bishops to inflict the censures of the church on any who may lay hands on him.

The bishop of Winchester advises resignation of the archbishoprick.

biriensem prænominati duo sociaverant sibi,) his sermonibus allocuti sunt:

Discussion among the bishops.

(45.) "Novit universitas vestra quod ab initio "ordinationis archiepiscopum fueritis insecuti, neque "enim inter vos integer unquam fuerit amor vel socie-"tas. Nunc ergo, si tacentibus vobis occidatur, ad "vestram specialiter infamiam respicit et opprobrium; "rex quoque perennem portabit maculam, universi "nos ordinis et officii suspendium irreparabile susti-"nebimus." Denique communicato invicem consilio idem omnes sensere, ut si permittente rege contra archiepiscopum appellarent præsentiam domini papæ, hac ipsum arte a præsenti liberarent periculo et a sede depositum perpetuo silentio condemnarent. Adeunt regem ut sui ipsius et ipsorum, nec non et totius regni, misereatur, ne tanto ac tali facto ipse et tota ipsius posteritas violetur opprobrio sempiterno. "Nos-"træ," inquiunt, "committatur curæ ac sollicitudini "hæc causa archiepiscopi; ipsum vestræ humiliabimus "voluntati, sempiternum illi de cætero silentium impo-"nentes." Annuit rex media conditione tali. Pontifices nil cunctati astantes archiepiscopo, præsentiam domini papæ appellabant et ipsi, quod jubente eo regias traditiones pro lege tenendas susceperint et confirmaverint, quas ipse post factam sponsionem contrarias ecclesiasticis institutis conabatur astruere. Sanctus vero archipiscopus lætus quidem appellationem amplectitur, nihil æque desiderans quam ut audientia concederetur.

The bishops appeal to the pope against the primate.

The king demands an account of 30,000*l.* spent by him as chancellor.

(46.) Sed adhuc instabat commotio regis, et in tantum exacuerunt illum membra Zabuli, consiliarii nequam, ut missis militibus mandaret, ut rationem redderet incontinenti triginta millium librarum, quas tempore cancellariæ suæ, absque conscientia regis et eorum qui super negotia regni fuerant, profligavit. Vir autem Domini libere quidem respondit ad hæc, nequaquam decere super his facere quæstionem, quæ teste populo

legitime terminata sunt. "Electus,"[1] inquit, "ad hunc "honorem ex ore domini mei regis liberum me ab omni "exactione in posterum clamavit potestas publica, "quod nec vobis excidisse debet; sed nec latet dominum "meum quod in regni negotiis et obsequiis illius universa "expenderim, si dignatur advertere, unde et hinc in "causam ingredi nulla me constringit ratio." Audita responsione hac, rex in iram versus et more suo Dei oculos protestatus, "Homo," inquit, "meus est, et sub- "jectionem debet, et mihi rationem non reddet? amplas "de meo hæreditates habet, et respondere contemnit; "decernatur ocius cui subjaceat sententiæ pro con- "temptu." "Non hinc," aiunt, "tantum judicandus "est; nam gravior ejus præsumptio contemptusque "intolerabilior est, quod curiam domini sui falsitatis "arguere contendit dum alterius interpellat judicium." Et quidam de ordine episcoporum, qui hic nominandi non sunt, huic feruntur interfuisse consilio. Itur ad judicium, ubi justitia locum non habuit, ubi justus opprimitur, condemnatur innocens, addicitur æquitatis amator nemine resistente seu contradicente. Quid familia Pilati, quid milites Herodis, quid Neronis malitia nequius excogitavit? Nihil hic legi, nihil relinquitur æquitati. Denique ut libera daretur delinquendi licentia, nemine reclamante decretum est, ut redactus in vincula in carcerem retrudatur velut perturbator et proditor communis pacis.

He denies that he is liable.

Sentence against him.

De duobus consulibus.

(47.) Mittuntur mox consules duo, qui in superioribus jam tertio nominati sunt ad virum Dei venisse, qui ex ore regis et principum datam sententiam archiepiscopo recitarent. Sanctus vero archiepiscopus, cum a multis et super multis causis impeteretur, ne stans

The earls of Cornwall and Leicester are sent to pronounce it.

[1] *Electum?*

sacerdotis personam inhonoraret, residendo, quod ei divinitus inspiratum est, mirifice respondit, majorem scilicet a minoribus non debere ad judicium vocari, neque eorum sententia ligari. "Ordo," inquit, "con-
Pseudo-Ambros. de Dignitate Sacerdotali, c. 2 (Migne, xviii. 579).
" funditur, si pastorem ovis feriat, si discipulus magis-
" trum, si filius parentem verberet; neque enim ita
" pretiosius est aurum plumbo, sicut sacerdotalis dig-
" nitas regia potestate." Ad legatos quoque dixit quia nequaquam judicium audiret post factam appellationem. Ad quem nuncii, "Quo," inquiunt, "modo decretum
" publicum subterfugies, declinabis sententiam? hære-
" ditates amplas de rege tenes, et in regis curia non
" respondebis, non auscultabis judicium?" Hæc autem omnia objicientes cum indignatione quadam respiciens sanctus, "Non est," ait, "hæreditas quod teneo, nec
" de rege, sed de Deo, cui in eleemosynam data sunt
The archbishop declines to listen, and leaves the hall.
" quæ possideo. Et vobis præcipio per reverentiam
" divini nominis et sacramentorum Christianæ fidei,
" ne in me hodie feratis sententiam, nec judicium
" faciatis." Laici vero qui de concilio regis erant et circumsteterant, et suffraganei episcopi, imo refraganei, cum hæc dicentem et sedem apostolicam appellantem nihilominus condemnaverunt.

(48.) Itaque athletam Domini a concilio malignantium recedentem aggrediuntur undique maledictis et conviciis, clamantes, "Ecce, proditor abit!" Denique cum in aulam venisset, ubi vulgus circumsedit et nonnulli ex regalibus ministris, adeo graviter offendit pedem, ut vix seipsum retineret a lapsu. Quid tunc animi habuerit, quando omnem evadendi perdidit confidentiam, nec ipse postmodum referre potuit qui hæc passus est, timens ne discerperetur. Continuo namque, secundum quod scriptum est, quia "in adversis non se
" abscondit inimicus," exclamavit Robertus de Broc, "Proditor regis abit! proditor regis abit!" cæteris conclamantibus, et impetu facto contorta stramina et levia quæque quæ occurrebant jacientibus ex omni

parte. Clamor deinde probrosus insurgit, et non minus tumultuosus quam si quatuor civitatis partes ignis vel hostium insultatio invasisset. Ut autem suggestum est regi ad perpetuum illi futurum opprobrium, si infra curiam suam sineret conculcari archiepiscopum ac discerpi, clamatum est ex ore regis, ut liberum paterentur abire. Vir autem Domini, nemini quicquam respondens, stupens vero ac tremens ne forte retineretur, declinata jam die ad vesperam hospitio se recepit, ubi cum de tam numerosa familia sua non amplius quam sex servientes invenisset, cæteris ob metum et minas regalium dispersis quo sibi quisque tutum putabat, introductis pauperum turbis cum ipsis refecit. Deinde cernentibus qui aderant lectum suum in oratorium beati Andreæ (apud monachos enim hospitatus est) deportare jussit, et de retro majus altare componere acsi illic propter refugium quiescere disposuisset.

He entertains the poor at supper in St. Andrew's monastery.

His bed is prepared behind the high altar.

(49.) Profunda autem incumbente jam vespera, sumptis secum duobus fratribus, quibus ante propositi sui secretum aperuerat, et famulo fideli, cum vehemens imbrium inundatio et tempestas hiemalis de illorum profectione neminem prorsus sineret esse sollicitum, per portam urbis aquilonalem, cæteris omnibus diligentius obseratis, soli quatuor elapsi sunt. Nam pro certo accepit vir Domini a dicentibus quod, si diem crastinum exspectasset, absque retractatione in carcerem truderetur. Tota autem nocte iter agentes, erumpente tandem aurora Lincolniam ingressi, apud civem Jacobum nomine, notum fratribus, latitabant. Sed et sanctus, sumpto habitu conversi et nomine mutato, frater Dermannus appellatus est. Inde cymba brevi transvecti Semplingeham diebus aliquot pausaverunt. Inde quoque, resumptis jam viribus, grangiis Chikesande[1] recepti, optatas ibi latebras reperiunt. Et ut clarescat

He escapes by night from Northampton.

Oct. 14. Lincoln.

Sempringham. Chicksand

[1] *Chikeshande*, 2, 3.

priory (Bedfordshire). quam sancta, quam pia, vir sanctus intentione illam inierit fugam, idem hospitium fidelis sui Salvator multis miraculis processu temporis illustravit. Inde etiam assumpto canonico sacerdote, noctibus ambulantes, diebus vero latitantes locis opportunioribus, donec demum ad portum Sanwicum perventum est, unde latenter in navicella transmissi, applicant in arena, retracto mari, portum publicum devitantes. Incedentibus autem illis per arenam aliquamdiu ac festinantibus, corruit in terram sanctus archiepiscopus, insolita vestium calceamentorumque grossitudine præpeditus. Erectus vero, manus elevans et inspiciens, ingemuit graviter, magistra præmonitus experientia, quam non sit sperandum in incerto divitiarum, quam fallax, quam fugitiva sit omnis vitæ præsentis gloria. Pro copia namque, quæ illi pro voto aderat paulo ante, equorum fortium ac pretiosorum, vix inventum vilissimum jumentum conductum, fœno capistratum et sine sella, ut in Christi paupertate et ipse, jam pauper factus pro Christo, incipiat gloriari. Quanta autem trepidatio, quantave sollicitudo, fugientes occupaverit, ne subito comprehensi reducerentur, quis referet? Denique ad augmentum formidinis, apud Sanctum Audomarum, cum jam ulterius occultari non possent, Ricardum de Luci reperiunt, qui pro responso quodam ad comitem missus est.

He crosses from Sandwich. Nov. 2.

At St. Omer he has an interview with R. de Luci.

(50.) Miles igitur, ut cognovit, aggreditur archiepiscopum, hortatur ut secum redeat; reconciliabit eum regi. Excusat ille, negat reditum, nec se committere audet militi, sciens regis animum implacabilem cum semel amittitur; papam potius adibit, illius deinceps ope et consilio reversurus. Tumet miles et minatur, et ne in illum confidat interdicit ulterius, sed magis ut inimicum devitet. Ad hæc archiepiscopus, "Non minas," inquit, "non improperia merui, sed fidem mihi et sub-jectionem debes." Ad comitem mittit vir Dei ducatum postulans et liberum per Flandriam transitum. Minatur

Being disappointed of a pass-

comes, et archiepiscopus ad Dominum suum conversus, qui non deseruit sperantes in se, nec misericordiam amovit a genere justorum, ipso duce et episcopo Tavernensi auxiliante, nocte eadem liberatus est de ore leonis et de manu bestiæ, et regem declinavit et comitem, et Flandriam pertransivit immunis. In crastino autem remandavit sociis ut properantes post ipsum Suessionem venirent.

port from the count of Flanders, the archbishop leaves St. Bertin's by night with the help of the bishop of Terouanne.

(51.) Cognita autem ac publicata fuga archiepiscopi, transmisit rex legatos suos ad regem Galliæ, ne pateretur archiepiscopum in regno suo recipi nec habere refugium. Astruunt sic convenisse ambobus in reconciliatione mutua, ut si cujus eorum fugitivus in regno alterius comprehenderetur, tentus mox redderetur domino suo; "Et nunc," inquiunt, "totius regni potentissimus post regem nocturnus exiit et fugitivus." Rege autem dissimulante primo, et quasi quid vel unde loquerentur ignaro, dixerunt nuncii quoniam archiepiscopus Thomas, cum rationem super interrogatis reddere non valeat, ad indicium[1] damnatæ conscientiæ, judicium domini sui subterfugiens, furtim de regno egressus est. Quibus rex ait, "Vidi Thomam archipræsulem, novi optime cancellarium, nec latet quanta cum devotione, nec ad oculum nec in facie sed in fide servierit regi; cui digna famulatus sui recompensatio redditur, ut nec cum ipso pacem, nec hic patiatur rex invenire refugium. Digne, inquam, reddidit famulatum, quod de regno suo fugatum etiam in alieno persequitur." Ad quem legati, "Hostis," inquiunt, "et adversarius exstitit regno vestro archiepiscopus, quem tueris, et tuam ipsius non semel molitus est mortem, et de regno Franciæ non modicum domini sui subjecit imperio." Rex autem interposita juratione, "Si mihi," inquit, "ita ad votum deservisset, nequaquam ingratus exsisterem, et nunc, si scirem

King Henry sends ambassadors to the king of France at Soissons.

[1] 1, 2, 3 seem to read *judicium*—the words being often undistinguishable in MS.

" ubi esset,[1] festinus occurrerem venienti." Orant nuncii ut hoc saltem faciat pro rege Angliæ vice dilectionis alternæ ; scribat contra archiepiscopum papæ, ne et ipsum ad gravamen regis et regni totius circumveniat.

King Henry sends the archbishop of York, the bishops of Worcester, Exeter, Chichester, and others, to the pope at Sens.

(52.) Abeunt nuncii, et rex illico per fidelem scribit domino papæ, quatenus paternam, quam ipsi semper impenderat, dilectionem Thomæ quoque Cantuariensi archiepiscopo dignetur impendere, ipsumque tueatur, ne quavis occasione quenquam audiat adversus justitiæ sectatorem. Parat interim sanctus archiepiscopus ad papam proficisci appellationem suam prosecuturus ; sed nuncii prævenerunt. Mox etenim rex, audito responso regis Galliæ, direxit ad papam Eboracensem archiepiscopum, Wigorniensem, Exoniensem, Cicestrensem episcopos, aliasque personas nobiles et nominatas ; porro astantes domino papæ causam regis argute satis et eloquenter allegant, existimantes posse se pectus illud sapientiæ plenum circumvenire sermone composito. At papa sanctissimus, veritatis utrobique vestigia servans, inordinate et durius justo calumniantem sanctum archiepiscopum, unum de prælatis his arguit et confudit : " Frater," inquit, " tempera te ; ne maledicas proximo " tuo ; neque enim maledicentem archiepiscopo patien- " ter ausculto." Prosequuntur legati, dicentes ex nomine regis ut ad pacis et concordiæ reformationem inter ipsum et archiepiscopum, et divinarum legum redintegrationem, cardinales duo a sede apostolica mittantur in Angliam, quibus perfecta ligandi ac solvendi potestate concessa, nemo audeat refragari, nulla contra ipsos appellatio fiat, sed ratum sit quicquid fecerint, et per ipsos transgressio omnis emendetur. Papa autem sanctissimus, considerans statim fraudem latere in verbis, respondet hanc potestatem nulli concedendam cardinalium, ut locum papæ obtineat ; " nec per ipsum," intulit, " quicquam contra rationem cardinalibus concedetur."

Their attempt to gain him fails.

He rebukes the bishop of London. (See p. 338.)

[1] om., 1, 2, 3.

Tale reportantes responsum legati regis in Angliam reversi sunt, non exspectato archiepiscopo qui quarto abhinc die Senonas venit. The archbishop arrives at Sens.

(53.) Advolutus autem ad pedes domini papæ causam adventus sui non ignoranti quidem exposuit, et oblationis vice chirographum regis utraque tenens manu extensum obtulit, et super genua erectus ait: "Domine pater, hæc causa, hæc tota culpa mea est, pro "qua ab ecclesia mea pulsus exsilium patior. Istæ "leges quarum gratia implacabilem sentio iram regis, "istæ traditiones quas in regno suo tenendas proposuit "rex, et juramento confirmandas, ut ad posteros trans-"mittantur; his ergo statutis contra divinas et apo-"stolicas leges assensum præbere detestans, solum ac "solitum præsentiæ vestræ refugium inventurus ad-"veni." Et ut mihi pro certo dictum est, jus archipræsulatus sui in manu domini papæ resignans expostulavit ut aliquem doctiorem et fortiorem de Anglorum ecclesia in eorum metropoli episcopum constitueret cardinalem. Sanctus autem papa elevans filium amplexatur, osculatur, lacrymas lacrymis immiscens, et Deo gratias referens, quod virum tam humilem spiritu, pastorem tam sollicitum in salute ovium, advocatum tam constantem in causa, imo in multis causis, Dei invenisset. Dignitatem ergo, quam refutaverat, quia neminem ad hoc onus fortiorem esse cognoscebat, dominus papa reddendam esse decrevit, renitenti etiam et invito. His interview with the pope. He resigns his dignity, which the pope restores to him.

(54.) Lecta autem in audientia scriptura quam archiepiscopus obtulerat, quo tenderet, quem esset habitura finem, quam contraria foret divinis legibus et ecclesiasticis institutis si teneretur, evidenti ratione et eleganti eloquio per singula verba vir sanctus probavit. Sed causam regis tueri conatus est contrariis objectionibus Willelmus de Papia cardinalis; alii quoque de cardinalibus multa pro rege locuti sunt. Cumque medium plene diei occupasset alterna contentio, nec haberet quid ulterius objiceret pars adversa, juxta dominum Discussion on the Constitutions.

papam sanctus, ipso præcipiente, resedit, mirantibus universis qui affuerant super prudentia illius et constantia responsionum ejus. Imperat apostolicus animæquiorem esse, debitum tanto labori solatium repromittens. Scriptum quoque quod lectum est et auctoritatem illius, et quicunque illi assensum præberent, perpetuo condemnavit anathemate. Sanctus autem archiepiscopus, post moram mensis unius circa apostolicum ab eo missus Pontiniacum, abbati commendatur et fratribus, qui curam illius habeant in omnibus quæ necessitas deposcit humana; quod prona quidem mente compleverunt.

The pope commends the archbishop to the abbot of Pontigny.

(55.) Rex autem postquam in tuto stationis portu locatum agnovit archiepiscopum, ubi nec illius feritate moveretur nec minis, in parentes fugitivi furor regius debacchatus est. Illi quorum se Deus dicit patrem et judicem, orphani, viduæ, pupilli, innocentes et ignari penitus discordiæ cujusquam, viri inveterati, mulieres cum pendentibus ad ubera parvulis, clerici, laici, cujuscunque essent ætatis et sexus, de cognatione archiepiscopi, et quidam familiares ejus, ut ex hoc amplius contristaretur, miserabili proscriptione nudati facultatibus universis de toto regno jussi sunt exsulare, et servientes illius in vincula conjici ac teneri. Archiepiscopatus revocatur in manus regis, et Randulfo de Broc, ministro regis, ob veteres inimicitias quas exercuisse cognoscitur adversus virum Dei, traditur observandus. Qui totius inventor malitiæ et discordiæ fomes inter regem et archiepiscopum, omni hoste ferocior, clericos archiepiscopi cum parentibus absque ulla miseratione, ubicunque inventi fuissent, insecutus exterminavit. Igitur quid facerent miseri? quo se verterent tantæ calamitatis inventuri remedium? Num archiepiscopum peterent, qui peregrinis mendicabat oris[1] desolatus et exsul? Ipsum adiere tamen, qui materia exstitit miseriarum ut putabant. Sed martyr fortissimus quid animi

The king banishes the archbishop's kindred and friends.

Randulf de Broc has charge of the property of the see.

The archbishop's distress.

[1] *horis*, 1, 2, 3.

habuisse creditur, cum suos cerneret advenire, prius quidem opulentos et divites, nunc vero sui causa nudos et inopes? Quos, putamus, fudit lacrymarum imbres? quæ suspiria traxit, cum videret pendentes ad ubera matrum parvulos tam dira propter se et inaudita deportatione damnari? Grave quidem in mœrore suorum creditur pertulisse martyrium, qui in barbarorum quoque afflictione et miseria compassionis et misericordiæ viscéribus affluebat; auxit dolorem quod, unde suorum relevaret inopiam, minime suppetebat. Nec quisquam nostram hanc dicat esse sententiam: multas potius elegisset mortes, quam tantam suorum cernere desolationem, cujus causa a principio ipse creditur exstitisse. Sed humilium consolator Deus, humiliatum sui causa[1] propter se et propter justitiam nequaquam deseruit in hac desolatione; nam rex Francorum, inspirante Deo, et principes regni larga manu contulere viro sancto unde et sibi et suis omnibus abundabat. Sed nec ipse surdus auditor Domini acies suas cohortantis et dicentis, "Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam," ad tolerantiam accendit animum. Totus denique ad divinum conversus et cœleste solatium, potuit e facili persuadere sibi, quod per multas oportet tribulationes introire promissam beatitudinem. Et consideratis sanctorum vestigiis damna rerum temporalium æternorum amore patienter amplectitur; reminiscens quoniam Abrahæ dictum est, "Egredere de terra tua et de cognatione tua," sicut terram, ita et cognationem suam postponendam ecclesiæ honori penitus destinavit.

(56.) Audiens interea rex quod episcopos Angliæ dominus papa mandasset, Clarendunam coegit concilium, ubi juramentum exegit a pontificibus ne quis eorum pro quavis appellatione patria egrederetur, nemo mandatum domini papæ susciperet. Et quidem in hunc modum episcopi promiserunt, a laicis vero juratum est. Further oppressive measures of the king.

[1] *causa*, om., 1, 3.

Clamatum est ex ore regis, quod siquis pro quocunque negotio sedem apostolicam appellasset, omnia quæ illius essent scriberentur ad opus regis, et ipse truderetur in carcerem. Proh pudor! ubi tunc timor Dei? ubi reverentia legum? ubi pontificalis honor? Omnes judicium regis et præsentiam appellabant. Causas ecclesiæ tractabat populus qui ignorat[1] legem Dei. Nusquam decreta patrum, nusquam auditum est evangelium, silentium ibi sumpsit divina lex, conticuit ratio, præsumptio sola obtinuit principatum, pauperes spoliantur ecclesiis, vestiuntur nummosi. Oblatio illa fidelium quæ nummus Petri dicitur, quia Petri specialiter debebatur hæredibus, detinebatur cum censu publico reponendus. Portus et littora maris arctius servabantur, ut siquis mandatum aliquod detulisset, suspendio statim vel aliqua dira morte periret. Plures tamen eo tempore dominus papa direxit epistolas, quibus prælatorum arguebat errata, et suspensionem minabatur officii si non resipiscerent.

The pope writes in reproof of the bishops.

(57.) Per idem quoque tempus Eboracensi archiepiscopo scripsit hæc:

His letter to the archbishop of York and other prelates. April 5, 1166.

" Alexander[2] servus servorum Dei Eboracensi archiepiscopo " et universis Angliæ episcopis salutem et apostolicam bene- " dictionem.

" Illius dignitatis et majoritatis ecclesiam Cantuariensem ab " antiquo fuisse audivimus, ut reges Angliæ ab ipsius ecclesiæ " archiepiscopis inungi semper consueverint, et in promotionis " suæ principio coronari. Proinde siquidem est quod nos, tum " ex officii nostri debito, tum ex consideratione venerabilis fratris " nostri Thomæ, ejusdem sedis archiepiscopi, viri siquidem reli- " giosi et honesti et discreti, ecclesiæ jam dictæ jura et dignitates " antiquas illibatas et integras conservare volentes, universitati " vestræ auctoritate apostolica penitus inhibemus ne quisquam " vestrum novo regi coronando, si forte hic casus emerserit, absque " memorati archiepiscopi vel successorum suorum et ecclesiæ " Cantuariensis conniventia, contra antiquam ejus consuetudinem

---

[1] *ignorabat*, 2.

[2] This letter is here given from MS. 3. It is No. 244 in Dr. Giles's edition of Epp. S. Thomæ.

" et dignitatem manum apponere qualibet occasione præsumat, " aut id aliquatenus audeat attentare. Data Lateranis, non. " April."

(58.) Episcopi autem, si dicere licet quod ipsi facere non formidarunt, prævaricationi junxere contemptum. Nam cum filium suum coronari rex vellet, coronationis officium Eboracensis implevit, junctis sibi Gilleberto Lundoniensi, et Saresberiensi Jocelino, contempta auctoritate et postposita reverentia domini Cantuariensis, ad quem de antiquo jure regum inunctionem certum est pertinere. Ubi nulla ex more de conservanda ecclesiæ libertate mentio facta est, nulla cautio data est, sed juramentum potius interponitur, ut regni consuetudines quas avitas dicunt, sub quibus dignitas periclitatur ecclesiæ, illibatas debeat conservare. Hæc in epistola domini papæ scripta sunt, in qua a pastorali officio suspendit episcopos, qui coronationi huic irregulariter interfuere. Et quidem plures interfuerant, sed in prænominatis tribus pendebat negotium, et per ipsos operatum est. Hi præsumptionis hujus ministri, auctores erroris, ut regis satisfacerent voluntati, parerent prævaricationibus, non ordini suo honorem, non mandatis apostolicis obedientiam exhibentes, patienter ferebant divinæ legis proscriptionem. Immo, ut quod verius est fateamur, ipsi libertatem ecclesiæ subvertere nisi sunt, consiliis suis commoventes regis animum adversus virum sanctum; concordiam persuadentes inutilem esse regno, inhonestam regi, nihil magis formidantes quam pacem, sicut sanctus ipse ad papam scribens testatus est.[1]

King Henry's son crowned by the archbishop of York and others, in contempt of the rights of Canterbury. June 14, 1170.

See vol. i. p. 93.

(59.) Suspensi igitur ab officio, et contemptus sui merito quidem vinculo anathematis processu temporis innodandi, nec sic cessarunt sanctum in exsilio verborum spiculis, quem aperto cominus opere non poterant, irritare. Pari siquidem tres isti conspiratione fœderati quæcunque de scripturis, quæcunque de exemplis præ-

The hostile bishops labour to annoy the archbishop.

[1] Here MS. 2 inserts several letters (Epp. Thom. 249, 272, 273; G. Foliot, Ep. 436, ed. Giles). It will be seen that the coronation is related too early by Grim.

cedentium poterant perscrutari, coacervabant sibi, quibus suam ipsorum et regis causam corroborare contra sanctum archiepiscopum conati sunt, dicentes:

Foliot, Ep. 436, ed. Giles.

"Quæ[1] vestro, pater, in longinqua[2] discessu, inopinata rei "ipsius novitate, turbata sunt, vestra sperabamus humilitate "et prudentia in pacis pristinæ serenitatem Divina cooperante "gratia revocari. Erat quidem nobis solatio, quod post discessum vestrum ad omnes illico fama vulgante pervenit, vos "in transmarinis agentem nil altum sapere, in dominum nostrum regem aut regnum ejus nulla machinatione insurgere, "sed sponte susceptum onus paupertatis cum modestia sustinere, "lectioni et orationi insistere, præteritorumque jacturam temporum jejuniis, vigiliis, lacrymisque redimere."

Et post pauca:—

"Jam vero quorundam relatione didicimus, quod ad memoriam anxie revocamus, vos scilicet in dominum regem commi"natorium emisisse, quo non ad obtentum gratiæ consilium "precesve porrigitis, sed intentatis minis interdictum aut præ"cisionis elogium in eum jam dicendum fore multa severitate "proponitis. Advertat itaque, si placet, discretio vestra quo "tendat, an conatibus hujusmodi queat finem obtinere quem "optat. Unum scribimus ex caritate consilium, ne labores "laboribus, injurias superaddas injuriis, sed omissis minis "patientiæ et humilitati inservias, causam vestram Divinæ "clementiæ, dominique regis gratiæ misericordi committas, ne "pro vobis supplicandi locus non inveniatur, dum velut extracto "gladio pugna conseritur. Bonum erat de paupertate voluntaria gloriose laudari, quam de beneficii ingratitudine ab "omnibus in commune notari.

"Insedit alte cunctorum mentibus, quam benignus vobis exstiterit dominus noster rex, in quam vos gloriam ab exili "provexerit. Et ne vestram gloriam mobilitas posset mundana concutere,[3] vos in his quæ Dei sunt voluit immobiliter "radicare, dissuadente matre sua, regno reclamante, ecclesia "Dei, quoad licuit, suspirante et ingemiscente. Si ergo "securim accipit unde securitatem sperabat, quæ de vobis "erit in cunctorum ore narratio? Quid si vestra exacerbatione "dominus noster rex a domino papa recesserit? In petra

[1] This and other letters are here given as they appear in the MSS. of the Life, being considerably abridged, and otherwise altered, from the form which they bear in the Correspondence.

[2] *longinquo*, 3.

[3] *excutere*, 3.

" adhuc firmus persistit. Quod si per vos illum animi sui
" indignatio subvertat, in threnis totus ire poteritis, et oculis
" vestris lacrymarum fontem nulla ratione negare. Revocetis
" itaque consilium vestrum, domino papæ, sanctæque Romanæ
" ecclesiæ, et vobis, si processerit, obfuturum. Sed qui penes
" vos alta sapiunt, hortantur potestatem qua præstis exercere
" in dominum regem, quem non quidem nunquam peccasse
" dicimus, sed semper domino papæ satisfacere volentem con-
" fidenter asserimus et prædicamus. Rex a Domino constitutus
" dignitates regibus ante se debitas sibi vult et exigit. Igitur
" satisfacere volentem, ecclesiæ regni sui se judicio, in his quæ
" sunt ecclesiæ, nec in modico subtrahentem, quo jure, qua
" lege, quove canone aut interdicto gravabitis, aut securi,
" quod absit, evangelica præcidetis? Unde nostrum omnium
" una est in commune petitio, ne consilio præcipiti mactare
" pergatis et perdere, sed commissis ovibus, ut vitam, ut
" pacem habeant, paterna studeatis gratia providere.
" Movet quidem quod in dominum Saresberiensem et deca-
" num ejus damnationis pœnam, calorem iracundiæ magis quam
" justitiæ secutus tramitem, intorsistis. Quod ne in dominum
" regem et regnum et nos ad dedecus et detrimentum Romanæ
" ecclesiæ, vestræque confusionis augmentum, exercere tentetis,
" qui viva jamdudum voce ad dominum papam appellavimus,
" jam nunc scripto remedium vobis appellationis opponimus,
" causamque vestram in hoc, ut remedium habere queat, ponere
" studeatis. Valere vos optamus in Domino, pater."

(60.) Hæc inserere huic opusculo libuit, ut pauca de multis colligens lector intelligat illos in exsilio et desolatione sua sanctum archiepiscopum sensisse adversarios, a quibus debuit sperare solatium. Vir autem Domini in persona Lundoniensis episcopi rescripsit hæc:

" Mirandum et vehementer stupendum, virum prudentem, Thom. Ep.
" sacris litteris eruditum, religionem habitu præferentem, adeo 130, ed.
" manifeste, ne dicam irreverenter, adversari veritati, justitiæ Giles.
" resistere, et ad omne fas nefasque confundendum, statum
" sanctæ ecclesiæ, quam ipse fundavit Altissimus, velle evertere.
" Veritas est quæ dicit portas inferi non prævalere adversus
" eam. Non igitur sani capitis esse dignoscitur qui intentat ei
" ruinam. Sed numquid ira vel odio deferbui, ut jaculari com-
" pellar hujusmodi verba in fratrem meum et collegam et
" coepiscopum meum? Sed de litteris tuis talia collegi; neque
" enim de spinis uvas aut ficus de tribulis colligere potui.
" Finis collatus principio similitudinem scorpionis conformat;

" illud blandiens ad nos ingreditur, ille acerbe pungens silen-
" tium nobis imponere machinatur.

" Quid enim aliud est, primo debitam recognoscere subjec-
" tionem, et obedientiam promittere; demum, ne obedire debeas,
" ad appellationem convolare? Christi sequelam te dicis; in
" hoc verbo secus inveniris. Omnium enim malorum remedium
" commendavit nobis Christus obedientiam, factus obediens
" Patri usque ad mortem. Et tu qua fronte appellas remedium
" impedimentum obedientiæ? quod detrimentum habet nomi-
" nari. Sperasne te habiturum defensorem ad non obediendum
" qui vindicandi in omnem inobedientiam et officium accepit et
" præceptum? Poterant te retardare ab hujusmodi præsump-
" tione quas jam passus es prima et secunda repulsio. Viva
" quippe vox tua, et deinde litteræ ad persuadendum compositæ,
" expertæ sunt quam firmiter stet, quam sit vicarius Christi,
" quem non precibus, non donis, nec comminationibus vel
" promissis, movere potuisti. Sed Domini sui exemplo tertio
" tentandus est, ut tertia tentatione triumphum reportet.

" Porro, ut nihil interim gravaminis esset, appellationi anni
" fere spatium defixisti. Non misertus es exsilii nostri, vel
" laboris sanctæ ecclesiæ, sponsæ Christi, quam Ipse sibi suo
" sanguine acquisivit. Sed providere debueras qui favere te
" dicis domino nostro regi, qui quamdiu sic agit in nos vel
" in ecclesiam Christi, nec ad bella procedere nec in pace
" degere sine periculo animæ suæ poterit.

" Quædam commemoras in discessu et ex discessu nostro
" turbata fuisse. Timeant turbationis auctores. De comina-
" torio quod in regem emisimus miraris. Quis pater videt
" filium aberrare, et tacet? Quis virga non percutit, ne gla-
" dium incurrat? Desperat pater de filio quem comminatione
" non corripit vel flagello. Absit ut tecum sentiamus dominum
" nostrum ad exterminium apostasiæ lapsurum. Non eradica-
" bitur plantatio cœlestis. Navem concutit tempestas, et tu ad
" somnum me vocas. De exili me dicis ad [summa] provectum,
" et congeris beneficia a domino rege collata, notam confusionis
" volens objicere mihi de exiguitate mea. Confundere vero
" patrem quantum cedat in reatum, ex præcepto Domini de
" honorando patre accepisti. Pro gratia vero regis commen-
" danda non fuit laborandum. Testem enim Deum invoco, nihil
" sub sole gratiæ ipsius et saluti præponere; tantum salva sint
" quæ Dei sunt et sanctæ ecclesiæ; nam aliter feliciter regnare
" non poterit, vel secure. Sed et si centuplicarentur beneficia
" ejus erga me, debuine ecclesiæ Dei libertatem exponere?
" Quanto minus pro famæ meæ conservatione, quæ sæpe a vero
" deviat? Si minus in aliis egi, in hoc nec tibi parcam nec

" alii, neque angelo, si descenderit de cœlo, sed statim ut au-
" diero talia commonentem, audiet a me ' Vade retro, Sathana!
" ' non sapis quæ Dei sunt.'

" De promotione mea quod dicis, regni reclamationem non
" audivimus, sed potius acclamationem. Dissuasio genetricis
" [domini regis], si fuit, usque ad publicum non prodiit. Potuit
" fieri aliquos ad eandem promotionem aspirantes suspirasse;
" qui et hodie in ultionem sui casus præsentis dissentionis auc-
" tores sunt et consiliarii. Sed væ illi per quem scandalum
" venit. Exigor ab ea quæ ipse est justitia, nulli eum post-
" ponere qui me statuit in isto gradu sua miseratione.

" Confidenter prædicas dominum regem paratum esse satis-
" facere. Quo hoc sensu, quæso, intelligis? Illos quorum se
" Deus dicit patrem et judicem, orphanos, viduas, pupillos, in-
" nocentes et omnino hujus quæ nos movet injuriæ ignaros,
" vides proscribi, et taces; clericos exterminari, et non recla-
" mas; alios bonis suis spoliari, et contumeliis affici, et non
" contradicis; servientes meos in vincula conjici et teneri, et
" obmutescis; matris tuæ, Cantuariensis ecclesiæ, bona diripi,
" et non resistis; me, patrem tuum, gladios cervici meæ jam-
" jam minitantis vix evasisse, et non doles. Sed, quod deterius
" est, cum persecutoribus meis, et in me servo[1] Dei et ecclesiæ
" ipsius, et hoc non in occulto, stare non erubescis. Estne hoc
" satisfacere? Sed dicis mihi, ' Pater mi, tunicæ meæ timeo.'
" Juste quidem respondes, et ideo gladium non habes. Scribis
" eum paratum stare judicio regni sui, quasi condigna sit satis-
" factio.[2] Quanto melius intimares illi, frater mi, et salubrius,
" de non appetendis quæ illi concessa non sunt, et de hono-
" randis sacerdotibus Dei; nec qui sunt attendat, sed cujus servi
" sunt. Motum te dicis, quod in Saresbiriensem episcopum et
" Joannem, non decanum, sed decanatus invasorem, sententiam
" tulimus. Et utinam bene movearis in eo in quo non bene
" stetisti. Sciat ergo te intimante dominus rex, quia qui domi-
" natur in regno hominum, sed et angelorum, duas sub se potes-
" tates ordinavit, unam terrenam, alteram spiritualem, unam
" ministrantem, alteram præminentem; unam cui potentiam
" concessit, alteram cui reverentiam voluit exhiberi. Qui vero
" his vel illis de suo jure subtrahit, Dei ordinationi resistit.
" Non dedignetur itaque dominus noster deferre quibus sum-
" mus Dominus omnium deferre non dedignatur, quibus dicit
" ' Ego dixi, Dii estis,' et ' Constitui te Deum Pharaonis;' et
" ' Diis non detrahes,'[3] id est, sacerdotibus. Nec judices suos
" præsumat velle judicare. Terrenis eum potestatibus non sunt

[1] *servo*, wrongly inserted in MSS. of Grim.

[2] *accusatio*, 3.

[3] *detrahas*, 1.

" commissæ claves regni cœlorum, sed sacerdotio. Timeat quod " comminatur sermo divinus, 'Homo quicunque in superbia " ' fecerit ut non exaudiat sacerdotem vel judicem, moriatur.' " Absit autem a me ut aliquatenus persuadeat aliquibus ter- " giversationibus inire commercium de Christi corpore, unde " ego Judæ venditori, et dominus meus Judæis assimiletur emp- " toribus. Quoscunque ergo prætaxatarum [1] habuisti conscrip- " tores litterarum, quod tibi hoc et illis noverint esse responsum. " De cætero, fratres, vos commonefacio, ut nos non separent " schismata, nec obnubilent simultates, sed sit nobis cor unum " et anima una in Domino. Et illum audiamus qui dicit 'Pro " ' justitia agonizare, pro anima tua, et Dominus expugnabit " ' pro te inimicos tuos.' Non obliviscamur districtum Judi- " cem, ante cujus tribunal constitutos sola nos veritas judicabit " amoto timore et fiducia omnis terrenæ potestatis."

(61.) Plura sanctus prænominatis tribus scripsit in hunc modum; multis quoque et frequentibus illum pulsavere mandatis; ut hinc inde perpendatur, illi quidem quantæ devotionis ad justificandum opera regis, sanctus vero quantæ constantiæ in assertione veritatis exstiterit. Tunc etiam ipsi pariter, sicut cæteri omnes qui coronationi filii regis interfuerant, missis a domino papa epistolis suspensi sunt.

The bishops concerned in the coronation are suspended by the pope.

De commoratione sancti apud Pontiniacum.

(62.) Sanctus vero Thomas commoratus Pontiniaco,[2] quo illum dominus papa commendavit, ut prælibatum est, corpori suo multas et graves ac soli Deo cognitas tribulationes indixit. Memor quippe dominicæ com- monitionis, "Nesciat sinistra tua quid faciat dextra " tua," quicquid sanctæ religionis, quicquid devotionis in se sensit, quantum in ipso fuit, teste conscientia occultavit. Ex eo igitur tempore olerum esu et gros- sioribus contentus epulis, et quæ levioris essent sump- tus, delicatiora quæque furtim sibi subtrahere, nesci- entibus qui considebant, et indigentibus infirmis mi- nistrare fecit. In amnem quoque, qui per officinas

The archbishop's life at Pontigny. Nov. 30, 1164–Nov. 1166.

[1] *praetextarum*, l.

[2] *Pontiniaci* here and at p. 414, l. 1 ?

monasterii decurrit, latenter descendens, et supra virtutem fragilitatis humanæ moratus, quantas cruces corpori ex illa frigoris injuria intulerit, ut concupiscentiarum stimulos, qui adhuc vivere videbantur in eo, contereret, sequens infirmitas declaravit. Nam non multo post una facierum in tumorem versa usque ad interiores fauces computruit, et in morbum quem fistulam dicunt tumor excrevit. Diutius autem hac passione laborans, non sine multa molestia et dolore, extractis inde duobus ossibus, demum sanatus est. Nocte vero quadam, orationis et genuum curvationis fatigatus instantia, ubi sopori traditur, videt in somnis quasi, orta inter ipsum et regem contentione gravi, solus ipse in præsentia domini papæ et cardinalium causam suam expositurus astaret, cardinales autem qui causam regis tuebantur, non mediocriter moti, quod contra regem tam constanter ageret archiepiscopus, facto impetu in illum oculos illi effodere digitis ac discerpere moliti sunt. Clamavit papa, sed cardinalium clamor et tumultus invaluit, et clamantem apostolicum obmutescere fecit; deinde egressis illis, alios ad se videt ingredi quasi carnifices destinatos ad ipsum, cum solus esset; qui quidem, terribiles aspectu et furore pleni, archiepiscopum aggressi capitis ejus summitatem, quantum occupavit latitudo coronæ, gladiis extractis abraserunt, ita ut pars abrasa in frontem decideret. Turbatus vir Domini novitate visionis horrendæ, alta cordis consideratione non sine causa hæc ostensa fuisse perpendens, magis magisque seipsum divinis mancipavit obsequiis, et ad omnium tolerantiam injuriarum solidavit.

His illness and visions.

Quomodo rex amovit eum a Pontiniaco.

(63.) Ut autem cognovit rex quod in tuto locatus archiepiscopus nullius egeret eorum quæ usus deposcit humanus, nec illi nec suorum cuiquam posset inferre

King Henry, by a threat to the Cis-

tercians, procures the archbishop's removal from Pontigny.

gravamen, quamdiu Pontiniaco consisteret, inde eum amovere molitus est. Sed quoniam id efficere per regem Galliæ non potuit, quippe qui veri ac totius bonitatis amator summo semper archiepiscopum venerabatur affectu, et contra adversarios piis sustentabat auxiliis, ad alias convertitur machinas. Scripsit ad abbatem Cistertii, cui subjectionis jure Pontiniacum sicut et cæteræ domus ejusdem ordinis obtemperant, quod suum in ordine et totius regni sui hostem publicum retinebat, certusque esset abbas quod, si vel ibi remanere vel alias in ordine refugere permitteretur archiepiscopus, universos ejusdem ordinis monachos, qui in suo regno invenirentur, ad ipsum sine contradictione transmitteret. Sanctus vero archiepiscopus, ut hæc audivit, mandante Cisterciensi abbate, placide ac benigne respondit, "Absit," inquiens, "a me transgressio hæc, ut mei causa patiar tot viros virtutis, tot animas innocentes, in desolationem venire, tot loca, tot monasteria, tantis conquisita sudoribus, in solitudines redigi sempiternas; nam meam," inquit, "levabit inopiam Qui suscitat a terra inopem, et de pulvere erigit pauperem, et vobis rependat vicem Pater misericordiarum et quæ mihi exhibuistis retribuat officia caritatis."

He accepts from the French king an asylum in the abbey of St. Columba at Sens.

(64.) Itaque mandavit regi Francorum qua arte eum de Pontiniaco deposuisset rex Angliæ, paratum se suscipere dicens quæ pridem oblata fuerant. Siquidem cum primo fugitivus ab Anglia venisset ad regem Lodovicum, obtulit illi rex, et multis precibus adjuravit, ut circa se maneret, quomodo vel ubicunque potius elegisset; quod tunc quidem renuit, ne quis objiceret quod ad injuriam domini sui regis Angliæ obligasset se regi Francorum, quasi potentiori; consilio domini papæ Pontiniacum elegit, parciore victu et vita sobria delectatus. Rex vero mandatum archiepiscopi cum omni devotione suscipiens Pontiniacum

festinus occurrit,[1] ingressusque monachorum capitulum gratias abbati et fratribus egit qui Franciam honoraverunt in tanti hospitis susceptione. "Et nunc," ait, "ne pro beneficiis aliqui[s] vestrum offensam regis "odiumque pro subventione sustineat, mecum veniat." Conversi ad lacrymas monachi singulorum patrem et solatium singulare queruntur abire, et ad mentem revocantes quanta cum mansuetudine et humilitate inter ipsos et quasi unus ex ipsis commoratus fuerit, quem præsentem dilexerant, abeuntem luctu et suspiriis prosequuntur. Inde profectus cum suis, postquam ibidem duos annos transegit, in ulteriores partes Galliarum, ad sanctam scilicet Columbam, cœnobium grande monachorum in vicino situm Senonis civitatis, transportatus est. Ubi officiosissime susceptus ab officialibus regis, qui præmissi fuerant, quatuor ibidem annos provisione regia sustentatus exegit. Perfacile fuerat illi hoc spatio cum episcopis sive archiepiscopis, et offerebatur a plurimis, demorari; sed ignem supernæ dilectionis, quem Salvator misit in ossibus illius, quo totus jam æstuabat, tutius in silentio fovere cupiens, vir sanctus vitabat publicum, et semotus a turbis et tumultibus utrumque tempus, et noctis[2] maxime, sacris occupavit meditationibus, orationique[3] et compunctioni lacrymarum, quibus abundantius exuberavit. Nec ab hoc studio cessavit, nisi cum familiaris rei cura cogeret, vel negotium quod non posset vitari.

Where he remains four years, Nov. 1166–Nov. 1, 1170.

Quomodo rex tentavit circumvenire sanctum.

(65.) Sed hanc pacem et propositum venerabilis archiepiscopi videns et invidens pacis adversarius, per cujus invidiam mors intravit in mundum, rursus adversus ipsum instigat regem consiliis impiorum, quibus ascribendam esse discordiam, amplius quam regi, et

King Henry resolves on further measures against him.

[1] *accurrit?*
[2] *noctes*, 1; *diei et noctis*, Giles.
[3] *oratione . . . compunctione?*

sanctus scripsit et nos credimus, suggerens indecorum et ignaviæ imputandum fore, si quietum permitteret remanere qui tantas in regno suscitasset inquietudines. Rex igitur, cum in nullo nocere posset viro Domini, nisi consensisset rex Francorum, ipsum circumvenire tentavit hoc modo. Transmittit filium suum jam coronatum in Galliam, ut filio regis, qui patri successurus erat in regnum, homagium faceret et fidelitatem sponderet. Mittuntur munerum diversæ species, dantur domesticis et consiliariis regis pretiosa quæque, et tandem occurrunt sibi reges de pace et concordia in posterum locuturi. Ubi vero de his tractatum est, firmatis pactionibus, juratur in medio quod ex illa die firmam servarent amicitiam et fidem, et in hoc maxime quod neuter eorum alterius inimicum susciperet, nec susceptum post hanc conventionem usquam in regno sineret demorari. Concessa in hunc modum conventione, aliud sine mora rex Angliæ ordinavit colloquium, quo sibi reges occurrerent. Cui cum rex Francorum a consilio suo non permitteretur adesse, irritos fieri videns conatus suos rex Angliæ mandavit regi quod, violata conventione quam alterna juratione firmaverant, et suum et regni hostem publicum detineret et tueretur. Ad quem remandavit rex Franciæ quod nulla in conventione de archiepiscopo mentio facta est, unde nec violatæ conventionis deberet nec posset argui. Ut autem cognovit vir Domini quod etiam de Francia eum expellere conaretur rex Angliæ, scripsit illi quatenus persequi desineret servum suum, et tantos incassum expendere labores, adjiciens sibi et suis omnibus multa plura suppetere, providente Deo, quam vitæ necessitas poposcisset, ut neminem jam præter omnium Dominatorem formidare cogeretur, impleta in ipso promissione veritatis qua dicitur, "Pri- " mum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc " omnia subjicientur vobis." Quam sollicite regnum Dei quæsierit, quale et a quo inter labores exsilii sui

Meeting of the two kings.

Henry charges Lewis with breach of agreement.

solatium habuerit, subjiciendum putavimus, ut videat lector talem merito conversationem martyrio consummari.

The archbishop's manner of life at St. Columba's.

(66.) In primis, ut accepimus, nullus eum dies reperit dormientem; raro quievit in lecto, nisi gravis infirmitas immineret. Deinde primus ei labor ecclesiam ingredi, divinis interesse laudibus, cum summa devotione et reverentia sanctorum mysteriorum celebrare solennia. Post expletionem vero horarum regularium solus in oratorium suum ingressus, et clauso ostio intra cubiculum orans Patrem in corde contrito et humiliato, in oratione et lacrymis, seipsum hostiam vivam, sanctam, Deoque placentem quotidie obtulit Creatori. Sancti familiares, qui pia curiositate arcanum illius perscrutati sunt, quid inclusus et solitarius egerit, ex suspiriis et crebris gemitibus perpendebant. Inde circa horam refectionis egressus cum pauperibus et familia refecit. A nullo quidem abstinuit cibo, humanum in omnibus favorem fugitans, sed revera de omnibus cum summa sobrietate sumpsit, sciens non esse cibum in vitio, sed concupiscentiam reprimendam. Surgens a mensa, non otio, non fabulis, non levitate,[1] sed lectione sancta pascebat esuriem animæ, sive de necessariis tractabat, sive de instructione loquens domesticos exhilarabat. Et hic erat ordo diei, nisi inevitabile negotium aliquid immutaret. Nocte vero, cum lectus, ut archiepiscopum decuit, mundis et pretiosis componeretur vestibus, ipsum in eo quiescere suspicantibus universis, sanctus in oratorio suo solitudinem habens nocturnum silentium in oratione pernoctavit. Deinde suscitans capellanum, quem solum secum habuit in thalamo quo jacebat, cum totum sanctitati impendisset diem, ut dignior corona quam verbere censeretur, reverso cilicio quo induebatur, flagellum obtulit, et dorsum humili devotione flagellandum exhibuit; quod

[1] *levitati*, 1, 2, 3.

cum primo capellanus facere trepidasset, adjuratus in vi obedientiæ sanctum cædere usque ad sanguinem non cessavit, ut[1] ipse qui cædebat miseratione victus corpore nonnunquam lassaretur. Ubi autem capellanus ad lectum rediit, nequaquam ille a corporis injuria quievit, unguibus illud discerpens et lacerans, et in hæc verba inter singultus et suspiria prorumpens— "Miser ego et omnium infelicissimus miserorum, ut "quid natus sum? cur in hanc veni miseriam?" Post hæc autem tertiam plene noctis partem, secundum æstimationem ejus qui interesse meruit, in genuum curvatione et oratione expendit. Et cum jam nimia totius corporis fatigatio cogeret ad quietem, solo procumbenti, posito ad cervicem lapide, tantum molestiæ intulit vestis aspera ac vermium multitudo, ut sopor tenuissimus turbaret potius quam reficeret. Horum testis et relator exstitit venerabilis Robertus de Meritona, capellanus sancti archiepiscopi, qui plene omnia vel ab eo didicit vel ipse vidit, quæ neminem præter ipsum scire voluit, qui et fidem dederat quod nulli hominum, donec superesset archiepiscopus, horum aliquid revelaret. Testatus est idem, quod a die ordinationis suæ sanctus nullam sinebat præterire diem, quo non quinquies, aut quater, vel ad minus ter, in die graviter cæderetur. His sanctæ conversationis exercitiis, hoc divino amoris stimulo, vir sanctus seipsum mundo mortificans carnis quotidie trucidavit affectus, concupiscentias jugulavit, et solam Salvatoris præsentiam perferre sitiens, cum propheta cantabat, "Sitivit anima "mea ad Deum fontem vivum; quando veniam et "apparebo ante faciem Dei?"

Evidence of Robert of Merton.

Quomodo Salvator beato Thomæ apparuit.

He has a vision of the Saviour.

(67.) Inter hæc autem, dum quadam die post missarum solennia prostratus coram altari, præ nimio

[1] *et*, 3.

fervore spiritus supra se raptus, solito vigilantius intenderet orationi, manifesta ei visione Salvator apparuit, dicens, "Thoma, Thoma, in tuo sanguine magni- " ficabis ecclesiam meam." Cui ille, "Quis es, Domine, qui me visitasti?" "Ego," inquit, "frater tuus sum " et Salvator, qui ecclesiam meam glorificabo in tuo " sanguine." Tum ille: "Utinam autem sic fiat, ut " locutus est Dominus!" Hoc ille non mediocriter animatus oraculo, magis de die in diem ad amorem cœlestis patriæ suspirabat, cupiens dissolvi et esse cum Christo. See p. 283.

Quomodo rex Franciæ voluit reformare pacem inter regem et archiepiscopum.

(68.) Rex vero Francorum instantius egit ut pacem inter regem et archiepiscopum reformaret, et frequentia inter reges super hoc colloquia fuerunt. Sed et domini papæ mandata in conciliis quibus reges convenerant lecta sunt; quibus regem corripuit primo quidem patienter ac paterne satis, ad postremum, cum nequaquam patientia leniretur, cum interminatione vindictæ mandavit, quatenus consopita omni malitia, et remissis hinc inde querelis, cum archiepiscopo suo rediret in pacem. Dissimulavit rex aliquamdiu et statutum pacis diem mutando negotium prolongavit. Sanctus itaque scripsit hæc regi in concilio apud Chinum. The French king attempts to reconcile Henry and the archbishop.

De desiderio loquendi cum rege Angliæ.

" (69.) Desiderio desideravi videre faciem vestram, et loqui " vobiscum; multum quidem propter me, sed maxime propter " vos. Propter me, ut visa facie vestra reducerctis ad memo- " riam servitia quæ dum essem in obsequio vestro exhibui " vobis devote, juxta animi mei conscientiam (sic me Deus " adjuvet in examine supremo, quando omnes astabunt ante " tribunal ipsius recepturi prout gesserunt in corpore, sive " bonum sive malum), et commoveremini pietate super me, " quem oportet mendicando vivere inter alienos, licet tamen Letter from the archbishop to king Henry at Chinon. Thom. Ep. 179, ed. Giles; i. 64, ed. Lupus.

" Dei gratia cum abundantia victualia ad sufficientiam habe-
" amus. Estque nobis solatio quod dicit apostolus, 'Omnes
" ' qui volunt pie vivere in Christo Jesu persecutionem pati-
" ' entur,' et propheta, 'Non vidi justum derelictum, nec
" ' semen ejus quærens panem.' Propter vos, tribus ex causis:
" quia dominus meus estis, tum quia rex, tum quia filius meus
" spiritualis. Eo quod dominus, debeo et offero vobis consilium
" meum, quæcunque debet episcopus ad honorem Dei et sanctæ
" ecclesiæ domino. Eo quod rex, teneor vobis ad reverentiam
" et commonitionem. Eo quod filius, officii ratione ad casti-
" gationem et correptionem. Corripit enim pater filium, nunc
" blandis, nunc asperis; ut sic vel sic provocet eum ad bene
" faciendum. Nosse debetis vos Dei gratia regem esse, primo,
" quia vos ipsum regere debetis, vitamque vestram optimis
" informare moribus, ut vestri exemplo cæteri provocentur
" ad melius, juxta illud sapientis,

Claudian. de IV. Cons. Honorii, 299.

' Componitur orbis
' Regis ad exemplum.'

" Secundario, alios demulcendo, alios puniendo, potestatis auc-
" toritate quam ab ecclesia recipistis, tum sacramento unctio-
" onis, tum gladii officio quem gestatis, ad malefactores ecclesiæ
" conterendos. Inunguntur enim reges tribus in locis; in
" capite, in pectore, in brachiis; quod significat gloriam, sci-
" entiam, et fortitudinem. Qui antiquis temporibus justifica-
" tiones Dei non observabant, sed prævaricati sunt mandata
" ejus, his sublata est gloria, scientia, et fortitudo, et eorum
" generationi, exemplo reprobationis Saulis, Nabugodonosor,
" et aliorum quam plurimorum.[1] Qui post delictum suum
" humiliaverunt se Domino, his gratia Dei accessit abundan-
" tius et perfectius, cum omnibus supradictis, sicut David,
" Ezechiæ, et aliis quampluribus. Christus fundavit eccle-
" siam, eique comparavit libertatem proprio sanguine suo,
" sustinendo flagella, sputa, clavos, mortis angustias, nobis
" relinquens exemplum ut sequamur vestigia ejus. Unde et
" dicit apostolus, 'Si compatimur, et conregnabimus; si com-
" ' morimur, et consurgemus.' Ecclesia Dei in duobus consistit
" ordinibus, in clero et populo. In clero sunt apostoli et
" apostolici viri, episcopi et cæteri rectores ecclesiæ, quibus
" commissa est cura et regimen ipsius ecclesiæ, qui tractare
" habent negotia ecclesiastica, ut totum reducant ad sanita-
" tem animarum. Unde et Petro dictum est, et in Petro aliis
" ecclesiæ rectoribus, non regibus et principibus, 'Tu es

[1] So 1; *quamplurium*, 2; *quamplurimum*, 3.

" ' Petrus; et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam,
" ' et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.' In populo
" sunt reges, duces, et comites, et aliæ potestates, quæ sæcu-
" laria habent tractare negotia, ut totum reducant ad pacem et
" unitatem ecclesiæ. Et quia certum est reges potestatem
" suam ab ecclesia accipere, non ipsam ab illis, sed a Christo,
" ut salva pace vestra loquar, non habetis episcopis præcipere
" absolvere aliquem vel excommunicare, trahere clericos ad
" sæcularia judicia, judicare de decimis, de ecclesiis, interdi-
" cere episcopis ne tractent de transgressione fidei vel jura-
" menti, et multa quæ in hunc modum scripta sunt inter
" consuetudines vestras, quas dicitis avitas. Dominus enim
" dicit, ' Leges meas custodite;' et iterum per prophetam,
" ' Væ qui condunt leges iniquas, et scribentes scripserunt
" ' injustitias, ut opprimerent pauperem in judicio, et vim
" ' facerent causæ humilium populi mei.' Audiat itaque domi-
" nus meus consilium fidelis sui, si placet, commonitionem
" episcopi sui, castigationem patris sui, ut non cum schisma-
" ticis aliquam de cætero habeat familiaritatem vel commu-
" nionem. Notum est enim fere toto[1] mundo quam devote,
" quam honorifice, dominum papam receperitis, quantum Ro-
" manam ecclesiam foveritis et honoraveritis, quantum et do-
" minus papa et ecclesia Romana personam vestram dilexerint
" et honoraverint, et in quibuscunque secundum Deum potu-
" erint, vos exaudierint. Nolite ergo, domine, si salutem
" animæ vestræ desideratis, eidem ecclesiæ quod suum est
" aliqua ratione subtrahere, sive in aliquo justitiæ contraire;
" immo, eandem ei in regno vestro permittatis libertatem quam
" in aliis habere dignoscitur. Memorque sitis professionis
" quam fecistis et posuistis scriptam super altare apud West-
" monasterium de servanda[2] ecclesiæ Dei libertate sua, quando
" consecratus fuistis et inunctus in regem a prædecessore
" nostro. Ecclesiam quoque Cantuariæ, a qua promotionem et
" consecrationem accepistis, in eum statum restituatis et dig-
" nitatem in quibus fuit temporibus prædecessorum nostrorum.
" Possessiones etiam ad ipsam ecclesiam pertinentes, villas et
" prædia, quæ pro voluntate vestra[3] distribuistis, res omnes
" ablatas, tam nostras quam clericorum nostrorum et laicorum,
" in integrum restituatis. Permittatis etiam nos libere et in
" pace redire ad sedem nostram, et nos vobis tanquam caris-
" simo domino et regi fideliter et devote servire parati sumus
" in quibuscunque poterimus, salvo honore Dei et ecclesiæ
" Romanæ, et ordine nostro. Alioquin pro certo sciatis quia
" divinam severitatem et ultionem sentietis."

[1] *toti*, 1.
[2] *conservanda*, 1, 2.
[3] Om. 1.

A reconciliation effected, July 22, 1170.

(70.) Perlecta epistola venerandi pontificis, rex, nec tunc quidem contradicere nec annuere volens, in diem certum terminavit responsum. Tandem vero convenientibus in unum rege et archiepiscopo, et per dominum papam et regem Francorum reformata pace, ut putabatur, donatis alterutris[1] querelis sine ira et indignatione et omni malitia, restituturum se promisit rex quæ ablata fuerant, et quæ ad archiepiscopatum pertinere probarentur. Ipsi quoque et suis omnibus redeundi licentiam, et pacem stabilem condonavit. Sanctus autem, memor desolati gregis, qui per absentiam pastoris a recto tramite deviarat, ut sine offensa pacis osculum porrigeret universis, de clericis suis præmisit unum qui vice ipsius absolveret, si qui forte his qui in sententia fuerant in aliquo communicassent. Qualiter vero redierit, vel quid causæ exstiterit quod non statim rediit post pacem factam, sanctus ipse post reditum suum domino papæ scribens exponit.

(71.) *Epistola beati Thomæ ad dominum papam.*

The archbishop to the pope. Thom. Ep. 27, ed. Giles; v. 73, ed. Lupus. Cf. vol. i. p. 95.

" Reverendo patri et domino in Christo carissimo Alexandro, " summo pontifici, Thomas Cantuariensis ecclesiæ minister " humilis salutem, et omnimodam cum summa devotione " obedientiam.

" Quam justis, quam honestis conditionibus cum domino " nostro rege Anglorum pacem fecerimus, ad vestram notitiam " tam ex nostra quam ex multorum intermeantium relatione " credimus pervenisse; et qualiter idem dominus noster resi- " lierit a pactis et promissionibus suis. Quod tamen non tam " illi credimus imputandum quam sacerdotibus Baal et falso- " rum filiis prophetarum, qui totius discordiæ incentores ab " initio exstiterunt. Sed horum omnium primicerii[2] sunt " Eboracensis ille et episcopus Lundoniensis, qui quondam cum " essetis Senonis, a vobis redeuntes, domino rege nondum adito " vel audito, nos in curia clementiæ vestræ pedibus assistentes " possessionibus nostris spoliare non timuerunt, cum illis in- " dubitanter constaret nos duarum appellationum causas apud " vos exercere, utpote qui appellati eramus ab archiepiscopo

[1] *alterutrum* (seemingly as an adverb), 2, 3.

[2] *primi*, 3.

" Eboracensi, et tam illum quam coepiscopos nostros appella-
" veramus, ab iis itidem appellati. Cum ergo hi Balaamita-
" rum[1] signiferi nos cum domino rege pacem fecisse audissent,
" accitis Saresbiriensi episcopo et aliis complicibus suis, cir-
" cuierunt[2] mare et aridam ut initam pacis rescinderent uni-
" tatem, per se et per alios domino regi et suis suadentes
" concordiam regno inutilem et inhonestam esse, nisi donationes
" ecclesiarum quas rex fecerat stabiles permanerent, et nos
" cogeremur regni consuetudines, super quibus inter nos orta
" est contentio, firmiter observare. Adeoque profecerunt in
" perversitatibus suis, ut eorum instinctu dominus rex omnes
" reditus nostros et nostrorum post pacem in festo beatæ
" Mariæ Magdalenæ factam usque ad festum sancti Martini
" abstulerit, tunc demum nobis reddens domos vacuas et horrea
" demolita. Clerici tamen sui, Gaufridus Ridel et Nigellus
" de Saccavilla, duas ecclesias nostras, quas de manu laica
" acceperunt, adhuc detinent occupatas, et ipse plures ecclesiæ
" nostræ possessiones, quas se in pacis reformatione promiserat
" redditurum, nobis et ecclesiæ nostræ reddere contradicit.
" Et licet aliter quam ipsi[3] liceret, et contra pacta sua, ut
" pluribus notum est, versaretur, nos tamen, enormia damna
" ecclesiæ et irreparabilia videntes, et præcaventes graviora,
" vestro et dominorum cardinalium præeunte consilio ad eccle-
" siam nostram laceratam et conculcatam redire decrevimus, ut
" si eam non possemus erigere et reformare, saltem cum ipsa
" pereuntes fidentius pro ipsa et in ipsa præsentes spiritum
" redderemus. Quod cum illi amici nostri, episcopi scilicet præ-
" nominati, certius didicissent, ambiguum est[4] quid veriti con-
" silium inierunt cum officialibus regis et sceleratissimo illo
" filio perditionis Rannulfo de Broch, qui in ecclesia Dei pub-
" licæ potestatis abutens viribus jam per septem annos licen-
" tius debacchatus[5] est. Decreverunt igitur ut armata manu
" portus maris ad quos nos venturos suspicabantur militum et
" satellitum custodia et diligentia observaret, ne terram pos-
" semus intrare quin omnem supellectilem nostram curiosius
" perscrutarentur, et omnes litteras quas a majestate vestra
" impetravimus nobis auferrent. Sed nutu divino contigit ut
" machinamenta eorum nobis per amicos innotescerent, quia
" imprudentia eorum ex nimia præsumptione non patiebatur
" esse abscondita. Nam satellites quos prædiximus armati
" littora circuibant, gressus suos dirigentes prout eis jam dicti
" Eboracensis et Lundoniensis et Saresbiriensis episcopi dicti-

[1] *Baallamitarum*, 3.
[2] *circumierunt*, 3.
[3] om. 1, 3.
[4] om. 1.
[5] *debagatus*, 3.

" tabant. Elegerant enim ad exsecutionem [1] hujus malitiæ " quos nobis maxime noverant infestos, scilicet Rannulfum de " Broch, Reinaldum de Warenne, Gervasium vicecomitem Can- " tiæ, qui palam minabantur se, si forte præsumeremus appli- " care, nobis capita amputaturos. Sæpe dicti vero episcopi " Cantuariam venerant, ut si satellites publicæ potestatis non " satis insaniebant, eos amplius instigarent. Itaque consiliis " eorum diligentius exploratis, una die antequam mare ingre- " deremur, præmissæ sunt litteræ vestræ; sed et illæ quibus " Eboracensis suspendebatur, et Lundoniensis [2] et Saresbiriensis " revocabantur in sententiam anathematis, eis traditæ sunt. " Die consequenti navem conscendimus, et in Angliam perve- " nimus [3] navigatione felici, adducto nobiscum ex mandato do- " mini regis Johanne decano Saresbiriensi, qui armatos quos " prædiximus vidit non sine dolore et rubore accelerantes ad " navigium nostrum, ut adventantibus vim inferrent. Præfatus " vero [4] decanus, timens ne, siquid mali nobis aut nostris in- " ferretur, in domini regis redundaret infamiam, obviam pro- " cessit armatis, denuntians eis ex parte regis ne nos aut nos- " tros læderent, quia hoc esset ipsum regem, cum quo pacem " fecceramus, nota proditionis inurere; [5] persuasitque eis ut ad " nos accederent inarmati. Illi tamen, quia Symonem Seno- " nensem archidiaconum nobiscum adduxeramus, qui amicos " quos habet in Anglia decreverat visitare, exegerunt ab eo " juramentum fidelitatis, quo se regibus nostris contra omnes " homines obligaret, nec vos excipientes nec alium. Sed nos " non permisimus ut talis obligatio præstaretur, veriti ne clerus " regni ad simile juramentum auctoritate cogeretur exempli, " si domestici nostri obligationes hujusmodi præstitissent. " Quod, utique in dispendium sedis apostolicæ, ut auctoritas " ejus evacuetur aut minuatur in regno, moliuntur sæpedicti " Eboracensis, Lundoniensis, Saresbiriensis, et complices sui. " Officiales vero, qui juramentum exegerant, pauciores erant " quam ut nos contra voluntatem nostram possent in eo loco " ad aliquid cogere, eo quod populus reditui nostro congaudens, " si vires pararentur, fortior erat. Inde ad ecclesiam nostram " venientes, cum magna devotione a clero et populo recepti " sumus, licet intrusi adhuc incumberent ecclesiis nostris. In " quibus in omni peste et vexatione præcipui sunt Gaufridus " Ridel et Nigellus de Saccavilla, clericus ejus, quorum alter, " scilicet Gaufridus, occupat ecclesiam de Otheford,[6] alter vero, " videlicet Nigellus, ecclesiam de Hergis,[7] quas cum fructibus

[1] *excusationem*, 1.
[2] *suspendebatur, et Londoniensis*, om. 3.
[3] *venimus*. 1.
[4] *ergo*, 1, 2.
[5] *notam incurrere*, 1.
[6] (Otford.) *Oxenforde*, 2.
[7] (Harrow.) *Hengis*, 1, 3.

" perceptis nobis et clericis nostris, quorum sunt, ex mandato
" vestro reddere debuerant. Præcepistis enim domino Roto-
" magensi et episcopo Nivernensi ut eos absolverent, accepto
" secundum morem ecclesiæ sacramento, et præciperent aucto-
" ritate vestra nobis ecclesias cum fructibus resignari. Post-
" quam vero ad ecclesiam nostram venimus, incontinenti nos
" adierunt officiales regis, denuntiantes ex parte ipsius, sicut
" eos dominus Eboracensis et Saresbiriensis et Lundoniensis
" informaverant, ut suspensos episcopos et excommunicatos ab-
" solveremus, quia quod contra eos facta fuerat in regis injuriam
" redundabat et in eversionem consuetudinum regni, promit-
" tentes episcopos provinciæ nostræ post absolutionem ad nos
" venturos esse, et juri salvo honore regni libenter[1] parituros.
" Nos autem respondimus non esse judicis inferioris ut supe-
" rioris sententiam solvat, et quod nulli omnino hominum
" liceat infringere quod apostolica sedes decreverit. Quia
" tamen illi instantius perurgebant et minabantur dominum
" regem mira et stupenda facturum nisi eis acquiesceremus,
" diximus eis quod si Lundoniensis et Saresbiriensis episcopi
" coram nobis jurarent in forma ecclesiæ se vestro mandato
" parituros, nos pro pace ecclesiæ et reverentia domini regis,
" cum consilio ipsius et domini Wintoniensis et aliorum fra-
" trum nostrorum,[2] subjiceremus periculo, et faceremus quic-
" quid possemus salva reverentia vestra, et eos tanquam fratres
" in Christo carissimos diligeremus, et in omni mansuetudine
" et humilitate tractaremus. Quod cum episcopis ab interme-
" antibus referretur, respondit Eboracensis, quærens seditionis
" consortes et schismatis incentores, juramentum hujusmodi
" nisi de voluntate regis non debere præstari, præsertim ab
" episcopis, quia erat contra dignitatem principis et consuetu-
" dines regni. Ei vero ex parte nostra responsum est, quod
" iidem episcopi antea a nobis excommunicati fuerant, et non
" nisi præstito juramento, cum vos multis sollicitationibus in-
" terpellassent, absolvi meruerunt. Et si nostra sententia sine
" juramento episcoporum solvi non debuit, multo minus vestra,
" quæ longe fortior est, et incomparabili nobis et mortalibus
" cunctis auctoritate subnixa. Ad quam rationem, sicut nobis
" retulere qui præsentes aderant, episcopi adeo moti sunt ut
" decreverint venire ad vos, et secundum morem ecclesiæ re-
" cipere absolutionem, non ducentes tutum ut pro conservandis
" consuetudinibus regni ecclesiæ se opponerent, et impugnarent
" apostolicas sanctiones. Sed homo pacis inimicus et ecclesiæ
" turbator dissuasit, consulens ut potius adirent dominum re-
" gem, qui eis semper patrocinatus est, et nuntios mitterent ad

[1] Om. 3. | [2] *vestrorum*, 3.

" novum regem, qui persuaderent ei quod eum deponere volu-
" erimus; cum nos, teste Deo, si ipse ecclesiæ Dei profuturus
" est, mallemus eum non modo unum possidere, sed amplis-
" sima et plura regna terrarum. Hujus vero legationis sig-
" nifer est archidiaconus noster; nam Eboracensis et præfati
" duo episcopi citius transfretaverunt, ut (quod Deus avertat!)
" circumveniant dominum regem, et adversus ecclesiam exacer-
" bent iram ejus. Fecerunt autem evocari senas personas
" vacantium ecclesiarum, ut contra canones consilio eorum
" coram rege in alieno regno celebrent electiones episcoporum
" provinciæ nostræ. Quod si sic electos noluerimus conse-
" crare, videntur sibi habere causam seminandi discordiam
" inter nos et dominum regem. Nihil enim est quod magis
" timeant quam pacem ecclesiæ, ne forte videantur opera
" eorum et corrigantur excessus. Cætera supplebit nuntius,
" quæ, ne tædium parerent, schedulæ non censuimus inse-
" renda. Vos, si placet, preces nostras clementer audite.
" Valeat in ævum sanctitas vestra, carissime pater."

De reversione beati viri ad Cantuariam.

The archbishop's return.

(72.) Hoc igitur ordine sanctus Thomas, septima jam exsilii sui vertente bruma, reversus Cantuariam, tanto ferventius, tantoque devotius ad futuram et veram festinabat vitam, quanto in hac nil sibi præter tentationes et pericula restare certum habuit. Nam etsi pax illi fortassis arrisisset exterior, adeo jam pridem grave sibi ipse indixerat bellum, ut inter mundi delicias posito asperioris eremi molestia vel potius martyrium non deesset. Sed e regione, quod vehementius pie volentem vivere perurgebat, cum his qui oderunt pacem et veritatem pacificus habitans in se expertus est Salvatoris sententiam, quoniam "inimici " hominis domestici ejus." Nam cui præ cæteris inniti ratione dictante debuerat, adversus ipsum archidiaconus suus legatione functus est, qui regis filio persuaderet quod coronam illi minuere moliretur archiepiscopus, vel penitus, si processus daretur audaciæ, proposuisset auferre. Ad palliandum quoque propriæ adinventionis malitiam, inimici justitiæ virum Dei calumniati sunt leoninæ feritatis stimulis agitatum de exsilio repedasse ut regis propositum et instituta dissolveret; cum ex

Opposition of his archdeacon (Geoffrey Ridel) and others.

fine claruerit agnina illum lenitate mitescere, quando instar agni non reluctans neque reclamans cervicem obtulit percussori. Interim vero vir magnanimus ad futurum in brevi certamen sanctæ devotionis exercitiis animum roboravit, instabat orationi, lectioni sanctæ, et prædicationi, adeoque intentus in his exstitit, et eleemosynarum erogatione profusus, ut quibus in transmarinis sancta illius conversatio innotuerat mirarentur. His manner of life.

(73.) Brevi autem intervallo ante Domini Salvatoris natale, regis filium, cui jam regis nomen imponebatur, adire volens super ecclesiæ negotiis, inter sacras ferias familiarius locuturus Londonias profectus est. Necdum urbem ingressus est, et ecce quidam de regalibus occurrit, denuncians ei ex regis nomine et mandato ne procederet, nec civitates regias villasque vel oppida ulterius ingrederetur. Expavit primum vir sanctus et obstupuit, inopinata denuntiatione turbatus, et hæc regis nuncio respondit: "Quid promerui quod et te " quoque experior inimicum? quid peccavi quod mihi " talia refers? a teipso hæc loqueris?" "Nequaquam," ait nuncius, "de proprio ista corde composui, sed sic " mandatur tibi a domino rege. Pacem ille iniit tecum, " et tu primus rupisti fœdera pacis, et pactum præ- " varicatus es, qui domesticos regis et pontifices ab " ecclesia segregasti, et militum manu per urbes regias " armatus incedis. Unde tibi mandat rex, ut ad sedem " tuam rediens injuncto officio diligentiam adhibeas, " nec usquam progrediaris." Pluraque minis interpositis nuncio prosequente, sanctus ait, "Pacem ego " putavi, nec aliud suspicatus sum; sed video, non " est pax in qua confidam." Instabat nuncius, sic omnimodis a rege fuisse mandatum affirmans. Sanctus igitur ex verbis et mandato regis certissime quod postmodum accidit notavit opus, et tanto quidem alacrior, tantoque ad omnem voluntatem Dei promptior factus est, quanto ex his quæ audierat jam proximare se præsensit ad palmam. Quanto autem fervore fidei, He goes to London, with a view to visiting the king's son, but is charged in the king's name to return.

On his way to Canterbury he administers confirmation, and miracles are afterwards done where he had rested.

quanto desiderii cœlestis inflammatus amore redierit, ac si auditis quæ quidem poterant terrere consolatus, testem tenemus gratiam sanitatum quæ per illud iter cœlitus monstrabatur, postquam ad superos sanctus martyr ascendit. Nam ubi restitit parvulis imponens manus, diversa laborantibus ægritudine salus restituta est.[1]

On Christmas-day he pronounces ecclesiastical censures.

(74.) Reversus itaque cum summa animi devotione ac puritate sacram Salvatoris celebrat nativitatem, alacriter suis commemorans non esse in homine viam ipsius. Die vero nativitatis dominicæ, finito jam sermone ad populum, terribili sententia damnavit unum de regalibus, qui pridie, cæsis servientibus archiepiscopi, equos nihilominus ad ipsius contumeliam turpiter decaudavit. Cujus etiam propinquum carne, nec mente quidem mitiorem, Rannulfum de Broch, malitiæ totius incentorem, simili mulctavit pœna, qui in homines archiepiscopi ac parentes bestialiter debacchatus est. Tres quoque pontifices cui sententiæ subjacerent, ne quis communicaret talibus, populo palam fecit, qui ecclesiæ Christi Cantuariæ contra majorum statuta inunctionem regum subtrahere non formidarunt. Ad postremum autem, "A Jesu Christo," inquit, "male-
" dicti sint, et a cœtu sanctorum deleatur illorum
" memoria, quicunque inter me et dominum meum
" regem odium aut discordias seminabunt." Sed quos semel armavit malitia adversus christum Domini, nequaquam veriti sunt terribilis sententiæ prolationem.

The king's anger on hearing of the archbishop's proceedings.

(75.) Denique pontifices prænominati, cum se regis indignationi committere quam Dei judicio et ecclesiæ delegissent, ocius transmisso mari regem adeunt, et se regis inclinantes vestigiis, querula satis et quæ durum licet animum flecteret oratione sua, ipsorum suspensionem deplorant, allegantes qualiter cum ipsis egerit dominus Cantuariensis, cujus industria et ingenio ad

[1] See pp. 164–171.

regis et regni dedecus a sacerdotali penitus separantur officio, ut nec signandi panem habeant facultatem. Adjiciunt accusantes quod majus aliquid audebit adhuc, si istam rex patienter portaverit præsumptionem. Talibus circumventus rex, et velut amens effectus, nec se capiens præ furore, nescius quid objiceret, hæc iteratis vicibus dixisse fertur: "Inertes ac miseros homines " enutrivi et erexi in regno meo, qui nec fidem ferunt " domino suo, quem a plebeo quodam clerico tam " probrose patiuntur illudi." Dixit, et e medio secedens colloquium[1] pariter et locum familiarem petiit, si quod forte concepto furori daret solitudo solatium, ubi liberius sermo sævientis haustum virus evomeret. Quod verbum milites quatuor, genere quidem conspicui et de domestica regis familia, excipientes, funeste illud, et alia prorsus quam a rege prolatum fuerat intentione, interpretati sunt. Nec moram passi, ipso nimirum excitante qui homicida fuit ab initio, in necem innocentis unanimiter conspirarunt. Facilitatem quoque tribuit ad perpetrandum qui facinus inspiravit. Egressi namque rege penitus ignorante, navemque conscensi, ad votum spirantibus auris transportantur in Angliam, Portu Canum appulsi, canes ipsi ex tunc et miseri, non milites, appellandi. Ut autem innotuit regi milites abiisse, suspicatus malignum aliquod, post illos misit ut citius reverterentur. Sed tanta velocitate transvecti sunt ut minime revocari vel a nunciis comprehendi possent ante piaculum perpetratum. Nam quod contra propositum regis ac voluntatem fuerit illa maledicta præsumptio, satis claruit ex consequentibus. Cum enim nunciata fuisset passio venerandi pontificis, tanta ejus animum præoccupavit confusio, turbavit mæstitia, absorbuit pariter et possedit horror facinoris inauditi, ut nullus hæc sermo sufficiat explicare. Decrevit siquidem, ut post innotuit, aut carceris illum custodia,

Four knights of the court set out for England.

The king innocent of their designs.

[1] Sic MSS.

aut alio quolibet modo, corripere ut a sententia revocaret. Sed nonnunquam malis bene utens Dei providentia, inde sublimius dilectum suum honoravit, unde hunc humiliatum credidit humana malitia. Invalida etenim sunt hominis ingenium et calliditas contra consilium Divinitatis. Placuit nempe Salvatori ab hac miseria per martyrium eripere quem dignum martyrio fecerat fidei plenitudo.

They gather a force, and reach Canterbury.

(76.) Igitur præfati non jam milites, sed miseri ac miserabiles, ubi primum applicuere, sociatis sibi regis officialibus jam ab archiepiscopo anathematis sententia prædamnatis, militum manum satellitumque de provincia contraxerunt, ex ore regis et nomine mentientes in dominum suum: facile persuasum est scelus, illis affirmantibus quod ex mandato regis ad hoc negotium advenissent. Jamque coacervati in unum,

Dec. 29.

promptique ad omnem impietatem, quinto demum die post Christi nativitatem, crastino autem sanctorum Innocentium, adversus innocentem conveniunt. Hora jam refectionis expleta, sanctus quoque jam tunc cum domesticis in interiorem domum a turba secessit, de negotiis tractaturus. Turba autem foris in atrio præstolante, soli quatuor cum satellite uno ingressi sunt. Occurritur illis cum honore, quasi domesticis regis, et bene notis; invitantur ad mensam, edentibus adhuc qui archiepiscopo ministrarunt. Respuunt cibum,

They are admitted to the archbishop's presence.

sanguinem potius sitientes. Igitur imperantibus illis nunciatur archiepiscopo viros quatuor venisse qui vellent cum ipso loqui ex parte regis; quo innuente introducti, cum diutius in silentio consedissent, sanctum archiepiscopum nec salutaverunt quidem nec allocuti sunt. Sed nec ipsos vir magni consilii statim ut ingressi sunt salutavit, ut secundum scripturæ sensum, "Ex verbis tuis justificaberis," ex ipsorum interrogatione internam animi discerneret voluntatem. Post moram vero conversus ad illos, et diligentius singulorum considerans vultum, pacifice salutavit; sed

infelices, qui cum morte fœdus inierant, salutantem continuo maledictis aggressi et ficte[1] ut Deus illum adjuvet imprecati sunt. Ad quod verbum amaritudinis et malitiæ vir Dei incredibili rubore perfunditur, haud ignarus jam nocendi studio venisse viros.

Fitzurse charges him with misconduct towards the king.

(77.) Igitur qui primus videbatur, et cæteris promptior ad piaculum, Filius Ursi, spirans furorem in hæc verba prorupit: "Habemus," inquit, "aliqua tibi dicere "ex mandato regis; si vis tibi coram multitudine "recitari, dic." Cognito autem archiepiscopus unde vel quid essent dicturi, "Hæc," inquit, "non privatim, non "in cubiculo, sed in publico proferenda sunt." In tantum autem in necem pontificis arsere miseri, ut, nisi clericos ostiarius revocasset, (omnes enim egredi jusserat archiepiscopus), ipsum hasta crucis quæ propius stabat, ut postea confessi sunt, confodissent. Regressis autem qui exierant, ipse qui supra his verbis contra virum Dei calumniam exorsus est, "Rex," ait, "inter vos pace reformata, liberum te, querelis omni"bus consopitis, ad propriam sedem ut poposcisti "remisit; et tu e contrario prioribus injuriis con"temptum adjiciens, violato pacis fœdere, superbe "adversus dominum tuum tibi ipsi in malum operatus "es. Nam quorum ministerio regis filius coronatus "est, et regni sublimatus honore, pertinacis animi "tumore ductus suspensionis sententia condemnasti, "ministros quoque regis, quorum consiliis et prudentia "tractantur negotia regni, vinculo anathematis inno"dasti; ut ex his manifestum sit quoniam filii regis "coronam auferres, si facultas adesset. Jam enim "molitiones tuæ et instantia, ut ad effectum perdu"ceres quod contra dominum tuum excogitasti, omni"bus innotuere. Super his igitur in præsentia regis "responsurus si venire dignaris edicito; ad hoc enim "missi sumus." Ad quem archiepiscopus, "Voluntatis

[1] *ut ficte*, 1, 3; *ut sic te*, 2.

The archbishop's reply.

" meæ, Deum testor, nunquam fuit ut domino meo
" filio regis coronam auferrem, vel minuerem potesta-
" tem; cui tres potius coronas optarem, et amplissima
" terrarum regna conquirere cum ratione et æquitate
" juvarem. Sed nec indignari justum est dominum
" regem, ut objicitis, si me per urbes et oppida homines
" mei comitati sunt, et occurrunt, quos præsentiæ meæ
" solatio jam septem annorum proscriptio defraudavit.
" Et nunc quidem, ubi domino meo placuerit, satis-
" facere præsto sum, si in aliquo forte deliqui; sed
" urbes suas et oppida, villas quoque, ne ingrederer
" comminando denunciavit. Cæterum nequaquam a
" me, sed a domino papa, pontifices ab officio suspensi
" sunt." "Per te," inquiunt vesani, "illi suspensi
" sunt, et tu eos absolve." "Non nego," ait, "quin per
" me factum sit, sed supra me est, et meæ prorsus
" non congruit dignitati, quos dominus papa ligavit
" absolvere. Ipsum adeant, in cujus redundat in-
" juriam quod me et matrem suam ecclesiam Christi
" Cantuariæ contempserunt."

Further altercation.

(78.) " Nunc igitur," aiunt carnifices, "hoc est præcep-
" tum regis, ut de regno et terra quæ ipsius subjacet
" imperio cum tuis omnibus egrediaris; neque enim
" pax erit tibi vel tuorum cuiquam ab hac die, qui
" pacem violasti." Ad hæc ille, "Cessent," inquit,
" minæ vestræ, et jurgia conquiescant. Confido in
" Regem cœli qui pro suis in cruce passus est; quoniam
" ab hoc die nemo inter me et ecclesiam meam mare[1]
" videbit. Non veni ut fugerem; hic me reperiet qui
" quæsierit. Sed nec dominum regem deceret mandare
" talia; sufficeret contumelia quæ mihi et meis a
" ministris regis illata est, etsi non minaretur in poste-
" rum." "Hæc," inquiunt, "mandavit dominus noster
" rex, et hoc probabimus; nam qui regiæ debueras
" majestati deferre, et regis examini differre vindictam,

[1] *me inter ecclesiam meam et mare*, 1, 2, 3.

" ministros regis ac domesticos, furentis animi secutus
" sententiam, de ecclesia turpiter ejecisti." Quibus
athleta Christi, in fervore spiritus erectus contra ca-
lumniantes, ait, " Quisquis sanctæ Romanæ sedis insti-
" tuta vel Christi ecclesiæ jura violare præsumpserit,
" et non venerit ultro satisfaciens, quisquis ille fuerit,
" non parcam, nec morabor ecclesiastica censura corri-
" pere delinquentem." Prosiliunt milites hoc sermone
perculsi, responsionis constantiam ulterius non ferentes
Accedentes vero proprius, " Tibi," inquiunt, " denuncia-
" mus quod in capitis tui periculum locutus es." " Num
" me," ait, " venistis occidere ? universorum Judici com-
" misi causam meam ; unde nec minis moveor, neque
" enim gladii vestri promptiores sunt ad feriendum quam
" animus meus ad martyrium. Quærite, qui vos fugiat ;
" me enim pede ad pedem in prælio Domini reperietis."
Illis ergo in tumultu et contumeliis exeuntibus, bes-
tialiter exclamavit quem Ursum merito cognomina-
vimus, " Ex parte regis vobis edicimus, tam clerici
" quam monachi, ut hominem istum comprehendatis et
" teneatis, ne fuga lapsus evadat, donec rex de corpore
" ejus plenam justitiam fuerit consecutus." Abeuntes
igitur in hæc verba vir Dei ad ostium usque prose-
cutus exclamat et ipse, " Hic, hic reperietis !" posita
super cervicem manu, ac si locum præmonstrans ubi
fuerant percussuri.

The knights rush out of the room.

(79.) Reversus autem ad locum ubi sederat prius,
suos consolabatur in Domino, et ne timerent hortatus
est ; et ut nobis visum est, qui adfuimus, ita imper-
territus residebat, qui solus quærebatur perimen-
dus, tanquam ad nuptias illum invitaturi venissent.
Nec mora, redeunt carnifices in loricis, cum gladiis
securibusque et bisacutis, et cæteris utensilibus com-
modis ad scelus quod animo conceperant peragendum.
Cumque obserata ostia reperissent, nec pulsantibus
aperiretur, secretiori quodam aditu per pomerium ad
ligneum obstaculum divertentes scindunt, cædunt, et
diruunt. Quo fragore terribili ac tumultuoso treme-

They return armed, but finding the doors barred, are obliged to take another way.

facti servientes ac clerici fere omnes, velut oves ante faciem luporum, hac illacque dispersi sunt. Acclamantibus autem qui remanserant ut in ecclesiam fugeret, memor ille promissi prioris, metu videlicet mortis non se fugiturum carnis interfectores, fugam renuit; non enim in tali casu fugiendum erat de civitate in civitatem, sed dandum magis subjectis exemplum ut mallet unusquisque gladiis succumbere quam videre legis divinæ contemptum et sacrorum canonum subversionem. Simul etiam, qui ab olim martyrii flagrabat amore, implendi illud occasione, ut videbatur, adepta, ne differret ipse, vel penitus auferret sibi, si in ecclesiam fugeret, formidavit. Insistunt monachi, dicentes non decere ipsum vespertinis deesse laudibus, quæ jam tunc celebrabantur in ecclesia. Mansit ille immobilis minoris reverentiæ loco, felicem illam ac multis præoptatam suspiriis, multa devotione quæsitam, consummationis suæ horam exspectare deliberans, ne, sicut dictum est, ædis sacræ reverentia et impios arceret a proposito et sanctum cordis sui desiderio defraudaret. Certus namque quod ab hac miseria migraret post martyrium, postquam ab exsilio reversus est, multis audientibus dixisse fertur, "Habetis hic dilectum Deo ac vere sanc-
" tum martyrem Elfegum; alium vobis divina mise-
" ratio providebit;[1] non morabitur." O sinceram et securam conscientiam pastoris boni! qui in gregis sui causa ac defensione nec propriam mortem differre voluit, cum valeret, nec vitare tortorem, ut pastoris sanguine satiata luporum rabies ovibus abstineret. At ubi nec ratione nec precibus persuaderi potuit ut in ecclesiam refugeret, invitum ac renitentem arripiunt monachi, trahunt, portant, et impellunt, nec attendentes quanta convitiando opponeret, ut ipsum dimitterent, in ecclesiam usque perducunt. Ostium vero, per quod iter erat in claustrum monachorum, multis ante diebus diligentius obseratum, cum jam tortores a tergo in-

The archbishop is unwilling to go into the cathedral, lest his desire of martyrdom should be frustrated.

But the monks hurry him along.

[1] *providere*, 1, 2, 3.

sisterent, omnem prorsus evadendi fiduciam abstulit; currens tamen unus, ubi primum seram contigit, non sine multa omnium admiratione tanta facilitate extraxit ac si glutino cohæsisset. A hindrance overcome.

(80.) Postquam autem intra fores ecclesiæ monachi se receperant, jam dicti milites quatuor cursu rapidissimo post terga secuti sunt. Affuit inter illos subdiaconus quidam, eadem qua milites armatus malitia, Hugo Malus-clericus merito suæ nequitiæ cognominatus, qui nec Deo nec sanctis reverentiam exhiberet; quod sequens factum probavit. Intranti vero monasterium sancto archiepiscopo, omissis vesperis quas Deo libare inceperant, occurrunt monachi glorificantes Deum quod patrem suum, quem exstinctum audierant, vivum cernerent et incolumem. Valvas etiam ecclesiæ repagulando hostes a nece pastoris arcere festinant. Ad quos conversus athleta mirabilis imperat ecclesiæ januas aperiri, "Non decet," inquiens, "orationis domum, ecclesiam Christi, turrem facere, quæ, etsi non claudatur, suis sufficit ad munimen; et nos patiendo potius quam pugnando triumphabimus hostem, qui et pati venimus, non repugnare." Nec mora, sacrilegi gladiis evaginatis ingrediuntur domum pacis ac reconciliationis, solo quidem aspectu et armorum strepitu non modicum horroris cernentibus ingerentes. Turbatisque qui aderant ac tumultuantibus, (jam enim qui vespertinis intenderant laudibus ad lethale spectaculum accurrerant,) in spiritu furoris milites exclamaverunt, "Ubi est Thomas Beketh, proditor regis et regni?" Quo non respondente, instantius vociferati sunt, dicentes, "Ubi est archiepiscopus?" Ad hanc vocem intrepidus quidem et, ut scriptum est, "Justus quasi leo confidens absque terrore erit," occurrit e gradu quo delatus fuerat a monachis metu militum, et satis audibili sermone respondit: "Ecce adsum, non regis proditor, sed sacerdos; quid me quæritis?" et qui se eos non timere jam antea dixerat, adjunxit, "Ecce The knights, accompanied by Hugh Mauclerc, pursue. They enter the cathedral.

" præsto sum in nomine Ejus pati qui me sanguine " suo redemit; absit ut propter gladios vestros fugiam, " aut a justitia recedam." Quo dicto divertit in dextram sub columna, hinc habens altare beatæ Dei genetricis et perpetuæ virginis Mariæ, illinc vero sancti confessoris Benedicti; quorum exemplo et suffragiis crucifixus mundo et concupiscentiis ejus, tanta animi constantia ac si in carne non esset, quicquid carnifex inferebat, sustinuit ac superavit. Quem insecuti carnifices, "Absolve," inquiunt, "et communioni restitue " quos excommunicasti, et cæteris officium redde qui " suspensi sunt." Quibus ille, "Nulla," ait, "satisfactio " præcessit, nec eos absolvam." "Et tu," inquiunt, " modo morieris, suscipiens quod meruisti." "Et ego," ait, "pro Domino meo paratus sum mori, ut in meo " sanguine ecclesia libertatem consequatur et pacem; " sed meis, sive clerico sive laico, in nomine Dei om- " nipotentis interdico ne in aliquo noceatis." Quam pie suis, quam prudenter sibi, providit martyr egregius, ne videlicet læderetur proximus, innocens opprimeretur, ne gloriam properantis ad Christum proximi casus tristior obfuscaret! Decuit plane Ducis sui militem martyrem Salvatoris inhærere vestigiis, qui cum quæreretur ab impiis, "Si me," inquit, "quæritis, sinite " hos abire."

Their talk with the archbishop.

(81.) Igitur facto impetu manus sacrilegas injecerunt in eum, durius illum contrectantes et trahentes, ut extra fores ecclesiæ aut jugularent, aut vinctum inde asportarent, sicut postmodum confessi sunt. Sed cum facile non posset a columna moveri, unum ex ipsis acrius insistentem et accedentem propius a se repulit, lenonem appellans, dicensque, "Non me contingas, Rei- " nalde, qui fidem ex jure debes et subjectionem; in- " sipienter agis cum tuis complicibus." Miles vero pro repulsione furore terribili totus incanduit, ensemque vibrans contra sacrum verticem, "Non fidem," ait, " non tibi subjectionem debeo contra fidelitatem do-

" mini mei regis." Cernens igitur martyr invictus horam imminere quæ miseræ mortalitati finem imponeret, paratam sibi et promissam a Domino coronam immortalitatis jam proximam fieri, inclinata in modum orantis cervice, junctis pariter et elevatis sursum manibus, Deo et sanctæ Mariæ et beato martyri Dionysio suam et ecclesiæ causam commendavit.

(82.) Vix verbum implevit, et metuens nefandus miles ne raperetur a populo et vivus evaderet, insiliit in eum subito, et summitate coronæ, quam sancti chrismatis unctio dicaverat Deo, abrasa, agnum Deo immolandum vulneravit in capite, eodem ictu præciso brachio hæc referentis. Is etenim, fugientibus tam monachis quam clericis universis, sancto archiepiscopo constanter adhæsit, et inter ulnas complexum tenuit, donec ipsa quam opposuit præcisa est. Ecce simplicitatem columbæ, ecce serpentis prudentiam, in hoc martyre, qui corpus percutientibus opposuit, ut caput suum, animam scilicet vel ecclesiam, conservaret illæsam,[1] nec contra carnis occisores, quo magis hac necessitate careret, cautelam vel insidias machinatus est! O pastorem dignum, qui, ne oves laniarentur, seipsum luporum morsibus tam confidenter opposuit! et quia mundum abjecerat, mundus eum volens opprimere nescius sublimavit. Deinde alio ictu in capite recepto adhuc quoque permansit immobilis. Tertio vero percussus martyr genua flexit et cubitos, seipsum hostiam viventem offerendo, dicens submissa voce, " Pro nomine " Jesu et ecclesiæ tuitione mortem amplecti paratus " sum." At tertius miles ita procumbenti grave vulnus inflixit, quo ictu et gladium collisit lapidi, et coronam, quæ ampla fuit, ita a capite separavit, ut sanguis albens ex cerebro, cerebrum nihilominus rubens ex sanguine, lilii et rosæ coloribus virginis et matris ecclesiæ faciem confessoris et martyris vita et morte

The writer wounded in the arm.

Murder of the archbishop.

[1] *illæsum?*

purpuraret. Quartus miles supervenientes abegit ut cæteri liberius ac licentius homicidium perpetrarent. Quintus vero, non miles, sed clericus ille qui cum militibus intraverat, ne martyri quinta plaga deesset, qui in aliis Christum fuerat imitatus, posito pede super collum sancti sacerdotis et martyris pretiosi, (horrendum dictu,) cerebrum cum sanguine per pavimentum spargens, cæteris exclamavit, "Abeamus hinc, "milites, iste ulterius non resurget."

Outrage of Hugh Mauclerc.

(83.) Sed in his omnibus incredibilis constantiæ virtutem exhibens martyr insignis nec manum nec vestem, ut est infirmitatis humanæ, opposuit percussori, nec percussus verbum protulit, nec clamorem edidit, non gemitum, non sonum cujuscunque doloris indicem; sed caput quod inclinaverat gladiis evaginatis immobile tenuit, donec confusus sanguine et cerebro, tanquam ad orandum pronus, in pavimento corpus, in sinum Abrahæ spiritum, collocavit. Erectus nimirum supra se ad amorem Conditoris, et supernæ dulcedini totus intendens, leve duxit quicquid doloris, quicquid acerbitatis, inferre potuit cruentus carnifex. Et quam intrepide, ubi de sua salute principaliter et fide certaretur, esset iste martyr pugnaturus, qui pro aliorum tuitione, ut videlicet secundum paternas traditiones et ecclesiæ scita res ecclesiasticæ tractarentur, seipsum tam devote, tam viriliter obtulit occisioni. Ut enim pace martyrum loquar, propriam singuli principaliter agebant causam cum dæmoniis immolare et idola colere cogerentur; iste vero aliorum salutem pretioso sanguine suo mercatum venit, existimans majorem hac non esse caritatem, quam animam ponere pro amicis suis. Pro mirabili ergo constantia hunc ei honorem divinitus collatum fuisse credimus, quod non Judæos, non paganos, non ignobiles quosque, sed Christianos nobilissimos ac potentes, victoriosa morte triumphare concessum est. Denique cumulatur honor, quod militis sui martyrium, immo natale martyris, ita suo Salvatoris clementia

The archbishop's demeanour in his martyrdom.

Comparison with ancient martyrs. Cf. pp. 14, 32.

continuavit, ut salva concivium suorum prærogativa nec possit esse conjunctius nec ulterius protelari. Sed et loci martyrio deputati celsitudinem quis metiatur? ipsa domus Christi, cunabulum Regis pridie nati, recenti martyris cerebro et sanguine depingitur, ut ex hoc facto et persecutorum immanitas et martyris eminens dignitas figuretur. Itaque Dei sacerdos a sæculo migrans cœlis nascitur quarto calendas Januarii, anno ab incarnatione Domini ac Salvatoris nostri M°.C°.LXXI°., die proxima post solemnitatem Innocentium, ut qui diu innocenter vixerat, et innocenter occisus est, proximo post Innocentes tempus celebre sortiretur. Dec. 29, 1171 (really 1170).

(84.) Consummato autem per martyrium venerabili pontifice, infelices filii et cæteris homicidis immaniores cum exsultatione et tripudio, quasi qui regis adversarium prostravissent, insigne regium conclamantes, ad palatium ecclesiæ reversi, et per ædes et officinas archiepiscopi discurrentes, quicquid optimum in auro, argento, vestibus, et vasis pretiosis invenerant, libros etiam, et ecclesiæ chartas et privilegia, cum cæteris quæ numerare longum est, non minus cupidi quam crudeles, deprædati sunt. Nec his satiata crudelis impietas, cum non haberet in quo per martyrium coronato noceret ulterius, ipsum in clericis et clientibus, parentibus quoque, persequi non cessavit. Comprehendit quos potuit potestas publica, et diversis contumeliis affectos facultatibus spoliavit, qui per ignotas provincias miseri ac mendici pastore percusso dispersi sunt. Quid Judæo, quid hic Christi crucifixoribus relictum sit, lector attendat. At ubi insonuit triste nuntium de morte pontificis, turbatur civitas, curritur ad spectaculum. Quis stupor intuentium, qui luctus, quanta fuerit lamentatio intuentium, quis explicet? Nemo tamen palam ausus est profiteri quia malum est, metu ministrorum regis qui discurrebant, tum quia nec monachorum maxima pars nec cæterorum

The murderers plunder the palace.

Persecution of the archbishop's adherents.

quispiam de persona quidem, quam si unus quilibet cecidisset e turba, aliter opinati sunt, præter quod in ecclesia gestum tam inauditum scelus horrorem intulit universis. De persona, dixerim; nobis enim audientibus calumniatus est quidam habitus nostri ac tonsuræ, quod nequaquam loco martyris habendus esset, qui merito pertinaciæ suæ occisus est. Sed fidelis sui providentia Salvatoris et vitæ puritatem, et causa quam fuerit justa, (quæ sola martyrem facit, non pœna,) multimoda miraculorum gloria non distulit innotescere mundo, qui tanta cum sollicitudine quoad vixit[1] in carne cognitionem sui negavit mundo. Siquidem die tertia postquam, consummato jam non mortalitatis metu, subiit in sancta sanctorum perenniter in cœlis victurus cum Christo venerandus Christi martyr et pontifex, missa de supernis lux nova lumen mundi restituit nomen martyris invocanti.

The character of martyr denied by some, but vindicated by miracles.

Miraculum primum.

(85.) Uxor etenim militis cujusdam de Sussessia, cui oculorum cæcitatem vehementia diuturni languoris intulerat, audiens hoc modo occubuisse dominum Cantuariensem, divinitus inspirata in has illico voces erupit: "Sancte martyr Christi Thoma, tibi me devo- " veo; si mihi subveneris in hoc periculo, cum devota " oblatione locum tuæ requietionis adibo." Vix verba complevit, et optato diu lumine eadem hora potita in brevi de residuo morbo perfecte convaluit. Verum hoc, sicut alia nonnulla, tunc quidem sub silentio premebantur, quasi non crederetur eis, quousque multiplicitate miraculorum omnis adversantium cessit impietas, et obstructum est os loquentium iniqua.

The wife of a knight of Sussex cured of blindness. Cf. p. 37.

[1] *quo advixit*, 1, 2, 3.

[2] This and the following story are borrowed in substance from Benedict, with whose Book of Miracles it appears from c. 94 that Grim was acquainted.

(86.) Ipsa quoque nocte beatæ consummationis illius, quasi missarum solemnia celebraturus pontificalibus indutus apparuit cuidam ex familiaribus, altaris conscendens gradum. Quod cum secunda ac tertia nocte eadem visio apparuisset, adjecit is qui hoc viderat sanctum interrogare, dicens, "Domine mi, nonne "mortuus es?" Ad quem sanctus, "Mortuus," inquit, "fui, sed surrexi." Tunc ille, "Si vere surrexisti et "inter martyres computandus es, ut credimus, quare "teipsum non manifestas mundo?" Tunc sanctus archiepiscopus, "Lumen," inquit, "porto, sed non potest "propter nebulam interpositam apparere." Lumen plane; nam, ut taceamus interim lumen illud ineffabile, gaudium videlicet Domini sui, in quod mox ut hinc exiit intrasse credendus est, lumen erant illa lucis opera, quibus vivens vir sanctus abundantius exuberabat, lumen fuit martyrium, et illud maxime, quamvis adhuc nebula persecutionis interjecta non luceret. Sed hæc in testimonium tetigisse sufficiat, ut hinc lector intelligat quam pretiosa fuerit in conspectu Domini mors sancti archiepiscopi, quam sub tanta celeritate miraculorum gloria commendavit, quod raro de aliquo sanctorum legimus.

The saint appears to one of his familiars (Benedict). Cf. p. 27.

(87.) In crastino[1] autem, cum adhuc corpus sacrum in ecclesia servaretur humandum, matutinus affuit quidam de regiis satellitibus, et hæc ore sacrilego palam prosecutus ait, "Juste periit proditor iste; opus "plane eximium et dignum præconio, quod de medio "sublatus est, qui regis filio coronam prærripere cona-"batur." Deinde ad monachos conversus, "Tollite," ait, "et hunc humo recondite quantocius, ne compareat, "sed dispereat memoria illius de terra, qui sic opera-"tus est adversus dominum suum regem; aut equis "illum discerpere faciam, et in fœtentem puteum pro-"jiciam, porcis et canibus devorandum." Hinc turbati

On the day after the murder, the monks are told with threats to bury the body.

[1] *crastinum*, 1, 2, 3.

omnes ac perterriti, ne forte faceret secundum quod minabatur impius ille et complices ejus, quorum impia et invida mens nec forte morte quidem sancti poterat satiari, si non etiam mortuus cum dedecore tractaretur, in crypta illum recondere festinarunt. Prius tamen, ut moris est, corpus mundissimum martyris lavandum exspoliantes, sub habitu canonici regularis eum in habitu et ordine monachorum tam secreto diu reperiunt exstitisse, ut etiam hoc suos lateret familiares. Ad ultimum carni proximum inveniunt cilicium sic bestiunculis obsitum, ut levius isto pristinæ diei fuisse martyrium quivis judicaret, et hostes majores minoribus minus nocuisse; et, quod a nullo sanctorum præsumptum esse cognovimus, femoralibus cilicinis ita stricte cruribus insutis usus fuerat, ut alveolus a poplite supra in longum sub sutura cilicii vermiculis scaturiens extenderetur. Quibus inspectis, inopinatæ religionis compuncti miraculo monachi mox in hæc verba prorumpunt: "Videte, videte, quoniam "hic vere monachus est, et nos nescivimus eum!" Qui gemitus, quæ suspiria, quam largi lacrymarum imbres omnium qui aderant interceperint verba, referri non potest. Quibus tamen jam tunc non modicum consolationis accessit, cum, qualis a nullo hominum præter paucissimos familiares credi potuit, vitæ sanctitas et insolitus pœnitentiæ rigor apparuit, ut ex eo jam nemini daretur ambigere martyrum promeruisse coronam, cujus vita martyrii merito non careret.

In preparing for the burial, fresh evidences of his sanctity are discovered.

(88.) Recondito igitur in crypta venerando corpore cum quo decuit honore et reverentia, sanguinem sacrum quem de pavimento susceperant, cum cerebro, extra tumulum collocarunt, superna inspiratione præcaventes ne cum corpore clauderetur; cujus haustu saluberrimo tanta in brevi beneficia collata sunt, ut si scriberentur per singula, fidem excederent infirmorum. Hic est enim fratrum amator et populi Israel, hic est qui multum orat pro populo, et pro civitate sancta

The burial. Miracles follow.

Jerusalem, cujus triumpho lætatur cœlum, cujus passionibus sancta in fide confirmatur Ecclesia, cujus meritis et interventu cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt, et pauperes resonant gloriam Christo, qui electo suo in prima vocatione dedit fidem, in passione constantiam, et tandem consummato per martyrium plenitudinem gratiarum ad laudem et gloriam nominis sui, Qui est cum Patre et Spiritu Sancto Deus benedictus in sæcula. Amen.

Explicit passio sancti Thomæ martyris.

(89.) Abhinc autem viduata pastore mater ecclesia mærens et amaro animo injustum patris diebus multis lugebat exitium, illi quidem congaudens qui ad sempiternum transivit gaudium, sed pro sui ipsius desolatione sollicita, quæ debita pontificis protectione careret. Denique per anni circulum, decem tantum exceptis inde diebus, conticuit in ea divina laus, et missarum solennia cessaverunt, quousque per pretiosum martyris sui sanguinem visitavit plebem suam Oriens ex alto, et fit ipse consolationis causa, cujus mors principium creditur ministrasse mærori. Interim vero committitur cura archipræsulatus inimicis justitiæ ad conculcandum potius quam custodiendum, ad perdendas animas, non lucrandas. Hinc pauperes opprimuntur, violantur ecclesiæ jura, contra vetitum coguntur sacerdotes tremenda celebrare mysteria, silebant canones, decreta patrum nec audiebantur quidem; nullus rationi, nullus æquitati locus; id solum eligitur quod suggerit avaritia, et cui facultas major, hic melior æstimatur. Denique ne regi displiceret malitia ministrorum, de oblatione fidelium, de pauperum refrigerio, census regius cumulatur, et quæ specialiter Dei sunt contra Salvatoris sententiam redduntur Cæsari; sed nequaquam impune feret, quisquis divinæ legis integritatem præsumpserit temerare. Veniet quandoque qui judicabit in justitia pauperes, et arguet

Desolation of the cathedral for nearly a year.

Oppressions of the church.

in æquitate pro mansuetis terræ, qui nunc clamant in tribulatione sua ad Dominum. Et vide si non in ipsa præsenti ultione inæstimabilis quidam appareat circa genus humanum divinæ miserationis intuitus, ut dum videlicet exterius admoventur [1] adversa, mens interior facinoris commissi facilius admoneatur, et sic redeat prævaricator ad cor, secundum quod Psalmus orat: " Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, " Domine."

Wars and confusions ensue.

(90.) Igitur cum de terra clamaret ad Dominum sancta mater ecclesia, dicens, "Vindica, Domine, san- " guinem servi tui qui innocenter effusus est," subito et contra spem omnium pax universa confunditur, suscitantur seditiones, et bellum oritur intestinum; filius insurgit in patrem, pater in filium, et regnum in seipsum divisum celerem sui ipsius desolationem minabatur; et quidem juste, ubi prælocuta fuerat mors innocentis. Normannia hostili gladio traditur ferienda, quam tantus mox belli furor invasit, ut non ecclesiis, non ministris ecclesiasticis, etiam inter sacra missarum solemnia, parceretur. Nam altaribus astantem in veste sacra sacerdotem accepimus ab impiis jugulatum, multaque alia horrenda nimis et inaudita tunc temporis perpetrata fuisse relatum est. Anglia proinde contremuit et commota est a facie futuræ cladis, quam jam jamque suis cerneret cervicibus imminere. Obsessa siquidem hostibus circumfusis in gyro, intus vero mortiferis plena seditionibus, ut "nusquam tuta fides," nulli crederetur amico, dum iste patris, alter filii causam contenderet justiorem, nihil jam nisi generale quoddam discidium exspectabat. Sed ne martyris sui gloriam tristiorem redderet sanguis effusus, pro cujus morte iram intulit, quod nulli venit in dubium, ejus denuo meritis pace reddita, liberavit populum suum de manu hostili, qui non vult mortem peccatoris, sed ut conver-

Virgil. Æn. iv. 373.

[1] *admonentur*, l.

tatur et vivat. Quis unquam crederet tanti sceleris auctores ad pœnitentiam reservari, nisi ut hinc quoque sanctum suum Christus magnificaret? Unde jam nunc cernere est ipsos etiam ejusdem adversarios propensiori studio devotionis mortuum venerari, quam viventem fuerant persecuti. The archbishop's enemies are converted to reverence of him.

(91.) Denique conscius sibi rex ipse sanguinis innocentis, etsi non ab ipso nec per ipsum, causa tamen commotionis quam in ipsum habebat, effusi, ostenso per visionem non esse aliud iter obtinendæ pacis, nisi placato et reconciliato martyre, in cujus ultionem tanta rerum confusio regnum jam universum præoccupavit, ut absque sanguine multo nemo pacem speraret, posita interim extollentia regali, corde contrito et humiliato, ad tumbam pretiosi martyris de præsumptione veniam postulaturus advenit. Quo dum properaret, et jam civitati proximus esset, ut palam faceret quanta devotione fervebat erga sanctum Dei, quanto pro his quæ in ipsum commiserat pœnitentiæ turbaretur affectu, ab ecclesia beati patris nostri Dunstani, quæ prior occurrit ingredientibus urbem, ad ecclesiam majorem ubi beati martyris corpus quiescit, nudis pedibus et veste communi incedens et flens, ubicunque asperior apparuit via, per medium civitatis ascendit, non itineris inclementiam, non pedum teneritudinem, non vulgi hinc inde spectaculum, sed animæ consideravit periculum, et conscientiæ læsionem. The king goes to Canterbury as a penitent.

(92.) Moris quidem fuerat conventum regibus festive procedere, et nonnulla reverentiæ obsequia solemniter exhibere; sed hæc universa sibi prohibebat impendi, qui magis luctu quam lætitia pascebatur, dicens, "Versa "est in luctum cithara mea, et organum in vocem "flentium." Veniens igitur ad ecclesiæ fores procidit et oravit, ingressus vero locum martyrii, ubi sanctus occubuit, rigavit lacrymis et osculatus est. Dicta autem confessione astantibus coram episcopis, cum tremore multo ac reverentia ad tumbam accessit; ubi totus

prostratus corpore, ac mora non modica orationi intentus, quos singultus ediderit, quæ suspiria, quam largo lacrymarum imbre marmor ipsum perfuderit, æstimari non potest. Postquam vero diutius oratum est, monachis et multitudini quæ convenerat pro rege satisfaciens Londoniensis episcopus his verbis exorsus ait:

The bishop of London makes a speech on the king's behalf.

" Quoniam aliter opinari nonnullos notum est, quam
" se habeat gestorum integritas ante Deum, cui nuda
" et aperta sunt omnia, et coram Christo Domini quem
" hic veneratur in fide et veritate et in præsentia
" fraternitatis vestræ pura confessione, recognoscit
" dominus noster rex quod nec ipso jubente, nec
" sciente quidem, venerabilem archiepiscopum maligni
" homines occiderunt; ut autem cognovit occisum,
" tantam animi contraxisse mæstitiam, quod prospexi-
" mus tunc præsentes, quantam nunquam pro quovis
" eventu passus est. Super verbo autem quod ira
" præventus protulit, unde materiam ipsum occidendi
" sumpsisse creditur profana temeritas, et quia viven-
" tem adeo pertinaciter insecutus est, culpabilem sese
" clamat et veniam precatur, pro vestro judicio per
" omnia satisfacturus. Eapropter universitatis vestræ
" adesse sibi suffragium supplicat, quatenus in con-
" spectu Domini ac Salvatoris nostri, qui cor contritum
" et humiliatum non spernit, et beato martyri Thomæ,
" humilis illius accepta sit pœnitentia. In integrum
" hodie restituit dignitates et jura hujus ecclesiæ,
" quæcunque a retroactis temporibus sive in hoc sive
" in aliis ubique terrarum regnis ecclesia catholica
" liberius cognoscitur habuisse. Sed et de propria
" ratione triginta librarum reditus offert in munus
" martyri, quatenus vobis intercedentibus immemor
" injuriarum propitius fiat. Omnem insuper male-
" volentiam ex corde remittit omnibus qui ipsum in
" causa venerabilis archiepiscopi offendisse videntur, et
" universos qui de ipsius advocatione erant, sive clericos
" sive propinquos sive servientes, quos aliquando, supra

" quam debuit, contristavit in aliquo, in priorem hodie " gratiam recipit et dilectionem."

(93.) Talia prosequente episcopo, ut cessavit loqui, rex universa benigne concessit, et rata fore in posterum protestatus est. Post hæc autem exteriori exutus veste, scapulis et capite inclinato in unam fenestrarum tumuli humili prorsus devotione, adeo ut in luctum converteret universos, primo quinquies cæsus a prælatis, postmodum a monachis octoginta et eo amplius ter a singulis cæsus, et sic solenniter absolutus est. His ita gestis, nuda humo residens, nudis nec lotis saltem post lutum pedibus, jejunus quoque ut venerat, (neque enim quicquam sibi pœnitentiæ dolor sinebat indulgere quietis,) noctem totam orando transegit, demisso vultu ac totius gestu corporis satis insinuans hoc Illius opus, hanc esse mentis immutationem, qui respicit terram et facit eam tremere. Neque facile reperitur in aliqua historia Christiani temporis aut humilior isto principe in pœnitentia aut devotior aliquis extitisse. Et ne cui in dubium veniat per beati martyris Thomæ merita mutatam divinæ sententiam severitatis, quam inspiravit, regis satisfactione placari, evidens hujus rei jam tunc monstrabatur indicium. Nam quo die rex Cantuariam venit super his quæ in sanctum deliquerat satisfacturus, comes Flandrensis, qui cum immenso exercitu oram[1] maris obsederat ut in Angliam repentinus irrumperet, mutato repente consilio reversus est. In crastino nihilominus, sicut postea computatis diebus inventum est, comprehenso in acie Scottorum rege, qui et ipse Northanhumbrales Anglos vastare aggressus est et prædari, omnes in brevi conticuere hostes, et pacem regni turbantes humiliati sunt. Et sicut in ultionem sanguinis innocenter effusi ira Dei in regem pariter et regnum, regis interveniente reatu, desævit,[2] sic rursus humiliato regi, martyre mediante venerabili,

The king's penance.

The acceptance of it shown by a change in the state of his affairs.

[1] *horam*, 1, 2, 3. | [2] *desæviit?*

repropitiata divinitas et hostes subegit, et uberiorem pacis gratiam reformavit. Hinc nos tibi, martyr insignis, fructum labiorum et laborem manuum immolamus, orantes ut sicubi nostra lineas veritatis excessit oratio, tua sancta intercessione et meritis indulgentiam consequamur et vitam. Amen.

St. Thomas, by means of a vision, reconciles the king to prior Benedict.

(94.) Insimulatione quorundam, quorum est discordias serere inter fratres, antequam prioratum Cantuariæ suscepisset, dominus Benedictus offensam regis incurrit, adeoque in virum profecit perversorum malignitas apud regem, ut nisi beati Thomæ reverentia, cujus se monachus tuitione specialiter advocabat, regis impetus infregisset, supra quam regiam deceret majestatem furor regis in hominem desæviret. Est nempe criminosæ mentis, cum ipsa virtutes non appetat, viros virtutis, si non datur opere, vel sermonibus insectari. Quæ quidem invectio non regis animum odio habentis mala, sed eorum mordet malitiam quorum suggestione rex in Benedictum iracundiæ creditur concepisse calorem. Beatus igitur Thomas, cujus martyrium et miracula vir iste, de quo loquimur, eleganti stilo transmisit ad posteros, vice famulatus exhibiti purgatum infamia qua venerat in suspicionem, quasi secus incedens quam se habeat professionis suæ norma, hac arte reconciliavit regi. Cum enim adepto jam prioratu, compulsus a suis propter ecclesiæ negotia, diu regem secutus nequaquam sese auderet ingerere ob metum et minas regis, ostensa cælitus visione, qua tumebat adversus innoxium regis feritas delinitur. Nam vidit in somnis quasi per pontem incederet magnum valde et elevatum, cumque ad medium fluminis pervenisset, quod rapido subtus volumine decurrebat, soluto repente tabulatu cui pes regis innitebatur, ipse illico per medium lapsus foramen suspensus hærebat brachiis, mox totus in patentem inferius voraginem ruiturus, cui nullum prorsus solitudo loci suffragium spopondisset. Igitur post conatus plurimos, cum jam viribus cœpisset destitui, nec humanæ

See vol. i. p. 494.

subventionis spes ulla resedit, memor quoniam Domini est salus, mellifluum Domini ac Salvatoris nomen crebrius inclamavit, matris quoque Mariæ nomen ingeminans, et universos patronos invocans. Cum nemo pereunti succurreret, "Subveni," inquit, "martyr "Christi, sancte Thoma, succurre; ne memineris injuriarum extremi temporis, quem in primordiis supra "omnes homines adamavi." Vix verba finivit, et ecce Benedictus prior, festinus accurrens, sciscitanti cur vel unde veniret, hæc regi respondit: "Quem invocasti in "fide, sanctus archiepiscopus, ut te eripiam misit me;" et porrigens illi manum, ereptum de loco mortis et lacu miseriæ statuit super pontem, et subito[1] non comparuit. Evigilans autem rex, et horrore turbatus visionis insolitæ, reliquum noctis sine somno transegit, tantamque membris omnibus vexationem horrendus animi stupor infudit, ut vix circa medium diei præ nimio dolore de lecto surgeret. Igitur, ut prior affuit, exponitur visio, nec minor prorsus Deo et pretioso martyri Thomæ persolvitur actio gratiarum a rege, quam si vita illi de vero periculo redderetur. Testatus namque est quod pro nullo quamvis inæstimabili pondere pecuniarum in eundem recideret visionis horrorem.

(95.) Et nequis hæc casu accidisse, et somnium, non miraculum, esse contendat, nos e regione tanto illud sublimius quanto subtilius est veneramur, tantoque magnificentius et majori fatemur attollendum præconio, quanto per hoc non a morbo quolibet caro mox moritura, sed victura in perpetuum ab odii lethalis abysso anima, suscitatur. Rex siquidem quem, pridie quam hæc videret, tum per ministros publicæ functionis, tum per seipsum, aperta verborum contumelia fuerat insecutus, hunc correptus ab Illo qui respicit terram et facit eam tremere, in familiarem recepit gratiam, et pro quibuscunque postulavit prona mente largitus est; ut in hac mutatione

[1] *visio*, 1, 3.

dexteræ Excelsi ipse laudetur et adoretur, in cujus manu corda sunt regum, qui, cum sit in sanctis suis mirabilis, ad laudem et gloriam nominis sui, cujus sit meriti martyr noster egregius, subtili admodum ac multiplici miraculorum indicio declaravit. Aliter alii hinc dixerunt, sed sic fuit visio.

[Here follow in the Brit. Mus. MSS. :—

(1.) William archbishop of Sens to the Pope, Ep. Thom., 331, ed. Giles.

(2.) King Lewis to the Pope, Ep. Foliot, 503.

(3.) Anonymous to the Pope, Ep. Fol. 501.

(4.) Theobald of Blois to the Pope, Ep. Thom., 356.

(5.) Cardinals Albert and Theotwin to William, abp. of Sens, Ep. Fol. 387.]

APPENDIX TO THE LIFE BY EDWARD GRIM.

[It has been mentioned above (pp. 353, 355), that the "First Quadrilogus" (Paris, 1495, 4to, in black letter) has a Preface which to a certain point coincides with this biography. The remainder of the Preface is here given, together with the legendary account of the archbishop's parentage, which is found in the First Quadrilogus, in the MS. above cited as "1" (Cotton, Vitell. c. xii.), and in the Chronicle which bears the name of John Bromton (Scriptores X., ed. Twysden, col. 1052, seqq.). The text of the Preface is according to the printed Quadrilogus; that of the legend follows the MS. 1, where it is interpolated into Grim's narrative.]

Conclusion of the Preface to the "First Quadrilogus."

Pie igitur parere cupientes quorundam devotioni, qui gesta martyris pretiosi plenius nosse solliciti sunt, operam dedimus ut quatuor historiographorum labores et studia, magni videlicet Hereberti de Boseham,[1] Joannis Carnotensis, Willelmi Cantuariensis, et Alani abbatis Theuskesberiæ,[2] qui martyris pretiosi stylo luculento universa depinxerant, utpote qui per totum tempus imperiosæ nobilitatis suæ pariter et abjectæ humilitatis sancto familiarius adhæserunt, sub unius narrationis serie historialiter texeremus: id summopere prævaventes ne de substantia negotii sive de veritate totius rei gestæ, a primordio perfectæ virilis inchoationis usque in diem quo pro Domino nostro Jesu Christo et ecclesiæ libertate per martyrium cursum vitæ consummavit, quicquam per silentium de-

[1] *Boseham*, Quadr. | [2] *Tenkesbyrie*, Q.

periret. Sane uti plerisque videtur, Herebertus, qui singula dicere potuit ex scientia, utpote qui ea quæ vidit et audivit testatur, amore magistri justo prolixior metas compendii excessit. Joannes vero, publicæ potestatis turbine moto, succincta utens veritate, citra perfectum calamum extorsit: reliqui etiam duo, quia non plene satisfecerunt rei gestæ summam scire sitientibus, studendi nauseam ministrarunt, et fastidium nihilominus studiosis generaverunt. Opus igitur Domino largiente aggredientes, licet difficile, sed, ut credimus, posteris acceptabile, brevitate competenti studuimus consulere delicatis, et veritate plena satisfacere studiosis. Nec tamen adeo prolixitati detraximus gratia complacendi, ut aliquid de necessario contingentibus omittamus; haud quod cupidos plenæ historiæ fraudare velimus vel in modica veritate. Nimis enim est absurdum ut quis de præconiis cujuscunque dicat prætermittendum, cujus mores et opera proponit ad imitandum. Nimis, inquam, absurdum est in parte ædificium diruere, cujus consummationis finem perfectum intendit magnifice propalare. Gloriosi igitur martyris meritis et oratione patrocinantibus, ad laudem ipsius et gloriam qui sanctis suis virtutem præstat in via, et præmia largitur in patria, præsenti operi indulsimus ad horam; ut et compendiosa prolixitas et tædiosis tollat fastidium, et studiosis lectoribus majorem provocet appetitum. Nostræ igitur devotioni linea rectitudinis nusquam aberrando per beati patris nostri merita gloriosa Spiritus veritatis inspiret, ut quod pia aggredimur intentione, pura fide plena prosequatur oratio.

Explicit prologus in vitam et passionem sancti Thomæ martyris: et incipit Quadrilogus in vita, passione et processu ejusdem martyris.

Capitulum primum de vita et moribus parentum sancti Thomæ.

Electus igitur ante mundi . . . . veritati (as in the text, p. 356).

Capitulum secundum de ortu mirabili beati Thomæ.

Nunc autem, ut paulo altius sermonem historiæ repetamus, non abs re duximus in principio inserendum de conjugio patris ac matris admirandam satis utique rei gestæ meditantibus veritatem; ut exinde videlicet facile advertatur quanta cura ac pietate a solis ortu et occasu genere et conditione tam diversos congregavit in unum prædestinatio mirifica Salvatoris. De quorum sane felici progenie sponsam suam ecclesiam per mundum suum universum triumphaliter sublimari et decorari prævidit.

Gilbert Becket becomes captive to an emir in the Holy Land.

Præfatus igitur Gilebertus, ætate juvenis, crucem Dominicam causa pœnitentiæ votivæ arripuit, Jerosolymam iturus; quendam de familia sua Ricardum nomine secum assumens, ipso solo pro serviente contentus. Quo tandem prospere pervenientibus, inter Christianos et gentiles insidiis[1] habitis, loca sancta orationis causa cum aliis introrsus[2] quam licuit visitantes, pariter capti sunt et catenati, atque in carcere cujusdam Amiraldi, præclari principis paganorum, detenti, ut singulis diebus qualemcunque sibi victum laboribus impositis quodammodo compararent. Qui Gilebertus per annum integrum et dimidium in captivitate sclavorum[3] more serviens, cum honoratior cæteris atque præstantior haberetur, in oculis Amiraldi præ omnibus gratiam et favorem invenit in tantum

[1] *induciis?*

[2] *ingressus est. Sed cum licuit redire, omnes* for *introrsus . . licuit*, Quadril.

[3] So MS. 1 and Bromton; *soldanorum*, Quadr.

quod frequenter coram eo, sed tamen in vinculis, ad mensam veniret, discumbentes visitaret, invicem de terrarum notitiis ac gentium diversorum moribus et ritu conferrent. Multa etiam ob gratiam ipsius collata sunt suis beneficia concaptivis, procurante insimul privatim, in quantum licuit, filia ejusdem Amiraldi, puella curiali admodum et decora, unica patris sui, quæ utique miro affectu ipsum Gilebertum, prout patebit inferius, diligebat. Quadam autem die nacta opportunitatem puella cum eo loquendi liberius inquisivit ab eo de quanam terra et civitate exstiterit[1] oriundus, de fide etiam, de religione et conversatione Christianorum, et quæ forent credentium spes et sæculorum præmia futurorum. Qui cum responderet quod Anglicus esset et Londoniarum incola civitatis, atque de fide Christiana quædam catholice et breviter explanasset, consequenter et ipsa ab eo sciscitata est, dicens, "Num mortem libenter pro Deo tuo, et fide Christi "quam profiteris conservanda, intrepide exciperes?" "Libentissime," inquit, "pro Deo meo moriar." Quo audito puella, mox quasi verbi ex virtute tota mutata, profitetur se Christianam fieri ipsius ob causam, dummodo ipsam in conjugem accipere in sua fide sponderet. Tacuit attamen ille secum deliberans; timens nimirum fallaciam mulieris, acquiescere statim noluit promittendo precibus insistenti, immo tergiversando de die in diem prorogavit, nolens cito præstare consensum. Cumque puella affligeretur vehementer, et indies ob dilationem, ut moris est mulierum, plus anxia efficeretur, Gilebertus interim cum suis concaptivis de fuga cogitans post annum et dimidium nocte quadam diruptis catenis et carcere aufugerunt, totumque noctis residuum, quousque Christianorum fines attigissent, conciti peregerunt.

His master's daughter is converted to the Christian faith.

He escapes from slavery.

Mane autem facto, cum præpositus operum more

[1] So Quadr.; *extitit*, 1.

solito, ut eos ad opera mitteret consueta, carcere fracto non reperisset, cum comitatu valido ipsos insequitur, donec Christianorum terminis obstantibus omni spe jam fraudati reverterentur, non parum irati. Puella vero memorata, hæc audiens, ex illa hora de profectione sua et fuga post ipsos illico cogitavit et ipsa. Cumque super hoc diebus ac noctibus mire cogitativa efficeretur, et in meditatione sua exardesceret cautius evadendi, nocte quadam, universis somno depressis, sola nullo sciente, secum assumpto modico quid ad viaticum necessario, ut expeditius iter ageret satis difficile attentandum,[1] multiplici se tradidit discrimini fugiendi, nihil curans de universis hæreditario jure sibi pertinentibus, sufficientiam divitiarum sibi reputans desiderium suum complesse pro voto. O mirandum nimis hujus mulieris tam audaciam quam amorem tanta difficilia et ardua præsumentis! Non hæsitavit, cum esset tam ingenti substantiæ gloria nobilitanda paternæ, irrecuperabiliter eadem carere; non trepidavit, fragilis et delicata, paupertatem pœnalem subire; nec per tot terrarum spatia et naufragantis maris innumera periculorum genera dubitavit sola discurrere, dum unius hominis tam remoti et ignoti amorem quæreret, cum etiam nec de vita ipsius vel inventione securitatem haberet; immo necdum secura de conjugio, etsi quæsitum hominem reperiret.

The emir's daughter resolves to follow.

Proficiscens igitur pertransiit prospere paganismum, et cum quibusdam peregrinis et mercatoribus repatriantibus, qui linguam ejus noverant, versus Angliam navigabat. Cumque transcursis cunctis periculis obiter obviantibus Angliam applicuisset, atque a suis comitibus jam dissociata fuisset, nihil aliud pro itinere interrogare noverat nisi tantum *Londonia, Londonia*. Quo tandem perveniente, quasi bestia erratica per plateas civitatis incedens, et obviantes quosque explorantis more cir-

She reaches London.

[1] *at tentandum*, Q.; *acceptandum*, 1.

cumspiciens, derisui habebatur omnibus, et maxime pueris intendentibus in ea[m] et per vicos incedentibus, disparem ipsius habitum et linguam simul admirantibus. Contigit igitur quod sic per plateas et vicos incedens contra domum præfati Gileberti, ubi manebat, in solenniori et frequentiori scilicet civitatis foro, ubi nunc in honore sancti Thomæ hospitalis domus constructa est, casu fortuito deveniret. In qua quidem ab introeuntibus divulgatum est quod quædam juvencula mulier quasi idiota, pueris eam et aliis sequentibus et irridentibus, evagaretur. Audiens autem Ricardus, serviens Gileberti superius memoratus, quasi ad spectaculum cum cæteris et ipse accurrit. Qui cum propius accedens eam agnosceret, statim cum summa festinatione recurrit ad dominum suum, narrans ei secreto hanc filiam Amiraldi fuisse, ad quam admirationis causa intuendam hominum copia confluebat. Quo audito, supra modum admirans nec credere valens, eo quod impossibile ut sic eveniret omnino videretur, dictis Ricardi non potuit fidem dare, donec ipso in juramento diutius persistente minus incredulus aliquantulum redderetur. Cogitans tandem causam adventus ipsius, arbitratus est tamen consultius ei alibi providendum quam eam secum in domo propria retinendam; jussit Ricardum ut ad quandam matronam ei vicinam eam adduceret, quæ ipsam tanquam filiam suam in omnibus exhiberet. Quem cum videret puella, et eum agnosceret, mox quasi mortua cecidit, jacens in exstasi resupina. Cumque ab illa mentis alienatione expergefacta ad se reversa resideret, ad dictam matronam Ricardus eam, sicut dominus ejus imperarat, adduxit. Gilebertus vero de adventu puellæ secum pertractans cœpit animo fluctuare per diversa, et cogitationes concipiens invicem repugnantes, incidit in mentem ejus episcopum Londoniensem consulendum adire apud Sanctum Paulum, ubi quadam die sex episcopi aderant, super arduis regni negotiis vel ecclesiæ

She is recognized by Gilbert's servant.

Gilbert consults six bishops.

tractaturi. Quibus coram positus cum rei gestæ veritatem superius memoratæ per ordinem exponeret, mox Cicestrensis episcopus præ cæteris propheticam prorumpens in vocem, indubitanter asseruit hanc vocationem non humanam sed potius fuisse divinam, et necessario magnifici operis prolem edituram, cujus sanctitate [et] labore universalis esset ecclesia ad Christi gloriam sublimanda. Concordantibus et cæteris episcopis qui aderant in hanc sententiam, consuluerunt ut idem Gilebertus puellam, dummodo baptizari vellet, duceret in uxorem. Adducta est igitur statuta die in crastino in ecclesiam beati Pauli, dictorum episcoporum in præsentia, ubi et baptisterium competenter exstitit præparatum in quo debuerat baptizari. Cumque interrogaretur in medio posita, prout mos exigit ecclesiæ, per sæpedictum Ricardum, communem eorundem interpretem, si vellet baptizari, respondit, "Hujus "rei causa a valde remotis huc adveni, dummodo Gile- "bertus voluerit mihi in conjugio copulari." Baptizatur igitur puella, sex episcopis grandi cum solennitate baptismi agentibus sacramentum, eo quod præclari sanguinis esset fœmina, immo vocatione clarioris admodum ex divina, et morum probitate non mediocriter adornata. Mox ab episcopis Gileberto traditur in conjugium cum celebritate conjugali, breviter tamen de fide catholica prius instructa. Quam cum ad propria deduceret, prima in unum mutuæ concordiæ nocte sanctum Thomam, futurum Cantuariensem archiepiscopum et martyrem, genuerunt.

Her baptism,

and marriage with Gilbert. Thomas is offspring of the marriage.

In crastino vero Gilbertus tanto ad Terram Sanctam afficiebatur desiderio revertendi, quod suspiriis agitatus magis assidue quam frequenter vultum tristitiæ prætenderet insuetum. Cogitat interea uxoris suæ juvenculæ statum tenerum, sexum fragilem, ætatem lubricam, linguam etiam patriæ ignotam, et ob ista nimirum pericula non parva per absentiam suam eidem posse de facili provenire. Uxor vero ejus, cum vultum ipsius

Gilbert wishes to return to the Holy Land.

secus quam heri at nudiustertius animadverteret in diversa mutatum, metuebat vehementer, et cogitabat ne forte ipsa esset in causa. Institit igitur precibus, diebus ac noctibus sciscitando tantæ tristitiæ veritatem, nec aliquando destitit donec patefacta plane fuerant quæ latebant. Gilebertus igitur, precum instantia fatigatus, cum desiderium suum uxori reserasset, illa, utpote magnæ spei mulier, et in fide Christi roborata, non solum voto viri sui annuit, immo rogavit et hortabatur ut quicquid concepisset in mente quo complacere crederet suo Conditori, nulla de ea habita consideratione, tam prompte exsequeretur quam devote. Et adjecit, "Spero," inquit, "firmiter, et de Deo meo " tantum confido, qui ad agnitionem sui nominis me " vocavit, quod te etiam absente me non deseret, sed " sicut et prius, dum ipsum non agnoscerem, ab omni " intactam periculo conservabit. Tantum pro solatio " peto Ricardum mihi relinquas, eo quod lingua mea " melius eruditus necessitatibus meis cæteris potius " noverit ministrare." Quibus auditis Gilebertus, admodum lætus effectus, parat sibi necessaria, et ordinatis quæ uxori suæ et familiæ competebant, quam citius poterat Jerosolymam profectus est. Ubi per tres annos et dimidium moram faciens postea repatriavit, invenitque Thomam filium suum admodum forma decorum et cunctorum oculis intuentium gratiosum.

His wife consents.

He returns after three years and a half.

GLOSSARY TO THE MIRACLES.

GLOSSARY TO THE MIRACLES.

A.

Acella, i. 349; = *axilla*, the armpit.

Acidula, i. 391; a snipe, or woodcock.

Alopecia, i. 333; a kind of leprosy (ἀλωπεκία) [characterised by baldness; the fox being supposed liable to it, or from its resemblance to the mange in a fox].

Altarium, ii. 80; an altar.

Anathole, i. 218; the east (ἀνατολή).

Anguina, or Anquina; *see* i. 184. [This seems = Fr., *angui;* Ital., *anchino;* Engl., truss-tackle].

Antes, i. 426. ?

Arreptitius, a demoniac.

Artavus, a pen-knife.

Artos, i. 218; the north (ἄρκτος).

Aspersorium, properly means the vessel which contains holy water for sprinkling; but is also used (i. 426) for the instrument with which the sprinkling is performed (*aspergillum*).

Assistria, i. 384; = *assistiva*, or *ascetria*. These are defined as "fœminæ continentes quidem, sed a monialibus distinctæ." Ducange. Cf. Spelman, Glossar. s. v. *Monastria*.

Avoy, or Avoy, i. 5; an exclamation.

B.

Battuere, ii. 185; to tilt or joust.

Bostar; *see* i. 391.

Brachile, ii. 88; "Lineum quo "femoralia succinguntur." Ducange.

Brevia. *See* i. 200.

C.

Campus, i. 528; seemingly some kind of hawk. [The word seems to have been sometimes used for *Campio*, a champion (Cf. *Kemp*, in Halliwell, Archaic Dictionary). If so, it might mean a prize hawk].

Cancellare, i. 231; "brachia de- "cussare, transversum ponere." Ducange.

Canonicare, i. 194; to make a canon of; here, to invest a man, when supposed to be dying, with a canonical habit.

Cautes; *see* ii. 295. [Perhaps we ought to read *cantibus*, which may be an abbreviation for *cantharidibus*. "*Cantharis*, vermis "viridis . . . . cujus succus in "venas ingressus ut venemum in- "terimit." Stephani Thesaurus

Latinæ Linguæ.] But this will hardly suit the account in the text, which seems to speak of worms burrowing in the flesh of a man. The word is believed to be otherwise unknown.

Cavilla, ii. 85; the hollow of the ancle (Fr. *cheville*).

Cephalica, i. 174. ["The anterior "or outermost vein of the arm, "that receives the *cephalia* of the "thumb." (Hooper, Med. Dict.) So called because the *head* was supposed to be relieved by opening it].

Cimiliarcha, i. 381; the keeper of the precious things belonging to a church (κειμηλιάρχης).

Coenovectarium; *see* i. 270.

Collustrum, i. 354; the first milk of an animal after delivery.

Commercium, i. 209; a change.

Concinno, i. 354; seemingly a rogue or cutpurse.

Conscholasticus, i. 131; a schoolfellow.

Conternans. *See* i. 468.

Conversus, i. 499; a lay brother in a monastery.

Coriarius, i. 462; a shoemaker, or a maker of leathern straps (*Corrigiæ*).

Cratis, i. 176; properly a hurdle; here, the solid part of the hand, as distinguished from the fingers.

D.

Decanus, a dean; here usually a rural dean.

Disis, i. 218; the west (δύσις).

Dormiens, applied to a table, ii. 286; stationary: *see* Ducange, ii. 928, col. 2, and Littré, s. v. *Dormant*.

E.

Elephantia, i. 333; a kind of leprosy [or, more probably, the distinct disorder now termed *elephantiasis*].

Engania, i. 456; an engine.

Evovæ, i. 151; an exclamation, seemingly from the classical *Evæ!* In Du Méril, "Poësies populaires "Latines anterieures au 12me Siècle" (Paris, 1843), p. 426, are six couplets on St. Thomas, each ending with *Evouæ*. *See also* Garnier, ed. Hippeau, xxvii. [Cf. Honnorat, Dict. Prov. Fr., who says that *Evohe* was the cry of the ancient Marseillese in public rejoicings.]

F.

Fleuma, i. 235; (= *phlegma*) phlegm.

Fulcrum; *see* i. 531.

Funus, i. 235; a corpse.

H.

HERNESIUM, ii. 285; harness, armour.

HIRQUUS; *see* i. 240.

I.

IDIOTA, i. 208; a foolish person; here, a fool kept for amusement.

INSITA, i. 160 [perhaps connected with *situla*, a bucket].

INTERULA, i. 340; the garment next the skin; *camisia*, Ducange.

L.

LIPSANIA, i. 489; relics (λείψανα).

LOVUM. *See* i. 184.

LUDICRA, i. 519; things connected with sport or diversion.

M.

MEMORIA, i. 224; a tomb.

MESEMBRIA, i. 218; the south (μεσημβρία).

MIRINGA (?). *See* i. 341.

MORIUM. *See* i. 185.

MORPHÆA, i. 416; a sort of leprosy or scab.

MORTICINUM, i. 359; that which dieth of itself, and is therefore not to be eaten (Levit. xvii. 15; xxii. 8).

O.

OCTAVA, ii, 31; "Æterna requies, "dies requiei cælestis, qui ideo "*octava* dicitur quod septem hi "nostri dies mundani ad laborem "pertinent, Dominusque noster "in octavo die ad æternam resur- "rexit requiem." Ducange.

P.

PAPULA, i. 529; = *pustula*, a pustule.

PATISOS. *See* vol. i. p. 223, where the words *ob patisos*, are probably a mistake for *obpansos* (*oppansos*). The interlined explanation *extasim* is altogether unsatisfactory.

PATRIA, often (as in ii. 452) used in the sense of *heaven*. (Hebr. xi. 14–16.)

PEDULIS, ii. 88; a shoe or slipper.

PHYLACTERIUM, ii. 269; a reliquary.

PODIUM, i. 260; a staff or other support.

PRÆPARAMENTUM, ii. 298; a set of vestures and ornaments to be used in celebrating mass. *See* Ducange, *Præparamentum*, *Paramentum*, *Paratura*, *Parura*.

R.

REPOTIA, i. 172; seems here to mean conviviality in general, but more properly denotes the festivities on the anniversary, and especially on the jubilee, of a monk's profession. Ducange.

Reri, i. 263; seemingly to be in a dream.

Romeus, i. 322; a pilgrim to Rome.

S.

Salexotemo, a salmon. *See* i. 381.

Sanctuarium, ii. 49; a relic.

Saphon. *See* i. 184.

Scaphium, i. 187; probably connected with *scapha*, a measure of solids.

Schema. *See* i. 304.

Sclirosis, ii. 48; a hardening (σκληρόω, to harden).

Secundinæ. *See* i. 226.

Staminia, ii. 129; a woollen shirt or robe.

Sumen, i. 396; properly a sow's udder; here used as = *sudor*, for matter issuing from a wound.

T.

Tarantatara, ii. 258; sometimes the clapper of a mill; here perhaps a rattle.

Tenta, i. 280; a probe. *See* Littré, s. v. *Tente.*

Tirocinium, i. 279; a tournament.

Todinus. *See* i. 189.

Trutannus, i. 500; a vagabond (Fr. *truand*).

Tyria. *See* i. 332.

Tyriaca, i. 175; an antidote to poison (for *theriaca*).

V.

Volgonium. *See* i. 156. The explanation given by Charpentier, in his Additions to Ducange, is clearly wrong.

W.

Windasium, i. 300; a windlass.

INDEX TO THE MIRACLES.

INDEX TO THE MIRACLES.

(*This Index relates to the miraculous narratives only; all other sorts of matter in Vols. I. and II. being reserved for the General Index.*)

A.

Aaliza, of London; ii. 39.
Aberdeen; ii. 295.
Abingdon Abbey; i. 213; ii. 245.
——— punishment of a rustic of; ii. 207.
Abscess, cure of; i. 349, 413.
Ada of London; ii. 114.
Adam, cured of a crooked finger; i. 307.
——— a priest, cured of wound in the throat; i. 342.
——— of Hadham (?); i. 231.
——— of Hadleigh (?); ii. 107.
——— of Ritherfield; i. 182.
——— abbot of Shrewsbury; i. 211.
Adelicia, of Cuserege; i. 262.
——— of Faversham; i. 240.
——— of Lincoln; i. 180.
Ademar, of Perigord; i. 496.
Adultery, charge of; i. 472.
Aelred, of Exeter; ii. 214.
Aglandris, Mabel, daughter of Stephen de; ii. 221.
Agnes, a Frenchwoman, cured of leprosy; ii. 216.
——— has visions of the state of the dead; ii. 235.
——— of Canterbury; i. 68.
——— of Corbie; i. 269.
——— of Cornwall; ii. 248.
——— of Happisburgh; i. 242.
——— of Oxford; i. 292.
Aignan (Anianus) St., bishop of Orleans; i. 139.
Ailmer, of Canterbury; ii. 123.
Ailward, of Westoning; i. 156; ii. 26, 174.
——— of Canterbury; ii. 118.
Ailwin, of Bristol; i. 301; ii. 212–213.
Alan; ii. 121.
——— of Burton; i. 345.
——— of Lindsey; i. 170.
Albemarle; i. 485.
——— earl of, cured of stone; i. 222.
Alberic, cured of blindness; i. 352.
Albinus, abbot of Derby; ii. 189.
Albreda, of Malling; ii. 123.
Albreza, of Bayeux; i. 453.
Aldithа, of Worth; ii. 48.
Alelm, of St. Omer; ii. 197.
Alexander III., pope, title of, confirmed by the miracles; ii. 24, 25. Miracle done in his presence; ii. 291.
——— son of Stephen; ii. 295.
Alfred, of Devizes; i. 531.
——— of Gloucester; i. 275.
Alfwin, of Sawtrey; i. 461.
Alice, of Tarvin; i. 294.
Alms miraculously provided; ii. 210. Given for St. Thomas' sake, restored; ii. 209.
Amaury, cured of lameness; ii. 201.
Anchors recovered; i. 300, 301.
Angels sing mass for Thomas as a martyr; ii. 298. Anthem sung by; i. 151.
Angoville; i. 496.
Animals brought to life; i. 358, 359, 391. Miracles on; i. 343 *seq.*; 388.
Anoch, Vidocus or Judocus de; ii. 199.
Anselm, of St. Swithin's, London; ii. 109.
——— of Reading; i. 415.
Ansfrid, of Canterbury; ii. 108.
——— of Dover; ii. 83.
——— of Ferring; ii. 196.
Anthem in honour of St. Thomas, sung in a vision; i. 151.

Antioch; ii. 275.
Aosta, viscount of; i. 478.
Arch, preservation from fall of; i. 454.
Argentan; i. 214. Death of Thomas supernaturally known at; ii. 29.
Arm, pain in, cured; i. 507; use of, restored; ii. 241.
Armenia; ii. 275.
Arnulf, bishop of Lisieux; i. 257.
Arrow-wounds; i. 342, 456; ii. 279.
Arras; i. 244.
Arthington; i. 464.
Artois; i. 267.
Ascelina, of Wiggenhall (?); i. 236.
Asti; 521.
Astrology condemned; i. 165.
Audrey; ii. 54.
Auger, courier of the count of Meulant; i. 337.
Augustine, St., abbey of, at Canterbury; i. 211.
——— of London, founder; i. 464.
——— son of a priest; i. 204.
Austrey; ii. 167.
Auvergne; i. 458.
Avice; i. 272.
——— of Goshall; ii. 127.
Aystorius of Le Puy; i. 496.

B.

Baldock; ii. 289.
Baldric, a knight from beyond the Humber; i. 375.
———; ii. 188.
Baldwin; i. 174.
Bamberg; i. 541.
Bapaume; i. 250.
Barduwin (Baldwin ?), of Luca; ii. 274, 275.
Barfleur; i. 250.
Bartholomew, bishop of Exeter; i. 407; ii. 28.
Bath, waters of; i. 416; ii. 242.
Bath, case of drowning in, and recovery; ii. 228.
Bayeux; i. 479.
Bearsted; ii. 79.
Beatrice, of Ramsholt; ii. 153.
——— of Rye; i. 393.
——— of Woodstock; ii. 139.
Beauchamp, Hugh and Nicolas de; ii. 106.
Beccles; i. 220.
Beckenham; ii. 86.
Becket, Thomas; *see* Thomas of Canterbury, St.
Bedford; ii. 218.
Beer, miracles relating to; i. 500; ii. 253.
Belet, William; ii. 40.
Bell, wound from the tongue of; i. 521.
Benedict, prior of Canterbury, afterwards abbot of Peterborough; i. 511. Is elected prior; i. 542. Has visions of St. Thomas; ii. 27, 401. Is urged by his brethren to write an account of the miracles; ii. 26. His book; i. Introd. xxvii.; ii. Introd. i. *seqq.*
Has an interview with Henry II. at Wallingford; i. 493; ii. 448. Silences dogs in the name of St. Thomas; ii. 224.
——— St. of Nursia; ii. 543.
Bennington; i. 155.
Berchem; i. 265.
Berkhamstead; ii. 124.
Bertha, nun of Polesworth; i. 287.
Bertram, of Evesham; i. 403.
Bethune; ii. 197.
Beverley; i. 175, 182.
Beyrout; ii. 273.
Bigod, Hugh, earl of Norfolk; i. 491.
Binbrooke; i. 350.
Birch, Essex (?); ii. 142.
Bishops, rule as to number of, necessary for consecration; i. 533.
Bisley; ii. 110.
Blasphemy against St. Thomas forgiven; i. 471. Punished; 151, 153, 500, 519.
Bleeding; i. 164, 174.
Bleville; i. 451.
Blindness inflicted; ii. 205–8, 250. Cured; i. 158, 237–242, 291–92, 352, 382, 385, 449–453, 516, 519, 531; ii. 37, 41, 59, 65, 83–87, 108, 116, 139, 141, 148, 150, 165–167, 169, 185, 204, 205, 289, 290, &c. Partially cured; ii. 127, 223, 259.
Blisters; ii. 218, 219.

Blood, flow of, checked; i. 173, 174. Vomiting of; 175, &c.
Blood of St. Thomas, miracles connected with; ii. 49–54. Mixed with water; ii. 43.
Blow on the head; i. 203.
Bones, choking by, &c.; i. 465. Bone offered at the tomb; 181.
Book for service in a chapel; i. 530.
Boothby, Hugh de; ii. 249.
Bortradis, of Bamberg; i. 541.
Boso, viscount of Aosta; i. 478.
Botilda; i. 237.
Boulogne, Matthew, count of, visits Canterbury; i. 264.
Bourges, assembly at; i. 458. Miracles related there; 458, 459. Consecration to the see; i. 533.
Bourne, near Canterbury; ii. 52–54.
Bowels, restored to their place; ii. 298; disorders of; i. 222, 444, &c.
Boxley; ii. 170.
Brain, injuries to; i. 340, 341.
Bramwith; i. 348.
Breamore; i. 453.
Breast, diseases in; i. 180, 396; ii. 193.
Bridewell, Yorkshire; ii. 141.
Brignon, la Sie en; i. 516.
Brindisi; i. 362.
Brithiva, of Canterbury; ii. 41.
Brittany; i. 323, 529.
Broc, William de; i. 128.
Brocklesby; i. 209.
Brompton; i. 187.
Brun, William le; i. 257.
Brustins, Hugh; i. 304.
Bucecius, of Bourges; i. 459.
Buckler, R. de; i. 204.
Bull-baiting; i. 293.
Burial of persons killed by lightning; i. 404. Conditions of Christian; i. 405. Fees for, claimed by parish priests; ii. 90.
——— under fall of earth, &c.; i. 253, 256, 453; ii. 261.
Burton; i. 470.
Bury St. Edmund's; i. 286; ii. 243.
Byland Abbey; ii. 160.

C.

Caen; ii. 257.
Cahors, bishop of; i. 533.
Calculus (*see* Stone); i. 328, 329, 503; ii. 115, 239.
Calf, loss of; i. 535. Miracle about; i. 468. Vowed to St. Thomas; i. 467. Refused to St. Thomas, and dies; i. 535.
Colne; ii. 203.
Cancer; i. 190, 445, 472; ii. 234.
Candles, miracles relating to; i. 310, 311, 402, 438, 449; ii. 118, 120–122.
Canonical habit put on the dying; ii. 194.
Cantelu, Symon de; i. 403.
Canterbury; i. 472; resort of pilgrims to, foretold; ii. 35. Bell-tower of the cathedral; i. 143. Charter of Henry II. for Christchurch; i. 494, 495. Servant of the convent; 156. Election of prior; i. 542.
Canute, prince of Denmark; i. 543, 544.
Cappy; i. 314.
Captivity, deliverance from; ii. 271, 275.
Carreu, Tancard, of; ii. 276.
Carriage, running over by; i. 343.
Catania; ii. 98.
Catarrh; i. 408.
Cateræ, Cateraze or Gatteraz; ii. 214.
Catharine, St.; i. 235.
Cato paralleled with St. Thomas; i. 140, 141.
Cecilia, St., sewing on festival of; ii. 168.
——— daughter of Jordan of Plumstead; i. 190; ii. 234.
——— of the diocese of Salisbury; i. 315.
Cerisy; i. 480.
Chalgrave; ii. 116.
"Chance," misuse of the word; i. 282.
Changelings; i. 204.
Chapels built; i. 401, 531.
Charity, want of, reproved by the holy water; ii. 199.
Charlton, Gloucestershire; ii. 205.
Charms, employment of; i. 381, 382.
Chastity, preserved; i. 267.
Châtillon; i. 305.

Chaumont; i. 450.
Cheese, stolen; i. 258; ii. 263. Miraculously revealed; ii. 153.
Chelmsford; ii. 115.
Cherneside; ii. 174.
Cherrystone in the nose; ii. 109.
Chertcham (Kirkham?); ii. 259.
Cheshire; i. 200, 387.
Chester; i. 404.
Chesterfield; i. 508.
Chesterton, dean of; ii. 184.
Chetanei (Cheyney?), William de; i. 403.
Chichester; i. 173.
Childbirth; i. 226–228, 470; ii. 48, 196, &c.
Childish terrors; ii. 102.
Chingford; i. 176.
Choking remedied; i. 327.
Churchdown; i. 253; ii. 261.
Cilice, miraculously mended; ii. 293.
Cirencester; i. 292.
Clare, earl and countess of; ii. 255–257.
Clarembald, archdeacon of Arras; i. 249.
Clement; i. 543.
Clergy, marriage and concubinage of; i. 294, 503, 504, 526.
Clermont; i. 434.
Clincurce; i. 511.
Cloak recovered; i. 448.
Coin miraculously found; ii. 156.
Colchester; i. 243, 305; ii. 51.
Cologne, dialect of; ii. 209.
Colonius, an Irishman; i. 309.
Colresand; i. 301.
Compostella, pilgrimage to; ii. 36, 112, 209, 276.
Confirmation, administration of; ii. 164, 428.
Conrad, German knight; i. 456.
Constance, a nun of Stixwold; ii. 158.
Constipation; i. 168, 189; ii. 96.
Consumption; i. 456.
Contractions of limbs; i. 193, &c.
Corbie; i. 269; ii. 250.
Cork; ii. 279.
Cough; i. 164.
Coutances; i. 141–143, 248, 249.
Coventry; i. 171, 172.
Cow restored to life; i. 536. Preserved from plague; i. 393.
Cranbourne; i. 450.
Cricklade; ii. 97.
Crondall; i. 207.
Crosses erected; i. 240; ii. 164, 165.
Croxton; ii. 217, 218.
Croydon; i. 191.
Crypt of Canterbury Cathedral opened after the murder; ii. 60. Visions in; ii. 289, 290.
Cucubur, Irish noble; i. 431.
Curbaran of Dover; ii. 156.
Cuserege; i. 262.
Cut thumb, healed; ii. 197.

D.

Damascus, captivity at; ii. 270.
Daniel, monk of Cluny; i. 432.
—— of Dublin; i. 219.
Darenth; ii. 131.
Darley; i. 227.
David, brother of King William of Scotland; i. 326.
David's, St.; ii. 241.
Deafness; i. 403, 446, 506, 532; ii. 66, 142, 249.
Death (real or seeming), restoration from; i. 160, 190, 199, 204, 213, 229, 230, 345–348, 361, 362, 367, 406, 440–444, 496–497, 513, 522–525, 540, 541; ii. 188, 229, 256, 257.
—— pious, after remedies had been vainly tried; ii. 109–112.
Decline; ii. 114.
Deformity cured; i. 315.
Delirium connected with childbirth; i. 504.
Demons driven away; i. 314. Their arts against female purity; i. 313.
Demoniacs cured; i. 519. One talks various languages; *ib.*
Dene; ii. 73.
Denial of cures; ii. 67.
Denmark; i. 317, 543.
Dennington; ii. 248.
Deux-Jumeaux; i. 506.

Devizes, chapel at; i. 531.
Devonshire, the murder foreknown in; ii. 285.
Diabetes; i. 245.
Diarrhœa; ii. 74, 75, 258.
Diocletian, coin of; ii. 156.
Dishonesty detected; ii. 96.
Dislocation of arm; ii. 158.
Dodington; i. 189.
Dog, eating of; i. 423.
Dogs silenced in the name of St. Thomas; ii. 224.
Dorsetshire; i. 469.
Dover; i. 300, &c.
Dreams, frightful; i. 380.
Dress, vanity of; i. 469.
Dropsy; i. 185, 187, 261; ii. 106, 107, 166, 222, 223, 241. Various kinds of; i. 261.
Drowning, deliverance from; i. 297, 475, 476; ii. 266. Restoration after; i. 200, 202, 207, 232, 366, 522; ii. 227, 238, 266.
Dublin; i. 219.
Dudley; i. 338.
Duel, judicial; ii. 247.
Dumbness cured; i. 311, 435, 505, 507, 519; ii. 57, 84, 288, 289. Inflicted; i. 519.
Duncan; i. 490.
Durand; i. 347.
—— of Eu; ii. 200.
Durham, bishop of (Hugh de Puiset); i. 419, 481.
Dyena villa; i. 181.
Dying in hair shirt; ii. 235.
Dysentery; i. 180, 292, 448; ii. 74, 137.

E.

Earley; ii. 101.
Earth, fall of; i. 271; ii. 261.
Ebblinghem; i. 332; ii. 259.
Eda, of Glastonbury; i. 310.
—— Scottish lady; ii. 225.
Edgeworth; ii. 245.
Edilda, of Canterbury; ii. 61.
Edilda, of Gomersham; ii. 241.
Edith, of Shepton; i. 394.
—— St., church of; ii. 168.
Ediva, concubine of a clerk; i. 391.
Edmund, St.; i. 186, 440, 487. His territory; i. 466 (*see* Bury).
—— of Canterbury; ii. 62.
—— of Holton; i. 352.
Edric, of Ramsholt; ii. 153.
—— of Worcestershire; ii. 158.
Edwin, a name meaning foolish; i. 523.
Eels, a sign of water; i. 530.
Eggardinton; ii. 141.
Eilfwin, of Sussex; ii. 522.
Eilgar, of Calne; ii. 203.
Eilnold, of Bearsted; ii. 79.
Eilward, of Tenham; ii. 66.
—— of Westoning. *See* Ailward.
Eilwecker, of Dover; ii. 215.
Eilwin, of Berkhampstead; ii. 124.
Eleanor, queen; i. 212; ii. 243.
—— wife of William of Oxford; i. 469.
Elgin; i. 384.
Elias; i. 535.
—— commandant of Froyle; ii. 191.
—— of Reading; ii. 242.
—— of Sherborne; ii. 254.
Eliza, of Dunton; ii. 166.
—— of Leicester; ii. 206.
—— of Middleton; ii. 222.
—— wife of Alan, of Reading; ii. 152.
Elizabeth of Lisieux; i. 525.
Ellembert, monk near Witsand; i. 553.
Elvaston; ii. 122.
Elveva, of Worcester; i. 453.
Elvida, of Beckenham; ii. 86.
—— of Eggardinton; ii. 141.
Emma; i. 268.
—— of Halberton; i. 193.
—— wife of Robert de St. André; ii. 37, 400.
—— of Thanington; ii. 87.
—— wife of the bishop of Winchester's steward; i. 167.
Emmeline; ii. 144.
—— of Arches; i. 443.
—— of Canterbury; ii. 60.
—— of Chaumont; i. 451.

Enborne; ii. 40.
Eparchius, St., chapelry of, at Perigueux; i. 372.
Ephialtes; ii. 44.
Epilepsy, various kinds of defined; i. 162. Cured; i. 163, 165–167, 508, 509; ii. 118, 143, 152, 202, 255.
Eremburga; ii. 90.
Ernald; ii. 201.
——— baker to Earl Simon; ii. 204.
Ertin, a Fleming resident at Canterbury; ii. 81, 82.
Espec, Richard; i. 402.
Ethelburga; ii. 64.
Eu; i. 203, 318; ii. 200.
——— countess of; i. 320.
Eucharist, administration of deferred; i. 439. Received after death; i. 440.
Everard, of St. Mary's, Winchester; ii. 193.
Everton; i. 477.
Evreux, bishop of; i. 534.
Excess in food and drink, effects of; i. 350.
Excommunication; i. 442.
Exeter; i. 407.
——— bishop of; i. 406.
Extremity, delivery in; i. 175, 210, 222, 326, 399, 413, 478, 508, 525, 526.
Eye (Suffolk); i. 341, 465, 485.
Eyes, cures of disorders in; i. 452; ii. 162, 204, 217; ii. 251, 259, 272. Restoration of; i. 156, 420; ii. 173.
Eynesford; i. 241.

F.

Face, disease in; ii. 68.
Falcon belonging to Henry II.; i. 528. (*See* Hawk).
Falls, recovery after; i. 208, 443; ii. 193.
Fall of an arch; i. 454. Of chalk; i. 453. Of earth, *see* Churchdown. Of a tree; i. 450.
Family differences healed; ii. 248.
Faversham; i. 240.
Felton; i. 490.
Feramin, priest, son of, cured; i. 225.
Fermin, physician of Canterbury; i. 143, 144.
Ferring; ii. 196.
Festivals, working on, punished; ii. 168, 240.
Fevers; i. 171, 206, 352, 375, 407, 478; ii. 54, 59, 103, 212, 257.
Fingers restored; i. 423, 424. Cure of crooked; i. 307.
Fire, preservation from; i. 476, 477; ii. 186, 187.
Fistula; i. 177, 180, 280, 414, 459, 471, 498, 499; ii. 95, 226.
Fitzreginald, Bernard; i. 483.
Fitzurse, Reginald; i. 206.
Flail, miracle as to a; i. 496.
Flemings, discomfiture of; i. 486, 487.
Flood, preservation in; i. 539.
Flumen Inferni; ii. 274.
Flux of blood; i. 503.
Foletesby; i. 265.
Foliot, Gilbert, bishop of London, restored to health; i. 251.
—— steward of the bishop; ii. 149.
Folkestone; ii. 125. Prior of; ii. 150.
Fontaines, in the diocese of Lisieux; i. 454.
Fontenelle; i. 174.
Foot, diseased; i. 179, 289. Distorted; i. 357. Miraculously pierced; i. 519.
Fordwich; ii. 66.
Forest laws, offences against; ii. 247.
Fork, wound from; i. 505.
Fountains Abbey; ii. 220.
France, miracles at the court of; ii. 296, 297.
Franchardin, son of Saladin; ii. 274, 275.
Frederick I., emperor, misses a meeting with Lewis of France; i. 436.
———, a priest; ii. 121.
French tutor for a knight's son; i. 347.
Fretus; i. 530.
Friday, fasting on; i. 147.
Frodo; i. 88.
Froyle; i. 193.

Fulk, Abbot of Beaumont ; i. 340.
——— of Westoning ; 157 ; ii. 177.
——— ——— crier ; ii. 174, 177.

G.

Galen, quoted ; i. 332, 333.
Galiena ; i. 469.
Gander resuscitated ; i. 359.
Garin, of Maine ; i. 469.
Gedgrave ; i. 486.
Geldwin, of Canterbury ; ii. 58.
Genoa ; i. 455.
Geoffrey, prior of Christchurch, Canterbury ; ii. 268.
——— of Eu ; i. 203.
——— dean of Gloucester ; ii. 262.
——— of Lindeby ; ii. 240.
——— of Mont-Dieu ; ii. 252.
——— of Reading ; ii. 251.
——— bishop of St. Asaph ; i. 213 ; ii. 254.
——— of Warengeford ; i. 210.
——— steward of the bishop of Winchester ; i. 167.
——— a boy of Winchester ; i. 206 ; ii. 252.
George of Sandwich ; i. 325.
Gerard of Dover ; i. 300.
——— Flemish knight ; i. 280, 470.
——— of Liege ; i. 410.
——— of Lille ; ii. 243.
——— of Mechlin ; i. 328.
——— of Porta Clausa ; i. 457.
——— of Rochester ; i. 204.
——— of Samford ; i. 239.
Giddiness ; i. 248, 508.
Gilbert, son of William le Brun ; ii. 257.
——— of Limoges ; i. 402.
——— shoemaker of London ; ii. 194.
——— archdeacon in Norway ; ii. 466.
——— brother to the bishop of Rochester ; ii. 186.
——— of Sarre ; ii. 228.
——— of Suffolk ; i. 507.
——— of Thanet ; ii. 116.
Gilles, St., pilgrimage to ; ii. 36.
Gimp, a leper ; ii. 230.
Glasgow, bishop of ; i. 298.
Glastonbury ; i. 310.
Gloucester ; i. 275, 307 ; ii. 39.
——— dean of ; i. 256.
Godbold, of Boxley ; ii. 170.
Godelief, of Laleham ; i. 198.
Godeliva, of Canterbury ; ii. 71.
Godfrey, of Binbrooke ; i. 350.
——— a baker, of Canterbury ; ii. 58, 59.
——— of Chalgrave ; ii. 116.
——— of Lillingston ; ii. 139.
——— Norwegian clerk ; i. 467.
——— monk of Pontefract ; i. 464.
Goditha, of Canterbury ; ii. 56.
——— of Hayes ; i. 166.
——— of Stratford ; ii. 127.
——— of Wye ; ii. 120.
Godiva, of Chelmsford ; ii. 115.
Godric, St., visions interpreted of, rather mean St. Thomas ; ii. 33.
Godwin ; i. 191.
——— of Boxgrove ; i. 339.
——— of Bridewell ; ii. 141.
Golton in Craven ; ii. 219.
Goshall, near Sandwich ; ii. 127.
Gourrel ; i. 289.
Gout ; i. 348, 479, 508.
Grande Selve ; i. 382.
Gregory, bishop of Tarsus ; ii. 274–279.
Grenoble ; i. 481.
Griffin, a Welshman ; ii. 145.
Grim, Edward, cure of wound received by in defending the archbishop ; ii. 288.
Grindall, Yorkshire ; i. 270.
Grochet ; i. 207.
Guarin, abbot of Pontigny, afterwards archbishop of Bourges ; i. 533.
Gunnilda, of Elvaston ; ii. 122.
——— of Hambledon ; ii. 136.
——— of Luton ; ii. 143.
Gunther, a dyer ; i. 115.
Gunzelin, monk of Norwich ; ii. 104.
Guy, a knight, recovers his horse ; i. 282.
——— of Brionne ; ii. 285.
——— of Chichester ; i. 173.
——— of Newport Pagnell ; i. 343.
——— count of Nevers ; i. 385.
——— of Stafford ; i. 276.

H.

Hadfield, Ralph of; ii. 253.
Hadleigh (?); ii. 107.
Hair offered at the tomb; ii. 143.
Haimo, of Essex; ii. 72.
——— prior of Rueil; i. 412.
——— steward of St. Augustine's, Canterbury; ii. 211.
Halberton; i. 193.
Haldenhulme; i. 231.
Hamah; ii. 274.
Hamelin, earl of Surrey; i. 452.
Hamilton; i. 226.
Hand restored; i. 456. Use of, restored; ii. 167.
Hanging, deliverance from; i. 369, 371, 515, 524.
Happisburgh; i. 242.
Harbledown; i. 195, 488; ii. 290.
Harduin of Chatillon; i. 305.
Hatcliffe, near Grimsby; ii. 224.
Hautefontaine; i. 517.
Hautmont; i. 233.
Hawise, of Grochet; i. 207.
Hawk cured of a broken leg; i. 388. Restored to life; i. 389. Recovered when lost; i. 388, 390, 466, 467, 502. Story of one belonging to Henry II.; i. 528.
Hayes; ii. 66.
Head, pains in; i. 507; ii. 106.
Heart-disease; ii. 166.
Hedon; i. 224, 291.
Heiliff, of Cherneside; i. 174.
Heimer, son of Tetion; ii. 198.
Heinulf, of Laleham; i. 198.
Heisulf, of Pontefract; i. 160.
Hemorrhoids; i. 176, 357; ii. 239.
Henry II., king; i. 275, 277, 440, 494, 528, &c.
——— son of Henry II.; i. 250.
——— a knight; ii. 161–163.
——— a young man, delivered at sea; i. 527.
——— bishop of Bayeux; i. 479.
——— of Beche; ii. 88.
——— precentor of Chichester; i. 207.
——— of Deux-Jumeaux; i. 504.
Henry, son of Elias, from the marshes; ii. 127.
——— son of Walter de Folingeham; i. 441.
——— of Fordwich; ii. 66.
——— of Hedon; i. 291.
——— of Hythe (?); i. 188.
——— of Laleham; i. 198.
——— of London; ii. 212.
——— of Minster (Devon); i. 523.
——— of Northampton; ii. 170.
——— servant to the Scottish king's steward; i. 478.
——— of Tappington; ii. 171.
Herbert of Felton; i. 271.
Hermières; i. 383.
Hernia; i. 229, 246, 351, 456, 461; ii. 168, 249, 254, 255.
Herring-fishers delivered; i. 302.
Hervey, a priest; i. 353.
Heure, river; i. 233.
Hingan; ii. 255.[1]
Hingram, an Italian; i. 165.
Holland, preservation from flood in; i. 539.
Holton; i. 352.
Holy water passed off for the water of St. Thomas; i. 384.
Holydays, custom of drinking on; ii. 174. *See* Festivals.
Honorius, monk of Christchurch, Canterbury; i. 145.
Hoole, near Chester; i. 404.
Horse falling through a bridge; i. 415. Question as to ownership of one; i. 295. Recovered when lost or stolen; i. 282, 368, 463, 468. Eye of, cured; ii. 144. A boy kicked by a horse restored; i. 205.
Horsepool; ii. 224.
Horton; ii. 85.
Hospital on Shooter's Hill; i. 530.
Hostorpe; i. 199.
Huard, of Lisieux; i. 463.
Hubert, a monk; i. 382.
Huelina; ii. 39.
Hugh, of Bourne; ii. 95.
——— of Breamore; i. 453.
——— of Cerisy; i. 480.

Hugh, of Ebblinghem; ii. 259.
——— priest of Fontaines; i. 454.
——— de la Haie; i. 456.
——— cellarer of Jorvaux; ii. 159.
——— de Perac; i. 397.
——— de Praeriis; i. 340.
——— de Puiset, bishop of Durham; i. 419.
——— parson of Rutheby; i. 476.
Hullavington; i. 396.
Humbald, prior of Wenlock; i. 338.
Humber; i. 182.
Humereul; i. 392.
Humphrey, priest of Bleville; i. 451.
——— of Coventry; ii. 188.
Huntingdon; i. 456, 491.
Hurt got in riding; i. 376.
Hythe (?); i. 188.

I.

Ifield; i. 258; ii. 263.
Illusions, nocturnal; i. 380.
Influenza; i. 408.
Ingelram, a knight; ii. 214.
Ingworth; i. 245.
Innocence vindicated; i. 295.
Innocent III., pope; ii. 276.
Ipswich; i. 87.
Ireland; i. 301, 545. Henry II.'s wars in; i. xxx, 181, 205, 364, 365, 378, 457, 507; ii. 279.
Iselda, daughter of H. de Longueville; ii. 142.
Ithamar, bishop of Rochester; ii. 149.
Ives of Lynn; ii. 215, 216.

J.

James, St. *See* Compostella.
——— son of the earl of Clare; ii. 255.
Jerusalem, pilgrimage to; i. 363; ii. 36, 228. The archbishop's murder supernaturally known at; ii. 284.
Jester; i. 207.
Jews, intercourse with, discouraged; ii. 71.
Jocelin, bishop of Salisbury; i. 246, 251; ii. 245.
Jocius, citizen of London; i. 530.
John, a child; i. 169.
——— of Alnwick, son of Philip, a priest; ii. 202.
——— of Bennington; ii. 155.
——— of Canterbury, son of Vivian; ii. 138.
——— de Capella; ii. 108.
——— of Chabannes; i. 525.
——— of Citeaux; i. 413.
——— of Cirencester; i. 292.
——— priest of Nottingham; i. 330.
——— a knight of Perigord; i. 367.
——— of Pisa; i. 447, 448.
——— son of Heisulf, of Pontefract; i. 160.
——— of Pontefract; i. 381.
——— bishop of Poitiers; i. 372.
——— of Roxburgh; i. 297; ii. 266.
——— of Salisbury; i. xxix, 458.
——— the Scot, of Clermont; i. 458, 461.
——— of Valenciennes; ii. 250.
Jordan, son of Eisulf; i. 160; ii. 229.
——— of Plumstead; i. 190, 192; ii. 234, 235.
Jorvaux abbey; ii. 159, 160.
Josse, of Pont Audemer; i. 375.
Jouy; i. 412.
Juliana of Berchem; i. 265.
——— (?) of Godmersham; ii. 241.
——— wife of R. Puintel; ii. 92.
——— of Rochester; ii. 204.

K.

Kellet; i. 273.
Keresley (?); i. 425.
Keteus vicus (Catis, near Carentan, or Quettehou?); i. 215.
Kidneys, disease of; i. 328, 329.
King, John, leprous monk; i. 428–431.
Kingstone; i. 489.

Kloster (?) ; i. 518, 520.
Knee, ailment in ; i. 501.
Knife, wound by ; i. 395, 455.

L.

Laleham ; i. 198.
Lamb restored to life ; i. 343.
Lambert, chaplain to the earl of Clare ; ii. 256.
——— of St. Omer ; ii. 197.
Lameness, cures of ; i. 168, 188, 189, 306, 309 ; ii. 60–62, 79, 80, 84, 85, 88, 116, 124, 127, 138, 141, 148, 151, 170, 225, &c.
Lantony, prior of ; ii. 190.
Laon (?) ; i. 306.
Latin message sent through a nun ignorant of Latin ; ii. 290.
Laytonstone ; ii. 126.
Lecarda ; ii. 188.
Lefric of Barking ; ii. 167.
Lefseda ; ii. 115.
Leicester ; i. 491.
Leighton Buzzard ; i. 157, 221.
Leonard, St. ; i. 440.
——— monastery of, at Hythe ; i. 189.
Leonorius, St., of Beaumont ; i. 340.
Leper, employed to carry a message from St. Thomas ; ii. 230.
Leprosy, various kinds of ; i. 332, 333. Cures of ; i. 213–222, 293, 330–340, 416, 429, 431, 457–461, 479, 541 ; ii. 182, 185, 203, 242–245, 260, &c. Unequalled number of cures by St. Thomas ; ii. 185.
Lethargy ; i. 175.
Letitia of Winchester ; i. 205, 206.
Leviva. *See* Liveva.
Lewes ; ii. 31.
Lewis VII. of France ; i. 436, 492, 493 ; ii. 296, 298.
——— a German knight ; i. 518.
Lidebere (Ledbury ?) ; i. 309.
Liége ; i. 373.
——— bishop of ; i. 374.
Lightning, death by ; i. 404.
Lillingston, Adam and Godfrey of ; ii. 139.
Limbs, use of, restored ; i. 455, &c.
Limoges, Limousin ; i. 402, 446, 456.
Lincoln ; i. 178, 180.
Lindsey ; i. 170, 504.
Lisieux ; i. 256, 393, 463 ; ii. 249.
——— bishop of. *See* Arnulf.
L'Isle, Brian de ; ii. 87.
Lisors ; ii. 203.
Littlebourne ; ii. 151.
Liver, disease of ; ii. 47, 204.
Liveva of Darenth ; ii. 131.
——— of Laytonstone (?) ; 126.
——— of Westoning ; i. 158.
Lichfield ; i. 346.
Llewellyn, Alexander ; i. 533.
Longpont ; i. 383.
Longueville, Henry de ; ii. 142.
Lucan ; i. 139.
Lucca ; i. 452 ; ii. 277.
Luci, Richard de ; ii. 162-164.
Lucy, of Montpavon ; i. 523.
Lund, archbishop of ; i. 543, 544.
Lying where St. Thomas had slept ; i. 451.
Lynn, i. 184.

M.

Mabel, of Dudley ; i. 221, 338.
——— an English lady ; i. 389.
——— an English lady ; i. 524.
——— a Norman lady ; i. 372.
Madness ; i. 250, 303, 304, 307, 405, 410 ; ii. 66, 82, 208, 223, 224.
Magic ; i. 381, 382 ; ii. 77. The Canterbury cures imputed to ; ii. 91.
Magnac ; i. 436.
Maine ; i. 505.
Maldon (?) ; ii. 105.
Malgo ; i. 491.
Malewort ; i. 402.
Malling, South, adventure of the archbishop's murderers at ; ii. 285.
Malota ; i. 311.

Manwin, of Canterbury; ii. 39.
Marcham (?); i. 181.
Margaret, of Hamilton; i. 226.
——— of Hullavington; i. 395.
Marlow bridge; i. 416.
Marshes, patients from; ii. 115.
Martin, St., of Tours; i. 173; ii. 119, 224, 298.
Marton; i. 174.
Mary, the Blessed Virgin, appearances of; i. 290, 293, 294, 298. A chaplain able to celebrate no other mass than that of St. Mary; i. 293.
——— church of, Southwark; ii. 90.
——— of Elgin; i. 384.
——— of Rouen; ii. 199.
Marueil; i. 367.
Matilda, of Artois; i. 267.
——— wife of Ertin, of Canterbury; ii. 81.
——— of Cologne; ii. 208.
——— daughter-in-law of R. Fitz Gilbert; ii. 159.
——— of London; ii. 94.
——— wife of W. Paris, of Ipswich; ii. 87.
——— of Thornbury; i. 151.
Matthew, count of Boulogne; i. 264.
——— of Canterbury; ii. 56.
——— a Poitevin; i. 445.
——— of Walcourt; i. 280.
Maurice, a knight near Canterbury; i. 378.
——— of Wigewale; i. 237.
Mechlin; i. 329.
Mediterranean sea; i. 326.
Medway river; ii. 226.
Meimac; i. 446.
Melania, of Fontenai; i. 226.
Mellent (Meulant), count of; i. 337.
Members, restoration of; i. 158, 420, 425; ii. 174.
Menstruation; ii. 143, 144.
Merston; ii. 223.
Meulant. *See* Mellent.
Middleton, Suffolk; ii. 222.
Mills, deliverance from damage by; i. 346, 348, 499.
Minster, Devon; i. 523.
Miracles done for spiritual ends; ii. 126, 267. Modern uses of; i. 355. Denied by some; ii. 91. Variety of those done by St. Thomas; ii. 26. None done by him in his lifetime; ii. 291.
Mizy (?); i. 410.
Money, miracles as to; i. 286, 287, 318–323, 395, 534; ii. 209–211.
Monkton; i. 321.
Mons altus; i. xxxiii, 232.
Mont-Dieu; ii. 252.
——— Nôtre Dame, near Clermont; i. 434.
Montpaon or Montpavon; i. 448, 519.
Moray, bishop of; i. 384.
Morville, Hugh de; i. 195.
Muriel; ii. 63.
Musard (?) (Malæ-Artes); ii. 209.

N.

Neck, stiffness of; ii. 87.
Neen, Shropshire; ii. 221.
Nevers, Guy, count of; i. 385.
Newcastle-on-Tyne; i. 474.
Newington, near Sittingbourne, miracles at; i. 188, 310; ii. 164 *seq.*, 428.
Newport Pagnell; i. 343.
Nicolas, St.; i. 536.
——— prior of Coventry; i. 343.
——— of Dover; i. 315.
——— of Necton; i. 526.
——— servant to the earl of Northampton; i. 387.
——— of Pontefract; i. 380.
——— of Wite (?) near Glastonbury; i. 168.
Nigel, chaplain to the bishop of Coventry; i. 246.
Nightmare; ii. 44.
Nigromontana, archbishop of; i. 437.
Northampton; i. 540.
——— earl of; i. 387.
Northwood; i. 366.
Norway; i. 406; ii. 212.
Norwich, bishop of; i. 106.
——— diocese of; i. 505.

O.

Oblation of sinners refused ; i. 288.
Obstruction, internal ; ii. 63.
Octavian, antipope ; i. 374.
Oda, of Flanders ; i. 266.
Odelina ; i. 330.
Odilda, of Southwell ; ii. 165.
Odo, of Aldrington ; i. 178.
——— of Beaumont ; i. 340.
——— prior of Canterbury, afterwards abbot of Battle ; i. 458, 542; ii. Introd.
——— of Falaise ; ii. 185.
Ordeals ; i. 157, 295 ; ii. 96, 176, 247.
Orford ; i. 183, 184.
Orleans ; i. 139.
Orm, vision seen by ; ii. 32.
Osanna, abbess of Polesworth ; i. 287.
Osbern, a knight ; i. 481.
——— of Colchester ; i. 243.
——— of Devon, i. 351.
——— Scottish nobleman ; i. 497.
Oseney ; i. 509.
Oxford ; i. 292, 469 ; ii. 96.
Oysterham ; i. 505.

P.

Palermo (?) ; i. 534.
Pall of St. Thomas, miracle done by ; ii. 54.
Paralysis ; i. 194, 196, 197, 234, 236, 248, 262, 269, 271, 292, 309, 350, 373, 382, 389, 401, 418, 455, 463, 498, 511 ; ii. 42, 73, 123, 141.
Pardoner ; ii. 53.
Paris, William, of Ipswich ; ii. 87.
Parndon ; ii. 188.
Parthenay ; i. 502.
Patrick, William ; ii. 46.
Paul of Rouen ; i. 183.
Pavia ; i. 322.
Payne, of Chester ; i. 404.
——— of Luton ; i. 238, 239.
——— a boy ; i. 246.
Payne, a priest ; i. 246.
Pearls, change of vermin into ; ii. 297.
Pebble in the ear ; ii. 200.
Perigord and Perigueux ; i. 261, 367, 368, 475.
Perigueux, bishop of ; i. 262.
Perjury punished ; ii. 91.
Peter, St., tradition respecting ; i. 142. Festival of his chair ; ii. 240.
——— a knight ; i. 456.
——— of Arches ; 239.
——— of Crondall, a jester ; i. 208.
——— of Dennington ; ii. 248.
——— of Essex ; ii. 72.
——— a Frenchman ; i. 472.
——— a Genoese ; i. 455.
——— clerk of Lincoln ; ii. 103.
——— of Perigord ; i. 261.
——— monk of St. Cyprian's at Poitiers ; i. 217.
——— abbot of St. Remigius, at Reims ; ii. 252.
Petham ; ii. 141.
Pevensey ; i. 239.
Phials for Canterbury water, miracles respecting ; i. 308, 464, 477.
Philip, of Alnwick ; ii. 201.
——— of Teynham ; i. 189.
Piacenza ; i. 321.
Pig restored to life ; i. 358. Preserved fresh after drowning ; i. 464.
Pigeon revived ; i. 392.
Pilgrimage, derision of, punished with blindness ; ii. 206.
Pirate converted ; i. 416.
Pisa ; i. 249.
Pleurisy ; i. 409.
Plumbere (?) ; i. 498.
Plumstead, Norfolk ; i. 190 ; ii. 234.
Poison ; i. 410, 478.
Poitiers ; i. 438.
Polesworth ; i. 287.
Pont-Audemer ; i. 375.
Pontefract ; i. 160, 380, 381.
Ponthieu ; i. 282 ; ii. 201.
Pontigny ; i. 532 ; ii. 283, 287, 292.
Pontius, of Clermont ; i. 413, 435–437, 458, 460.

Pontius, of Grenoble ; i. 481.
——— of Pontigny ; i. 512.
Porta clausa ; i. xxxiii., 457.
Possession, demoniacal ; i. 306, 307.
Prayer, necessity of ; i. 347.
Pregnancy ; i. 392 (*see* childbirth).
Prior, election of, at Canterbury ; i. 542.
Prison, deliverance from ; i. 277, 278, 369, 387, 473.
Procession, punishment for neglect of ; i. 519.
Provins ; i. 410, 506, ; ii. 226.
Prudhoe ; i. 490.
Pudenda ; i. 172, 177.
Puintel, Robert ; ii. 92.
Pustules ; ii. 202.
Le Puy en Velay ; i. 413, 443.

Q.

Quimper ; i. 537.
Quinsy ; i. 153, 306, 432 ; ii. 92, 108.

R.

Rain, effect of, counteracted ; ii. 188.
Ralph, Randulph, Ranulph, keeper of the King's falcons ; i. 528.
——— wife of ; i. 147.
——— of Angers ; i. 450.
——— the Black ; i. 303.
——— of Bourne ; ii. 54.
——— of Byland ; ii. 160.
——— sub-prior of St. Augustine's, Canterbury ; ii. 211.
——— monk of Canterbury ; ii. 51.
——— of Careslege ; i. 424.
——— of Chasle ; i. 285.
——— of Chingford ; i. 176.
——— abbot of Cluny ; i. 434.
——— of Essex ; ii. 114.
——— Fitzbernard ; i. 482.
——— Fitzralph ; ii. 93.
Ralph, Randulph, Ranulph—*cont.*
——— a Flemish fowler ; ii. 157.
——— of Froyle ; ii. 193–195.
——— Goodman ; i. 347.
——— of Hadfield ; ii. 253.
——— priest of Ingworth ; i. 245.
——— of Langton ; ii. 182.
——— dean in Lindsey ; i. 504.
——— priest of St. Mary's London ; ii. 287, 289, 290.
——— of Oxford ; i. 484.
——— of Perigueux ; i. 367.
——— of Sheppey ; ii. 69.
——— of Somershall ; i. 203.
——— of Standen ; i. 357.
——— of Tong ; ii. 80.
——— of Verne ; i. 442.
——— a Welshman ; i. 209.
Ramsholt ; i. 153.
Reading abbey ; i. 210, 417 ; ii. 251. Consecration of ; i. 418.
Reginald of Canterbury ; ii. 18.
——— of Estampes ; i. 410–412.
——— Fitzurse ; *see* Fitzurse.
——— of Wretham ; i. 150.
Reims, abbey of St. Remigius at ; ii. 252.
Reimunda ; i. 406.
Reiner, of Dodington ; i. 189.
——— of Stafford ; ii. 290.
Relapse into sin after cure ; i. 432 ; ii. 200.
Relics, sometimes less valued than their cases ; ii. 270. Bought up, ii. 53. Lost and found, ii. 268–269. Pretended, are sometimes effectual ; ii. 292.
Resurrection proved by miracles ; i. 360.
Richard I. ; i. 475 ; false report of his return from captivity ; ii. 268.
——— a Norman knight ; i. 455.
——— a leper ; i. 332.
——— son of Eilnold of Bearsted ; ii. 79.
——— cellarer of Canterbury ; ii. 18.
——— canon of Chichester ; i. 177.
——— de Clare, earl of Strigul (Strongbow) ; i. 276, 545.
——— of Coventry ; i. 171.
——— chaplain to the sheriff of Devon ; ii. 210.

Richard, of Essex; ii. 96.
——— Fitzhenry; ii. 245.
——— Fitzosbert; i. 156.
——— knight of Fontaines; i. 454.
——— monk of Gloucester; i. 275.
——— de Pungente Carduo (Punchard?); i. 423.
——— monk of Reading; i. 417.
——— of Rokesley; ii. 106.
——— of Salisbury; ii. 129.
——— dean of Sherborne; ii. 254.
——— precentor of Shrewsbury; i. 211.
——— of Stanley; ii. 160.
——— of Ville-Dieu; i. 274.
——— son of Walter of Northampton; ii. 74.
——— abbot of Welsford; i. 148.
——— Wise; i. 137.
——— priest of Woodham; i. 349.
——— of York; i. 295.
Richolda, of Grindall; i. 270.
Ridel, Hugh; i. 327.
Ring swallowed; i. 465. Recovered; i. 284.
Ritherfield; i. 182.
Robbers, delivery from; i. 367.
Robbery of money proved; i. 466.
Robert, companion in arms of the earl of Chester; i. 284.
——— priest; i. 248.
——— servant of the king's chamberlain; i. 478.
——— servant of the prince of Scotland; i. 326–328.
——— preserved from shipwreck; i. 323.
——— of Abingdon, i. 499.
——— son of Ain, of Lisieux; ii. 249.
——— of Angoville; i. 496.
——— of Baalim; ii. 169.
——— of Bethune; i. 281.
——— of Beverun; ii. 254.
——— of Billom; i. 443.
——— sacrist of Canterbury; i. 188; ii. 88.
——— of Chichester; i. 173.
——— servant of the prior of Colchester; i. 305.
——— of Cricklade; ii. 97.
——— of Croxton; ii. 217.
——— son of Elgar; i. 240.
Robert, of Eu; i. 318.
——— Fitzasketil; ii. 249.
——— Fitzgilbert; i. 158.
——— Fitzhugh; i. 507.
——— Fitzjocelin; ii. 109.
——— a Fleming; i. 522.
——— of Gourrel; i. 290.
——— of Lilford; i. 340.
——— of Lincoln; i. 169.
——— ——— ii. 216.
——— of London; ii. 127.
——— of Marton; i. 174.
——— duke of Normandy, brings a topaz from Jerusalem; i. 483.
——— canon of Oxford; ii. 96.
——— of Pontigny; i. 532.
——— of Rochester; ii. 226.
——— of St. Jacques; i. 329.
——— a templar; i. 440.
——— of Thanet; ii. 65.
——— son of William, a knight of Surrey; ii. 47.
——— of Winchester; i. 206.
——— ——— i. 299.
Rochester; i. 187, 285–286; ii. 204, 226, &c. Great fire at; ii. 149.
Roger of Beccles; i. 220.
——— of Berkeley; i. 480.
——— de Caulce; i. 497.
——— monk of Canterbury; ii. 225.
——— of Durham; i. 420.
——— Fitzherbert, of Bisley; i. 116.
——— of Lisieux; i. 256.
——— clerk of London; ii. 103.
——— of Merlai; i. 539.
——— of Middleton; i. 184.
——— of Molesme; i. 499.
——— archdeacon of Salop; ii. 108.
——— of Valognes; i. 538.
——— archbishop of York, supplies Churchdown with water; i. 253.
Roheise, countess of Essex; ii. 137, 219.
Rokesley; ii. 106.
Rome, pilgrimage to; ii. 36. 276.
Roquemadour; i. 291.
Rotrou, archbishop of Rouen, erects an altar to St. Thomas; i. 250.
Rouen; i. 183, 221.

Roxburgh; i. 296; ii. 266.
Russia; i. 543.
Rutheby; i. 476.
Rye; i. 288–289.

S.

Sacraments, strange popular opinion respecting; i. 371.
Saffrid, dean of Chesterton; ii. 184.
St. Albans; i. 166.
—— Gobert; i. 306.
—— Maurice; i. 439.
—— Omer; i. 332; ii. 197.
—— Quentin; i. 479.
Saints, earlier, leave the credit of miracles to the later; i. 290, 386.
Saladin; ii. 270.
Salerna, of Ifield; i. 258; ii. 263.
Salisbury Plain; ii. 129.
Salvation, assurance of; 294.
Samson, of Oxfordshire; ii. 57.
Sandals, ornament of; i. 469.
Sandwich; i. 183, 184, 300, 325.
San Giacomo, near Termoli; i. 165.
Saracen, conversion of; i. 534.
Saracens, captivity among; ii. 270, 274.
Sarre; ii. 228.
de la Saussaie, Ralph; i. 180.
Sawtrey abbey; i. 460.
Saxeva of Dover; ii. 74.
Saxony; i. 475.
Scot, Hugh; i. 200; ii. 238.
—— Philip; i. 200; ii. 238.
Scrofula; ii. 89.
Sea, calmed for Prince Henry; i. 250. Dangers, deliverances, &c. at, i. 183, 299–304, 316, 324–326, 362, 363, 379, 448, 474, 475, 526, 527; ii. 113, 214–216.
Sefrid, a German monk; i. 520.
Segiva of Essex; i. 208.
Segut (?), a place of pilgrimage; ii. 295.
Seileva of Froyle; ii. 493.
Seivia of Pevensey; i. 239.
Sepulchral vessel, punishment for ill-using; i. 516.
Servicebook provided for a chapel of St. Thomas; i. 530.
Sewal of Cuselege; i. 262.
Sheppey; ii. 69–70.
Sherfield; i. 306.
Ship, launch of; i. 317; recovery of; i. 301; ii. 213.
Shooter's Hill; i. 530.
Shoreham; i. 299.
Shrewsbury; i. 211.
Sibilla; ii. 209.
Sicily; ii. 98.
Silvester St.; i. 344.
——— treasurer of Lisieux; ii. 249.
——— Robert; i. 388.
Simeon, enemy of St. Thomas; ii. 135.
——— bishop of Moray; i. 385.
Simon, a dean; ii. 136.
——— canon of Beverley; i. 175.
——— of Derby; i. 334.
——— a Norman knight; i. 455.
——— bishop of Perigueux; i. 368.
——— de St. Liz, earl of Northampton; ii. 204.
Sin before birth punished; ii. 67.
Sitric, an Irishman; i. 221.
Sleswick; i. 317.
Smell restored; ii. 66.
Soissons; i. 444.
Soldiers (knights), favour shown to by St. Thomas; i. 208.
Solomon of London; i. 108.
——— of Northwood; i. 366.
Sophia, queen of Denmark; i. 543.
Sorel, a young French knight; i. 278.
Southwell; ii. 165.
Southwick; ii. 193.
Sparrowhawk recovered; i. 388.
Spleen; i. 265.
Spynie, residence of the bishop of Moray; i. 385.
Stafford; i. 276.
Starling delivered by invocation of St. Thomas; i. 529.
Stephen; canon of St. Paul's, Bedford; ii. 218.
——— of Chesterfield; i. 508.
——— knight, of Holland; ii. 44.

Stephen, of Huerveltune (?); i. 195.
——— prior of Taunton; i. 428.
Stillborn child brought to life; i. 345.
Stixwold nunnery; ii. 158.
Stockton; i. 467.
Stole blessed by St. Thomas, cure by; ii. 49.
Stone, cure of; i. 223, 225; ii. 254.
Stones of fruit, &c. in the stomach; ii. 63.
Stratford; ii. 127.
Sudbury; i. 286.
Suicide, attempted; i. 524; ii. 263.
Sulby; ii. 147, 148.
Sumeshelde; i. 203.
Sunieve, Richard; ii. 245.
Surleo of Asti; i. 521.
Susanna of Whitby; i. 269.
Swellings cured; i. 158, 172, 266, 270, 291, 377, 383; ii. 108, 114, 125, 136, 155, 217, 218, 248, &c.
Sweyn, canon of Lund; i. 544.
——— of Roxburgh; i. 296; ii. 266.
Sygerid, of Yorkshire; i. 396.
Sylvester; *see* Silvester.
Symon; *see* Simon.
Syracuse; ii. 98.

T.

Tangareta; i. 244.
Tarvin; i. 294.
Taunton; i. 428.
Terouanne; i. 201.
Tetio; i. 198, 199.
Teynham; ii. 189.
Thames; i. 285.
Thanet; i. 489; ii. 65.
Thanington; ii. 87.
Theft detected; i. 322.
Theobald, count of Champagne; i. 459.
——— a knight, dies in the Irish war, but is restored to life; i. 354.
Theodoric (Roderick), king of Connaught; i. 431.
Thiercheville; i. 408.
Thomas, St., Apostle, associated with St. Thomas of Canterbury; i. 531.
——— St., of Canterbury, miracles at Pontigny; ii. 288. Visions of his death, i. 139, &c.; ii. 283, 284, 288. Of his salvation, i. 143. Of his glory, i. 149; ii. 30, 34, 289. His sanctity denied by some; i. 148; ii. 43, 291 *seq.* i. Punishment for speaking against him, i. 152; ii. 219, 243. Anthem sung in his honour; i. 150. Mass of martyrs sung by angels; ii. 298. His tomb; ii. 60, 298, &c. Miracle as to his cilice, 292. Miracles at the French Court; ii. 296, 297. At the pope's table; 291. His corpse stands up and makes the sign of the cross; ii. 289. Enjoins prayer for Fitzurse; i. 363. Appearance after death; i. 145, 275, &c. Canonization; i. 321. Speedy deaths of his enemies; ii. 286.
——— son of Adam in the marshes; ii. 115.
——— son of Alfred and Juliana; i. 161.
——— of Beverley; i. 182.
——— parson of Bramwith; i. 348.
——— deacon in the diocese of Coventry; i. 425.
——— of Etton; ii. 92.
——— son of R. Fitzherbert; ii. 112.
——— of Ifield; ii. 263.
——— of Liege; i. 373.
——— of Maidstone; i. 102, 509, 510.
Thorn in the hand; i. 387.
Throat, swelling in; i. 308.
Toad, venom of; i. 383.
Tobias, canon of Shenfield; i. 307.
Tong; ii. 80.
Toothache; i. 287.
Topaz offered for the tomb; i. 482.
Torel, William; ii. 167.
Touraine; i. 444.
la Tour Blanche, near Perigueux; i. 369.
Tournaments discouraged; i. 279.
Tree, escape from fall of; i. 450.
Trois Fontaines; i. 517.
Tukin, Hugh de; ii. 226.
Tumours (*see* Swellings); i. 519; ii. 221.

Turgis, a workman ; i. 464.
Turbert ; i. 354.
Tweed river ; i. 297 ; ii. 266.

U.

Ulcers ; i. 171, 176–179 ; 470 ; ii. 87.

V.

Valognes ; i. 538.
Variety in the manner of cures ; ii. 139.
Vaux, Savaric de ; ii. 258.
Vernon, W. de ; i. 221.
Vesci, W. de ; i. 491.
Viaticum, one brought to life for reception of ; i. 439.
Vidocus (or Judocus) de Anoch ; ii. 199.
Ville-Dieu ; i. 274.
Visionary terrors ; i. 380.
Vomiting cured ; i. 243.

W.

Wain, son of John ; i. 345.
Walcourt ; i. 280.
Waldemar, king of Denmark ; i. 543.
Wales ; ii. 223.
Wall, fall of ; i. 206 ; ii. 253.
Wallingford ; i. 493.
Walter, of Berkhampstead ; i. 125.
——— of Hatcliffe ; ii. 224.
——— soldier in Ireland ; i. 545.
——— of Lisors ; ii. 203.
——— of Worcestershire ; i. 348.
——— of Wrz, i. 498.
——— a Yorkshire dean, i. 508.
Walwood, of Thanet ; i. 489.
Warbleton (?) ; i. 195.
Warin, knight of Norfolk ; ii. 216.
Warkworth ; i. 490.
Warrenne, earl of ; *see* Hamelin.
Warwick, countess of ; ii. 256, 257.
Water found ; i. 530.
——— of St. Thomas, *see* Introduction to vol. ii. ; ii. 68. How composed ; ii. 43. At first kept in boxes ; ii. 69. Phials made for ; ii. 134. Miraculously disappears ; ii. 72, 131, 135. Changed to blood ; ii. 189, 191. To milk ; i. 354. To oil ; i. 451. Boils in a vessel ; ii. 132. Its efficacy ; ii. 451. Various miracles relating to ; ii. 48, 133, 416, &c.
Waterford ; i. 477.
Web multiplied ; i. 394. Recovered ; i. 469.
Wedeman of Folkestone ; ii. 125.
Weighton, Market ; i. 311.
Wekerilda, of Horton ; ii. 85.
Welford, abbot of ; i. 291, 292 ; ii. 147, 148.
Well, deliverance out of ; i. 522 ; ii. 265.
Welsh, reverence of, for relics ; i. 145.
Wends subdued by the Danes ; i. 543.
Wenlock ; i. 338, 532.
Weremund, of Bethune ; ii. 197.
Westoning ; i. 156, 158 ; ii. 174.
Wharfe, river ; i. 464.
Wheat, ear of, swallowed ; ii. 208.
Whitby ; i. 269.
Whitchurch, Cheshire ; ii. 145, 147.
Whitsun-eve, baptism on ; i. 157.
Whitsuntide, 1171, miracles at ; ii. 118, 122.
Wicard, of Lyons ; i. 532.
Widford ; i. 344.
Wigewale (Wiggenhall ?) ; i. 236.
Wigo, of Grenoble ; i. 481.
William, of Baldock ; ii. 259.
——— of Banwell ; ii. 207.
——— priest of Bourne ; ii. 52–54.
——— le Breton ; ii. 229, 230.
——— le Brun ; ii. 257.
——— priest of Burton ; i. 470.
——— of Bury St. Edmund's ; i. 385.
——— citizen of Canterbury ; ii. 55.
——— monk of Canterbury ; i. 148.
——— ——— has visions exhorting him to write the miracles of St. Thomas ; i. 138. Is sent with his work to the king ; *ib.*

William, sub-prior of Canterbury; i. 458.
——— a knight of Chester; ii. 113.
——— buried by a fall of earth at Churchdown; i. 253; ii. 261.
——— dean of Coutances; i. 248, 249.
——— priest of Coutances; i. 248.
——— abbot of Croxton; ii. 218.
——— of Dene; ii. 73.
——— of Earley; ii. 101.
——— Fitzodo, of Parndon; ii. 188.
——— Fitzpayne; ii. 141.
——— Fitzralph; ii. 145.
——— of Foletesbi; i. 264.
——— of Higham Ferrers; ii. 138.
——— of Horsepool; ii. 224.
——— of Kellet; ii. 273.
——— of Lincoln; ii. 89.
——— clerk of Lincoln; i. 178.
——— of London; ii. 83.
——— priest of London; ii. 42.
——— of Maldon (?), knight; ii. 105.
——— of Monkton; i. 321.
——— of Northampton; i. 446.
——— bishop of Norwich; i. 192; ii. 236, 237.
——— of Rouen; i. 180.
——— of St. Alban's; i. 166.
——— of St. David's; ii. 241.
——— king of Scotland; i. 298, 490.
——— dean of Soissons; i. 444.
——— of Stokenbury; i. 508.
——— of Stourton; i. 309.
——— of Tarvin; i. 294.
——— of Thierceville; i. 408.
——— of Warbleton; ii. 46.
——— of Yarmouth; ii. 187.
——— of York, clerk; i. 397.
William, of York, priest; i. 449.
——— of Yorkshire, clerk; ii. 259.
——— steward to Henry II.; i. 527.
——— preserved from shipwreck; i. 323.
Wilsnack, pilgrimage to; ii. 296.
Wimarga, of Luton; i. 238.
Winchelsea; i. 183, 523.
Winchester; i. 206, 319; ii. 150, 252.
Winchester, bishop of (Richard of Ilchester), i. 528.
Windlass; i. 300.
Wiscard, a falcon; i. 528.
Wite, near Glastonbury; i. 168.
Witsand; ii. 199.
Wivelina of Littlebourne; ii. 151.
Wlviva; ii. 49, 62.
Woodcock caught; i. 391.
Woodhorn; i. 349.
Woolwich; ii. 165.
Worms; i. 173, 306; ii. 105. In the feet, ii. 295.
Wounds healed; i. 181, 273, 274, 280, 281, 398, 402, 456.
Wreckers; i. 380.
Worth, near Sandwich; ii. 48.

Y.

Yarmouth; ii. 187.
York; i. 449.

Z.

Zigniense Castrum [Signy ?]; i. 216.

END OF VOL. II.

LONDON:
Printed by GEORGE E. EYRE and WILLIAM SPOTTISWOODE,
Printers to the Queen's most Excellent Majesty.
For Her Majesty's Stationery Office.
[750.—7/76.]

DATE DUE

GAYLORD

PRINTED IN U.S.A.

BW5097 .T4R655 v.2
Materials for the history of Thomas
Princeton Theological Seminary–Speer Library
1 1012 00031 6994